

**BERECZKI MÁTÉ
ÉS
DÖRGŐ DÁNIEL
LEVELEZÉSE**

5. kötet

Bereczki

(1884. november 20.-)

1885. január 5. - 1885. december 22.

Szerkesztette és
jegyzetekkel ellátta
TOLNAY GÁBOR

Verseggy Ferenc
Elektronikus Könyvtár

SZOLNOK
2015

Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése V.
(1884. november 20. –)
1885. január 5. – 1885. december 22.

Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése I–VII.

© Dr Tolnay Gábor és örökösei, 2012–2015

© Szerzők

© Takáts Rózsa, 2012–2015

BERECZKI MÁTÉ

ÉS

DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE

V. KÖTET

(1884. november 20. –)
1885. január 5. – 1885. december 22.

(Kézirat)

Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta

Tolnay Gábor

a történelemtudomány kandidátusa

SZOLNOK
2015

Lektorálta: DR. SZABÓ FERENC

Szaklektor: VAS ZOLTÁN

A bevezető tanulmányokat írta:

DR. ANDRÁSFALVY BERTALAN

KÁRPÁTI ELEMÉRNÉ

NAGY ZSOLT

PUSZTAI ZSOLT

DR. TOLNAY GÁBOR

A kéziratot gondozta: TAKÁTS RÓZSA

A címlapot tervezte TÓTH KRISZTINA VIKTÓRIA

A külső borítón:

*Bereczki Máté arcképe és aláírása a Pomologische Monatshefte 1882.
évfolyam, február 13-i számának 34. oldalán*

Közzéteszi

a Verseggy Ferenc Könyvtár és Művelődési Központ

Verseggy Ferenc

Elektronikus Könyvtár

ISBN 978-963-7613-55-5 Ö

ISBN 978-963-7613-60-9

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK	11
<i>A HAGYOMÁNYOS NÉPI GYÜMÖLCSÉSZET EMLÉKEI A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN</i>	
– ANDRÁSFALVY BERTALAN	11
<i>A KERT (VIRÁGOS-, GYÓGYNÖVÉNYES-, FÜVÉSZ-, ZÖLDSÉGES-, GYÜMÖLCSŐS- ÉS ISKOLAKERT A MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETBEN ÉS A JÖVŐBEN)</i>	
– ANDRÁSFALVY BERTALAN	29
<i>DÖRGŐ DÁNIEL SZEMÉLYE ÉS SZEREPE A BERCZKI MÁTÉVAL FOLYTATOTT LEVELEZÉSE TÜKRÉBEN. NÉPRAJZI ADALÉKOK A LEVELEKBEN</i>	
– KÁRPÁTI ELEMÉRNÉ	44
<i>DÖRGŐ-HÁZ MEZŐTÚR VÁROS TERÜLETÉN – TOLNAY GÁBOR ÉS PUSZTAI ZSOLT</i>	
	85
<i>(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECZKI MÁTÉ ÉS DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN –</i>	
– NAGY ZSOLT	87
LEVELEK	125
1884. november 20. A-38. számú irat	126
1884. november 25. A-39. számú irat	136
1884. december 9. A-40. számú irat	139
1885 első napja D-212. számú levél	143
1885. január 3. A-41. számú irat	147
1885. január 5. A-42. számú levél	149
1885. január 5. B-258. számú levél	149
1885. január 5. B-258a. számú levél	152
1885. január 7. A-43. számú irat	153
1885. január 10. B-259. számú levél	160
1885. január 15. A-44. számú irat	161
1885. január 16. A-45. számú irat	163
1885. január 16. D-213. számú levél	166
1885. január 18. B-260. számú levél	169
1885. január 20. A-46. számú irat	171
1885. január 22. A-47. számú irat	172
1885. január 22. A-48. számú irat	175
1885. január 24. D-214. számú levél	178
1885. január 25. D-215. számú levél	181
1885. január 26. B-261. számú levél	184

1885. január 26. D-216. számú levél.....	186
1885. január 28. D-217. számú levél.....	189
1885. február 2. B-262. számú levél	190
1885. február 2. A-49. számú irat.....	191
1885. február 5. D-218. számú levél.....	193
1885. február 10. D-219. számú levél.....	194
1885. február 12. B-263. számú levél	197
1885. február 12. A-50. számú irat.....	198
1885. február 16. A-51. számú irat.....	199
1885. február 17. B-264. számú levél	202
1885. február 17. A-52. számú irat.....	204
1875.(!) február 18. A-53. számú irat (10 évvel korábbi melléklet).....	206
1885. február 22. D-220. számú levél.....	208
1885. február 23. D-221. számú levél.....	212
1885. február 24. B-265. számú levél	213
1885. február 25. D-222. számú levél.....	214
1885. február 26. D-223. számú levél.....	216
1885. február 28. B-266. számú levél	217
1885. február 28. D-224. számú levél.....	218
1885. március 17. D-225. számú levél	218
1885. március 20. A-54. számú irat	221
1885. március 22. B-267. számú levél	227
1885. április 3. A-55. számú irat.....	230
1885. április 6. B-268. számú levél.....	232
1885. április 11. D-226. számú levél	233
1885. április 12. B-269. számú levél.....	236
1885. április 13. D-227. számú levél	237
1885. április 13. A-56. számú irat.....	239
1885. április 17. D-228. számú levél	240
1885. április 20. B-270. számú levél.....	242
1885. április 20. A-57. számú irat.....	243
1885. április 24. B-271. számú levél.....	248
1885. április 27. D-229. számú levél	249
1885. április 28. D-230. számú levél	250
1885. május 2. B-272. számú levél	252
1885. május 7. D-231. számú levél.....	254
1885. május 11. D-232. számú levél.....	256
1885. május 15. D-233. számú levél.....	257
1885. május 15. B-273. számú levél	259
1885. május 18. D-234. számú levél.....	261
1885. május 19. D-235. számú levél.....	263
1885. május 20. A-58. számú irat	264
1885. május 21. D-236. számú levél.....	265
1885. május 22. D-237. számú levél.....	266
1885. május 26. B-274. számú levél	268

1885. május 26. D-238. számú levél.....	271
1885. június 2. B-275. számú levél.....	273
1885. június 4. D-239. számú levél.....	276
1885. június 6. D-240. számú levél.....	278
1885. június 8. B-276. számú levél.....	279
1885. június 9. A-58.b. számú irat.....	281
1885. június 10. A-59.a. számú irat.....	289
Másolat Bereczki Máté kéziratáról: Mire való a sok gyümölcsfaj?	289
1885. június 10. D-241. számú levél.....	294
1885. június 12. B-277. számú levél.....	296
1885. június 12. A-59.b. számú irat.....	298
1885. június 13. és 15. D-242. számú levél.....	300
1885. június 15. A-60. számú irat.....	302
1885. június 20. B-278. számú levél.....	304
1885. június 25. B-279. számú levél.....	307
1885. június 25. A-61. számú irat.....	307
1885. június 28. B-280. számú irat.....	308
1885. június 28. D-243. számú levél.....	311
1885. július 2. D-244. számú levél.....	312
1885. július 7. B-281. számú levél.....	314
1885. július 7. A-62. számú irat.....	318
1885. július 9. B-282. számú levél.....	319
1885. július 9. A-63. számú irat.....	320
1885. július 13. D-245. számú levél.....	322
1885. július 16. D-246. számú levél.....	324
1885. július 17. B-283. számú levél.....	325
1885. július 17. D-247. számú levél.....	328
1885. július 23. D-248. számú levél.....	329
1885. július 24. B-284. számú levél.....	331
1885. július 26. B-285. számú levél.....	333
1885. július 27. D-249. számú levél.....	334
1885. augusztus 1. D-250. számú levél.....	336
1885. augusztus 2. B-286. számú levél.....	337
1885. augusztus 4. B-287. számú levél.....	342
1885. augusztus 5. D-251. számú levél.....	343
1885. augusztus 6. D-252. számú levél.....	345
1885. augusztus 7. D-253. számú levél.....	346
1885. augusztus 11. D-254. számú levél.....	347
1885. augusztus 11. B-288. számú levél.....	349
1885. augusztus 12. D-255. számú levél.....	353
1885. augusztus 14. D-256. számú levél.....	354
1885. augusztus 16. D-257. számú levél.....	356
1885. augusztus 18. B-289. számú levél.....	357
1885. augusztus 19. D-258. számú levél.....	360
1885. augusztus 23. D-259. számú levél.....	362

1885. augusztus 24. D-260. számú levél.....	363
1885. augusztus 28. B-290. számú levél	367
1885. szeptember 3. B-291. számú levél	368
1885. szeptember 7. D-261. számú levél.....	373
1885. szeptember 9. D-262. számú levél.....	374
1885. szeptember 9. B-292. számú levél	376
1885. szeptember 10. D-263. számú levél.....	376
1885. szeptember 18. D-264. számú levél.....	378
1885. szeptember 30. B-293. számú levél	379
1885. október 1. D-265. számú levél.....	380
1885. október 2. D-266. számú levél.....	381
1885. október 3. A-64. számú irat.....	384
1885. október 7. A-65. számú irat.....	386
1885. október 4. D-267. számú levél.....	388
1885. október 8. B-294. számú levél	389
1885. október 12. D-268. számú levél.....	393
1885. október 12. B-295. számú levél	394
1885. október 13. D-269. számú levél.....	399
1885. október 15. B-296. számú levél	400
1885. október 16. D-270. számú levél.....	408
1885. október 19. D-271. számú levél.....	409
1885. október 24. B-297. számú levél	411
1885. október 27. D-272. számú levél.....	412
1885. október 28. D-273. számú levél.....	413
1885. október 29. D-274. számú levél.....	415
1885. október 30. D-275. számú levél.....	417
1885. október 30. B-298. számú levél	417
1885. november 2. B-299. számú levél	420
1885. november 2. D-276. számú levél.....	421
1885. november 6. D-277. számú levél.....	423
1885. november 14. B-300. számú levél	424
1885. november 14. D-278. számú levél.....	427
1885. november 16. B-301. számú levél	427
1885. november 26. délután. D-279. számú levél.....	428
1885. november 30. B-302. számú levél	430
1885. december eleje A-66. számú irat	431
1885. december 2. D-280. számú levél.....	432
1885. december 3. D-281. számú levél.....	433
1885. december 5. B-303. számú levél	434
1885. december 11. D-282. számú levél.....	435
1885. december 14. B-304. számú levél	436
1885. december 18. B-305. számú levél	437
1885. december 22. D-283. számú levél.....	438
 FÜGGELÉK (A kötet végére bekötött nyomtatványok és listák).....	 440

TARTALOMJEGYZÉK

<i>IRODALOM</i>	450
<i>MÉRTÉKEK</i>	492
<i>KÉPEK</i>	494
<i>TÁRGY-, HELY- ÉS NÉVMUTATÓ</i>	497

BEVEZETŐ
TANULMÁNYOK

A HAGYOMÁNYOS NÉPI GYÜMÖLCSÉSZET EMLÉKEI A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

ANDRÁSFALVY BERTALAN

Úgy gondoljuk, az emberiség őstörténetére vonatkozó ismereteink alapján, hogy az ősember első és legfontosabb élelme a fák gyümölcse lehetett. A gyümölcs külsejével, színével, illatával szinte felkínálja magát az embernek, hogy az leszakítva elfogyassza és magját így a termő fától távolabb elejtve gondoskodjon a fa továbbszaporításáról. Más növényi táplálék fogyasztását bonyolult munkák sorával tudta csak biztosítani. Például gabonafélék kalászát először össze kellett gyűjtenie, később magját megszabadítani az azt borító, emészthetetlen növényi részekről, pelyvától, azt megpörköelve összezúzni, megőrölni és megfőzni vagy vízzel keverve megerjesztve, megsütni és kenyérként elfogyasztani... A gyümölcsök fán teremnek. Ahol a növényi élet feltételei adottak, talaj, napfény és víz, ott az egymással a talajért, levegőért, vízért, napfényért egymással versengő különféle növények, az egynyári füvektől a különböző évelők, bokrok, cserjék és magasra törő fás növények és növénytársulások legmagasabb foka, klimaxja,¹ az erdő alakul ki. Az erdő uralkodó növénye a fa, és a fák közt vannak olyan fajok, melyek termése, gyümölcse, makkja, magja közvetlenül is alkalmasak az ember táplálására. Az ember megjelenésekor hamarosan megtanulta a számára hasznos, megélhetését biztosító gyümölcsfák védelmét a vele versengő, de az ember számára élelmet nem szolgáltató fákkal szemben: kitorpte a gyümölcstermő fát elnyomó, beárnyékoló fákat, bokrokat, szaporította a számára legjobbat és többet adó fajtákat és értett a fák átoltásához, nemesítéséhez is. Valószínű évezredek teltek el, míg az ember megtanulta a számára hasznos növények, például a gabonafélék termesztését, kialakult a kapás majd ekés földművelés, a mi égvünkön a neolitikumban, de továbbra is egyik legfontosabb táplálékát az erdőkben termő gyümölcs jelentette. Az erdőkben élő fák különféle gyümölcsseit, ehető makkját és magját, úgy mondjuk ma, gyűjtögette az ember. A gyűjtögető, más szóval, zsákmányoló emberi életforma még nem

¹ Klimax életközösség (klimax társulás) (*climax community*). Egy ökológiai szukcessziós folyamat [szukcesszió: egymás után következő társulások sora, amely egy területen a betelepülés kezdeti fázisától a klimax társulás kialakulásáig vezet] végén létrejött, viszonylag stabilis (alig változó) ökológiai közösség (társulás) (mintegy a szukcesszió „végcélja”, amely felé látszólag halad a szukcesszió akár eltérő elindulási pontokból is). A klimax életközösség azért nagy stabilitású, mert a működése nagyjából összhangban (szinte egyensúlyban) van az adott terület talaj- és éghajlati tényezőivel. Lásd OXFORD BIOLÓGIAI LEX.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

A HAGYOMÁNYOS NÉPI GYÜMÖLCSÉSZET EMLÉKEI A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

ANDRÁSFALVY BERTALAN

ismeri a termelő, mezőgazdasági munkát, sem házi állatok tartását, a kézműipart, de az idők folyamán ezt az élelemszerző tevékenységet folytatta a megmaradt erdőkben, elsősorban ott, ahol az erdő talaja nem volt alkalmas földművelésre. A földművelésre az a föld alkalmas, melyen a növénytársulások legmagasabb foka, klimaxja, az erdő kialakult, így az erdőirtásokkal egyre szaporodott a biztosabb és eltartható emberi táplálékot termő szántóföld, az erdők rovására. Kimondhatjuk: égővünkön is ott maradtak meg legjobban a gyümölcsöt is termő erdők, ahol azok földje valami oknál fogva, nem volt alkalmas gabonatermelésre. Például a Kárpát-medencében ott, ahol a föld felszínét a tavasz végén, nyár elején hosszabb-rövidebb időre elöntötte a folyók árvize. Megmaradtak az erdők a magasabb hegyekben, meredekebb oldalakon is, ahol az nem volt átalakítható szántófölddé. Ezekben az erdőkben, a folyók ártereiben és a gyérebben lakott hegyvidéki erdőkben maradt meg a Kárpát-medencében is a gyűjtögető életforma „gyümölcsészete” is, melynek gazdag néprajzi irodalma is van.² Ezzel kapcsolatban azonban fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy a magyar nép gyűjtögető tevékenységét leíró gazdag néprajzi irodalom nem adhat hű képet arról, hogy ez a gyűjtögető életforma milyen volt a múltban, amikor még a falusi közösségek szabadabban használhatták településük határát, elsősorban természetesen az erdőket, melyek szabad, jobbágyi használatát már a 18. század elejétől megkísérelték több helyen is hazánkban a földesurak korlátozni.³ Többet tudunk meg a székelyek egykori népi határ- és erdőhasználatáról, mert azok nagy része megtartotta szabadabb jogállását és nem került jobbágysorba. Szerencsénkre, számos szabad székely faluközösség a 17. századtól kezdve írásban, több esetben tételes falutörvényekben rögzítette a közös használatú egész határ jogszokásait, „rendtartását”. Figyelemre méltó, hogy e rendet nemcsak „a régi eleinktől reánk deveniált szokásként”- idézik, hanem hivatkoznak arra is, hogy ez a rend megőrizte a jelenvalók és a jövőendő nemzedékeknek is a természeti környezet kincseskamráját, mely biztosítja a közösség tagjainak egyenlő jussát a megélhetésre.⁴ Hangsúlyozom ezt a megfogalmazást, mert immár több évtizedes vizsgálódásaim alapján azt merem állítani, hogy egy nép történelmét, sorsát elsősorban kapcsolatainak minősége határozta és határozza meg. Kapcsolat ember és ember közt, ennek függvénye az ember, a társadalom többségének kapcsolata a természeti környezettel, és mindezek summájaként az ember kapcsolata a Teremtővel, aki erkölcsi törvényekben

² GUNDA B. 2001

³ MAGYAR E. 1993. 142. p.

⁴ IMREH I. 1993. 122. p.-tól

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

A HAGYOMÁNYOS NÉPI GYÜMÖLCSÉSZET EMLÉKEI A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

ANDRÁSFALVY BERTALAN

meghatározta a kapcsolatok mikéntjét. A természeti környezet, a biodiverzitás, mely az abból élő nép életalapja, akkor romlik, pusztul, ha az emberi kapcsolatok romlanak meg, egy törpe kisebbség a maga kapzsiságában kisajátítja a természet kincseit magának. Mindezt a magyar történelemben, éppen a gyümölcsészet történetével kívánom bemutatni.

A honfoglalással a Kárpát-medencében hazát és államot alapító magyarság az azt követő három-négy évszázad folyamán csodálatosan gyarapodott, lélekszámban, gazdasági, katonai erőben és műveltségben egyaránt. Európa egyik meghatározó hatalma lett, és én ezt annak tulajdonítom, hogy igen magas fokon, eredményességgel tudta felhasználni e föld biodiverzitását, életgazdagságát, úgy, hogy annak gazdagságának megőrzéséről, a belőle megszerezhető értékek állandó növeléséről is gondoskodott egészen sajátos, bámulatra méltó módon. A 13. századtól kezdve ezt az országot úgy jellemezték a külföldről itt járt nyugati és keletről jött utazók, mint a legjobb halakban és legízletesebb gyümölcsökben gazdag tájat. Ennek az egészséges táplálkozásnak is tulajdonítom azt a tényt, hogy az Európát sújtó nagy járványok hazánkban alig hagytak nyomot, nem pusztítottak olyan mértékben, mint tőlünk nyugatra. Ez is vonzotta a telepeseket, menekülteket és jobb életre vágyókat hazánkba keletről és nyugatról egyaránt, akiket az ország úgy fogadott be, hogy azok megőrizhették műveltségüket.⁵ Mi volt az a gazdálkodás, a természettel való termékeny és annak ajándékait szaporító tevékenység, aminek ez a gazdagság köszönhető? Talán nem kell külön említenem azt az Európa szerte elterjedt és hazánkban is hallható véleményt, hogy a magyar gyümölcs, paprika, paradicsom, dinnye stb. íze utolérhetetlen, s erről bárki meggyőződhet, ha egy holland paradicsom után egy magyarországi harap.

Amikor a 19. század közepén egyre erősödött a magyarországi élelmiszer, elsősorban gabona-export Nyugat- és Észak-Európa felé, a bajor földművelésügyi miniszter szakértőt küldött a magyar mezőgazdaság tanulmányozására hazánkba. A teljesen elfogulatlan, előítéletektől mentes szakértő, Heinrich Ditz 1867-ben Lipcsében megjelentette magyarországi vizsgálódásairól szóló beszámolóját, melyet ezután több ízben kiadtak nálunk magyarul is.⁶ Ebben így summázza véleményét: „Magyarország az ellentétek országa... különösen az Alföld, nem alkalmas mezőgazdasági művelésre és állattenyésztésre, ehhez túlságosan kevés csapadék éri. Ami azonban hiányzik az égből, azt a körüllevő hegyekből és az Alpokból

⁵ ANDRÁSFALVY B. 2010. 41. p.-tól

⁶ DITZ, H. 1993

meghozza a Tisza és a Duna árvize. Most ennek az áldást hozó, minden cseppjében aranyat érő vizét átkergetik az országon, pedig nagy szükség lenne rá. Lehet, hogy a következő évben pedig a víz átszakítja a gátakat és minden termést elpusztít. Ugyanígy az országban hatalmas nagy hercegi nagybirtokok terpeszkednek, a másik oldalon pedig kisérdű, szegény parasztok tömegei nyomorognak. Nincs középréteg, nincs nemzet.” Heinrich Ditz ezzel tulajdonképpen kimondta azt is, hogy a vízrendezés nálunk nem a többség, a nép, hanem a nagybirtokosok érdekében történt, így foglalta össze a magyar gazdálkodás és egész történelmünk lényegét. (Németh László 1940-ben megjelent tanulmányában más szavakkal ugyanezt állítja: „Nyugat nemzetei az új kor folyamán a parasztságot is magukba fogadták – úgyhogy náluk csak osztályok vannak, de nincs a nemzet [vezetői] alatt egy kitaszított emberiség. [...] [Ezért] Nyugaton nincs [a nemzet jogaiból kitaszított] nép, ahogy [...] Keleten pedig nincs igazi nemzet.”⁷

A következőkben megkísérlem ezt a látszólagos ellentmondást, a magyar termények legendás íze és e föld mezőgazdaságra alkalmatlan voltának ellentmondását éppen a gyümölcsészet hagyományainak bemutatásával feloldani.

A gyümölcs, egy alma, körte, barack, de egy zöldpaprika, paradicsom, dinnye édes ízét, zamatát, színét a napfénytől kapja. Hazánkban magas a napfénytartam, ahol az magas, természetszerűleg kevés a borús napok száma, a levegő nedvességtartalma és a csapadék mennyisége. A magyar népi gyümölcsészet, gyümölcs-termelés színtere az erdő volt. Az erdők, melyek a Kárpát-medence legszárazabb táján, az Alföldön is elegendő vizet, öntözést kaptak, az évenként ismétlődő árvizek rendszeres elöntésével, egészen a 18. század végéig. Elsősorban a folyók menti, árterületen, melyekben csak az ártérből kiemelkedő háta, ormók, gyűrők maradtak ilyenkor szárazon. Éppen ezért maradhettek meg az erdők elsősorban a folyók mentén, árterületeken. Ezek jobbágytelkekre nem voltak kimérve, nem igen alakítottak ki azokon szántóföldeket, mert az erdők, árterületek nem erdősödött, mélyebb részein állatokat legeltettek, melyek árvíz idején felhúzódhattak ezekre a kisebb, vízmentes szigetekre. E változatos felszínű, de nagyrészt főként ártérnek is tekinthető felületek voltak a halak, legfőképpen éppen a Duna vízrendszeréhez tartozó pontynak is a legfontosabb szaporító helye. A nyár eleji árvízkor sekélyen borított ártér vize gyorsabban felmelegedett és benne gyorsabban kialakult a kis halak táplálékát jelentő biológiai sor,

⁷ NÉMETH L. 1992. 1275. p.

melyben nagy szerepe volt például a gyep rovarainak, férgeinek, lárváinak is. Az így létrejött természetes állapot előnyei mellett voltak fontos hátrányai is. Ha a víz nagy erővel tört ki medréből, rombolta a felszínt, éppen ezért az ember elősegítette a víz fokozatos, nem hirtelen, nagytömegű kiáramlását azzal, hogy a kiáradó víz útját egyengette, áttörte a folyókat kísérő övzatonyokat, emelkedett felszíneket, hogy azok ne duzzaszthassák fel a vizet romboló kitörésekre. Ezek a víz útját egyengető áttörések, néha több száz méter hosszan is ásott csatornák, a fokok, gondoskodtak az egész előlontható ártér vízzel való megtöltéséről. A vízzel együtt kiáradtak az ívásra alkalmas, sekély, élelemben dús ártéri vízbe a halak is. Apadáskor ugyanezek a fokok, csatornák lehetővé tették a kiáradt víz, az azokban kikelt halivadékok és a nagyobb halak visszavonulását az élő vízbe, úgy, hogy apadáskor a fokokat rekeszekkel lezárták és a nagyobb halak ezen nem tudtak áthaladni, azok az ember zsákmányai lettek. Így nem maradtak az ártérben lefolyástalan, pangó állóvizek, melyek nemcsak a fűféléket, de a keményfát, hosszabb idő után a puhafákat is kiölték volna az ártérből. Ez a vízkezelés tehát a legkedvezőbb feltételeket biztosította a halak szaporodásának és az egész ártér, az erdők és benne a gyümölcsfák életének és gyümölcstermésének. A vizek vezetése, fokok ásása, tisztítása állandó emberi tevékenységet igényeltek, e munkák elhanyagolása egy-két éven belül is rombolhatta volna az ártér felszínét, értékét. Ugyanígy, az erdő is állandó, ma már részleteiben jobbra ismeretlen kezelése is állandó, folyamatos emberi tevékenységet tételezett fel. Az ember védte, levegőhöz juttatta a gyümölcsfákat és más értékes makkot, magot termő fákat és ugyanakkor arról is gondoskodott, hogy az itt legfőképpen a tél folyamán, de ősszel és kora tavasszal is itt legelő háziállatok megfelelő lombtakarmányhoz is juthassanak. Ehhez, nem csak az ártérben, de mindenhol Európában a helyi természeti adottságokhoz illeszkedő erdőművelés alakult ki az állattenyésztés érdekében. Például bizonyos fának 2–3 éves leveles ágait levágták, hogy azokon lévő lombot az állatok megehessék. Nyár végén a különböző fák természetéhez igazodva vágtak ágakat szárított lombtakarmánynak, lombszénának is és ezt úgy végezték, hogy a következő év tavaszán sarjadó friss hajtásokat a legelésző állatok el ne érhessek. Közben gondoskodtak arról, hogy a gyümölcsöket és fontos makkféleségeket termő fákat ne nyomják el értéktelenebb fafajták és hogy legyenek a fák közt fátlan, fényt kapó gyepszintek is, melyek a füvek legeltetésére, esetleg a nyár folyamán ott folytatott kertészkedésre is alkalmasak voltak. Ebben a körültekintő, sok mindenre figyelő erdőművelésben a faárutermelés szempontja még sokáig hiányzott. A paraszti, kisgazdaságok erdőművelése létrehozott egy sokoldalú formát az

erdőben, mely a mai angol-parknak nevezett külsőhöz hasonlítható. Ez a sokoldalú haszonvétele és annak fenntartásához létrejött erdőműveléssel kialakított teret nevezték németül Anger, Laubanger-nek, Skandináviában änge-nek. Ezek élő, állandóan alakított, működtetett „példányait” a híres botanikus, Linné is megcsodálta elsősorban Gotland szigetén, ahol legkésőbb semmisítette meg ezeket a faanyagáru-termelésre kialakított, „korszerű” erdőművelés. A Laubanger, az änge, Linné szerint is, csak folyamatos emberi tevékenység eredménye és csak ezzel tartható fenn. Európában ugyanis a 18. századig mindenhol az erdő, a fa lombja volt a háziállatok legfontosabb élelme, takarmánya. Az ókori, római mezőgazdaságot bemutató klasszikus művek, Columella, Vergilius stb. egyértelműen értesítenek bennünket erről. A különböző kemény- és puhafa-fajtákat aszerint értékelték ők, hogy melyik fának a lombja, melyik állatnak mikor a legfontosabb. (Legrangosabb fa volt ilyen szempontból a berkenye és kőris, de nagyra értékelték a juhar- és fűzféléket is.⁸ Bizonyos időben, például tavasszal, a gyeplegeltetés kezdetekor a tölgyfélék lombjának etetése a marhákkal hazánkban is megtalálható volt még a 20. század elején is. Az erdei legeltetés, a lomb takarmányozása a Kárpát-medencében is általános volt, a természeti körülményekhez és a területet lakó, birtokló népesség jogi helyzetétől függően különböző formában. A kérdésnek meglepően nagy nemzetközi irodalma és sok magyarországi bizonyítéka is van, ahhoz képest, hogy ez ma szinte meglepő újdonságnak számít.⁹ Az ártéri haszonvételek bonyolult összefüggései közül csak megemlítem itt, hogy az árterek téli legeltetése következtében azon nagymennyiségű állati ürülék is felhalmozódott, mely a tavaszi, nyár eleji áradások idején meggyorsította az előtött, sekély vizekben a halak számára fontos biológiai élelemlánc kialakulását. A 20. században Magyarországon is általános volt a mesterséges halastavakban a halak táplálását az abba hordott sertés- és juhtrágyával elősegíteni. Ugyanakkor a téli ártéri legeltetés alkalmával az állatok éjjelre egy emberkéz által kialakított, felmagasított, mindenképpen az áradáskor is szárazon maradt akolban gyűltek össze, melynek talaját mélyen átítatta az ott éjszakázó jószág ürülete. A nyár folyamán, amikor éppen az áradás miatt is kihajtották már az ártérből az állatokat, ezeken az állásokon alakították ki a káposztás, hagymás, paprikás és lenes kerteket az itt lakók. Nem véletlen, hogy hazánk legjelentősebb paprika és más zöldségeket is termelő központjai az árterekben alakultak ki: Szeged melléke, Bogyiszló, Cece,

⁸ TRIER, J. 1963

⁹ ANDRÁSFALVY B. 2007. 362. p.-tól

Baja, Kalocsa stb. A termékeny talaj, a párás környezet igen kedvezett e kertészkedésnek. A teleltető szállások, aklok körül is telepítettek gyümölcsfákat, melyek termését folyamatosan ették, feldolgozták, elsősorban a gyümölcsök érési idejére ide kiköltözött lányok. (Az almát, körtét aszalták, levéből csíbert, almabort, ecetet készítettek, a csonthéjasokból „keszőcét”, lekvárt főztek. A gyümölcsök javát kiválogatták és távoli vidékekre is elhordták eladásra, a kevésbé mutatós, sérült gyümölcsöt feletették az aprójószággal, baromfiakkal, malacokkal.) A gyümölcsőrzés, a szőlőpásztorkodáshoz hasonlóan, fontos szerepet kapott a fiatalok társas életében, mely különösen a Duna mentében a 20. századig fennmaradt.¹⁰ E sajátos, vizek-menti, ártéri erdei gyümölcsstermesztésről elsősorban a Duna mentéről maradtak fenn írásos, történeti adatok. Gerlach,¹¹ evangélikus lelkész, aki Ungnád Dávidot¹² elkísérte 1573-as portai követségén, hajóútkjáról többek közt feljegyezte: „Elindulván Paksról mindig szép ligetek közt haladva, melyek tele voltak almákkal és körtékkel, 10 órakor Tolnánál voltunk.” Ottendorf 1663-ban tett dunai útjáról¹³ Mohácsnál megjegyezte: „A Duna túlsó oldalán van egy sziget sok gyümölcsfával, ahol e helység lakosainak különböző gyümölcsös és zöldséges kertjei vannak. Kezdve röviddel Buda alatt egészen le Mohácsig ilyen fajta sziget sok van a Dunán.” Egy tolnai határperben az egyik tanú 1748-ban azt vallotta, hogy a tolnaiaknak a Szigetben, Kis Tolnán és Dokomlás pusztán a török időkben feles gyümölcsösük volt. A Kalocsai Érsekség egy 1690-es feljegyzésében találtam azt a megjegyzést, hogy a sárközi Duna-szakasz déli részén a törököknek a hódoltság idején kialakított külön gyümölcsös-kertjük volt („Turcarum hortus pomarium erat sat magnus...”), melyet az érsek dikátora lefoglalt a püspök részére.¹⁴

A Duna-menti, ártéri, szigeti erdei gyümölcsösök nagy része is az 1767-es úrbéri rendezés áldozatául esett, mely lehetővé tette a földesúr számára az eddig igen nagy szorgalommal gondozott, a jobbágyok közös és sokoldalú használatában lévő erdők nagyobb részének a kisajátítását. Szerencsénkre, a Tolna megyei Duna-szakasz egyik nagy, ártéri, erdei gyümölcsösökkel rendelkező faluja, Madocsa, ellenállt és perbeszállt a vármegye közgyűlésén földesurai, elsősorban a Batthyányi családdal szemben. A per során számos feljegyzés, összeírás készült, melynek alapján

¹⁰ ANDRÁSFALVY B. 2007. 251–255. p.

¹¹ GERLACH, Steph. 1674

¹² Ungnád, David, Sonnegg birodalmi bárója és Bleiburg zálogbirtokosa, 1551-ben iratkozott be a wittenbergi egyetemre, később a császári udvar diplomatája, konstantinápolyi Habsburg követ. <http://www.portraitindex.de/documents/obj/34019512>

¹³ OTTENDORF, H. 1663

¹⁴ ANDRÁSFALVY B. 2007. 233. p.

megérthetjük a népi gyümölcstermesztés, „gyümölcsészet”, ma már alig elképzelhető jelentőségét és súlyát nemcsak a táplálkozásban, hanem az egész paraszti életformában és egykori értékrendjében.

Az 1728-as összeírás szerint „Madocsának saját szükségére elegendő almása és szilvása van. Gyümölcsfái a 18. század végéig a Dunát kísérő szélesebb és magasabb háton lévő erdejében voltak, mely a bölcskei határtól, Várrévétől húzódott széles ívben kerülve a falut, le a kömlödi határig: Körtvély, Part Madocsa, Porong, Kápolna, Szilosfa, Kormó, Hüllő, Örökök, Kerthátak nevű határrészek, illetve puszták.” Az 1741-ben kelt „Észrevételek bizonyos kérdésekre” kiemeli, hogy Körtvély-pusztán nincs semmi szántóföld, az egész gyümölcsös, vagyis kertek, családi szükségletre. E század második felében az uradalom csak néhány magasabb helyen, így Kormón művelt csak néhány hold földet „kertekbe felárkolvá”. A madocsai jobbágyok egy napi járóföld távolságban, az Előszállási Pusztán béreltek szántókat búzavetésre, annál nagyobb gonddal művelték az említett erdőkben és irtásréteken plántált gyümölcsfáikat. Az 1767-es törvény alapján elindított „úrbérrendezést” már nagyarányú uradalmi erdőirtás előzhette meg, majd a század végén a jobbágyok gyümölcsösökkel teli erdeire és kaszálókra is rátette a kezét. Ezekről a jobbágyok azt állították, hogy azokat emberemlékezetet meghaladó idő óta szabadon birtokolták és szabadon adták, vették. Az uradalom ezt nem ismerte el és jogtalan foglalásnak minősítette. 1793-ban ismételt panaszkodtak a vármegyénél, hogy „gyümölcsöseinket elvették és sem mást helyette nem adtak, sem árakat ki nem fizették,” de az irtás fáradságos munkájáért sem hajlandó az uraság semmit sem adni. Az uradalom ugyan megengedte, hogy e rendezés során a jobbágyok az akkor nekik kiosztott rétjeikre átvigyék gyümölcsfáikat az uradalomnak jutott erdőkből, és aki ezt nem teszi, annak azt ígérte, hogy a gyümölcsfák árát becslő szerint kifizeti. Néhány fiatal fán kívül a gyümölcsösöket alkotó öreg fákat senki sem tudta átültetni, de fennmaradt az akkor készült terjedelmes gyümölcsfa-összeírás, melyben jobbágyonként tüntették fel a fák fajtáit és becsértékét, egyben azt is, ki melyik földbirtokos jobbágya, és a kérdéses gyümölcsfák melyik földesúr területébe kerültek. Tulajdonképpen nem a fák árát becsülték fel, hanem a fa egyévi termésének az értékét, mert a fa változatlanul a község, illetve annak jogait kisajátított uradalom tulajdona volt, maradt, melyet annak engedélye nélkül senki ki nem vághatott. Idézek az összeírásból: „Kis Istvánnak, Batthyányi jobbágyának és ugyanannak birtokába esett gyümölcsösében volt 7 almafája 9 forint, egy körtefája 1 forint, 34 szilvafája, 3.54 forint értékben...” A listán szerepel

olyan is, akinek 4 helyen volt gyümölcsöse, összesen 76 almafával, 48 körtefával, 635 szilvafával, mindezek értékét 222 forint 42 krajcárra becsülték. A falunak összesen ekkor a gyümölcsfákért 1138 forint 12 krajcárt ígértek, de azt sohasem fizették meg. Valószínű azért sem, mert a madocsai jobbágyok a rendezés során rájuk sérelmes végzésbe végül is csak azzal a feltétellel nyugodtak volna bele, hogy „csak gyümölcsöseik birtokába állandóul megmaradhassanak.” Ezt talán úgy kell értelmeznünk, hogy magáról a gyümölcsös területéről, az erdő és irtásrét felületének birtoklásáról lemondtak volna, csak gyümölcsfaik terméséről nem. A madocsai jegyző egykorú feljegyzése szerint, mivel a földesurak „nem látták magukat a tőlünk elfoglalt birtokaikba megerősödve, edgymás után mind kivagdaltatták szegény Házunk népének élelmet adó drága gyümölcsfáinkat [...] szívfojtó érzés volt látni, hogy a mint atyáink terhes munkával kiirtatott s megtisztított Földön plántált és oltott szép fák, melyek 70 s 80 esztendő alatt nevelkedtenek fel oly nagyra edgy két óra alatt mint pusztítatnak el! Életemtől inkább fosszanak meg, kiáltá könyörögve a sok síró szegény, csak fáimat, gyermekeimet tápláló fáimat kíméljék!” (Ez a 18. század végéről fennmaradt és itt idézett „kiáltás” sejteti a népi gyümölcsfogyasztás egykori jelentőségét, melyet ma már nehéz elképzelnünk. Két fontos, ezt a felkiáltást alátámasztó tény: A Dél-Dunántúlon több esetben is feljegyeztem, hogy a 20. század elején még élt az a szokás, hogy a Szent János-napi, vagy Szentiványi (június 24.) tűzhöz, amit a faluvégén gyújtottak meg, kijöttek azok az asszonyok (is), akiknek gyermekei közül volt, aki kicsi korában meghalt. Ezek az édesanyák hoztak magukkal az akkorára érő, korai Szentiványi, vagy Szentjános almából és ezeket az apró almákat elhunyt gyermekeikre gondolva, átdobták a tűz lángja felett. A tűz másik oldalán az oda kigyúlt gyerekek felkapkodták a földről az átszórt almát és megették. Úgy magyarázták nekem ezt a szokást, hogy az „odaátra”, a mennybe jutott elhunyt gyermekek eszik meg édesanyjuk almáját akkor, az odafutott gyermekek képében. Ismerjük azt az egykor valószínű általánosan ismert hagyományt, hogy a kicsi, még fogatlan gyermekeknek az édesanyjuk megrágta, „megcsócsálta” az almát és úgy adta nekik.) Végül az uradalmak „káposztáskertek” címén kiosztotta a Dunához közel eső Kápolna nevezetű emelkedettebb részt, egy fertály telek után 60 ölet, majd 1812-ben a porongi erdőben ugyancsak osztottak gyümölcsösnek kerteket a jobbágyoknak telekrészüik mértéke szerint. Ekkor az itt létesült gyümölcsös kezelésére szabályzatot készítettek, mely hasonlít a szőlők hegyközségi statutumaihoz.¹⁵

¹⁵ ANDRÁSFALVY B. 2007. 236. p.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

A HAGYOMÁNYOS NÉPI GYÜMÖLCSÉSZET EMLÉKEI A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

ANDRÁSFALVY BERTALAN

A madocsai, részleteesebben ismert eset alapján jobban megértjük, hogy az erdők 18. század közepétől megkezdett földesúri kisajátításai miatt érték oly érzékenyen a jobbágyokat, akik az ország minden részén elkeseredetten ellenálltak. A földesurak véres kegyetlenséggel nyomták el ezeket az erdőket megvédeni kívánó mozgalmakat, például a Festeticsek Csurgói Uradalmában a lázadók vezetőit Curgó főterén, pallosjoguk alapján, 1749-ben lefejeztették. Hasonlóan járt el több nagybirtokos Baranyában, Zalában és a Felföldön is. Az erdőkisajátítás ekkor még az erdő kiirtásával megszerezhető majorsági föld szerzése érdekében történt, mivel a magyar törvények szigorúan tiltották azt, hogy erre a célra a földesurak jobbágyaik telki földjeiből vegyenek el. Márpedig a 18. században már a földesurak nem elégedtek meg jobbágyaik sokféle tizedeivel és robotjával, nekik olyan föld kellett, ami nincs felosztva jobbágytelkekre, melyet nincstelen cselédekkel műveltetnek meg és melynek termése egészében az övék. Igen megnőtt e század folyamán a magyar gabona, elsősorban a búza kereslete Európában, ami nagy bevételekkel kecsegtette a pénzéhes nagybirtokosokat. Ezért próbálták kisajátítani a jobbágyok telkeire fel nem osztott, közös használatú erdeit és árterületeit. Ha ezeket megszerezve kiirtották az erdőt, vagy megvédték az árterületet a víztől, szántókat alakíthattak ki helyükön. Ezt a majorsági, allodiális föld megszerzését törvényesítette Mária Terézia úrbéri rendelete 1767-ben, mely a jobbágyok közös használatú erdeinek, árterületi rétjeinek nagyságát a jobbágyok telkeinek száma szerint korlátozta. Ahol a jobbágyság éppen nem a szántóföldekből, hanem a közös területek gyümölcstermeléséből, legeltetéséből s még sok más haszonvételéből élt, ott jutott ebből a közösből a jobbágyoknak a legkevesebb, mivel kevés földjük arányában kaptak. (Pl. ha egy falu összesen 10 jobbágytelken gazdálkodott, kapott telkenként 2 hold közösen használt erdőt, ami azon felül volt, a földesúr kizárólagos, majorsági birtoka lett.) 1750 körül még az összes szántóföld alig 5%-a volt majorsági kezelésben, a rendezést követő hosszas eljárás és perek után az 1790-es évekre több megyében ez az arány meghaladhatta a 20–30%-ot is, miközben az erdők 90, a rétek 40–50%-a vált uradalmi területté. A földesurak ezért támogatták az árvízvédelmi és folyószabályozási munkákat nemcsak a majorsági föld szerzése, hanem a gabonakivittelt megkönnyítő vízi utak kialakításának reményében is. A 18. század folyamán megkezdett, előkészítetlen, mondhatnám, hevenyészett árvízvédelmi munkák tették tönkre az árterek addig sokoldalúan kihasználó ártéri gazdálkodását, vadították és mocsarasították el a Tisza és mellékfolyóinak tájait. Krieger Sámuel tervei szerint a Szamost, Marost, a Tiszát és Dunát hajózható csatornák kötötték volna össze, melyeken a

teherhajók feljutottak volna a Sió-csatornán a Balatonig. A Balatont is kiszárították volna, csak egy csatorna vezetett volna el a Zalaig, a Zala pedig a Murával lett volna összekötve, így a Kolozsvárott megrakott uszály Grácig jutott volna fel. Az 1767-es úrbéri rendelettel született meg Magyarországon a nagybirtok bénító túlsúlya, amit csak az 1945-ös földreform számolt fel egy kis időre.¹⁶

A gyümölcsészet és vízgazdálkodás nemcsak az árterek sokoldalú haszonvételében kapcsolódott össze szorosan. Az utóbbi években meglepő tényekre figyelhettünk fel az ország dombosabb tájainak középkori gazdálkodását illetően. Például a Tolna megyei Völgységben és az Észak-baranyai dombvidéken, a Hegyháton, melynek népessége a török hódoltság, de legfőképpen a Rákóczi szabadságharc idején ugyancsak megritkult és a 18. század elején szinte tömbyszerű német településterületté vált, napjainkra újra gazdaságilag és népesség-száma tekintetében is fogyásnak indult. Az egykori német falvak közti, patakokat kísérő legelőket a közelmúltban a nagyüzemek felszántották, hiszen a falvakban már alig van jószág és legelőre kijáró csordák egyáltalán nincsenek. A friss, gyeptörés során az eke tucatjával forgatott ki az egykori, 3 évszázad során csak legelőként használt területen figurális, cserép hálónéhezékeket. Ezt követő talajtani vizsgálatok kiderítették, hogy a völgyeket a középkor folyamán többször is völgyzáró gátakkal elrekesztve halastavakként használták. E használat során gyűlhetek össze a tavak fenekén az elszakadt hálók nehezékei. A 18. század elején betelepített németek már nem találtak halastavakat a völgyekben. Györe és Izmény határában végzett vizsgálatokat nagyobb területre kiterjesztve megállapítható volt az itt elpusztult magyar falvak sajátos gazdálkodásának múltja. A halastavak halgazdálkodást biztosítottak, és a halastavak völgyének meredekebb oldalain gyümölcsösök voltak, a szántókat csak a dombháton műveltek. A völgyek nagy felülete párologtatta a vizet, tetemesen megnövelve a levegő páratartalmát, mely bőséges harmatképzésével nemcsak az oldalak gyümölcsöseinek, hanem a tetők gabonájának is kedvezett.¹⁷ A gyümölcsfák közét itt is legeltették, de megmaradt annak az emléke is, hogy a dombtetőkön a szántók közt és szántásra nem használt területeken is, meghagyták és gondozták a gyümölcsfákat. (Megtaláltam még ezt többek közt Észak-Baranyában és az erdélyi Kalotaszegen is.) Előbbi változatának tekinthető a 20. századra már csak kevés helyen megmaradt, sajátos arculatú legelő-erdő, vagy fás legelő, melynek fenntartása

¹⁶ ANDRÁSFALVY B. 2014., BARTA J. ifj. 1996. 33–80. p.

¹⁷ TÓTH J. 2007

ugyancsak állandó emberi gondoskodást, ápolást igényelt. (A legelő tisztítása a legelést akadályozó gyomoktól, tüskés bokroktól, a felnövő gyümölcsfák védelme a legelő jószág szájától stb.) A fentebb említett Laubanger vagy änge Észak-Európában, ugyanúgy, mint a sajátos arculatú legelő-erdő nem védhető meg úgy, hogy természetvédelmi területként kizárjuk belőle az embert. Legelőerdőink nagy része mára már vagy bebozotosodott, beerdősült, vagy fáit elvesztve gyeplegelővé vált, már ahol még legeltető állattartás fennmaradhatott. Nagy szerencsénk az utóbbi években végre több kutató is vállalkozott arra, hogy a legelő-erdők, kaszálók gondozásával kapcsolatos népi természetismeretet és tudást feljegyezze.¹⁸ Kiterjedt alapos földrajzi-helynévgyűjtések számos egykori, mára már nyomtalanul eltűnt halastóra, gyümölcsösre utaló nevet őriztek meg számunkra és a 18. és 19. századi határjárási jegyzőkönyvekben is találunk adatokat egykori, dombvidéki halastavakra (és azokhoz kapcsolódó gyümölcsösökre) a Dunántúlon, a Felföldön, a Tiszántúlon és Erdélyben is.¹⁹

A gyümölcsfával és gyümölcsének használatával kapcsolatos jogszokások igen változatos és nem egy esetben egymásnak ellentmondó hagyományait találjuk meg az egész magyar nyelvterületen, Nyugat-Dunántúltól Moldváig. Például a gyümölcsfa közterületen, de több esetben már a 19. század során magánbirtoklásává lett kaszálóban, szántóban, köztulajdon, és több helyen termése sem azé, akinek birtokának területén felnőtt. Vannak írott adataink, például a Sárközből, hogy egy jobbágy pénzért eladta a falu közterületén lévő, maga oltotta fákát. Ugyancsak több helyről ismerem azt is, hogy az ingatlanok szétöröklése után, melynek során csak a fiú-gyermekek kaptak szántót vagy rétet, az azokon lévő gyümölcsfák terméséből a leánygyermek is részesültek. Hullott gyümölcsöt bárki szedhetett a fák alól, nem számított az lopásnak, áldott állapotú asszony a fáról is szedhetett mindenkor büntetlenül, sőt, örültek is ennek. A nyelvterület több részéből is ismerem azt, hogy a faluközösség név szerint is emlékezett azon tagjaira, akik tavasszal, nemes oltóágakkal járták az erdőt, abban és a már magánkézben lévő réteken felnövő fás ligeteket, hogy az ott lévő fákát átoltva megnemesítsék. Miért tették ezt? A kérdést Albániában is feltettem 1959-ben, amikor egy közlegelőn frissen oltott fákra bukkantam. Válaszuk ugyanaz volt, mint itthon: ezért ők fizetséget, hálát nem vártak, de nevük fennmaradt a község emlékezetében. (Költői megfogalmazását találjuk ennek Mécs László költeményében:

¹⁸ BABAI D. – MOLNÁR Á. – MOLNÁR ZS. 2014.; VARGA A. 2010

¹⁹ ANDRÁSFALVY B. 2009. 9–20. p., FILEP A. 2009. 65–107. p.

„Vadócba rózsát oltok, Hogy szebb legyen a Föld.”) Egy „demokratikus”, sőt testvériesnek is nevezhető ősközösség emlékét látom ebben, mely visszacseng az Evangéliumban is, amikor Jézus az egymással a rangért versengő tanítványokat e szavakkal feddi meg: „[...] aki nagy akar lenni közöttetek, az legyen a ti szolgátok; és aki közületek első akar lenni, mindenkinek szolgálja legyen.”²⁰ A 19. és 20. századot megért, úgynevezett természeti népek, melyeket az államalkotó népek a dzsungelbe vagy sivatagokba szorítottak (mint a szemangokat Jáva szigetén, vagy a busmanokat a Kalahári sivatagban), megőrizték azt az elvet. Vezetőik a közösséget legönzetlenebbül szolgáló emberek voltak.²¹

A napjainkra csaknem teljesen elfelejtett és sajnós mindmáig kellően fel nem tárt népi erdőművelés mellett – mely a gyümölcsstermesztés, állattartás, méhészkedés és még többféle erdei haszonvételre kialakította az angol-parkhoz hasonló, kertszerűen összetett növényegyüttest – az ókortól igazolhatóan létrejöttek ehhez több tekintetben hasonló formációk, az uralkodók, királyok, egyházi méltóságok és kolostorok tulajdonában lévő, a kor minden kertészeti, növénytani ismereteit felhasználó, pompázatosan megépített kertek, melyekben összegyűjtötték a legtöbbre becsült gyümölcsfákat, fűszer- és gyógynövényeket, valamint a legszebb évelő és egynyári virágokat és zöldségeket. E kertek Európa-szerte állandó összeköttetésben voltak egymással már középkortól. Az uralkodók küldözgettek ajándéknak egymásnak magokat, oltógallyakat, és ugyanezt tették a távoli kolostorokat és búcsújáró helyeket látogató szerzetesek és zarándokok. Így terjedtek el Európában Kelet gyümölcsfái és az Amerikából hozott, később az egész világ mezőgazdaságát átalakító változásokat hozó kukorica, burgonya, tök, paprika, bab stb. E kertek művelődéstörténeti jelentősége felbecsülhetetlen, és ezekről szóló korabeli leírások jelentik a gyümölcsstermesztési kertészeti tudomány és szakirodalom kezdetei nálunk is.²² Lippay János 1667-ben megjelent Posoni kert-je, melyet püspök testvére részére felépített és kialakított kertről írt, Rapaics Raymund szerint „megalapozta a magyar tudományos gyümölcsismeretet”. A későbbi gyümölcsészettel is foglalkozó szakírók, Tessedik Sámuel, Nagyváthy János, Entz Ferenc és Bereczki Máté bár sok, a magyarországi gyümölcsstermesztésre vonatkozó történeti adatot összegyűjtöttek, elsősorban Takáts Sándor kutatásaiból, lényegében az európai gyümölcsstermesztési ismereteket közvetítik, nem foglalkoznak a

²⁰ Márk 10:43–44. In: Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi szentírás. Ford. Dr. Kosztolányi István. Szent István Társulat, 1991 (8. kiadás).

²¹ vö. SCHMIDT W. 1929–1935

²² GÉCZI J. – STIRLING J. 1999

magyar nép gyümölcstermesztési gyakorlatával, vagy többnyire elmarasztalják azt elmaradottsága miatt. Mindezekről elsősorban Rapaics Raymund összefoglaló munkájából kaphatunk lenyűgöző áttekintést.²³ Újabb összefoglaló munkaként említhetjük Surányi Dezső könyvét és a Magyar Néprajz II. kötetében a magam írását.²⁴

A magyar gyümölcsészet a 18. század második felétől fokozatosan, de elég gyorsan átalakult, elvesztette más haszonvételekkel szorosan összefonódott és a természeti környezet gazdagságát megőrző, sőt emelő formáját. A gyümölcsfák kiszorultak a szántóföldekről, az erdei, legelői, árterületi környezetből, a lakóház körüli, telekre és a szőlőskertekbe. Néhány helyen, főként a Duna és Szamos hullámtereiben, laposabb partrészekén almás, szilvás és diós paraszti kerteket alakítottak ki. Később, inkább már csak a 20. század közepén, szaporodnak el termelőszövetkezeti, állami gazdasági nagyüzemi almások, elsősorban divatos, kényes, külföldről behozott fajták szaporításával, melyek vegyszeres védelme és kezelése egyre nagyobb terhet jelentett. Ezek a gyümölcsfajták, ugyanúgy, mint az immár egy évszázada nagyüzemek számára nemesített gabonák és zöltségek, többet teremnek a régi fajtáknál, de beltartalmuk a fajtájuk és a nagyüzemi termelés következtében igen silány, nyomelemek, vitaminok, mész, vas stb. hiányzik belőlük. A termelőszövetkezetek felszámolása után privatizált nagyüzemi almások nagy része mára tönkrement és ki is vágták azokat. Ma Magyarországon fogyasztanak az emberek egy főre számítva a legkevesebb halat és gyümölcsöt. A nálunk fogyasztott gyümölcs nagy része narancs, mandarin, banán. Ugyanakkor, éppen a legutóbbi évtizedekben a helyi gyümölcsfajták megmentésére, szaporítására, elterjesztésére egyre több bátor ember és társaság vállalkozik országszerte. Nagy jövőt látok ebben, különösen, ha fel tudják használni a korszerűvé vált régi hagyományokat.

Összefoglalva a lényegét: A magyar nép igen régi és meglepő minőséget produkáló, hagyományos (erdeinek is nevezhető) gyümölcsészetének lényege a természettel való sokoldalú együttműködés az élelemszerzés különböző ágainak együttes művelésével. Különösen az ártéri gyümölcsészet, mely szorosan kapcsolódik a halászati, állattartási, méhészeti, kertészeti haszonvételekhez, miközben körültekintő, állandó tevékenységgel megőrizte és fokozni is tudta e kedvező természeti adottságokat. Mindezt lényegében elpusztította az olcsó, hatékonynak elnevezett tömeges árutermelésre törekvő nagyüzem, mely rövid idő alatt e

²³ RAPAICS R. 1940a

²⁴ SURÁNYI D. 1982., ANDRÁSFALVY B. 2001

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

A HAGYOMÁNYOS NÉPI GYÜMÖLCSÉSZET EMLÉKEI A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

ANDRÁSFALVY BERTALAN

természeti környezetet is tönkre tette. Eközben az ott élő népet is megfosztotta e természet áldásainak élvezetétől, földhasználati jogától, földjétől és munkalehetőségétől is. A fenntartható fejlődés, és az azt fenyegető környezetet pusztító magatartás és gazdálkodás elleni küzdelemben újra felértékelődik a „természettel való együttműködés, a természeti környezet védelmének” a tanítása, példamutató kertek segítségével, melyekben az agroerdészet, a legeltető állattartás, a vizek felhasználásának, megőrzésének és az egészséges táplálkozás kérdéseit gyakorlatban is oktathatnánk. (Lényegében az Európai Közösség alapította nemzetközi AGFORWARD–Agroforestry for Europe, ennek magyarországi ágazata, a Magyar Agroerdészeti Fórum, amikor egyesíteni próbálja a mezőgazdasági termelést a fatermeléssel, Európa természeti környezetének fokozódó pusztulását akarja megakadályozni a Fenntartható Fejlődés, a legújabb tudományos kutatások alapján, egy már egyszer volt, bevált, de mára ismeretlenné vált módszert akar elterjeszteni, kísérleti telepeken bemutatva – pl. 2014. augusztus 29-én Faddon – anélkül, hogy erre a hagyományra egy szóval is utalna.) Világszerte létesülnek minta- vagy iskolakertek is, melyek lényegükben az életgazdaságot, a biodiverzitást akarják újra az emberiség életben maradásához felújítani, anélkül hogy ismernék ennek legősibb tapasztalatait, hagyományát.²⁵

Hosszúhetény, 2015. augusztus

*Andrásfalvy Bertalan*²⁶

²⁵ Andrásfalvy B. : A kert (kézirat), 2011. Lásd következő tanulmányt e kötetben!

²⁶ A szerző Széchenyi-díjas (2013) etnográfus (Sopron, 1931. november 17. –). 2001-től a Janus Pannonius Tudományegyetem emeritus professzora. A néprajztudomány kandidátusa (1971), doktora (1990). 1990–1993 között művelődési és közoktatási miniszter. – Főbb művei: *A Duna mente népeinek ártéri gazdálkodása Tolna és Baranya megyében* (1975); *Hagyomány és jövő* (tanulmányok, 2004); *Hogy hitem legyen* (Heidl Györggyel, 2005); *A Duna mente népeinek ártéri gazdálkodása* (Ekvilíbrio Kft. 2007.); *A magyarságkép torzulása a Világban és bennünk* (2008). Szervezeti tagságainak felsorolását és publikációinak listáját lásd http://mta.hu/koztestuleti_tagok?PersonId=11623

IRODALOM

ANDRÁSFALVY B. 1964

Andrásfalvy Bertalan: A Duna menti gyümölcsöskertek. Adatok a magyarországi déli Duna-szakasz népi gyümölcskultúrájának ismeretéhez. MTA Dunántúli Int. Értekezései. Pécs. 1964.

ANDRÁSFALVY B. 2001

Andrásfalvy Bertalan: Gyümölcskultúra. In: Magyar Néprajz II. kötet. Gazdálkodás. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2001. 493–525. p.

ANDRÁSFALVY B. 2007

Andrásfalvy Bertalan: A Duna mente népének ártéri gazdálkodása. Ártéri gazdálkodás Tolna és Baranya megyében az ármentesítési munkák befejezése előtt. Ekvilibrium, Bp., 2007. 440 p.

ANDRÁSFALVY B. 2009.

Andrásfalvy Bertalan: Bevezetés – A gazdálkodás következtében végbement földfelszínváltozások vizsgálata a Kárpát-medencében. In: Antropogén ökológiai változások a Kárpát-medencében. Szerk. Andrásfalvy Bertalan és Vargyas Gábor. L'Harmattan. Bp. 2009. 9–20. p.

ANDRÁSFALVY B. 2010.

Andrásfalvy Bertalan: A magyarságkép torzulásai a Világban és bennünk. Szent György Könyvek. Balaton Akadémia. Keszthely, 2010. 41. p.-tól

ANDRÁSFALVY B. 2014

Andrásfalvy Bertalan: Magyarország földjének és népének múltja, jelene és jövője. MÁS-KOR könyvek 29. Keszthely, 2014.

BABAI D. – MOLNÁR Á. – MOLNÁR ZS. 2014

Babai Dániel – Molnár Ábel – Molnár Zsolt: „Ahogy gondozza, úgy veszi hasznát.” Hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyimesben. Budapest–Vácrátót. 2014.

BARTA J., ifj. 1996

Barta János, ifj.: Magyarország mezőgazdaságának regenerálódása 1711–1790. In: Magyarország agrártörténete. Szerk.: Orosz István – Fűr Lajos – Romány Pál. Bp. 1996.

DITZ H. 1993

Ditz, Heinrich: A magyar mezőgazdaság 1867. Bp. 1993.

FILEP A. 2009

Filep Antal: Víz a „magasban”. In: Antropogén ökológiai változások a Kárpát-medencében. Szerk: Andrásfalvy Bertalan – Vargyas Gábor. L'Harmattan. Bp. 2009. 65–107. p.

GÉCZI J. – STIRLING J. 1999

Géczi János – Stirling János: A tudás forrása. In: Régi magyar kertek. Szerk: Géczi János és Stirling János. *Vár ucca* 17. VII. évf. 1999. 3. szám

GERLACH, Steph. 1674

Stephan Gerlachs dess Aeltern Tage-Buch der von zween glorwürdigsten römischen Kaysern, Maximiliano und Rudolpho, beyderseits den Andern dieses Nahmens an die ottomanische Pforte zu Constantinopel abgefertigten und durch den Wohlgebornen Herrn Hn. David Ungnad, Freiherrn zu Sonnegk und Preyburg [...] mit würcklicher Erhalt- und Verlängerung des Friedens zwischen dem Ottomannischen und Römischen Kayserthum und demselben angehörigen Landen und Königreichen glücklichst-vollbrachter Gesandtschaft. Hrsg. von Samuel Gerlach, Zunner, Frankfurt am Mayn 1674 (XVIII, 552 Seiten, 4 Portraits).

GUNDA B. 2001

Gunda Béla: A vadnövények gyűjtése. In: Magyar Néprajz. II. kötet. Gazdálkodás. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2001. 11–40.

IMREH I. 1993

Imreh István: A természeti környezet oltalmazása a székely rendtartásokban. In: Európa híres kertje. (Szerk.) R. Várkonyi Ágnes – Kósa László. Budapest. 1993.

MAGYAR E. 1993

Magyar Eszter: Erdőgazdálkodás a 18. századi Magyarországon. In: Európa híres kertje. (Szerk.) R. Várkonyi Ágnes – Kósa László. Budapest. 1993.

NÉMETH L. 1992

Németh László: A minőség forradalma. Kisebbségben. II. kötet. Budapest, 1992.

OTTENDORF, H. 1663

Ottendorf Heinrich: Budáról Belgrádba 1663-ban. Ottendorf Henrik képes útleírása. Kiad. Tolna vármegye Közönsége, Szekszárd, 1943. 112 p.

RAPAICS 1940a

Rapaics Raymund [Rajmund]: Magyar gyümölcs. Kir. Magy. Természettudományi Társulat, Budapest, 1940. [Megtekintve: 2015 augusztusa]

Részletek: <http://regigyumolcs.blogspot.hu/2010/04/regi-gyumolcs-fajtak.html>

SCHMIDT, W.

Schmidt, Wilhelm SVD: Ursprung der Gottesidee. 1. Bd. (1912.; 2. kiad. 1. Bd. 1926.); 2–10. Bd. (1929–1953); 11–12. Bd. (postumus) (1954–1955). (Anthropos) [Megtekintve: 2015 augusztusa]
<http://www.anthropos.eu/anthropos/heritage/schmidt.php>
<http://www.svdcuria.org/public/anthrop/docs/100years.pdf>

SURÁNYI 1982

Surányi Dezső: A szenvedelmes kertész rácsudálkozásai. Bp. 1982.

TÓTH J. 2007

Tóth József: Ősi épített tájak a Kárpát-medencében. A FRIG kiadó. (Bp). 2007.

TRIER, J. 1963

Trier, Jost: Venus. Etymologien um das Futterlaub. Köln–Graz. 1963.

VARGA A. 2010

Varga Anna: Egy felhagyott bakonyi fás legelő tájtörténete és faállomány-szerkezete, MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet. Vácrátót. 2010. Diplomamunka. (Kézirat)

A KERT

(VIRÁGOS-, GYÓGYNÖVÉNYES-, FÜVÉSZ-, ZÖLDSÉGES-, GYÜMÖLCSÖS- ÉS ISKOLAKERT A MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETBEN ÉS A JÖVŐBEN)

ANDRÁSFALVY BERTALAN

Az ókor nagy uralkodóiról tudjuk, hogy virágos kertek szépségében nem csak gyönyörködtek, hanem azokat saját kezűleg is ültették és gondozták. Például a görög Xenophon erről ad hírt Kyros perzsa uralkodóról írva. Mai műveltségünkben szinte teljesen ismeretlen a kertek nagy jelentősége a keresztény Európa eszmevilágában, egészen a felvilágosodás koráig. Magyar nyelven erről először a jezsuita Lippay János írt a *Posoni kert-virágos kert* címmel, Nagyszombatban, 1664-ben megjelent könyvében. „Az emberi ítéletnek meg-feddősorsát elkerüli az, a ki az egeket mennyei Kerteknek és a kerteket földi egeknek nevezi [...] a földi szépséget az égi ékességgel egyben-vetheti. A mint az egek, mennyei Paradicsomnak irigység nélkül neveztetnek, úgy [...] a kertek földi egeknek... Úgy hogy, nemcsak csillag viráji vannak a mi földi egünknek, hanem majd minden virágja csillag formájú [...] a kerti virágok, füvekkel fő-képpen egyben foglaltatván, nem csak színek szépségével, illatnyuknak drága voltával, vizeknek vett s égetett hasznáival (mellyeket mint-egy Anya tejet vélünk közlenek [tudniillik a virágokból készült illatos párlatokról van itt szó], szemeinket gyönyörködtetik, szaglásunkat legeltetik, szívünket erősítik, hanem orvosló erejekkel, az betegség által el szakadott egészségünket vissza hozzák, őrzik szüntelen. [...] Szörnyű mérge ellen a halálnak orvosságot a kertben találnak [...] akik [...] az egekbe általvitettek és plántáltattak, hogy a szomszéd földi csillagokbul, azon virágokbul, égi virágok, az az csillagok legyenek. De ez, mesén kívüli való bizonság, hogy a kik csillagok voltak az égben, alá szállván a földre virágokká lettek a földön. Maga az Isten Mennyekben is virágokkal és abból kötött koszorúkkal tiszteli fel híveit. Viszontak, a kik a földön mennyei szentséggel és ártatlansággal tündöklöttek, virágokká lettek...” Könyve más részén arra is hivatkozik, hogy „minden állatok Teremtője a mi első Atyánkat [tudniillik Ádámot]²⁷ nem sovány szántó földre helyezte, sem szőlő kapálására, sem oktalan állatok körül való gondviselésre és bajmolódásra... [hanem] a gyönyörűség Paradicsomát hogy mint első kertész munkálkodná és oltalmazná azt [...] mintegy virágos bölcsőben, a gyönyörűség kertében fekteté [...] a paradicsombeli kertesszéghez kezdene legelsőben... [Ezért] Királyok, Császárok, Papi és Világi Fejedelmek, sőt a szerzetes emberek s mai Uri méltóságban való Emberek is, nem

²⁷ Itt és a következőkben a szögletes zárójelben szereplő értelmező kiegészítések a tanulmány szerzőjétől származnak.

csak hajdan, de még most is nem szégyenlik kezek szennyét ahhoz kendeni...” Ismét egy másik helyen arra hivatkozik, hogy az „*Úristen a Paradicsom-kertben talált [...] legalkalmasabb szellőzni való helyet; miért keresnének az emberek-is, kik az Úr Isten követésére teremtettenek, magoknak alkalmasabb helyt a kertnél?[...] egy Virágocskát meg-tekéntsén-is, leg-ottan annak alkotójának szépségére, és szeretetire fölgerjed.*”²⁸

Lippay János eddig kiragadott idézetei gondolatok sorát indíthatják meg bennünk. Legelőször is azt, hogy a legfontosabb a kertnek lelki, lélektani értéke: rácsodálkozhatunk a virágok szépségére és ez közelebb visz Isten csodálatára. A szép kert nemcsak Alkotójára emlékeztet, hanem megnyugtatja lelkünket, kedélyünket. A természet szépségeire való rácsodálkozás: elemi szükséglete az emberi léleknek, szellemnek. Korunk egyre gyarapodó ökológiai irodalmában a 20. század végén nyert megfogalmazást a biofilia. „A biológiai sokféleség egy másik, piacin túli értékére utal a »biofilia hipotézis« /Wilson 1984/.²⁹ E hipotézis szerint az emberi lények alapvetően olyan komplex emlősök, akik az őket körülvevő biológiai világban változatosságot és új ingereket keresnek. A természethez és más fajokhoz fűződő rendszeres kapcsolat alapvető fontosságú az ember lelki egészségének és jóllétének szempontjából. Habár a biofilia-kutatás még gyerekcipőben jár, néhány kísérlet már történt a hipotézis tesztelésére. Ulrich³⁰ számos olyan vizsgálatot tárgyal, amelyek pozitív kapcsolatot mutattak ki az érzelmi jóllét indikátorai és a természeti (nem épített) környezet között. Véleménye szerint »a természet esztétikai értékének elismerése alighanem egyetemes jellemzője valamennyi emberi kultúrának.«[...] A biofiliát megfojthatja például az olyan gazdaság igénye, amelynek központi fogalmai a fölhalmozás, a sebesség, az érzékelés és a halál. A közgazdászok azonban nem sokat írnak arról, hogy miként serkentheti vagy hátráltathatja a gazdaság általában a szeretetet, vagy konkrétan a biofiliát. [Ez] ...alapvető, semmivel sem helyettesíthető eleme lehet az emberek pszichológiai jóllétének. Az élelemmel, a menedékkal, a szexualitással és a társas kapcsolatokkal együtt része lehet az élet élvezetéhez szükséges alapvető szükségletek hierarchiájának. Dasgupta³¹ számos tudományterület empirikus tanulmányai alapján egymást erősítő kapcsolatot talált a népességnövekedés, a szegénység és a helyi környezet pusztulása (beleértve a

²⁸ LIPPAY J. 1664. (2008). Betűhíven közli: STIRLING J. 2008. 143–231. p. Az idézett részletek eredetijében sok a helyesírási következetlenség, ezért néhány helyen az érthetőség kedvéért néhány betűs módosításra merészkedtem. Még megjegyzem, hogy Lippay a biblia szavaival bizonyítja azt a tényt, hogy az első ember(ek) (az őskőkorszakban) nem ismerték még a földművelést, állattartást és szőlőművelést, hanem közvetlenül a természet paradicsom-kertjéből éltek.

²⁹ WILSON, E. O. 1984. Idézve: GOWDY, JOHN M. 1997 (2004)

³⁰ ULRICH, R. S. 1993. Idézve: Uo.

³¹ DASGUPTA, P. 1995. 40–45. p. Idézve: Uo.

biodiverzitás [tudniillik a természeti környezet sokfélesége, gazdagsága] csökkenése) között.” A biofiliának, a biodiverzitással, a természet sokféleségével való kapcsolatnak tehát fontos szerepe van „a társadalmi rend fenntartásában.”³² E szükséglet kielégítésére való törekvésként értékelhetjük azt az igyekezetet, mellyel a történelem során a természettel való közvetlen kapcsolattól elszakadt uralkodó osztály és a városi népesség a biofilia-igényét kielégíteni szándékozik: kertek, parkok létesítése, tájképek, freskók festetése, a virágok megjelenítése falon, bútoron, használati tárgyakon, edényeken, vásznakon. Mindez azonban csak részben tudja csökkenteni a természettel való kapcsolat hiányának következményeit. Az európai és a magyar történelemből is világosan felismerhető ez: a városi társadalom lemond az élet továbbadásáról, képtelen szaporodni, lélekszámát fenntartani, amint azt számos vizsgálat bizonyítja. Egyszerűen: Európa az 1800-as években még alig 30%-ban volt városlakó, és lendületesen szaporodott. Ma 60–80%-ban városlakó és gyorsan fogy, pedig számottevő a bevándorlók aránya. A magyar Alföld pusztásodása, a kis, családi gazdaságokból álló településhálózat 14–15. századra való felszámolása után, amikor a helyükön kialakuló mezővárosok határa 10–20–30 egykori falu határára terjedt ki és elsősorban fátlanná vált legelőkből állt, kihaltak volna, ha nem jött volna távoli vidékek kis falvaiból az utánpótlás.³³ A virágoknak fontos szerepe volt a mindennapi életben és ünnepi alkalmakkor egyaránt. Fontos része volt az öltözetnek, nemcsak a leányok, asszonyok életében, hanem a férfiak, főként fiatalok körében: a leánykák, asszonyok koszorút viseltek, vagy ünnepi alkalmakkor virágokat tartottak kezükben, a fiúk kalapjukra, mellükre tűzték ki azokat. Istentiszteletek, körmenetek, menyegzők, családi ünnepek, temetések, jókívánságok, köszöntések ma sem lehetnek el nélküle. A néphagyományban több virág különös jelentése is megőrződött. A házhoz közel elkerített kis kertet elsősorban a leányok ültették be különböző virágokkal, gondozták azokat és nemcsak szépségük, hanem üzenetük is fontos volt. Sajnos elmulasztottuk ennek gazdag hagyományát még időben feljegyezni. E tekintetben a népdalok is adhatnak még némi eligazítást. Például azt, hogy majoránát az a leány ültethetett, melyik már nagylányként eljárt a fonóba, és udvarlót fogadhatott.³⁴ Rozmaring a lakodalmakhoz kapcsolódott. Viola,

³² GOWDY, JOHN M. 1997 (2004)

³³ KUBINYI A. 1997. 106. p.; ANDRÁSFALVY B. 2011

³⁴ Például egészen világosan erről szól egy szlovák népdal, melynek szövege magyar fordításban: „Rásütött a nap az én kertecskémre... Örülnek a legények, hajaja. Az én majorannámnak, lelke!”

nefelejcs, rózsza kerülhetett nyilvános, üzenetes ajándékként, bokrétaként a szerelmes legény kalapjára.³⁵

Lippay János kiemeli azt, hogy a virágok alakja és színe mellett fontos tulajdonsága az, hogy: „illattyoknak drága voltával, vizeknek vett, s égetett hasznaival (mellyeket mint-egy Anyai tejet velünk közlenek) szemeinket gyönyörködtetik, szaglásunkat legeltetik, fejünket, szívünket erősítik.” Ezt a mondatot is igyekszünk megmagyarázni, értelmezni, mert az illatok jelentőségét, szerepét többre kell becsülnünk, mint azt manapság tesszük. A középkori lakás- és tisztálkodási viszonyok között ma már elképzelhetetlenül jelentős volt a szagok szerepe. Ezért volt fontos ezeknek az erős szagoknak az ellensúlyozása jó illatokkal. *Vizeknek vett, s égetett hasznaival*, szavakat így próbálom értelmezni: Vizzé feloldott, vagyis a virágillatokat megőrző vízről, illatszerről („kölni vízről”) lehet szó itt, melynek készítéséről, lepárlásáról ma már keveset tudunk, sejtünk. Egy 1648-ból származó inventáriumban szerepel: „8 palack szekfű víz, viola víz 6, parlagi rózsza víz 2, kerti rózsza víz 1, fejer lilium víz 3, fodormenta víz 3, turbolya víz 1, barack levél víz 3.”³⁶ Égetett hasznai-n valószínű azt kell értenünk, hogy elégetve füstje terjeszti a jó illatot: az egyházi gyakorlatban a tömjén égetéséről van itt szó, melyhez szokás jóillatú virágszirmokat, leveleket is keverni. A keleti egyházban a családi szentképek előtt szinte napjainkig szokás tömjént égetni, de én idesorolnám azt a magyar és kelet-közép-európai népi gyakorlatot, hogy karácsony estéjén a házban égő tűzre illatos gyümölcsfatuskót, fadarabot tettek több helyen még a 20. században is. Mintegy 60 éve még Zalaegerszegen zsíros fá-val házaltak őrségi szegények. Ez korábban a fokla-tartóba helyezhető, vékony, fenyőfa-hasíték volt, mellyel régen télen világítottak, majd kályhák begyújtására használták. Levendula, dió és rozmaring ágat tettek a ruhás szekrényekbe, ládába, nemcsak a molyok ellen. (Az 1950-es évek végén egyszer Bogyiszlón jártamban tapasztaltam egy másik módját is az illatokkal való „tisztelgésnek”. Amikor egyszer beléptem egy magányosan lakó idős asszony kicsi, földes szobájába, az asszony az ajtófélfára felfüggesztett száraz virágcsomóhoz nyúlt fel félkézzel, markában azt egy mozdulattal ügyesen elmorzsolta, és a porrá lett illatos fűvet kinyitott tenyeréről reám fújta. A tisztelt vendég ilyen módon való fogadtatásának emlékét azután

³⁵ Bél Mátyás külön szakaszban ír *Notitia*-jában a koszorúk kötéséről, illetve a bokrétákról. A *Bokréták illatos virágokból, mellyeket lányok szerelmüknek küldenek* – idézi STIRLING J. 2008. 132. p.

³⁶ A komanai (a Fogaras várához tartozó Komána, ma Alsókomána, Comana de Jos, Brassó m., Románia) udvarház leltárából idézi STIRLING J. 2008. 35. p.

kérdéseimre még többen is megerősítették.³⁷ Mennyi, ehhez hasonló finom részlet maradhatott így feljegyzetlenül örökre elfelejtve!) A *Posoni kert*-ben csak ezután, a *Második könyv*-ben kerül sor a *Veteményes kert*-re. „Kiben minden féle konyhára és eledelre-való veteményekről, földi gyümölcsökről, kikkel Magyar-Országban élünk, írtam: azon kívül, ezeknek orvosló hasznairól...”. Több, Magyarország növényeiről szóló, korábbi latin és német botanikai szójegyzékben együtt találjuk a gyógynövényeket a konyhai zöldségekkel, amint hogy nem különítették el ezeket a növényeket a főurak és a kolostorok kertjeiben sem. A 16. században ezeket „»magyar módra készült kert«-nek neveznek, [...] ugyanis sok tekintetben eltért a nyugati példától, elsősorban abban, hogy a zöldség- és dísznövények együtt jelentek meg és a kert nélkülözte az öncélú fényűző kialakítást.”³⁸ A gyógynövénynevek nagy része kapcsolódik Istenhez, Szűz Máriához és a szentekhez, például: *Isten gyümölcse* (galagonya), *Isten lova farka* (spárga), *Boldogasszony tenyere* (balzsammenta, balzsamos aranyvirág), *Boldogasszony haja* (aranka gyomnövény), *Szent János kenyere* (koloncos legyezőfű), *Szent Benedek füve* (gyömbérgyökér),³⁹ *Szent Ilona füve* (a réti füzény, vagy a sárga tárnics, másutt a muskotályzsálya népi neve), *Szent László füve* (keresztes tárnics). Több „zöldségünk”, veteményünk először, mint gyógynövény tűnt fel a kolostorok kertjeiben. Például a paprika, mint lázcsillapító szerepel már a török megszállás alatt lévő Szeged ferences kolostorának kertjében, tőlünk Nyugatra, Európában még csak dísznövényként emlegetik. Hozzá kell tennünk, hogy a kolostor könyvtárában már akkor megvolt Leonhart Fuchs *Commentarius de stirpium historia* c. botanika-történeti munkája.⁴⁰ Nyilván, gyógyító gyakorlatukból tudták hatását, amit mai ismereteink szerint a paprika C-vitamin tartalmának tulajdoníthatunk. Magyarországon az egyetemi orvosi képzés kialakításáig a ferencesek és a pálos szerzetesek foglalkoztak orvoslással, gyógyítással, és ebből is láthatjuk, hogy szoros kapcsolatban voltak a török hódoltság területén is Európa orvostudományával, leginkább kertjeik gyógynövényismeretével és azok termesztésével.

³⁷ Ez a növény valószínű a seprős ruta (*Artemisia abrotanum*) volt, amit a közeli Sárközben valamikor minden háznál neveltek és istenfának hívtak. KOVÁCH A. 1904

³⁸ STIRLING J. 2008. 73. p. Magyarország flórájával igen gazdag botanikai irodalom foglalkozik a 16. század óta. Nagyszerű áttekintést ad erről GOMBOCZ E. 1936 (2007).

³⁹ A lombos erdőkben, vágásokban, erdei fenyvesekben közönséges évelő növény, nem tévesztendő össze a távolkeleti gyömbér (*Zingiber officinale*) nevű gyógy- és fűszernövényvel. KAT. LEX. 1993–2010 – Stirling János szócikke.

⁴⁰ Leonhartus Fuchsius De Historia Stirpium Commentarii Insignes (Basel, 1542). <http://www.rarebookroom.org/Control/leodeh/> STIRLING J. 2008. 72. p.

Lippay *Posoni Kert*-je bőségesen tárgyalja, miként kell kertet építeni, különböző virágokat ültetni, szaporítani, gondozni, figyelembe véve a talaj sajátosságait, a naptári napokat, a hold állását, de a kert lélektani és pedagógiai jelentőségét a bevezető meggyőző sorai után többet nem említi. Több más botanikai és kertészeti munkából sejthetjük, hogy a főurak, előkelőségek kastélykertjeiben egyre nagyobb szükség lesz a szakképzett kertészekre, akik közt feltűnnek a 16. századra a habánok, vagyis az anabaptisták, akik ezen a területen is a legképzettebb szakemberekké váltak. A kolostorok, főpapok és főurak kastély- és várkertjei mellett a 16. századtól kezdve egyre több városi polgár, elsősorban orvos kertjét is említi. Comenius (1592–1670) a *Didactica Magna*-ban írt az iskola- vagy tankertek szükségességéről. Németországban 1663-ban említi Joseph Furttenbach (1591–1667) iskolakertjét,⁴¹ amit paradicsomkertnek is neveznek, melyben a tanterembe zárt gyerekek „keserű, verejtékes órái” után végre felüdülhetnek. Ez a kert, melyben lugasok, szobrok és kis szószékek is voltak elhelyezve, arra is szolgált, hogy a gyermekek itt időnként nyilvánosan vizsgáztak és bemutathatták nagyobb közönség előtt is tudásukat. Ebben a kertben magas törzsű gyümölcsfák is voltak, hogy a tanulók azokról, önkényesen le ne szedhessék a termést, mert ez *rendetlenséghez is vezethet*. A kerti program azzal zárult, hogy egy kenyert felosztottak a tanulók közt és azt a fák gyümölcsével elfogyasztották. E rövid híradásból arra gondolunk, hogy ezzel a tanulók közösségét akarták megerősíteni. A kerti közös munkának ez a szerepe későbbi irodalomban többször is feltűnik. 1700-ból Herman Franke említ egy iskolát ugyaninnen, melyben feltűnik a *Posoni kert* elején olvasott gondolat: a tanulók virágokat vizsgálnak, herbáriumot készítenek, hogy ezzel megtartsák a gyermekeket a *kegyelem állapotában*.⁴² A felvilágosodás gondolkodói közül Jean-Jacques Rousseau, Johann Bernhardt Basedow, Christian Salzmann hangsúlyozzák, hogy a gyermekek természetes és értelmes neveléséhez nélkülözhetetlen a testedzés, a természet közelségének biztosítása, a reáliák (természet-tudományos tantárgyak) oktatása éppen az egyházi befolyás visszaszorítására. A 18. század folyamán egyre több botanikus kert létesül oktatási célból a városokban, például már 1762-ben Berlinben. 1814-ben már falusi iskolákban is feltűnnek, a vidéki ifjúság leendő hivatására való

⁴¹ Furttenbach, Josef, id.: Mannhaffter Kunst-Spiegel. Augsburg, 1663. 292 p. művéről van szó. http://www.deutschestextarchiv.de/book/show/furttenbach_kunstspiegel_1663

Az eredeti mű 46. és 47. oldala közötti ábrán található a kert tervrajza. Idézve: WINKEL, G. 1993. 10–12. p. [Megtekintve 2015. augusztus] http://media.dwds.de/dta/images/furttenbach_kunstspiegel_1663/furttenbach_kunstspiegel_1663_0079_800px.jpg

⁴² WINKEL, G. 1985; WINKEL, G. 1993. 12. p.

felkészítés jegyében, a kertészkedés és gyümölcstermesztés fogásainak gyakorlati oktatására. A 19. századra már az iskolakerteket a munkára nevelés, a testedzés, a közösségi- és szociális érzék fejlesztésére, a gyermek és tanára kapcsolatának elmélyítésére, az egészséges életmódra való nevelésre tartják alkalmasnak, ezért Németországban a kormányzat azt ajánlja, hogy minden iskolában létesítsenek tankertet, melyben képzett kertészek tanítsák a gyermekeket a legszükségesebb növényteni és gyakorlati, kertészeti, gyümölcsészeti ismeretekre, egyben a legfontosabb mezei, vízi, mocsári haszon- és dísznövények felismerésére és „felhasználására”. Az 1873-as Bécsi Világkiállításon Poroszország és Ausztria is mutatott be minta-iskolakerteket, melyekben már méhes- és epreskertek is voltak. A Waldorf-iskolákba 1919-ben vezették be az iskolakertek rendszeres munkáit a tanrendbe, a 3. elemi osztálytól kezdve. Ekkorra kirajzolódik az iskolakertek két, egymásnak némileg ellentmondó alapeszménye. Az egyik szerint bizonyos életkort elért gyermekeknek az iskolában egy-két négyzetméteres kiskertet kell kimérni, melyeken hozzáértő kertészek gyakorlati tanácsára figyelve, ízlésük, tudásuk és szorgalmuk szerint azt ültetnek és termelnek, amit akarnak. Ezzel egymással versenyezve igyekeznek minél szebb, minél többet érőt, különlegesen termeszteni. Az év végén a nyertéseket megjutalmazzák. Például a Berlin-schönebergi iskolakertben egy tanuló 15 m² ágyást kapott és annak megmunkálására szabad kezét. A másik, ezzel ellenkező szemlélet szerint az iskolakert éppen a közös alkotómunkán alapuló közösségi magatartás, együttműködés kimunkálására, megkedveltetésére való. Ezen kívül a kertben végzett fizikai munkát az általános nevelés részének tekintik. A kert arra is alkalmas, hogy ott a tanulók természettudományos megfigyeléseket és kísérleteket végezzenek, a biológiai oktatás elmélyítésére. Ebben az esetben, nem egyes tanulóknak van külön kertje, hanem osztályoknak. Németországban 1933 után a kormányzat ajánlja az egyéni, diákágyások kimérésének mellőzését, annyira fontosnak tartják a közösségi gondolkodás erősítését, és azt, hogy az iskolakert lehet egyes települések honismereti oktatásának is a színtere. Gerhard Winkel 1985-ben megjelent könyvében hat iskolakert-típust különböztet meg Németországban.

1.) Botanikus kert, biológiai szemléltetés anyaga. Szakkertész gondozza és a diákokat segédmunkásként alkalmazza.

2.) Iskolai „haszonkert”, melyben az iskola igyekezik megtermelni konyhájának nyersanyagát, a felsőbb osztályosok bevonásával. Ebben lehet

olyan megoldás is, hogy az osztályok külön 5000 m² kerteket kapnak és értékelik a termés mennyiségét és minőségét.

3.) Kertészeti tevékenység oktatására való, gyakorló ágyásokból álló kert, melyben tanítják a különböző haszonnövények szaporítását, dugványozást, oltást, mulcsozást, komposzt-készítés és öntözés módjait stb.

4.) Egyéni munkakertek rendszere. Például említi a Berlinschönebergi iskolakertet, melyben a tanulók ugyanazt a vetőmagot kapják, de versenyszerűen, mindenki a szülők bevonásával és a nyáron át, vagyis az iskolaszünetben munkálják azt. Említi itt a vitát is, hogy vajon közös vagy egyéni tankertekre van szükség.

5.) Pihenőkert, esetleg osztályonként külön. Ebben főként fás növények, vadvirágok vannak, az osztály meghatározott időben itt jön össze, a szabadban grilleznek, szórakoznak.

6.) Biológiai oktatókert, benne különböző talajokra, földrajzi helyzetekre jellemző növénytársulások, együttesek kerülnek bemutatásra, melyeket szakkertészek gondoznak a diákok bevonásával: sziklakerti, alpesi, pusztai, homokos talajok, tavak, mocsarak növényei, gyógy- és fűszernövények, gyümölcstermő fák, virágoskert és kisebb ágyások az öröklétan, szelekció, mutáció stb. bemutatására.⁴³

Igen tanulságos egy Svédországban megvalósított rendszer. Egy átlagos lélekszámú iskola 1 hektár területen gazdálkodik, amit felosztanak a 3., 4., 5., 7. és 8. osztály között. A tavasszal elvetett, ültetett növények termését ugyanaz az osztály takarítja be. A 7. osztály a nyári szünetben is dolgozik, és a 7. és 8. osztály gondoskodik az iskola konyhájáról. A 9. osztály tartósítással és befőzéssel foglalkozik. (Valószínű tehát, hogy a kerti munkák mellett a főzés, befőzés, ételkészítés, tálalás stb. problémáival is megismertetik a tanulókat.) A svéd példa azonban másért is figyelemre méltó, mert az össze van kötve két más, az oktatást, nevelést érintő „mozgalommal”. Az egyik a slöjd, a házi, hagyományos, kézműves foglalkozások újratanulásának mozgalma. Ez akkor indult, még a 19. század végén, amikor a viszonylag szegény mezőgazdasági népességű Svédország gyorsan iparosodni kezdett. A férfiak gyakran hetekre, hónapokra a lakóhelyüktől távoli, gyorsan fejlődő gyárvárosokba kényszerültek, ahol munkát találtak. Az asszonyok, gyermekek otthon maradtak, de félő volt, hogy előbb utóbb férjük után beköltöznek a gyárvárosok szélére, elhagyják falujukat és a nehéz megélhetést biztosító

⁴³ WINKEL, G. 1993. 11–33. p.

földművelést. Ezt a kormányzat mindenképpen szerette volna megakadályozni. A kibontakozó, tulajdonképpen a dán Grundtvig kezdeményezte népfőiskolai mozgalom segítségével, lelkes tanítók, lelkesek, művészek felhívták a figyelmet a svéd népművészeti hagyományokra és rábeszéltek az otthon maradottakat, hogy elevenítsék fel a már-már elfelejtett házi szövést-fonást, fa bútorok és házi eszközök készítését, faragását, festését s ezzel nemcsak lefoglalhatták magukat a téli napok magányában, hanem keresethez is juthattak, mivel ez a skandináv formakincs népszerű, keresett lett Európában. Legnagyobb haszna azonban az volt, hogy megmaradt a vidék, nem duzzadtak fel az iparvárosok nyomornegyedei. E különféle népi kézművességet természetesen az ifjúságnak is tanítani kezdték, a tantárgy neve slöjd (hemslöjd) lett. Néhány év alatt felfigyeltek erre Európa-szerte. E századfordulón és utána, 20. század elején Magyarországon, az ifjúság körében népszerű *Zászlónk* című havilap, rendszeresen adott képes híradást e mozgalomról, de igazán csak egy fél évszázaddal később talált nálunk követőkre, a népművészeti, hímnő, szövő stb. szakkörök elterjedésével. Napjainkban főként az óvodai kézimunka-foglalkozásokhoz hasonlítható ez a munka, mely a kicsik számára óriási élmény; a közös, szép alkotás örömét jelenti (a népi gyermekjátékokkal együtt.) A slöjd rendszeres és kötelező tantárgy lett a svéd iskolákban, csak néhány éve lett fakultatív. (Igaz, hogy azóta a *skandináv dizájnt* már nem Svédországban készítik, hanem üzleti vállalkozássá lett és Kelet-Ázsiában, a Fülöp-szigeteken készítik olcsón az IKEA számára.) A másik mozgalom a tájházaké: a falvakban, a helyén megőrzött és a hagyományos népművészet alkotásaival berendezett műemlék parasztház. Az egyik első, különböző vidékek néprajzi csoportjainak hagyományos háztípusát, berendezését és népviseleteit bemutató szabadtéri múzeum Budapesten, a Városligetben épült fel az 1896-os Millenniumi Kiállításon. A kiállítás bezárása után a berendezés a Néprajzi Múzeumba került, az épületeket lebontották. Néhány évvel később a svédek Stockholm mellett építették fel a maguk szabadtéri múzeumát, az ország különböző népművészeti hagyományokkal rendelkező népcsoportjai házainak és tárgyi kultúrájának bemutatására. A hely, ahol ezeket az épületeket felhúzták, már az akkori Stockholm külvárosában volt, ahol a középkorban a város védelmére sáncokat készítettek, amit ezért Skansen-nek neveztek. Azóta világszerte skanzennek nevezik az épületeket is bemutató szabadtéri múzeumokat. Ma Svédországban a falu múltját, népművészetét bemutató helyi, paraszti műemlékház, tájház szorosan kapcsolódik a megújított kézműves-foglalkozások, technikák bemutatásához és a falu egykori gazdálkodását is

szemléltető tankerthez is. A falu tájházában a *hembygdsgården*-ban található a hagyományokat ápoló, egyben a tájházat gondozó ifjúság, ünnepekkor felújított népviseletben, ebben mutatják be néptáncukat, népszokásaikat, főzik és tálalják hagyományos ételeiket stb. A kertben a hagyományos virágokat, fűszereket, gyógynövényeket mutatják be, van ahol régi háziállatokat is gondoznak és gazdálkodnak úgy, ahogy a régiek tették. Itt jegyzem meg, hogy mára Norvégiában, Svédországban és Finnországban is kialakult egy mindenki számára elérhető és hordható ünnepi viselet a népviseletek és történeti emlékek alapján, melyet a városi népesség is megszeretett, hivatalos előkelőségek is hordják. Leksand közelében láttam, hogy több kisebb faluból, a vasárnap népviseletbe öltözött hívek egy kis szigeten épült közös templomukat csónakokba ülve, evezve és zsoltárokat énekelve közelítették meg az 1970-es évek végén. Nem az idegenforgalom érdekében felhúzott jelmezek voltak ezek. (Nálunk is voltak erre kísérletek, például az 1930-as években. Ezekből csak a zsinóros bocskai maradt meg a férfiaknak, magyaros női viselet nem terjedt el.) A svéd tájház tehát egyszerre helyi múzeum, tankert és műhely, a szellemi, művészeti örökség ápolásának színtere.

Magyarországon már a 19. század elején működtek iskolakertek, de úgy tűnik, akkor még nem rendelte el országos törvény kötelező létesítésüket minden iskolában. Az 1868-ban hozott népoktatási törvény⁴⁴ már foglalkozik általános bevezetésének kérdésével. 1887-től *Az iskolakert. A népiskolai tanügy reformját célzó havi közlöny* jelenik meg Aradon, egészen 1889-ig. A tanügy irányítói a tanítóképzőknek az *oktatás gyakorlati iránya tárgyában* pótlólag adtak ki tankönyv-segédleteket a selyemhernyó-tenyésztés, a szőlőművelés és az „okszerű méhészet” tanítására. Az 1905-ös *Tanterv és utasítás* már előírja a tankertek létesítését a falusi elemi népiskoláknak.⁴⁵ Többen úgy vélik, hogy a 19. század végén hazánk kötött talajon elhelyezkedő szőleít szinte 80–90%-ban kipusztító filoxéra után nálunk, Magyarországon sikerült leggyorsabban a szőlőtermelést helyrehozni, mivel a tankertekben a tanítók megtanították a gyermekeket az oltványok, a különféle permetező, növényvédő szerek alkalmazására, szerszámok használatára. Természetesen úgy, hogy a Földművelési Minisztérium előbb tanfolyamokon készítette fel a tanítókat. (Egy magát liberálisnak nevező párt az első világháború alatt javasolta az országgyűlésben a tankertek megszüntetését, mert az illegálisan,

⁴⁴ Az Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter nevéhez fűződő 1868. évi XXXVIII. tc. a tankötelezettség bevezetésével együtt kötelezővé tette a gyakorló kertek létrehozását.

⁴⁵ TANTERV ÉS UTASÍTÁS, 1905

gyermekmunkával jövedelmet hozott a tanítóknak.) Ismereteim szerint 1869 és 1940 között csaknem félszáz különböző, az elemi népiskolákban és a tanítóképzőkben használt szakkönyv jelent meg, melyek kapcsolatosak a tankertekkel, mert gyakorlati útmutatásokat adnak a földművelés, a kertészkedés, a gyümölcsstermesztés, a dísznövények ápolása, gazdasági és háztartási alapismeretek tanítására.⁴⁶

A II. világháború után nálunk – és úgy tűnik, Európa-szerte – fokozatosan háttérbe szorult az iskolakert kérdésköre. Különösen az 1960-as évek után nagyon sok megszűnt, eltűnt, alig maradt néhány. Európa nyugati felében az 1980-as években mintha megélénkült, feltámadt volna az iskolakertek utáni érdeklődés. Sok, napjainkban fontos probléma megoldására is alkalmasnak tartják ma már az iskolakerteket. Nemcsak a vidéki iskolákban a korszerű kertészeti ismeretek oktatására, a termelvények méregmentes feldolgozásának, tartósításának és fogyasztásra való előkészítésének tanítására, hanem a nagyvárosok házainak tetején létesített mesterséges természeti környezetben a biológia és a korszerű környezetvédelem problémáinak szemléletes bemutatására is. Szemléletes történelemórák tartásáról is hallhatunk, ahol bemutatják az újkőkorszak, a neolitikum ásóbotos termelési módszerét, elfelejtett termelvényeket, a ma fellelhető ehető és mérges gombákat, gyógynövényeket, algatenyészetet, fűszereket, a biotechnika fogásait és eredményeit. Nem a gyakorlati ismereteket tartják legfontosabbnak, hanem egy szemlélet kialakítását, mely nyitott és megértő az egész Világ ökológiai és azzal összefüggő politikai, társadalmi problémáira.⁴⁷

Magyarország különleges és veszélyes helyzetben van. Földje, vízellátása kiváló minőség előállítására alkalmas, de ugyanakkor igen sérülékeny és jelenleg mezőgazdasága leromlott, leszegényedett állapotban van. A mezőgazdasági nagyüzemek történelmileg példátlan túlsúlya veszélyezteti a termőtalaj megőrzését (az egybeszántott nagy táblák monokultúras eróziója, szervesanyag (trágya) utánpótlás hiánya, a nehéz gépek talajszerkezet-rombolása, a vegyszerezés elszegényítette életgazdagságát (biodiverzitását), folyóink túlszabályozásával átkergetjük az országon azt a vizet, melyre az egyre szárazabb nyarakban égetően szükség lenne. És vele kergetünk a Fekete-tengerbe több száz tonna műtrágyának

⁴⁶ Csak néhány fontosabb, időrendben: LUKÁCSY S., 1869; LUKÁCSY S. 1871; DOBÓCZKY L. 1900; GYÓRFFY J. 1900; GYÓRFFY J. 1905 stb.

⁴⁷ vö. KLEBER, E. W. – KLEBER, G. 1994; SCHMIDT, F-H. 1989. (Természetes és szép alkotás. Munkálatok az iskolakertben.) Néhány magyarországi korszerű írás a tankert tárgyköréből: NANSZÁKNÉ CSERFALVI I. 1996; NANSZÁKNÉ CSERFALVI I. 1997. június; NANSZÁKNÉ CSERFALVI I. 1995; MEZEI O. 1992

megfelelő termőtalajt, ami azelőtt a kiáradt vízzel itt maradt. Előregedett falvainkban egyre nő a munkanélküliség, marha-, sertés-, baromfi-állományunk történelmi mélyponton van. A családi gazdaságok száma és aránya is aggasztóan kevés, a munkaigényes kertészeti-, bogyós- és gyümölcsstermesztésünk is lecsökkent és messze nem használja ki a Kárpát-medence egyedülálló természeti adottságait. Környezetvédelmi ismereteink és gyakorlatunk elmaradt Európában, amint azt a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Tanácsa a Jövőkereső Országos Konferenciája megállapította, az iskolákban elégtelen a környezet-tudatosságra való nevelés. Veszedelemesen kevés fiatal választja az „őstermelő”, a családi gazdálkodást hivatásául, pedig Magyarországnak ez a föld és éghajlat az egyetlen és kiválóan kamatoztatható sajátsága, nem lévén sem számottevő nyersanyaga és energiája, miközben az elmúlt évtizedekben elveszett az a hagyományos tudás, mely mindenhol az országban kialakította a hely adottságainak legmegfelelőbb gazdálkodást. Életfontosságú teendőink közt a legfontosabb: vissza kell adni az ifjúságnak a természettel való találkozás, rácsodálkozás, az Isten teremtette természeti világgal való együttműködés élményét, a múltunk, történelmünk erre biztató ismereteit. Tankertek és a hagyomány felkutatásának a segítségével megteremthetjük minden faluban a követhető, történelmileg igazolt sajátos teremtő tevékenységet, amivel beilleszkedhetünk „hungarikumainkkal” az ország és Európa munkamegosztásába, kereskedelmébe is. Csak természettel kapcsolatban maradó, teremtő családi gazdaság tarthatja fenn a magyar nemzetet, romlása, visszaszorulása együtt járt történelmi vereségeinkkel és a Duna - medence ökológiai pusztulásával, amint azt a történelemtudomány által feltárt tények és összefüggések igazolják. Ezért lenne szükség egy olyan magyar néptörténet oktatására, mely ezeket a jórészt elhallgatott igazságokat feltárják és egy új honalapításra lelkesítik gyermekeinket. Mindehhez a legfontosabb segítséget a tankert adhatja, azzal az eszmecsokorral, melyet oly szépen írt le közel négyszáz éve Lippay János jezsuita atya.

Hosszúhetény, 2015. augusztus

Andrásfalvy Bertalan

IRODALOM

ANDRÁSFALVY B. 2011

Andrásfalvy Bertalan: Öngyilkos kultúra. Népcsoportok öngyilkossága. Kézirat. (2011 körül)

<http://www.karpatmedence.net/tarsadalomneprajz/kozosse/853-ongyilkos-kultura-nepcsoportok-ongyilkossaga>

DASGUPTA, P. S. 1995

Dasgupta, Partha Sarathi: Population, poverty and the local environment. *Scientific American*, 272, 1995. (február). 40–45. p.

DOBÓCZKY L. 1900

Dobóczy Lajos: Gazdasági és kertészeti füzetek. A mindennapi elemi népiskolák 5., 6. és ismétlő fiú-osztályoknak. Budapest, 1900.

GOMBOCZ E. 1936 (2007)

Gombocz Endre: A magyar botanika története. A magyar flóra kutatói. Budapest, 1936. Új kiadása: Sopron, 2007.

GOWDY, JOHN M. 1997 (2004)

Gowdy, John M.: The value of biodiversity – Markets, society, and ecosystems. *Land Economics* 73. évf. 1. sz., 1997. február, 25–41. p.

A biodiverzitás értéke. *Kovács*, VIII. évf. 2004. 1–4. sz. 44–73.

Fordította: Mihók Barbara. <http://kovasz.uni-corvinus.hu/kov15/gowdy.html>

A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszékének Altern-csoportja, majd a Budapesti Corvinus Egyetemen működő Kovász Kör negyedéves folyóirata <http://kovasz.uni-corvinus.hu/>

GYÖRFFY J. 1900

Györffy János: Rövid háztartás és gazdaságtan. Az elemi leányiskolák 5-6. oszt. számára. Esztergom, 1900.

GYÖRFFY J. 1905

Györffy János: Rövid gazdaságtan. Különös tekintettel a földművelés- és állattenyésztésre. A népiskolák 4., 5., 6., és gazdasági ismétlő osztályok számára. Esztergom, 1905.

KLEBER, E. W. – KLEBER, G. 1994

Kleber, Eduard Werner – Kleber, Gerda: Handbuch Schulgarten. Biotop mit Mensch. Weinheim und Basel, 1994.

KOVÁCH A. 1904

Kovách Aladár: Az istenfű. *Ethnographia*. XV. évf. 1904. 273–275. p.

KUBINYI A. 1997

Kubinyi András: A magyar királyság népessége a 15. század végén. In: Magyarország történeti demográfiája 896–1995. Szerk: Kovácsics József. Budapest, 1997. 106.

LIPPAI J. 1664 (2008)

Lippay [Lippai] János P.: Psoni kert- virágos kert. Nagyszombat. 1664. In: Stirling János: Magyar reneszánsz kertek a 16–18. században. Szent István Társulat. Budapest. 2008. 143–231. p.

LUKÁCSY S. 1869

Lukácsy Sándor: Gazdasági kis káté. Tankönyv a népiskolák használatára. 1. rész. A gazdasági ipar elemi ismeretei. Pest, 1869. 70 p.

LUKÁCSY S. 1871

Lukácsy Sándor: A fatenyésztés. Olvasó könyv a népiskolák használatára, útmutatóul a gyümölcsfák és gyümölcsöző bokrok, dísz- és gazdasági fák szaporítására, tenyésztésére, ápolására és hasznosítására. Vác. 1871.

MEZEI O. 1992

Mezei Ottóné: Előadások Rudolf Steiner pedagógiájáról. Bp.1992. 67. p.-tól.

NANSZÁKNÉ CSERFALVI I. 1995

Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona: A gazdasszonyképzés néhány kérdése. Tanulmányok. *Békéscsaba*, 4. sz. 1995. 187. p.

NANSZÁKNÉ CSERFALVI I. 1996

Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona: Az Élet kertje... *A tanító*. 34. évf. 1996. 7. szám, 169. p.

NANSZÁKNÉ CSERFALVI I. 1997

Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona: Kert és nevelés. *Új Pedagógiai Szemle*. 47. évf. 6. szám, 1997. június.

<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00006/1997-06-kn-Nanszakne-Kert.html>

SCHMIDT, F-H. 1989

Schmidt, Franz-Hermann: Nützliches und Schönes Schaffen. Arbeitstätigkeiten im Schulhort. Taschenbuch. Volk und Wissen, Berlin, 1989. 135 p. (Természetes és szép alkotás. Munkálatok az iskolakertben.)

STIRLING J. 2008

Stirling János: Magyar reneszánsz kertek a 16–18. században. Szent István Társulat. Budapest, 2008.

TANTERV ÉS UTASÍTÁS, 1905

Tanterv és utasítás az elemi népiskolák számára. Budapest, 1905.

ULRICH, R. S. 1993

Ulrich, Roger, S.: Biophilia, biophobia, and natural landscapes. In: Kellert, Stephen R. – Wilson, Edward, O. (szerk.): The biophilia hypothesis. Island Press, Washington DC, 1993.

WILSON E. O. 1984.

Wilson, Edward Osborne: Biophylia. Harvard University Press, Cambridge, 1984. 157 p.

WINKEL, G. 1985

Winkel, Gerhard: Das Schulgarten-Handbuch. Friedrich Keller Verlag. 1985. 324 p.

WINKEL, G. 1993

Winkel, Gerhard: Iskolakert–tankert. Ford. Mócsényi Mihályné. Mezőgazda Kiadó. Budapest, 1993. 295 p.

DÖRGŐ DÁNIEL SZEMÉLYE ÉS SZEREPE A BEREZKI MÁTÉVAL
FOLYTATOTT LEVELEZÉSE TÜKRÉBEN. NÉPRAJZI ADALÉKOK A
LEVELEKBEN

KÁRPÁTI ELEMÉRNE

Az írásos dokumentumok, levelek néprajzi forrásértékéről

Híres tudósok, művészek, közéleti és egyházi személyiségek, nagy múlttal rendelkező arisztokrata családok tagjainak levelezését szinte minden tudományág felhasználta tudománytörténetéhez, életrajzok írásához vagy tudományos tételek rejtve maradt adalékainak bizonyításához. A néprajztudomány képviselői az elmúlt évtizedek folyamán szintén felfedezték az írásos dokumentumokban, így a levelekben rejlő forráslehetőségeket. Közismert néprajzkutatóktól származó, vagy egyszerű, ún. „népi” leveleket közölnek kiadványaikban, elemeznek szakmai tanulmányaikban, vagy ehhez kapcsolódó hivatkozásaikban egyaránt.

A történeti néprajz módszereinek alkalmazására, vagyis a dokumentumok és levéltári források felhasználásának fontosságára – a hagyományos szóbeli kikérdezés mellett – Tálasi István sokoldalú munkásságát reprezentáló, összefoglaló kötet hívta fel egyértelműen a néprajzkutatók figyelmét.⁴⁸ Dominkovits Péter Győr megyei móringleveleket tartalmazó forrásközlésében így írt erről: „Tálasi István munkássága alapvető fordulatot hozott; nemcsak kutatási területein, publikációiban valósította meg a levéltári források, könyvészeti adatok, orális tradíció egységét, de tanítványait is erre ösztönözte.”⁴⁹ Ez természetesen nem jelenti azt, hogy Tálasi Istvánnal kezdődött volna az írásos dokumentumoknak a néprajz területén való felhasználása, hiszen ő maga hivatkozott említett munkájában a 19–20. század nagy néprajzkutatóinak múltbeli, ilyen irányú publikációs tevékenységére.⁵⁰ Balogh István, aki történész, néprajzkutató és levéltáros is volt egy személyben, az általa művelt tudományágak együttes alkalmazását javasolta a néprajzkutatóknak.⁵¹ A *Magyarság Néprajza* köteteit összeállító nagy elődökre hivatkozva biztatta kortársait a szóbeli gyűjtés mellett az

⁴⁸ TÁLASI I. 1979–1980.

⁴⁹ DOMINKOVITS P. 1992. 4. p.

⁵⁰ TÁLASI I. 1979–1980. 51–102. p.

⁵¹ BALOGH I. 1977. 185–191. p.

írással dokumentumok kutatására is. Hivatkozott tanulmányában így írt erről: „Ma már ezt a követelményt senki sem vonja kétségbe, de rengeteg bajjal jár a megvalósítása. Az egyik technikai, a másik módszertani”.⁵² Az etnográfusoknak [...] „Egy-egy szóért, mondatért iratok tömegén kell átrágniuk magukat és végül szerencse dolga, hogy mire bukkannak. De akkor előttük áll az adatok értelmezése.”⁵³ Ezután ismereteket közölt a tárgyi és szellemi néprajz művelői számára az írással dokumentumoknak a néprajzi tanulmányokban való alkalmazási lehetőségeiről. Tanulmánya zárszavában pedig levonta a következtetést: „A mai, de már lassan történetivé váló népi művelődés jelenségeinek magyarázata és helyes értelmezése tehát aligha képzelhető el a levéltári források feltárása nélkül.”⁵⁴ A *Magyar Néprajzi Atlasz*⁵⁵ szerkesztése folyamán Barabás Jenő ezzel szemben úgy látta, hogy az írással anyag tanulmányozása már túlsúlyba került a hagyományos gyűjtés rovására a néprajzi vizsgálatok és publikációk körében. Írásában a következőkre hívta fel a néprajzkutatók figyelmét: „Az etnográfus végezhet és helyes is ha végez levéltári kutatást [...] de a tudomány egészét illetően az arányoknak egészségeseknek kell lenniük...”.⁵⁶ Magyar és külföldi tanulmányokból vett példákkal támasztotta alá azt a meggyőződését, hogy a kétféle módszer együttes alkalmazása vezethet csak hitelesnek tartható eredményekhez a néprajzkutatás területén.

Jelen témánkhoz kapcsolódóan főleg a gazdasági néprajz területén publikáló néprajzkutatók művei bizonyítják ennek a komplex módszernek az eredményes alkalmazását. Az ún. népi gazdálkodás kategóriájában azok a gyümölcstermesztés tárgykörében született tanulmányok a legfigyelemreméltóbbak a mi szempontunkból, amelyek együttesen alkalmazzák a szóbeli gyűjtést és az írással dokumentumanyagot. A *Magyar Néprajz* második kötetében közölt *Gyümölcs kultúra* című fejezet⁵⁷ megnevezi a témával foglalkozó legjelesebb etnográfusainkat, akik a magyarországi gyümölcstermesztést, a gyümölcs felhasználását, betakarítását, tárolását, eszközkészletét stb. tanulmányozták és publikálták a középkortól egészen a közelmúltig.⁵⁸ Kutatásaikban jelen volt mind a történetiség, mind a még gyűjthető, néprajzi módszerekkel lejegyzett szóbeli hagyomány. A néprajz-

⁵² BALOGH I. I. m. 186. p.

⁵³ BALOGH I. I. m. 187. p.

⁵⁴ BALOGH I. I. m. 191. p.

⁵⁵ Magyar Néprajzi Atlasz, címszó. In: MAGYAR NÉPRAJZ, 3. kötet Budapest, 1980. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-1467.html>

⁵⁶ BARABÁS J., 1961

⁵⁷ ANDRÁSFALVY B. 2001. In: MAGYAR NÉPRAJZ II. 493–527. p.

⁵⁸ Uo.

tudomány kutatási módszerei körül a későbbiekben is fellángoltak a viták. 1988 novemberében egy kétnapos konferencián vitatta meg az MTA Néprajzi Kutatócsoportja az MTA más osztályainak bevonásával ezt a problémakört. Paládi-Kovács Attila közleményben foglalta össze a vita során elhangzottakat,⁵⁹ és megállapította, hogy a néprajztudomány tematikai kibővülése új kutatási problémákat vetett fel. Szólt az időszerűvé vált ökológiai megközelítési módszer alkalmazásának szükségességéről az etnográfiai kutatások területén, és ezzel kapcsolatban Andrásfalvy Bertalan ilyen irányú tudományos tevékenységére hívta fel a figyelmet.

Andrásfalvy Bertalan, aki etnográfusként elvégezte a kertészeti egyetemet is, ifjú muzeológus korában Szekszárdon felfigyelt arra, hogy a 18. században a Duna árterében élő tolnai, baranyai nép gazdálkodása és népi kultúrája sokkal színesebb és sokoldalúbb volt, mint az ezt követő 19. századi folyószabályozások után ugyanott élőké. Ez indította arra, hogy széleskörű kutatómunkába kezdjen a jelenség feltárására, amelyhez felhasználta a néprajzi gyűjtés, a levéltári források és a környező természetben történő terepmunkák valamennyi lehetőségét. Úgy látta, hogy régebben az „ember nem győzte le a természetet, hanem együttműködött vele.”⁶⁰ Ennek köszönhető az árterben élő nép a kulturális sokszínűségét, majd az ármentesítések után az elszürkülést, egyoldalúságot, sőt az elszegényedést. 1964 óta rendszeresen publikált ebben a témakörben, és az ő tanulmányai hívták fel a figyelmet az egykori ártéri gazdálkodás sokféleségére, nem utolsósorban az ottani gyümölcsstermesztésre is. Sok néprajzkutató, kertészeti- és vízügyi szakember foglalkozott és foglalkozik napjainkban is az ő felvetései nyomán a volt árterek gazdasági életének feltárásával és esetleges revitalizációjának lehetőségeivel.⁶¹

Bellon Tibor,⁶² a magyar néprajztudomány korán elhunyt, kiváló képviselőjét szinte egész életében az Alföld népének történeti távlatokra

⁵⁹ PALÁDI-KOVÁCS A. 1990. 114. p.

⁶⁰ ANDRÁSFALVY B. 2007. 154. p.

⁶¹ MOLNÁR S. 2011

⁶² Bellon Tibor (Nyíradony, 1941 – Karcag, 2002) múzeumigazgató, egyetemi docens, tanszékvezető. 1964-ben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán (2000-től Debreceni Egyetem) magyar középiskolai tanári- és etnográfusi oklevelet szerzett, 1998-ban a Debreceni Egyetemen néprajzból habilitált. 1964–1989: Karcagon a Győrffy István Nagykun Múzeum igazgatója, 1989–2001: a szegedi József Attila Tudományegyetem BTK Néprajz Tanszékének (2000-től Szegedi Tudományegyetem) adjunktusa, egyetemi docense, majd tanszékvezetője. Tudományos tevékenységét elsősorban a gazdálkodás témaköre, ezen belül az ártéri gazdálkodás a mezővárosi fejlődés gazdasági háttere foglalkoztatta. Életműve főleg Karcaghoz és a Nagykunsághoz köthető. Lásd Karcag város honlapja – Nevezetességek – Személyek.

visszatekintő hagyományos gazdálkodása foglalkoztatta. Munkássága alapján végigkövethetjük azt a 18. század végén kezdődött, majd a 19. században kiteljesedett beavatkozást, ahogyan Magyarország északkeleti tájain a vízlecsapolások, folyószabályozások átalakították a Tisza és mellékfolyói népességének tradicionális gazdálkodását. Korábbi tanulmányaiban, majd posztumusz megjelent „A Tisza néprajza”⁶³ című monográfiájában a gazdaságtörténet, a történeti néprajz és a történeti ökológia módszereivel mutatja be a tájatalakítások okozta nagyméretű változásokat a népi gazdálkodás területén. Szó szerint kell idéznünk az ártérre vonatkozó meghatározását, amely híven tükrözi a vízszabályozások előtti és utáni helyzetet: „Ma ártéren, hullámtéren vagy *mentetlen*en a gátak közé szorított folyó belső, víz felőli területét értjük. A folyószabályozások, ármentesítések és lecsapolások előtt [...] a tiszai Alföldnek azt a nagy kiterjedésű területét nevezzük *ártérnek*, és a tájban élők élelemszerző tevékenységét *ártéri gazdálkodásnak*, melyet a hegyekből lefutó folyók árvizei [...] rendszerességgel látogattak, és termékenyítő iszapjukkal kövérítették az elárasztott részeket.”⁶⁴ A régi értelemben vett ártéri gazdálkodás sokrétűségét: az állattenyésztést, dombhátak megművelését, halászatot, vadászatot, méztermelést, gyűjtögetést, az ártéri erdők haszonvételét a vízszabályozások túlnyomórészt megszüntették. Bellon Tibor monográfiájában egy egész fejezetet szentelt a lecsapolások előtti ártéri gyümölcsstermesztésnek. Gazdag levéltári és térképészeti forrásanyag ismeretében mutatta be a Tisza és mellékfolyói felső szakaszának kiterjedt ártéri gyümölcskultúráját, amelyek egész gyümölcsfa-erdőket alkottak a lecsapolatlan vizek ártereiben. Kitért az itt termő gyümölcsfajták ismertetésére, a velük való vízi úton történő távolsági kereskedelemre, valamint a gyümölcsfeldolgozás különféle formáira is.

Említést kell tennünk azokról a botanikát és néprajztudományt egyaránt érintő – szinte összekapcsoló – tudományágakról is, amelyeknek alkalmazása napjainkban egyre szélesebb körűvé válik gyümölcskultúránk kutatásakor: az etnobiológiáról és az etnopolimológiáról. Az etnobiológia egészen a 18. századig visszavezethető, de napjainkban a komplex kutatási módszerek alkalmazását tekintve egyre fontosabbá váló tudományág, amelyről a Botanikai Közleményeknek egy összefoglaló tanulmányából tájékozódhatunk legjobban.⁶⁵ A szerzők meghatározása alapján az

<http://www.karcag.hu/index.php/a-telepules-bemutakozik/nevezetessegek/szemelyek/54-dr-bellon-tibor-etnografus-muzeumigazgato>

⁶³ BELLON T. 2003

⁶⁴ BELLON T. 2003. 11–12. p.

⁶⁵ MOLNÁR ZS. – BARTHA S. – BABAI D. 2009

„etnobiológia az élettel kapcsolatos népi tudást vizsgálja” és ennek az igen tág tudományágnak „egyik részterülete az etnobotanika, amely a népi növényismeretet kutatja”. A tanulmány hosszan sorolja a tárgyalt tudományterületek (etnobiológia részterületei) legjelesebb hazai és külföldi képviselőit, és tájékoztatást nyújt kutatási módszereikről is.⁶⁶ Figyelnünk kell továbbá a néprajz és egyéb tudományágak összekapcsolódásából kialakult újabb tudományterületre, az etnopomológiára is, amelyet Nagy Zsolt ismertetett részletesebben a gegesi almatermesztésről szóló tanulmányának bevezető részében.⁶⁷ Az új diszciplína jelentős művelői között tartjuk számon Szani Zsoltot is, aki napjainkban a nógrádi területek népi gyümölcsészetét kutatja és publikálja.⁶⁸

Visszatérve a néprajzi kutatás írásos forrásaihoz, nemcsak a levéltárak, hanem a múzeumok dokumentációs gyűjteményei is kimeríthetetlen tárházai azoknak az eredeti iratoknak, dokumentumoknak, melyekből a publikálni vágyóknak bőséges választék áll rendelkezésükre. A néprajztudomány területén működő muzeológusok már korán felfedezték ezt a múzeumaink kínálta lehetőséget, és saját évkönyveikben, kiadványaikban, de történeti és néprajzi szakfolyóiratokban is egyre gyakrabban tettek közzé forráskiadványokat. Feladatunkhoz híven bennünket ezek közül elsősorban a megjelentetett levelezések érdekelnek. A teljesség igénye nélkül felsorolunk néhány levél-forráskiadványt, amely a téma kutatása közben nem kerülhetett el figyelmünket. Komáromy József a Herman Ottó Múzeum évkönyvében Herman Ottó legközelebbi rokonaihoz írt leveleit publikálta 1965-ben, egy rövid bevezető tanulmány kíséretében,⁶⁹ amelyben hangot adott annak az elégedetlenségének, amelyet az elmúlt Herman-émlékévben (Herman Ottó halálának 50. évfordulója 1964-ben volt) a nagy polihisztor emlékanyagának közlésével kapcsolatban a letéteményes intézetek elmulasztottak. Ugyanakkor hivatkozott az ellenpéldákra is, megemlítette Balogh István forrásközlését, amely 1956-ban jelent meg Ethnographiában,⁷⁰ és Banner Jánost, aki egy őskőkorkutatással kapcsolatos tanulmányában Herman hét levelét és saját kezű rajzainak nyomtatott változatát is közölte.⁷¹ Komáromy József megjegyezte a levelekről, hogy „ezek mély bepillantást engednek Herman Ottó műhelytitkaiba és a magyar néprajztudomány kritikai

⁶⁶ Uo., számozás nélkül.

⁶⁷ NAGY ZS. 2011

⁶⁸ SZANI ZS. 2014

⁶⁹ KOMÁROMY J. 1965

⁷⁰ BALOGH I. 1956

⁷¹ BANNER J. 1958

feldolgozásához jelentős adalékul szolgálnak.”⁷² Ezzel még nem ért véget a Herman-féle levelezés feltárása, mert Fári Irén és Kőhegyi Mihály 1991-ben újabb közleményt jelentetett meg, előszóval és bőséges lábjegyzetekkel ellátva, Herman Ottónak Reizner János⁷³ szegedi könyvtárigazgatóhoz írt leveleiből.⁷⁴ Még ezt követően is maradt Miskolcon a Herman Ottóval kapcsolatos közlésre méltó levelekből. Ezeket azonban már nem ő írta, hanem hozzá küldte Sztripszky Hiador⁷⁵ magyar és ruszin néprajzkutató. A forrásközlést a szerzők – Udvari István és Viga Gyula⁷⁶ – részletes bevezető tanulmánya és kimerítő jegyzetanyaga kíséri, amelyben bőséges magyarázatot adnak a levelek írójának a tevékenységéről, az általa említett személyek adatairól, és Sztripszky Hiador Herman Ottóhoz fűződő szakmai kapcsolatáról.

Talán Herman Ottó kimeríthetetlennek tűnő, és széleskörű levelezése hasonlítható leginkább Bereczki Máté ugyanilyen irányú tevékenységéhez, ezért foglalkoztunk ezzel a témával kissé hosszasan.

A levelet, a levelezést a néprajztudomány napjainkra egyértelműen forrásértékűnek tekinti, akárcsak a korábbi időszakokban felhasznált, és az előbbieken általunk is vázolt egyéb történeti dokumentumokat. De tulajdonképpen mi is a levél? A fogalom bővebb meghatározását Csergő Melinda fogalmazta meg „Levél, Levelezés” című szócikkében: „A levél az írásos kommunikáció azon szövegtípusai közé sorolható, amely a társadalmi kapcsolatok fenntartását szolgálja.”⁷⁷ A továbbiakban arról ír, hogy az írásbeliség általános elterjedésével párhuzamosan megnőtt a levelezés jelentősége (főleg a 19. században), melynek két típusát említi: a hivatalos- és a magánleveleket. Szót ejt a levelek, levelezések struktúrájáról, továbbá különböző tudományterületeken, így a történelmi és etnológiai kutatások terén is felhasználható és hasznosítható forrásértékükről. Ezután megnevezi a leveleket, levelezéseket publikáló történészeket és néprajzkutatókat, felsorolja az ezzel kapcsolatos kiadványokat, és a levelekkel, mint forrásokkal foglalkozó, rendelkezésünkre álló szakirodalmat, amely csak ezért nem teljes, mert évről-évre gyarapszik. Minden levelezéssel foglalkozó etnográfus megemlítette Hanák Péter első

⁷² KOMÁROMY J. I. m. 17. p.

⁷³ Reizner János (Szeged, 1847 – Szeged, 1904) jogász, régész, történész, könyvtárigazgató, múzeumlalapító igazgató. Jogot hallgatott Pozsonyban és Pesten.

⁷⁴ FÁRI I. – KŐHEGYI M. 1991. 281–304. p.

⁷⁵ Sztripszky Hiador (Munkács, , Ukrajna ma Mukacsevo, Ukrajna, 1875 – Budapest, 1946) magyar és ruszin bibliográfus, néprajzkutató és irodalomtörténész. Egyetemi tanulmányait Budapesten, Kolozsvárott és Lembergben végezte.

⁷⁶ UDVARI I. – VIGA GY. 1998

⁷⁷ LEVÉL, LEVELEZÉS, 2010. Szerző: Csergő Melinda.

világháborús népi levelekről szóló tanulmányát.⁷⁸ Hanák Péter itt felhívta a figyelmet a levelezés alapfeltételére, az írásbeliség elsajátítására, amely a kötelező népiskolai oktatás (1868) után vált alapkövetelménnyé, és lehetővé tette a széleskörű írásbeli kommunikációt a 19. század végére. A szerző ismerteti a levelezés történetét, koronként változó formuláit és szabályait, az írásbeliség közvetítőit, a motiváltságot, amely az egyént írásra készíti, és elemzi a levelek struktúráját. Szintén írásos hagyományokkal kapcsolatos publikációk sorát jelentette meg Keszeg Vilmos is, aki szerint a levelezés az „írás-olvasni tudás elterjedése óta az oralitás alternatívájává vált”,⁷⁹ sőt az írott szöveg előnyének tartja a hangzó szöveggel szemben az előbbi megőrizhetőségét, és azt, hogy az „írás a szöveget vizuális kóddal egészíti ki, amelyben a jelek alakja, formája elhelyezése, a papír és az írásjelek színe érvényesíti a többletjelenségeket.”⁸⁰ Fónagy Zoltán az MTA BTK Történettudományi Intézetében a „Levelezés, levélírás, a levél, mint műfaj a 19. században” című műhelykonferencián 2013 áprilisában tartott előadásában⁸¹ a magyarországi levelezés történetét és az írásbeliségnek a 19. századi változásait ismertette statisztikai adatok tükrében. Tanulmányában szólt az írásbeliséget elsajátító iskolázott lakosság számbeli növekedéséről, főleg a 19. század második felében, valamint a leveleket nagyobb biztonsággal és sebességgel célba juttató postahálózat kiépüléséről – szintén statisztikai adatokkal alátámasztva –, amely kedvezően befolyásolta az írásos kommunikáció szélesebb körű kialakulását. Meglátása szerint a kiegyezés utáni gazdasági fejlődés is hozzájárult ahhoz a mobilizációhoz, amely belső társadalmi migrációt eredményezett, de egyben a helyben maradt hozzátartozókkal való rendszeres kapcsolattartást is igényelték úgy az otthonról elköltözők, mint a helyben maradók, mégpedig levelek küldése útján. A levelek írásához a nyomtatásban megjelent levelezési tanácsadók és mintagyűjtemények nyújtottak segítséget, amelyek ismertették a levélírás technikáját, stiláris és formai szabályait. Így a levelezés egy évszázad leforgása alatt „exkluzív kommunikációs” eszközből „a középrétegek életmódjának és kulturális gyakorlatának természetes elemévé vált” majd „a legalsó társadalmi rétegek hétköznapijaiban is polgárjogot nyert.”⁸² Itt csak néhány példát ragadtunk ki a levelezéssel kapcsolatos számtalan, értékes tanulmány

⁷⁸ HANÁK P. 1973. 62–87.

⁷⁹ KESZEG V. 1998. 584–628. p.

⁸⁰ Uo. 622. p.

⁸¹ Lásd nyomtatásban: FÓNAGY Z. 2013

⁸² Uo. 636. p.

közül, amelyek különböző szempontok alapján elemzik az általuk publikált leveleket.

Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése⁸³ többkötetes sorozatának sajátos jellegzetessége az időbeli folytonosság mellett az a kölcsönösség, amely minden levelet a hozzá csatolt válasszal együtt közöl. Így olyan áttekinthetőséget biztosít az olvasó számára, amely nem túlságosan gyakori az eddigi, levelezéseket tartalmazó kiadványok körében. A levelezőpartnerek közül Bereczki Máté ismert pomológus, Dörgő Dániel pedig a tudomány területén ismeretlen mezőtúri földbirtokos volt. Iskolázottsága is alacsonyabb szintű, mint tudós barátjáé, de ahogy Cécile Dauphin a levelezések kapcsán találóan megfogalmazta: „Nincs olyan ember, aki egyszerűbb volna a másiknál, vagy kevésbé volna említésre méltó, hiszen az érzelmi élet és fantáziavilág mindenhol egyformán gazdag és összetett, csupán vannak olyanok, akik kidolgozottabb kifejezőeszközökkel rendelkeznek.”⁸⁴ Bereczki sajátos helyzeténél és tevékenységénél fogva kissé bezártabban élt, Dörgő Dániel ezzel szemben városban lakott és népes családdal körülvett, társasági körökben és társadalmi szervezetekben otthonosan mozgó, többféle közösségi hatásnak kitett személy volt. Az ő levelei ennél fogva több információt tartalmaznak a néprajzos számára, mint tudós levélbarátjáé, ezért választottuk őt elsődleges „adatközlőnknek” ebben a kontextusban.

A Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezését tartalmazó kötetekben többféle és szakaszosan vissza-visszatérő kategóriát különíthetünk el, amelyeknek néprajzi feldolgozása a recens szakirodalom tanulmányozásával kiegészítve lehetséges csak. A teljesség igénye nélkül a következő témakörök szerepelnek a levélfolyamban: korabeli életmód, nyelvhasználat, közmondások és szólások a levelekben, gazdálkodással kapcsolatos technikai- és terménybeszámolók, bér munkások és napszámosok a gazdaságban, táplálkozás, vadászat és a társasági élet, gyümölcs- és egyéb kiállításokról valamint a vásárokról szóló beszámolók, betegségek és gyógymódjaik, vasúti- közúti- és vízi közlekedés, postaforgalom, gyümölcsáru- és oltógally küldemények csomagolása és szállítása, gyümölcstárolás módjai, kártevők elleni védekezés stb.

⁸³ Dörgő Dániel földbirtokos (Mezőtúr, 1831. május 27. – Mezőtúr, 1891. július 18.). A Magyar Mezőgazdasági Múzeumban elhelyezett 938 levélből 426 levelet Bereczki Dörgőnek írta (45,4 %), a levelek 41,2 %-át (387 levél) Dörgőtől kapta. A levelek mindössze 13,4 %-a (125 levél) szólt másoktól Bereczkinek, illetve írta egy részüket Bereczki. E levélgyűjtemény Mezőtúr 19. századi történetének is egyik igen jelentős forrása. (TOLNAY G. 2015) .

⁸⁴ DAUPHIN, C. 2012

Az alábbiakban Dörgő Dániel személyére koncentrálni szeretnénk, ismertetjük a levelezést, majd a Daru alma ügye körül forgó, csaknem négy évig tartó levélváltásokat idézzük fel. A következő fejezetben a gyümölcsfák kártevőinek irtásával kapcsolatos problémakört járjuk körül, amely szintén Dörgő Dánieltől indult el, és sok ezzel kapcsolatos kérdésére várt feleletet Bereczki Mátétól.

* * *

„Szívem vágy téged kerted közepében láthatni...”⁸⁵ Dörgő Dániel, a hűséges barát

A közös érdeklődés és a véletlen kapcsolta össze az 1870-es évek elején már neves pomológusként ismert Bereczki Mátét Dörgő Dániel mezőtúri földbirtokossal.⁸⁶ Az 1871. június végén elküldött első őszinte hangú és részletes bemutatkozó levélváltás után eleinte nagyobb írásszünetekkel, később gyakoribb levélváltásokkal csaknem húsz évig tartó szoros barátság alakult ki közöttük, amelynek csak Dörgő Dániel súlyos betegsége, majd halála vetett véget.

Dörgő Dániel nevét azért ismerjük, mert megőrizte, mégpedig különleges gondossággal őrizte meg kettőjük hosszú ideig tartó levelezését. A sok személyes közlés ellenére a Dörgő család eredetéről a levelezés kapcsán alig tudunk meg valamit. Valószínű, hogy nem voltak nemesi származásúak, mint ahogy erre a szakirodalomban sem találtunk sehol adatokat.⁸⁷ A következő sorokat írta Bereczkinek, amikor elmaradt a közelében lakó grófi családnál közügyekben eljáró bizottság keretében tervezett látogatása: „Nem nekem való a’ Grófi társalkodás különösen az asztal, hol 3 libériás szolga áll a hátam megett, hol a’ falakról ősök gőgösen és lenézőleg néznek egy vólt jobbágyra, ki emberi méltóságot merészkedik érezni.”⁸⁸ Időben jóval a jobbágyfelszabadítás után vagyunk már, és ebből a megjegyzésből inkább csak az ironia, mintsem a sértett hiúság beszél.

Dörgő Dánielnek a gyümölcstermesztés iránti szenvedélye nem a Bereczkivel való megismerkedése idejéből származott, bár kétségtelen, hogy ennek hatására mélyült el, és új irányt vett az elkötelezett pomológussal való egyre szorosabbra fűződő barátság idején. Bemutatkozó levelében ezt írta későbbi barátjának: „Van a Berettyó partján egy 2000 négyszögöl szőlős kertem, mellyben mint egy 300 darab kisebb nagyobb

⁸⁵ 1874. május 17. D-13. számú levél. TOLNAY G. 2012

⁸⁶ TOLNAY G. 2012a

⁸⁷ NAGY I. 1858.; OROSZ E. 1906

⁸⁸ 1876. augusztus 27. D-39. számú levél. TOLNAY G. 2012

kiültetett gyümölcsfa van, ez kertészeti működésemnek fő tere. Itt működök négy év óta...” Említett szőlőskertjéhez pontosan ebben az időben vásárolt meg egy 600 négyszögöles földterületet, amelyet – mint közli – jövő év tavaszán gyümölcsfákkal szeretne betelepíteni.⁸⁹ Írta, hogy ezt az újonnan vásárolt területet ősszel két láb mélyen⁹⁰ szándékozik rigolíroztatni,⁹¹ és mivel a talaj szikes, 60 szekér „jó por trágyát” hordat rá porhanyítani. A következő évben a legelőfelosztásból jutott egy 100 hold nagyságú Körös-parti területhez, amelyből 20 holdat alkalmasnak tartott dinnyetermesztésre. A felsoroltakon kívül rendelkezett még egy „száz Turi lakos” által, a Teleki és Ráday gróftól örök áron megvásárolt földtulajdon bizonyos hányadával, amely a feltételezésünk szerint valószínűleg a későbbi leveleiben gyakran emlegetett Bánréve, vagy „Bári” pusztá, amelyen nyaralót épített, és ez a hely családjával együtt a legkedvesebb pihenőhelyévé vált.⁹² Dörgő Dániel ennek a pusztának a történetéről egy rövid értekezést is írt, melyet Dr. Tolnay Gábor forrásközléséből ismerünk.⁹³ (Lásd Bánréve térképét a tanulmány végén!)

Ahhoz, hogy „méltó tárgyat” találjon a Bereczkivel való tartalmas levelezéshez, Dörgő komoly önképzésbe kezdett. Megrendelte saját maga, vagy az elnöksége alatt működő mezőtúri kaszinó számára a neves levelezőpartner által tanulmányozásra ajánlott szakkönyveket, szakfolyóiratokat. Felvette a kapcsolatot a környékbeli gyümölcstermesztő birtokosokkal, és a mezőtúri kaszinóban gyümölcskiállításokat, gyümölcskóstolókat szervezett. Amikor hivatalos ügyeit intézte Budapesten, vagy gyógyulás céljából felkereste a fővárosi gyógyfürdőket, soha nem mulasztotta el, hogy az aktuális kiállításokat,⁹⁴ gyümölcsbemutatókat is meglátogassa. Az itt szerzett tapasztalatairól

⁸⁹ 1872. március 26. D-4. számú levél. TOLNAY G. 2012

⁹⁰ Láb = Régi magyar hosszúság-mértékegység, amely 0,316081 és 0,2979 m között tájegységenként változott. Jele: '. Mezőtúron ebben az időben 0,32 m volt az átváltás egysége

⁹¹ Rigolírozás: 50 cm feletti, legmélyebb szántás. MAGYAR NÉPRAJZI, 2. kötet. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-967.html>

⁹² A birtok Dörgő Dániel (1831–1891) halála után örökösei között osztódhatott, mert a „Dörgő” néven nyilvántartott terület lecsökkent. Az 1897-es összeírás alapján egyik örökösenek, a mezőtúri Dörgő Dánielnek (1870–1927) (Dörgő Dániel /1831–1891/ fia) tulajdonában összesen 221 kataszteri hold volt, ebből 120 kataszteri hold szántóföld, 1 kataszteri hold kert, 100 kataszteri hold legelő. Lásd: A MAGYAR KORONA 2. 1897. – A birtok területe az első világháború után még kisebb lett: 1923-ban ifj. Dörgő Dániel (1894–1953) (Dörgő Dániel /1831–1891/ unokája) tulajdonában 52 holdnyi (nyilván kataszteri) terület volt. Lásd: SCHEFTSIK GY. (szerk.), 1935. – Itt szeretnék köszönetet mondani Dr. Vargáné Morava Szilviának, aki felhívta a figyelmemet a statisztikai adatokra.

⁹³ TOLNAY G. 2001

⁹⁴ A kiállításokról lásd CSOMA ZS. 1996. 73–94. p.

hosszú beszámolóiban tájékoztatta Bereczki Mátét, aki ugyan megköszönte ezt a nemes igyekezetet, de a kiállítások látogatása helyett tanulságosabbnak tartotta volna Dörgő számára az ő mezőkovácsházi kertjének a megtekintését.⁹⁵

A két barát személyes találkozására először csak az írásbeli kapcsolatfelvételt követő második évben került sor (1873), amikor Bereczki Máté a Zólyom megyei Szliács⁹⁶ fürdőbe vezető útját megszakítva meglátogatta Dörgőéket Mezőtúron. Ekkor új, melegebb baráti szakasz kezdődött el közöttük, amely a további levélváltásaik közvetlenebb, bizalmasabb hangvételében, és az új keletű tegeződésben is megnyilvánult. A közvetlen ismeretség eloszlatta Dörgőnek Bereczki Máté iránt érzett elfogódottságát, és így fejezte ki a találkozás feletti örömét: „Országos pomológus tekintéjed nagy mértékben emelte a’ Turi gyümölcs kedvelők előtt renomémat, midőn látták, hogy felkeresésre méltattál [...] vonzó arcod, de különösen egyszerű, de nyílt modorod, tégedet előttem még kedvesebbé tett; [...] Vágylak kerted közepette látni...”.⁹⁷ Nem mondhatnánk, hogy ez a vágya gyorsan teljesült. Dörgő Dániel csak 1876 augusztusában látogatta meg először barátja gyümölcsöskertjét Mezőkovácsházán, és a továbbiakban is csak kevés személyes találkozóra utal a levelezés.

* * *

„Oly kevés a hazai gyümölcs faj!”⁹⁸ Együtt a Daru almáért

Pesten, a Nemzeti Múzeumban megrendezett 1871-es gyümölcs-kiállításról,⁹⁹ a mezőtúri kaszinóbeli gyümölcskóstolókról, a környékbeli ismerősei gyümölcstermesztő tevékenységéről írt beszámoló mellett Dörgő Dániel nem mulasztotta el, hogy saját birtokának gazdasági eredményeiről is rendszeresen számot ne adjon barátjának. Ezt csaknem minden őszi betakarítást követően megtette, egy kezdeti, apró megjegyzés kíséretében:

⁹⁵ 1873. június 8. B-9. számú levél: „A bécsi kiállítás helyett ajánlanám, nézné meg az én állandó gyümölcs tárlatomat, itt kertben fáimon! Többre megy evvel százszor, mint a szemképráztatásra számított, különösen kiválogatott gyümölcs példányok pusztá szemléletével.”

⁹⁶ Szliács (ma Sliač, Szlovákia). Fürdőváros a Besztercebányai (Banská Bystrica, Szlovákia) kerületben, Zólyomi (Zvolen, Szlovákia) járásban.

⁹⁷ 1873. augusztus 21. D-9. számú levél. TOLNAY G. 2012

⁹⁸ 1873. október 16. B-11. számú levél. TOLNAY G. 2012

⁹⁹ 1871. október 27. D-3. számú levél. TOLNAY G. 2012

„... ez Kedves Barátomat nem érdekli, mégis elmondám, hogy mint jó barátját ismerjen minden felől.”¹⁰⁰

Hogy Bereczki mezőkovácsházi kertjének gyümölcssei hogyan kerültek felhasználásra, ezt a levelezés csak érintőlegesen tartalmazza. Akkor írt erről Dörgőnek, amikor valamilyen nagyobb természeti csapás vagy egyéb váratlan esemény történt a gyümölcsösében. Valószínű, hogy a kert termését helyben elfogyasztották, mert Bereczki csak az oltványok, illetve az oltóvesszők értékesítéséből származó jövedelmét tartotta számon a leveleiben. Ezekből a bevételekből új gyümölcsfajtákat rendelt külföldről, továbbá levelezésének, szakkönyvtára gyarapításának a költségeit és szűkre szabott saját szükségleteit fedezte. Egyszer-kétszer sajnálkozott csupán a gyümölcstermés vesztesége fölött, pl. amikor a környéken dúló kolerajárvány¹⁰¹ miatt az összes termése kárba vészett: „Ebben a veszedelmes időben szép gyümölcs termésem, főképp a nyáriak, jóformán ott pusztulnak, rohadnak a kertben. Temérdek dinnyénk egyre érik: de senki sem meri meg is kóstolni s házi asszonyunk¹⁰² lelkiismeretével nem tartja megférhetőnek a termésből pénzt csinálni, áruba bocsátani nem akarja...”¹⁰³ 1885. október 15-én kelt levelében pedig így panaszkodott barátjának: „Vagy 100 ruhakosár válogatott almánk már polcokon, földél alatt van... Künn van még nyolc fán vagy nyolc szekér...” „Nincs aki leszedje!... Nagy népes városok közelében való csak az alföldön a gyümölcstermelés. Aki ott termel, ha olcsón is, de mégiscsak eladhatja a termését... Igazán mondom nagyon szeretem, hogy most nincs itt, volt háziasszonyom, az öreg Sármezeiné. Megölné őt a bosszúság, hogy mit tegyen ezzel a sok gyümölccsel?”¹⁰⁴ Úgy tűnik ezekből a rövid közlésekből, hogy idősebb Sármezeyné asszony a családja társadalmi rangjához nem tartotta méltónak a gyümölccsel való kereskedést.

Ezzel szemben a Dörgő család létalapja a gazdálkodás volt, a gabonafélék, a bor, az állatállomány, és részben a gyümölcsök értékesítéséből származó jövedelem. Ezért számolt be erről Dörgő Dániel

¹⁰⁰ 1871. október 9. D-2. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹⁰¹ Az utolsó nagy, egész Magyarországra kiterjedő kolerajárvány 1872 őszén kezdődött, és csúcspontját 1873-ban érte el. A halálos áldozatok száma meghaladta a 250 ezret. Lásd PÁLVÖLGYI B. 2012

¹⁰² Idősebb Sármezey Antalné. Sármezey (eredetileg Vertán) (I.) Antal, szombatsági (Váradolaszi [Érolaszi], Bihar vm., ma Olosig, Románia 1822 – Kürtös, Arad vm. Ma Curtici, Románia 1897. július 1.) kincstári földbérlő, földbirtokos felesége: Rétháti Kövér Anna (Kisfalud, Maros vm. 1832 – Arad, 1893. február 23.) Házasságkötés: 1848. november 18. Mezőkovácsháza. Forrás: MAGYAR CSALÁDTÖRTÉNETI – <http://www.macse.org/gudenus/mcsat/fam.aspx?id=29049>

¹⁰³ 1873. augusztus 28. B-10. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹⁰⁴ 1885. október 15. B-296. számú levél. Lásd jelen kötetben.

évi rendszerességgel, és ezek a rövid számadások jól tájékoztatnak bennünket egy 19. század végi középbirtokos család megélhetési körülményeiről. Egy ilyen, éves terménybeszámolót közlő levél során figyelt fel Bereczki a Mezőtúron népszerű és általánosan elterjedt, jól jövedelmező Daru alma¹⁰⁵ kiváló tulajdonságaira. Ezt az almafajt Dörgő már az első leveleiben is gyakran emlegette. A bécsi világkiállításról hazatérve azt írta barátjának, hogy ő maga 18 darab Daru almát vitt a kiállításra, és ebből a fajtából nem is látott ott többet.¹⁰⁶ Ugyanebben a levelében írta: „Gyümölcsből különösen almából nóm 200 frt-ot vett be...”.¹⁰⁷ Erre már Bereczki is felkapta a fejét, pedig eddig teljesen figyelmen kívül hagyta Dörgő Dánielnek a gazdaságával kapcsolatos pénzügyi beszámolóit, és élénken érdeklődni kezdett: „Az a daru alma őszi-e vagy téli? ...Oly kevés a hazai gyümölcsfaj! nagyon megérdemelné, hogy világ szerte ismerjék az oly fajt, melyből csak egy házi kertbeli termés után 200 Ftot is be lehet venni. Én nem ismerem még: pedig mindenesetre szeretném megismerni.”¹⁰⁸ Dörgő postai küldeményben eljuttatott barátjához „két közönséges és két kis Daru almát...”,¹⁰⁹ miközben lelkesen leírta a fajta kitűnő tulajdonságait. Erre a küldeményre Bereczki így válaszolt: „A küldött „Daru” almáknak rendkívül megörvendtem. Nagyon köszönöm, hogy küldötted őket. Én nagyon hiszem, hogy ez tőzsgyökerez

¹⁰⁵ Daru alma = [Későbbi szinonimái: Daru sóvári, Erdélyi sóvári, Szilágysági sóvári] BEREZCKI 1. 1877. 421. p. „A rózsalmák családjába tartozó eme jeles almával is édes hazánkat ajándékozta meg a gyümölcsészet kegyes istennője, Pomona. Hol kelt ki magról? ki látta és ki ízlelte első gyümölcsseit? – Senki sem jegyezte föl. A magyar gyümölcsészet úttörői mind hallgatnak róla. Nekem legalább nem sikerült sehol e kérdésekre feleletet kapnom. Dörgő Dániel köztisztviselőként álló mező-túri polgár, az én szenvedélyes gyümölcs- és gyümölcsészetkedvelő barátom, a ki velem először ismertette meg a Daru almát, annyit legalább kikutatott felőle, hogy hol van hazánkban leginkább elterjedve. Szerinte, a most élő emberek emlékezetét meghaladó idők óta leginkább el van terjedve a Tisza folyó keleti partjain fekvő községekben, különösen pedig Mező-Túr határában, hol úgy a hazai, mint a külföldi almafajok közt legtöbbször becsülik. Egészséges és termékeny fája, gyümölcsének nagysága, szépsége, kellemes íze és tartóssága mind oly jeles tulajdonok, melyeknél fogva nagyon megérdemelné a Daru alma, hogy hazánkban mindenütt különös előszeretettel terjesztenék el. Meg vagyok róla győződve, hogy nagyobb mérvű elterjedésének csakis az volt főakadálya, hogy hazámfiak előtt is csak kis körben maradt ismeretes ekkoráig. Remélem azonban, hogy akárhány szenvedélyes gyümölcsész akad hazánkban ezentúl, a ki a Daru almát, ha itt a hazában meg nem kaphatná, még Francia- vagy Németországból is megkérdezi magának; mert már ott is ismeretes az, még pedig változtatás nélkül elfogadott, magyar neve alatt. Egy pár évvel ezelőtt ismertetem meg e fajjal Simon-Louis testvéreket Plantièresban és Dr. Lucas Edét Reutlingenben, hol szinte nagy tetszésre talált Daru almánk. BM.” A Daru alma Kövér Gábor által készített színezett rajzát lásd: Bereczki Dörgő levelezés 1. kötet, 1875. november 23. (B-28. számú) levél képmellékleteként! TOLNAY G. 2012

¹⁰⁶ 1873. október 13. D-10. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹⁰⁷ Uo.

¹⁰⁸ 1873. október. 16. B-11. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹⁰⁹ 1873. december 24. D-11. számú levél. TOLNAY G. 2012

magyar faj lesz.”¹¹⁰ Levelében hosszan ecsetelte azt is, hogy mire alapozza a feltevéseit. Nem sokkal később egy nagyobb mennyiségű szállítmányt kért ugyanebből a fajtából, amelyet francia- és németországi pomológus társaihoz szándékozott továbbítani azonosítás céljából. Dörgő ezt a kérését is teljesítette, de sajnos gyakorlat hiányában nem szakszerűen csomagolta be a küldeményt. A gyümölcsösomag olyan rossz állapotban érkezett meg Mezőkovácsházára, hogy Bereczki csak az egyik külföldi címre tudott eljuttatni belőle. Úgy érezte, hogy meg kell magyaráznia barátjának a biztonságos gyümölcsszállítás módját:¹¹¹ „Figyelmeztetlek ez uttal, hogyha ezentul akárhova gyümölcsöt akarsz küldeni: akkor a láda fenekét és oldalait $\frac{1}{2}$ hüvelynyire¹¹² legalább béleld ki, rossz papirosokkal, sarju szénával,¹¹³ vagy ha van mohával, aztán minden egyes darabot előbb finomabb itatós papírba, aztán egyéb ujság vagy másféle elhasznált papirosba is göngyölgesd, hogy többértű legyen a borítéka. Aztán pedig jól jól feszesen szorítsd egymás mellé a gyümölcsöket, s közeiket tömd ki feszesen papiros darabokkal vagy sarju szénával s legfölül szintén annyi sarju töltelékkel tégy, hogy a födelét szintén erőszakkal erősíthesd a ládára...Ha több rétegben is akarnál gyümölcsöket rakni [...] el ne feledd minden réteget legalább egy vagy fél hüvelyknyi szénaréteggel egymástól elválasztani; mert különben az alsókat a fölsőbbek nagyon megnyomhatnak.”¹¹⁴ Valószínűleg ez volt a korabeli kisebb mennyiségű gyümölcsküldemények szállításának a szokásos módja, és még a 20. században is így történt a csomagolás, egészen a nagyipari szállítási technológiák elterjedéséig.

Itt megjelent egy érdekesség is, amelyet nem hagyhatunk figyelmen kívül, bár a levelezés nem oldja fel a tárgy iránti kíváncsiságunkat. Dörgő

¹¹⁰ 1874. január 22. B-12. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹¹¹ Viga Gyula foglalkozott egyik tanulmányában a gyümölcs népi árucseréjével, és utalt a szállítási módokra is. Ez az árucseréje azonban nem az általunk tárgyalt levelezésben szereplő kis mennyiségű, postán vagy vasúton történő csomagküldésre vonatkozik, hanem a nagyobb mennyiségű gyümölcsáru távolabbi vidékekre való fuvarozására, és a biztonságos, minőségi szállításhoz szükséges csomagolástechnikára. VIGA GY. 1965.

¹¹² Hüvelyk = Római-európai előzménnyel minden homidikus (emberi testből származtatott) mértékrendszer első gyakorlati tagja. (Latin szótárban: *pollex, digitus*, német szótárban: *Zoll, Daumen, Daumenbreit*. Típusa szerint természetes: az emberi testből származó mérték. Jele: ”. Alkalmazási területe a legáltalánosabb, majd mindig más mértékegység kiegészítésére használták. Általában 1/12 láb, metrikus nagysága 2–3 cm között változott. Alegységei: bányahüvelyk (2,798 cm); bécsi hüvelyk (2,634 cm); erdélyi hüvelyk (2,591 cm); erődítményhüvelyk (2,701 cm); királyi hüvelyk (2,605 cm); mérnöki hüvelyk (1,896 cm); pozsonyi hüvelyk (3,18 cm). 586

¹¹³ Sarjúszena = „Az első kaszálástól származó széna az anyaszéna, a későbbi kaszálások adják a sarjúszenát.” Lásd INCZE P. 2015

¹¹⁴ 1874. október 24. B-18. számú levél. TOLNAY G. 2012

1874. egyik októberi levelében a következőket írta barátjának: „A’ Közelken van viaszból egy Daru minta, egy jó barátom mondá ki a’ mult hóban ott járt [...] végére kell annak is jánom, honnan került oda?”¹¹⁵ Bereczki is kifejezetten erre kérte őt: „Ha Pestre mégy; nagyon kérlek járj utána annak a viaszból készített Daru alma mintának. [...] Járjunk egyszer végére, hogy hazai fajjal vane dolgunk, vagy csak egy rég ismert másnevű vagy idegen gyümölcs fajjal?”¹¹⁶ Sajnos a levelezésben nem folytatódott a viaszból mintázott gyümölcs eredetének a kiderítése, pedig érdekes adalékot szolgáltatathatott volna egy korabeli gyümölcsmintázási eljárásról.¹¹⁷

Az előbbieken említett gyümölcsküldeményt követően Bereczki oltó vesszőket is kért Dörgőtől: „Kérlek [...] egy pár galyat [...] egy kevés szalmába begöngyölve, küldeni nekem a „Daru” almádról.”¹¹⁸ Dörgő Dániel ezt a kérést is a legrövidebb időn belül teljesítette: „Itt küldök kívánságod szerint két rendbeli Daru alma oltó gajjacsát. [...] A’ Daru almáról itt annyit mondhatok, hogy a’ köznép az almafa őjtványokat csak úgy veszi meg szívesen, ha Daru almafa az.”¹¹⁹ Ez az alma a népi táplálkozásban is szerepet játszott, Dörgő erről ezt írta: „Augusztus 1ső napjától fogva tejföllel hussal a nép vasárnapi eledele, eltart Pál napig”¹²⁰ [...] A’ nép elnevezte nyári Daru almának.”¹²¹ Valószínű, hogy a Tiszántúlon és Hajdú-Bihar megyében is általánosan elterjedt gyümölcsmártásoknak az almából készült változatáról lehet itt szó, melyet országosan ismertek a népi táplálkozásban.¹²²

Bereczki Máté Württembergbe, Lucashoz továbbította a fajta legszebb példányait, és a következő év januárjában így írt barátjának: „Ez időtől óta folyvást váraкоztam Lucas válaszára... Na csakhogy megérkezett! [...] Lucas sem ismer hozzá hasonló almát [...] a mi Daru almánkat igen jelesnek és terjesztésre méltónak találja. Le is festette azonnal és körülményesen leírta. Alkalmasint színes rajzban fogja közleni az

¹¹⁵ 1874. október 20. D-17. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹¹⁶ 1874. október 24. B-18. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹¹⁷ viaszminta, gipszmodell: moulage, mulázs. Adalék: Garnier Valletti Francesco (Giaveno, 1808 – Torino, 1889) eredetileg cukrász, majd gyümölcész. Pomológiai elemzéseihez elkészítette a tárgyalt gyümölcsök viaszmásolatait is, amelyekből egy egész gyűjteménye volt. Feltehetően ilyen jellegű gyártó üzemmel is rendelkezett. Lásd MUSEO DELLA FRUTTA, Torino – honlapján.

¹¹⁸ 1874. január 22. B-12. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹¹⁹ 1874. február 28. D-12. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹²⁰ Pál napja: január 25. MAGYAR NÉPRAJZI, 4. kötet

<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-389.html>

¹²¹ 1876. június 19. D-34/A. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹²² VARGA GY. 1993. Gyümölcsmártások, 83 p.

„Illustrierte Monatshefte” című jeles pomologicus folyóiratban [...]”.¹²³ Ugyanebben a levélben arra kérte Dörgőt, hogy ismertesse részletesen a Daru almát, és az elterjedési területét Mezőtúr környékéről. Oltóvesszőket is kért, hogy elküldhesse Franciaországba a Simon Louis testvéreknek, és Németországba Lucasnak. Dörgő Dániel lelkesen és hosszan válaszolt, kimerítően ecsetelte a gyümölcs összes ismertetőjegyeit és tulajdonságait. Örült a felkérésnek: „Tehát nékem is adtál a’ pomológusok seregében egy kis szerepet, legalább annyit... mint a’ pomológia csarnokának felépítésénél egy téglának a’ mester kezébe adása.”¹²⁴ A két barát első közös küzdelme volt a Daru alma tősgyökeres magyar fajként való elfogadtatása, és minél szélesebb körű megismertetése itthon és külföldön egyaránt. Dörgő oltógallyak százait küldte továbbítás céljából Bereczkinek, és eleget tett annak a kérésének is, hogy egy bécsi megrendelőnek is küldjön az oltógallyakból.¹²⁵ Bereczki Máté kérésére Kövér Gábornak¹²⁶ is küldött Daru almát, hogy rajzot készíthessen ahhoz az ismertetéshez, melyet a bécsi „Wiener Obst- und Gartenzeitung” szándékozott közölni Bereczki tollából. Sajnos a Daru alma nem ért el olyan gyors sikert Magyarországon, mint amelyre a két barát számított. Bereczki kicsit csalódottan jegyezte meg levelében: „Daru almát senki sem kért: de 24 megrendelőm mindenikének kétkét szálat adtam. Így aztán akarják, nem akarják, mégis csak elterjesztjük azt a hazában is...”¹²⁷ „A maradékot egy Bánátban lakó szerb pomolognak küldöttem el...”¹²⁸

Később mégiscsak elindult a Daru alma a népszerűség útján, mert 1877-ben Bereczki Máté már arról tudósította a barátját, hogy „...mióta a Daru alma teljes leírása a „Wiener Obst- und Gartenzeitung”-ban megjelent, többen kértek tőlem arról vesszőt...”¹²⁹ Bereczki nem rendelkezett elég oltógallyal, ezért a megrendelések kielégítésére Dörgő Dánielt kérte meg.

A Daru alma ügye közel négy éven keresztül foglalkoztatta a két barátot. Tulajdonképpen ez volt az a „hazai gyümölcsfaj”, amelyre Dörgő Dániel hívta fel híres pomológus barátja figyelmét, így részben az ő érdeme is ennek a fajtának szélesebb körben való megismertetése.

* * *

¹²³ 1875. január 6. B-19. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹²⁴ 1875. január 9. D-18. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹²⁵ 1875. december 2. B-29. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹²⁶ Kövér Gábor rajza a Daru almáról. TOLNAY G. 2012, 176. p.

¹²⁷ 1876. március 10. B-36. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹²⁸ 1876. május 6. B-37. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹²⁹ 1877. január 14. B-48. számú levél. TOLNAY G. 2012

„Hernyók nincsenek annyian, mint tavaj.”¹³⁰ A gyümölcsfák kártevőinek irtásáról

Dr. Bognár Sándor¹³¹ foglalta össze 1994-ben megjelent könyvében a növényvédelem magyarországi történetét,¹³² amelyben leírta azokat a régi, közismert eljárásokat, amelyekkel a gyümölcsfák és termésük védelmét látták el a gondos gyümölcstermesztő gazdák. Ezek a hagyományos módszerek évszázadokon keresztül alig változtak hazánkban, főleg nem a gyümölcsfák állati kártevői esetében. Az állati kártevők: a nyulak, egerek, cserebogarak és a hernyók elleni küzdelem, ezek irtása komoly gondot jelentett minden kor gyümölcssészének, a férges gyümölcs pedig bosszúságot okozott a gyümölcskedvelőknek.

A 17. századtól kezdődően kiadott gazdasági művek tanúsága szerint a gyümölcsösök legnagyobb ellenségei a különféle hernyófajok voltak, amelyek ellen az egyetlen hathatós védekezést a „hernyófészek” időben történő kiirtása jelentette. Így szabadították meg a gyümölcsfákat a fertőző gócotól, még mielőtt a pusztító „férgek” kikeltek, és elszaporodtak volna. Bognár Sándor idézi Lippay János „Calendarium oeconomicum perpetuum”¹³³ című munkáját, amely hónapok szerint ismertette a gyümölcsfák körüli gyakorlati teendőket, és főképpen a fák rendszeres tisztogatását ajánlotta a kártevők elleni hathatós védelem gyanánt. Későbbi művét, a „Posoni Kert” harmadik könyvét, amely „Gyümölcsös Kert”¹³⁴ címen már Lippay halála után jelent meg, Bognár szerint „a magyar növényvédelem egyik alapvető forrásmunkájának tekinthetjük.”¹³⁵ Lippay itt többféle eljárást is ajánlott a hernyók pusztítására: ha a gyümölcsfák közelében szurkot vagy büdöskövet (kén) éget a gazda, akkor annak a bűze elűzi a kártevőket. Egy, már nagyon réginek tartott módszert is javasolt a gyümölcskertészeknek: a kertben rákot kell felfüggeszteni, vagy a lomb belsejében kell a hegyes pálcára szúrt rákot elrejteni a hernyók elijesztésére. Azt azonban nem magyarázta meg a szerző, hogy miért is kellene félniük a ráktól a hernyóknak, csupán annyit közölt, hogy „A’ rák természet-szerint való ellensége a’ hernyóknak.”¹³⁶ Lippay hatásosnak tartotta még azt is, ha

¹³⁰ 1873. május 30. D-8. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹³¹ Dr. Bognár Sándor (Budapest, 1921 – Budapest, 2011) a kertészeti növényvédelmi állattan jeles képviselője, a magyar állattani felsőoktatás meghatározó személyisége. Az MTA doktora, egyetemi tanár. Rövid életrajzát lásd BOZSIK A. 2011, 16–20. p.

¹³² BOGNÁR S. 1994

¹³³ LIPPAI J. 1661

¹³⁴ LIPPAI J. 1667

¹³⁵ BOGNÁR S. I. m. 54. p.

¹³⁶ LIPPAI J. 1953. 383. p

a napon áztatott hernyók levélvel megfecsckendezik a fát, mert ettől a kártevők elmenekülnek. Mindezek után azonban ő maga is a hernyók elleni küzdelem legbiztosabb módját ajánlotta a kertészeknek: azt, hogy a fákról reggelenként rázzák le a megdermedt „férgeket” és tapossák el, még mielőtt a napsütéstől felélednének, és szorgalmasan irtsák a „hernyófészkeket”. Ezeket a műveleteket a sikeres védekezés érdekében napról-napra kitartóan ismételjék meg hosszú időn keresztül, mert csak akkor lesz hatásuk. Lippayhoz hasonlóan (de 200 évvel később!), szintén kén égetését ajánlotta hernyóirtásra egy – Gönczy Pál 1856-ban megjelent könyvéhez¹³⁷ fűzött – kéziratos jegyzet szerzője, Popovics László is, mégpedig a következő módon: „A hernyós fa alá serpenyőben izzó szén teendő s erre porrátört szenet és egy kis kénport kell hinteni. Az ekként támasztott füst a hernyókat egy percz alatt mind megöli.”¹³⁸ Popovics szerint: aki „e szert ajánlja azt állítja hogy 1850 óta minden évben alkalmazza azt, még pedig mindig kívánt sikerrel.”¹³⁹ A kéziratos könyvet közlő S. Püski Anikó szerint az „1856-ban megjelent mű [...] több évszázados technikákat ismertetett és ajánlott a XIX. század közepén.”¹⁴⁰ De a többi féregmentesítő eljárást kínáló tudós szerző is csak a korszak szűk körű védekezési módszerei közül válogathatott. A 19. század elején Wigand Ottó német nyelven íródott, Lencsés Antal és Zádor Elek magyar nyelvű magyarázataival ellátott tanácsadó könyve szintén azt ajánlotta a gazdáknak, hogy függessenek fel rákot a kertbe a gyümölcsfák védelmére: „Némelyek döglött rákot javasolnak aggatni a fára, vagy rohasszon meg egynéhány rákot vízzel telt hordóban, majd ezzel a vízzel kell locsolni a gyümölcsfákat és alacsony fákat.”¹⁴¹ Wigand a gyümölcsfáknak a hernyóktól való megoltalmazására azt is tanácsolta, hogy a „fa törzsét kulimázos viaszos vászonnal kell védeni...”¹⁴² Galgóczy Károly is hathatósan tartotta ezt a módszert, főleg a vihar és eső után földre hullt hernyósereg fára való visszajutásának a megakadályozására: „a fa derekát kulimázos kócczal kell körülkötni, hogy midőn felmászni akarnak, abba ragadjanak, holott is a kötés alatt összegyülekezvén tömegesen megöletnek.”¹⁴³

¹³⁷ GÖNCZY P. 1856

¹³⁸ S. PÜSKI A. 1990

¹³⁹ Uo. 375. p.

¹⁴⁰ Uo. 379. p.

¹⁴¹ BOGNÁR S. I. m. 224. p. („Az aranybánya, vagy a’ tapasztalt tanácsadó a’ városi, és magányos falusi csendben élő gazdák és gazdasszonyok számára, [...] Németül összevegyűjtötte Wigand Ottó; magyarázta Lencsés Antal és Zádor Elek”. Pest, 1929.)

¹⁴² BOGNÁR S. I. m. 224. p.

¹⁴³ GALGÓCZY K. 1854. 234. p.

Bognár Sándor szerint a 17. század végéig a hernyókártételekkel csak általánosságban foglalkoztak a szerzők, a 18. században azonban a gyakoribb és részletesebb feljegyzések alapján biztosabban meg lehetett határozni az úgynevezett „hernyós éveket”.¹⁴⁴ Ekkor néhány helyen a hatóságok már megpróbálkoztak rendeletekkel fellépni a kártevők ellen, és a lakosságot a „hernyófészkek” elpusztítására kötelezték. Debrecenben a város „nemes magisztrátusa az 1760. évi hernyójárás idején többször intézkedett a hernyóirtásról.”¹⁴⁵ Először 1760. október 15-én a boldogfalvai¹⁴⁶ kerttulajdonosokat kötelezték arra, hogy február végéig végezzék el a hernyók pusztítását, és úgy határoztak, hogy „aki azt nem hajtja végre, annak a gyümölcsfáját márciusban tőből kivágják.”¹⁴⁷ Ezt a kötelezettséget 1760. december 14-én az egész város területére kiterjesztették.

Meg kell említenünk még a legveszélyesebb pusztító rovar, a sáskát is, bár a Bereczki – Dörgő levelezésben csak egyszer van erre utalás. Dörgő Dániel – már nagybeteg – 1888-ban és 1889-ben két összegzést is írt az aktuális években Bereczki Mátéhoz küldött leveleiről, a pontos keltezés és a levéltéma rövid megnevezésével.¹⁴⁸ Az 1889-ben írt, és ugyanarra az évre vonatkozó leveleinek június 26-i dátummal bejegyzett rövid kivonatában megemlítette a sáskát is. A magyarországi sáskajárásokkal foglalkozó Kiss Andrea¹⁴⁹ tanulmányában olvashatjuk, hogy az elmúlt 900 év sáskajárásai a „kiemelkedően jó forrásadottságoknak” köszönhetően hazánkban jól követhetőek. Ugyanezt írta Deáky Zita¹⁵⁰ etnográfus is, aki a Helytartótanácsi Levéltár Egészségügyi Osztályának iratanyagából válogatott adatokat ebben a témakörben. Kósa Károly¹⁵¹ a Jász-Nagykun-Szolnok megyei 19. század végi nagy sáskajárást konkrétan is megemlítette, és ugyanitt Jablonowski József¹⁵² nevét is, mint aki a legtöbbet tette ennek a

¹⁴⁴ BOGNÁR S. I. m. 77. p.

¹⁴⁵ BOGNÁR S. I. m. 78. p.

¹⁴⁶ A 18. században Debrecen városrésze lehetett. Ma utca Debrecenben.

¹⁴⁷ BOGNÁR S. I. m. 78. p.

¹⁴⁸ 1889. év elején D-386. számú levél (VII. kötet, szerkesztés alatt) és 1889. június 26. D-387. számú levél. TOLNAY G. (Szerk.) Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése VII. kötet 1888. január 7. – 1889. december 31. (szerkesztés alatt). Mindkét levél elején a következő megjegyzés olvasható: „Bereczki Máté barátomhoz írt leveleim rövid foglalata és kelte”.

¹⁴⁹ KISS A. 2012

¹⁵⁰ DEÁKY Z. 2003

¹⁵¹ KÓSA K. 2014

¹⁵² Jablonowski József (1863, Szepesolaszi, ma Spišské Vlachy, Szlovákia – 1943, Budapest). Lőcsén (ma Levoca, Szlovákia) érettségizett, Sárospatakon két évig jogot tanult, majd tanulmányait Budapesten fejezte be. 1894–1895-ben a Madártani Intézetben dolgozott, majd 1896-tól a Magyar Állami Rovartani Állomás élére került. A magyar növényvédelmi kutatás nemzetközi hírű képviselője. Lásd V. GÓZ G. 1988

korszaknak a pusztító sáskajárásai ellen. Bognár Sándor már sokszor idézett könyvében ismertette a 19. századi nagy sáskajárások időpontjait,¹⁵³ és szintén Jablonowski tevékenységét méltatta, aki 1906-ban megszerkesztette a sáskairtógépet.¹⁵⁴ Előtte azonban csak az úgynevezett ciprusi sövénnel¹⁵⁵ (sáskasövény) tudtak védekezni az 1889–1890-ben pusztító marokkói sáska¹⁵⁶ ellen. 1890-ben a sáskasövénnel Kunszentmártonban 10–11 ezer ember irtotta ezt a nagyon veszedelmes kártevőt. Valószínűleg a ciprusi sövény használata már vívmánynak számított a védekezés terén, mert Tessedik Sámuel a 18. század közepén még azt ajánlotta, hogy az iskolás gyermekeknek fizessenek pár krajcárt a sáska fontjaiért és petéiért, így ők bevételhez juthatnak, és segítségükkel a bajnak is véget vethetnek.¹⁵⁷

A 18. században, Mitterpacher Lajos, Nagyváthy János, Pethe Ferenc, Tessedik Sámuel, Balásházy János hazájában és működésük idején még mindig ősi módszerekkel irtották a gyümölcsfák kártevőit, sőt, mint fentebb láttuk, a 19. században sem volt ez másképpen. A Magyar Gazda 1842. évi egyik számában a következők jelentek meg ezzel kapcsolatban: „Hazánkban a nagy tömeg még azt sem tudja, hogy a fákat pusztító hernyók a lepkék szülöttei. Ebben leljök egyszersmind magyarázatát

¹⁵³ BOGNÁR S. I. m. 280. p.

¹⁵⁴ Uo. 266. p.

¹⁵⁵ „A sáska irtása azelőtt a sáskasövénnel történt, amelyet annakidején Ciprus-szigetén alkalmaztak s azóta ciprusi sövény néven is ismer a szakirodalom. Ez a sövény tulajdonképpen két darab, 50–50 m hosszú és 120 cm széles jutavászon, amelyre az egyik szélén 12–15 cm széles viaszkosvászoncsík van varrva. Ezt a két vászondarabot hegyes- vagy legfeljebb derékszögben állítják fel a sáskalepte területen, hogy a sáskafolt a szögbe kerüljön, de úgy, hogy a ponyva árnyéka a szögön kívül essék (az árnyék elriasztaná a sáskát). A ponyvát hegyes karókkal feszítik ki, illetve állítják fel. A viaszkosvászoncsík ekkor fent van, míg alul a ponyvát kifelé hajlítják és földdel, hantdarabokkal, kövekkel megnehezítik, hogy a szél el ne mozgassa helyéből. A szögben 1 m széles, hosszú és mélygödört ásnak, amelynek felső peremét bádoglelapokkal vonják be. Azután megindul a „hajtás”. A körben felállított munkások fekete zászlóval lassan-lassan előretérlik a szárnyatlan sáskát, amíg a ponyvához nem kerül. A sáska végül a ponyvaszögben lévő sírgödörbe esik, ahonnan kimászni (a bádoglelapok miatt) nem tud s azután földdel betemetik. Ennek az eljárásnak sok hátránya van. Lassú munka és sokszor eredménytelen is, mert a sáskaraj sokszor a hajtás közepén irányt változtat s akkor sehogy sem téríthető már vissza a kívánt irányba. E mellett a sáska 15–30%-a hajtás alatt mindig el-elmarad, a földrepedésekbe vagy a fű tövéhez húzódik és nem követi társait.” BREHM, I. m.

<http://mek.oszk.hu/03400/03408/html/2669.html>

¹⁵⁶ Marokkói sáska (*Stauronotus maroccanus* Thunb.) a vándorsáska után az egyik legpusztítóbb sáskafajta. BREHM. Uo. – Vas Zoltán zoológus kiegészítő meghatározása: „Jelenleg érvényes fajnév: *Docioctaurus maroccanus*”.

¹⁵⁷ BOGNÁR S. I. m. 124. p.

annak, hogy daczára az állandó küzdelemnek, még nem tudtak ellenük, szórványos kivételtől eltekintve, kellő sikerrel fellépni.”¹⁵⁸

Az 1852. évi erdőtörvény¹⁵⁹ jelentős változást hozott a növényvédelemben. Ezt a törvényt az 1858. január 1-jén kelt nyílt császári parancs kiterjesztette Magyarország területére is. A törvény III. szakasz. 51–52.§-a a hernyókárok leküzdésével foglalkozott. A következő intézkedés ezzel kapcsolatban 1872-ben született: a Magyar Királyi Földművelés, Ipar- és Kereskedelmi Minisztérium 2090. számú körrendelete kimondta a gyümölcs- és kerti fákat pusztító hernyók kötelező irtását.¹⁶⁰ A mező- és kertgazdaságra káros rovarokról, és irtásukról a minisztérium egy pályamű elkészítését is meghirdette 1875-ben, melyet Emich Gusztáv¹⁶¹ nyert el, és az ő 1884-ben kiadott műve az első olyan rovaratani munka, amely a kártevők természetével és irtásának módjával foglalkozik.¹⁶²

Ez az időszak már Bereczki Máté és Dörgő Dániel kapcsolatának idejére esett, és levelezésükben gyakran szembetaláljuk magunkat evvel a problémakörrel.

„...Kevés gond fordítatik a hernyózásra. [...] Jó volna, ha kedves barátom mostanában a' Kertész Gazdában a' hernyózásról egy cikket tenne közzé, erre ismert jó tolla nagyon alkalmas volna” – szólította fel Dörgő Dániel Bereczki Mátét a kártevők elleni nyilvános küzdelemre 1872 márciusában.¹⁶³ Erre az indítványára a következő választ kapta barátjától: „A Kertész Gazdába nincs többé semmi kedvem írni!”¹⁶⁴ Megindokolta ugyan, hogy miért jutott erre az elhatározásra, de a kártevők elleni küzdelemben – úgy tűnik egyelőre – Dörgő magára maradt. Azonban mégsem hallgathatott arról a sok kellemetlenségről, amelyet gyümölcsfái körében a hernyók okoztak, ezért 1872 júniusában újra csak Bereczkihez írt

¹⁵⁸ *Magyar Gazda*, 1842. 413. p. In: BOGNÁR S. I. m. 111. p.

¹⁵⁹ „1852: Az erdőtörvény kiadása, mely az egyes hernyókárok leküzdéséről is rendelkezett, és annak kötelezettségét 1858-tól törvényileg írta elő.” GÓLYA G. 2010

¹⁶⁰ Uo.

¹⁶¹ Emich Gusztáv (Pest, 1843–Budapest, 1911). Édesapja, idősebb Emich Gusztáv (1814–1869), a 19. század közepének egyik leghíresebb könyvkiadója volt. Ifjabb Emich Gusztáv 1865-ben vette át édesapjától a nyomda és kiadóvállalat vezetését, amely 1868-ban Athenaeum Rt. néven részvénytársasággá alakult. Itt ifjabb Emich igazgatósági tag lett. Ezután pár évig tisztviselőként dolgozott a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumban, majd visszavonult pölöskei (Zala megye) birtokára, és itt gazdálkodott. Részt vett a filoxérajárvány elleni küzdelemben és megírta az első magyar kézikönyvet a rovarkártevőkről és az ellenük való védekezés módjáról (267 lapon, 227 fametszésű ábrával és 4 színnyomatú táblával), amelynek sajnos csak az első része készült el, mert 1891-től az Athenaeum vezérigazgatójaként a továbbiakra már nem jutott ideje. Lásd PINTÉR J. 1987.

¹⁶² EMICH G. 1884. 312. p.

¹⁶³ 1872. március 26. D-4. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹⁶⁴ 1872. április 21. B-5. számú levél. TOLNAY G. 2012

hosszú panaszát olvashatjuk: „...soha annyi buzgalmat és tettet a’ hernyók kiirtására városunkban nem fordítottak, mint ez évbe, el is pusztítottuk a bugós és gyűrű hernyókat, de támadtak helyette eddig nem látott férgek [...] szilva fáink levannak koppaszta, nagyobb almafáink hasonlólag. A’ körte fáknak gyümölcseibe kicsi korába egy szárnyas, hangya forma szipoly tojásokat rakott, mely miatt egy szemig lehullottak. [...] Ez évben gyümölcsünk nincs, így gyümölcs észlelés sem.”¹⁶⁵ Ugyanennek az évnek októberében újra nagyon kesergett a „gyümölcsöt pusztító férgek” ellen, amelyeknek az eltakarítása „a’ legkedvetlenebb és legsikertelenebb munka.”¹⁶⁶ Ingerülten sorolta fel az eddig említettek mellett a „gyűszű hernyót” és a „pókhernyót” is, amelyeket, bárhogya is igyekeztek, nem tudtak kiirtani. Bereczki nem hagyhatta szó nélkül ezt a folytonos panaszáradatot, de mielőtt leírta volna, hogy saját kertjében hányféle kártevőt milyen módszerekkel pusztított el, megírta a kártevők helyes megnevezését is, mert Dörgő mezőtúri népnnyelven írt hernyóneveit nem tudta pontosan értelmezni. „Hihetőleg azonban az ugynevezett gyűrűs¹⁶⁷ hernyót érti ön egyiknek...”¹⁶⁸ „Azután értheti ön a fehér pillangó – más néven özöndék¹⁶⁹ hernyóit, melyek télire pókhálóba burkoltan a fa hegyein szoktak tanyázni...” Elpusztításukra a fákról való leszedést, és a tűzbe vetést ajánlotta barátjának. A levélváltás folyamán állandó témaként visszavisszatért a kártevők elleni sziszifuszi küzdelem mindkét fél részéről, és egyre újabb neveket ismerhettünk meg a gyümölcsfák ellenségei közül. A levelezés elektronikus kiadása lehetővé tette, hogy összegyűjtsük a leggyakrabban előforduló kártevőket, és egy táblázatba sűrítve megállapíthattuk, hogy ez a problémakör főleg az első időkben foglalkoz-

¹⁶⁵ 1872. június 9. D-5. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹⁶⁶ 1872. október 18. D-7. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹⁶⁷ Gyűrűs hernyó = Gyűrűs gyapjasszövő (lepke, szövő) (*Malacosoma neustria* L.). A tápnövény fiatalabb ágaira körben, többsoros gyűrű formájában helyezi el a kezdetben világosszürke vagy barnászöld, később megsötétedő petéit. A hernyó időnként nagy tömegben lép fel és ekkor gyümölcsösökben, lombdőkben komoly károkat okozhat, nem ritka a tarrágás sem. Május végétől augusztus elejéig rajzik. Szalkay József Magyar Lepkészetű Egyesület honlapja – http://www.macrolepidoptera.hu/lepke/Malacosoma-neustria_hun (Letöltve 2012. szeptember 1.) Lásd még BEREZKI 3. 1884. 94. p. és LÉVAI SZ. 2004

¹⁶⁸ 1872. október 27. B-8. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹⁶⁹ Fehérlepkék (Pieridae). „A nappali lepkék egyik népes családja. Általában kisebb természetűek, fajaik az egész Földön elterjedtek, többnyire fehér v. sárgás színűek, fekete tarkázattal. Hernyóik néha nagy tömegben özönlik el a kerteket és falánkságukkal nagy károkat okoznak. Ide tartoznak: a galagonyalepke, amelynek hernyója a gyümölcsfákon, a káposztalepke, amely a veteményes kertekben okoz károkat.” (PALLAS) „Galagonya-özöndék, (*Pieris crataegi*, *Baumweisling*) vagyis a nálunk általánosan ismeretes, közönséges, fehér lepke hernyója.” (BEREZKI 3. 1884. 87. p.)

tatta legsűrűbben a levelező partnereket.¹⁷⁰ (A táblázatot lásd a tanulmány végén)

Bereczkinek ugyanolyan problémát jelentett a kártevők elleni küzdelem, mint Dörgőnek, csak kevesebbet írt erről a gondjáról, és kevesebb időt töltött avval, hogy az irtásukra mindig új és új módokat eszeljen ki. Általában a hagyományos módszerekkel élt: a fákról való lerázással és eltaposással, a hernyófészkek elégetésével (tűzbe vetésükkel), vagy a hernyóknak az ujjak között való szétmorzsolással történő megsemmisítésével. Így panaszkodott egyik levelében: „A küzdelem fáim ellenségeivel annyira izgatottá tesz, hogy szellemi munkára teljesen képtelennek érzem magam. Még álmomban is hernyókkal, eszelényekkel, vakondokkal¹⁷¹ küszködöm. Nyugodt elmélkedésre képtelen most agyam.”¹⁷² Tehát a hernyókon kívül a vakondokkal is meggyűlt a baja, őket is a kert ellenségei közé sorolta.¹⁷³ „Hát a vakondok mit vétett!”¹⁷⁴ Kialtott fel Dörgő Dániel, amikor barátja leveleiben a vakondok könyörtelen irtásáról olvasott. Talán elfelejtette, hogy Bereczki már egy előbbi írásában magyarázatot is adott erre a kérdésre: „Maga a vakondok nem volna kártékony, mert egyebet ugysem eszik, mint földi gilisztát: de kártékony a munkája, mert föld alatti alagútjaiban kényelmes szállást nyújt a mezei egereknek.”¹⁷⁵ Főleg a fiatal fáit és az oltványokat féltette nagyon a vakond által feltúrt járatokon biztonságosan közlekedő mezei egerek¹⁷⁶ pusztító

¹⁷⁰ Ezúttal köszönöm meg Vas Zoltánnak, a Magyar Természettudományi Múzeum zoológusának az egész tanulmány lektorálását és a kártevők neveinek beazonosításához nyújtott segítségét.

¹⁷¹ „A közönséges vakond (*Talpa europaea* Linnaeus 1758) a cickányalakúak (Soricomorpha) rendjébe tartozó, 12–16 cm hosszú, hengeres testű, erős mellső ásólábakkal rendelkező, 3 cm farokhosszúságú állat. Szemei aprók, fülkagylójuk nincs, fülnyílásai – szemeihez hasonlóan – bőrredővel lezárhatók. Orra megnyúlt ormányszerű, színe húsvörös. Testét fedő bársonyos, tömött szőre egyöntetűen koromfekete. A mocsaras, köves, szikes területek és az intenzíven művelt szántóktól eltekintve szinte minden élőhelyen megtalálható, Magyarország egész területén.” BREHM, I. m. <http://mek.niif.hu/03400/03408/html/811.html>
¹⁷² 1887. április 29. B-344. számú levél. In: TOLNAY G. (szerk.): Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése. 6. kötet [1885. november 21. –] 1886. január 3. – 1887. december 30. között. (Szerkesztés alatt).

¹⁷³ Bereczki Máté már 1876-ban, a *Gyakorlati mezőgazdában* írt erről a problémáról: „Könnyű laza földben a vakondok könnyen éli világát és nagyon elszaporodik – mint kertemben is –, nemcsak a fiatal, de az idősebb termőfák elpusztítására is a vakondok szolgáltatja az egérnek a legtöbb alkalmat.” *Gyakorlati mezőgazda*, 1876. 80. p. BERECKZI 5. 2006.

¹⁷⁴ 1885. november 6. D-277. számú levél. In: TOLNAY G. (szerk.): Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése. 5. kötet (1884. november. 20. –) 1885. január 5. – 1885. december 22. (Szerkesztés alatt)

¹⁷⁵ 1885. május 26. B-274. számú levél. Uo.

¹⁷⁶ „A mezei pocok minden képzelhető növényi anyaggal táplálkozik. Ha bővében talál magot, csakis ezt eszi, de különben friss fűvel, gyökerekkel és levelekkel, lóherével, valamint gyümölcszel, bogyóval is beéri. A makkot, diót, burgonyát és répát is ugyancsak megdézsmálja. Gabonaérés idején csoportostul özönlík a földekre, alul elrágja a szalmát,

rágcsálásaitól. A magyar királyi földművelésügyi miniszter 10. számú ismertető könyvecskéje, amelyet Jablonowski József írt, az egerek okozta károk elleni védekezéssel foglalkozik.¹⁷⁷ A szerző itt tisztázta az egerek és pockok közötti különbséget, és a fiatal gyümölcsfák és oltványok ellenségeiként a mezei pockot, közismertebb nevén a mezei egeret nevezte meg. Rendkívüli szaporaságuk miatt a tavaszi irtásukat tartotta fontosabbnak, különösen az enyhe telek után, amikor a természetes pusztulásuk csekélyebb mértékű, mint a hidegebb telek idején. Jablonowski megjegyezte, hogy míg régebben 8–10 évenként fordult elő egérvázió, addig a belterjes mezőgazdaság térhódításának következtében ez az időszak a 20. század elejére már két évre is lecsökkent. Irtásuknál fontosnak tartotta a mérgek mellőzését,¹⁷⁸ de amennyiben ez elkerülhetetlen, részletesen ismertette a mérgezéses irtás esetén betartandó óvó intézkedéseket. Dörgő Dániel kevesebb egérkárt említett leveleiben, mint Bereczki, neki nem a mezei egerek, hanem a nyulak¹⁷⁹ kártételei okoztak nagyobb gondot. 1874-ben beszámolt Bereczkinek, hogy elhízott termete ellenére őt választották meg a téli társas- és hajtóvadászatok rendezőjének.¹⁸⁰ 1875-ben azt írta,¹⁸¹ hogy a nyulak saját és mások gyümölcsöseiben akkora kárt tettek, hogy mintegy húsz–harmincezer fa is elpusztulhatott miattuk. 1877-ben¹⁸² azért aggódott, mert apró fának fele nem volt bekötve, és ezek biztosan kárt szenvednek majd a nyúlrágásoktól. A következő évben szintén visszatért erre a témára: „Hát a nyulak garázdálkodtak é nállad? Itt Turon igen sok kárt okoztak azoknak, akik

azután leharapja a kalászt és behurcolja vackába. Aratás alatt nyomon követi az aratókat, az őszi vetésről átmegy a tavaszra, fölszededegeti a kipergett szemeket és még a kévekötésnél elhullatott kalászokat is begyűjti. Az erdőből hazahordja a csipkerózsa és boróka lehullott bogyoit, nemkülönben a bükk- és tölgymakkot, meg a diót. A legzordabb téli időben rövid téli álmat alszik; enyhe időben föl-fölbred, s ilyenkor begyűjtött készletéből él. Hihetetlenül falánk és nagyehető s víz nélkül nem tud ellenni.” BREHM. I. m. 703. p.

<http://mek.niif.hu/03400/03408/html/568.html>

¹⁷⁷ JABLONOWSKI J. 1913. 60. p.

¹⁷⁸ „Első feladatunk, ezidő szerint az, hogy a mérgek mezőgazdasági használatát teljesen feleslegessé tegyük.” JABLONOWSKI J. 1913. 3. p.

¹⁷⁹ Mezei nyúl (*Lepus europaeus* Pallas 1778). „A mezeinyúl hazája egész Közép-Európa, Franciaországtól a Kaukázusig. Elterjedésének északi határa Skótország, Svédország déli és Oroszország északi tájain húzódik keresztül; déli határát Dél-Francia és északi Olaszország alkotják. Legörömbösebb a termékeny, fás vagy fátlan síkságon s a hegységek erdős nyúlványain tartózkodik, azonban az Alpokban 1500, a Kaukázusban 2000 m-ig is fölhúzódik. Határozottan jobban szereti a mérsékelt éghajlatú tájakat, mint a zord vidékeket, s mivel szereti a meleget, a szélről védett mezőkön üt tanyát.” BREHM. I. m. <http://mek.niif.hu/03400/03408/html/477.html> – Lásd még KÖRINFO honlapját! <http://enfo.agt.bme.hu/drupal/node/10929>

¹⁸⁰ 1874. február 28. D-12. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹⁸¹ 1875. március 28. D-21. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹⁸² 1877. február 14-15. D-48. számú levél. TOLNAY G. 2012

fájokat be nem kötözték, elrágta 4-5 czol¹⁸³ átmérő törzsű 15 éves fát is, ha a' haja sima volt.”¹⁸⁴ Panaszkodott az új „arisztokratikus” vadászati törvényre is,¹⁸⁵ és addig ágált ellene a kaszinóban, míg a járásbíró februárban engedélyezte a kertekben a nyulak rendkívüli kilövését. 1880-ban is nagy kárt okozhattak a nyulak Mezőtúron. Dörgő Dániel így mérgeződött emiatt egyik levelében: „én [...] azt óhajtom, hogy néhány év múlva a' nyulat – mint rendkívül kártékony férget pénzért mutogassák a' komédiába...”¹⁸⁶ Közben kissé szabadkozott is a nyulakkal kapcsolatos vérengző álláspontja miatt („csak azért, hogy a' kertészetet védjem a' nyulak pusztítása által”),¹⁸⁷ tudta ugyanis, hogy barátja nem szívleli vadászati szenvedélyét. Ezután már alig esett szó a kötetekben a nyulak okozta károkról. Dörgő visszatért a hernyóirtás problémaköréhez, és mivel Bereczkitől erre nézve csak a hagyományos módszerek alkalmazásával kapcsolatosan tudott tájékozódni, egyéb megoldásokon is törte a fejét. „Nagyon kevés, csaknem semmi gondot sem fordítanak hatóságilag a' hernyózásra [...] attól félek [...] a' kormány pártfogás alá veszi a rovarokat, mint azt a nyulakkal tevé”¹⁸⁸ – írta 1883-ban. Ő maga azonban nem adta fel a hernyók elleni küzdelmet. Levelei arról tanúskodnak, hogy pusztításuk céljából sokféle eljárást kipróbált, semmilyen népi furfangtól sem riadt vissza, hogy megszabadíthassa gyümölcsfáit ezektől az erőszakos kártevőktől.

„A' verebeknek – más éneklő madarak hiányába – nagy pártfogójuk lettem, van kunyhóm jukaiba vagy 20 pár. Részben nekik köszönhetem nagy almatermésemet, különösen, hogy nincs az almákban féreg.”¹⁸⁹ Nyilván nem Dörgő Dániel fedezte fel, hogy a veréb,¹⁹⁰ amely hagyományosan haszontalan madárként élt a köztudatban, a

¹⁸³ 1 col (zoll): 26,33 mm; 2,633 cm

¹⁸⁴ 1878. február 16. D-61. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹⁸⁵ 1872-ben került megalkotásra és jóváhagyásra a modern kori Magyarország első vadászati törvénye. E törvény a vadászat jogát a földtulajdonhoz kötötte, meghatározta a vadászterület legkisebb kiterjedési nagyságát, az ország területének kötelező vadászati hasznosítását. BEZDÁN A. J. 2012. 16. p.

¹⁸⁶ 1880. március 29. D-121. számú levél. TOLNAY G. 2013

¹⁸⁷ Uo.

¹⁸⁸ 1883. május 13. D-152. számú levél. TOLNAY G. 2014

¹⁸⁹ 1874. május 17. D-13. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹⁹⁰ „A mezei veréb (*Passer montanus* L.) Közép- és Észak-Európában a házi verébbel együttesen fordul elő. Ősztől tavaszig különböző gyommagvakkal táplálkozik. Nyáron át a rovarvilágból szedi táplálékát: hernyók, levéltetvek s más mindenféle féreg. A búza és kölesvetéseket megdézsmálja néha, de a gyümölcsfához és a csírázó kerti veteményekhez nem nyúl. Fiait eleinte kizárólagosan rovar táplálékkal neveli – Bernstein szerint alig etet fiaival mást, mint hernyót –, később pedig tejesező gabonaszemeket.” BREHM. I. m. <http://mek.niif.hu/03400/03408/html/969.html>

gyümölcsösökben hasznos rovarpusztítóként is szerepelhet. Bognár Sándor idézte Dr. Borbás Vince¹⁹¹ botanikust, aki így írt erről: „A veréb (*Passer domesticus*) a veteményekben, a gyümölcs-kertekben és szőlőkben gyakran sok kárt tesz, csak az ártalmas rovarok és férgek elpusztításával nyújt némi kárpótlást.”¹⁹² Szaniszló Albert¹⁹³ is azt tartotta, hogy „A verébnek épp annyi pártolója van, mint ócsárlója.”¹⁹⁴ Kempelen Radó így jellemezte a verebeket: „Az okosság, ravaszság, szemtelen tolakodás, s mindamellett ovakodás által annyira kitűnő verébnek két faja, a házi és parlagi veréb (*Passer domesticus* et *montanus*)¹⁹⁵ tanyáját mindenütt felüti, a hol eledelre szert tehet. A csüreit féltő gazda úzi a hogy lehet, meg nem gondolva, hogy a szolgálat, melyet tesz, felülmulja az okozott kárt, mert ő az, mely leginkább pusztítja kerteinkben a kártevő hernyókat, melyek kiirtására gazdáink és kertészeink vajmi kevés gondot fordítanak.”¹⁹⁶ Dörgő tehát elszaporította a verebeket a gyümölcsöseben lévő kunyhójában és a közeli odvas fűzfákban is. Az itt fészkelő mintegy 500 verébnek tulajdonította, hogy gyümölcssei egészségesek, alig van bennük „féreg”.¹⁹⁷ A verebeken kívül szerette volna kertjébe csalogatni a hasznos énekesmadarakat is, ezért Bereczkihez fordult azzal a kérdésével, hogy a madaraknak milyen alakú és nagyságú deszkafészkeket készítenek más országokban, hogy ő is alkalmazhassa ezeket a saját gyümölcsöseiben.¹⁹⁸ Bereczki Máté talán nem volt híve a madarak kertbe való becsalogatásának,

¹⁹¹ Dr. Borbás Vince (Ipolyitke, Nógrád vm., 1844 – Kolozsvár, ma Cluj-Napoca, Románia, 1905) botanikus, egyetemi tanár. 1868-tól a pesti egyetemen hallgató, 1872–1902-ig budapesti főreáliskola tanára. 1874-ben bölcsészdoktor. Az 1874–1875. tanévben Berlinben A. Braunnál, Innsbruckban A. Kernernél dolgozott, mindkettő nagy hatással volt rendszertani, ill. növényföldrajzi munkásságára. Számos kutatóutat tett az országban és annak határain kívül is, nagy értékű herbáriuma a budapesti egyetem növényrendszertani intézetébe került, de a 2. világháborúban nagyrészt megsemmisült. 1902-ben a kolozsvári egyetemen a növényrendszertan tanára, majd a botanikus kert igazgatója. Új gondolatokat hozott a fajok keletkezése, a növénytársulások fejlődésmenete és más korszerű problémákban. Ő volt 40 éven át a magyar flóra legjobb ismerője, sokoldalú, széles látókörű, eredeti, intuitív tudós volt. Lásd HISTÓRIA – TUDÓSNAPTÁR és KASSAI M. K. 1987

¹⁹² BOGNÁR S. I. m. 260. p.

¹⁹³ Szaniszló Albert (Diószeg, Bihar m., 1844 – Nagyenyed, ma Aiud, Fehér m., Románia, 1913). Entomológus, egyetemi tanár. 1869-ben a pesti Tudományegyetem Orvostudományi Karán orvosi diplomát szerzett, 1869–1873 között a pesti Tudományegyetem Bölcsészettudományi karán tanársegéd. 1873–1893 között a kolozsmonostori Gazdasági Tanintézet természettudomány tanára. Írásai megjelentek az *Erdélyi Gazda* című folyóiratban, 1880-tól a kolozsvári egyetem magántanára lett. A mező- és kertgazdaság kártekonny és hasznos rovaraival foglalkozott, és ebben a témakörben publikált. Életrajzát lásd TARABA M. 1989

¹⁹⁴ BOGNÁR S. I. m. 241. p.

¹⁹⁵ Házi veréb (*Passer domesticus* L.); Mezei veréb (*Passer montanus* L.)

¹⁹⁶ HEVES ÉS KÜLSŐ SZOLNOK 1868. <http://vfek.vfmk.hu/00000083/albert33.htm>

¹⁹⁷ 1876. szeptember 25. D-41. számú levél. TOLNAY G. 2012

¹⁹⁸ 1874. május 17. D-13. számú levél. TOLNAY G. 2012

ezért így válaszolt barátjának: „Olvastam, de te is olvastál s rajzban is láthattad a Kertész Gazdában, hogy milyen fészkeket csinálnak a mindenre ráérő németek a madaraknak. Olvastam és te is elolvashatod nálam az *Illustrierte Monatshefte*¹⁹⁹ valamelyik kötetében (a tárgymutatóból majd megtaláljuk) ugyanezt: de én egyszeri olvasásra sehogys sem értettem a módját; aztán meg nálam teljes lehetetlen is volna azt eszközölni (annyi madárlesi macska jár kertemben!) tehát biz én nem is törtem rajta az eszem.”²⁰⁰ Újdonság lehetett Magyarországon akkor még az úgynevezett „mesterséges madárfészkek”, vagy mai közismert nevén a madáretető, mert jóval később, 1905-ben egy részletes leírást olvashatunk arról, hogyan kell elkészíteni ezt a kis alkotmányt.²⁰¹ A kertben azonban nemcsak hasznosak voltak a madarak, hanem kárt is okoztak, különösen cseresznyeérés idején. Ilyenkor már nem csalogatni kellett őket, hanem inkább távol tartani a gyümölcsöstől. Erre is volt Dörgő Dánielnek egy bevált, de ebben az esetben már madárriasztó, vagy madárijesztő módszere: „...czérnára fekete tollat és tojáshajat, 's néhány őszi fokhagymát zöld száránál fogva felaggatok, melyek ott kiszáradva, a' cseresznyével leszedendő, használhatók.”²⁰²

¹⁹⁹ *Illustrierte Monatshefte für Obst- und Weinbau*. A kor legjelentősebb pomológiai szaklapja. Az Eduard Lucas (1816–1882) által alapított *Monatsschrift für Pomologie und praktischen Obstbau*-nak (1855–1865) folytatása, amely ezen (*Illustrierte Monatshefte für Obst- und Weinbau*) a címen 1865–1874 között jelent meg, ezután *Pomologische Monatshefte* (1875–1905), majd *Deutsche Obstbauzeitung* (1906–1922) címen futott.

²⁰⁰ 1874. május 20. B-14. számú levél. TOLNAY G. 2012

²⁰¹ „Most már ki lehet rakni a kertbe, gyümölcsösbe a mesterséges madárfészkeket is, az egymásután előkerülő énekes madarak hadd találják helyén azokat...Ha az ember nyugoti Európa némely részében utazik, sok helyen különösen Német-, Angol-, Franciaország és Svájc egyes tájain sajátos kis szekrényféléket lát szanaszét a fákra, sőt az épületek ereszei alá felaggatva... A külföldiek pedig korántsem csak kedvtelésből teszik ezt...hanem igenis, főképp okos számitásból és előrelátásból, hogy ilyen formán maguknak ingyenes és igen szorgalmas hernyózó, féregpusztító barátokat szerezzenek. Az ilyen mesterséges fészkek vagy inkább fészkeknek való kis alkotmány készítése igen egyszerű. Dirib-darab deszkákból összeüt az ember egy kis szekrénykét, az alját, a tetejét beszegezi, az oldalán lyukat csinál, mely elébe egy kis galyat fűr be, hogy legyen a madárnak hova szállani. Csinál egy kis fülét is, a melynél fogva dróttal vagy egyébvel odaerősítheti valamelyik jó magasan levő ághoz vagy a fa törzséhez. Hogy pedig a madár bátrabban bele menjen, eleinte míg meg nem szokta, tanácsos az egészet fakéreggel beragasztani, midőn aztán természetes fához lesz hasonló. De lehet ilyen fészket egy darab fatörzsből is készíteni, ha annak a belét kivessük, különben épen úgy bánunk el vele, mint az előbbivel. Ilyen mesterséges fészkeket különféle nagyságban készítenek az egyes madárfajokhoz képest s a felfüggesztésüknél csak arra ügyelünk, hogy a fészkek nyílása délnek, vagy keletnek feküdjék. Olyan kedves mulatság az ilyesmivel bibelődni, hogy már csak azért is megérdemli azt a kis fáradságot, a mibe kerül.” Forrás: KASZÁS P. (szerk.), 1905. 8–10. és 82–84. p.

Részletek: <http://karpatmedence.net/targyineprajz/gazdalkodas>

²⁰² 1874. május 17. D-13. számú levél. TOLNAY G. 2012

Amikor eljött a gabonaérés ideje, a gyümölcsöskertet a könnyebben megszerezhető táplálékért otthagyták a verebek is, ezért Dörgőnek más feregpusztító állatokról kellett gondoskodnia: „... nagyon elszaporodott a’ rovar [...] madár kevés van, a’ veréb a’ miolta a búza érik elhagyta a kerteket, mit teszel tehát most? 1000 darab varangyot vitetek kertembe, de eddig még csak 100at vittek ki, mert ebbe a’ nagy szárazságba az is elbúvik. 100 darabért 10 kr-t adok egy szegény fiúnak, ki azt titokba szedi kertem részére...”²⁰³ A gyermekmunkát, amelyről itt olvashattunk, úgy tűnik, a kártevők irtásánál rendszeresen igénybe vették az elmúlt századokban a gazdaságokban. Az előbbieken már hallottunk Tessedik Sámuel sáskaszedő gyermekeiről. S. Püski Anikó tanulmányában²⁰⁴ egy Vas-megyei uraságot említett, aki gyermekeket fogadott fel, hogy a fákról a gyűrűs hernyófészkeket leszedesse és elégettesse velük. Minden gyűrűért egy váltó forintot fizetett ki, és így a gyerekek a gazda szerint 18 900 000 „hernyótojást” pusztítottak el. Jablonowski József egy 19. század végi példát említett,²⁰⁵ amikor egy kapuvári 32 kataszteri holdas földterület felszántásakor az eke után járó gyerekek 44 000 mezei pockot vertek agyon, és szedtek össze. Ő nem írta, hogy ezután fizetség is járt volna, de a fentiek alapján ezt feltételezhetjük.

De térjünk vissza Dörgő Dániel gyümölcsöskertjéhez. Miért kellett „titokban” vitetni a kertjébe a varangyokat? A varangyok melyik fajtája volt az, amelyik ekkora mennyiségben élt azon a környéken, és milyen teljesítményt várhatott tőlük? Nem tudhatjuk pontosan, hogy a barna varangy (*Bufo bufo*)²⁰⁶ vagy a zöld varangy (*Bufo viridis*)²⁰⁷ volt-e az, amelyet Dörgő ezerszám telepítettett volna a kertjébe, vagy esetleg mindkettő. A varangy hasznos rovarpusztító tulajdonságait a szakirodalom a 19. század második felében már felismerte, szemben az előző századokkal, amikor még káros állatként tartották számon. Lippay szerint „A varas béka kárt tesz a kertben”, mert lyukakat ás az egereknek, megmérgezi a vizeletével a

²⁰³ 1877. augusztus 23. D-53. számú levél. TOLNAY G. 2012

²⁰⁴ S. PÜSKI A. I. m. 373. p.

http://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_JNSZ_Evkonyv_1990/?pg=372&layout=s&query=SZO%3D%28P%C3%BCski%29

²⁰⁵ JABLONOWSKI J. I. m. 10–11. p.

²⁰⁶ Barna varangy (*Bufo bufo* L. 1758). Az egyik leggyakoribb kétéltű Európában. Jellemzőes fültőmirigye, barna színe, mirigyes bőre fiatal korban is könnyen felismerhetővé teszi, bár színe néha vöröses vagy sárgás is lehet. Pupillája arany-sárga színű. Szaporodása március közepétől zajlik, azt követően elhagyja a vizet, és száraz élőhelyeken is megtaláljuk. PUKY M. 1998

²⁰⁷ Zöld varangy (*Bufo viridis* Laurenti, 1768). A másik hazai varangyfajhoz hasonlóan kifejezett fültőmirigye van, színe azonban világos alapon zölddel foltozott. Elsősorban keleti elterjedésű, alföldi faj. Uo.

füvet, gyümölcsöket és a szénát, és a szájából mérges nedvet enged, amely a gyümölcsre kerülhet, és ha ezt valaki mosatlanul megeszi, meg is halhat tőle.²⁰⁸ A népi hiedelemvilág sem kedvezett a varangy megítélésének, mert legtöbbször a boszorkánysággal hozták kapcsolatba. A gonosz női megfelelőjének tartották, és úgy vélték, hogy aki szándékosan árt neki, ahhoz éjszaka – esetleg öregasszony képében – visszatér, és különféle „nyavalyákat” bocsájt rá. Érintésétől is irtóztak, mert kiütéseket okozhatott, és hitük szerint mérget lövellt ki, amely elvehette az ember látását. Országosan elterjedt volt az a hiedelem is, hogy a varangy „kiolvassa” annak a fogát, aki tátott szájjal nézi.²⁰⁹ Valószínűleg ezért kellett Dörgőnek titokban vitetnie a kertjébe a varangyokat, mert nem akarta kitenni magát a szomszéd tulajdonosok rosszsallásának. Összegyűjtésük sem volt egyszerű, mert nappal a sötét, nedves helyeket keresték, és alkonyattól hajnalig bújtak csak elő táplálkozás céljából. Így aztán, ha nagy mennyiségben akarta betelepíteni gyümölcsösébe ezeket a kételtűeket, akkor mesterséges búvóhelyeket kellett számukra kialakítani, ahova össze lehetett őket csalogatni, és megfogdosva távolabbi helyekre elszállítani. A varangy, főleg a barna varangy hasznossága falánkságában mutatkozott meg a kertben: megette a meztelen csigákat, rovarokat, hajnalban a fákról lerázott hernyókat és egyéb kártevőket. A bőrén található szemölcsökben lévő mérgező váladék emberre alig jelentett veszélyt, esetleg bőrirritációt okozott, amelyet kézmosással meg lehetett előzni. Brehm szerint az angol kertészek „már régen felismerték, hogy ezek a szorgalmas, sőt fáradhatatlan állatok milyen nagy hasznót hajtanak nekik azzal, hogy pusztítják a növényekre káros mindenféle férget, jó pénzért még meg is veszik a varangyokat, hogy segítsenek nekik munkájukban.”²¹⁰ Dörgő Dániel tehát elég tájékozott lehetett a kert kártevőinek irtásában és vakmerő a varangyok betelepítésében.

Dörgő Dániel mezőtúri gyümölcsösében azokat a technológiákat alkalmazta a kártevők irtására, amelyeket Nechay Olivér²¹¹ növényvédőszeréről szóló könyvében „biológiai növényvédelemnek”

²⁰⁸ BOGNÁR S. I. m. 63. p.

²⁰⁹ MAGYAR NÉPRAJZI, 1. k. 1977. 239. p.; IPOLYI A. 1929. 325. p.; VENCZEL M. 2000

²¹⁰ BREHM. I. m. <http://mek.oszk.hu/03400/03408/html/1972.html>

²¹¹ Dr. Nechay Olivér (Lippa, ma: Lipova, Románia, 1903 – Budapest, 1979) gyógyszerész, jogász, növényvédelmi szakember. 1941-től a Földművelésügyi Minisztérium Növényegészségügyi (később: Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium, Növényvédelmi és Agrokémiai Főosztály) Osztályán dolgozott. Közreműködött a hazai növényvédelem megszervezésében, fontos szerepe volt több káros hatású növényvédőszer (pl. HCH és DDT) magyarországi felhasználásának betiltásában.

nevezett,²¹² és úgy határozott meg, hogy „célja a kártevőket pusztító élő szervezetek elszaporítása”²¹³ a védendő területeken. Ez a védekezés a 19. század utolsó harmadában azonban inkább szükségszerűnek nevezhető, mintsem tudatosnak, mert egy-két közismert, és a gyümölcsfák esetében nehezen alkalmazható növényi eredetű rovarirtószeren kívül alig volt más lehetőségük a kertészkedőknek a kártevők elleni védekezésre. Sem Bereczki Máté, sem Dörgő Dániel levelei nem utalnak arra, hogy akár szerves, növényi eredetű (pl. nikotin), akár szervetlen (pl. kén) alapú növényvédőszeret használtak volna fáik védelmére. Küzdelmük a kártevők pusztítása terén kizárólag természetes eszközökkel történt.

* * *

”Tehát újra bimbózik virágzik és levelet hoz a’ fa. Isten vélléd!” (Dörgő Dániel Bereczki Mátéhoz)²¹⁴

Gyümölcsöseért azonban ő is aggódott, akárcsak Bereczki Máté, de másféle okokból. Elhízott termete és gyenge egészségi állapota miatt már 44 éves korában panaszkodott,²¹⁵ és úgy gondolta, hogy még legalább 15 évre lenne szüksége ahhoz, hogy gyermekeit felnevelhesse, és a gyümölcsstermesztés terén elkezdett munkája is beérjen. Sajnos, nem sokat tévedett abban az időben, amennyit ilyen látnokian megjósolt hátralevő éveinek számáról. Két év múlva újra visszatért erre a témára: „Gondolkodok is már végrendeletemről, hiába ilyen az élet, rezignálni²¹⁶ kell... Fáim metszését és gajj szállítását pedig egy szegény sorsú átsra bízom, kit már néhány év óta meg lehetősen betanítottam, és fojtonosan tanítok, nehogy fáim halálom után csak hamar elnyomorodjanak.”²¹⁷ Manapság úgy mondanánk, hogy fiatalon, 60 éves korában halt meg, 1891-ben. Élete utolsó éveiben már alig írt a kertjéről, inkább a múltba révedve az emlékeivel foglalkozott, a családi iratokat és leveleket rendezgette. Lehet, hogy Bereczki Mátéval folytatott hosszú levelezésének is ekkor adta meg azt a formát, amelyet az utókorra örökítve olyan sokoldalúan hasznosíthatunk. A levélfolyam a 19. század utolsó évtizedeinek széles keresztmetszetét mutatja meg nekünk, amiért csak hálásak lehetünk a

²¹² NECHAY O. 1966

²¹³ Uo. 40. p.

²¹⁴ 1886. február 26. D-288. számú levél. In: TOLNAY G. (szerk.): Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése. 6. kötet [1885. november 21. –] 1886. január 3. – 1887. december 30. között. (Szerkesztés alatt).

²¹⁵ 1875. július 14. D-22- számú levél. TOLNAY G. 2012

²¹⁶ Rezignálni (lat): a sorsba bele kell nyugodni.

²¹⁷ 1877. február 14–15. D-48. számú levél. TOLNAY G. 2012

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

DÖRGŐ DÁNIEL SZEMÉLYE A LEVELEZÉS TÜKRÉBEN. NÉPRAJZI ADALÉKOK A LEVELEKBEN
KÁRPÁTI ELEMÉRNÉ

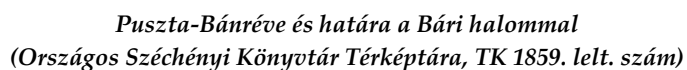
megőrzőnek, a feltárónak, a szerkesztőnek, a kiadónak és összes munkatársaiknak.

Budapest, 2015. augusztus

Kárpáti Elemérné²¹⁸

²¹⁸ A szerző, Kárpáti Elemérné (sz.: Füsi-Nagy Gizella, Csallóközaranyos, ma Zlatná na Ostrove, Szlovákia, 1950–) muzeológus, történész, néprajzkutató. A komáromi Magyar Tannyelvű Általános Középiskola (ma: Komárno, Szlovákia, Selye János Gimnázium) elvégzése után 1969–1970-ben segédlevéltáros volt a komáromi (ma: Komárno, Szlovákia) Járási Levéltárban (Okresný Archív). 1970-ben felvételt nyert a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem BTK történelem-néprajz szakára, ahol 1978-ban középiskolai történelemtanári és etnográfusi oklevelet szerzett. 1977–1978-ban a Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központban (MRMK) dolgozott, részt vett a Céhkataszter és a Kézműipari Mesterségnév Szótár (Nagy Lajos, Veszprém, 1973.) kibővítésének munkálataiban cseh- és szlovák nyelvterületen, muzeológiai konferenciák előadásait és általános muzeológiával kapcsolatos tanulmányokat fordított szlovák nyelvből az MRMK *Figyelő* című folyóirata számára. 1978-tól 1990-ig a Legújabbkori Történeti Múzeum jogutódjánál (1966–1989 között MMM) a Viselet- és Vegyes Textil- és a Munkaeszköz Gyűjtemények felelős muzeológusa, majd megbízási szerződésekkel az Óbudai Helytörténeti Gyűjteményben és a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban dolgozott 1997-ig. 1997-től kinevezéssel a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Textil- és Kerámia Gyűjteményeinek felelős muzeológusa volt 2011-es nyugdíjba vonulásáig. – Szakmai érdeklődési köre az életmód- és a viselettörténet. – Muzeológusként kiállításokat rendezett és kiállítási forgatókönyveket írt. 1985: *Utunk és Életünk* (Néprajzi Múzeum, társrendező); 1998: *Jobbágyfelszabadítás és hatása a paraszti kultúrára* (Magyar Mezőgazdasági Múzeum, beosztott rendező); 1999: *Darányi Ignác (1949–1927) Emlékiállítás* (Magyar Mezőgazdasági Múzeum, társrendező); 2000: *Üdvözlőtűnket küldjük...* (képeslap kiállítás, Magyar Mezőgazdasági Múzeum, forgatókönyv és kurátor); 2000: *A magyar mezőgazdaság 1000 éve* (Magyar Mezőgazdasági Múzeum, részforgatókönyv: 18. század és társkurátor); 2002: *Kossuth és az agrárium* (Magyar Mezőgazdasági Múzeum, részforgatókönyv és társkurátor); 2003: *Szent virágok, virágos szentek* (művelődéstörténeti kiállítás, Magyar Mezőgazdasági Múzeum, forgatókönyv és kurátor); 2003: *„Az vitéz kurucnak...” A Rákóczi-féle szabadságharc gazdasági háttere* (Magyar Mezőgazdasági Múzeum, részforgatókönyv és kurátor). – Főbb művei: Füsi Nagy Gizella: *Az Allt család viseletanyaga*. In: A MMM Évkönyve, 1979–1980. Felelős szerk.: Hollós Alfréd. Bp., 1981. 123–151. p.; Kárpáti Elemérné – Kurucz György: *Magyarország mezőgazdasága a török leverése után*. In: A magyar mezőgazdaság 1000 éve. Szerk.: Oroszi Sándor. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Bp., 2000. 55–77. p.; Kárpáti Elemérné: *Kossuth és az agrárium. Kiállításismertető*. In: *Múltunk emlékei 2003/3*. Szerk.: Szénássy Árpád, Komáromi Nyomda és Kiadó, 2003.; Kárpáti Elemérné: *Textilgyűjtemény a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban*. In: A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei. Szerk.: Estók János, Bp., 2010. 149–166. p.

DÖRGŐ DÁNIEL SZEMÉLYE A LEVELEZÉS TÜKRÉBEN. NÉPRAJZI ADALÉKOK A LEVELEKBEN
KÁRPÁTI ELEMÉRNÉ

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

DÖRGŐ DÁNIEL SZEMÉLYE A LEVELEZÉS TÜKRÉBEN. NÉPRAJZI ADALÉKOK A LEVELEKBEN
KÁRPÁTI ELEMÉRNÉ

Kártevő neve (A levelezésben leggyakrabban előfordulók)	Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezés: kötetszám és évkör / említések száma						
	1. kötet 1871. VI. 9. – 1878. VIII. 4.	2. kötet 1878. VIII. 19. – 1881. XII. 25.	3. kötet 1882. I. 7. – 1883. XII. 27.	4. kötet 1884. I. 15. – 1884. XII. 31.	5. kötet (1884. XI. 20. –) 1885. I. 5. – 1885. XII. 22.	6. kötet (1885. XI. 21. –) 1886. I. 3. – 1887. XII. 30.	7. kötet 1888. I. 7. – 1889. XII. 31.
hernyó általában	73	29	23	13	18	18	1
cserebogár, kerti cserebűly ²¹⁹	9	1	2	0	0	0	0
eszelény, ormányos bogár ²²⁰	6	11	6	0	0	3	5
fekete légy	5	1	0	0	0	3	0
gyűrűs hernyó, gyűszűhernyó ²²¹	2	0	0	1	0	0	0
özöndék (galagonya özöndék) ²²²	7	0	0	4	0	1	0
pókhálós hernyó ²²³	4	3	9	2	6	7	1
szipoly ²²⁴	6	0	4	0	0	0	1

²¹⁹ Cserebűly: A cserebogár ismeretlen eredetű, régi és nyelvjárási alakulási formája (lásd még: csebogár, cserebó, cserebók, csereboly). SZINNYEI TÁJSZÓTÁR. Bereczki Máté: Jegyzeteim az 1876. évi gyümölcsstermesről című cikkében (In: BEREZKI 1. 1877. 68–71. p.) leírja a korabeli nevezettel ellátott cserebogarakat. Itt *Melolonta vulgaris* névvel említi a közönséges cserebogarat, nagyobb kártételét tapasztalta a nyárkezdeti cserebűlynek (*Melolontha solstitialis* néven említi) s szerinte legnagyobb kártevője a virágzó gyümölcsfáknak a kerti cserebűly (*Melolontha horticola*).

²²⁰ Eszelény = ormányos bogár = *Rhynchites* (*Rhynchites*) *bacchus* (Linnaeus 1758). „Az itt-ott maradt, ép gyümölcsöket aztán fölkeresik fáinkon az eszelények (vinczellér bogár; *Rhynchites*). Ezek ormányukkal megfurdalják a gyümölcs külbőrét s tojásaikat a fúrt lyukakba rakják. A megfurdalt gyümölcsök pedig csakhamar rothadni kezdenek s lehullanak a fákról.” BEREZKI 1. 1877. I. m. 69–70. p.

²²¹ Gyűrűs hernyó = gyűrűs gypjasszövő (*Malacosoma neustria* L.)

²²² Fehérlepkék (Pieridae) családjának Pierinae alcsaládjába tartozó egyik veszedelmes kártevő pl. a galagonyalepke (*Aporia crataegi* L.) faj, amely „az Alföldön egyes években tömegesen elszaporodik; ilyenkor a gyümölcsösökben is kártevővé válik”. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Galagonyalepke>

²²³ Valószínűleg a pókhálós molyfélék (*Yponomeutidae*) családjának valamelyik faja. Az *Yponomeuta malinellus* (Zeller 1838) faj almafákat károsíthat, amíg az *Yponomeuta padellus* csonthéjas gyümölcsfákon és bokrokon él. Ez utóbbi faj hernyói kezdetben sem aknáznak, és bágubóikat egyesével, nem csoportosan találjuk a szövedékfészkekben. BODOR J. 2011

²²⁴ Vörös szipoly = *Omophlus lepturoides* (Fabricius 1787). „Alig végzé be ez évben rajzását a kerti cserebűly, megszámlálhatlan mennyiségben jött utána a közönséges bana (*Omophlus lepturoides*) egy ürge, rendkívül falánk, hosszúkas fekete testű és vörhenyes szárnyfedelű rovar [* Lábjegyzetben Bereczki megjegyzése: E rovar itt általánosan »vörös szipoly« vagy »lágú bogár« név alatt ismerik], mely szokása szerint a későn virágzó fákat támadta meg ekkor is először; aztán nekiesett a kötődött, apró gyümölcsöknek, gyenge hajtások és leveleknek s pusztított kegyetlenül, mint a vándorsáska. Mintegy 6–7 nap alatt ezek is bevégzik rajzásukat s nyomtalanul tűnnek el a láthatárról. Pusztításuk ellen még eddig sikertelen volt minden törekvésünk.” BEREZKI 1. 1877. I. m. 69. p.

IRODALOM

ALBERT F., MONTEDEGÓI – Lásd **HEVES ÉS KÜLSŐ SZOLNOK, 1868**

ANDRÁSFALVY B. 2001

Andrásfalvy Bertalan: Gyümölcskultúra. In: Magyar Néprajz II. Gazdálkodás. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2001. 493–527. p.

ANDRÁSFALVY B. 2007

Andrásfalvy Bertalan: A Duna mente népének ártéri gazdálkodása. Ártéri gazdálkodás Tolna és Baranya megyében az ármentesítési munkák befejezése előtt. Ekvilibrium, Bp., 2007. 440 p.

BABAI D. társszerző – Lásd **MOLNÁR ZS. – BARTHA S. – BABAI D. 2009**

BALOGH I. 1956

Balogh István: Herman Ottó levelei Zoltai Lajoshoz. *Ethnographia* LXVII. évf. 1956. 132–153. p.

BALOGH I. 1977

Balogh István: A néprajzi kutatás levéltári forrásai. In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve. 4. szám 1977. 185–191. p.

BANNER J. 1958

Banner János: A magyar őskőkorkutatás történetéhez. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve. II. 1958. 7–18. p.

BARABÁS J. 1961

Barabás Jenő: A néprajzi kutatás és az írásos források. *Ethnographia*, LXXII. évfolyam, Budapest, 1961. 135–140. p.

BARTHA S. társszerző – Lásd **MOLNÁR ZS. – BARTHA S. – BABAI D. 2009**

BELLON T. 2003

Bellon Tibor: A Tisza néprajza. Ártéri gazdálkodás a tiszai Alföldön. A sajtó alá rendezést és szövegszerkesztést végezte: ifj. Bellon Tibor és Szilágyi Miklós. Timp Kiadó, 2003. 231 p.

BERECZKI I. 1877

Bereczki Máté: Gyümölcsészeti vázlatok. I. kötet. Arad. 1877. Réthy Lipót. 499 p.

http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs1_1.pdf

http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs1_2.pdf

http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs1_3.pdf

BERECZKI I. 1884.

Bereczki Máté: Gyümölcsészeti vázlatok. 3. kötet. Arad, Gyulai István, 1884. 541 p.

http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs3_1.pdf

http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs3_2.pdf

http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs3_3.pdf

BERECZKI 5. 2006

Bereczki Máté: Gyümölcsészeti vázlatok. V. kötet. Bereczki Máté hátrahagyott irataiból összegyűjtötte Szabó Pál. Bp., Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet és Mezőgazda Kiadó, 2006. 81 p.

BEZDÁN A. J. 2012

Bezdan Anikó Judit: A vadászati jog, annak gyakorlása és a vadásztársaságok. Phd értekezés. Szeged, 2012. <http://bit.ly/1ItP1ln>

BODOR J. 2011

Bodor János: Pókhálós molyok tömeges szaporodása. *Kertészet és Szőlészet*, 2011. 24. szám. [Lapszemle:]
<http://kerteszettesszoleszet.hu/hu/irasok/pokhalos-molyok-tomegszaporodasa>

BOGNÁR S. 1994.

Bognár Sándor, dr.: A magyar növényvédelem története a legrégebbi időktől napjainkig. Mosonmagyaróvár, 1994. 783 p.

BOZSIK A. 2011

Bozsik András: Bognár Sándor emlékezete. *Agrártudományi Közlemények*, 2011. 43. különszám. (Acta agraria Debreceniensis). 16. Tiszántúli Növényvédelmi Fórum, Debrecen, 2011. 127 p.

BREHM, 1918–1927 – Arcanum [2000]

Brehm, Alfred Edmund: Az állatok világa. A legújabb német kiadás nyomán teljesen átdolgozott, az új felfedezésekkel és a magyar vonatkozásokkal kiegészített új magyar kiadás. Gróf Klebersberg Kuno előszavával (Szerk. biz.) Eredeti: Bp., Gutenberg, 1918–1927. Elektronikus változata – Az állatok világa [elektronikus dok.] / Brehm Alfréd (szerk.) és mtársai Bartucz Lajos [et al.]. – Budapest, Arcanum, [2000]. – 1 CD-ROM; 12 cm. – (Arcanum digitéka)
<http://mek.oszk.hu/03400/03408/html/index.html>

CSERGŐ M. – Lásd LEVÉL, LEVELEZÉS, 2010 – Tematikus szócikk.
Szerző.

CSOMA ZS. 1996

Csoma Zsigmond: Kertészeti és szőlészeti-borászati vásárok és kiállítások Magyarországon (XIX–XX. sz.). In.: Az országos mezőgazdasági kiállítások és vásárok története 1881–1990. (Tanulmánykötet). Kiad. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Agroinform Kiadóház. Budapest, 1996. 291 p.; 73–94. p.

DAUPHIN, C. 2012.

Dauphin, Cecile: A családi levelezés történetéről. *Etnoszkóp*, 2. évfolyam, 2012. 1. szám 123. p.

DEÁKY Z. 2003

Deáky Zita: Adatok a sáskák elleni védekezés történetéhez Magyarországon. Kiad. Archaeolingua Alapítvány, Bp. 2003. (Vándorutak – Múzeumi örökség 2003), 111–115. p.

DOMINKOVITS P. 1992

Dominkovits Péter: Móringlevelek Győr megyéből. (Válogatás a megyében lakók, megyei birtokosok móringleveleiből 1731-1837.)
Források 1. Győr, 1992.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_GYMS_Forrasok_01/?pg=0&layout=s

EMICH G. 1884

Emich Gusztáv: A mező- és kertgazdaságra káros rovarok. A gazdasági rovartan kézikönyve. Bp., 1884. 312. p.

FÁRI I. – KŐHEGYI M. 1991

Fári Irén – Kőhegyi Mihály: Herman Ottó és Reizner János levelezése.
In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, XXVIII–XXIX. 1991. 281–304. p.

FÓNAGY Z. 2013

Fónagy Zoltán: Levelezés a 19. századi Magyarországon. *Történelmi Szemle*, LV. évf. 2013. 4. szám, 619–637. p.

GALGÓCZY K. 1854

Galgóczy Károly: Kertészet kézikönyve. Pest, Heckenast, 1854. 257 p.

GÓLYA G. 2010

Gólya Gellért: Növényvédelmi jog és szakigazgatás. Pannon Egyetem, Veszprém. TÁMOP PROJEKT 2010. 06. 01- 2011. 11. 30.

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0012_novenyvedelmi_jog_hun/adatok.html

HANÁK P. 1973

Hanák Péter: Népi levelek az első világháborúból. *Valóság*, XVI. évfolyam. 1973. 3. 62–87. p.

HEVES ÉS KÜLSŐ SZOLNOK, 1868

Heves és Külső Szolnok Törvényesen Egyesült Vármegyének leírása. Szerk. Montedégoi Albert Ferenc. Eger, 1868.

<http://vfe.vfmk.hu/00000083/index.html> ; <http://vfe.vfmk.hu/00000083/albert33.htm>

HISTÓRIA – TUDÓSNAPTÁR

História – Tudósnaptár. Természettudósokhoz kapcsolódó évfordulók. A KFKI honlapján.

<http://tudosnapar.kfki.hu/historia/egyen.php?nanev=borbas>

INCZE P. 2015

Incze Péter: Szénakészítés ideje. *Gazdakör. Háromszék*, online napilap, 2015. aug. 10.

http://www.3szek.ro/load/cikk/31486/szenakeszites_ideje

IPOLYI A. 1929

Ipolyi Arnold: Magyar Mythologia. Kiad. Zajty Ferenc, I–II. Budapest, 1929.

JABLONOWSKI J. 1913

Jablonowski József: A mezei pockok (egerek) ellen való védekezés. Tekintettel kötelező tavaszi irtásukra. Budapest, 1913.

http://www.mezogazdasagikonyvtar.hu/assets/digitarchiv/JABLONOWSKI_Mezei-pockok-ellen-vedekezés_1913_OCR.pdf

JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK VÁRMEGYE múltja és jelene. Lásd SCHEFTSIK GY. 1935

KASSAI M. K. 1987

Kassai M. Katalin: Borbás Vince. In: Magyar Agrártörténeti Életrajzok A–H. Szerk.: Dr. Für Lajos és Dr. Pintér János. Budapest, 1987. 249–255. p

KASZÁS P. (szerk.), 1905

Kaszás Péter (szerk.): A gazda ember tüköre. Jó tanácsok a szántóvetőnek és kertésznek az esztendő minden hónapjára. Budapest. Kiad. Franklin, 1905.

KECSKÉS S. et al. 1996

Az országos mezőgazdasági kiállítások és vásárok története 1881–1990. (Tanulmánygyűjtemény) 291 p. Szerkesztette a Szerkesztő Bizottság. Elnök: Kecskés Sándor. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Agroinform Kiadóház Budapest, 1996.

KESZEG V. 1998.

Keszeg Vilmos: Írott szövegek egy személy életrében. Eredeti dokumentumok közlése. *Ethnographia*, 109. évfolyam 1998. 2. 584–628. p

KISS A. 2012

Kiss Andrea: A sáskajárások néhány területi és tájtörténeti vonatkozása a Kárpát-medencében In: Fülek György (szerk.). A táj változásai a Kárpát-medencében. Történeti emlékek a tájban (Landscape changes in the Carpathian Basin. Historical monuments/memorial places in the landscape). Gödöllő, Szent István Egyetem, 2012. 123–132. p. <http://bit.ly/1JNCCyv>

KOMÁROMY J. 1965

Komáromy József: Herman Ottó levelei a miskolci múzeumban. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve V. 1965. 17–103. p. Szerk. Komáromy József. Miskolc, 1965. 464 p.

http://epa.oszk.hu/02000/02030/00005/pdf/HOM_Evkonyv_05.pdf

KÓSA K. 2014

Kósa Károly: A nagykörűi „parázs sáskacsata”. Lásd Kósa Károly honlapja.

<http://www.kosakaroly.hu/irasok/nagykoru/saskacsata.html>

KŐHEGYI M. társszerző – Lásd FÁRI I.

KÖRINFO

Körinfo = Környezetvédelmi Információ, a BME Alkalmazott Biotechnológia és Élelmiszertudományi Tanszék, Környezeti Mikrobiológia és Biotechnológia Kutatócsoportjának honlapja

<http://enfo.agt.bme.hu/drupal/node/3> ; <http://enfo.agt.bme.hu/drupal/node/10929>

LÉVAI SZ. 2004

Lévai Szabolcs, dr.: Mezőtúron és környékén 1995–2004 között kimutatott nagylepkefajok. *A Puszta* 21. évf. 1. sz., 2004. 135–178. p.

LEVÉL, LEVELEZÉS, 2010

Levél, levelezés. Tematikus szócikk. Szerző: Csergő Melinda. In: Romániai Magyar Lexikon. Szerk.: Jakab Albert Zsolt Adatbank. Erdélyi Magyar Elektronikus Könyvtár. (Közzététel: 2010. 11. 23.)

<http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=97>

LIPPAI J. 1661

Lippay [Lippai] János: *Calendarium oeconomicum perpetuum*. Pozsony, 1661. (Nagyszombat, 1662., Lőcse, 1684., Kassa, 1721., Kassa, 1751., Győr, 1754.) <http://mek.oszk.hu/03900/03906/03906.pdf>

LIPPAI J. 1667

Lippay [Lippai] János: *Posoni kert*. 3. kötet. Gyümölcsös Kert. Bécs, 1667. <https://bit.ly/2MbZz6C>

LIPPAI J. 1753

Lippay [Lippai] János: *Posoni kert*, 2. kiad. Győr, 1753. [Az 1. kiadás:] https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_Muzealis_03_Lippay_Posoni_kert/?pg=3&layout=s

MAGYAR CSALÁDTÖRTÉNETI

Magyar Családtörténeti Adattár, Projektvezető: Gudenus János József – MACSE. Online adatbázis.

<http://www.macse.org/gudenus/mcsat/default.aspx>

A MAGYAR KORONA 2. 1897

A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. Második kötet. Gazdacímtár. Bp., Pesti Könyvnyomda Rt. 1897. VI, 670, XXVI p. <http://kt.lib.pte.hu/cgi-bin/kt.cgi?konyvtar/kt04022302/index.html>

MAGYAR NÉPRAJZ II.

Magyar Néprajz II. Gazdálkodás. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2001.

MAGYAR NÉPRAJZI

Magyar néprajzi lexikon. Főszerk. Ortutay Gyula, I–V. kötet. Bp., Akadémiai Kiadó, 1977–1982. 3570 p. <http://mek.oszk.hu/02100/02115>

MOLNÁR S. 2011

Molnár Sándor: Az ártéri gazdálkodás környezettörténeti szempontú vizsgálata két alföldi mintaterület példáján. Doktori (PhD) értekezés. SZTE Földtani és Őslénytani Tanszék, Szeged, 2011. 125 p.

http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1035/1/Molnar_S_doktori_dolgozat.pdf

MOLNÁR ZS. – BARTHA S. – BABAI D. 2009

Molnár Zsolt – Bartha Sándor – Babai Dániel: A népi növényzetismeret és az etnogeobotanikai, ökológiai antropológiai megközelítés szerepe napjaink vegetáció- és táj kutatásában. *Botanikai Közlemények* 96 (1–2) (2009): 95–116. http://tajesember.hu/wp-content/uploads/2013/03/ecol_anthrop_magyar_BotKozlem_5.7_leadott.pdf

MONTEDÉGOI A. F. – Lásd HEVES ÉS KÜLSŐ-SZOLNOK

MUSEO DELLA FRUTTA

Museo della Frutta, Torino honlapja <http://www.museodellafrutta.it/>
<http://www.museodellafrutta.it/navigazione/glossario/glossariog.htm#garnie>

NAGY I. 1858

Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest, Kiad. Beimel és Kozma, Ráth ny. 1857–1868. 12000 p.
<http://mek.oszk.hu/09300/09379/pdf/>

NAGY ZS. 2011

Nagy Zsolt: Egy monokultúrára szakosodott székely település – Almatermesztés Gegesen. *Acta Siculica*, 2011. 623–634. p.
http://www.szm.ro/acta2011/614_634_nagy_zsolt.pdf

NECHAY O. 1966

Nechay Olivér: Növényvédőszeres. Budapest, 1966. 133 p.

OROSZ E. 1906

Orosz Ernő: Heves és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai. Eger, 1906. <http://vfk.vfmk.hu/00000108/>

PALÁDI-KOVÁCS A. 1990

Paládi-Kovács Attila: A néprajzi kutatás jelene és perspektívái: eredmények, feladatok, elméleti megközelítések. *Ethnographia* 101. évfolyam. Budapest 1990. 114. p.

PALÁDI-KOVÁCS A. (főszerk.) 2001. – Lásd MAGYAR NÉPRAJZ II.

PALLAS

Pallas nagy lexikona I–XVI. kötet. Budapest, Pallas Kiadó, 1893–1897.
<http://mek.oszk.hu/00000/00060>

PÁLVÖLGYI B. 2012

Pálvolgyi Balázs: A kolera... (Jogtörténeti Szemle). In: Orvostörténeti Olvasmánytár. Tanulmányok az orvostudomány egyetemes és magyarországi történetéről. [Online tanulmánygyűjtemény.] Összeáll. Gazda István et al. 2012. <https://bit.ly/2JLZYbj>
http://www.orvostortenelem.hu/tankonyvek/tk-05/pdf/3.7.5/palvolgyi_kolera_elleni_vedekezés.pdf

PINTÉR J. 1987

Pintér János: Emich Gusztáv. In.: Magyar Agrártörténeti Életrajzok A–H. Szerk.: Dr. Für Lajos és Dr. Pintér János. Budapest, 1987. 469–471. p.

PUKY M. 1998

Puky Miklós: A Körös-Maros Nemzeti Park kételtűfaunájának vizsgálata. MTA ÖBKI Magyar Dunakutató Állomás. Göd, 1998.
<http://www.nimfea.hu/kiadvanyaink/pusztapukym%20-%20ketelt%FC%20-%2098.pdf>

S. PÜSKI A. 1990

S. Püski Anikó: Mezőgazdasági (gyümölcsstermesztési) eljárások feljegyzése egy kéziratos könyvben. In: Tóth László (szerk.): Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv 7. 1990. 371–383. p.

SCHEFTSIK GY. 1935

Scheftsik György (szerk.): Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene. Felelős kiadó és kiadótulajdonos Kalotai László. [Pécs, 1935. Dunántúl Rt. – Taizs József – Kultúra]. [8] + 472+285 p.
<http://vfeke.vfmk.hu/00000113/index.html>

SZANI ZS. 2015

Szani Zsolt: Etnopomológia – Népi gyümölcsészet a Palócföld határterületén. Közread. Zöldutak Módszertani Egyesület, 2015. 136 p.

SZINNYEI TÁJSZÓTÁR

Szinnyei József: Magyar tájszótár I–II. Hornyánszky Viktor kiadása, Bp., 1893–1901. <http://mek.oszk.hu/07000/07025/pdf/> [Hasonmás kiadás: Nap Kiadó, Bp., 2003.]

TÁLASI I. 1979–1980

Tóth István: Néprajzi életünk kibontakozása. In: Tóth István: Néprajzi tanulmányok, írások. I. Dissertationes Ethnographicae III–IV. Bp. 1979–1980. 51–102. p.

TARABA M., 1989

Taraba Mária: Szaniszló Albert. In: Magyar Agrártörténeti Életrajzok R–Zs. Szerk.: Dr. Für Lajos és Dr. Pintér Sándor. Budapest, 1989. 301–304. p.

TOLNAY G. 2001

Tolnay Gábor: Dörgő Dániel leírása Bánréve pusztáról. (Forrásközlés). *Tisicum*. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok évkönyve. XII. kötet. Szerk.: H. Bathó Edit, Kertész Róbert, Tolnay Gábor, Vadász István. Szolnok, Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága. 2001. 405–412. p.

TOLNAY G. 2012

Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése I. kötet: 1873. június 9.–1978. augusztus. 4. Szerk.: Tolnay Gábor. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 2012. Online.
http://vfeke.vfmk.hu/00000185/bereczki_mate-dorgo_daniel_1.pdf

TOLNAY G. 2012a

Tolnay Gábor: Bevezetés. 24. p. In: Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése I. kötet: 1873. június 9.–1978. augusztus. 4. Szerk.: Tolnay Gábor. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 2012. Online. http://vfek.vfmk.hu/00000185/bereczki_mate-dorgo_daniel_1.pdf

TOLNAY G. 2012–2018

Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése. Szerk. Tolnay Gábor. A levelezésben szereplő gyümölcsfajták. Melléklet a Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése I–VII. című forráskiadványhoz. (Szerk. Takáts Rózsa). [Online kiadás.] Lásd Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár.

UDVARI I. – VIGA GY. 1998

Udvari István – Viga Gyula: Sztripszky Hiador és négy levele Herman Ottóhoz. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXVIII. Miskolc, 1998. 1299–1314.

VARGA GY. 1993

Varga Gyula: A népi táplálkozás Hajdú-Bihar megyében a XX. század első felében. In: A Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Közleményei 52. szám, Debrecen, 1993. 225 p.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_HAJB_Hbmmk_52/?pg=0&layout=s

VENCZEL M. 2000

Venczel Márton: A barna varangy. *Erdélyi Nimród* – Online természetbarát magazin. Főszerk. Szabó Attila. Kiad. AVES Alapítvány, Székelyudvarhely 2000. május
<http://epa.oszk.hu/html/vgi/boritolapuj.phtml?id=00764>
<http://erdelyinimrod.ro/html/archivum/147>

VIGA GY. 1965

Viga Gyula: A gyümölcs a népi árucserében. In: A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai 18. Miskolc, 1965. 179–194. p.

VIGA GY. 1998 társszerző – Lásd UDVARI I. – VIGA GY. 1998

V. GÓZ G. 1988.

V[itkayné] Góz Gabriella: Jablonowski József. In.: Magyar Agrártörténeti Életrajzok, I–P. Szerk.: Dr. Für Lajos és Dr. Pintér János. Budapest, 1988.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

DÖRGŐ DÁNIEL HÁZA MEZŐTÚR VÁROS TERÜLETÉN

SZÖVEG: DR. TOLNAY GÁBOR – KÉPEK: PUSZTAI ZSOLT

DÖRGŐ-HÁZ MEZŐTÚR VÁROS TERÜLETÉN²²⁵

A KISS JÁNOS UTCÁBAN

Az épület Kiss János utca felőli frontja, középen látszik az időközben két helyrajzi számon szereplő épület elválasztása, amely a 19. században még egy „L” alakú épület volt.

²²⁵ *A mezőtúri Dörgő-kúria.* A 19. század közepén a középbirtokos Dörgő-család körülbelül 600 kat. holdas birtoka helyrajzilag több helyen terült el Mezőtúr város mintegy 70 ezer kat. holdas külterületén. A városhoz legközelebb eső földterületen (szántóföldön), amely a város főteréhez – ahol a ref. templom és városháza is állt – légvonalban mintegy 3-400 méterre esett, épült fel a Dörgő-kúria. Ez akkor még egyedül álló 6-8 szobás „L”-alakú épület volt, amelyhez a szokásos alsó épületek – ló-, tehénistálló, sertés- és aprójószág ólak – is tartoztak. A század végére a város terjeszkedése elérte a Dörgő-kúriát, amely így szerves részévé vált a város területének és alakította a mai Kiss János utca éppen következő kanyarulatát. Az 1951-ben történt házállamosítások következtében ez az épület is az állam tulajdonába került, amelyet később több tulajdonos részére értékesítettek. Az épület a 19. századtól több, igen jelentős átalakításon esett át, bizonyítja ezt, hogy az épületet két helyrajzi számon tartják nyilván. Az alapozás nélküli főépület mellől ismeretlen időben az alsó gazdasági épületek nagy részét is lebontották.

A Dörgő-család tagjai az 1940-es évek végén az üldöztetések miatt elhagyták a várost, a családfő Budapesten kapott munkát, a Villányi úti Kertészeti Főiskola segédmunkása lett. (Dr. Tolnay Gábor szíves közlése, 2015. augusztus 14.)

Kísérőszöveg, épületjellemezés: Dr. Tolnay Gábor ny. múzeumigazgató és Pusztai Zsolt múzeumigazgató, Túri Fazekas Múzeum, Mezőtúr. A fényképeket készítette: Pusztai Zsolt (1973–), néprajzkutató, a Túri Fazekas Múzeum igazgatója.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

DÖRGŐ DÁNIEL HÁZA MEZŐTÚR VÁROS TERÜLETÉN

SZÖVEG: DR. TOLNAY GÁBOR – KÉPEK: PUSZTAI ZSOLT

A Kiss János utca felől látható egyik épületrész

A tornác oszlopainak megmaradt darabjai a két különálló épületrészt elválasztó téglakerítés részletével. Ilyen oszlopok tartották végig az „L” alakú épület udvar felőli részét. Az oszlopos tornácrész a 19. században végigfutott az épület teljes eleje előtt, illetve természetesen a téglakerítés nem metszette el az „L” alakú épületet.²²⁶

²²⁶ Itt mondunk hálás köszönetet Pusztai Zsolt múzeumigazgatónak a szíves együttműködésért, a Dörgő-kúria épületrészeinek lefotózásáért és a felvételeknek a kötet számára történő átengedéséért.

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ
LEHETŐSÉGEK BEREZKI MÁTÉ ÉS DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

Sziszüphosz²²⁷ cáfolata

A magyar pomológiai gondolkodás tudomány- és kutatástörténetében kezdetektől – Lippay János 1667-es munkájának²²⁸ megjelenése óta – nyomon követhető az egyes Kárpát-medencei termőhelyekre, gyümölcstermő és -termesztő vidékekre, övezetekre jellemző őshonos gyümölcsfajok, illetve a tájfajták iránti néprajzi, történeti szemléletű érdeklődés.²²⁹ Az utóbbi évtizedben ennek hozadékaként alakult ki az az új tudományterület, amely (történeti-)etnopomológia néven határozza meg önmagát. Az *etnopomológia* terminust elsők között Csoma Zsigmond²³⁰ és Mészáros Márta²³¹ használta 2010-ben,²³² majd 2011-től Szani Zsolt²³³ és jelen tanulmány szerzőjének²³⁴ publikációiban bukkant fel. E vizsgálatok közös sajátága, hogy fajta-központúak, azaz általában a népi gyümölcsészet tárgyköréből olyan történelmi fajták kialakulásának, elterjedésének, történetének feltárását vállalják, amelyek jelentős kultúr- és szakmatörténeti értéket képviselnek, s tudományos, gazdasági és társadalmi hatás szempontjából is értékelhetők.

Egy (történeti-)etnopomológiai kutatáshoz – a módszerből, szemléletből, célkitűzésből adódóan is – elengedhetetlen a népi tudás rögzítése mellett a történelmi források (statisztikák, kiállítási katalógusok, újságcikkek, rajzok, archív felvételek, levelezések stb.) előzetes feltárása és

²²⁷ Sziszüphosz (görögül Σίσυφος) az ókori görög mítosz szerint azt a feladatot kapta, hogy egy hatalmas kősziklát gurítson fel egy dombra, majd másik oldalon gurítsa le, azonban, mikor már majdnem felért a dombtetőre, ereje elfogyott és a szikla visszagurult a mélybe. Végül a Holtak Bírái arra ítélték, hogy egész életében e hiábavaló erőfeszítést végezze.

²²⁸ Lippay János (1606–1666) pozsonyi és bécsi iskolákban tanult, a 17. század közepén mint jezsuita rendtag került a bátyja, Lippay György (1600–1666) által átalakított pozsonyi érseki kertbe, amely szépségének, gazdagságának köszönhetően ebben a korban széleskörű európai ismeretségnek örvendhetett. A kertben kiemelt helyet kaptak a gyümölcsfák is. Lippay ebben a környezetben írta meg főművét, a *Posoni kert* (1664–1667 között), melynek utolsó kötete, a *Gyümölcsöskert* 1667-ben, csak halála után láthatott napvilágot (LIPPAY 1667).

²²⁹ Erről lásd bővebben NAGY ZS. 2015a.

²³⁰ Csoma Zsigmond (1952–), a MTA doktora, a néprajztudomány kandidátusa, agrár- és gazdaságtörténész.

²³¹ Mészáros Márta (1969–) muzeológus, agrár- és gazdaságtörténeti publikációk szerzője.

²³² CSOMA ZS. – MÉSZÁROS M. 2010, 1–2. p.

²³³ SZANI ZS. 2011; Uő. 2014. Szani Zsolt (1973–) kertészmérnök, etnopomológiai munkák szerzője.

²³⁴ NAGY ZS. 2011, 623. és 628. p.; Uő. 2013a, 16–19. p.; Uő. 2013b, 357. p.; Uő. 2014a, 6., 12., 35. és 217. p.; Uő. 2014b, 300–301. és 317. p.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKZI MÁTÉ ÉS

DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

azoknak az adott kontextusban való elhelyezése, értelmezése, értékelése, valamint egybeolvasása, így a kutatók munkáját jócskán lerövidítheti, s a keresettség, elérhetőség szempontjából is nagyban megkönnyítheti, ha az egyes közgyűjteményekben őrzött vagy magántulajdonban lévő korabeli dokumentumokhoz ún. forráskiadványok által juthatnak hozzá.

Forráskiadványt szerkeszteni azonban – főként, ha a rendelkezésre álló dokumentumok mennyisége több ezer gépelt oldalt tesz ki – napjainkban nem tartozik a „divatos” szakmai-tudományos tevékenységek sorába: sziszifuszi, az emberi teljesítőképességet már-már meghaladó, hiábavaló munkának tekintik legtöbbször. A forráskiadás nagy körültekintést, igényességet, pontosságot és türelmet követel, mindez pedig nem kis idő- és energiabefektetéssel jár együtt. E tekintetben hasonló lehetett egykoron – Bereczkiék idejében – a gyümölcsfajták pomográfiai, pomometriai vagy pomonómiai leírására, összehasonlító vizsgálatára vállalkozó pomológusok helyzete is. Nem csoda hát, hogy mind előbbi (a forráskiadványok szerkesztését), mind pedig utóbbit (a pomológiai kutatást) kevesen vállalták, vállalják. Ebből a szempontból is nagy öröm, hogy e két „ügyet” egybekapcsoló, a Bereczki Máté és Dörgő Dániel közötti közel két évtizedes levélváltás adatgazdag termését közzétévő kiadványsorozat – dr. Tolnay Gábor és Takáts Rózsa kitartó munkájának köszönhetően – immár ötödik kötetéhez érkezett.

E 2012-ben indult, *Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése* címmel ellátott sorozat szerkesztői – amellet, hogy a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére, figyelmére is számot tartanak – célul tűzték ki, hogy olyan forrásokat adjanak közre köteteikben, amelyeket a pomológia, helytörténet, agrártörténet, nyelvészet, etnográfia, etnopomológia és egyéb tudományterületeken dolgozók is haszonnal forgathatnak. A Sziszüphosz görgette kő ezúttal nem zuhant vissza eredeti helyére a hegy lábához, a pomológiai kutatásnak és a forráskiadásnak is olyan csúcsára ért, ahonnan egyenes út vezet egy szakszerű(bb), magas(abb) színvonalú gyümölcsfajta-kutatás felé. Az önkéntesen végzett munka minden nehézsége ellenére, a görög mitológiai alak vállalkozásával ellentétben, ez esetben nem bizonyult sziszifuszi hiábavalóságnak. Az eddig megjelent egyes kötetek bevezető tanulmányaiban – a gyümölcstörténet, filológia és társadalomtudományok jeles képviselői²³⁵ által – megfogalmazottak mellett mindezt az is szépen

²³⁵ Jelen kézirat lezárásáig megjelentetett négy kötet bevezető tanulmányait dr. Tolnay Gábor és dr. Surányi Dezső (I. kötet), dr. Tolnay Gábor és dr. Tóth Magdolna (II. kötet), dr. Nagy-Tóth Ferenc és dr. Pelczéder Katalin (III. kötet), valamint Ambrus Lajos (IV. kötet) írták. Lásd AMBRUS L. 2014a; NAGY-TÓTH F. 2014; PELCZÉDER K. 2014; SURÁNYI D. 2012; TOLNAY G. 2012a; Uő. 2013a; TÓTH M. 2013

illusztrálja, hogy az utóbbi években számos olyan publikáció látott napvilágot, amely hivatkozza, idézi, hasznosítja a Verseghy Ferenc Elektronikus Könyvtár jóvoltából közzétett anyagot. Minden bizonnyal Bereczki Máté²³⁶ is meglelégedéssel forgatná ezen – alapos jegyzet-apparátussal ellátott – köteteket, amelyek előttünk olyan gyakorlati és elméleti téren egyaránt kimagaslót alkotó szakembert körvonalaznak, akinek munkásságát éltében talán nem az azt megillető figyelemmel és elismeréssel értékelték a kortársak.²³⁷

Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezésének közzétételi jelentőségét növeli az a tény is, hogy a mezőkovácsházai²³⁸ szakember szakmai-baráti kapcsolathálója messze túllépte a mai Magyarország határait, kiterjedt a francia és német nyelvterületekre, az egykori Poroszországra, Oroszországra, vagy Felvidékre és Erdélyre, így az ezen területeken vagy területeket kutatók is találhatnak leveleiben tovább kamatoztatható információkat.

Ha csak Erdély példájánál maradunk, a *Gyümölcsészeti vázlatok* köteteiből ismert már előttünk, hogy Bereczki kiváló aradi,²³⁹ felsőbányai,²⁴⁰ kolozsvári,²⁴¹ temesnagyfalui,²⁴² sikulai²⁴³ stb. szakemberekkel volt összeköttetésben s fajtagyűjteményébe több gyümölcs (*Vanderwecken pirókja*, *Gravensteini alma*, *Sikulai alma*, *Washington szilva*, *Nemes Kraszán*, *Magyar tányéralma* stb.) e kapcsolatok révén került.²⁴⁴ A Dörgővel folytatott levelezés számos, újabb ide kapcsolódó adattal bővíti ismereteinket. Mindez arra figyelmeztet bennünket, hogy a Verseghy Ferenc Elektronikus Könyvtár által közzétételre került/kerülő leveleken kívül és túl még óriási számban lehetnek magán- vagy köztulajdonban – egyelőre lappangó (remélhetőleg nem elpusztult) – Bereczki levelek és egyéb dokumentumok, amelyek mindenképpen publikálást érdemelnének.

²³⁶ Bereczki maga is tudatában volt levelezése tudománytörténeti értékének; nagy gonddal őrizte és rendezgette leveleit.

²³⁷ Elég ha itt csak arra gondolunk, hogy az egész Közép-Európában egyedülállónak számító Bereczki-féle gyümölcsöst és fajtagyűjteményt, amely az utókor szerint 1578 gyümölcsfajtát számlált, a 19. század végén pusztulni, felszámolni hagyták.

²³⁸ Mezőkovácsháza (Békés megye).

²³⁹ Arad (románul Arad), ma Arad megye, Románia.

²⁴⁰ Felsőbánya (románul Baia Sprie), ma Máramaros megye, Románia.

²⁴¹ Kolozsvár (románul Cluj-Napoca), ma Kolozs megye, Románia.

²⁴² Temesnagyfalu (románul Satu Mare), ma Arad megye, Románia.

²⁴³ Sikula (románul Șicula), ma Arad megye, Románia.

²⁴⁴ Vö. és a fajták leírását lásd BERECKZI 1. k. 1877; Uő. 2. k. 1882; Uő. 3. k. 1884; Uő. 4. k. 1887.

Tudjuk például, hogy Bereczki Máté barátai között ott volt gegesi²⁴⁵ Kiss József pomológus, Marosszék gyümölcsészeti vándortanítója.²⁴⁶ Sok éves kapcsolatukról ma már csupán a *Gyümölcsészeti vázlatok* II. kötete és egy Dörgő Dánielhez írott levél tanúskodik. Előbbiből megtudjuk, hogy Bereczki gegesi Kisstől „több ízben” kapott „mutatvány-gyümölcsöket és ojtóvesszőt” a *Marosszéki piros páris* almáról,²⁴⁷ utóbbi pedig arról vall, hogy a mezőkovácsházai szakember barátsága az idősödő gegesi birtokossal jóval többről szólt, mint egy almafajta iránti szakmai érdeklődés vagy gyümölcskísérleti mintaanyag-csere.²⁴⁸ Tudomásunk van arról, hogy a múlt század elején a marosszéki szakember fia, Gegesi Kiss Ferenc²⁴⁹ még mintegy negyven(!) darab Bereczki Máté által gegesi Kiss Józsefnek írott levelet őrzött magánlevéltárában: „A Bereczky Mátétól hozzáérkezett levelekből mintegy negyven darabot nagy gonddal őrizék; mert bizonyosságai e sárgult lapok, hogy a Bereczky »Gyümölcsészeti vázlatok« című nagy munkájának létrehozásában neki is része volt” – írja minderről egy megemlékező cikkében, 1902-ben.²⁵⁰ E levelek a szakma által egyelőre feltáratlanok.²⁵¹ De sajnos hasonló helyzettel találkozunk, ha a kolozsvári fotográfushoz, Veress Ferenc²⁵² pomológushoz került, az Erdélyi Gazda munkatársaihoz címzett vagy a Csíkmegyei Gazdasági Egylethez írott Bereczki levelekre gondolunk. Ugyancsak nagy számban szóródtak szét Bereczki Máténak azon ún. nyílt levelei, amelyeket egy-egy korabeli szaklap hasábjain kívánt közölni s azoknak csak egy része került végül

²⁴⁵ Geges (románul Ghinești), ma Maros megye, Románia.

²⁴⁶ Gegesi Kiss József (1820–1900) 1879-től marosszéki gyümölcsészeti vándortanár, pomológus. Róla bővebben lásd FÜLÖP G. D. 1970; G. KISS 1902; NAGY ZS. 2011, 625–626. p. és 630–631. p.; Uő. 2013c; Uő. 2013d, 723. p. és 727–729. p.

²⁴⁷ BERECKZI 2. k. 1882, 299. p.

²⁴⁸ Vö. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Személyi Emlékanyag-gyűjtemény (a továbbiakban MMgM SZE) 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1880. január 23. Megjelent B-107. számú levélként TOLNAY G. (szerk. és jegyz. ell.) 2013. MEGJEGYZÉS: a *Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése* kötetekben megjelent vagy megjelenésre váró levelekre és dokumentumokra a MMgM SZE gyűjteményében szereplő leltári szám, a dokumentum megnevezése (pl. „Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez”) és a keltezés szerepeltetése alapján történik hivatkozás. Ezután csupán a publikáláskor kapott jelzet és a kötet kerül még feltüntetésre, oldalszám nem. Utóbbtól azért tekintek el, mert az eddig megjelent kötetek folyamatos javítás, bővítés alatt állnak; ez az oldalak számozásának megváltozását is eredményezheti.

²⁴⁹ Gegesi Kiss Ferenc (1861–1904 után [?]) lelkész, Gegesi Kiss József fia.

²⁵⁰ G. KISS F. 1902, 82. p.

²⁵¹ A szóban forgó közel félszáz Bereczki levél felkutatása e tanulmány szerzője által elkezdődött. A leszármazottak hagyatékának, a Gegesi Református Egyházközség levéltárának, valamint a Maros Megyei Levéltár anyagának eddigi, részleges áttekintése nem hozott eredményeket.

²⁵² Veress Ferenc (1832–1916) kolozsvári fényképész, az *Erdélyi Gazda* munkatársa, amatőr gyümölcsész, Bereczki Máté levelezőtársa.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKZI MÁTÉ ÉS

DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

publikálásra. Felkutatásuk után jó lenne mindezeket egyszer egy e kötethez hasonló forrásgyűjteménybe szerkesztve látni.

A felsorolást és a példákat természetesen – sajnálatos módon – hosszasan folytatni lehetne. Hogy Bereczki Máté néhány évtizedet átölelő 19. századi pomológusi tevékenységének s a gyakorlati és elméleti pomológia terén tanúsított kivételes munkabírásiának köszönhetően az általa írott és a neki címzett levelek mekkora hányadát teszik ki a teljes életműnek, azt ezek az adatfoslányok csak sejtetni engedik. A tetszőleges példák megemlítése is csupán ezt a célt szolgálta; mint ahogyan a Dörgő Dániellel váltott temérdek levél is egyfajta intő jel kell legyen számunkra: Bereczki Máté életpályájának és munkásságának egyes részletei napjainkig szinte teljességgel ismeretlenek, feltáratlanok!

A már említett (történeti-)etnopomológia mint tudományág alkalmas lehet arra, hogy egy-egy gyümölcsfajta kutatása kapcsán e gazdag életműből újabb részleteket hozzon felszínre s általa ne csak Bereczkiről, hanem kapcsolathálójáról, azaz levelező partnereiről s így magáról a korszakról, a 19. század második felének Magyarországaról is többet tudjunk meg, ugyanis Bereczki oroszánrészt vállalt abban (is), hogy zászlóvivőként egy-egy általa vizsgált és szélesebb körben termesztésre megfelelőnek ítélt történelmi gyümölcsfajta leírjon, többekkel megismertessen, népszerűsítsen és elterjesszen.

A továbbiakban e kötet bevezető tanulmányaként egy olyan esetelemzést kívánok a kedves olvasókkal megosztani, amely konkrét példája lehet annak, hogy miképpen néz ki egy fajtaközpontú (történeti-)etnopomológiai vizsgálat, illetve milyen jellegű (történeti-)etnopomológiai vizsgálatokra kínálkozik lehetőség a Bereczki–Dörgő levelezés alapján. Az elemzés tárgyául választott tájfajta, a kézdiszentléleki²⁵³ *fűzalma* vagy *magotlan alma*, amely Bereczkinek köszönhetően *Orbai alma* néven emelkedett be a pomológia szakirodalmába, alkalmas arra, hogy közel száz Bereczki levelet és dokumentumot felhasználva, s más korabeli forrásokat (újságcikkeket, statisztikákat, archív felvételeket, további leveleket stb.) is közzétéve vagy hivatkozva ölelje fel a Dörgő Dániel és Bereczki Máté között zajló teljes, kis híján két évtizednyi levélváltási periódust.

Ezen esettanulmánnyal és a fentiekben megfogalmazott bevezető gondolatokkal – mintegy Sziszüphosz-cáfolatként – ajánlom tehát minden kedves olvasó, érdeklődő figyelmébe az ötödik kötetben publikálásra került csaknem kétszáz újabb Bereczki levelet és dokumentumot, a dr.

²⁵³ Kézdiszentlélek (románul Sânzieni), ma Kovászna megye, Románia.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKZI MÁTÉ ÉS

DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

Tolnay Gábor által szerkesztett s eddig megjelentetett további forráskiadványokat, a még megjelenés előtt álló hatodik és hetedik kötetet, a Takáts Rózsa által szerkesztett, gyümölcsfajták jegyzékét tartalmazó kiegészítő kötetet, illetve Bereczki Máté mindannyiunk számára példaértékű életszemléletét, munkaerejét, az eddig feltárt, részleteiben is gazdag Bereczki életművet.

Esettanulmány²⁵⁴

A Kárpát-medencében a gazdaságnéprajzi, illetve a pomológiai kutatás is több vidékről jelezte, hogy létezik egy *fűzalma* névvel illetett tájfajtakör, amelynek képviselői sok esetben nem is állnak tulajdonképpeni rokonságban egymással, csupán a fajták neve és a névadás szempontja hasonló, megegyező.²⁵⁵ Nagy-Tóth Ferenc a régi erdélyi almákról írott kötetének bevezető részében az almafajták népi elnevezései kapcsán fogalmazta meg, hogy minden névadás minősítés is egyben.²⁵⁶ E megállapítás a *fűzalmákra* különösen igaz, tudva azt, hogy a magyar néphagyományban a fűzfa – mint az asztalos- és ácsmunkákra kevésbé megfelelő faanyag – az értéktelenségnek és silányságnak a kifejezője.²⁵⁷ A kiterjedt erdőségekkel rendelkező kárpát-medencei tájban a kiváló fakészlet mellett nem vált szükségessé a fűzfa feldolgozása, másrészt faji adottságai miatt egy könnyen szaporítható, igénytelen, közönséges fáról beszélünk, általában véve semmit érőnek tekintették. Nem csoda tehát, ha a mit sem érő, kevésbé jónak tartott, apróbb almafajtákat gyakran illették egy-egy vidéken a *fűzalma* névvel, ahol a *fűz*- előtag egyértelműen annak satnyaságára utalt.²⁵⁸ Bereczki Máté az általa ismert *fűzalma* változatról 1874. május 2-án kelt levelében, Dörgő Dániel – gyümölcsök téli tárolására vonatkozó – kérdésére²⁵⁹ reagálva is a következőket írta: „Holmi fűzfa alma s egyéb paraszt gyümölcs verembe töltve is kitelel: de mi ilyent ne

²⁵⁴ E tanulmánnyal szeretném köszönteni 60. születésnapja alkalmából dr. Pozsony Ferenc néprajzkutató professzoromat, a kolozsvári székhelyű Kriza János Néprajzi Társaság tiszteletbeli elnökét, a BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet tanárát, a MTA külső tagját. Életrajzi adatait bővebben lásd

<http://pozsony.adatbank.transindex.ro/belso.php?a=oneletrajz&k=17%20>

²⁵⁵ Erről bővebben lásd NAGY ZS. 2015b

²⁵⁶ NAGY-TÓTH F. 1998, 27. p.

²⁵⁷ ÚJVÁRI E. 2005, 166. p.

²⁵⁸ PELCZÉDER K. 2009, 194. p.

²⁵⁹ MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1874. május 17. Megjelent D-13. számú levélként TOLNAY G. (szerk. és jegyz. ell.) 2012.

termesszünk! hagyjuk ezt az erdélyi oláhoknak! hadd éljenek ők is a maguk módja szerint!”²⁶⁰

A *fűzalma* elnevezések *fűz-* előtagja egyes esetekben azonban nem a fűzfa közönségességére és értéktelenségére utaltak, hanem az almafajta robosztus, fűzfáéhoz hasonló nagy méretére, esetleg azon vélt vagy valós tulajdonságára, hogy – akárcsak a fűz – könnyen, dugványról is szaporítható. Így kapta a nevét egy – a 19. század pomológiai irodalmában Bereczki Máténak köszönhetően feltűnő – kézdiszentléleki almafajta is, amely a nemesi gyökerekkel rendelkező Orbai família kúriájának környezetéből terjedt el előbb Erdélyben, majd Magyarországon, később pedig az egész európai kontinensen.

A kézdiszentléleki Orbai család múltja a 15. század közepéig visszavezethető. Tagjai között olyan egyéneket találunk, akiknek személye szorosan kötődik több ismert történelmi eseményhez (így például a mohácsi vészhez) is, s azt is tudjuk, hogy Orbay János²⁶¹ 1615-ben lófőséget,²⁶² a család két férfitagja 1617-ben pedig nemeslevelet nyert Bethlen Gábor²⁶³ fejedelemtől.²⁶⁴ Nagyjából ekkor szakadt a család két fő ágára.²⁶⁵

A kézdiszentléleki *fűzalma* elterjesztésében és megismertetésében szerepet játszó Orbai/Orbay Mihály²⁶⁶ birtokos – kézdi-szentléleki Orbay József²⁶⁷ és ugyancsak kézdiszentléleki Krakai Borbála²⁶⁸ gyermekeként – 1805-ben, római katolikus családban született, házasságot kötött a református családból származó torjai Köntzey Jusztinával,²⁶⁹ s hat gyereke (Berta,²⁷⁰ Mária,²⁷¹ István,²⁷² Mátyás,²⁷³ Miklós,²⁷⁴ Zsuzsanna²⁷⁵) felnevelését,

²⁶⁰ MMgM SZE 177. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1880. május 20. Megjelent B-14. számú levélként Uo.

²⁶¹ Orbay János (16. század vége–17. század eleje) kézdiszentléleki birtokos, lófő, nemes.

²⁶² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, F21 Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak, Kolozsmonostori Konvent országos levéltára. Armales: O (O személynevek) 1. (Kolozsvár, 1615. október 4. – Lófőség adományozása Orbay János részére, eredeti oklevél). Közzétéve lásd ÓLMOSI Z. (szerk.) 2013, 56. p.

²⁶³ Bethlen Gábor (1580–1629) erdélyi fejedelem (1613–1629), magyar király (1620–1621).

²⁶⁴ KÁLLAY F. 1829, 274. p.; PÁLMAJ J. 1901, 343–344. p.; TÜDÖS S. 2009, 89. p.

²⁶⁵ A tasnádi Fekete család genealógiájának Kocs János által végzett kutatásai alapján. Itt köszönöm meg Kocs János úrnak, az Erdélyi Genealógiai Társaság vezetőjének, hogy a kézdiszentléleki Orbai család történetének kutatásában segítségemre volt.

²⁶⁶ Orbai/Orbay Mihály (1805–1889) kézdiszentléleki birtokos, gyümölcsező, tábla- és hadbíró.

²⁶⁷ Orbay József (1775–?) kézdiszentléleki birtokos.

²⁶⁸ Krakai Borbála (18. század vége–19. század eleje), Orbay József felesége.

²⁶⁹ Köntzey Jusztina (1820–1881).

²⁷⁰ Orbay Berta (1845–1912 után).

²⁷¹ Orbay Mária (1848–1920).

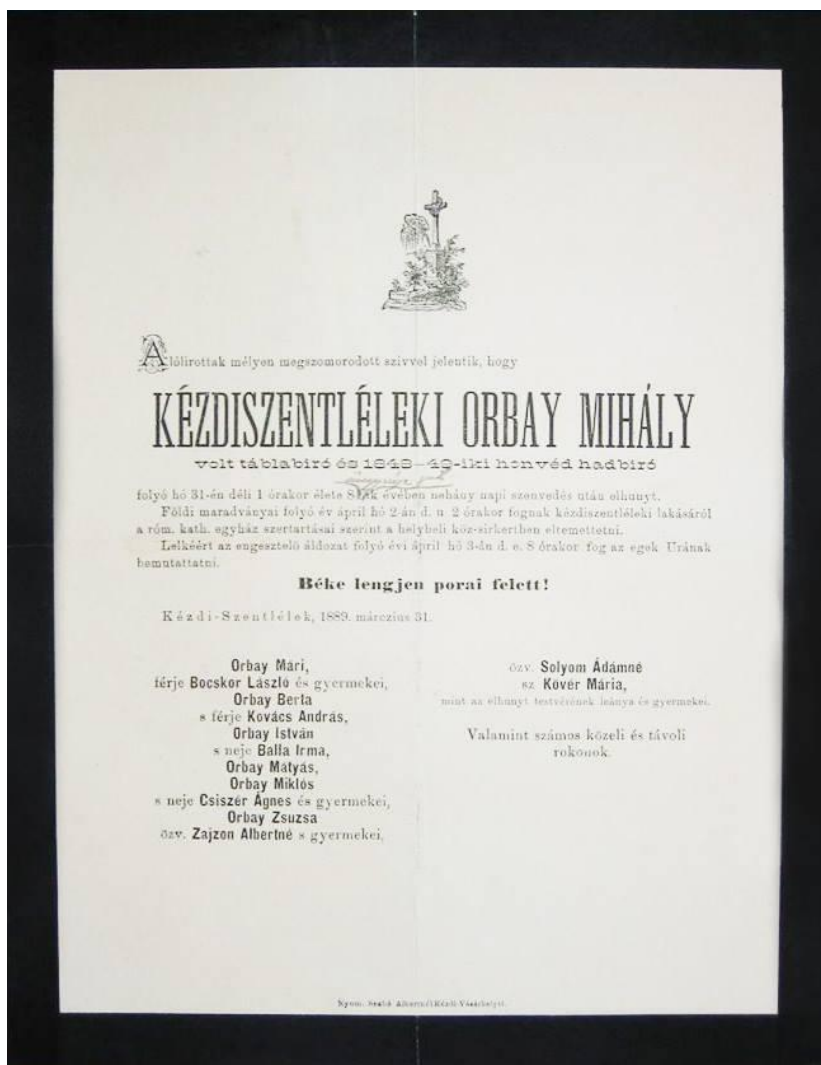
²⁷² Orbay István (1853–?).

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKZI MÁTÉ ÉS
DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

valamint az 1848–1849-es forradalom- és szabadságharcban hadbírói szolgálatát, illetve – hátralevő életében – táblabíráskodását és aktív gyümölcsészeti tevékenységét követően Kézdiszentléleken hunyt el 1889. március 31-én (1. ábra).²⁷⁶

1. ábra. Kézdiszentléleki Orbay/Orbai Mihály birtokos, gyümölcsész, tábla- és hadbíró – Bereczki Máté levelezőtársának – gyászjelentője, 1889 (lelőhely: SzNM Könyvtár, Gyászjelentő-gyűjtemény, *Orbay Mihály gyászjelentője*)

Egykor népes kézdiszentléleki család lévén az utóbbi évekig utcanév (*Orbaiak utcája*)²⁷⁷ és két kúria is őrizte a településen az Orbai família

²⁷³ Orbay Mátyás (1853–1912) járásbíró.

²⁷⁴ Orbay Miklós (1855–1931).

²⁷⁵ Orbay Zsuzsanna (1865–1912 után).

²⁷⁶ Románia Országos Levéltára Kovászna megyei Igazgatósága (Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale), Sepsiszentgyörgy, Fond nr. 105-516 (*Matricula defunctorum*) és *Vasárnapi Újság*, XXXVI. évf., 15. szám, 246. p.

²⁷⁷ FAZAKAS J. 2009, 456. p.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKZI MÁTÉ ÉS

DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

emlékét. Fából épült kúriájukat (2–3. ábra), amelynek udvarán működött az ún. *Orbai malom* (4–6. ábra),²⁷⁸ 2009-ben bontották el.

2–3. ábra. A kézdiszentléleki Orbay/Orbai fakúria (épült 1856 [?]) 1960 júniusában (Vámszer Géza felvétele; lelőhely: KJNT Fotóarchívuma KJNT_14767) és a lebontása (2009) előtti napokban (Szócsné Gazda Enikő felvétele, magántulajdonban).

4–6. ábra. A kézdiszentléleki Orbai/Orbay (vízi)malom maradványai a fakúria környezetében, 2005-ben (Szócsné Gazda Enikő felvételei, lelőhely: SzNM Dokumentumtár D.100)

Minden bizonnyal ennek a kúriának és malomnak a környezetében (7. ábra) álltak azok a *fűzalma* anyafák, amelyekről Orbai Mihály az 1860 és '70-es években már oltóvesszőt küldött több székelyföldi településre pomológus barátainak. A malomárok és a Kászon patak együttesen teremthetett olyan állandó nedves körülményeket e fajtának, amelyet később a leírói is – szinte kivétel nélkül – kiemeltek mint a dugványozással való szaporíthatóságnak egyik követelményét.²⁷⁹

²⁷⁸ BORCSA I. – ÖRDÖG I. 2009, 237. p.

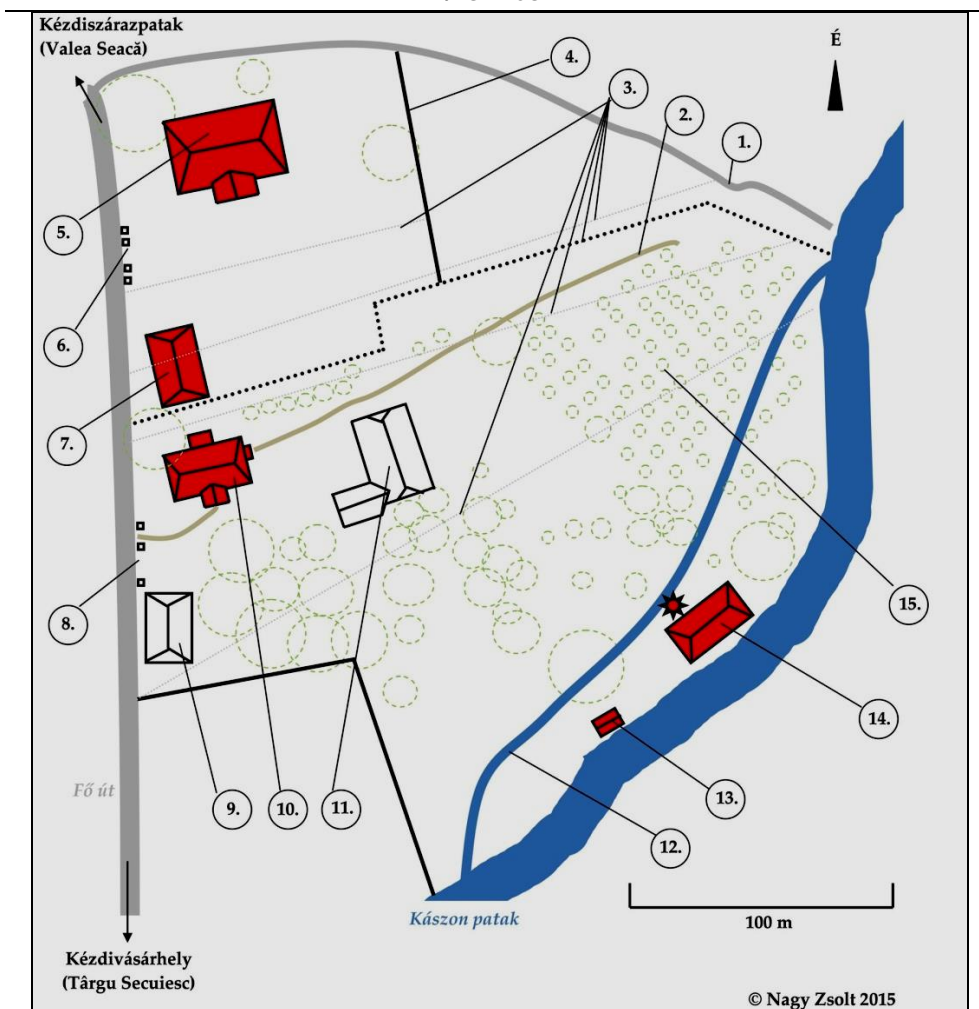
²⁷⁹ Nagy-Tóth Ferenc 2001. szeptember 26-án Mezőfelen (románul Câmpenița [Maros megye, Románia]) dokumentált *Kacsó Mihály-alma* néven egy almafajtát, amely létrejöttének története az *Orbai almáéhoz* hasonló (Nagy-Tóth Ferenc *úti feljegyzései*, 2001. szeptember 24–28., 3. és Nagy-Tóth Ferenc *jegyzetei az Orbai almáról*, 2015. június 18., 1–2). Itt köszönöm meg Nagy-Tóth Ferenc úrnak, hogy az *Orbai almáról* és a *fűzalma* tájfajtakörrel birtokában lévő információkat, gyűjtéseket kérésre, 2001-es útijegyzeteinek másolatával együtt rendelkezésemre bocsátotta. Köszönöm továbbá dr. Fodorpataki László biológus

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECSKI MÁTÉ ÉS

DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

7. ábra. A kézdiszentléleki Orbay/Orbai porta történelmi térképek, leírások, fénykép- és műholdfelvételek alapján rekonstruált állapota a 19. század közepén (Nagy Zsolt szerkesztése, 2015). 1. mezei út; 2. ösvény; 3. porta-határok (a porta feldarabolódása, osztása); 4. kerítés; 5. kőkúria; 6. kapu; 7. gabonás; 8. kapu; 9. nyári konyha; 10. fakúria; 11. csűr és gazdasági épületek; 12. malomárok; 13. melléképület (?); 14. vízimalom; 15. gyümölcsös.²⁸⁰

Ezt a feltételezést erősíti, hogy 1985-ben Köntzey József²⁸¹ esztelneki²⁸² agrármérnök két *Orbai alma* fát is dokumentált *magotlan* néven az 1856-ban épült szentléleki fakúria egykori gyümölcsösében: „A kúria most is megvan s ha jól tudom, a malom is. Elképzelésem szerint ott találhatták a magoncot és a család elnevezése után lehetett *Orbai fűz alma*.”²⁸³ – írta egyik

professzornak, hogy a Nagy-Tóth Ferenc úrhoz intézett kérdéseim és a rá kapott válaszok közvetítésében, a hivatkozott kéziratok hozzám való eljuttatásában segített.

²⁸⁰ MEGJEGYZÉS: a vörös színnel jelzett épületek napjainkban már nem állnak vagy jelentős átalakításon mentek át.

²⁸¹ Köntzey József (1926–?) agrármérnök.

²⁸² Esztelnek (románul Estelnic), ma Kovászna megye, Románia.

²⁸³ Köntzey József levele Sonnevend Imréhez, 1984. november 9. Itt mondok köszönetet Sonnevend Imre erdőmérnöknek, aki a tulajdonában lévő Köntzey József leveleket, valamint saját pomológiai gyűjtéseinek ide vonatkozó részeit rendelkezésemre bocsátotta.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKI MÁTÉ ÉS
DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

levelében barátjának, Sonnevend Imrének.²⁸⁴ „Most még Szentlélekről érdeklődtem az Orbai Mihály leszármazottjától. Náluk is van még két fa, mondhatni, az eredeti helyén” – tudósított minderről néhány hónappal később.²⁸⁵

A fő termőhelyén *fűzalma* és *magotlan alma* néven ismert fajta, illetve változatai elsőként (az 1860-as években) Torjára,²⁸⁶ illetve Esztelnekre, később pedig (az 1870-es évek elején) Csíkszentmártonba²⁸⁷ kerülhettek Orbai Mihály által. Előbbiek esetében a családi kapcsolatok voltak azok, ami miatt Orbai többször is megfordult a településeken. Felesége torjai származású volt;²⁸⁸ később Berecki több – Orbaival közös – torjai barátjától kapott szaporítóanyagot e faluból. Köntzey Jusztinát ugyanakkor rokoni szálak fűzték az esztelneki Köntzey famíliához is, akiknek udavarháza (8–9. ábra) mellett szakszerű almatermesztési és -nemesítési munka folyt.²⁸⁹

8–9. ábra. Az esztelneki Szacsvey(–Köntzey) kúria (épült: 1702) 1961-ben (Kónya Ádám felvételei, lelőhely: SzNM Fototékája KONYA_115 és KONYA_114)

²⁸⁴ Sonnevend Imre (1948–) okleveles erdőmérnök, tájrendező és környezetvédő szakmérnök, a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság nyugalmazott botanikai főfelügyelője, a Nyugat-Magyarországi Egyetem Erdőmérnöki Karának címzetes egyetemi docense.

²⁸⁵ Köntzey József levele Sonnevend Imréhez, 1985. január 24.

²⁸⁶ Torja (románul Turia), ma Kovászna megye, Románia.

²⁸⁷ Csíkszentmárton (románul Sânmartin), ma Hargita megye, Románia.

²⁸⁸ Orbai Mihálynak Miklós nevű fia 1884-ben az altorjai Csiszér Ágnest (19. század második fele–1931) vette el feleségül, míg Zsuzsanna nevű lányát egy felsőtorjai birtokoshoz, Zajzon Alberthez (1847–1886) adta hozzá. Ezáltal a torjai családi kapcsolatok az 1880-as évektől tovább erősödtek.

²⁸⁹ Az Esztelneken talált almafajtákról lásd bővebben LOKODI ZS. – SIKÓ BARABÁSI ZS. 1998.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECSKI MÁTÉ ÉS

DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

S. Lackovits Emőke²⁹⁰ nemrégiben e kúriának egy olyan 1860–1861 között vezetett látogatási naplójáról írt összefoglaló tanulmányt, amelyből kitűnik, hogy mind Orbai Mihály, mind pedig felesége és lányai az esztelneki kúriában leggyakrabban megforduló vendégek közé tartoztak (1. táblázat).

		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
1.	1860	3	1	4	1	2	1	1	2			2	1
	1861				1					1	1		
2.	1860	3	5	4	3	2	2	1	2	3		3	3
	1861	4	4	3	5	2	3	1	3	2		1	1
3.	1860	2	1	4	1		1	2	2		2	3	2
	1861			2	1		1	1	1	2			

1. táblázat. Orbai Mihály és családtagjainak az esztelneki Köntzey családnál tett látogatási száma 1860–1861 között. 1. „Orbai Mihály”; 2. „Orbainé”; 3. „Orbainé lánya” (Berta) és „Orbai Mari” (Nagy Zsolt szerkesztése; S. LACKOVITS E. 2014, 150. p. és 157. p. után módosítva)

Ugyan a Köntzey család – töredékeiben fennmaradt, 1844–1900 között vezetett – gazdasági naplójában nem szerepel sem a *magotlan* vagy *Orbai alma*, sem pedig Orbai Mihály birtokos neve,²⁹¹ s a 20. század második felében indult tájfajta-kutatás sem tudta a Könczey-féle gyümölcsös megmaradt részében már dokumentálni az *Orbai almát*, de a településen több helyütt is fellelhető még a fajta, ami azt jelzi, hogy Orbai Mihály révén itt is elterjedhetett. Nagy-Tóth Ferenc az 1950-es években *magotlan (fűzi) alma* néven dokumentálta a fajtát Esztelneken (10. ábra);²⁹² Köntzey József agrármérnök 1984-ben öt darab *Orbai alma* fát talált a faluban és a hozzá közel eső Kurtapatakon;²⁹³ Sonnevend Imre erdőmérnök 1985-ben Esztelneken (11. ábra), majd 1988-ban Bélafalván²⁹⁴ találkozott a fajtaival;²⁹⁵ Szani Zsolt kertészmérnök pedig először 1999-ben, az ún. esztelneki Szövöde előtt írta le a fajtát.²⁹⁶

²⁹⁰ Lackovits Emőke, S. (1942–) nyugalmazott muzeológus, néprajzkutató. A gazdasági naplóról és gyümölcsészeti feljegyzéseiről lásd S. LACKOVITS E. 1994, 416–417. p.; Uő. 1995, 56. p.

²⁹¹ S. Lackovits Emőke írásbeli közlése (S. Lackovits Emőke levele Nagy Zsolthoz, 2015. július 11).

²⁹² NAGY-TÓTH F. 1998, 203–205. p.

²⁹³ Köntzey József levele Sonnevend Imréhez, 1984. november 9. Kurtapatak (románul Valea Scurtă), ma Kovászna megye, Románia.

²⁹⁴ Bélafalva (románul Belani), ma Kovászna megye, Románia.

²⁹⁵ Sonnevend Imre írásbeli közlései (Sonnevend Imre levele Nagy Zsolthoz, 2015. július 7. és Sonnevend Imre levele Nagy Zsolthoz, 2015. július 9).

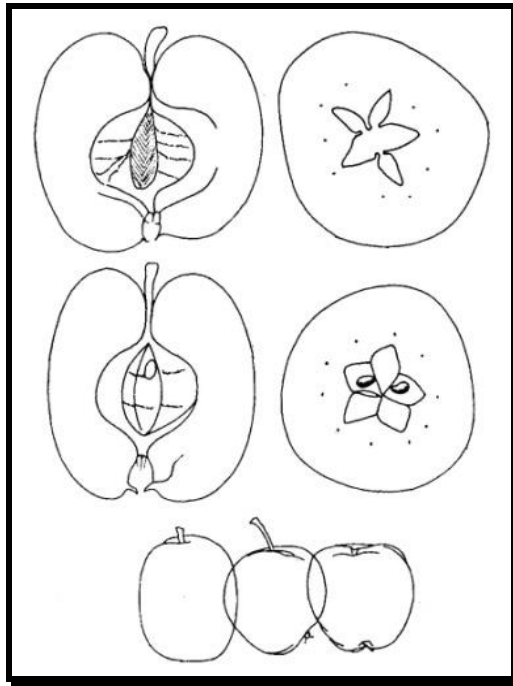
²⁹⁶ Szani Zsolt írásbeli közlése (Szani Zsolt levele Nagy Zsolthoz, 2015. június 15).

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERCZKI MÁTÉ ÉS

DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

10–11. ábra. Az esztelneki *magotlan alma* (NAGY-TÓTH F. 1998, 204. p. és Sonnevend Imre erdőmérnök felvétele, 1985)

Orbai Mihály – Torját és Esztelneket követően – Csíkszentmártonba, az 1870-es években Márton Ferenc²⁹⁷ királyi járásbíró barátjának juttatta el a szentléleki kertjében magról kelt fajtát. Márton Ferencet pomológusként²⁹⁸ kiváló barátság fűzte a kor legnagyobb gyümölcsszakértőjéhez, Bereczki

²⁹⁷ Márton Ferenc (19. század) királyi járásbíró, pomológus.

²⁹⁸ Erről lásd VITOS M. 2003, 116. p.; TUSNÁDI ÉLTHES GY. 1942, 1. p.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKZI MÁTÉ ÉS

DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

Mátéhoz,²⁹⁹ s *Gyümölcsészeti vázlatok* című főművének elkészültéhez a szentmártoni járásbíró nem csak azzal járult hozzá, hogy Bereczkit tanulmányai kiadására ösztönözte, hanem még azt is megígérte, hogy a Székelyföldön elterjedt, értékesebb gyümölcsfajták közül néhányat megismertet a mezőkovácsházai szakemberrel. Így valósult meg az, hogy Márton Ferenc révén Bereczki Máté közzétette munkájában például a Csík vármegyében *zöld jeges* néven ismert *székely zöldalma*, illetve a *székely bergamot körte* részletes leírásait is.³⁰⁰ Az említetteken túl talán a legfontosabb székely tájfajta a kézdiszentléleki *fűzalma* volt. „Van nekünk egy almafajunk, mely a Háromszéken, »Fűz-alma« név alatt nagyon el van terjedve. Ezen almát dugvány által szaporítják, mint a fűzet. Magva nincs, csak maghártyája. Gyümölcse elég nagy, hosszukás csúcsos-idomú; késő tavaszig eláll. Húsa puha, savanykás; tésztában kitűnő; nem könnyen rothad, még ha ütődést kapott is. Ismered-e ezen almát?” – intézte 1875. december 30-ára keltezett első, e témában írt levelét Bereczki Mátéhoz Márton Ferenc.³⁰¹

Mivel a leírt almáról a nagy gyümölcsszakértőnek nem volt tudomása, további leveleket váltott a csíki birtokossal. Egy 1876. március 28-án írott levelében Márton Ferenc további kedvező tulajdonságait sorolta fel az ismeretlen gyümölcsfajtának: „[...] ezen almafaj bizonyára meg fog téged lepni. Gyümölcse télen-nyáron használható, tartós, ép gyümölcs. Húsa puha; savanya igen kedves. Az idevaló nép nyáron át oly ételneműeket, melyekhez ecetet szoktak használni, Fűz almával savanyít meg, mely igen kedves ízűvé teszi ételét” – írja.³⁰² Végül Márton Ferenc közvetítésével a kézdiszentléleki Orbai Mihály birtokáról szerzett be néhány tősarjadványt³⁰³ Bereczki Máté s így lehetősége adódott, hogy legid. Benkő Dénes (12. ábra),³⁰⁴ valamint Csoboth Ferenc³⁰⁵ altorjai birtokokkal,

²⁹⁹ Vö. például MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1879. március 13. Megjelent B-85. számú levélként TOLNAY G. (szerk. és jegyz. ell.) 2013.

³⁰⁰ BERECKZI 4. 1887, 169–170. p. és 281–282. p.

³⁰¹ Uő. 1884, 122. p.

³⁰² Uo.

³⁰³ Uo.

³⁰⁴ Legid. Benkő Dénes (1814–1890), birtokos, gyümölcsész.

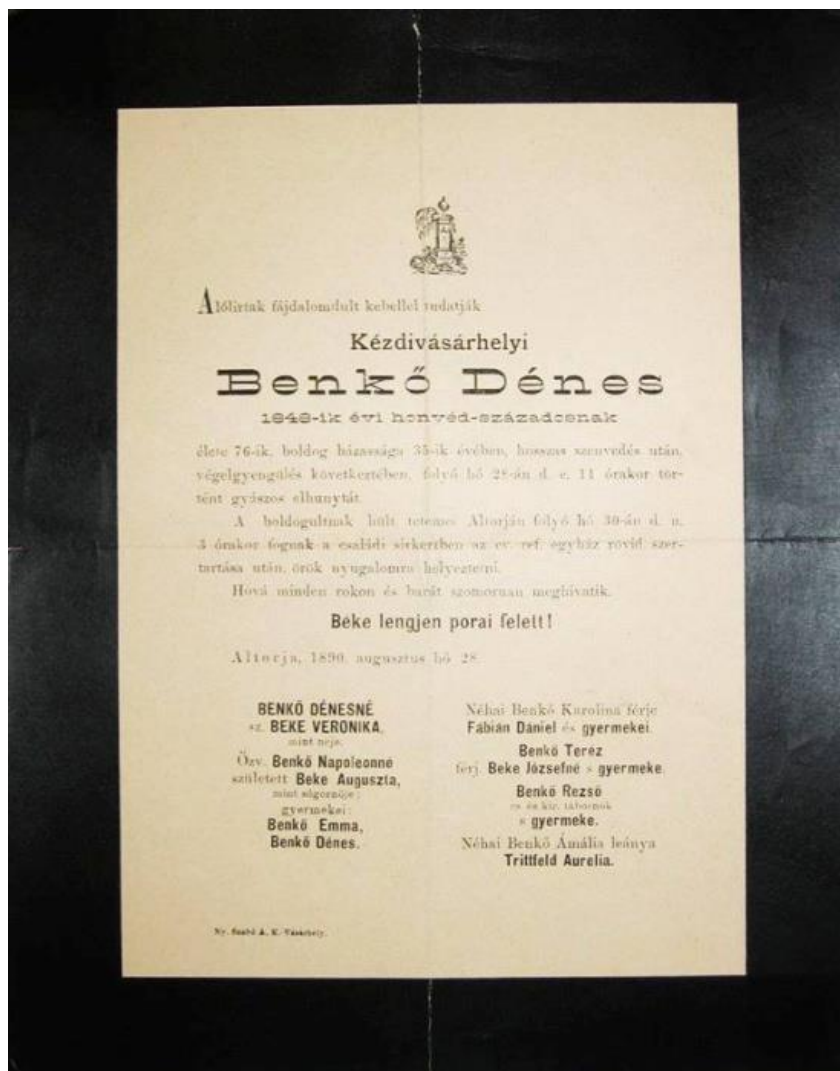
³⁰⁵ Csoboth Ferenc (1847–1894), birtokos, gyümölcsész. Csobothról mind Dörgő, mind pedig Bereczki elismerően nyilatkozott leveleiben. Vö. például 1.) MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1880. május 25. Megjelent B-118. számú levélként TOLNAY G. (szerk. és jegyz. ell.) 2013; 2.) MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1880. május 31. Megjelent D-124. számú levélként Uo. Bereczki Csobothtól kapta többek között a *Pereszlény almát* (a kézirat lezártáig megjelenésre váró levelek közül erről lásd MMgM SZE 181. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1885. január 24. és MMgM SZE 181. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1885. január 26).

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKZI MÁTÉ ÉS
DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

illetve a Mezőtúron³⁰⁶ lakó Dörgő Dániel gyümölcsész barátjával e témában váltott számtalan levél és további gyümölcs- és szaporítóanyag-csere alapján/után³⁰⁷ a fajtát – elsőként – pomológiailag szakszerűen leírja.

12. ábra. Legid. Benkő Dénes altorjai gyümölcsész, Bereczki Máté levelezőtársának gyászjelentője, 1890 (lelőhely: SzNM Könyvtár, Gyászjelentő-gyűjtemény, *Benkő Dénes gyászjelentője*)

Bereczki Máté feljegyzései és a hozzá e tárgyban intézett számos levél alapján részletesen dokumentálhatóak nem csak a kézdiszentléleki *fűzalmával* mint alannyal végzett kísérletezések, hanem a fajta belföldi terjedésének útvonalai, körülményei is (13. ábra).

Mivel már hasonló név alatt (*fűzfá alma*) meghatározásra került egy haszontalanabbnak, kevésbé jónak tartott gyümölcs, így az össze-

³⁰⁶ Mezőtúr (Jász-Nagykun-Szolnok megye).

³⁰⁷ Lásd a levelek felsorolását a tanulmány végén.

tévesztésüket elkerülendő, a *fűzalmát* – Orbai Mihály birtokosra és a fajta fő termőterületére, Orbaiszékre utalva – Bereczki *Orbai alma* néven emelte be a szakirodalomba.

Bereczki az első fajtaleírást 1880-ban tette közzé a *Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetekben Az orbai almáról* címmel.³⁰⁸ Itt valóságos lenyűgözöttséggel és óriási lelkesedéssel beszélt a 'felfedezett' almáról: „[...] oly almafajt akarok jelen soraim által megismertetni, mely hivatva van, hogy a gyümölcsészet birodalmában egykor nagy szerepet játszó” – írta.³⁰⁹

A fent idézett méltatást olvasva 1881-ben Orbai Mihály három másik fajta és egy levél kíséretében *fűzalmáját* felküldte Kolozsvárra, az akkoriban igencsak aktív *Erdélyi Gazdasági Egylet* kertészeti- és gyümölcsészeti szakosztályához, hogy az ún. szakosztályi ülések végén tartott gyümölcskostolások („ízlelő-gyűlések”) valamelyikén ezt az almát is sorra kerítsék s a gyümölcsész szakemberek (id. Bodor Pál mint elnök,³¹⁰ dr. Berde Áron mint alelnök,³¹¹ Szentgyörgyi Lajos mint szakosztályi jegyző,³¹² Zonda László mint egyleti kertész,³¹³ Kovács János főtanodai igazgató,³¹⁴

³⁰⁸ Ezt 1884-ben megjelent kötetében újból közzéteszi. Vö. BERECSKI 1884, 122–128. p.

³⁰⁹ Uo. 122. p.

³¹⁰ Id. Bodor Pál, lécfalvi (1807 k. – 1890), törvényszéki tanácsos, a kolozsvári Bodor-kert tulajdonosa, gyümölcsész, az *Erdélyi Gazdasági Egylet* tiszteletbeli tagja, Gyümölcsészeti Szakosztályának elnöke, méhészt, lécfalvi Bodor Pál, legidősebb (1773–1828), neves pomológus leszármazottja, Bereczki Máté levelezőtársa, akitől például a *Borsos alma* oltóvesszeit és leírásra alkalmas gyümölcs példányait (BERECZKI 1882, 261.) vagy a *Schönbrunni renetet* (MMgM SZE 179. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1883. október 12. Megjelent B-210. számú levélként TOLNAY G. [szerk. és jegyz. ell.] 2014) kapta. Bereczki Máté egy 1883-ban Dörgő Dánielnek írott levelében id. Bodor Pált barátjának nevezi (Vö. Uo.). Idősebb Bodor Pál gyászjelentését lásd [Kiegészítés és megtekintés 2018] <https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/349927>

³¹¹ Berde Áron (1819–1892) jogász, közgazdász, egyetemi tanár, a kolozsvári tudományegyetem első rektora, MTA tag, gyümölcsész, az *Erdélyi Gazdasági Egylet* alelnöke.

³¹² Szentgyörgyi Lajos gyümölcsész, az *Erdélyi Gazdasági Egylet* szakosztályi jegyzője. Dörgő Dániel egyik levelében a következőképpen bírálta: „Ez a Szentgyörgyi valóságos csalán ember, nem bír meg lenni szurás nélkül. Magát nagy pomológusnak tartja.” (MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1884. június 5. Megjelent D-192. számú levélként Uő. 2014b). Egy másik levelében, az említett egylet közlönyében, illetve a *Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetekben* Villási Pál és Szentgyörgyi közt kialakult vita kapcsán fejt ki álláspontját Bereczkinek (MMgM SZE 181. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1885. február 10). Egy 1885 szeptemberében írott levele arra enged következtetni, hogy Dörgő Dániel levélben tartotta a kapcsolatot a kolozsvári pomológussal (MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1885. szeptember 9). Bereczki Máténak egy Baranyai Istvánhoz (1848–1909 után[?]) címzett levele pedig azt sejteti, hogy maga a mezőkovácsházai szakember is levelezett a kolozsvári szakosztályi jegyzővel (MMgM SZE 183. Bereczki Máté levele Baranyai Istvánhoz [másolat]. 1889. május 9. körül).

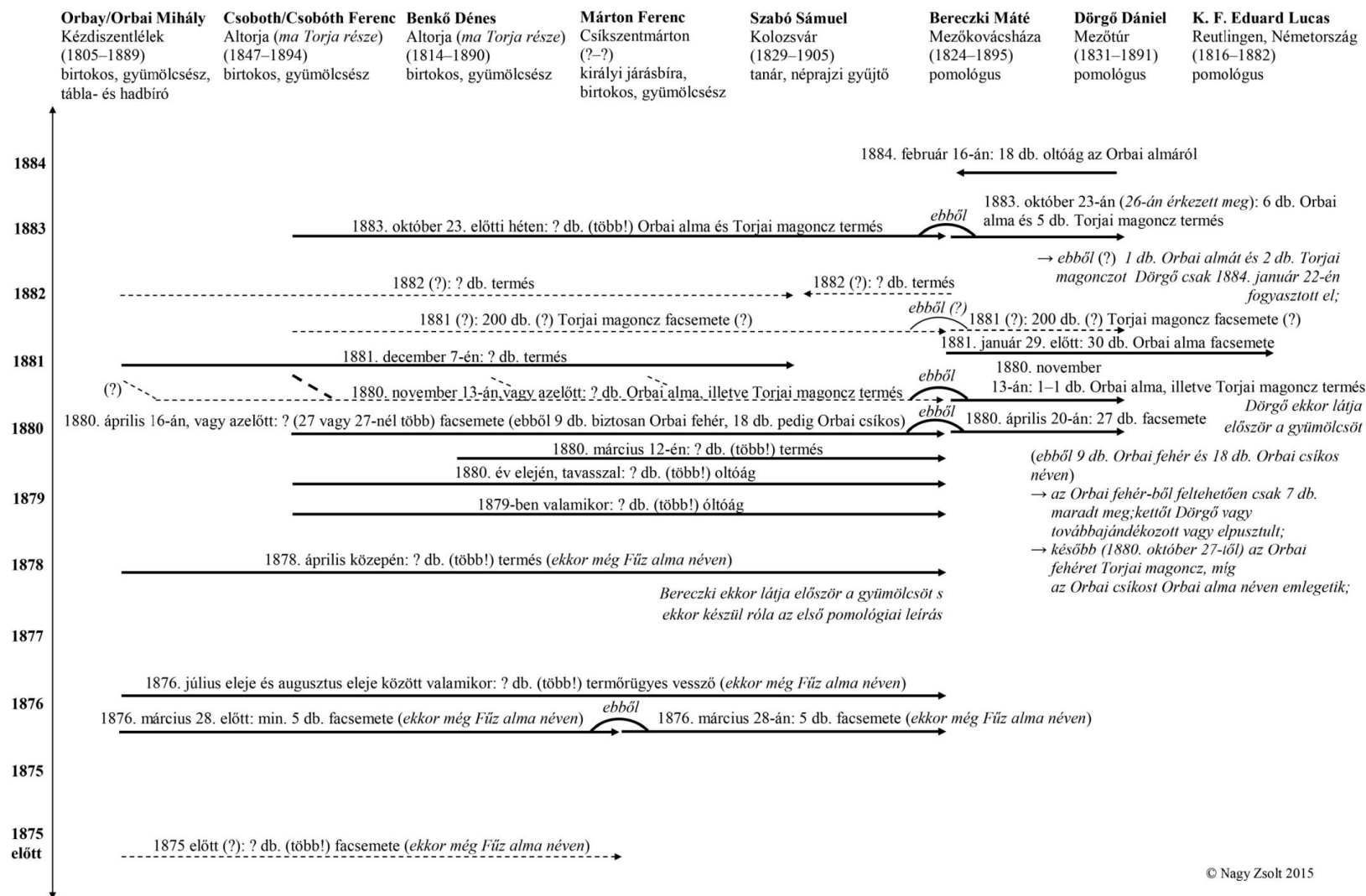
³¹³ Zonda László az *Erdélyi Gazdasági Egylet* kertésze.

³¹⁴ Kovács János az *Erdélyi Gazdasági Egylet* tagja, főtanodai igazgató.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERCZKI MÁTÉ ÉS DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

13. ábra. A kézdiszentléleki füzalma két változatának (Orbai alma és Torjai magonc) elterjedése 1875-től 1885-ig, Berczki Máté levelezése alapján (forrás: NAGY 2015b)

Veress Ferencz fotográfus, Ritter Gusztáv,³¹⁵ dr. Márton Lajos egyetemi tanár,³¹⁶ dr. Bodor Antal ev. ref. egyházkerületi titkár³¹⁷ stb.) bírálatot fogalmazzanak meg róla. Orbai levelére a szakosztály nevében bágyoni Szabó Sámuel tanár,³¹⁸ néprajzi gyűjtő³¹⁹ (14. ábra) válaszolt.

A kolozsvári szakember azonban váratlan módon alulértékelt a beküldött *fűzalmát*: „Őszintén beszélve: nem olyan jó, mint idáig jutott hire” – írta 1880. december 15-re keltezett levelében.³²⁰ A Bereczki Máté és Szabó Sámuel közötti éles véleményeltérés a kérdéses almafajta minőségi mutatói kapcsán azért is meglepő, mert tudjuk, hogy Szabó Erdélyben – sok más mellett – korának egyik legelismertebb gyümölcsészeként is jelen volt a közéletben, s komoly figyelmet fordított a tájfajta megismerésére és megismertetésére, népszerűsítésére, akárcsak Magyarországon Bereczki, aki egyik levelében barátjának is nevezte őt.³²¹

Már marosvásárhelyi³²² korszaka alatt több pomológiai, illetve gyümölcstermesztési szakkikk szerzője,³²³ „munkásságot fejtett ki akörül is, hogy az ifjúságot a gyümölcstenyésztésre kapassa. Lakásán gyümölcs-faiskolát alapított, annak megmunkálására és ápolására az ifjúságot rendre fölszólította.”³²⁴ Leginkább mégis abból látjuk, hogy a pomológia és a régi

³¹⁵ Ritter Gusztáv (1846–1926 k.) kolozsmonostori főkertész és néptanító, az *Erdélyi Gazdasági Egylet* oszlopos tagja, szakíró. Bereczki Máté ifj. Dörgő Dánielnek írott levelében a következő elismeréssel emlékezik meg róla: „[...] derék szakember; | mindenkítől csak jót hallok felőle” (MMgM SZE 183. Bereczki Máté levele ifj. Dörgő Dánielnek [másolat]. 1888. május 27).

³¹⁶ Márton Lajos egyetemi tanár, gyümölcsész, az *Erdélyi Gazdasági Egylet* tagja.

³¹⁷ Bodor Antal, id., kolozsvári ügyvéd, az *Erdélyi Ev. Ref. Egyházkerület* titkára, gyümölcsész, az *Erdélyi Gazdasági Egylet* tagja.

³¹⁸ Szabó Sámuel (1829–1905) tanár, néprajzi gyűjtő, gyümölcsész.

³¹⁹ Szabó Sámuel és gyűjtői körének szétszórta hagyatékát – bevezető tanulmány és jegyzetek kíséretében – Olosz Katalin gyűjtötte össze és rendezte sajtó alá. Lásd SZABÓ S. (2009).

³²⁰ Uő. 1880, 408.

³²¹ MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1880. december 31. Megjelent B-132. számú levélként TOLNAY G. (szerk. és jegyz. ell.) 2013. E levélből tudjuk, hogy Bereczki és Szabó Sámuel levelezésben álltak. Szabó elküldte Bereczki számára *Sóvári alma* név alatt a *Daru almát* is.

³²² Marosvásárhely (románul Târgu Mureș), ma Maros megye, Románia.

³²³ Lásd például SZABÓ 1857; Uő. 1867. Az említetteken túl feltehetően Szabó Sámuel a szerzője több – a *Szekely Közlöny* „Közhasznú forgácsok” című rovatában – 1867–1868 között névtelenül megjelent vagy –ő szignóval ellátva publikált kisebb közleménynek is (*Gyümölcsfák kérgének tisztántartása, A gyümölcsfák metszésének kedvező időszaka, A gyümölcs óvása a fergesedéstől, Almatermelés Morvaországban, Hernyófészek* stb). Olosz Katalin írásbeli közlése (Olosz Katalin levele Nagy Zsolt-hoz, 2015. április 25).

³²⁴ A Szabó Sámuel egykori tanítványától, Lakatos Sámuel-től (1843–1915) idézett sorok a következőképpen folytatódnak: „Én is dolgoztam benne; egy alkalommal az oltást is meg kellett próbálnom, de sajnálatomra oltásom nem fogant meg. Többet soha nem is próbáltam. Szabó maga szenvedélyes gyümölcstenyésztő volt. A Királykút mellett, a kollégium

tájfajta iránt elkötelezetten érdeklődött, hogy amikor a marosvásárhelyi Református Kollégium természetrajz és vegytan tanáraként 1864-ben a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók X. Nagygyűlésének szervezői megbízták egy termény- és ipartárlat megrendezésével,³²⁵ a kiállítás előzetes koncepciójába, tervébe Szabó Sámuel 6. pontként felvette a népi gyümölcsismerethez kötődő kérdéseket is, úgymint: „vannak-e gyümölcsösei, ezekben ritka gyümölcsfaj, mely csak azon vidék sajátja (kinek kertjében); a gyümölcsöknek sajátos vidéki nevei”?³²⁶ Szabó Sámuel 1868 őszétől, Kolozsvárra kerülésétől kapcsolódott be még aktívabban az erdélyi gyümölcészeti-szaktudományi életbe. Ott találjuk az 1869-től induló *Erdélyi Gazda* folyóirat élén³²⁷ s a már említett egyesület kertészeti- és gyümölcészeti szakosztályában is mint oszlopos tagot, akitől társai mintaként is felhasználható gyümölcsfajtaleírásokat kölcsönöztek,³²⁸ akire oltvány-katalógus szerkesztését bízták,³²⁹ de még a budapesti Országos Kertészeti Egyesület gyümölcészeti szakosztályának felkérését is hozzá továbbították, s Szabó ennek is eleget téve összeállította az Erdélyben nagymértékű termesztésre ajánlható almák és körték listáját.³³⁰ Az ezredéves országos kiállítás zöldség- és gyümölcskiállításának zsűrijében, kinevezett tagként szintén feltűnik.³³¹ Szabó Sámuel tehát jól ismerhette a mezőkovácsházai pomológus, Bereczki Máté gyümölcsöséből származó gyümölcsöket is, annál is inkább, hiszen a szakosztály, amelynek tagja volt, több ízben is kapott Mezőkovácsházáról „mutatványokat” az elnök, id. Bodor Pál közvetítésével. Feltételezhetően 1882-ben így ismét Szabó Sámuelhez kerülhetett bírálatra – immár magától Bereczki Mátétól személyesen – a kézdiszentléleki *fűzalmának* néhány példánya.

játszóhelyén alól szép gyümölcsös van most is, melyet ő plántált be.” (Uő. 2009, 38. p.) A visszaemlékezés közzétéve Uo., 36–38. p. A forrás lelőhelye és leltári száma: Románia Országos Levéltára Maros megyei Igazgatósága, Fond nr. 98 [*Colecția de manuscrise și documente din Biblioteca Teleki. Seria manuscrise*].

³²⁵ Erről lásd bővebben OLOSZ K. 2003.

³²⁶ Szabó Sámuel, idézi SZABÓ S. (2009), 581. p. Az eredeti forrásszöveg bibliográfiai adatait lásd Uő. 1864. Újrakiadásai OLOSZ K. 2003, 45–47. p.; SZABÓ S. (2009), 579–582. p. A tárlat anyagát maga Szabó Sámuel, néhány diákjával együtt gyűjtötte. Feltehetően számos településen dokumentálásra került több gyümölcészeti adat is, azonban e gyűjtőút naplója, Szabó szakosztályi értekezése és a kiállítást bemutató előadásának szövege nem került elő.

³²⁷ SZABÓ Á. 2013

³²⁸ SZENTGYÖRGYI L. 1882c, 270. p.

³²⁹ Uő. 1882b, 166. p.

³³⁰ Uő. 1882a, 87. p.

³³¹ EZREDÉVES ORSZÁGOS, 1896

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKZI MÁTÉ ÉS DÖRGŐ

DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

14. ábra. Szabó Sámuel tanár, néprajzi gyűjtő, gyümölcész, Bereczki Máté levelezőtársa és barátja. Veress Ferenc kolozsvári fényképész, gyümölcész – Bereczki levelezőtársa – műtermében készült felvétel, évszám nélkül (forrás: SZABÓ 2009, 767. p.)

Bár Bereczki Szabó Sámuellel baráti viszonyban volt, az *Erdélyi Gazda* című kolozsvári szaklap indulásától állandó összetűzésben állt az említett gazdasági egyesület jó néhány tagjával (Szentgyörgyi Lajossal, ³³² Veress Ferencsel³³³ stb.), akik emiatt az általa kiválónak minősített almát gyűlésük alkalmával bagatellizálhatták, s Szabó csupán az egyesület döntését közölte Orbai Mihállyal és nyílt levélben az erdélyi nagyközönséggel, a magyarországi olvasókkal is. 1889-ben az *Erdélyi Gazda* munkatársai ismét elmarasztalták a Bereczki által nagyra, általános termesztésre alkalmasnak tartott *Orbai almát*. Szentgyörgyi Lajos megfogalmazása szerint csupán a „lokális fajok” közé sorolható, mely így egyik termesztési zónában sem ajánlható szélesebb körű elterjesztésre.³³⁴

Szabó Sámuel levelének az *Erdélyi Gazdában* való közzététele előtt – nem ismerve a kolozsvári pomológusok lekicsinylő véleményét – Bereczki Máté már német nyelven is készített egy méltatást az almafajtáról *Orbai Alma (Pomme Orbai) oder Orbai'scher Apfel, eine neue sehr interessante Sorte* címmel a stuttgarti *Pomologische Monatshefte*-be.³³⁵ Ugyanezen kiadvány hozta le egy évvel később az alma első hiteles, színes ábrázolását is (**15. ábra**) egy Eduard Lucas³³⁶ által írt rövid cikk (*Der Orbai'sche Apfel*) kíséretében.³³⁷ Utóbbi azért is különösen fontos, mert ebből a kezdeti időszakból csupán néhány ún. szélrajzát ismerjük a Bereczki és Dörgő által vizsgált gyümölcsnek (**16–17. ábra**), annak a gyümölcsnek, amelyet – a kolozsvári gyümölcsészek egy része és Bereczki néhány „ellensége” kivételével – egyfajta szenzációként fogadtak a 19. század végének pomológusai. A *Gazdasági Értesítő* például 1885-ben „gyümölcsészeti unicum”-ként címlapon számolt be a fajtáról.³³⁸

³³² MMgM SZE 183. Bereczki Máté levele Baranyai Istvánhoz [másolat]. 1889. május 9. körül.

³³³ 1.) MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1879. május 30. Megjelent B-90. számú levélként TOLNAY G. (szerk. és jegyz. ell.) 2013; 2.) MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1879. június 17. Megjelent D-93. számú levélként Uo.; 3.) MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1879. június 20. Megjelent B-92. számú levélként Uo.; 4.) MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1879. július 6. Megjelent D-95. számú levélként Uo.; 5.) MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1879. július 10. Megjelent D-96. számú levélként Uo.; 6.) MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1879. július 20. Megjelent B-94. számú levélként Uo.; 7.) MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1879. november 1. Megjelent B-102. számú levélként Uo.

³³⁴ SZENTGYÖRGYI L. 1889, 189. p.

³³⁵ BERECKZI 1881, 36–42. p.

³³⁶ Lucas, Eduard (1816–1882) pomológus, Bereczki Máté levelezőtársa és barátja, szakíró.

³³⁷ LUCAS, E. 1882, 109. p.

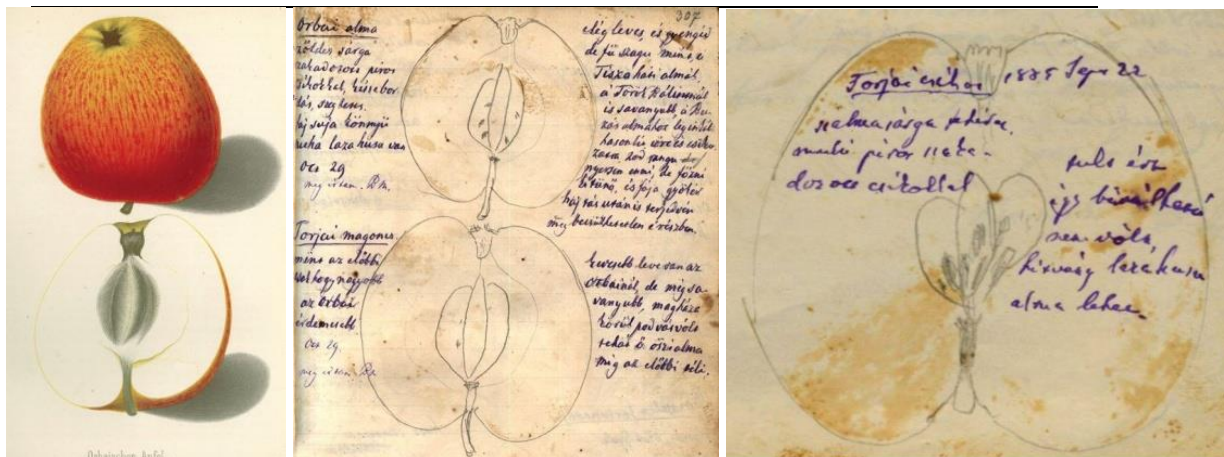
³³⁸ EGY GYÜMÖLCSÉSZETI, 1885

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKZI MÁTÉ ÉS DÖRGŐ

DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

15–17. ábra. A kézdiszentléleki fűzalma (Orbai alma) első színes ábrázolása Orbaischer Apfel néven a *Pomologische Monatshefte*-ben, 1882-ben (LUCAS, E. 1882, 109. p.) és változatainak (Orbai alma, Torjai magonc, Torjai csikos) szélrajzai 1883-ból (lélőhely: MMgM SZE 179.),³³⁹ illetve 1885-ből (lélőhely: MMgM SZE 181.)

Nem véletlen az sem, hogy ott találjuk nem csak az említett *Pomologische Monatshefte*-ben, vagy a *Gazdasági Értesítő*-ben hanem szintén 1881-ben a bécsi *Der Obstgarten* című újság címlapján is (**18. ábra**).³⁴⁰ Az „Ein guter Rath für Diejenigen, welche den Orbai'schen Apfel schnell und im Grossen vermehren wollen” címmel ellátott cikk azonban az olvasóközönség több tagjának is szemet szúrhatott. A tanulmány nem maradt rosszindulatú kritikák és viták nélkül, Bereczkit Luka Gusztáv³⁴¹ – a kolozsvári pomológusok szakvéleményezésére alapozva – nyereszkesedéssel vádolta meg.³⁴² Végül 1884-ben, négyrészes szintézisének harmadik kötetében, saját gyakorlati tapasztalatait is megosztva az érdeklődőkkel, Bereczki végleg

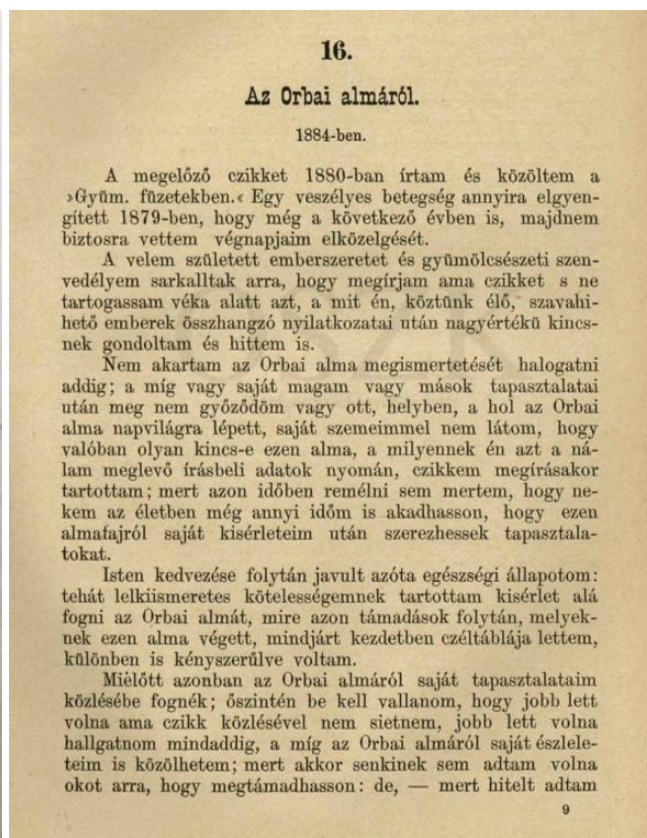
³³⁹ Megjelent TOLNAY G. (szerk. és jegyz. ell.) 2014a.

³⁴⁰ BERECKZI Máté 1881a.

³⁴¹ Luka Gusztáv (1824–1888) földbirtokos, amatőr gyümölcsész, Bereczki Máté „ellensége”. Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezéséből rekonstruálható a Luka Gusztáv és Bereczki Máté, majd Bereczki és Villási között feszülő szakmai ellentétek és viták oka, kontextusa. Lásd 1.) MMgM SZE 179. Bereczki Máté levele Villási Pálhoz (másolat, 1882. február 19). 1880. október 22. Megjelent A-5. számú iratként TOLNAY G. (szerk. és jegyz. ell.) 2014a; 2.) MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1881. május 1. Megjelent B-141. számú levélként Uő. 2013; 3.) MMgM SZE 179. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1882. február 9. Megjelent B-157. számú levélként Uő. 2014a; 4.) MMgM SZE 179. Bereczki Máté levele Eduard Lucasnak (másolat, 1882. február 19). 1882. (február 9). Megjelent A-7. számú iratként Uo.; 5.) MMgM SZE 179. Bereczki Máté levele Luka Gusztávhoz (másolat, 1882. február 19). 1882. február 10. Megjelent A-6. számú iratként Uo.; 6.) MMgM SZE 179. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1882. február 13. Megjelent B-158. számú levélként Uo.; 7.) MMgM SZE 179. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1882. február 19. Megjelent B-159. számú levélként Uo.; 8.) MMgM SZE 179. Bereczki Máté levele Luka Gusztávhoz (másolat, 1882. február 24). 1882. február 22. Megjelent A-8/a. számú iratként Uo.; 9.) MMgM SZE 179. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1882. február 24. Megjelent B-160. számú levélként Uo.

³⁴² Szóváltásukat lásd LUCA [LUKA] 1881; BERECKZI Máté 1881b.

tiszta vizet öntött a kézdiszentléleki *fűzalma* (*Orbai alma*) körül kialakult konfliktusok és félreértések poharába (19. ábra).³⁴³

18–19. ábra. Bereczki Máténak a kézdiszentléleki *fűzalmaról* (*Orbai almáról*) készített első német nyelvű leírása a bécsi *Der Obstgarten* címlapján, 1881-ben (BERECZKI 1881a, 89. p.) és a fajtáról szóló tanulmányának részlete 1884-ből (BERECZKI 1884, 129. p.)

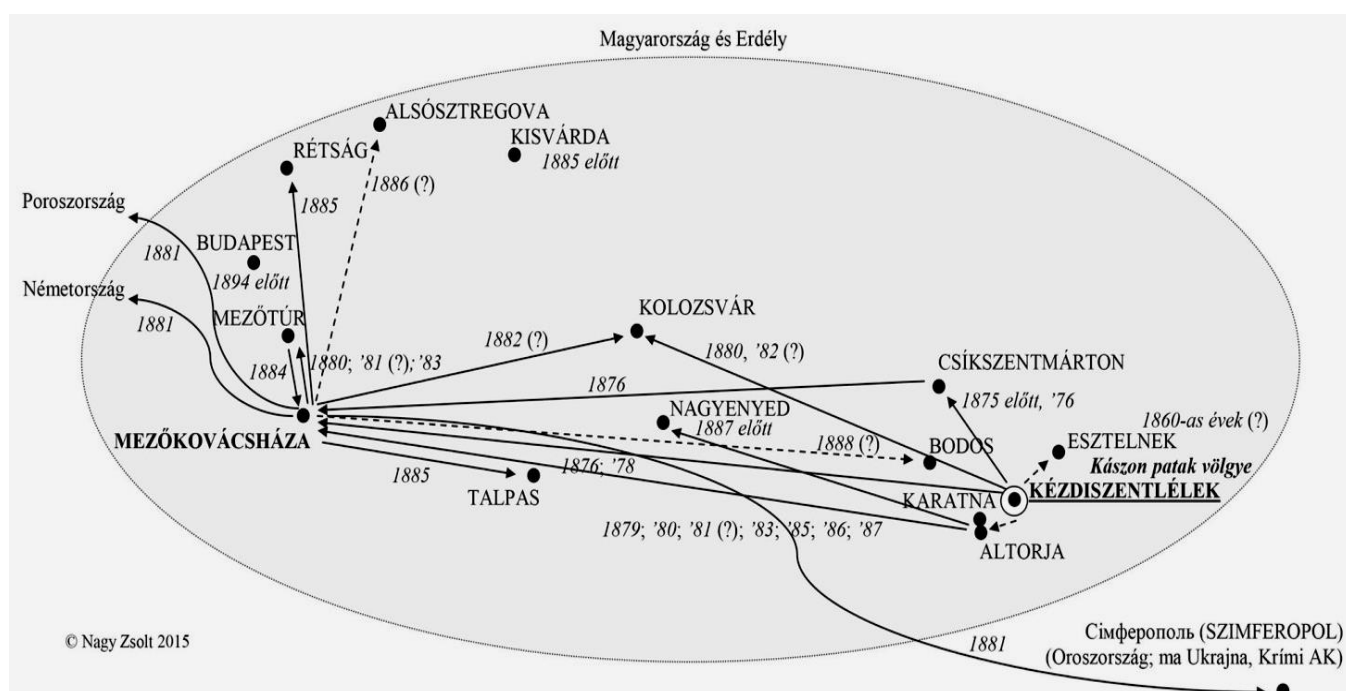
Az alma első leíróját azonban nem érthették váratlanul sem a kolozsvári pomológusok, sem Luka Gusztáv reakciói, hiszen – úgy tűnik – számított arra, cikke nagy port fog kavarni. Már az első e tárgyban megfogalmazott közlemény publikálásakor a következőket írta levélben Dörgő Dánielnek: „Ha véletlenül el nem késik, a XI-ik számban megint megjelenhetik egy hosszabb cikkem az *Orbai almáról*, melyet csak most végeztem be [...] Meglásd, hogy e cikkem nagy szelet fog csapni! Dr. Lucsanak is elküldöm. Villási megígérte, hogy lefordítja németre, hogy Dr. Lucas is közölhesse lapjában.”³⁴⁴

A Bereczki állítása szerint könnyen szaporítható, alanyként is használható és kiválóan eltartható, piacos almafajta valóban nagy szelet

³⁴³ 1887-ben újabb leírását olvashatjuk az említett szintézis IV. kötetében. Uő. 1887, 486. p.

³⁴⁴ MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1880. október 27. Megjelent B-126. számú levélként TOLNAY G. (szerk. és jegyz. ell.) 2013.

csapott, akkorát, hogy az még talán Bereczki várakozásait is felülmúlta. A számos kritika ellenére nemcsak Magyarországon vált idővel közismertté, de a német nyelvű publikációknak köszönhetően híre és maga a gyümölcs is már 1881-ben átlépte az országhatárokat (20. ábra): „Orbai alma vesszőket már küldöztem Németország több részébe, Poroszországba sőt meg Orosz országba, Simferopolba is! Még mindig nyaggat miatta naponként egy-egy német pomolog”³⁴⁵ – írja egy 1881. március 15-re keltezett levelében Bereczki. Másfél hónappal később ugyancsak ő írja Dörgő barátjának: „Közel 60 embernek, többnyire külföldieknek küldöttem ingyen Orbai alma vesszőket, részint simákat, nagy részt azonban gyökereseket.”³⁴⁶

20. ábra. A kézdiszentléleki *fűzalma* (Orbai alma) elterjedése 1875-től Bereczki Máté haláláig (1895), Bereczki levelezése alapján (Nagy Zsolt szerkesztése; NAGY 2015b után módosítva és bővítve)

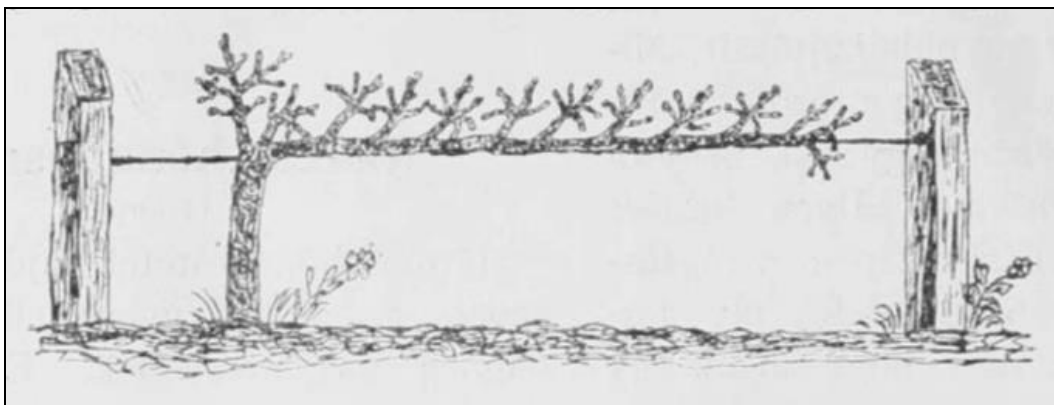
Az almafajta Bereczkinek köszönhető rohamos elterjedése végül is azt vonta maga után, hogy Magyarországon is megkezdődtek az első szakszerűbb alanyhasználati kísérletek. Ezek eredményeinek, tanulságainak nagy részét azonban a jeles mezőkovácsházai pomológus már nem láthatta, nem érthette meg, hiszen 1895-ben, rövid betegeskedés után elhunyt. Figyelemre méltó azonban az az örökség, amit akár csak az

³⁴⁵ MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1881. március 15. Megjelent B-139. számú levélként Uo.

³⁴⁶ MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1881. május 1. Megjelent B-141. számú levélként Uo.

Orbai alma széleskörű megismertetésével és népszerűsítésével Bereczki elindított, s az utókorra hagyott. Egy pomológus *A Kert* című szaklapban – egy évvel Bereczki halála után – már a következő megfigyeléseiről számolt be: „25 drb. *Orbai alma* alanyt, – mely már két év óta ki volt ültetve, nemesítettem be *Angol arany Parmén*nel és ezek a lehető legrosszabbul sikerültek, mert mindössze csak 6 drb. hajtott ki. A táblába kiültetett 600 drb. alany közül 60 drb. szintén *Angol arany Parmén*nel lett beoltva és ezek közül egy sem maradt el. Ez úgy hiszem elég világos példa arra, hogy gyümölcsfáinkat a kiültetés után még azon évben nemesítsük; ne ringassuk magunkat azon téves hitben, hogy minél erősebbek a vadalanyok, a nemesítés annál sikeresebb leend.”³⁴⁷ Szintén Bereczki halála után fogalmazták meg többen, hogy az *Orbai alma* féltörpe fák létrehozásához a legideálisabb alany,³⁴⁸ fája erőteljes fejlődésű, a vadalma alanyhoz hasonló hosszú életű növényt eredményezett.³⁴⁹

A korabeli leírások szerint a *Jonatán Orbai* alanyon bokoralakú alakfának volt megfelelő,³⁵⁰ s a *Téli fehér kalvil*, *piros kalvil*, *Grawensteini alma*, *Téli arany pármen*, *kanadai Reinette*, *Baumann Reinette*, *Ananász Reinette* stb. fajták egy- és kétkarú vízszintes füzér alakfájának (az ún. kordonfájának) alanya is általában *Orbai alma* lett a század végére (21. és 22. ábra).³⁵¹

21. ábra. Egykarú vízszintes füzér kialakítású fa *Orbai alma* alanyon
(IVÁNCITS I. 1913. 102. p.)

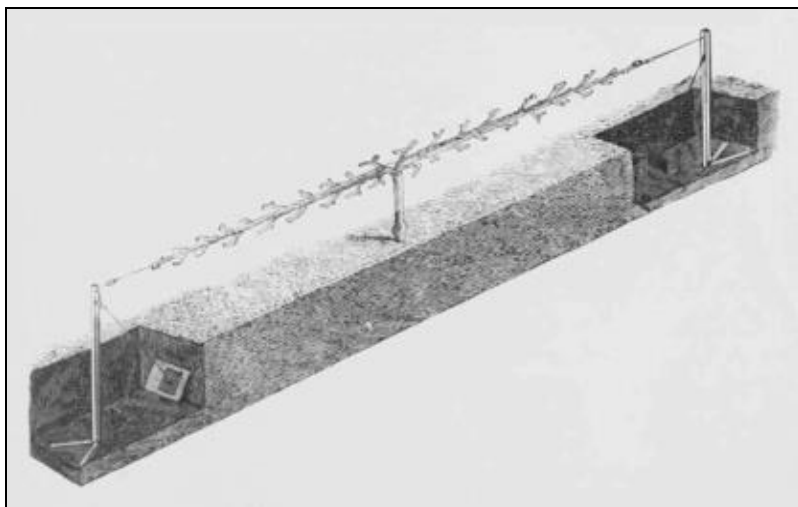
³⁴⁷ FARKAS J. 1896, 238. p.

³⁴⁸ BORNEMISSZA Z. 1896, 784. p.; NÉMETH J. 1928, 192. p.; TELEKI J. 1930, 350. p.

³⁴⁹ L'EPLATTENIER I. 1936, 192. p.

³⁵⁰ HORN J. 1939, 68. p.

³⁵¹ EGY MEGCSUFOLT. 1896, 13. p.; IVÁNCITS I. 1913, 101–102. p.

22. ábra. Kétkarú vízszintes füzér kialakítású kordonfa (EGY MEGCSUFOLT, 1896, 13. p.)

A fajta hirtelen népszerűségét annak is köszönhetette, hogy többféle eljárással is viszonylag könnyen szaporítható volt. Később és nehezebben gyökerező, 50–60 cm hosszú dugványokról,³⁵² gyök-³⁵³ vagy tősarjakról³⁵⁴ ún. magas feltöltéssel,³⁵⁵ vagy bujtással³⁵⁶ egyaránt szaporították a korabeli faiskola-tulajdonosok. Hogy végül is milyen mennyiségben állították elő az *Orbai alma* alanyokat s milyen igény mutatkozott e néhány éve megismert fajta iránt a már rég bevált alanyokkal szemben, azt a statisztikai adatok és egyéb források is csak sejtetni engedik. 1892-ben a *Kertészeti Lapok* kérdés-felelet rovatában már azt olvashatjuk például, hogy egy bizonyos „P. A.” 1000–2000 *Orbai almát* vásárolt volna alanynak. A lap szerkesztői kérdésére a következőket írták: „*Orbai alma* törzssarjak beszerezhetők Bereckzi Máténál Mezőkovácsházán; a gyermekmenhely kertészetében u. p. Rákospalota, István telek, Új Pest mellett és a m. kir. vinczellériskolánál. N. Enyeden.”³⁵⁷ A *Földművelésügyi M. Kir. Ministérium* által közzétett statisztikai adatok alapján is csupán részleges képünk alakulhat ki az *Orbai alma* alanyhasználati múltjáról. Az adatok azt mutatják, hogy az 1892–1911 közötti időszakban mintegy 41150 *Orbai alma* került ki a legjelentősebb állami intézetek kertjeiből a gyümölcsész gazdákhöz (2. táblázat).

³⁵² TELEKI J. 1931a, 58. p.

³⁵³ GYÜMÖLCSFA SARJ- ÉS... 1929, 195. p.; TELEKI J. 1931b, 73. p.

³⁵⁴ BUDAI J. 1929, 124. p.; GYÜMÖLCSFA SARJ- ÉS... 1929, 195. p.

³⁵⁵ HEGEDÜS J. 1922, 278. p.; TELEKI J. 1931c, 120. p.

³⁵⁶ Uő. 1931d, 188. p.

³⁵⁷ *Kertészeti Lapok*. VII. évf., 1. szám, 28. p.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BEREZKI MÁTÉ ÉS DÖRGŐ

DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	össz.
Baja ³⁵⁸								a.h.		0		a.h.	0				500		a.h. [a rendelkezésre álló statisztikák nem közölnek fajtankénti lebontásban adatokat]	1.000	
Békéscsaba ³⁵⁹											a.h.		a.h.			0	100	50		500	0
Budapest ³⁶⁰	0	400	a.h.	a.h.	0						a.h.	0						400			
Jászberény ³⁶¹	[a.h.]				a.h.	a.h.	0	a.h.	a.h.	a.h.	a.h.	0		100	200	300					
Nagyenyed ³⁶²	600	200	150	a.h.	a.h.	a.h.	a.h.			a.h.	a.h.	a.h.	a.h.		a.h.	100	200	950			
Szolyva ³⁶³	[a.h.]												0	a.h.	0	2.400		[a.h.]	2.400		
Tarcal ³⁶⁴	0	a.h.	0	a.h.	a.h.	a.h.	3.000			3.260	3.400	a.h.	3.050	5.640	5.800	2.400	0		35.350		
Tyej ³⁶⁵	[a.h.]																a.h.	100	a.h. [a rendelkezésre álló stati...]	100	
össz.	600	200	550	a.h.			3.000			3.260	3.400	a.h.	3.050	5.740	5.850	6.300	5.400	800		a.h.	41.150

2. táblázat. Alanyként forgalmazott *Orbai alma* csemeték az 1892–1911 közötti időszakban (Nagy Zsolt szerkesztése a Földművelésügyi M. Kir. Minisztérium statisztikai adatai alapján.)³⁶⁶

³⁵⁸ Baján (Bács-Kiskun megye) 1899-től 1907-ig működött a *Bajai Állami Kertmunkás Iskola*, majd 1908-tól 1916-ig a *Bajai Magyar Királyi Kertészsegéd Iskola*. (BERNSCHÜTZ S. – HORVÁTHNÉ HARGITAI K. [szerk.] 2004, 12., 16. p. és 246. p.). Mindkét intézmény kiváló faiskolával rendelkezett.

³⁵⁹ Békéscsabán (Békés megye) 1897-től 1944-ig működött a *Békéscsabai Magyar Királyi Földműves Iskola* (GÉCS B. 2012, 16. p.) kiváló faiskolával.

³⁶⁰ Budapesten 1894-ig, a jogutód *Budapesti Magyar Királyi Kertészeti Tanintézet* november 25-i megnyitásaig működött az ún. *Budapesti Vinczellér Iskola* faiskolája. 1939-ben a tanintézetet akadémiává szervezték át (1894-BEN NYÍLT... 2002).

³⁶¹ Jászberényben (Jász-Nagykun-Szolnok megye) 1897-től működött a *Jászberényi Magyar Királyi Földműves Iskola* faiskolája. Korábbi adatokat a működésről nem sikerült találni.

³⁶² Nagyenyeden (ma Románia, Fehér megye; románul Aiud) 1881-től működött a *Nagyenyedi Vinczellér Iskola* (GANCZAUGHNÉ A. K. 1999, 673. p.), amelynek kiváló faiskolája volt az 1892–1911-es időszakban is.

³⁶³ Szolyván (ma Ukrajna, Szolyvai járás; ukránul Свалява) 1904 és 1908 között dokumentálható állami faiskola működése, előbb *Szolyvai Állami Faiskola* majd (1905-től) *Szolyvai Magyar Királyi Állami Faiskola* néven.

³⁶⁴ Tarcalon (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) 1868-tól működött a *Tarcali Állami Faiskola* (SURÁNYI D. 2007, 18. p.), majd ugyanez 1906-tól további több éven keresztül *Tarcali Magyar Királyi Állami Faiskola* néven.

³⁶⁵ Tyejen (ma Románia, Hunyad megye; románul Teiu) 1908-tól dokumentálható a *Tyeji Gyümölcs(észeti) Kísérleti Telep* működése.

Az *Orbai alma* mint alany egészen az első világháborúig töretlen népszerűségnek örvendett. 1912 novemberében a magyar királyi földművelésügyi miniszter még versenytárgyalási felhívást tett közzé mintegy 8000 db, 5–8 mm vastag, átültetett *Orbai alma* csemete megvásárlása céljából,³⁶⁷ s Angyal Dezső³⁶⁸ szerint a világháború kitörése előtti évtizedekben több csehországi és egy nagyobb hazai faiskola³⁶⁹ is hirdette a *Bereckzi-doucín almát* és az erre oltott fákat, amely feltételezése szerint megegyezik az *Orbai almával*.³⁷⁰ Bereckzi halála után ugyan többen is felhívták a figyelmet e fajta előnyeire és kedvező tulajdonságaira,³⁷¹ érdekes módon a *Kertészeti Lapok* XXXII. évfolyama már arról számol be, hogy az „*Orbai almát* legfeljebb hirdetés útján lehetne felkutatni, mert ezt az alanyt a faiskolákban nem használják.”³⁷² Mi eredményezhette ezt a váratlan eltűnést, drasztikus visszaesést? 1928-ban még feltételezték, hogy az *Orbai alma* alanyra oltott fák ellenállóbbak az egyik legjelentősebb almakártevővel, az ún. vértetűvel (*Eriosoma lanigerum*) szemben; ez azonban idővel megcáfolódott.³⁷³ Mindez önmagában azonban még nem elegendő ilyen mértékű változás lejátszódásához.

Az *Orbai alma* napjainkban nagyrészt csak génbankokban, fajtagyűjteményekben lelhető fel. 1948-ban Budapestről került el az angliai Brogdale National Fruit Collection nevű gyűjteményébe (23. ábra),³⁷⁴ ahonnan később holland és francia magángyűjtemények mellett³⁷⁵ – a 2000-es évek elején – prof. dr. Tóth Magdolna révén ismét visszajutott a fővárosba, s jelenleg is mintegy négy *Orbai alma* fát tudhat magáénak a

³⁶⁶ a.h. = adathiány. A táblázat összeállításához a Földművelésügyi Magyar Királyi Ministerium hivatalos közlönyében (*Földművelési Értesítő*) közzétett éves adatsorokat használtam. Vö. III. évf., 46. szám, 1190. p. és 48. szám, 1290. p.; IV. évf., 43. szám, 1067. p.; V. évf., 48. szám, 774. p.; VI. évf., 51. szám, 831. p.; VII. évf., 49. szám, 905–909. p.; VIII. évf., 44. szám, 857–861. p.; IX. évf.; X. évf., 46. szám, 1274. p. és 48. szám, 1330. p.; XI. évf., 44. szám, 1202. p. és 45. szám, 1234. p.; XII. évf., 43. szám, 1316. p. és 44. szám, 1348. p.; XIII. évf., 42. szám, 1396. p.; XIV. évf.; XV. évf., 45. szám, 1356. p.; XVI. évf., 44. szám, 960. p.; XVII. évf., 45. szám, 1213. p.; XVIII. évf., 44. szám, 1190. p.; XIX. évf., 43. szám, 1242. p.; XX. évf., 43. szám, 1119. p.; XXI. évf., 42. szám, 1022–1029. p.; XXII. évf., 46. szám, 1756–1761. p.

³⁶⁷ A Kert. XVIII. évf., 23. szám, 735. p.

³⁶⁸ Angyal Dezső (1852–1936) az Országos Pomológiai Bizottság alapító elnöke, kertész, pomológus, szakíró.

³⁶⁹ Nincs megnevezve!

³⁷⁰ ANGYAL 1933, 235. p.

³⁷¹ Lásd például TÓTH L. 1897; BUDAI J. 1925; GERGELY I. 1925; T. G. 1932; RAPAICS R. 1935 stb.

³⁷² *Kertészeti Lapok*. XXXII. évf., 18. szám, 254. p.

³⁷³ BUDAI J. 1928, 160. p.

³⁷⁴ Matthew Ordidge írásbeli közlése (*Matthew Ordidge levele Nagy Zsolt-hoz*, 2015. július 13).

³⁷⁵ Matthew Ordidge írásbeli közlése (*Matthew Ordidge levele Nagy Zsolt-hoz*, 2015. augusztus 7).

Budapesti Corvinus Egyetem Gyümölcsstermő Tanszékének soroksári kísérleti telepe (24. ábra).³⁷⁶

A tiszavirág életű *Orbai alma* fő termőhelye, Kézdiszentlélek a 20. században is megtartotta almatermelő jellegét (25. ábra), s ennek köszönhetően *fűzalmája* napjainkban is megtalálható a településen. Kakas Zoltán³⁷⁷ 1991-ben például két *fűzalma* fát dokumentált Balogh Tibor háztáji kertjében,³⁷⁸ amelyek 2013 nyarán még álltak és teremtek, emlékeztetve bennünket Berecki és pomológustársai hajdanvolt kísérletező kíváncsiságára.³⁷⁹

Marosvásárhely, 2015. július 29.

NAGY ZSOLT³⁸⁰

³⁷⁶ Uo. és prof. dr. Tóth Magdolna írásbeli közlése (Tóth Magdolna levele Nagy Zsolt-hoz, 2015. július 9). Bővebben lásd TÓTH M. 2005

³⁷⁷ Kakas Zoltán sepsiszentgyörgyi és maksai néprajzkutató.

³⁷⁸ Kakas Zoltán szóbeli közlése, 2013. augusztus, Sepsiszentgyörgy.

³⁷⁹ „A kézdiszentléleki polgármester, Balogh Tibor jóvoltából megismerkedtünk az orbai almával. Ezt egyébként magotlan alma néven ismerik a faluban, és a történelmi Orbaiszék emlékét őrzi, hogy ne soroljuk most ennek az almafajtának azokat a jó tulajdonságait, melyeket a kézdiszentléleki asszonyoktól hallottunk.” (KISGYÖRGY Z. 2013).

³⁸⁰ A szerző, Nagy Zsolt (1991–) néprajzkutató, etnopomológus; jelenleg a marosvásárhelyi SAPIENTIA EMTE kertészmérnök hallgatója. Fő kutatási területe a 19. századi Erdély gyümölcsstermesztés-története, gyümölcsnemesítési mozgalma. Tanulmányait az *Acta Siculica*, a Csíki Székely Múzeum Évkönyve, az Erdélyi Múzeum, a *Korunk*, a *Művelődés*, a *Belvedere Meridionale* és egyéb szakkiadványok közölték. Előkészületben lévő önálló kötetei: *Történelmi Gyümölcsfajták Lexikona* (termesztett és termesztésre ajánlott fajták Al- és Felcsík, Gyergyó, Gyimes, Kászon területén a múlt századfordulójáig); *A gegei almatermesztés története*; *Hiedelem és/vagy tudomány(?) A fajidegen fákon termő alma története*.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BEREZKI MÁTÉ ÉS DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN
NAGY ZSOLT

23–25. ábra. *Orbai alma* termése az angliai *National Fruit Collection*-ban (Tóth Magdolna felvétele, évszám nélkül) és fája a Budapesti Corvinus Egyetem soroksári kísérleti telepén (Király Ildikó felvétele, 2009); valamint almaárusítás az utcán, Kézdiszentléleken (Gazda Klára felvétele, 1970-es évek; lelőhely: SzNM Fototékája Hm_5_019).

Melléklet

Az *Orbai almát* és változatait említő levelek, dokumentumok a MMgM
Személyi Emlékanyag-gyűjteményében
(keletkezésük sorrendjében)

1. MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1880. április 16. Megjelent B-115. számú levélként TOLNAY G. (szerk. és jegyz. ell.) 2013;
2. MMgM SZE 178. Dörgő Dániel feljegyzése a Bereczki Mátétól kapott, 1880. április 27-re datált levél szabadon maradt részére. 1880. április 20. Megjelent A-4. számú iratként Uo.;
3. MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1880. április 27. Megjelent B-116. számú levélként Uo.;
4. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1880. május 1. Megjelent D-122. számú levélként Uo.;
5. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1880. május 31. Megjelent D-124. számú levélként Uo.;
6. MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1880. július 21. Megjelent B-122. számú levélként Uo.;
7. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1880. július 30. Megjelent D-128. számú levélként Uo.;
8. MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1880. október 27. Megjelent B-126. számú levélként Uo.;
9. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1880. november 7. Megjelent D-134. számú levélként Uo.;
10. MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1880. november 13. Megjelent B-127. számú levélként Uo.;
11. MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1880. november 17. Megjelent B-128. számú levélként Uo.;
12. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1880. november 19. Megjelent D-135. számú levélként Uo.;
13. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1880. november 26. Megjelent D-136. számú levélként Uo.;
14. MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1880. december 15. Megjelent B-131. számú levélként Uo.;
15. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1880. december 19. Megjelent D-139. számú levélként Uo.;
16. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1880. december 25. Megjelent D-140. számú levélként Uo.;
17. MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1881. január 29. Megjelent B-135. számú levélként Uo.;
18. MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1881. február 19. Megjelent B-137. számú levélként Uo.;
19. MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1881. március 15. Megjelent B-139. számú levélként Uo.;
20. MMgM SZE 178. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1881. május 1. Megjelent B-141. számú levélként Uo.;
21. MMgM SZE 179. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1882. március 11. Megjelent B-161. számú levélként Uó. (szerk. és jegyz. ell.) 2014a.;
22. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1883. március 18. Megjelent D-148. számú levélként Uo.;
23. MMgM SZE 179. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1883. április 29. Megjelent B-190. számú levélként Uo.;

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKZI MÁTÉ ÉS

DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

24. MMgM SZE 179 (az SZE 8018-ból átteltározva). Bereczki Máté levele Benkő Déneshez. 1883. október 21. Megjelent A-11/A. számú iratként Uo.;
25. MMgM SZE 179. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1883. október 23. Megjelent B-212. számú levélként Uo.;
26. MMgM SZE 179. Dörgő Dániel feljegyzése. 1883. (október 23. vagy azután). Megjelent A-12. számú iratként Uo.;
27. MMgM SZE 179. Dörgő Dániel szélrajzai és jegyzetei. 1883. vége. Megjelent Uo.
28. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1884. január 24. Megjelent D-170. számú levélként Uő. 2014b.;
29. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1884. február 16. Megjelent D-177. számú levélként Uo.;
30. MMgM SZE 180. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1884. augusztus 1. Megjelent B-243. számú levélként Uo.;
31. MMgM SZE 180. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1884. augusztus 4. Megjelent B-244. levélként Uo.;
32. MMgM SZE 180. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1884. augusztus 7. Megjelent B-245. számú levélként Uo.;
33. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1884. szeptember 13. Megjelent D-198. számú levélként Uo.;
34. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1884. szeptember 18. Megjelent D-199. számú levélként Uo.;
35. MMgM SZE 180. Dörgő Dániel és lányainak másolata Bereczki Máté *Az Orbai almáról (1884-ben)* című cikkének kéziratáról. 1880. (szeptember 13–18. között).; A kézirat lezárásakor még megjelenésre váró levelek és iratok:
36. MMgM SZE 181. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1885. március 22.;
37. MMgM SZE 181. Luka Gusztáv levele Bereczki Mátéhoz (másolat). 1885. április 3.;
38. MMgM SZE 181. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1885. április 12.;
39. MMgM SZE 181. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1885. május 15.;
40. MMgM SZE 181. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1885. június 2.;
41. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1885. június 4.;
42. MMgM SZE 181. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1885. július 7.;
43. MMgM SZE 181. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1885. július 24.;
44. MMgM SZE 181. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1885. szeptember 3.;
45. MMgM SZE 181. Dörgő Dániel szélrajzai és feljegyzései. 1885. (szeptember 3. után);
46. MMgM SZE 184. Dörgő Dániel levele Bereczki Mátéhoz. 1885. szeptember 10.;
47. MMgM SZE 181. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1885. október 15.;
48. MMgM SZE 184. Madách Aladár levele Bereczki Mátéhoz. 1886. február 6.;
49. MMgM SZE 184. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1886. április 18.;
50. MMgM SZE 182. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1886. június 20.;
51. MMgM SZE 182. Mórággyi István levele Bereczki Mátéhoz. 1887. január 8.;
52. MMgM SZE 182. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1887. február 10.;
53. MMgM SZE 182. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1887. május 17.;
54. MMgM SZE 182. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1887. augusztus 26.;
55. MMgM SZE 183. Bereczki Máté levele ifj. Dörgő Dánielhez. 1888. május 27.;
56. MMgM SZE 183. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1888. június 26.;
57. MMgM SZE 183. Bereczki Máté levele Dörgő Dánielhez. 1888. szeptember 12.;
58. MMgM SZE 183. Bereczki Máté levele Budai Józsefhez (másolat). 1888. október 13.;
59. MMgM SZE 183. Dörgő Dániel feljegyzése. 1889. (év elején).

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKI MÁTÉ ÉS

DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

Levéltári források

Kriza János Néprajzi Társaság (Asociația Etnografică Kriza János) [KJNT], Kolozsvár

KJNT Fotóarchívuma

- KJNT_14767

Magyar Mezőgazdasági Múzeum [MMgM], Budapest

MMgM Személyi Emlékanyag-gyűjtemény [SZE]

- SZE 177., 178., 179., 180., 181., 182., 183 (*Berecki Máté és Dörgő Dániel levelezéskötetei 1–7.*).

- SZE 184. (*Dörgő Dániel Berecki Mátéhoz intézett levelei*)

Magyar Nemzeti Levéltár [MNL], Budapest

MNL Országos Levéltára

- F21 Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak, Kolozsmonostori Konvent országos levéltára. Armales: O (O személynevek) 1. (*Kolozsvár, 1615. október 4. – Lófőség adományozása Orbay János részére, eredeti oklevél*)

Románia Országos Levéltára Kovászna megyei Igazgatósága

(Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale), Sepsiszentgyörgy

- Fond nr. 105–516 (*Matricula defunctorum*)

Románia Országos Levéltára Maros megyei Igazgatósága

(Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale), Marosvásárhely

- Fond nr. 98 (*Colecția de manuscrise și documente din Biblioteca Teleki. Seria manuscrise*)

Székely Nemzeti Múzeum (Muzeul Național Secuiesc) [SzNM], Sepsiszentgyörgy

SzNM Fototékája

- Hm_5_019

- KONYA_114

- KONYA_115

SzNM Könyvtár, Gyászjelentő-gyűjtemény

- Benkő Dénes gyászjelentője.

- Orbay Mihály gyászjelentője.

SzNM Néprajzi Dokumentumtár

- D.100.

Egyéb kézíratos források

(magántulajdonban)

- Köntzey József levele Sonnevend Imréhez, 1984. november 9.

- Köntzey József levele Sonnevend Imréhez, 1985. január 24.

- Matthew Ordidge levele Nagy Zsolthoz, 2015. július 13.

- Matthew Ordidge levele Nagy Zsolthoz, 2015. augusztus 7.

- Nagy-Tóth Ferenc úti feljegyzései, 2001. szeptember 24–28.

- Nagy-Tóth Ferenc jegyzetei az Orbai almáról, 2015. június 18.

- Olosz Katalin levele Nagy Zsolthoz, 2015. április 25.

- S. Lackovits Emőke levele Nagy Zsolthoz, 2015. július 11.

- Sonnevend Imre levele Nagy Zsolthoz, 2015. július 7.

- Sonnevend Imre levele Nagy Zsolthoz, 2015. július 9.

- Szani Zsolt levele Nagy Zsolthoz, 2015. június 15.

- Tóth Magdolna levele Nagy Zsolthoz, 2015. július 9.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKZI MÁTÉ ÉS

DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

Irodalom

1894-BEN NYÍLT...

- 2012 1894-ben nyílt meg a Budapesti Magyar Királyi Kertészeti Tanintézet.
<http://epa.oszk.hu/00000/00005/00020/kertesz.html> Közzététel ideje: 2012(?). Utolsó megtekintés ideje: 2015. július 26.

AMBRUS Lajos

- 2014 A magyar Lucas. In: TOLNAY Gábor (szerk. és jegyz. ell.): *Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése*. IV. kötet. 1884. január 15.–1884. december 25. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 10–17. p.

ANGYAL Dezső

- 1933 A körte- és almafa féltörpe alanyairól. *Kertészeti Szemle*. V. évf., 9. szám, 233–237. p.

BERECZKI Máté

- 1877 *Gyümölcsészeti vázlatok*. I. kötet. Nyomatott Réthy Lipótnál, Arad.
1881a Ein gutter Rath für Diejenigen, welche den Orbai'schen Apfel schnell und im Grossen vermehren wollen. *Der Obstgarten*. III. évf., 8. szám, 89–91.
1881b Zum „Orbai-Apfel“. *Der Obstgarten*. III. évf., 12. szám, 140–141.
1882 *Gyümölcsészeti vázlatok*. II. kötet. Nyomatott Gyulai Istvánnál, Arad.
1884 *Gyümölcsészeti vázlatok*. III. kötet. Nyomatott Gyulai Istvánnál, Arad.
1887 *Gyümölcsészeti vázlatok*. IV. kötet. Nyomatott Gyulai Istvánnál, Arad.

BERNSCHÜTZ Sándor – HORVÁTHNÉ HARGITAI Katalin (szerk.)

- 2004 *A Bereczki Máté Szakképző Iskola Emlékkönyve*. 1904–2004. Kiadja az iskola igazgatósága, Baja.

BORCSA Imola – ÖRDÖG Ildikó

- 2009 Vizek világa. In: BORCSA János (szerk.): *Kézdizsentléleki breviárium*. Ambrózia Pharm Kft., Kézdivásárhely, 234–238. p.

BORNEMISSZA Zoltán

- 1896 Az almafa. *A Kert*. II. évf., 19. szám, 783–785. p.

BUDAI József

- 1925 Az Orbai alma. *Kertészeti Lapok*. XXIX. évf., 4. szám, 43. p.
1928 Vértetűnek ellenálló almafajok. *Kertészeti Lapok*. XXXII. évf., 12. szám, 158–160. p.
1929 Gyökérnemes gyümölcsfák. *Kertészet*. III. évf., 7. szám, 123–124. p.

CSOMA Zsigmond – MÉSZÁROS Márta

- 2010 Kora újkori gyümölcsöskertek (fajták, szokások) és kertészek Erdélyben (történeti-néprajzi, etnopomológiai tanulmány). *Ethnographia*. CXXI. évf., 1. szám, 1–46. p.

EGY GYÜMÖLCSÉSZETI...

- 1885 Egy gyümölcsészeti unicum. *Gazdasági Értesítő*. V. évf., 2. szám, 1. p.

EGY MEGCSUFOLT...

- 1896 Egy megcsufolt, lenézett alakfa. *A Kert*. II. évf., 1. szám, 13. p. Szerző álnév: „B”.

EZREDÉVES ORSZÁGOS...

- 1896 Ezredéves országos kiállítás. *A Kert*. II. évf., 10. szám, 430–431. p.

FARKAS József

- 1896 A csontmagu-gyümölcsfák tavaszi nemesítése. *A Kert*. II. évf., 6. szám, 238. p.

FAZAKAS János

- 2009 Kézdizsentléleki helynevek (1980). In: BORCSA János (szerk.): *Kézdizsentléleki breviárium*. Ambrózia Pharm Kft., Kézdivásárhely, 456–457. p.

FÜLÖP G. Dénes

- 1970 Feljegyzések Gegesi Kis Józsefről. *Korunk*. XXIX. évf., 1. szám, 156–157. p.

G. KISS Ferencz

- 1902 Gegesi Kiss József. *Székelgy Egyleti Képes Naptár és Évkönyv az 1902. évre*. XXI. évf., 79–83. p.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BEREKZKI MÁTÉ ÉS

DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

GANCZAUGHNÉ ALBERT Katalin

1999 Szőlészet és borászat. In: KOLLEGA TARSOLY István (főszerk.): *Magyarország a 20. században*. IV. kötet, Műszaki és természettudományok. Babits Kiadó, Szekszárd, 669–690. p.

GERGELY István

1925 Van Orbai alma! *Kertészeti Lapok*. XXIX. évf., 4. szám, 43–44. p.

GÉCS Béla

2012 A hajdani csabai Földműves Iskola. *Csabai Mérleg*. XXII. évf., 21. szám, 16. p.

GYÜMÖLCSFA SARJ- ÉS...

1929 Gyümölcsfa sarj- és vízhajtásai. *Kertészet*. III. évf., 10. szám, 195. p. Szerző álnév: „J”.

HEGEDÜS József

1922 Néhány szó a szőlőtőkék pusztulásáról. *Borászati Lapok*. LIV. évf., 33. szám, 277–278. p.

HORN János

1939 Jonathán. *Kertészet*. X. évf., 4. szám, 68. p.

IVÁNCITS István

1913 Idomitott gyümölcsfák metszése. *A Kert*. XIX. évf., 4. szám, 101–102. p.

KÁLLAY Ferentz

1829 *Historia értekezés a’ nemes székely nemzet’ eredetéről, hadi és polgári intézeteiről a’ régi időkben*. Nyomtatott a’ Ns. Ref. Kollégium’ betűivel Fiedler Gottfried által, Nagy E-nyeden.

KISGYÖRGY Zoltán

2013 Aranyalma és zengőkörte. In: *Háromszék*, online napilap. Közzététel ideje: 2013. augusztus 6. http://www.3szek.ro/load/cikk/62285/aranyalma_es_zengokorte Utolsó megtekintés ideje: 2015. július 26.

LACKOVITS Emőke – lásd S. LACKOVITS

L’EPLATTENIER Imre

1936 Az alany befolyása a gyümölcsfák élettartamára. *Kertészet*. X. évf., 10. szám, 192. p.

LIPPAY [LIPPAI] János

1667 *Posoni kert*. III. könyv, Gyümölcsöskert. Kiadó nélkül, Bécs.

LOKODI Zsolt – SIKÓ BARABÁSI Zsombor

1998 Esztelneki almák. *Természet Világa*. CXXIX. évf., 11. szám, oldalszám nélkül.

LUCA [LUKA] v., Gustav

1881 Zum Orbai-Apfel. *Der Obstgarten*. III. évf., 10. szám, 116–118. p.

LUCAS, Eduard

1882 Der Orbai’sche Apfel. Mit Abbildung. In: Uő. – LUCAS, Friedrich (szerk.): *Pomologische Monatshefte*, XXVIII. kötet, Verlag von Eugen Ulmer, Stuttgart, 109. p.

NAGY Zsolt

2011 Egy monokultúrára szakosodott székely település. Almatermesztés Gegesen. In: KINDA István (főszerk.): *Acta Siculica 2011. A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 623–634. p.

2013a Orbán Balázs és a székely gyümölcs kultúra. *Művelődés*. LXVI. évf., 4. szám, 16–19. p.

2013b A gyűjtögetéstől a nemesítésig. Népi gyümölcs kultúra az egykori Csík vármegye (Al- és Felcsík, Gyergyó, Gyimes, Kászón) területén. In: BOTÁR István – MUCKENHAUPT Erzsébet – SALLÓ Szilárd (szerk.): *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve*. IX. kötet. Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 345–380. p.

2013c A mítosz mint reprezentáció és a mitizálás mint elbeszélői stratégia. Egy 19. századi marosszéki pomológus életpályájának narratív megjelenítése. *Belvedere Meridionale*. XXV. évf., 2. szám, 6–21. p.

2013d A halott-tisztelet kegyeleti helyszínei – társadalmi differenciálódás és a nemzeti szervezői nyomai a gegesi temetőben. In: KINDA István (főszerk.): *Acta Siculica*

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKZI MÁTÉ ÉS

DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

- 2012–2013. A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 721–738. p.
- 2014a *De la cules până la pomicultură. Cultura populară a fructiferelor pe teritoriul vechiului comitat Ciuc (cadru istoric). A gyűjtőgetéstől a nemesítésig. Népi gyümölcsészet-kultúra az egykori Csík vármegye területén (történeti áttekintés).* Szakdolgozat, kézirat, Universitatea Babeş-Bolyai Facultatea de Litere, Departamentul de Etnografie şi Antropologie Maghiară, Cluj-Napoca.
- 2014b Termesztésre ajánlott és termesztett történelmi körtefajták az egykori Csík vármegye területén. In: SALLÓ Szilárd (főszerk.): *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve*. X. kötet. Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 299–338. p.
- 2015a *A magyar gyümölcskultúra történeti, néprajzi szemléletű vizsgálatának tudomány- és kutatástörténete (1667–2015).* Kézirat, megjelenés előtt.
- 2015b *A fajiidegen fákon termő alma hiedelme és egy 1880-ban leírt (kézdiszentléleki) almafajta.* Kézirat, megjelenés előtt.

NAGY-TÓTH Ferenc

- 1998 *Régi erdélyi almák.* Az Erdélyi-Múzeum Egyesület kiadása, Kolozsvár.
- 2014 Bereczki Máté és leveleinek időszerűsége. In: TOLNAY Gábor (szerk. és jegyz. ell.): *Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése*. III. kötet. 1882. január 7.–1883. december 27. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 9–19. p.

NÉMETH József

- 1928 *A nemes gyümölcsfák alanyainak befolyása a fák fejlődésében.* *Kertészeti Lapok*. XXXII. évf., 14. szám, 192–193. p.

OLOSZ Katalin

- 2003 *Egy kiállítás emlékképei.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

ÓLMOSI Zoltán (szerk.)

- 2013 *„Bethlen Gábor és kora”. Katalógus a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Hajdú-Bihar Megyei Levéltára és Győr–Sopron Megyei Levéltárának Soproni Levéltára közös kiállításáról.* Archivum Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest.

PÁLMAY József

- 1901 *Háromszék vármegye nemes családjai.* Jókai-Nyomda-Részvény-Társulat, Sepsiszentgyörgy.

PELCZÉDER Katalin

- 2009 Gyümölcsfajták neveinek történeti-etimológiai szótára (részlet). *Magyar Nyelvjárások*. XLVII. évf., szám nélkül, 189–212. p.
- 2014 A tudományos gyümölcsfajta-névadás és Bereczki Máté névalkotó tevékenysége. In: TOLNAY Gábor (szerk. és jegyz. ell.): *Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése*. III. kötet. 1882. január 7.–1883. december 27. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 20–42. p.

RAPAICS Raymund

- 1935 A fűzalma. *Természettudományi Közlöny*. LXVII. kötet, 1023–1024. füzet, 120–123. p.

S. LACKOVITS Emőke

- 1994 Gazdasági naplótöredék a háromszéki Esztelnekről. In: NOVÁK László (szerk.): *Néprajzi tanulmányok Ikvai Nándor emlékére I. Studia Comitatus* 23. Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szentendre, 413–421. p.
- 1995 Múlt századi naplóíró székely nemes Felső-Háromszéken. In: LUKÁCS László (szerk.): *Íme az én népem. Lackovits Emőke, Lukács László és Varró Ágnes előadásai a Magyar Rádió „Kis magyar néprajz” sorozatából (1984–1990).* Székesfehérvár, 54–56. p.
- 2014 Egy 19. századi esztelneki látogatási napló tanulságai. In: KOTHENCZ Kelemen (szerk.): *Határjelek és hagyásfák. A hetvenedik életévébe lépő Bárh János tiszteletére írott tanulmányok.* Türr István Múzeum, Baja, 140–171. p.

SURÁNYI Dezső

- 2007 Gyümölcsfaiskolák kialakulásának története Magyarországon. *Kertgazdaság*. 39. évf., 1. szám, 17–26. p.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKZI MÁTÉ ÉS
DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

- 2012 Bereczki Máté gyümölcsfajtái. In: TOLNAY Gábor (szerk. és jegyz. ell.): *Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése*. I. kötet. 1871. június 9.–1878. augusztus 4. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 29–42. p.

SZABÓ Ágnes

- 2013 Szabó Sámuel az 1869-ben beindult első Erdélyi Gazda szerkesztője. *Erdélyi Gazda*, XXI. új évf., 11. szám, 9–11. p.

SZABÓ Sámuel

- 1857 A fák mesterséges elágaztatása. *Gazdasági Lapok*. IX. évf., 16. szám, 215. p.
1864 Rövid utasítás tájékozásul, honismereti adatokat gyűjtők számára. Nyomatott [...] az ev. ref. főtanoda betűivel Kali Simon által, Marosvásárhelyt.
1867 Csombordi körtve-oltógallyak. *Székely Közlöny*. I. évf., 5. szám, 38–39. p.
1880 Négy faj almáról. Válasz t. Orbai Mihály úrnak. *Erdélyi Gazda*. XII. évf., 51. szám, 408. p.
2009 *Erdélyi néphagyományok 1863–1884*. Szabó Sámuel és gyűjtői körének szétszórta hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közlésezi Olosz Katalin. Európai Folklór Intézet, Mentor Kiadó, Budapest–Marosvásárhely, 2009.

SZANI Zsolt

- 2011 *Historical apple and pear varieties within the Carpathian basin from the ethnopomological aspect*. Thesis of PhD dissertation, kézirat, Corvinus University of Budapest Doctoral School of Horticultural Sciences, Budapest.
2014 *Etnopomológia – népi gyümölcsészet a Palócföld nyugati határterületén*. *Ethnopomology in the western region of Palócföld*. Zöldutak Módszertani Egyesület, Alsópetény.

SZENTGYÖRGYI Lajos

- 1882a Kertészeti szakosztályunk működése 1882-ben. *Erdélyi Gazda*, XI. évf., 11. szám, 87–89. p.
1882b Kertészeti szakosztályunk működése II. *Erdélyi Gazda*, XI. évf., 20. szám, 165–166. p.
1882c Kertészeti szakosztályunk működése III. *Erdélyi Gazda*, XI. évf., 33. szám, 270–271. p.
1889 Milyen gyümölcsöt termesztünk? (Általános termelésre ajánlt gyümölcsfajaink). *Néptanítók Lapja*. XXII. évf., 24. szám, 189–190. p.

T. G.

- 1932 Orbai almát... *Kertészet*. VI. évf., 9. szám, 173. p.

TELEKI János

- 1930 A gyümölcsfamagvak vetése vagy rakása. *Borászati Lapok*. LXII. évf., 41. szám, 350. p.
1931a Miként és milyen gyümölcsfanemeket lehet dugványokról sikeresen szaporítani? *Borászati Lapok*. LXIII. évf., 9. szám, 58–59. p.
1931b Miként kell a gyümölcsfacsemetéket gyökérsarjakról szaporítani? *Borászati Lapok*. LXIII. évf., 11. szám, 73. p.
1931c Miként kell a gyümölcsfacsemetéket földdeli feltöltés által szaporítani? *Borászati Lapok*. LXIII. évf., 16. szám, 119–121. p.
1931d Milyen gyümölcsfanemeket lehet bujtásról szaporítani? *Borászati Lapok*. LXIII. évf., 25. szám, 188–189. p.

TOLNAY Gábor

- 2012a Bevezetés. In: Uő. (szerk. és jegyz. ell.): *Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése*. I. kötet. 1871. június 9.–1878. augusztus 4. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 11–27. p.
2013a Bevezetés a levelezés II. kötetéhez. In: Uő. (szerk. és jegyz. ell.): *Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése*. II. kötet. 1878. augusztus 19.–1881. december 25. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 10–18. p.

TOLNAY Gábor (szerk. és jegyz. ell.)

- 2012 *Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése*. I. kötet. 1871. június 9.–1878. augusztus 4. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok.

BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

(TÖRTÉNETI-)ETNOPOMOLÓGIAI VIZSGÁLATOKRA KÍNÁLKOZÓ LEHETŐSÉGEK BERECKZI MÁTÉ ÉS
DÖRGŐ DÁNIEL LEVELEZÉSE ALAPJÁN

NAGY ZSOLT

-
- 2013 Berezcki Máté és Dörgő Dániel levelezése. II. kötet. 1878. augusztus 19.–1881. december 25. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok.
- 2014 Berezcki Máté és Dörgő Dániel levelezése. III. kötet. 1882. január 7.–1883. december 27. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok.
- 2014a Berezcki Máté és Dörgő Dániel levelezése. IV. kötet. 1884. január 15.–1884. december 25. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok.

TÓTH Lajos

- 1897 Az Orbai alma. Gyümölcskertész. VII. évf., szám nélkül, 228–230. p.

TÓTH Magdolna

- 2005 Exploring and preserving old apple cultivars of the Carpathian basin. *International Journal of Horticultural Science*. XI. kötet, 3. szám, 9–13. p.
- 2013 Régi gyümölcsfajták szerepe a modern gyümölcészészetben. In. TOLNAY Gábor (szerk. és jegyz. ell.): *Berezcki Máté és Dörgő Dániel levelezése*. II. kötet. 1878. augusztus 19.–1881. december 25. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 19–48. p.

TUSNÁDI ÉLTHES Gyula

- 1942 A csíki gyümölcstermelés. Észrevételek Szőke Mihály cikkére. *Csíki Lapok*. LIV. évf., 41. szám, 1. p.

TÜDŐS S. Kinga

- 2009 Kézdizsentlélek és környéke az oklevelek tükrében. In. BORCSA János (szerk.): *Kézdizsentléleki breviárium*. Ambrózia Pharm Kft., Kézdivásárhely, 43–118. p.

ÚJVÁRI Edit

- 2005 Fűzfa. In. PÁL József – ÚJVÁRI Edit (szerk.): *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*. Balassi Kiadó, Budapest, 166. p.

VITOS Mózes

- 2003 *Csikmegyei füzetek. Adatok Csikmegye leírásához és történetéhez*. II. kötet. Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda.

LEVELEK

1884. november 20. A-38. számú irat

[Az eredeti kötetben a B-258. számú, január 5-én kelt Bereczki levél után bekötve]

„Másolat az eredetiről”

„Tekintetes

Bereczki Máté úrnak [Törs Kálmán]³⁸¹

M. Kovácsháza

Kedves Bátyám!

Első igen kedves küldeményének, az arczképnek és életleírásnak, megkapása után azonnal hozzáfogtam a' válasz megírásához; de az oly hosszúra nyult, hogy mielőtt még befejeztem volna, elérkezett Szentésre leutazásom ideje, 's így a' befejezést az időre halasztottam, mikor majd visszatérek. Visszajövet már itt találtam nem csekély örömömre, a' „Gyümölcsészeti Vázlatok” III-ik kötetét is, mely nekem igen-igen kellemes éji órákat szerzett. Azért mondom, hogy éji órát, mivel kedvenc olvasmányaimat mindenkor éjszakára szoktam hagyni, mikor már a' nap gondjait valamennyire elvettem, 's biztos vagyok benne, hogy élvezetben senki és semmi háborgatni nem fog.

Most, hogy már elolvastam nem csak az e kötetben közölt ép oly lelkes, mint tanulságos cikkeket, hanem a leíró részt is, különösen azoknak a fajoknak leírását, a' melyekből esetleg nekem is van már csemetém, látom, hogy megkezdett levelem csak kerülgetése annak, a' mit mondani szeretnék, a' mit úgy a' személy, mint a' tárgy iránti meleg rokonszenvből magyaros őszinteséggel meg mondom, illetőleg kérem hazafias kötelességem is.

A' mennyiben igaz a' francia mondás „le styl c'est l'homme”,³⁸² hát énnekem kedves Bátyámat az igaz, hogy már hosszabb ideje van szerencsém ismerhetni műveiből, 's abból a' szerintem legnagyobb szabásúnak közzé tette jótékonyágából, melyet hasznos és lelkes működése által gyakorol. Sokat gondolkoztam én arról, hogy csekély

³⁸¹ Törs (Tircs) Kálmán (Rimabrézó, Gömör és Kishont vm., ma Rimavské Brezovo, Szlovákia, 1843. április 5. – Bp., 1892. augusztus 31.), író, újságíró, politikus. Jogot végzett a pesti egyetemen és ügyvédi oklevelet szerzett. 1863–65-ben. A *Vasárnapi Újság*, 1868–76-ban *A Hon és Az Űstökös* című éldlap, 1876-tól az *Egyetértés* és a *Pesti Hírlap* munkatársa, valamint az *Életképek* című hetilap szerkesztője. A Petőfi Társaság alapító tagja (1876), a Hírlapírók Nyugdíjintézetének alelnöke. 1878-tól függetlenségi és 48-as párti programmal a szentesi választókerület országgyűlési képviselője, 1881-től az országgyűlés jegyzője. ÚJ ÉLETRAJZI VI. kötet. 887. p.

³⁸² Buffon, Georges-Louis Leclerc de (Bourgogne, Montbard község, 1707. szeptember 7. – Párizs, 1788. április 16.) gróf, francia természettudós akadémiai székfoglalójában (1753) írta a híres szallóigét: „Le styl c'est l'homme.” (A stílus maga az ember.)

tehetségem szerint, hogyan járulhatnék én hozzá ahhoz, hogy ez a működés, a' mennyire csak lehetséges, széles körökben váljék ismeretessé, hogy minél többen fordítsák javukra e' hazában.

Hát megvallom őszintén, hogy én már két év előtt tettem lépéseket az iránt, hogy kedves Bátyámnak életleírását, 's ha lehet arczképét megszerezhessem, 's azt aztán orv-módon nyilvánosságra hozzam. Húsz esztendeje elmúlt annak, huszonegy lesz – tehát talán éppen annyi, a' milyen idős a Mező-Kovácsházi telep, – hogy a Vasárnapi Újságnak dolgozó társa vagyok, annak a lapnak tehát, amelynek 7 – 8000 állandó előfizetője között leginkább van képviselve az az osztály, mely gyümölcs termeléssel foglalkozik, vagy arra legalább sikerrel buzdítható. Szerkesztője Nagy Miklós³⁸³ barátom, fia annak a Nagy Ferenc³⁸⁴ kolozsvári professzornak, a' kit mint jeles és szenvedéjes gyümölcsészt Bátyám is sokszor idéz. Itt akartam az arczképét és életrajzot közzé tenni, de attól, a' kihez a' szükséges adatok véget fordultam, azt a' választ nyertem, hogy ez ugyan igen hasznos szolgálat lenne a hazai gyümölcsészetnek, de Bereczki Máté azt alig ha venné jó néven, mert nem az az ember a' ki beszéltetni szeretne magáról.

Hát én ugyan azt gondoltam, hogy „forma dat esse rei”³⁸⁵ 's itt is az a' mód adná meg a' dolog lényegét, hogy miként beszélénk róla, 's meg is voltam győződve, hogy én el tudnám találni azt a formát, mely mellett a' jó ügynek tett szolgálat kedvéért nekem az én ismeretlen kedves Bátyám – mert már akkor is az volt – az újságírói kis indiscretiót meg bocsátaná, de nem kívántam erőszakolni a' dolgot, keleti fatalizmussal megnyugodtam abban, hogy sorsát senki nem kerülheti el, meg jön még az idő és alkalom, a' mikor én óhajtasomnak sőt hazafias kötelességemnek eleget tehessek.

Hát jó az Isten! Kedves Bátyámat közel hozza hozzám, oly közel, hogy most már tartózkodás nélkül merem arra beleegyezését kérni, a' mit még a' beleegyezése nélkül is kész lettem volna. Kérve kérem tehát, ne tagadja meg tőlem, hogy a' magam módja szerint tehessek szolgálatot közös bálványunk ügyének: tegye félre a' közügy érdekében azt a' szerénységet, mely kedves Bátyámat az én szemembe igaz, hogy csak emeli, de ez esetben az ügynek árt, 's engedje meg, hogy az arczképét és

³⁸³ Nagy Miklós, ürögdi (Torda, 1840. május 30. – Bp., 1907. július 10.) újságíró, szerkesztő. Jogot végzett. 1863-tól a Vasárnapi Újság belső munkatársa lett, amelyet 1867-től haláláig szerkesztett.

³⁸⁴ Nagy Ferenc, ürögdi (Szentandrás, Doboka vm., ma Șieu-Sfântu, Beszterce-Naszód m., Románia 1804. március 8. – Kolozsvár, ma Cluj-Napoca, Románia, 1876. február 22.) ref. lelkész, kertész, Nagy Miklós apja. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület kolozsmonostori gyümölcs- és szőlőiskolájának alapítója.

³⁸⁵ „Forma dat esse rei” (latin) = A forma ad a dolgoknak valóságot. A forma teszi a lényegét.

a'velem közlött adatokat az én legjobb tudomásom szerint közjóra fordíthassam.

Irok én cikket, nem is egyet, a' hogy isten tudnom adta más lapokba. De az elsőséget a' Vasárnapi Újságnak szeretném, a' hol maholnap jubileumi számok lesznek az Úr szőlőjében, 's nyesegetek, idomítok, nemesíték és plántálgatok, ha nem is olyan fényes eredménnyel, mint szeretném, de nem is eredmény nélkül. Itt szeretném hát legelőször megjelenni látni azt az arcképet és életleírást, mert tudom azt, hogy egy magyar hírlap olvasó közönsége között sem tett annyit, a' kinek ez a közlés igen kedves meglepetés lenne, mint éppen itt.

Magáról a' műről már írtam is egy rövidebb jelentést, a V. U. legközelebbi számában, de ez csak aféle conventionális tudatás az irodalmi rovatban. De ha Bátyám engedélyét megnyerem, – majd megkísérlem a' Bátyám modorát, a' ki a' szíven keresztül tudja megtalálni az utat az értelemhez. Nem lessz az erőszakolt, fanyar magasztalás, – mely az igaz érdemet csak alá szállítja, a' helyett, hogy megérdemlett magaslatán meghagyná s a' mellett a' szerénységet is durva kézzel illeti, hanem biztosítva benne abból a' titkos erőből, mely fölérezteti az olvasóval, hogy az az író igen szerethette a' tárgyát, melyet tollára vett.

És most engedje meg kedves Bátyám, hogy igen nagyra becsült bizodalmit, mellyel engem megtisztelni kegyes volt, nemcsak megköszönjem, hanem a' köztünk távolról szövődött rokonszenv jogán még azt is kockáztatva, hogy bár unalmas leszek viszonzozzam 's magamat forma szerint is bemutassam.

1843-ban születtem Gömör megyében Rimabrézón³⁸⁶ egy szép kies völgyben, mely csak dél felé szabad a' többi világ tájak felől erdős hegyek zárják. Ez ám aztán a' gyümölcs termelésre való hely igazán! Akkora dió és körtefákat, a' minők itt vannak, még sehol sem láttam, pedig bejártam már egy darabkát ebből a nagy kerek világból. Gyönyörű két nagy kertünk volt nekünk is, az egyik a Rima vize mellett, a' másikon patak folyt keresztül. Atyám, ki vasgyári tiszt volt e' helyen említsem, hogy sokat pepecselt e' kertben, melyben a' „Gömöri nyakas szilva három akkora szemeket nevelt, mint a' beszterczei, rendkívül bőlevű és édes volt, teljes értékével magja a' bőréből egy kis nyomásra kiugrott, sötét narancssárga húsával. Nem is becsültük mi a' nyeles mellett a beszterczeit semmire. A' Sóvári almafánk is két féle volt, az egyik szebb és nagyobb, de a másik jobb és finomabb. Kőből számra termett minden évbe. Itt különben Somvárinak nevezik. De a' legjobb alma itt nem ez, hanem a Boczmán alma, mely azonban nem

³⁸⁶ Rimaszombati járás.

mindig, és sokkal kevesebbet is terem. Most tavál fönjártomban ugy tapasztaltam, hogy ez az alma faj ott ha nem is kiveszőben, de kevésbé kultiválják, holott az előtt a' vidéknek büszkesége volt az. És én nem is emlékszem, hogy életemben ettem volna ahhoz foghatót az Erdélyből hozzám került, napos helyen teljesen kifejlett Ponyik egyetlenegy példányát találtam ahhoz ízre nézve teljesen egyenlőnek, úgy hogyha az utóbbit véletlenül sötétben eszem pillanatig tíz éves kisfiúnak képzeltem volna magamat, kinek anyja Boczmán almat adott.

E nyáron, hosszú kínos betegségből üdülni szülő falumba mentem 's ott töltöttem két hónapot. Szülőházamat már lerontva, helyén csanalat (csalán) találtam. A' kert régi fáí, melyeken annyit mászkáltam régen elpusztultak, csak a' hegyek állandó körvonalai maradtak meg harminc év előttieknek ma is. Bejártam a' régi jó ismerősöket, a' csendesen zúgó erdőt, szedtem úgy mint hajdan gombát, epret, málnát, örültem, hogy az őzek nem futnak előlem, mintha tudnák, hogy soha sem lőttem még soha sem egyebet szarkánál (No meg baknál, de azzal nincs mit dicsekedni.) Kiszemeltem magamnak egy csendes völgy zugot, csörgő patakkal, széltől teljesen védett helyen, hogy majd itt csinálók én gyümölcsöst. Erdő körül mindenünet, források fakadnak benne, talaja agyagos homok hatalmas televénnyel. Ide jövök megvénülni, megpihenni... De ez csak ábránd. Ha az ember megállíthatná az időt, 's rá parancsolhatna: várj, míg ezt a völgyet megszerezhetem, benne az első csemetét elültethetem, míg az felnő és terem. Nem lessz abból soha semmi, de még így álomnak is szebb más álomnál.

Tíz éves koromba föladtak szüleim a' Rimaszombati iskolába. Egy évre rá bálványozott jó Atyám elhalt 's engem szegény anyám csekély kis nyugdíjából neveltetett tovább. A' felső gymnasiumba Kézsmárkra adott, hol már leczke adással segitettem magamon föntartani. Jó tanuló voltam, ösztön díjat kaptam, 's az irodalmi jutalmakat minden évbe elnyertem. Ugy jöttem föl Pestre juristának, hol igen sok nélkülözések között végeztem el a' jogot, mire fölmentem Hont megyébe ügyvédi praxisra 's 1868-ba letettem az ügyvédi vizsgát. De ez a mesterség nem volt való nekem. Más temperamentum kellett volna hozzá, hogy megéljek mellette. Irogatni kezdtem holmi verset, novellát, 's már jogász koromban munkatársa voltam V. Újságnak, míg 1868-ban Jókainál³⁸⁷ is megragadtam a Honnál.³⁸⁸

³⁸⁷ Jókai Mór (Komárom, ma Komárno, Szlovákia, 1825. február 18. – Bp., 1904. május 5.) író.

³⁸⁸ (A) HON (1863–1882): gazdasági, politikai napilap. A Határozati Párt közlönyeként indult. Alapító szerkesztője Jókai Mór. Zichy Nándornak A Hon 1863. február 7-i számában közölt *Alapkérdéseink* című cikke miatt Jókait börtönbüntetésre ítélték, és eltiltották a szerkesztéstől. Ekkor Urházi György, 1865-től ismét Jókai Mór szerkesztette. Kezdetben

Jókai nagyon szeretett, biztatott, betanított és existenciát adott. Nem is váltam volna el tőle soha, ha közénk nem csap az istenverte fúzió. Ugy voltam vele, mint a hol, mely alól kimossa a víz. Váltig mondta Jókai: „Legyen eszed, fiú, jöjj velünk. Azon a’ pártban neked nincs jövőd, de magának a pártnak sincs. Nem lehet ott tenni többé semmit a hazáért. Szomorúan mondtam: „És ha nem maradna e’ párt számára semmi egyéb, minthogy imádkozhatik hite szerint a hazáért: én itt maradok.” Ugy lehettem volna, ha meg bírok alkudni lelkiismeretemmel mint urakká lettek volt pályatársaim, de éreztem, hogy meghasonlok önmagammal, tán eszemet veszttem, ha erőszakolom meggyőződésemet, ’s úgy találtam, hogy jó lesz nékem szegény embernek maradnom. Elváltunk hát, de Jókai azért nem vont meg tőlem jó indulatát, ’s talán eldicsekedhetem vele, hogy ma is jobban szeret, mint sokat azok közül, a’ kik követték.

1872 tavaszán nőül vettem Szigligeti Ede leányát, Arankát. Született 4 fiú és 2 leány gyermekünk. De legidősebb 3 szép angyalkám abban a’ legkedvesebb 2 – 4 éves korban, mikor az ember kora szerint „félíg angyal, félíg majom”, elhunyt, rövid időközökben úgyhogy lelkierőm megrendült, életkedvem elveszett, munkaképességem hónapokra megbénult. Nagyon szerettem kis gyermekeimet, kik oly kedvesek és szépek és csudálatosan értelmesek voltak, hogy bámulásokra jártak az ismerősök. Leg kisebb fiam maradt csak meg, és két leányka, kik közül az első már 8, a második csak 2 éves.

1879-ben Szentesen megválasztottak képviselőnek, az olta már kétszer. Ez a’ megtiszteltetés azomban számomra úgy látom kicsit későn érkezett. A fúzió előtt kellett volna, mikor még nem rendült meg az emberben a’ hit, ’s lelke magányossága érintetlen vala.

Csak 1881 őszén akadtam rá egy olyan orvosságra, mely némileg fölvilványozott, egészséges életerőt, ’s lelki vidámságot adott.

Itt a’ Pesti határ szomszédjában Czinkota és Csömör felé volt egykor Almásyak Szent Mihályi pusztája, egy gyönyörű magoslat, mintegy 10–12

hetenként hatszor csak reggeli, 1867-től reggeli és esti kiadása jelent meg. 1867-től a balközép fóruma lett. 1875-től a Szabadelvű Párt sajtójaként – vállalva a népszerűtlenséget – Tisza Kálmán kormányzásának időszakában is követte a kormány politikai irányvonalát. Népszerűségét folytatásos regényei adták. Itt jelent meg folytatásokban Jókai Mór számos regénye (*Politikai divatok, A szerelem bolondjai, A kőszívű ember fiai, a Fekete gyémántok, Az arany ember, A jövő század regénye stb.*) A népszerű külföldi írók közül George Ebers, Charles Lever, Jules Verne, Collius Wilkie, Turgenyev stb. regényeit, elbeszéléseit adták közre. Munkatársi gárdájához tartozott Csernátony Lajos, Ludvig János, P. Szathmáry Károly, Freckay János, Hegedűs Sándor, Mudrony Soma és Pál, György Aladár, Mocsáry Lajos, Törs Kálmán, Visi Imre. A Hon 1882-ben egyesült az *Ellenőrrel*, és *Nemzet* címmel jelent meg. Lásd 1. A kormánypárt központi lapja: *A Hon* In: A MAGYAR SAJTÓ 1985. II/2. 1867–1892. 273–278. p. <http://mek.oszk.hu/04700/04727/html/512.html>

ezer holdnyi kiterjedésben, Almásy Pál³⁸⁹ elbukott – azt is a' politika rontotta meg – 's többi szép birtokai között a' Szt.Mihályi is más kézre jutott. Ezt a' Belga bank vette meg, 's miután elosztotta 8–10 holdas parcellákra 's úgy adta el. Többnyire Pesti polgárok vették meg, kik között többen csinos nyaralókat építettek tagjukra, Szent Mihály most egy egész „urítanyarendszert” mutat keresztül szabdalva szabályosan futó fasoros utakkal. Itt a magaslat legmagasabb helyén, vettem én is másodkézből egy 10 holdas parcellát 2400 Ft-ért. Egy éjszokról dél felé húzódó sír alaku halom egyik lábától a másikig keletről nyugotra fekszik az én tagom elragadó kilátást jelez az egész Budapesti völgyre, mely úgy fekszik előttem, mintegy lábaimnál kiterített térkép. Látom a nagy várost templomaival, füstöt okádó kéményeivel, melyek néha lilaszín felhőt borítanak az egész városra, mögötte a' királyi várat, 's a' mögött a Svábhegyet, mely reggelente, mikor a' nap odatűz, elragadó látványt nyújt. Éles körvonalakban látszik ilyenkor az oda fölkapaszkodó fogas kerekű vasut, 's minden legkisebb csille, melynek ablakaiban mintha tüzet gyujtana a' visszaverődő napsugár. A zöld mezőben élénken virítanak elő a' csinos fehér és halvány sárga nyaralók. Fölfelé ellát az ember Szent Endréig, innen a' Dunát látni, Megyert, Fótot, Rákospalotát, Új Pestet, lefelé Kőbányát, Rákost. Órákig el lehet merengeni a' ragyogó panorámán, mely a' nap minden szakában más – más színváltozatot mutat.

Ezt a telket csak is a' szép kilátás kedvéért vettem meg, mert találhattam volna olcsóbbat közelebb. De azért nincs okom megbánni, hogy megszereztem. Egyik oldalán foly a Szilas patak, másik oldala egy rétben végződik, melyen sáncz hányás is van 1849-ből. A honvédek ásták, innen várva Gödöllő felől Windischgräczet. ³⁹⁰ Hát nekem ez is ér valamit. Telek közepe fensík, lapos, egyenes. Nyugoti szelíd lejtőjén egy hold elhanyagolt szőlőt találtam, melyet már-már rendbe hoztam. Többnyire csemege, sokat terem, de már borom is lett rólla ez idén 7 hektoliter, melyet mivel pinczém nincs, mindjárt must korában eladtam hektoliterjét 14 Frt-ért. Jobbra balra az enyémtől hasonló parcellák vannak a' sír alaku dombon 120 hold kiterjedésben, az én szőlőm vonalában szintén szőlők vannak, a szőlő alatt

³⁸⁹ Almásy Pál, zsadányi és törökszentmiklósi (Gyöngyös, 1818 – Budapest, 1882. november 1.) politikus.

³⁹⁰ Windisch-Grätz [Windischgrätz, Windisch-Graetz] Alfred Candidus Ferdinánd herceg (Brüsszel, 1787. május 11. – Bécs, 1862. március 21.) tábornagy. 1848-ban mintegy 52 ezer főnyi seregével nagyobb harcok nélkül sikerült a magyar főváros közelébe nyomulnia. Bicskei főhadiszállásán a magyar országgyűlés küldöttségét azzal utasította el: „Lázadókkal nem tárgyalok.” 1849. január 5-én elfoglalta a fővárost. A tavaszi hadjáratban elszenvedett kudarcai miatt 1849. április 12-én felmentették a főparancsnokság alól.

van még egy hold föld. Ezt és a szőlő fölött még egy holdat szemeltem én ki gyümölcsösnek.

Kedves Bátyám bizonyosan kifog nevetni, ha elmondom, hogy alapítottam én gyümölcsöst? Még akkor nem ismertem ám a „Vázlatokat”! A szőlő feletti egy hold földet, mely ákáczerítéssel(!) van körülvéve, rigoloztattam,³⁹¹ aztán hozatni kezdtem a csemetéket a világ minden tájékáról, de persze csak magyar tájékáról. Hozattam Bátorkesziből Kovács Józseftől,³⁹² hozattam Petrovaytól,³⁹³ hozattam Tordáról és vettem a

³⁹¹ Rigolírozás: A teljes feltalajréteget érintő vagy azt meghaladó, de legalább 20 cm mélységű rendszeres talajmunka. Célja a kellő mélységű lazított talajréteg kialakítása, ezzel a csapadékbefogadó képesség növelése, a gyökerek terjeszkedésének elősegítése, a trágyaszerek vastagabb rétegben való elosztása, a feltalaj termőképességének talajfizikai megalapozása és fenntartása. A bolygatott réteg úgy cserél helyet, hogy a felszíni rész alulra, az alsó rész a felszínre kerül, a közbülső rész lényegi keveredése nélkül. A nagyobb – 60 – 80 cm-es – mélységű talajforgatást *rigolírozásnak* nevezik, és meliorációs eljárásként kezelik (ültetvénytelepítést megelőző eljárás stb.). A talajforgatás alapvetően rétegcsere, amellyel a mélybe mosódott anyagok (pl. mész) felhozását, illetve a felszíni hulladékok mélybe juttatását (be- és leforgatását) igyekeznek elérni.

³⁹² Kovács [Kovács] József (Lakszakállas, Komárom vm., ma Sokolce, Szlovákia, 1807 – Bátorkeszi, Esztergom vm., ma Bátorove Kosihy, Szlovákia, 1888. március 6. [másutt 7.]) református lelkész, pomológus. Apja, Kovács Péter is református pap, egyházi tanácsbíró és író volt. A hittudományokat a pápai református főiskolán hallgatta, ezt követően néhány évig káplánként szolgált és 1834-ben 27 éves korában került református prédikátornak Bátorkeszire, ahol 53 évig működött. Lelkipásztori teendői mellett 1840-től tudományos alapossággal kezdett foglalkozni a gyümölcsészettel, és korának egyik legjelentősebb magyarországi pomológusaként tartották számon. Az 1850-es évek második felében egy hosszabb nyugat-európai körutat tett, hogy ismerkedjen a korszerű gyümölcstermesztési módszerekkel. Időzött Württembergben, a Rajna menti híres gyümölcstermelő vidéken, megfordult Belgiumban, Hollandiában, Poroszországban. A Bátorkeszin kialakított több holdnyi gyümölcsfaültetvénye idővel országos hírre tett szert, sőt Kovács nevét külföldön is megismerték. Gyümölcscsemetéi iránt belföldön és külföldön egyaránt nagy volt az érdeklődés, egy hajórakománnyal még Afrikába is jutott belőlük. A különböző kiállításokon, így az 1873. évi bécsi világkiállításon is az általa nemesített fajták rendre díjakat, elismerő okleveleket nyertek. Megkapta a Ferenc József-rend polgári arany érdemkeresztjét is. A korabeli magyarországi szaklapokban (*Magyar Gazda, Falusi Gazda, Kertészgazda, Borászati Füzetek*) és külföldi folyóiratokban is folyamatosan publikált. A bátorkeszi magyar iskola 2001. április 28-án felvette Kovács József nevét. Főbb művei: *Kalauz a gyümölcsfaültetés, nyelés és a bátorkeszi faiskolában található s csemetékben vagy oltóvesszőkben megrendelhető gyümölcsfajok körül*, Pest, 1861. 232 p.; *A bátorkeszi gyümölcs- és szőlőfa-telepek név- és árjegyzéke az 1868-69. és 1869-1870. idényre ismeretterjesztő közleményekkel, Ismeretterjesztő közleményekkel közlé teszi Kovács József tulajdonos*. Pest, 1869.; *A bátorkeszi gyümölcs- és szőlőiskola leíró névsora*, 1875. SZINNYEI

³⁹³ Petrovay (Petrovics) György (Tiszabó, 1845. január 30. – 1916), élete utolsó szakaszában Máramaros vármegye főlevéltárnoka volt. Bécsi és szarvasi tanulmányok után elkezdte a jogot, de abbahagyta és Nagykörűben (Jász-Nagykun-Szolnok vm., Jászapáti járás) megörökölve apjától a birtokot, gazdálkodni kezdett. Itt máig, mint a gyümölcstermesztés úttörőjére emlékeznek rá, akinek fáradhatatlan tevékenysége, tudományos szintű kísérletezései fellendítették a nagykörűi paraszti gazdaságokat. Szakcikkeivel és ismeretterjesztő előadásaival Petrovay szinte az egész vidék gyümölcsfa telepítését előmozdította, s némi túlzással kortársai „Nagykörűi Széchenyijének” nevezték. Irodalom: CSEH G. 2010

Rákospalotai Istvántelegekről, mindenünnen kész csemetéket, arra én még soká nem gondolhatok, hogy annyi időm lehessen, a' mikor aztán magam ojtathnék. Ezt szeretném leg jobban, de nem tehetem, mert minden kirándulásom innen a városból egy naponta (napszámosok nagy pénz) 5 – 7 forintomba kerül. Első esztendőben elültettem 200-nál több csemetét, 's volt annyi eszem, hogy Catalogusba szedjem. A következő évben (1882) ismét hozattam ojtványokat Petrovaytól, Szabadkáról, Kalocsáról, Alsó-Lendváról és Keszthelyről Villányitól³⁹⁴ egy szép gyűjteményt, melynek összeállítását ő reá bízta. Lett hát körülbelül 400 ojtványom, melyeket egymástól 2 ölnyi távolságra ültettem el, és pedig azért, mert 1./ a szomszédom régibb kertjében azt tapasztaltam, hogy itt a fának nincs valami buja növése, homok lévén a' talaj, noha van benne egy kis agyag is; 2./ mert keverve ültettem vígtenyészetű, nagy fát ígérő körték, almák közé szilvát, barackot, 3./ mert úgy voltam elhatározva, hogy amely fának a természete megengedné azt törpére (pyramisra) legfeljebb félmagasra növelem, mivel hogy itt a szél torkában vagyok. No meg 4./ számítottam arra is, hogy fáim közül sok kivesz 's majd több tért hagy a' megmaradottaknak.

Denique az én fáim közül nagyon kevés, alig 5 % veszett ki. Az igaz, hogy a' nyár folytán szárazabb időben többször öntöztettem, 600 Ft-nál többbe került kutamból, mely körül nagy kádakban melegszik a' víz a' napon. Téltre minden fát begöngyöltettem szalmával, nem annyira a' fagy, mint inkább a' nyulak ellen.

Fácskáim hát szépen megeredtek, növekedtek, hogy szinte magam is csodálkoztam, hogy ilyen szerencsés kezem volt, holott eddig egész életemben az ellenkezőt tapasztaltam.

Ez idén azomba tavasszal a' betegség akadályozott meg abban, hogy gyümölcsösömet gondozhattam, nyáron pedig, mint mondám, elutaztam két hónapra. Hát bizony az én gondos vinczellér szomszédom keze alatt nagy pusztulás ált be telepemen. Tavasz utolján sok fám ígért termést, a'

³⁹⁴ Téves névírás, helyesen: Villási Pál (eredetileg: Gápel), (Léva, ma Levice, Szlovákia, 1820. november 3. – Bp., 1888. december 26.), jogász, tanár, kertészeti szakíró. A győri jogakadémia elvégzése (1841) után ügyvédbojtár lett. 1843–1844-ben Bars vm. követe mellett részt vett az országgyűlésen. 1845-ben Pesten ügyvédi vizsgát tett. 1846–1847-ben Bars vármegye alügyésze. Mint tüzér részt vett a szabadságharcban; utána egy ideig bujkált. 1850-től 1865-ig nevelő, majd felesége birtokán kertészkedett 1873-ig. A magyaróvári gazdasági tanintézet elvégzése után 1875–1886-ban a keszthelyi gazdasági tanintézetben a kertészet tanára. 1879–1880-ban Magyaróváron is tanított. Keszthely határában ő fedezte fel a Cserszegi mézes cseresznyefajtát. Különösen a korai őszibarackok és más gyümölcsök elterjesztésén fáradozott. 1880-ban megalapította és haláláig szerkesztette a *Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetek*-et. Termékeny szakíró volt. - Főbb művei: *A gyümölcsfának tenyésztése és ápolása*. (Bp., 1889). - Irodalom: GALGÓCZY K. 1891; BALÁS Á. 1897; SZABÓ 1995-a.; MAGYAR ÉLETRAJZI 2. kötet. 1002. p.

mit haza érkeztemkor már nem találtam. A' fa rúgta-e el? vagy a szél verte le? nem tudom, a fák alatt még rohadt gyümölcsöt se találván, azt kell gyanítanom leszüretelte valami barbár még zöld korában. Több fám kiszáradt. Némellyiken föllépett a' – nem tudom én hirtelenében micsoda – „lineáris apró vonás alakú pánccélos valami, melyet a' nép a' fán „koszmónak” nevez, a' mely ellepi a' kérget. A' kefét ajánlják ellene. De hogy keféljem én meg a' fáimnak még gyenge hajtásait is aczél kefével, a' nélkül, hogy a' rügyet meg ne sértsem?

Hogy szép gyümölcsöt nevelhessek, honnan még hamvával szállíthattam a' friss szedésű gyümölcsöt a' közeli fővárosba a' hol már én magam is fizettem 50, mond ötven krajczárt egy körtéért, a' hol tehát ma már igazán kifizetné magát a' finom gyümölcs termelés, – tudtam, hogy nincs más mód, mint ha ide jövök ki nyaralni. El is határoztam, hogy építek ide valami házikót. Egy építő mesterrel aztán be is szereztettem téglát, építőfát, meszet, – de ezzel aztán el is fogyott a' puskapor. 1500 Ft-ot kifizetvén építő anyagra, hogy azt egybe is állíthassam, arra már nem futotta ki. Hogy az anyag el ne romoljon, állíttattam neki egy fa színt, az is többre került 500 ftomnál. Most az anyag ott hever már két esztendeje. Betegség, szerencsétlenségek nem engedik, hogy beszerezsem a szükséges nervus rerumot³⁹⁵, 's így most az én kis gyümölcsösöm várni kénytelen, míg gazdája bele költözik. Pedig gyümölcsössé akarom tenni az egészet, de mivel a' fináncz miniszterem azt parancsolja, hogy „lassan a' testtel”, a' parcella többi részét kiadtam árendába, most ha módomba volna sem nyulhatnék hozzá még három esztendeig.

Hogy talajom a gyümölcs termelésre fölötte alkalmas, arról már meg győződtem. Megteremne itt az ananász is, nagy vigasztalásomra szolgál, hogy egyik szomszédom József főherczegnek³⁹⁶ Magyar³⁹⁷ nevű, Margitszigeti főkertésze lett, az vette meg a' tőlem délre eső 30 holdat, melyen épület is van, 18 ezer Frtért, az is azt mondja: hogy ez gyümölcsnek ritka jó talaj. Persze, mint uj gazda, az itt uralkodó roppant szeleket még

³⁹⁵ Nervus rerum (latin) = Demoszthenesz (i.e. 385–322) nevezte így a pénzt, átvitt értelemben itt „szükséges erő (azaz pénz)”.

³⁹⁶ József Károly Lajos főherceg (Pozsony, ma Bratislava, Szlovákia, 1833. március 2. – Fiume, ma Rijeka, Horvátország, 1905. június 13.)

³⁹⁷ Magyar György (Martonvásár, 1844. november 15. – Pomáz, 1923. szeptember 9.) Kertészeti alapismereteit a martonvásári Brunsvik-kertészetben szerezte. 1862–1865-ben az Esterházyak pápai kertészetének kertészsegédje. 1866–1867-ben József főherceg alcúti birtokának kertésze, 1867–1909-ben a fővárosi Margitsziget főkertésze volt. Munkásságának kiemelkedő eredménye, hogy az 1876. évi dunai árvíz által tönkretett Margitszigetet rövid idő alatt európai hírű parkká építette ki, s az ott létrehozott rózsagyűjtemény a magyar rózsatenyésztés központja lett. Nyugdíjas éveiben csobánkai évelő kertjét gondozta, amely pünkösdirózsa-gyűjteményéről volt nevezetes. MAGYAR ÉLETRAJZI, 2. kötet, 120. p.

nem ismeri. Nekem nagy szerencse ez a szomszédság, mert tanulhatni fogok tőle valamit gyakorlati uton; mert a' mit én tudok, csak könyvből tudom, 's ezzel a' tudománnyal bizony nagyon gyakran megakadok, tán azért is, hogy sokféleképp tanultam egyet.

Ezzel a' vallomással ideje is lesz most már berekesztenem ezt a kis levélkét, mely részben azért is nőtt ekkorára, hogy Kedves Bátyámat meggyőzzem miszerint nékem a' Bátyám levelei sohasem elég hosszúak; annyira nem, hogy három ekkorával válaszolok reá. Önzésem odáig megy, hogy azt szeretném, bárcsak akkora leveleket kaphatnék Bátyámtól, mint a' „Vázlatok” egy-egy kötete. Ezek segítségével már nem egy gyümölcsömnök sikerült helyes nevét megtalálnom, mely rosszul volt elkeresztelve. Különben a' gyümölcsészetnek azt a' gyakorlati módját találtam föl, hogy nem érem be vele, ha eljárók a' Köztelekre a' gyümölcs kiállításra, 's ott meggyőződöm, hogy bizony ott is vajmi keveset értenek ehhez a' tudományhoz, hanem hozatok gyümölcsöt Tordáról – ezt a kertet is Nagy Ferencz alapította – föl kérem Wolf³⁹⁸ urat, küldjön nekem gyűjteményt, rá írva minden fajra a' nevét. A' derék titkár meg teszi nekem ezt a' fáradságos szívességet, minden példányból küld 2–3 karakterisztikus példányt, ezt a' „Vázlatok” leírásával összehasonlítva úgy találok, hogy a' Torda-Aranyos megyei gazd. egyesület gyümölcsfa iskoláját csakugyan lelkiismeretesen kezelik. Így jutok nem is drágán gyümölcs ismerethez, és azon fölül jó gyümölcshez is. Csemetéim is innen a' legszebbek. Petrovay ellen sincs még eddig kifogásom, kivéve azt, hogy

³⁹⁸ Wolf [Wolff] Gyula dr., (Kolozsvár, ma Cluj-Napoca, Románia, 1844. április 14. – 1921), Tordán lakó bölcész, gyógyszerész, földbirtokos, gyümölcsész, Bereczki Máté ismerőse. „Wolff Gábor mérnök és Lukács Luiza fia. Középiskolai tanulmányait Kolozsváron végezte; a magister pharmaciae oklevelét a bécsi egyetemen 1866-ban és a vegyészet-doktorit ugyanott 1867-ben szerezte. Kémiai ismereteit 1868-ban Heidelbergben a Bunsen laboratóriumában is bővítette. Cikkei jelentek meg a bécsi *Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften*ben (1867. Chem. Untersuchung v. Eisenerzen aus d. Erzgebirge bei Hüttenberg in Kärnten, Chem. Analyse der Mineralquelle v. Sztojka in Siebenbürgen); a *Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetekben* (1880–1881. Erdélyi szőlőfajaink); apróbb ismeretterjesztő közleményei a régibb *Erdélyi Gazdában*. A botanikusok néhány növényt az ő felfedezése után ismernek és az ő nevére is nevezték el. Az apjától örökölt gyűjteményes kertje Tordán található és alsószentmihályi birtokán botanikus kerthez hasonló parkja van.” SZINNYEI. A Torda-Aranyosi Gazdasági Egyesület titkára. (BERECZKI 4. 1887. 355. p.) Az Erdélyi Kárpát Egyesület tordai osztályának titkára. Lásd A MAGYAR HEGYMÁSZÁS 2006 [Megtekintve és javítva 2018 augusztusa] <http://mhk.szofi.net/csarnok/w/wolffyul.htm> – Szentmihályon álló (korábban: Alsófelsőszentmihály, Tordai járás, Aranyos-Torda vm., ma: Kolozs m.) egykori udvarháza ma kulturális rendezvények színtere (kultúrpalota). 1895-ben az EME II. Orvos-Természettudományi szakosztályának vidéki tagja (Torda). 1894-ben az Erdélyi Magyar Kárpát Egyesület Torda-Aranyos megyei osztályának titkára, választmányi tagja volt. Közreműködött az *EMKE uti-kalauz Magyarország Erdélyi részében*. (Kolozsvárt, 1891. Közművelődési. XII+340 p. - Magyarország erdélyi részének turista térképével.) című kiadvány elkészítésében is. ORIENT GY. 1933

ő is küldött már nekem egy ismeretlen rosz fajt olyan gyanánt, a' melyet jól ismerek, így föltétlenül benne sem bízhatom, de a' többihez képest ő valóságos Látó, – mert volt már arra is esetem, hogy Baltavári ökörszem cseresznyének volt jelölve egy – körtém. Villási küldeménye, hittem, hogy kifogástalan lesz, de abból még egy sem mutatott be termést.

No de most már igazán nem untatom tovább, Kedves Bátyám 's csak kérem, tartson meg szíves barátságában, 's adja tudtomra minél előbb beleegyezését föntebb előadva kérésemhez, melyet ismételve maradtam

Budapesten 1884. Nov. 20-án

tisztelő öccse és hálás tanítványa

Törs Kálmán

(Lelőhely: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1884. november 25. A-39. számú irat

[Az eredeti kötetben a B-259. számú, január 10-én kelt Bereczki levél után bekötve]
„Másolat az eredeti impurumról.”

„Tekintetes

Törs Kálmánnak

Budapestre

Kedves Öcsém!

F. hó 20-áról irt levelét örömmel olvastam. Fölért az nekem egy szellemes francia regénnyel, a melyet már évtizedek óta nem olvastam, mert nem volt rá érkezésem. Látom a' leveléből is, kedves Öcsém, hogy a' szó hatalmát játszólag kezeli. Gondolatainak útján nem kell oly kimért lépésekben, folyvást szem előtt tartva a' mért fölmutatókat haladnia, mint nekem. Kitéréseket engedhet magának, 's jobbról balról a' mi szépet lát útja mentén mind bekalandoztatja 's gyönyörködtetik a látottak szépségében, már azért is, mert előszóval úgy le tudja rajzolni a' szépségeket, hogy másokban is gyönyört szerzettet. Engem rávitt a' kényszerűség, hogy szigoruan parancsoljak eszem járásának, mert ha én is kitéréseket engednék gondolataimnak: tán sohasem juthatnék kitűzött czélomhoz. Mert már megelőző levelembe említém, tőlem a sors megtagadta az előszó hatalmát. Avval a' kevés szóval, a' mi mégis osztályrészemül jutott, fukarkodva kell bánnom, mert sok és kínos munkámba kerül a' míg azokat szívem

rejtekeiből elővájálhatom. – Nos, hát ne is várjon tőlem kedves öcsém hosszú leveleket, mert az olyanok írása sok időt rabolna el tőlem, a' mit talán édes hazánk javára, hasznosabb teendőkre lehetne fordítanom. Nem irhatnék hosszú levelet kedves Öcsémnek, főképp tél kezdetétől tavasz kinyíltáig, mert ez időszak alatt az én mindinkább gyengülő két kezemre annyi teendő vár, a' mennyiről sok embernek még képzelete sem lehet. A' kinek a' haza területén a' gyümölcsészet iránt egy-egy hurt megpendítettem szívében, mind ilyenkor keres föl leveleivel. A' mit tavasz kezdetére ős végéig – a' mikor más dolga miatt nem ér rá levelet írni – mert kérdezni valót begyébe szedett, azt mind ilyenkor tálalják előmbe, mert rá érnek írni. És nekem, mert mindenkit, a' ki gyümölcsészeti ügyben hozzám fordult, rá szoktattam erre, mindenkinek kielégítő választ kell írnom a' fölvetett kérdésekre. Maga a' correspondentia³⁹⁹ is meg kívánná már, hogy egy lapon több kezem is legyen, de még ez csak hagyján! Nekem ezen fölül könyvárusnak is csomagoló könyv íratásának is kell lennem, mert ha könyvem bizományba adnám, miket sajnos tapasztalásból tudom, mi hasznom sem volna könyveim után, míg így könyváruskodva, lassanként össze gyűjtögetek annyit, hogy egyegy újabb kötet nyomdaköltségeit viselhessem, a' mit pedig másként semmi esetre sem tehetnék, mert hát én annak az istennek hódolok kedves öcsém, a' kit ha jól emlékszem Beranger⁴⁰⁰ oly szépen énekelt meg egyik versében, melynek minden szaka így végződött „Óh istennő! jóságos istennője a szegénységnek” Képzelve még hozzá, Kedves Öcsém, hogy nekem magamnak minden segítség nélkül, idősebb fák tetejéről, hosszú póznára akasztott hernyózó ollóval, enyhe napokon tél folytán 10–15 ezer ojtó vesszőket kell összeböngésznem 600at meghaladó gyümölcs fajról, hogy legyen elegendő készletem mindazok számára a' kik a' tavaszi ojtáshoz tőlem kérnek vesszőt!! Aztán elgondolhatja, hogy mennyi dolga lehet egy olyan embernek, a kit sírja szélétől már csak kevés köz választ el. És ha ezt elképzelte akkor nem fogja kívánni, hogy én hosszú leveleket írjak így télvíz idején. Most már válaszolok arra, a' mire levelében különösen fölkerít. Nekem az az elvem Kedves Öcsém, hogy „Nyugtával dicsérd a napot.” Szeretném, ha ez elvem közös volna nemzetemmel, mert akkor nem bálványozna Messiásokat, a' kik a' bálványozás után ugy viselik magukat, mintha teljes erejükből meg akarnák ásni sírját nemzetünknek. Ön magam

³⁹⁹ Correspondentia = levelezés.

⁴⁰⁰ Béranger, Pierre Jean de (Párizs, 1780. augusztus 19. – Párizs, 1857. július 16.) francia költő. Hatása Európa szerte és Magyarországon is igen nagy volt. Nálunk Csató Pál fordította először (1828), majd Petőfi Sándor, Erdélyi János, Vajda János, Gyulai Pál, Szász Károly, Ábrányi Emil stb. (VILÁGIRODALMI I. kötet. 844. p.)

én inkább szeretném, ha engemet dicsérőleg csak akkor emlegetnének meg, a' mikor már örökre elmultam 's a' mikor többé nem hallanám dicséretem, a' mi most négy fal között is a' holtan ki sem bír, arczomba kergeti a vért: de ismerve azt, hogy az emberek nagy részénél a' hiúság is egyik factor, a' mi sokokat eszes tettekre tud buzdítani, belátására bízva, Kedves Öcsém, azt teszi élet írásommal a mit jónak lát. Dr. Lucas Elek⁴⁰¹ barátom is azért capacitált, hogy életírásom közlése buzdításul fog szolgálni hazám ifjúságának, hogy példám kövesse. Ám! Ha kedves Öcsém is így vélekedik, és reméli, hogy arra híveket hódít az én kegyes istennőm Pomona lobogói alá, cselekedjék mint mondám legjobb belátása szerint, csak arra kérem, hogy közlésével e' haza fiatalságára hatni szíveskedjék, még pedig arra a' fiatalságra, a' kihez vázlataim III. kötetének 112. lapján fordultam, midőn azt mondom, hogy „Ki is van már tűzve, meg is van már koszorúzva hazai gyümölcsészetünk lobogója ott”. Az itt aláhúzott szavaknak sokan nem fogják érteni a jelentését. Elmondom önnek Kedves Öcsém, miért mondtam ezt, mert én azon tényt, hogy engemet a tekintélyes gazd. egyesület tiszteletbeli tagjává választott, szégyennek tartanám azt érdemeim elismeréséül tekinteni, hanem úgy tekintem azt, mint koszorut, melyet azért tűztek, aggattak a' t. egyesület hazai gyümölcsészetünk lobogójára, hogy oda mutathassanak a' haza fiatalsága előtt a' megkoszorúzott lobogóra 's mondhassák neki? Ime! nemes becsvágyadat ezentul csak akarnod kell, míg e' zászlót is kielégítheted.” Ha e' magyarázatnak szent ügyünk érdekében hasznát veheti, vegye hasznát ezzel.

⁴⁰¹ Lucas, Eduard dr. (Erfurt, 1816. július 19. – 1882. július 24.), az egyik legjelentősebb német pomológus. 1831-től fogva a Dessau melletti Luisiumban kertészetet tanult, Greifswaldban, Erfurtban és Münchenben dolgozott, 1840-ben Regensburgban a botanikus kert vezetője, 1843-ban pedig a hohenneimi gazdasági akadémia kertészeti tanára lett. 1860-ban Reutlingenben (Württemberg) megalapította Németország első pomológiai intézetét. Ennek vezetését később Frigyes nevű fiának adta át. Megalapította a „Deutsche Pomologenverein”-t, melynek 1877-től vezetője is volt. – Főbb művei: *Die Lehre vom Obstbau* (Medicussal együtt írta, Stuttgart 1886., 7. kiad.); *Der Gemüsebau* (Stuttgart, 1882., 4. kiad.); *Der Obstbau auf dem Lande* (Stuttgart, 1876., 5. kiad.); *Kurze Anleitung zur Obstkultur* (Stuttgart, 1891., 9. kiad.); *Auswahl werth voller Obstsorten* (Ravensburg, 1871., 4. iad.); *Die Lehre vom Baumschnitt* (Stuttgart, 1884., 5. kiad.); *Einleitung in das Studium der Pomologie* (Stuttgart, 1877.); *Vollständiges Handbuch der Obstkultur* (Stuttgart, 1881., 2. kiad. 1886.); *Aus meinem Leben* (Stuttgart, 1882.); Oberdieckkel együtt 8 kötetben jelentette meg az *Illustriertes Handbuch der Obstkunde* című, több mint kétezer gyümölcs leírását tartalmazó művét (1858–1875, Stuttgart-Ravensburg). Oberdieckkel együtt 1855-től 1879-ig szerkesztette az *Illustrierte Monatshefte für Obst-und Weinbau* című periodikát, és 1865-től fogva szerkesztette a *Pomologische Monatshefte* című, igen népszerű szaklapot. Szerkesztése alatt jelent meg továbbá a *Taschenbuch für Pomologen und Gartenfreunde*. *Die Lehre vom Obstbau* (A gyümölcsészet tana) című szakkönyvét Villási Pál magyar nyelven is megjelentette átdolgozott kiadásban (Bp., 1879.). Lukácsy Sándor *Gyümölcsfaiskolák* címmel jelentette meg Lucas nyomán írt művét (Pest, 1859.). PALLAS 11. kötet, Bp., 1895. 703. p.; SZABÓ 1995-a. 241. p.

Panaszkodik K. Öcsém a „linearis” ellen. Okozza é baja – mely csakhamar végére jut faiskolánk életének, az a körülmény, hogy akár ültetés alkalmával már mélyebben kerültek a’ fa gyökerei a’ föld alá, mint kellett volna, akár pedig később, ásás-kapálás alkalmával több földet halmoztak a’ fa tövére, mint kellett volna. Hárítsuk el az okot, elmarad az okozat, de ha már megvan az okozat is, a’ comma⁴⁰² tetűket⁴⁰³ olvasztott mésszel hamar el lehet veszíteni az utolsó szálig. Puha, hosszú szálú meszelővel az előbb fölfelé húzogatva a’ fán, a’ rügyek legkisebb sérülése nélkül még a’ legvékonyabb ágakat is be lehet így húzogatni mésszel, őszön vagy télen is enyhe napokon ’s tavasszal már egy sem marad életben a’ csúf jószág közül.

Bocsánat, többet ezuttal nem lehet írnom.

Sok jót kíván Nov. 25. 1884.

Szerető bátya

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1884. december 9. A-40. számú irat

[Az eredeti kötetben a B-259. számú, január 10-én kelt Bereczki levél után bekötve]

„Másolat az eredeti impúrumról”

„T. Törs Kálmán orsz. gy. képviselőnek

Budapest

Dec. 9. 884.

Kedves Öcsém!

„Bocsánat, ez uttal többet nem lehet írnom.” Így végeztem be azon levelem, melyet Kedves Öcsémnek (mult hó 25-én) írtam. A’ miből aztán gondolhatt Kedves Öcsém, hogy Nov. 20-ról hozzám írt kedves soraira, még nem fejeztem be válaszomat. Sok felé czibáltak akkor engemet. Többen türelmetlenül várták könyvemet. Ezeknek könyvet kellett csomagolnom. Többen ojtóvesszőt rendeltek sok gyümölcsfajról, ’s kívánták, hogy levélben biztassam őket a’ felől, hogy számíthatnak a’ megrendelt fajokra, vagy nem? Üzleti dolog volt ez; igaz, de hát az üzleti dolog szerintem

⁴⁰² comma, ae f.=vessző, ékezet (latin)

⁴⁰³ pajzstetvek valamelyik változata

olyan, a' minek nem szabad halasztást szenvednie. Pontosság, lelkiismeretesség, olyan hű kellék, a' minek egy üzleti embernél sem volna szabad hiányoznia. És, a' hol ezek hiányoznak, vége az üzlet hitelének, becsületének. Bízvást becsukhatja üzlete ajtaját.

Nos hát, bocsássa meg Kedves Öcsém, hogy levelére, melyet azóta több ízben is, a' mikor csak érkezésem volt, rá mindinkább fokozódó gyönyörrel olvastam át – kimerítő választ nem írhattam rögtön és egyszerre.

Most már fojtatom válaszem: de ne gondolja kedves Öcsém, hogy egy nap alatt és egyszerre írtam meg e' választ. Lassan gondolkozó, szóban szegény embernek nem megy oly könnyen az írás. Ugy készült e' válasz, mint a Lucza széke⁴⁰⁴.

Fogadja őszinte köszönetem, hogy megismertetett engem múltjával, jelenével. Tükör a Kedves Öcsém élete, melyben saját életem fojását látom, legalább részben visszaverődve. Arany⁴⁰⁵ fiatal korát nélkülözések közt élte át mint én, első volt tanuló társai közt mint engem is elsőnek ismertek tanuló társaim, noha tanítóim, szégyenlették elsőnek tenni a' szegény kőfaragó fiát a' dinasztiai fiai mellett. Szerencsémre én nem is vágytam soha semmiben elsőségre; tudomány szomjam úzótt, hajtott csak szüntelenül előre. Legyen áldott emléke tanítóimnak, hogy idejekorán rá szoktattak arra, hogy⁴⁰⁶ ne akarjak első lenni sehol az életben, hogy megtanítottak arra, hogy a' ki szegény, ne akarjon hencszegni, hanem húzódjék össze, és legyen szerény, mint az a' szegénységhez illik! Különben, ha tanítóim elmulasztották volna is engem erre rá szoktatni, a' velem született félénk természet, úgy is rászoktatott volna. Szokásban volt Kedves Öcsém az én deák koromban csaknem valamennyi gymnasiumban az: hogy a' tanulóknak érdem rend szerint kellett helyet foglalnia az iskola padokban, Osztályomban én voltam a legnagyobb, 's talán a legidősebb is. Rettenetesen szégyenlettem magam az apró népség közzé keveredni. Rimánkodva esenkedve kértem meg tanítóimat – már az első latin osztályban –, hogy engedjék meg nekem a' leg hátulsó padokban

⁴⁰⁴ Luca napja: december 13. Az e napon ünnepelt római katolikus szentet ma már az egyház sem tartja történeti személynek, csak legendai alaknak. A legendák szerint előkelő szicíliai családból származott, fiatalon felvette a keresztény vallást. Szűzességet fogadott s mártírhalált halt; egyes legendaváltozatok szerint önmaga tépte ki szemét, melyet a kérő oly szépnak talált. Neve a fény (lux) szóval áll kapcsolatban. A magyar néphit kétféle Lucát ismert, a jóságost és a boszorkányost. A néphit szerint a nevenapján végzett munkák (fonás, szövés, lúgzás, kenyérsütés, meszelés) tilalmainak megszegőit megbüntette. Ezen a napon kezdték csinálni a boszorkány felismerését biztosító eszközöket, amelyek rendszerint karácsony éjszakáján fejeződtek be, ezekre a cselekményekre éppen a hosszadalmasságuk (tizenhárom napig készülésük) jellemző. Legáltalánosabb a karácsony előestéjéig készülő lucaszéke, amelynek anyagát, formáját előírás szabályozta. (MAGYAR NÉPRAJZI, 3. kötet.)

⁴⁰⁵ Arany János (Nagyszalonta, 1817. március 2. – Bp., 1882. október 22.) költő, műfordító, szerkesztő.

⁴⁰⁶ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 150. p.

ülhetnem. Pedig akkoriban számárpadnak⁴⁰⁷ nevezték a' leghátulsó padokat! Jó magaviseletemre 's tanulásbani igyekezetemre való tekintetből kivételesen meg is engedték azt nekem. Rendkívül jól éreztem magamat itt a' számár padokban. A' vásott fiúkat, a' kik közé itt kerültem, példámmal és szép szóval jóra serkentettem; a' gyengébb elméjűeket, a' kik akarva nem akarva ide kerültek testvéri szeretettel igyekeztem segíteni tanulmányaikban, föladványkák megfejtésében. És e' mellett tanítóm valahányszor fölszólított, könnyű szerrel kikerülhettem iskola társaim reám függesztett tekintetét, mert a' padok rendszerint legmagasabban állottak az iskola belsejében, honnan iskola társaim feje fölött egyenest tanítóm megszokott jóságos arcára függeszthettem, vagy az iskola fehér üres falain jártathattam tekintetem. Ha néha, néha a' midőn tanítóm kérdésére felelnem kellett, észrevettem, hogy sokan rám függesztik szemeiket, olyankor bizonyos vóltam abban, hogy megzavarodom, 's a' mit legjobban tudtam is, helyesen elmondani zavaromban képes nem leszek. Képzelteri Kedves Öcsém, hogy mennyi félelmet kellett nekem nyilvános vizsgálatok alkalmával, a' meg nem szokott arcok előtt kiállanom!! Hanem hát szeretett a jó Isten, mert iskolai pályám végeztéig soha sem kellett szégyent aratnom.

Hejh, de nagyot is lélekzttem is ám, midőn kiállottam szerencsésen az utolsó vizsgálatot is!⁴⁰⁸

Ime! Ez a' vonás hiányzik Kedves Öcsém fiatalságának történetéből. Hozzám képest, – fiatal korábnai – nélkülözései mellett is szerencse fiának tarthatta ön magát.

A' nevelés, a' nyilvános iskola bátrakká szokta tenni még azokat is, a' kik félénkeknek születtek. Az iskola az énvelem született félénkségemen mit sem változtatott, átkísért ez engemet a' nyilvános életbe is.

Eltelve azon szent eszmékkal, a' mellyeket 1848 és 1849-be magamba szívótam, melyek által – hogy úgy mondjam egészen átvoltam szellemülve: aztán a' velem született félénkséget is számbavéve, csak hamar beláttam, hogy nekem a' nyilvános életben, – főképp hazánk mostoha viszonyai közt – nem lehet jövőm; hogy nekem ön állóságra vergődhetnem, családot alapíthatnom vajmi kevés reményem lehet az életben.

Kerülni kezdtem az embereket, főképp pedig, mint már mondám, a' népes gyülekezeteket.

Lemondottam arról, hogy keressem, kutassam, hol találhatnám meg a' mennyországot a földön, noha pedig isten csupa szerelemből, szeretetből, a' jónak, szépnek és igaznak szent szeretetéből gyúrta össze az én szívemet, 's helyezte

⁴⁰⁷ Számárpád = Régebben, főleg az elemi iskolában, a rossz, hanyag rendbontó tanulók részére fenntartott pad az osztályban

⁴⁰⁸ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 150–151. p.

keblembe! *Lemondottam a' család alapítási törekvésről.*⁴⁰⁹ Ime! ebben is különbözik kettőnk élete Kedves Öcsém.

Ön, Kedves Öcsém, miként leveléből látom, föltalálta a mennyországot már a' földön is: de mikép szintén leveléből látom, az emberiség kérlelhetetlen örök sorsa drágán megfizettette már önnel is azt a' boldogságot, a' mit a' földön keresett és talált. Ime, itt ismét az én életem vólt szerencsésebb mint az öné Kedves Öcsém! *Mint a' ki magát rideg életre kárhoztatta, nem lehettem boldog az életben: boldogságot tehát nem dulhatott föl, és szívembe mély sebet nem vághatott a sors.*⁴¹⁰ De ha bár nem ismerem, 's nem élveztem is a' családi élet boldogságát; még is, mert érző szívem van, élénk részvéttel tudom elképzelni azon apa keservét, a' ki angyaloknak adott életet, és a' kinek kebléről hideg ujjával a' halál angyalokat szakított le.

A' ki közülünk méltó arra Kedves Öcsém, hogy mások őt embernek, egész embernek tartsák, annak a szenvedett veszteségek folytán nem szabad bánata tengerében elmerülnie. Hiszen, a' ki anyától született, királyoktól le a koldusokig, elébb vagy utóbb le kell számolnia az élettel. A végzet, mely az élők fölött uralkodik, úgy sem törődik az emberek örömeivel fájdalmával. Az egész embernek nyugodt resignációval kell sorsát túrnie. Csak kis hitű, fél ember az, a' ki össze rokad a' sors csapásai alatt. Buborékok csak az illy kishitű emberek, melyek az élet tengerén nyomtalanul enyésznek el. Azt hiszik az ily kishitű emberek, hogy a' világ és annak minden öröme és boldogsága egyedül ő érték teremtetett és a' mikor aztán a kérlelhetetlen sors az ellenkezőről győzi meg őket, vakon rohannak a' kétségbeesés halálos torkába.

*Az egész*⁴¹¹ *ember szikla az élet tengerén, melyet hiába nyaldosnak az öröm és fájdalom egymást fölváltó hullámai. Meg-áll ott rendületlenül, 's teljesíti – a' mivel isten őt megbízta – missióját,*⁴¹² *mert tudja, hogy a' min az ember úgy sem változtathat, abba a' végzetbe bele kell nyugodnia.*

Üdvözlöm tehát önt Kedves Öcsém, hogy lelke végre is fölül emelkedett azon fájdalmakon, melyek szívét kis angyaloknak elvesztése miatt elöntötték, mert, íme! most már egész emberként áll ön lelkem előtt, egész emberként, a' ki hazája és az emberiség javára tovább is értékesítheti azt az életet, melyet istentől nyert.

És most, Kedves Öcsém, miután színről színre ismerjük egymást, engedje remélnem, hogy mi ketten, mint szellemben és a' sorsban egyenlő két testvér, vállat vállhoz vetve törekedni fognak hazánkban az emberiség

⁴⁰⁹ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 151. p.

⁴¹⁰ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 151. p.

⁴¹¹ Az eredetiben is aláhúzott szó.

⁴¹² A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 151–152. p.

jótevény nemtőjének, Pomonának⁴¹³ birodalmát minél szélesebbre kiterjeszteni. Ámen.

*Az ég áldja meg minden jóval önt és kedves családját, szívből kívánja
szerető bátyja*

*Bereczki Máté*⁴¹⁴

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885 első napja D-212. számú levél

„Mező-Tur. 1885 első napján

Kedves Barátom!

Tegnap levelemben elmondtam az ujévi hálálkodást, tehát most menjünk tovább. Írtam hozzád dec. 26-án, küldtem vele a' Bencsik⁴¹⁵ úr levelét, úgy tegnap is.

Az országos gazdasági egyesület⁴¹⁶ titkárának is írtam, követelve tőle a' Gyümölcsészeti füzetek múlt évi fojamának cím lapját, hogy legalább színes ábra is beköthető legyen.

⁴¹³ Pomona = a gyümölcsfák istennője, védője a latin mitológiában

⁴¹⁴ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 152. p.

⁴¹⁵ Bencsik György, tápiógyörgyei és füzesmegyeri (1829. ápr. 24. – 1889. ápr. 23.), szarvasgedei fölbirtokos, gyümölcsész. (PIM NÉVTÉR IRODALMI ADATTÁR) <http://www.macse.org/gudenus/mcsat/fam.aspx?id=68183>

⁴¹⁶ ORSZÁGOS MAGYAR GAZDASÁGI EGYESÜLET (OMGE) = Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) a magyar mezőgazdaság ügyét szolgáló országos egyesület volt, és 1827 és 1945 között működött. Megalapítását Széchenyi István gróf kezdeményezte 1827-ben. Akkor Pályafutási Társaság néven alakult meg, és 1830. június 11-én az Állattenyésztő Társaság nevet vette fel. Első elnöke – ideiglenesen – Széchenyi István gróf, 1831-ben Orczy Lőrinc báró, majd 1832-ben pedig Keglevich László gróf vezette a Társaságot. Ugyancsak ő vásárolta meg az Üllői úton levő telket Károlyi György gróftól, sorsolási kölcsön útján szerezte be a kellő pénzt, és Széchenyi István gróf javaslatára „Köztelek” nevet vette fel, melyet a társaság épületének homlokzatára is kiírtak. Ebben az évben tartották az első gépkiallítását, Angliából hozatott gépekkel. 1835. június 8-tól már Magyar Gazdasági Egyesület elnevezés alatt folytatta működését. Az elnöke ekkor Károlyi Lajos gróf lett; fizetési titkára („titoknok”) 1836-tól Kacsokics Lajos, aki az egyesület folyóiratát Gazdasági Tudósítások címen 1841-ig szerkesztette. Ezt a folyóiratot a hetenként megjelent *Magyar Gazda* váltotta fel ugyancsak Kacsokics szerkesztése alatt. 1837-ben sikeres állat-, gyapjú- és gépkiallítás tartottak. Az elnök 1839-től Károlyi György gróf lett. 1842-ben a lóversenyügy, amely eddig váza volt az egyesületnek, Széchenyi István gróf javaslatára különvált a Lóverseny-egylet megalakításával. 1842-ben József nádor lett az egyesület pártfogója. Örökebe 1847-ben fia, István lépett. 1840-ben a *Mezei Naptárt* és a

Gazdasági Kis Tükör-t adta ki az egyesület, amelynek munkatársai 1840-46 között több mintagazdaságot szemléltek meg és ismertettek a folyóiratokban. 1841-ben gyapjúkiállítást és nagy ekeversenyt rendeztek. 1844-ben meghalt az egyleti működés addigi lelke, Csapó Dániel alelnök. 1847-ben közadakozásból építette fel a "Köztelek" palotáját. 1848/49-ben Havas József kormánybiztos rokonszenvét megnyerték, aki működési ideje alatt támogatta is az egyesületet. Ekkor Andrássy György gróf elnökle alatt tizenkét fős bizottság vezette az egyesületet, amelynek már ekkor Korizmic László is tagja volt. Ez így tartott 1857. november 16-ig. Korizmic László 1849-ben megindította saját vállalkozásaként a *Gazdasági Lapokat*, amelyet 1851-ig Morócz István szerkesztett. Ez a lap 1851-től az egyesület hivatalos közlönye lett. 1857-ben jól sikerült kiállítást rendeztek a Köztelken. 1857-ben Ferenc József király a gazdasági egyesület hódoló küldöttségének kérésére megerősítette az egyesület alapszabályait és megengedte annak újjászervezését. A gellérthegyi szőlőiskola javára 10.000 forintot adományozott. 1858-ban Károlyi István grófot választották meg elnöknek, Lónyai Gábor és Korizmic László lett az alelnök, „titoknok” pedig Morócz István. Az ezt követő 10 esztendőben az egyesület igen szépen működött. Lelke e működésnek Korizmic László volt. Majláth György indítványára 1858-ban kezdeményezte az egyesület a Magyar Földhitelintézetet megalapítását, amely 1863-ban meg is kezdte működését. 1858-ban ekeversenyt tartottak Rákospalotán, 1859-ben gép- és eszközkiállítást, valamint ekeversenyt rendeztek Ercsiben. 1860-ban juhkiállítást és ekegépversenyt tartottak Tót-Megyeren. 1862-ben Londonban, 1863-ban Hamburgban, 1866-ban Bécsben rendezte az egyesület a külföldi bemutatkozás magyar mezőgazdasági részét. Történelmi nevezetességű az az állat- és gépkkiállítás a budapesti Városligetben, amelyet Ferenc József is meglátogatott. A szabadságharc leverése után először érintkezett nyilvános ünnepélyességgel a nemzettel, s így e kiállítás mintegy kiindulási pontja lett az 1867-i kiegyezésnek a nemzet és a király között. 1861-ben Károlyi István gróf lemondott. Istvántelket adományozta használatra Rákospalotán az egyesületnek. Ekkor az elnök Károlyi Lajos gróf lett, aki 1863-ban meghalt. 1862 márciusától az Országos Magyar Gazdasági Egyesület nevet használta az egyesület. 1864-ben Festetics György gróf lett az elnök, 1861-ben segédtitkár Ordódy Sándor, 1863-ban Kodolányi Antal. Az országos budai szőlőiskola igazgatójává 1859-ben dr. Entz Ferencet választották meg. Az 1867–1880-ig terjedő időszak politikai föllendülése zsibbasztólag hatott az egyesület működésére. 1868-ban a földművelési minisztérium kezdeményezésére és vezetése mellett tartották meg az első országos kongresszust. 1869-ben Ercsiben aratógépversenyt rendeztek. 1870-től az elnök Lónyai Gábor, az alelnökök Korizmic László és Hajós József, segédtitkár dr. Mórocz István mellett Tóth László lett. 1870–1876-ig havi folyóiratot adtak ki „Egyesületi Közlemények” címen. 1870-ben dohány-, sajt-, túró- és kender-kiállítás rendeztek. Ekkor vetődött fel először a Gazdasági Múzeum megalapításának a gondolata. 1871-ben sertés-kiállítás volt Kőbányán, gyümölcskiállítás a Nemzeti Múzeumban. A Köztelki palotát háromemeletesre bővítették. 1873-ban az egyesület irányította a bécsi világkiállítás magyar gazdasági részét. 1874-ben a londoni világkiállításon elismerést szerzett a magyar boroknak. 1875-ben állandó borkiállítás nyílt a Köztelken. Megindították Tormay Béla közreműködésével az *Állattenyésztési Füzetek* című sorozatot. 1875-ben az Istvántelki földműves- és kertész-iskola megnyitására került sor. 1876-tól Szapáry Gyula gróf lett az egyesület elnöke, alelnökök: Korizmic László és Széchényi Pál gróf. A Budai Szőlőiskola igazgatója Molnár István lett. 1878-ban Tormay Béla indítványozta a tenyészállatvásárok megrendezését. Ebben az évben Székesfehérváron tartottak kongresszust. 1879-ben jelent meg az Emlékkönyv első füzeté, melynek szerzője Galgóczy Károly volt. 1879-ben és 1880-ban nagy tanácskozás volt a mezőgazdasági hanyatlás tárgyában. A Villási Pál által szerkesztett *Gyümölcsészeti Füzetek* kiadását indították el. 1880. május 22-én az egyesület félszázados fennállását megünnepelték. Kezdeményezték gazdasági egyletek szövetségének megszervezését. Budapesten 1881-ben megalakult a Gazdakör. Ordódy Lajos első titkár, 1886-ban igazgató lett. 1881-ben nagy országos gyümölcskiállítás volt a Vigadóban. A bélyei uradalom szemléje. 1882-ben az agárdi nemzetközi gőzeke- és ekeversenyt rendeztek. Kezdeményezték egy központi tejszarnok létrehozását Budapesten. 1883-ban a Majthényi-féle roszkosi gyümölcsstelep, 1884-ben a lévai uradalom, a Timár-család detta-topolyai, s a kormány pusztá-péklai rizstelepének

Vázlatod III-ik kötetébe annyiszor felemlited nevemet, hogy bizony még híres emberré teszesz, ám akaratodat 's véleményedet nem hogy korlátok közt akarom, de azt töllem telhetőleg elősegíteni óhajtom. Én ezt a körülményt utólag csak azért említem fel, mert attól tartok, hogy rossz akaratu ellenségeid azt hátrányodra róják fel.

Ide mellékelve küldöm a Pap levelező lapját valamint 3 db hozzám érkezett levelet néked átnézés végett, azért: hogy lásd, hogy miképpen a' Jó isten is adott nékem vigasztalókat, kiknek bajaimat elpanaszolám. Ó! de kedves Karácsonyi ajándék volt e 3 levél 2 rajz nékem! Nagy lelki jutalomnak vettem azt az Istentől.

A gyász szegéjű levél ifju kori tanuló társamtól a' Romániába lakó Veres Ferkótól⁴¹⁷ van, ki a' gyász szegéjjel Sándor bátyját gyászolja. A másik 2 levél Benka Gyula⁴¹⁸ szarvasi Gimnázium igazgató tanárjától,

megszemlézése. 1882-től a földművelési minisztérium megbízásából rendezik a tenyészállatvásárokat. 1884-ben kezdték meg a sör- és árpakiállításokat. Bián gépversenyt, 1885-ben Szolnokon aratógépversenyt rendeztek. Megalapították a gazdasági könyvkiadó vállalatot. 1888-ban Brüsszelben a világkiállításon az egyesület rendezésében mutatták be a magyar mezőgazdaság eredményeit. 1889-ben Szajolon aratógépverseny rendeztek, 1890-ben a bécsi kiállítás mezőgazdasági részét az egyesület mutatta be. Évenként nagygyűlést tartottak a szövetségbe lépett gazdasági egyesületek, amelyen gyümölcs-, dohánykiállítások bemutatására is sor került. 1891-ben indították el a *Köztelek* egyesületi közlönyt, előbb Baross Károly, majd 1893-ban Szilassy Zoltán szerkesztése alatt. 1893-tól ügyvezető titkár Rubinek Gyula. 1892-ben Nyíregyházán nemzetközi aratógépverseny rendeztek. Ebben az évben alakult meg az Ordódy Lajos és Széchényi Imre gróf által kezdeményezett Mezőgazdák Országos Szövetkezete. 1895-ben rendezték meg a III. országos gazdakongresszust. – 1945-ben az egyesület megszűnt. (GALGÓCZY K. 1880, 1898.; PALLAS)

⁴¹⁷ Veress Ferenc (Sarkad, 1830. november 16. – Középfalva, kisközség Szolnok-Doboka vármegyében, a bethleni járásban, ma Chiuza, Románia, 1894. november 30.) mezőgazdász, Veress Sándor (1828–1884) mérnök öccse. A debreceni református kollégiumban tanult 1848-ig, majd önkéntesként beállt a honvédseregbe. Világos után egy ideig Zerinden (Bélzerind, ma: Zerindu Mic, Románia; Nagyzerind, Arad vm., ma Zerind, Románia) tanító, később árvabizottsági tollnok lett Békésen, majd Kétegyházán uradalmi ispán volt. 1861-ben Bukarestbe költözött és III. Obrenovics Milán (1780–1860) szerb fejedelem ottani birtokának jószágkormányzója lett. A fejedelmi birtok eladása után Stirbey Demeter herceg birtokát igazgatta. 1890-ben tért haza, és Középfalván, ahol középirtokot vásárolt, visszavonulva gazdálkodott. Több útleírását és az 1848-as eseményekre való visszaemlékezését közölték a korabeli lapok. *Feriz bég* álnéven is írogatott. – Irodalom: KOÓS F. 1890. II. 295–302. p.; 1848–49-IKI TÖRTÉNELMI LAPOK 1892. 289. p. arckép, 1894, 220. p.; VASÁRNAPI ÚJSÁG, 1894. 50. sz. (Nekrológ); PALLAS XVI. 782. p.; MAGYAR ÉLETRAJZI 2. kötet 988. p.; SZINNYEI 1912.

⁴¹⁸ Benka Gyula (Békéscsaba, 1838. április 8. – Szarvas, 1923. április 30.) tanár, pedagógiai író, költő, újságíró és szerkesztő. – 1862–1908 között a szarvasi evangélikus gimnázium tanára, egyúttal 1884-től 1908-ig igazgatója. 1908-ban vonult nyugalomba. 1863-ban megszervezte a gimnázium felső osztályaihoz kapcsolódó tanítóképzőt, melyet 1907-ben önálló intézménnyé tett. Felismerte a pszichológia jelentőségét a nevelésben. Magyarországon az első között foglalkozott gyermek- és fejlődés- valamint tapasztalati lélektani kérdésekkel. Nagy jelentőséget tulajdonított a nevelésnek. Radikális demokrata nézeteket vallott. Pedagógiai és iskolatörténeti tárgyú műveket publikált. Bővebb pályafutását lásd MAGYAR ÉLETRAJZI 1. kötet 177–178. p.; UJ ÉLETRAJZI 1. kötet 629. p.

László vőm jó barátjától, és nékem gyermek korától ismerősömtől való, kinél most Dani fiam⁴¹⁹ van kosztón, lakáson, teljes ellátással. Most ezen gyermek annyira utána adta magát csikónak, borjunak, cselédnek itthon, hogy a Turi Tanárai tanácsára el kellett Turról vitetnem, holott itt még 2 évig tanulhatott volna. De csak képzelj e' Dani fiamba milyen érzékeny lélek és jószág iránti szenvedély van. Midőn valami elvénült lovat, vagy ökröt kellett eladni, nyakába borult azoknak, és fenhangon sírt ország világ hallattára.

Kedves László vőm, midőn Danit elvitte Szarvasra, olly szerentsés volt, hogy őt alkalmasint a' legjobb helyre sikerült néki elhelyezni. Ugyi! hogy szenvedéseimért jutalmaz engem az Isten?

Benka Gyula, Veres Ferenc kifogástalan férfiak minden tekintetben, a' kiket egyelőre leveleik által is kívántam véled meg ismertetni. Megismerheted még te azokat személynesen is, mert hát a' rokonszenves emberek olyanok, mint a' mágnes, vonzóerővel bírnak.

Azok már téged részint munkád, részint az én leveleimből régen ismernek. Illő tehát, hogy te is ismerd őket.

Majd ezen 3 levelet valamikor vissza küldheted.

Ez előtt az álmatlanság gyötört, és íme! miolta a' végzet keze kezd működni, képes vagyok keresztül aludni az egész éjjel.

Ó! de boldognak érzem magamat.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő D.

⁴¹⁹ Dörgő Dániel, legifjabb (Mezőtúr, 1870. január 11. – Mezőtúr, 1927. december 7. 17 óra) a szarvasi gimnázium tanulója, majd 1886 őszétől 1889 nyaráig (3 évig) a Kolozsmonostori Gazdasági Tanintézet bentlakó diákjaként mezőgazdász szakmát szerzett. Három évig a Hitelintézet titkára volt. A Millennium évében lovas bandériumot szervezett és vezetett. Az Úri Kaszinó tagja volt. A Mezőtúri Korcsolyázó Egylet elnöke 1895-ben. „...ki úgy példás közéleti szereplésével, mint a magánéletben szerény, puritán jellemével, lelkiismeretes szorgosságával az egész város közmegbecsülését vívta ki a maga részére.” – emlékezett meg róla a *Mezőtúr és Vidéke*. 1923-tól önállóan gazdálkodott 52 holdas (másutt, vagy korábban 221 kataszteri holdas) birtokán. Vármegyei és városi virilis képviselő volt 1903-ban. Az I. világháborúban a 68. gyalogezred kötelékében harcolt az orosz fronton, súlyosan megsebesült. A felsőrézsi református temetőben lévő családi sírboltban helyezték örök nyugalomra. Halálának oka: öngyilkosság lövés által. Felesége Szűcs Erzsébet volt. Lakott a Kígyó utca 5. szám alatt. – [BODORIK S. MEZŐTÚRI LEXIKON 1999. 52. p. SCHEFTSIK GY. 1935. <https://www.vfmk.hu/hu/node/6231>]. A mezőtúri hagyomány szerint alakjáról mintázta az *Úri muri* című regényében jelentős szerepet és mondanivalót jelentő „csörgővízi és berettyói Csörgő Csuli” alakját Mórincz Zsigmond.

Éppen most kaptam Jurenák Sándor⁴²⁰ barátunktól az ide mellékelt levelet, melyet ő egy általam hozzá írt tudakozódó levelemre írt.

Ugyan is, ő is, én is, a Budapesti Kataszteri Kerületbe biz. tagok vagyunk, és Jan 15-re meg hívtam oda gyűlésre, a' reclamatiók 2-od fokú elbírálására, utálom ezen szörny szülőtt, korrupcióval telített ügyet. Kérdeztem tőlle mit tegyünk? Itt a válasz.

Valószínűleg beszélni fogok Jurenák barátunkkal mert ezen utálatos ügy nagyon meg feküdte a' gyomromat."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta majd négyoldalas levelét. A levélpapír 1. oldalának tetején található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „1 év. Válasz mind három levélre 5/1. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. január 3. A-41. számú irat

[Az eredeti kötetben a B-258. számú, január 5-én kelt Bereczki levél után bekötve]

„Másolás az eredetiről”

„T.

Bereczki Máténak

M. Kovácsháza

„Megyer, 1885. jan. 3-án

Kedves régi barátom!

Ugy látom megbotránkoztál azon, hogy könyv-szállítmányod vissza küldetett. Ebben nincs semmi részem, mivel a küldemény postai megbízással jött, 's gondolhatod, hogy milyen nagy mostanában a szédelgés! én pedig hat hónapja már szenvedő állapotban lévén, kevés figyelmet fordítottam a postai megbízásokra. Még kérdés továbbá a Szécsényi posta hivatalnál mi van ott számomra? míg végre később

⁴²⁰ Jurenák Sándor (1820 k. – 1901. október 19.) Törökszentmiklós-környéki (Pusztajókút, Pusztatényő, később Tiszatényő) földbirtokos, 1895-ben 694 kat. hold földön gazdálkodott. Egy ideig a Külső-Szolnok Megyei Gazdasági Egyesület alelnöke, majd elnöke volt. Ebben a tisztségében került kapcsolatba, mint a mezőgazdasági kiállítások szervezője, Dörgő Dániellel és Bereczki Mátéval. Cikkeket írt az *Erdélyi Gazdába* (Miképp boldogulhatunk a mezei gazdálkodás terén? Bpest, 1879.) SZINNYEI; A MAGYAR KORONA 2. 1897 210–211. p. - és Szabó Antal törökszentmiklói múzeumigazgató, helytörténész szíves közlése (és PIM NÉVTÉR IRODALMI ADATTÁR)

rájöttem, hogy Mező Kovácsiból van föladvá 87 Ft. értékű, és 3 Ft 45 kr. utánvéttel, és aláírtam, a megbízó elismervényt: a csomag vissza küldetett. Jobb lett volna rendes uton küldeni szállító levéllel 's habár utánvét mellett, vagy egy lev. lapot csatoltál volna hozzá még előre. Így nem károsodtál volna 80 Ftba, a mit én sajnálok a legjobban, mert hogy munkáinkra még postai díjakon is fölül fizettünk: az csakugyan bosszantó dolog. Világos tény, hogy egyszerre három-négy csomag is érkezvén nevemre kénytelen voltam pár napig váró helyzetbe tenni magamat, hogy a csomagokat szortírozzák. Így ünnepek, új év táján nagyban úzik az irodalmi schwindlerek mesterségüket, ez az oka, hogy nagy becsű küldeményed, melyet még folyvást bírni óhajtok, ne is vondd el tőlem, tévedésből vissza küldetett, holott aláírt nyugtám ott van a' postahivatalban.

A 2. kötetről még újságilag sem értesültem.

Nagy bajom volt kedves Mátém. Az orvos által „izomzuznak” nevezett lábfájás fejlődött ki rajtam, mely hat hónapig kínozta és sok költségembe került.

M. é. Július 7-én a' jobb, Oct. 6-án a' bal lábamon ütött ki az ikragörccs, mely egész existenciámat megbénította csak is az év leg végsőbb napjaiban tértem magamhoz annyira, hogy posztó csizmában végezhettem hivatalos kötelmeimet. Így lépvén át a' 60dik év fordulót.

Tehát kedves régi barátom, ne röstelld még egyszer elküldeni munkád' kis kötetét, Mindenek fölött büszke vagyok arra, hogy iskolatársam irodalmi műveit bírhatom, 's lapjainkban az én szempontomból is ismertethetem.

Fogadd az új év kezdetén őszinte áldásomat, mely biztosítéka legyen állandó szeretetemnek irántad.

Vagyok igaz barátod

Sántha Mihály⁴²¹

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

⁴²¹ Sántha Mihály (Bussa, Nógrád vm.1824. október 24. – Nógrádmegyer, 1887. november 24.) római katolikus plébános. Bereczki ifjúkori barátja, váci gimnáziumi osztálytársa volt. Szegény földműves szülők fia, a gimnáziumot Gyöngyösön és Vácon, a teológiát 1845-től Nagyszombatban végezte. 1849. augusztus 12-én történt fölszentelése után előbb Ipolyságon és Varbón káplán volt, majd 1852. október 10-től Óvárott (Nógrád vm.) plébános. 1868. augusztus 16-án helyezték Megyerre (Nógrád vm.) , ahol egészen haláláig működött. Termékeny cikkíró volt, teológiai, filozófiai és történeti témákban, de a szépirodalom terén is adott ki írásokat. A lapokban és folyóiratokban 1847-től megjelent esszéinek, tanulmányainak száma 800-nál is többre tehető; 1869-ig írt dolgozatainak kéziratát az esztergomi főegyházmezei könyvtárban őrzik. Önálló kötetei is jelentek meg. SZINNYEI

1885. január 5. A-42. számú levél

[Sántha Mihálynak szóló ironikus írás az újra megküldött katalógus lapjára írva.]

[Az eredeti kötetben a B-258. számú, január 5-én kelt Bereczki levél után bekötve]

[1885. január 5-én]

„(válasz catalogban)

A cziczuska egyszer beleharapott a forró kásába. Megégett szájacskája.

Kérlek, ne ítélj el szegénykét, ha másodszor fél bele harapni abba, a mi egyszer megégette száját.

Boldog új évet

Bereczky

Ceruzás feljegyzés:

Lásd IV. kötet. 305–315. lapokon⁴²²

* * *

1885. január 5. B-258. számú levél

[Ennek a levélnek a mellékletei a kronológiai sorrend miatt e forráskiadványban korábban közölt, de az eredeti kötetben ezután bekötött alábbi levelek és levélmásolatok:

1884. november 20. A-38. számú irat

1885. január 3. A-41. számú irat – Sántha Mihály levele Bereczki Máténak

1885. január 5. A-42. számú levél – Sántha Mihálynak szóló ironikus írás az újra megküldött katalógus lapjára írva.]

„Mező-Kovácsháza, Jan. 5. 1885.

Kedves barátom!

Megint három leveledre kell egyszerre válaszolnom. Köszönöm, hogy kevés ideig tartó, de engem mégis nyugtalanító hallgatagságod hibáját ilyen kedvem szerint igyekszel helyre hozni.

Nos hát Dec. 26-ról irt leveledben visszakaptam Bencsik levelét. A Pétery Károly almára előjegyeztelek. Törs Kálmán levelét kéred e leveledben, tehát ezennel küldöm:⁴²³ de az arra irt válaszom

⁴²² Eredeti utalás Bereczki Máté 1884. december 26. B-257. számú levelére. Lásd Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése IV. 1884. január 15.–1884. december 25. kötetben! http://vfek.vfmk.hu/00000185/bereczki_mate-dorgo_daniel_4.pdf

⁴²³ Lásd e forráskiadványban a kronológiai sorrend miatt korábban: 1884. november 20. A-38. számú irat

fogalmazványát mindaddig nem bocsátom ki a kezeim közül, a míg hirt nem hallok Törs Kálmántól, hogy meg kapta azt. Reclamáltam e válaszom: de még nem tudom mi lesz az eredmény. – Jól tetted, hogy újból előfizettél a Gyümölcsészeti füzetekre! Lássuk, hogyan és mikép cselekszik az ellenfél! – Kéred, hogy melyik fajokról küldj vesszőt? Majd utána nézek, mihelyt ráérhetek és közlöm veled azok nevét.

Dec. 31-ről irt leveledben írod, hogy Sántha Miskának elküldötted levelemet: aztán örülsz, hogy Bécsben és környékén a bosszúló isten úgy megsuhogtatta a bűnösök fölött büntető vesszejét s végül sok jót kívánsz nekem a megújuló esztendőben. – Tudod, hogy jó kívánataidról, ha nem írtad volna is, meg vagyok győződve. Azt is tudhatod, ha nem írnam is, hogy istentől néked én is csak jót kívánhatok: tehát a leveledre nincs mit válaszolnom egyebet.

Jan. 1-ső napján pedig egy csomó hozzád érkezett levelet küldöttél el hozzám (1884 Deczember hóban kelt Benka Gyula 2, Jurenák Sándor 1 és Veres Ferenc⁴²⁴ 1 levelét lásd rejték fiókba), hogy olvassam el azokat én is. Elolvastam. Ime vissza is küldöm. E levelekből meggyőződtem arról, hogy vannak még e romlott világban is jók és igazak, a kik hozzád, mint jóhoz és igazhoz örömet vonzódnak; a kik örömmel keresnek föl téged szellemileg akkor, midőn észreveszik, hogy a bajok sulya rád nehezedett és elhosszák életbölcességüknek kincses ládáját, hogy támogassanak téged, nehogy leroskadjál.

Óh! barátom nagy áldása az életnek az igaz barátság. Kinek csak egyetlenegy igaz barátja is akad az életben; annak nincs joga az életét megutálni, az élet bajai miatt kétségbe esni. A kinek isten több igaz barátot is adott, mint neked is, annak szeretnie kell az életet. Hisz az élet ennél nagyobb boldogságot aligha adhatna valakinek. –

Nekem sok, igen sok barátom van: de mind igazak-e ezen barátaim? Isten, ki a szívekbe és vesékbe is lát, tudhatná azt csak megmondani. Önmagamról azonban kérdés nélkül elmerem mondani, hogy mindenkinek és mindaddig igaz barátja vagyok, a míg arról nem győz meg a szomorú tapasztalás, hogy ez is, amaz is nem méltó az én barátságomra. A sokszori csalódás annyira megedzé már szívem, hogy fájdalmat sem érzek, ha akad egy-egy nem igaz barátom! Veszteségem mindig kipótolja egy-egy igaz barát. Hadd hulljon hát a férgese!

Ime az új esztendő is átszalasztott már a rostán egy olyan barátot, a kiben jót és igazat sejtettem, a kit mikép az ide mellékelt névjegyről láthatod hozzám csak a hiúság, a kitűnési vágy csatolt.

⁴²⁴ Veress Ferenc (1830–1894) Dörgő Dániel volt iskolatársa, barátja, akit korábban Veres Ferkóként emlegetett.

Ez a szerencsétlen pap,⁴²⁵ a kit én a Simonffy piros alma leírásában⁴²⁶ kedves öcsémnek neveztem, akarata ellenére, hamar elárulta magát előttem. Névjegye lett árulója. Mit is ítélné az ember olyanról, a ki a mostani kormánytól dicsőségesnek tartja érdemkeresztet elfogadni s avval névjegyén, fűnek fának magamagát fitogtatni!

Valódi hazafiúi érdemeket a mi mostani kormányunk nem képes kitüntetni. Azok kapnak ettől érdemkeresztet, akik a kormány szekerének tolásában szereznek érdemet. Nos hát az ilyen emberek nem azok aztán, a kik az én rokonszenvemre számíthatnak! Nem hittem volna erről a papról, hogy benne a hiúság ördöge lappanghasson: oly elragadtatással beszélt nekem a pomológáról s az én pomol. törekvéseim hasznos voltáról: de arról hűségesen hallgatott, hogy arany érdem keresszettel⁴²⁷ czégéressé tette magát. A mint tehát névjegyét megkaptam s czégéres voltáról meggyőződtem; hamarjában az ide mellékelte levélben akartam neki torkára forrasztani a czégéreskedést: de meggondolva a dolgot nem neki, hanem neked küldöm meg e neki szánt levelet. Hiú ember még bosszúállóvá válhatnék, ha valaki hiúságát piszkálná. Minek szereznek hát magamnak ellenséget?

Sok jót kíván mindnyájatoknak ez uj esztendőben

igaz barátod

Bereczki Máté⁴²⁸

⁴²⁵ Justus József (Sátorajaujhely,? – 1910), 1857-ben polgári (Szabolcs vm.), 1858–1859-ben jászapáti (Jász-Nagykun-Szolnok vm.) káplán, 1862-től ideiglenesen mezőkövesdi (Borsod vm.) plébános, majd esperesplébános Alattánban (Jász-Nagykun-Szolnok vm.) kanonok. A Természettudományi Társulat rendes tagja. A Zemplén megyei kórház számára 1000 forintos adományt, a sátorajaujhelyi gimnázium számára 1500 forintos ösztöndíjat alapított, egy „kisdédóvó” intézmény felállítására is adakozott 1000 forintot (SZENTIVÁNYI K. GY. 1893. 102. p. – R. Fucsek Gyula: Egy kitűnő pomológus című írásában részletesen ismertette az alattányi parókiális kertben, 480-féle fajtára kiterjedő „kísérleti faiskoláját”. R. FUCSEK GY. 1896.

⁴²⁶ Simonffy piros (alma) = BERECSKI 3. kötet 345. p.

⁴²⁷ Koronás arany érdemkereszt = 1850. február 16-án I. Ferenc József kitüntetést alapított az eddigi Polgári Érdemrendek helyett. Az alapítás a Ferenc József-rend alapítása után történt, vagyis az érdemkeresztek eredetileg nem tartoztak a rendhez, csupán később csatolták ahhoz őket. A keresztek a rend motívumvilágát hordozták. Az alapszabályon az első módosítás 1914. szeptember 20-án történt, amelyet azután több követett. A Habsburg-ház trónfosztásával a kitüntetés adománya megszűnt, annak viselését azonban engedélyezték. – BODROGI P. – MOLNÁR J. – ZEIDLER S. 2005; FELSZEGHY et al. 1943. – A Ferenc József Rend lovagkeresztje Justus József számára történő adományozási javaslatáról fennmaradt a Minisztertanács 1883. május 30-án tartott 16. ülésének jegyzőkönyve. Itt a 4. napirendi pontban terjesztette fel – többek között – őt a vallás és közoktatásügyi miniszter e kitüntetésre. Lásd Magyar Nemzeti Levéltár Adatbázisok Online <http://adatbazisokonline.hu/en/adatbazis/minisztertanacs-jegyzokonyvek-1867-1944/adatlap/57098>

⁴²⁸ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 156. p.

U. i.: Jan. 6-án kaptam Nógrádból a Megyeri paptól választ az általa neki megküldött levelemre. Ide mellékelem⁴²⁹ azt is, rájegyezve válaszom mását, melyet neki catalogom egy lapjára írva megküldöttem.⁴³⁰ Mentségét nem veszem semmibe.

B. M.”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. január 5. B-258a. számú levél

Mező-Kovácsháza, Jan. 5. 1885.

Névjegyen

Tekintetes Bereczki Máté úrnak
Mező-Kovácsháza

Justus József

Esperes plébános, a koronás arany érdem-kereszt tulajdonosa

B. u. é. k!”

Kedves öcsém!

Midőn az ujév alkalmából irányomban volt szives megemlékezését megköszönöm, meg nem állhatom, hogy meg ne kárpáljam kedves öcsémet azért, hogy mindeddig el tudta hallgatni előttem azt, hogy „koronás arany” csecsebecsét kapott és azt, hogy miért kapta azt?

Őszinte szívből kívánom, (’s hiszem, hogy, – ha csakugyan gyönyörködik a csecsebecsékben – ennél jobbat aligha is kívánhatnék ez uj esztendőben), engedje a jó isten, hogy kedves öcsém, mint „aranygyapjas” hajthassa le örök pihenőre fejét.

Boldog uj évet kíván

szerető bátyja

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

⁴²⁹ Lásd e forráskiadványban a kronológiai sorrend miatt korábban: 1885. január 3. A-41. számú irat

⁴³⁰ Lásd e forráskiadványban a kronológiai sorrend miatt korábban: 1885. január 5. A-42. számú levél

1885. január 7. A-43. számú irat

[Az eredeti kötetben a B-260. számú, január 18-án kelt Bereczki levél után bekötve]

„Másolás az eredetiről!”

„Bereczki Máté úrnak

Mező-Kovácsháza

Budapest, 1885. Január 7.

Kedves Uram Bátyám!

Bál van ma este az udvarnál. Vagy másfél ezren vagyunk reá hivatalosak. Gondoltam hát magamban, csinállok én is magamnak egy jó estét 's még honatya-társaim⁴³¹ éldelik a felséges udvar czukkedlejit⁴³² és egyéb édességeit, konverszálók egy keveset az én távoli jó bátyámmal, a' kinek egy levelére, és pedig igen kedves levelére úgy is válasszal tartozom 's a' kinek illik, intra muros⁴³³ boldog ujesztendőt kívánnom.

Csúnya dolog, hogy már eddig is nem tettem. De szegény ember szándékát bódog isten bírja. Nem vólt jó ünnepem, betegeskedtem 's mikor lábon voltam: itt vólt nyakamon a' sok rabszolga-kereskedő, a' hogy én azokat a lapszerkesztő barátaimat nevezem, kiknek műhelyében én volnék az első legény. Vagynak pedig ők négyen. Ennyinél kell nekem egész emberszámot betöltenem, hogy egy ember számára szűken elegendő keresethez jussak.

De volt azért még is néhány kedves órá, mely sok mindenért kárpótolt. Ez volt a' Karácson-est, mikor a' Karácsonfát meggyújtottuk. Az én három purdémnak, – a' kikről oly kedvesen emlékezik édes Bátyám utolsó levelében – öröme fölött nagy vólt az én örömöm. A' leg nagyobb, kilenczedik évében 's a harmadik elemít idehaza tanuló leánykám már nagy diák, az már maga is segített a' mamának a' fát díszíteni 's a' karácson est mysteriuma neki már nem mysterium. De a' legkisebb, egy furcsa két éves leányka, kit török symphatiából Fatimének kereszteltünk, a' melléhez szorította a' nála csak nem nagyobb babát, a' mit kapott és sorra faggatott minden embert, hogy „maga a' Jézuska, a' ki a' babát hozza?” A fiam pedig, a' ki roppant purista nyelvész⁴³⁴ 's meg nem tűri a magyarban az idegen szavakat, az Aradi (Radir) gumminak örült, a' mivel kifogja törülni a' képes históriából Dunaparti Napóleont (Bonaparte).

⁴³¹ A levélíró – Törs Kálmán 1878-tól függetlenségi és 48-as párti programmal – országgyűlési képviselő volt a szentesi választókerületben.

⁴³² Cukkedli = (német, bizalmas) cukorka, édesség.

⁴³³ Intra muros (latin) = bizalmasan.

⁴³⁴ Purista = a purizmus híve. (Purizmus = nyelvtani tisztaság, nyelvtisztítás, a nyelv tisztaságán őrökdő, az újszerű jelenségekkel mereven szembeforduló irányzat.)

Ezzel a' kis fiuval, a' ki most mult négy esztendő, vannak nekem nagy terveim, ha a' végzet meg tartja őt nekem 's magam neki. A jelenleg keresett életpályák egyikére sem tudnám teljes lelki meg nyugvással bocsátani. Apjának is a' láda fenekén penészedik az ügyvédi diploma. Jogásznak nem nevelem. Politikusnak még kevésbé sem kívánom, hogy keserűség legyen az egész élete. A reális élethivatások mindegyikéhez tekintélyes tőke kellene, a' mit én gyermekeimre soha nem hagyhatok. Arra gondoltam hát, hogy, ha isten is úgy akarja, az legyen, a' mi apja lenne, ha most választana életpályát: gyümölcsész. Igyekezem benne felköltetni a' természet-tudományok iránti szeretetet, hogy az esze ismerhesse majdani szakmáját minden segédtudományaival, a' praktikus élet-nézetet, mely azonban ne fejlődjék a' rideg utilitarizmus szellemében, hanem meg legyen zománcozva a' természet fenséges költészetével; fölébreszttem benne demokratikus fölfogást, hogy a' becsületes munka az, a' mi nemesít 's a' tudás, a' mi kenyeret ad, – és ha látom, hogy jól indul az általam óhajtott irányban, akkor beutaztatom vele azokat a' helyeket, a' hol szakmájából tanulni valót találhat.

Talán nem lesz belőle ez uton gazdag ember, dicsőség, hírnév nem fogja övezni homlokát; de reménylem, hiszem, hogy boldog és tudom, hogy hasznos ember lesz belőle.

Nagy baj az hazánkra, hogy a szakmaszerű munkafelosztás mellett alig és csak nagyon szerényen lehet még nálunk megélni. Nem azt kívánják az embertől, hogy valamit alaposan tudjon, de hogy sokat tudni, hacsak felületesen is, legalább láttasson. De ez nem egészséges állapot, 's hiszem, megváltozik, mire az én fiam férfi lesz. Hátha azoknak a' lelkes férfiakkal, a' kiknek most kedves Bátyám a' vezére hazánkban, sikerül az országot meggyőzni arról, hogy a' gyümölcs termelés és annak annyi természetes folyománya nagyon megérdemli, hogy mint minden művelt országban, minálunk is kiváló gondoskodás tárgyává tétessék? Én hiszem ezt, 's reménylem azt az időt, a' mikor érdemes lesz gyümölcsésznek lenni Magyarországon is. Hiszen az nem lehet, hogy egy olyan állam, mely minden legkisebb segéd forrásra oly nagyon, de nagyon rászorult: ezt a' leghálásabbnak ígérkezők egyikét még soká hanyagolhassa. Hiszen a sors, mikor annyi válogatott csapással sujtott, csak nem kívánt talán meglátogatni még örökké tartó gyógyíthatatlan butasággal is, mely szembe szökő érdeke előtt is szemet huny?

Én a' gyümölcsészettel való kezdetleges foglalkozásnak életkedvemet, visszatért egészségemet köszönöm. Minden egyes nap után, melyet más munkától elszakítanom 's fácskáim között eltöltenem sikerül, mintha valami elevenítő csoda vízben fürödtem volna meg, megifjodva,

megacézolva érzem magamat. Az anyafölddel való közvetlen érintkezésemben Anthaeusi⁴³⁵ mythosának igazságát látom igazolva. Hogyne kívánnám hát a' magam gyermekének, hogy oly foglalkozásban találja föl élethivatását, mely nem tépi őt erőszakosan el attól az áldott földtől, melynek minden a' mi rajta van, maga az ember is, Shakespeare-val⁴³⁶ szólva, buboréka csak?

Hiba, hogy kevés apa gondolkozik ekkép. Hiba, hogy ily gondolkozásra csak élete delén jut a' legtöbb ember. Én nem akarom azt, hogy az én gyermekem olyan negyven esztendőre legyen kénytelen vissza tekinteni, melyről az élet későn tanítja meg, hogy jobban is föl lehetett volna használnia. És épen a' gyümölcsészet az, melyhez senki sem foghat olyan korán, hogy fáradozásainak várt sikerét mind megérje. Osztály része a' leghosszabb élet mellett is csak töredék marad. Mily megnyugtató, bódog érzés lehet, rá hagyhatnunk valakire a' folytatást. Pedig az nem lehetetlen. Ott van Van Mons⁴³⁷ és a' többi magonczozók, kik nemzedékről nemzedékre hagyták örökbe művök folytatását 's biztosak voltak a' felől, hogy e' kezdet el nem vész. Ebben van meg a' kísérleti tudományok 's köztük első sorban a' pomológia nagy előnye más tudományok fölött. Ha én egy könyvtárt össze tanultam 's a' világ ösmeretekben a' leg gazdagabb ember lettem: meghalok, fuccs az egész dicsőség – meggyűjtött ismereteimből a' fiamnak annyi haszna nincsen, mintha soha semmit nem tanultam volna. Agyvelejét senki nem hagyhatja örökül. De ha ismereteimnek fogható alakot adtam, azokat anyagba öltöztettem, – mint tesszük a pomológiánál, – az már örökre szóló dolog, azt már semmi világ

⁴³⁵ Antaeus = Görögösen Antaios, mitikus óriás, Poszeidón (a Tenger) és Gaia (a Föld) fia; születésénél fogva legyőzhetetlen volt a birkózásban, mert mihelyt földhöz csapták, anyjától, a Földtől az érintkezés folytán új erőre kapott. Minden idegent arra kényszerített, hogy vele birkózzanak, és a legyőzötteket megölte. Büntetésül ugyanígy tett vele Hercules, aki birkózás közben a levegőbe emelte és ott fojtotta meg. (PECZ V. 1902, I. kötet, 142. p. <http://mek.oszk.hu/03400/03410/html/571.html> és TÓTFALUSI I. 1998. 42. p.)

⁴³⁶ Shakespeare, William (Stratford-upon-Avon, 1564. április 23./? – Stratford-upon-Avon, 1616. április 23.): angol drámaíró, költő, színész, színházrészvényes. A világirodalom legnagyobb hatású drámai életművének rejtélyes szerzője, az angol szellem legsajátosabb és legnemzetközibb reprezentánsa, örök-modern klasszikus.

⁴³⁷ Van Mons, Jean-Baptiste (1765. november 10. – 1842. szeptember 6.) gyógyszerész, a leuven-i [Löwen] egyetem kémia tanára, belga pomológus és mezőgazdász, előbb Brüsszelben, majd Leuvenben létesített kísérleti kertet. 50 ezer fából állott a fajtagyűjteménye. Fő műve: „*Arbres fruitiers*”, I–II. vol. 1835–1836. – Az ő emlékének, fajtagyűjteményének és magról történő nemesítési módszerének megőrzésére alakult társaság volt a „Société van Mons”, amely 1853–1869 között működött. BESTOR [Megtekintve 2015 márciusa]

http://wiki.arts.kuleuven.be/wiki/index.php/Mons,_Jean-Baptiste_van_%281765-1842%29

Bereczki nagy tisztelettel emlékezett meg Van Mons tevékenységéről „A magnemes anyafák és a Van Mons rendszerének ismertetése” valamint a „Kísérleti gyümölcsstelepek” című cikkeiben. BERECKZI I. 1877. 29–44. p.

fölfordulás nem elég erős megsemmisíteni, mert a' mi egyszer anyag, halhatatlan az.

Kedves Bátyám ezért is oly kedves jó barát nekem. Uttörő munkája, a' „Gyümölcsészeti Vázlatok” még nem anyag, csak ige. De teremő ige, a' mely a' hol megjelenik, mindenütt testet ölt magára. Bátyám a' munkájával a' nemzetének oly kincset adott, a' melyet mi még most méltányolni sem vagyunk képesek. De megjön az ideje 's nekem forró fohászsom az, hogy Bátyám azt az időt érje meg 's lássa legalább erkölcsi jutalmát lelkiismeretes fáradozásainak.

Mikor én e' könyvet lapozom, – bocsásson meg őszinteségemért –, de sokszor mosolyogni vagyok kénytelen, ha elgondolom, hogy akadhatott ember, a' ki a' könyv szerzőjét azzal vádolta én előttem, hogy „nem ura a szó hatalmának”. Boldog isten! de hát hol van az egész, hangsúlyozva mondom: az egész – magyar szakirodalomban az az író, a' ki azt, a' mit akar, oly szabatossággal, oly meg érthetően, olyan világosan tudna velem közölni, mint azt e' könyvben találom. Vagy én vagyok nagyon elmaradva 's nem ismerem „jeles szak íróinkat”, a' kiknek könyvei mentesek a' gallimathiaszoktól⁴³⁸, az érthetlenségektől, az ellentmondásoktól: vagy a vádlónak nincs igaza. Hát ne vegye Bátyám hízeltetésnek egy olyan embertől, a' ki mindent, a' mit olvas már hivatásánál fogva a' stylus szempontjából is meg szokott bíráltni, de én azt mondom, hogy a' Gyüm. Vázlatok irány tekintetéből is a' magyar irodalom minta szerű alkotásai közé tartozik 's egyetlen egy sora nincs a' mely igazolná, vagy csak eszébe is juttatná az olvasónak, hogy itt a szerző „a' kifejezéssel küzdeni volt kénytelen”. Árnyéka sincs ennek sehol, a' mi annál meg lepőbb, mert hisz az olvasó csaknem várja, tudva azt, hogy a gyümölcsészeti terminológia megalkotásában még nem igen kopott sok magyar nyelvűnek a' könyöke, a' tudománnyal együtt maga a' gyümölcsészeti nyelve is most teremődik.

Hiszem, hogy Bátyám a' helyes kifejezések keresésére időt és gondot fordított. De ez csak az író lelkiismeretességéről tanuskodik, nem pedig arról, hogy nem rendelkezik e' szavaknak elegendő bősége fölött 's ne tudná őket egymáshoz fűzni, a' mint dukál. A' könyv szépen, simán olvastatja magát, 's a' mi fő, megérteti magát, olyan világosan, hogy ha nem tökkelütött a feje, akárki utána csinálhatja, a' mi abban recept. Tudom én, nem könnyű föladat, a' nélkül, hogy megmutathatnók, írásban tanítani meg valakit például csak arra is, hogyan kösse be a szemző szemet. Bátyám pedig megtanít bennünket onnan a távolból még nehezebb dolgokra is, úgy hogy lehetetlen meg nem, vagy félreértenünk. Ez ritka adomány, és én azok

⁴³⁸ Gallimathiasz = Értelmetlen, zavaros beszéd, halandzsza.

közt a' német gyümölcsészeti írók között, a' kiknek egyik másik munkáját elolvasni alkalmam volt, Lucast, Lauchet,⁴³⁹ Goeschkét,⁴⁴⁰ – a' proszkaui porosz állami nagy hírű gyümölcsészeti iskola és sok irányú kísérleti telep kertészeti tanárát, – Wredowot,⁴⁴¹ – kinek könyve már 38 kiadást ért, a' csak taval megjelent Gousent-féle⁴⁴² munkát sem véve ki, egyetlen egyet sem találtam, a' ki nekem oly kézzel fogható érthetőséggel beszélne, mint a'

⁴³⁹ Lauche, Wilhelm (Gartow, 1827. május 21. – Wildpark Potsdam, 1883. szeptember 12.) német kertész, dendrológus és gyümölcsész, királyi kertészeti felügyelő, a Potsdami Királyi Kertészeti Tanintézet tanára. Főbb művei: *Deutsche Pomologie*, Berlin 1879–1884, 6 részletben, 300 színes nyomattal.; *Deutsche Dendrologie*, Berlin, 1880.; *Handbuch des Obstbaues*, Berlin, 1881.; *Ergänzungsband zu Lucas und Oberdieck Illustriertes Handbuch der Obstkunde*, Parey, Berlin, 1883.; Rudolf Goethe und Wilhelm Lauche [posztumusz]: *Handbuch der Tafeltraubenkultur*. Berlin, Paul Parey, 1895. (POMOLOGISCHE MONATSHEFTE, 1884. Heft. 12. 352–354. p. – arcképpel.) http://www.bund-lemgo.de/download/2_Lauche_Wilhelm.pdf

⁴⁴⁰ Goeschke, Franz (1844–1912) német gyümölcskertész. Proszkaui (ma: Prószków, L.) Királyi Pomológiai Intézet (Königliche Lehranstalt für Obst- und Gartenbau zu Proskau) intézeti tanára. Különösen az epertermesztésben ért el jelentős eredményeket, 30 új eperfajtát hozott létre. Jelentősebb művei: *Die rationelle Spargelzucht*, Berlin, E. Schotte und Voigt, 1874.; *Die Haselnuss, ihre Arten und ihre Kultur*. Berlin, Parey, 1887.; *Das Buch der Erdbeeren*, Berlin, E. Schotte und Voigt, 1874. – Második, átdolg. kiadás, Berlin, Verlag von Paul Parey, 1888; *Der Hausgarten auf dem Lande*, Ötödik, jav. és bőv. kiadás, Leipzig, Hugo Voigt, 1905.; *Einfassungspflanzen*, Berlin, K. Siegmund, 1900.; *Einträgliche Spargelzucht*, 1895., Leipzig, Voigt, 1904.; *Gartenbau-Bibliothek*, 1–36. 1899–1901.

https://en.wikipedia.org/wiki/Franz_Goeschke

⁴⁴¹ Wredow, Johann Christoph Ludwig (1773. november 10. – 1823. augusztus 11.) evangélikus prédikátor, tanár, gyümölcsészeti író. Apja a güstrowi (Mecklenburg) Domschule tanára és lutheránus prédikátor volt. Rostocki tanulmányai után előbb házitánítóskodott, majd a Parchimi Városi Iskola (Mecklenburg) tanára és kántora. 1813-ban elérte a parchimi lutheránus prédikatori tisztséget. Főbb művei: *Der Gartenfreund, oder vollständiger, auf Theorie und Erfahrung gegründeter Unterricht [...] Küchen-, Obst- und Blumengarten*. Wien, 1819. Lechner Verl. 544 p. 1 tábla; *Tabellarische Übersicht der in Mecklenburg wild wachsenden phänogamischen Pflanzen-Geschlechter*, Lüneburg, 1808.; *Oeconomisch-technische Flora Mecklenburgs*. 1–2. kötet, 1811–1812.; Feltehetően a *Der Gartenfreund...* című munkájáról van szó, amelyet még 1900-ban is kiadtak. Lásd Nekrológiáját: NEUER NEKROLOG 1823, 852. p. <http://bit.ly/1EaL6yu>

⁴⁴² Gousent-féle munka = Korabeli pomológiai és kertészeti művet ilyen szerző neve alatt nem találtunk. Lehetséges, hogy Törs Kálmán kézírásának a másolásakor Dörgő Dániel félreolvasta a nevet, és Gauchet, Nicholas (1846. jan. 17. – 1911. jan. 21.) francia származású német kertész, gyümölcsész, dendrológus művéről van szó. Gauchet az általa alapított Stuttgarti Kertészeti Szakiskola igazgatója és több alapvető kertészeti munka szerzője volt. DER SCHWEIZERISCHE OBSTBAUER 1911.

http://www.bund-lemgo.de/download/2_Gaucher_Nicolas.pdf

Fő műve, mely 1885-ben, Stuttgartban jelent meg, a gyakorlati kertészet (főként dendrológia) témakörében adott alapvető ismereteket. *Die Veredelungen und ihre Anwendung für die Verschiedenen Bäume und Sträucher: theoretische und praktische Belehrungen über das Ablaktieren, Pfropfen, Okulieren, usw., sowie über die Anzucht und Vermehrung der holzigen, im Freien aushaltenden Gewächse, mit einem Anhang, Winke zur rationellen Obstkultur, einem Verzeichnis der für die verschiedenen Baumformen geeigneten Obstsorten und einem nach Monaten geordneten Führer für den Gärtner, Baumzüchter und Liebhaber*. Julius Hoffmann, Stuttgart 1885. (2. kiadása:

<https://archive.org/stream/dieveredelungenu00gauc#page/n5/mode/2up>)

Gyümölcsészeti Vázlatok. Így csak a világos írás nagy mesterei, a' francziák tudnak írni.

Hanem az igaz, hogy a' „Gyüm. Vázlatok” sok szót nem szaporít. De ez talán csak nem hiba, mond annyit, a' mennyit mondani szükséges 's azt, a' mit mond, mondja nem csak értelmesen, de szépen is és tős gyökeres magvas magyarsággal. A' jó magyar embernek még a' szája íze is el van benne találva, a' mennyiben a' tárgy iránti szereteten kívül kisugárzik belőle a haza szeretet melege is. Nem pedáns compendium,⁴⁴³ mely kifáraszt, hanem hogy úgy mondjam, tárczaszerűen mulattató oktatás, mely azomban soha sem mulattat a' komoly szakszerűség rovására. Micsoda klasszikuson „einleuchtend”⁴⁴⁴ magyarázat például az, mely a' fák „kigombolásáról” beszél!

De, mondom, szívesen elhiszem, hogy bizony így írni gondba, fáradságba, időbe kerül. Csak azt állítom, hogy ez a könyvön nem látszik meg. Sőt könnyedség látszik rajta. Lehet, hogy ez is olyan, mint Petőfinél „Csokonai”, „Tintas üveg”, „Pató Pál ur” című versei, melyekről azt hinné az ember, hogy azokat a' költő csak úgy rázta ki a' kabátja ujjából, melyeket Petőfi legkönnyedebb költeményeinek tartanak s melyekről azt beszélnek azok, a' kik születésük körülményeit ismerik, hogy épen ezeket írta meg a' költő legnehezebben, ezek okoztak neki legtöbb fejtörést.

Hát én bosszankodni tudnék arra, a' ki azt a' vádat emelte, ha ez a' vádló nem volna a' szerző maga, vagy is inkább annak a' tulérzékenysége, mely nem engedi, hogy fölismerje a' saját becsét 's annak igazságos méltánylója legyen. De így van ez jól!

Van szerintem is hibája a könyvnek, de ez nem a könyvé, hanem az egész, nem csak a' magyar gyümölcsészeti irodalomé, vagy pláne magáé a nyelvé. A' nyelv szegény, de nem is lesz soha elég gazdag, hogy egy maihoz hasonlító, de még is más más kis vagy több gyümölcsöt egymástól határozottan megkülönböztethessen, vagy csak egyet is úgy leírjon, hogy azt mással összezavarni csak nem lehetetlen legyen. Ugyan az a leírás húsz – harmincz gyümölcsre is rá illik, hacsak nincs mindeniknek valamely olyan charakteristikus vonása, mely csak az övé. Még ha tudnánk is tollal festeni, e' hiányon akkor sem lenne segítve, mert még a' festett gyümölcs, vagy is a' gyümölcsnek hű színes képe sem biztosít a' tévedés ellen. Mert még a' plasztikus gyümölcs utánzat sem. Azoknak a charakteristikumoknak a' fölismerésére kellene föltalálni valami nagyító üveget. Például van egy körte, melyet lehetetlen a' fáról úgy szakítani le,

⁴⁴³ Compendium (latin) = rövid, kivonatos összefoglaló kézikönyv.

⁴⁴⁴ Világos, meggyőző.

hogy a' száron egy levélke is ne maradjon. Vannak almák, melyeknek a' szárcsöve egész a' magházig ér, úgy, hogy a szár egyenest a magházból látszik kinőve lenni. S. a. t.

No de nem untatom már tovább, kedves Bátyám s nem kívánom rabolni – tudom – nagyon igénybe vett idejét. Arra kérem, hogy levelemre azonnal és hosszan válaszoljon, tegye azt akkor, édes Bátyám, mikor épen érkezése és kedve lesz hozzá. Én nem vagyok czeremóniás ember, s levele, biztosítom, kedves vendég lesz nálam, ha hosszabb pauza után kopogtatna is be.

Most még csak arról kívánom értesíteni, hogy legközelebb megkezdjük a képviselő házban a földművelésügyi tárcza tárgyalását s én meg akarnám kísérteni, hogy a gyümölcsészet ügyén lendítsek valamit. De előbb tájékoznom kell magamat a' hangulat felől s csak ha azt kedvezőnek találom kockáztathatom meg a fölszallalást. Ellenkező esetben más úton teszek kísérletet nem akarván időszerűtlen emlegetéssel csökkenteni a' máskor tán több eredményre számíthatást. Az arczkép és életírás megjelenését is úgy kívánom intézni, hogy a gyümölcsészet iránti érdek felköltése körül hatékony tényező legyen. Az lenne, hiszem, önmagában is, de fokozottabb hatást várok tőle, ha például akkor jelenhetik meg, mikor a' gyümölcsészet kérdését az országgyűlésen vagy az irodalomban különben is meg mozgattuk.

Ha tudna kedves Bátyám valami óvszert a fafurdancs ellen, legyen kegyes azt velem alkalmilag közölni. Szeretnék e' csúnya féreg ellen „preventív” cenzurát gyakorolni.

Most Isten áldja meg, édes jó Bátyám, adjon a számára bódog új esztendő, erőt, egészséget, és kedvet magasan lobogtatni azt a zászlót, melyet a híveknek most még nem elég nagy, de hiszem Istenem, hogy rövid pár év múlva megnövekedendő serege oly szívesen, lelkesen és annyi bizodalommal követ.

Tartsa meg eddig is tapasztalt és nagyra becsült szíves jóindulatában
tisztelő és szerető öcscsét

Törs Kálmánt. ”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. január 10. B-259. számú levél

[Ennek a levélnek a mellékletei a kronológiai sorrend miatt e forráskiadványban korábban közölt, de az eredeti kötetben ezután bekötött alábbi levelek és levélmásolatok:

1884. november 25. A-39. számú irat (Bereczki Törs Kálmánhoz szóló levelének másolata)

1884. december 9. A-40. számú irat (Bereczki Törs Kálmánhoz szóló levelének másolata)

„Mező-Kovácsháza, Jan. 10. 1885.

Kedves barátom!

Most már tudom, hogy Törs Kálmán megkapta a választ, melyet hosszú levelére két ízben irtam volt. Most tehát már nem lévén szükségem ama válasz fogalmazványra, elküldöm, hogy olvasd azt te is.

Megint kaptam T. K-tól egy olyan levelet, a milyent még nem kaptam volt senkitől az életben. Bizonyára örvendeni fogsz annak te is, mert az téged is meg fog győzni arról, hogy hazai gyümölcsészetünk szent ügyének hatalmas támogatót nyertünk Törs Kálmánban. Később majd közlöm veled a levelet is. Ez uttal, is mindaddig, a míg arra neki nem válaszolhattam, nem merem még idegen kézre vagy a postára bízni, nehogy elkallódjék.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. január 15. A-44. számú irat

[Az eredeti kötetben a B-260. számú, január 18-án kelt Bereczki levél után bekötve]

Gobóczy Károly⁴⁴⁵ levele Bereczki Máténak

„Másolat az eredetiről.”

„Bereczki Máténak

Kecskemét, 885. Január 15.

Mező-Kovácsháza

Kedves Barátom!

Tegnap Gyüm. Vázlatok cz. nagy becsű munkád III-ik kötetét olvasgatva reám gyakorolt hatása alatt nagy hiánynak tartám, hogy az oly művek a' vezér szerepre hivatott egyesek vagy társas körök által nagyobb méltatásban részesülnek. De eszembe jutott az is, hogy közönséges újságban olvastam valamit a' közelebbi években megjelent jelesebb tudományos művek díjaztatásáról, már ma fel is fedeztem, és ki is irtam számodra a' tulsó lapon egy efféle közleményt, melynek értelmében sikerrel versenyezhetnél Gyümölcsészeti Vázlatok cz. műveddel az

⁴⁴⁵ Gobóczy Károly (1825, Váncsod, Bihar m. – Berettyóújfalu, 1899. október 13.). „A Bihar vármegyei Gazdasági Egylet titkára (Lakik: Nagyvárad, Kőfaragó utca 19.)” 1884-ben Kecskemétre költözött. Bereczki Máté jó ismerőse. Jogászként végzett a debreceni református főiskolán. Az 1848/49-es szabadságharc kezdetén nevelő volt Ivánkán (Borsod m.), majd a Kassán alakult 9. (veres-sapkás) honvéd-zászlóaljba lépett. A függetlenségi harc végén mint honvéd-őrmester osztrák katonai fogságba került. Szabadulása után Váncsodon szolgabírói írnok, később községi jegyző lett. Több környező község jegyzői tisztét betöltve az elméleti s gyakorlati kertészettel is foglalkozott, kiállításokat szervezett, kertészeti egyesületi munkában vett részt és több gazdasági cikket írt a lapokba. Az „országos központi kertész-gazdasági egylet” [Országos Kertészeti Társulat] tiszteletbeli tagnak választotta szakcikkei elismeréséül. 1873-ban – már kismarjai jegyzőként – a Bihar megyei Gazdasági Egylet titkárának hívta meg. 1880 júniusától a kormány Bihar megye területére filoxerabiztosnak nevezte ki. A mezőgazdasági szaklapok állandó szerzője volt. Cikkei jelentek meg a nagyvárad lapokban. A *Borászati Lapok* rendes munkatársa volt 1880-tól. A *Falusi Gazda* (1862), a *Kertészetünk* (1865), a *Kertészgazda* (1869), a *Földművelési Érdekeink* (1874), a *Pesti Napló* közgazdasági rovata s más szaklapok jelentették meg cikkeit, melyek főként a mezőgazdaság, a kertészet, a méhészet kérdéseiről szóltak. A *Vasárnapi Újságba*, a *Magyar Színházi Lap*-ba (1860. Petőfi haláláról) is írt. Szerkesztette a *Népgazdasági Naptárt* [„Népgazdasági naptár : gazdák, földmivesek, kertészet-, szőlészet-, méhészet-kedvelők stb. számára, kiválóbb vezér-szakemberek arczképeivel, tanulságos működéssel teljes életrajzaival, s a főbb teendőikben irányadó – a jók javát mindenütt feltüntető – közhasznú közleményekkel ellátva”.] (Bp., 1886–1990-re, öt évben) SZINNYEI. 49 különféle kiállításon vett részt, melyeken arany-, ezüst-, bronzérmekeket és dicsérő okleveleket nyert. Halálhíre és rövid nekrológja: A KERT, 1899. 22. szám, 1899. nov. 12. Hírek rovat. 1888 körül Petrovay György nagykorú földbirtokosnál is állt alkalmazásban.

Akadémia nagy jutalomra, bátran, és vétek volna ezt nem tenned mind a' 3 köteted beküldése által, – bár ha az 1-ső kötet még 1878 előtti 's bár ha az utolsó Kötet egy maga is úgy a' tudományos kidolgozás, mint irányját értve érdemes lehet a' nagyobb jutalomra. –

A' ki mer, az nyer, 's végre anyagi jutalom nem nyeres esetén lehetne a' jövőre kiható hasznos eredménye annak, ha ily munka a' tudós társasághoz kerül. Ha te szerénykednél küldeni, más megbízást – akár én, akár más közben járására is bejusson. De ki ne maradjon, 's azt tartom leghelyesebbnek a' szerző általi beküldés, irányának céljának tekintetre ajánlása. Másfelől a' földművelési miniszter⁴⁴⁶ is lehet, hogy megtenne legalább annyit, ha a' mű pártolást érdemlő voltára figyelmeztetve lenne, mennyit az 1ső példány meg jelenésekor tett, hogy 300 példányt rendelne belőlle. Vagy talán az első megrendelést a' 3 kötetes munkára szőllött? Így inkább is rendén lett volna. De másként is egy kis figyelmeztetés, – vagy ha éppen kérvény is, hihetőleg megtenné a' miniszterre a hatást, beláttatni vele, hogy magokba az első kötetek ugyan csonkák az utóbbiak nélkül, különben is költségvetésben jó summa pénz van számítva efféle könyvekre. Azért érdemes volna serkenteni a' miniszter urat, hogy ily nagy hasznú művek beszerzése, 's kiosztása által boldogítsa legalább az érdekesebb szegény tanítókat.

Jóakarúlag e' javaslattal óhajtottam most szolgálni neked, vajha óhajtasom szerinti siker koronázná mielőbb!

Helyzetem csak annyiban javult, hogy ideiglenesen, szűken bár beszerzem a' napi kenyérre 's nagyobb szükség fedezetre valót anyakönyvek másolatásával, de 2-3 hét múlva ez is véget ér, 's akkor hol és mit művelek, még nem tudom. Ha közelebb nem jutnék munka térhez, megpróbálom Budapesten keresni azt.

Áldjon meg az Isten mind a két kezével.

Üdvözöl jó barátod

Gobóczy Károly."

„1885. évi „Pesti napló” reg.: 11. számából:

Az Akadémia nagy jutalma

Az 1884-ki akadémiai nagyjutalom (200 arany) és a 'Marczibányi mellékjutalom (50 arany) az ez évi nagy gyűlésen az 1878 – 1884. év közben

⁴⁴⁶ Széchenyi Pál gróf (Sopron, Sopron vm., 1838. november 6. – Budapest, 1901. október 28.) nagybirtokos, 1876-tól az OMGE alelnöke. Földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter 1882. október 12-től 1889. április 9-ig Tisza Kálmán kormányában.

megjelent a' társadalmi tudományok körébe tartozó munkák legjobbjainak fognak odaítéltetni. A' magyar tudományos akadémia főtitkári hivatala ennél fogva figyelmezteti az ily munkák szerzőit, hogy műveiket f. Január hó végéig a' főtitkári hivatalba küldjék be, följegyezvén röviden a' mit munkájok kiváló vonásának tartanak. Azomba a' figyelmeztetésnek koránt sem azaz értelme, mintha a' be nem küldött munka, melyről a tagoknak tudomásuk van, nem pályázhatna, sőt ha az Akadémia kiadásában jelent meg, vagy könyvtárába már beküldetett volna, hivatkozás történhetik arra, hogy a' be küldött munkával a szerző pályázni kíván."

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. január 16. A-45. számú irat

[Az eredeti kötetben a B-261. számú, január 26-án kelt Bereczki levél után bekötve]

Bereczki Máté levele Törs Kálmánhoz

„Másolat

Törs Kálmánnak

Jan. 16. 1885.

Kedves öcsém!

Nekem igen hosszúnak tetszett hallgatása. Aggódtam, hogy vagy levelem nem került kezéhez vagy betegség gátolja kedves öcsémet az írásban. Aggodalmam addig-addig fokozódott, hogy végre meg nem állhattam, hogy legalább az önnek írt válaszom befejezését tartalmazó levelem meg ne reklamáljam a postán. Bocsánat türelmetlenkedésemért.

F. hó 7-ről írt nagybecsű leveléből látom, hogy aggodalmam mégsem volt teljesen alaptalan; mert, habár leveleimet megkapta is, de betegeskedéssel töltötte az ünnepeket. Hála az égnek, hogy baja nem volt komoly baj! Őrizze is attól önt a jók és igazak istene; hanem inkább adjon önnek sok oly ártatlan és igaz örömet, a milyent kedves kicsinyei között karácsony estéjén élvezett. Oh, az ilyen öröm, olyan boldogító öröm ám! a milyent hasztalan keresne az udvari bálon.

Midőn kedves öcsém leírja nekem terveit kedves fiával, úgy elmerengett lelkem az én gyermekkoromon, hogy szinte könnyek tolultak szemembe. Leírását

olvasván előmbe varázsolta lelkes jóságos arcját az én kedves anyámnak, a ki engem talán tudtán kívül, megtanított szent szeretettel szeretni az áldott természetet. És önkéntelenül egyet fohászkodtam: „Anyám, anyám, drága kedves anyám! Kérjed a nagy istent, ott a magas égben, hogy fiad szívét, lelkét ültesse át az én barátom fiának kebelébe, hogy ez a fiu egykor szent lelkesedéssel folytassa a mit én megkezdttem s állítson egykor, a mikor még életben van apja, olyan emléket ennek, a milyent én neked halálod után, munkám legelső cikkében állítottam. Ámen.”

Nem hiszi kedves öcsém, hogy én ne bírnék az élő szó hatalmával; pedig hát nagyon elhihetné azt.⁴⁴⁷ – Ugy képzeljen engem kedves öcsém, mint a kit a sors már gyermek korában ismeretlen világrészbe hajtott, a hol az édes magyar szót csak lelkében és könyveiben bírta megőrizni. Harmincz hét év óta élek félrevonultságban kerülve a népes társaságot s az emberekkel való gyakoribb személyes érintkezést és egyedül a munkában és gondolkozásban találva föl minden gyönyörűségemet az életben.

Mi lehetetlenség van tehát abban, ha egy ilyen ember nem bír az élő szó hatalmával! Ha egy ilyen embernek, még a mikor ír is, gondolatai kifejezésére kényszerül a megfelelő szót?

Héjh! Kedves öcsém! Ha én oly folyékonyan tudnék beszélni, mint a milyen folyékonyan találta ön azt, a mit hoszas gondolkozás után könyvemben leírtam; akkor az a szent láng, mely keblemben égett, rég kikergetett volna engem a nyilvánosság piacára. Bekalandoztam volna a hazát Kárpátoktól Adriáig, kelettől nyugatig s meg sem álltam volna mindaddig, a míg hazám térségein minden érző szívben lelkesedést nem ébresztenek hazai gyümölcsészetünk ügye iránt.

Azt hiszi kedves öcsém, hogy azon esetre, ha én úgy bírnám az élő szó hatalmát, mint a mikép azt írásom után bírni láttatom, nem ölné meg engemet a szégyen, hogy Vázlataimból még csak három kötet látott napvilágot? A gyümölcsészet és hazám szeretete oda ösztökélt volna akkor engemet, hogy éjt nappallá téve kötetet kötet után, évről évre adjak honfitársaim kezébe: míg most, hálával tartozom istenemnek, hogy ennyit is sikerült összeírnom, a mennyit megírtam. Hálával tartozom istenemnek már csak azért is, hogy dacára félrevonultságomnak, csupán tollam által, sikerült hazámban a gyümölcsészet iránti közömbösség jegét mégiscsak megtörnöm. –

Azok a német gyümölcsészeti írók, a kiknek munkájával az én munkám mérlegbe vetette kedves öcsém, olyan közönségnek írtak, a melyik előtt a gyümölcsészet, a pomológia nem volt „terra incognita”.⁴⁴⁸ Nekik csupán csak az észhez kellett beszélniök, hogy magukat megértessék. Engem az az isten, a ki a

⁴⁴⁷ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 157. p.

⁴⁴⁸ Terra incognita = (latin) ismeretlen föld. Ezt a címet viselte Orosz József 1835-ben Lipcsében megjelent Magyarországról szóló füzeté is, amit Bereczki Máté ismerhetett.

gyümölcsészet szenvedélyét belém ojtotta, misszióval bízott meg, hogy hirdessem a gyümölcsészet áldásos voltát olyan nép előtt, a melyik előtt még ugyyszólván teljesen ismeretlen világ volt a gyümölcsészet világa. Nekem nemcsak az észhez, hanem a szívhez is kellett tollammal beszélnem és úgy intéznem a beszédet, hogy megértse azt a kunyhók lakója is, ne botránkozzék meg rajta a paloták lakója sem, ne találjon gáncsolni valót rajta a tudomány szakembere sem, mert csak így várhattam sikert tevékenységemnek, hazafias igyekezetemnek; csak így lehetett híveket szerezniem Pomona fölemelt lobogója alá.

Nekem azt az írási modort is, melyet munkámban követtem, kínos keresgélés, sokszori próbálgatás után kellett eltalálnom; mert én nem születtem írónak s az iskolában is a Bartal-féle körmondásos írmodor⁴⁴⁹ volt az, a miben magamnak megtetszettem. Akaratom egész hatalma kellett nekem ahhoz, hogy le bírjak szokni arról a nehézkes írmodorról, melyre engem az iskola rászoktatott: hanem aztán végre is leszoktam és örvendek rajta, hogy kedves öcsém is biztosít engemet arról, hogy a helyes irányt, modort eltaláltam.

Föl akarja hozni kedves öcsém a gyümölcsészet ügyét az országgyűlésen is. Én nem ajánlom azt. A mamelukok⁴⁵⁰ had előtt kár volna ily szent ügyet föl is említeni. Bizonyos lehet róla, hogy szavai ugy hangzanak ott el, mint a pusztában kiáltó szavai.⁴⁵¹

Kormányunk a zsidók kegyét hajhássza, mert rá van utalva. Azt is eléggé elárulja, hogy a zsidók sugalmazására hallgat. Nos tehát, van-e a kerek világon és volt-e egyetlen egy zsidó, a ki gyönyörködve a szent természetben pomológusnak csapott volna föl! – Nincs és nem is volt és nem is lesz soha! Már pedig a mi országgyűlésünk kilencz tizedrészben ha nem is zsidókból, de zsidópártolókból áll, a kik nevetségesnek fogják tartani, ha valaki előttök pomológiáról akar papolni.

⁴⁴⁹ Bartal Antal (Besztercebánya, ma Banská Bystrica, Szlovákia, 1829. április 24. – Dunaharaszti, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., 1909. szeptember 6.) klasszika filológus. Tanulmányait a pesti és a bécsi egyetemen végezte. 1856-tól Ungváron, majd 1858-tól Pesten a görög és latin nyelv tanára. 1871-ben a tanárképző intézet és a gyakorló főgimnázium első igazgatója. 1873-ban az MTA levelező, 1898-ban rendes tagja. Hóman Ottóval 1877-ben megindította a Philologiai Közlönyt. Számos kiadást megértek latin szótárai, nyelvtanai és olvasókönyvei. A budapesti tudományegyetem 1902-ben doktorrá választotta. Fő műve: *A magyarországi latinság szótára* (1901). A latin nyelv oktatása terén hasznos volt a Malmosi Károllyal együtt megírt és számos kiadást megért iskolai latin grammatikája, amelyben szakítva a hagyományokkal az összehasonlító nyelvészet álláspontjára helyezkedett. KOZÁK P. (Bartal) 2013

⁴⁵⁰ Mameluk (arab, török) = 1. az egyiptomi szultánok vásárolt rabszolgákból kiképzett testőrségének tagja. 2. Tisza Kálmán miniszterelnököt (1875. október 20-tól 1890. március 15-ig) vak engedelmességgel támogató kormánypárti képviselő. 3. (pejoratív) általában kormánypárti képviselő.

⁴⁵¹ A *dölt betűvel* szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 157–158. p.

*A természet szeretete és hazafiság kellene ahhoz, hogy az országgyűlésen felfogják, megértsék a gyümölcsészet becsét. És én nem hihetem, hogy kedves öcsém hazafiságot tételezhetne föl a jelen országgyűlés uralkodó pártjában, a kik oda, a lélekvoásár piaczáról jutottak csak be. Aztán tudni fogja kedves öcsém azt is, hogy a jelen országgyűlésen alig vannak – öten–hatan – összesen, akik a gyümölcsészet hasznos voltáról meg volnának győződve: míg a többinek éppen olyan „ignota patria”⁴⁵² a gyümölcsészet, mint a nagyközönség előtt. Nos tehát el lehet rá készülvén kedves öcsém, hogy beszédét még azok sem fogják figyelemmel hallgatni, a kikről vétek volna föltennünk, hogy a hazát nem szeretik. Nem hallgatják pedig figyelemmel egyedül azért, mert fogalmuk sincs a gyümölcsészetről és annak becséről.*⁴⁵³

Társadalmi téren, az irodalom terén igyekezzék kedves öcsém a gyümölcsészet ügyét feszegetni. És én hiszem, hogy ott több hatása lesz törekvésének, mintsem az országgyűlés sorompói között.

Az ég áldja meg kedves családjával együtt minden jóval.

Szívéből kívánja

szerető bátyja

Bereczki Máté”⁴⁵⁴

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. január 16. D-213. számú levél

„Mező-Tur. 1885. Január 16.

Kedves Barátom!

Tegnap megkaptam keresztkötés alatt tőled 3dik Catalógusodnak egy példányát, kijelölöm benne azon fajok gyümölcs-névsorát, melyek nem hoztak nállad gajjat. Hát biz azok nállam is rossz növésűek. Szerencse, hogy nállam még vannak egészen fiatal fák, melyek nem termettek, és így gajjat hoztak, de a’ kívánt fajokból 4 – vagy 5 fajon én sem találtam vesszőt. Mert hát ma, kimentem kertünkbe vesszőt szedni, mert ma reggel egy kicsit

⁴⁵² Ignota patria (latin) = ismeretlen haza, ismeretlen terület

⁴⁵³ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 158–159. p.

⁴⁵⁴ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 159. p.

gömörödött,⁴⁵⁵ de 11 órára kiolvadt, és így kénytelen voltam a' vessző szedéssel föl hagyni. A' tulsó oldalára írom a' mai napi vessző szedésem eredményét, hogy tájékozhasd magadat meg rendelőid irányába, 's ne légy soká kétségbe miattam.

Kimentem volna ma vesszőt szedni még akkor is, ha nem kapok tőled catalógot, de így jobb volt mert először is ezeket szedtem meg, és ezek már a' gyümölcs kamránkba vannak. Hanem hát ugyan keveset kértél, hiszen tudhatod, hogy illy kevéssel hozzá sem fogok.

Szándékozok még a' szedett vesszőkön fölül több fajút is szedni, mihelyt alkalmas idő lesz reá, lehet hogy hólnap reggel is, ha alkalmas idő lenne. Oly fajokról akarok még szedni ójtó vesszőket, melyekre emlékszem, hogy máskor is volt szükséged, vagy jó növésű fiatal szilva fákról, melyek még nem termettek, vagy olyan fajokról, melyek a' Vázlatok IIIik kötetében levannak írva, és nállam is meg vannak, mert ezekből valószínűleg meg rohannak.

Egy külön levélpapírra tehát leírom a' szedni szándékolt fajokat, nézd át a' listát, és a' melyek nem szükségesek nálad, húzd át őket, és küld vissza hozzám, minthogy való színűleg még kétszer megyek ki vessző szedni, a' vesszőt csak Február 1-10 közt küldhetem el. Különben intézkedésedhez tartom magamat.

Isten véled

szerető barátod

Dörgö Dániel

Január 16án szedett vesszők:

Bordeauxi hercegnő	39
Capron orvos	19
Cross	8
Oudinot vajoncza	9
Rokkantak vadonca	20
Társulati esperes	29
Társulati vajoncz	5
Treyve-né	7
Udvari tanácsos	29
Verté-né körtéje	19

⁴⁵⁵ „Mikor csak annyira fagy meg, hogy az ember alatt leszakad.” Lásd Tájszók. 1875. 44. p.
„Tételején, mikor már egy kicsit felfagyott, azt szoktuk mondani, hogy gömörödis van.”
BARTHA J. 2002.

Belliss magoncza	14
Cellini	13
Czirmos hevesi ⁴⁵⁶	5
Duquesne pepinje	27
Édes vadalma	10
Mihályf pepinje	19
Muskotály renet	19
Nyári daru	21
Szász pap alma	23
Török Bálint	18
Burdett Angelina	30
Csúcsos szilva	12
Esperen arany szilvája	34
Herrnhausi nagy mirabella	25
Jeruzsálemi kék	15
Kései muskotály	12
Majlandi császár	16
Mas császára	13
Narancs-szilva	13
Sárga uri szilva	18
Tarka perdrigon	18
Villeneuve hójagja ⁴⁵⁷	12

Baj biz azért, hogy kiírtam nagy fityre a' vesszők számát, ne gondold, hogy az valami nagy készlet, mert biz ezen termékeny bár, de fájakat rosszul növelő fajok némellyikének vesszei közül 3man tesznek egy Okányi ember számot,⁴⁵⁸ azaz egy szép vesszőt.

1885. Jan 17. reggel

Az éjjel semmit sem fagyott, így nem a' kertbe hanem a' Casinóba megyek."

⁴⁵⁶ Czirmos hevesi = Feltételezhetően a Jurenák Sándor-féle pusztáújkúti (Törökszentmiklós mellett, mely az 1876:33. tc. megszületéséig fennálló Heves és Külső-Szolnok vármegyébe volt beosztva) kertből kikerült Cirmos renet változata, melyet később Dörgő „J.S.” illetve „Jurenák S-tól” megjegyzéssel látott el.

⁴⁵⁷ Villeneuve hójagja = Villeneuve halyagja (cseresznye)

⁴⁵⁸ emberszám fn. *embérszám* – Sz: *kiteszünk ketten egy okányi emberszámot* 'ketten elegek leszünk hozzá' ZILAHÍ L. 2004.

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta három és fél oldalas levelét.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. január 18. B-260. számú levél

[Ennek a levélnek a mellékletei a kronológiai sorrend miatt e forráskiadványban korábban közölt, de az eredeti kötetben ezután bekötött alábbi levelek és levélmásolatok:

1885. január 7. A-43. számú irat (Törs Kálmán Bereczkihez szóló levelének másolata)

1885. január 15. A-44. számú irat (Gobóczy Károly Bereczkihez szóló levelének másolata)

Ugyancsak ide köttette Dörgő Dániel a később keltezett levélmásolatot: 1885. január 20. A-46. számú irat (Bereczki Máté Gobóczy Károlyhoz írt levelének másolata)

„Mező-Kovácsháza, Jan. 18. 1885.

Kedves Barátom!

Megint abba a kellemes helyzetbe segítettél, hogy három leveledre válaszolhatok egyszerre. E leveleket f. hó 11. 14.⁴⁵⁹ és 16-dikáról keltezve írtad volt. Az első leveledben T. K. ⁴⁶⁰ levelét küldötted vissza. Még akkor, a' mikor ezt olvastad, nem tudtad, hogy mit válaszoltam én arra: hanemhát örvendek rajta, hogy válaszom kívánatod szerint ejtém meg, a' mint erről válaszom fogalmazványából, melyet 14-dikén írt leveledben már visszaküldöttél meggyőződhettél. Törsnek írt válaszom hosszúnak találtad és ebből azt következtetted, hogy igyekeztem az időt a szellemem rugékonyságát kockáztatnom. Csalatkozol e hitedben! Egy tehetségnek megnyerhetése, mint a' milyen tehetség Törs Kálmán, nem nevezhető áldozatnak az a kevés idő, a' mit egy hosszabb levelem leírására fordítunk. A fogalmazvány le másolása pedig nem ok nélkül történik részemről, mert az alatt, a' míg másolgotok rendesen megcsiszolom az eredeti fogalmazvány szöglestességeit 's tetszetősebb rendbe állítom a szavakat. Szükséges ez azért, mert fölteszem Törs Kálmánról, hogy író barátainak is

⁴⁵⁹ Az 1885. január 11-és és 14-én kelt leveleket nem találtuk meg.

⁴⁶⁰ T. K. = Törs Kálmán.

megmutatja leveleimet, a' kik aztán hamar meg tudnák ítélni és elítélni írómodorom pongyolaságát, a' mit nem szeretnék.

Aztán a tenyeret kérgető vesszőszedési munkálat közben, a mely munkához csak erő és figyelem kívántatik, de ész nem, az ilyenféle levelek írása nemhogy gyengíténé, de sőt edzi szellemem rugékonyságát.

Én szívesen megtoldom a nappalt még éjszakával is, ha alkalmam akad ilyenféle levelek írására, főképpen pedig olyankor a mikor az időjárás beszorít a kertből a szobába. Igaz, hogy sokaknak kell leveleket írnom: de e levelek inkább csak üzleti levelek, melyekben a szellemet nem kell szikráztatni, mert a kiknek kedvéért azt tenni akarnám nincsenek is ahhoz hozzászokva, nem is kívánják azt tőlem.

Szeget ütött fejedben a jan. 10dikén hozzád írt levelem ama kifejezése, hogy „Megint kaptam T. K. -tól egy levelet, a milyent még nem kaptam senkitől az életben.” Hát biz igazad van, hogy nagy szó ez én tőlem: de csak addig nagy szó, a míg az értelmét meg nem fejtem előtted. Kicsinnyé válik e szó, mihelyt tudod, hogy miért mondtam én azt. Hát csak azért mondtam, mert bírálat alá vette munkám modorát és bírálatával teljesen bebizonyította nekem, hogy könyvem megírásában a helyes irányt és módot, mire törekedtem, csakugyan sikerült eltalálnom. Sokan dicsérték már munkámat: de én a dicséretet csak gusztus dolgának tartottam mindig az illetők részéről. Azt, hogy miért dicsérik munkámat senki sem bizonyította be okokkal. A dicséret szerintem még nem bírálat. Törs Kálmán bírálatát olvasva könnyebben érzem magamat. Hinnem kell, hogy a kik dicsérték munkámat, e dicséretökkel még sem akarhattak csupán csak hiúságomnak hízelegni.

Majd ha biztos leszek felőle, hogy T. K. megkapta válaszem, melyet ez utóbbi levelére írtam, elküldöm neked a válaszem fogalmazványát is. Ez uttal csak magát a T. K. levelét küldöm meg. Hiszem, hogy T-nek ezen levelét még érdekesebbnek fogod találni te is, mint az előbbent.

F. hó 16ról írt leveledben pedig arról értesítettél, hogy milyen fajokról voltál szíves ojtóvesszőt szedni és melyekről van szándékod szedni. Ez utóbbi fajokat tartalmazó listádból kitörültem azokat, a melyekből bőven találok vesszőt itthon is. Kérlek tehát, ha alkalmas időt találsz a munkára, csak listában ki nem törölt 24 fajról küldj, illetőleg pedig szedj ojtóvesszőt. – Itt küldöm ezen listákat is.

Tegnap és ma a hideg beszorított a szobába, pedig még 450 fajról nincs szedve semmi készletem. No de van még elég idő.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté

U. i.: Törs Kálmánnal kötött viszonyunkhoz kérek zárkózott hallgatásban maradni még egy ideig.

B. M.

2. U. i.: [Ceruzával írva:] Mivel már benne vagyok az írásban a te leveled után írtam Gobóczynak is, a ki most Kecskeméten lakik. Ide mellékelem elolvasás végett számodra az ő levelét is s az arra írt válaszomat is. Rá érsz most olvasni tehát, ha szereted látni az én működésemet, töltsd vele az időt!

Ha válaszom elolvastad, tedd az ide mellékelt borítékba, ragaszd le és küld el mint már többet is tettél.

B."

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. január 20. A-46. számú irat

[Az eredeti kötetben a B-260. számú, január 18-án kelt Bereczki levél után bekötve]

Bereczki Máté levele Gobóczy Károlynak

„Másolat az eredetiről.”

„Tekintetes

Gobóczy Károly úrnak

Kecskemét

Festő utca 129. sz.

Kedves Barátom!

F. hó 15-ről írt leveled annak világos tanulságául veszem, hogy hazafias igyekezetemben folyvást önzetlenül igyekszel támogatni; de ajánlatodat lehetetlen követnem és pedig főleg azért, mert szégyenleném, ha tudós hírbe kevernének; aztán egyéb okoknál fogva is. Ismerem az ily pályázatoknál folyó cselszövényeket, – noha csak hallomásból ismerem, de azért el hiszem, hogy valóban léteznek is. Meg vagyok ennél fogva győződve, hogy ha mégis rá vinne a hiuság ördöge, hogy én is pályázzak munkámmal, – cselekedetemmel csufos kudarcot vallanék, mert a' tudós urak a' Pomológiát nem veszik ám tudomány számba; szerintök a' Pomológia lehet hasznos ismeret, de tudománynak nem tudomány és így az én rendszertelen 's egyáltalán nem tudományosan írt munkám más tudományos munkákkal nem is pályázhatik.

Eljön annak ideje Kedves Barátom, ha életben marad Magyar ország 's magyar lakói nem lesznek mind földönfutók, vagy a' zsidók rabszolgái, – eljő az ideje, mondom, hogy munkámnak rendszertelensége, 's tudományra igényt nem tartható volta mellett is lesz kelete, lesz haszna a hazára nézve. Később vagy korábban jöjön bár el ezen időszak, de eljő! Ebben a' hitemben én egészen biztos vagyok. Avval, hogy én azt az időt nem érem meg, egy cseppet sem törődöm. Nem magamért, saját hasznomért vagy dicsőség hajhászásból írtam én azt a munkát: hanem egyedül azért, hogy égő szenvedélyemnek áldozva tehetségem szerint igyekezzem imádott hazám javát előmozdítani. Nekem már nem kell semmi haszon, semmi dicsőség. Nekem alkonyodó életem végnapjaiban teljesen elég azon édes tudat, hogy tehetségem szerint igyekeztem hazafiui kötelességem bétölteni. Vegye hasznát munkámnak egy hálásabb nemzedék, a' kinek azt szántam, és a' melyik lelkem előtt lebegett, a' mikor munkám meg írásában fáradoztam! Kortársaim 's a' mostani nemzedék nem lettek volna méltók arra, hogy miattok folytonos munkában koptattam el lelkem hüvelyét, azt a' porból és sárból készült önműködő képet.

Köszönöm irányomba tanúsított szíves gondoskodásod: de, megengedj, tanácsodat ezúttal nem lehet követnem.

Az ég terjessze ki rád és kedves családjára minden áldását! Szívéből kívánja

igaz barátod

Bereczki Máté⁴⁶¹

Mező-Kovácsháza, Január 20. 1885.”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. január 22. A-47. számú irat

[Az eredeti forráskötetekben Dörgő Dániel az alábbi listát a 4. kötetbe, az 1884.(!) december 6. A-37. számú irat után köttette be. A kronológiai rend miatt ide áthozva.]

Mezőtúr, 1885. január 22.]

„A következő gyümölcsfajok még Bereczki Máté Barátom által lenem íratván, a mi Vízközi kertünkben pedig meglévén, ha teremnének, leírásra

⁴⁶¹ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 160–161. p.

alkalmas gyümölcsöt, azokat M. Kováczháza el kell küldeni. Mtúr, 1885. Jan. 22.

[Körték]	[Almák]
Antoinette vajoncza (L.y.) ⁴⁶²	Borka alma (Pója-féle) ⁴⁶³
Aranyos császár	Czirnos renet
Courcelles Henrik vajonca	Carolinai fontos Gl. ⁴⁶⁴ (Hamis faj)
Cumberland L. y.	Coinki 's red. Steck Gl. Coinky's red Streak (alma)
Decaisne Henrik	Czékla alma
Delehay alelnök	Deák bőr almája Gl.
Ecully szépe	Deák egy színű renet
Dumont vajoncza	Deák muskotály
Fondante de Malines Ly	Franczia hercegnő
Görbefájú körte	Gesztenye alma Gl.
Hellman dinnye körte	Genevai pepin Gl.
Lormier Kálmán	Kenézi piros
Lesbre vajoncza	Mela Carla Gl.
Madame Gregoire	Pereszlényi alma
Madame Durieux L.y.	Piros csörgő alma
Óriás körte (Balog Ágost) ⁴⁶⁵	Kerek édes alma Gl.
Piroslevelű magoncz BM ⁴⁶⁶	Téli citrom alma Gl.
Solstitiál = Nyárig tartó	Vér-alma
Strycker bergamot	Orosz vas-renet
Téli kurtaszárú	Villy renet S.L.
Vendée-i király körte	Beni detto
	Öreg laki korai Gl
	Piros császár szilva
	Beaufrotte SL
	Nyárs ardói fekete, Eperjes

⁴⁶² Antoinette vajonca = lásd Antónia vajonc (körte). E néven írta le Bereczki. L.y. = Leroy faiskoláját jelenti végig a listában.

⁴⁶³ Pója féle = A Pólya József, váradi, dr. (Nagyszecse, Bars vm. 1802. január 1. – Pest, 1873. június 10.) orvos, polihisztor kertjéből kikerült fajtát jelzi.

⁴⁶⁴ Gl. = Glocker Károly (? , 1809 – Enying, 1879. május 9.) gyümölcskertész enyingi faiskoláját jelenti. A Batthyány-uradalom kertésze volt, kiváló gyakorlati pomológus. Kertjéből halála előtt a szerinte arra érdemes fajtákból oltóvesszőt küldött Bereczkinek, aki nagy részét továbbküldte Dörgő Dániel gyümölcsösébe.

⁴⁶⁵ Balog Ágost = Balogh Ágost (1821–1898) plébános nagytapolcsányi gyümölcsösét jelenti.

⁴⁶⁶ A BM jelölés Bereczki Máté kertjét jelzi.

1883-dik évbe Bereczki Máté Barátomhoz küldött gyümölcsseim jegyzéke:

Althán ringló	1 db
Sans peau	3 db = gyenge héjú nyári
Bergamotte Strycker	3 db
Royale d'été	3 db = nem valódi
Petit blanquet	3 db = kis fehérke
Nyári Daru	5 db
Superbe du Denniston	3 db
Luizet vajoncza	2 db = bajosan valódi
Fürj körte (Túri)	1 db
Sept. 4. Villy renet	4 db
Sept. 4. Hó kalvil	3 db
Sept. 4. Rózsa kalvill	3 db
Sept. 4. Beurre Mondelle	4 db
Sept. 4. Surpasse Meuris	2 db
Sept. 4. Saint Ghyslain	3 db
Sept. 13. Cumberland	1 db
Sept. 13. Szécsenyi Hanna ⁴⁶⁷	2 db = Csíkos Angoulêmei hercegné
Sept. 13. Csíkos Angoulêmei h.	1 db
Sept. 13. Görbe fájú körte	1 db
Sept. 13. Új Poiteau	2 db
Sept. 13. Bronzos vajonc	3 db
Sept. 13. Fondante du Malines	1 db Nem valódi.
Sept. 13. Delehayé alelnök	1 db
Sept. 13. Character renet	1 db Cirmos renet
Sept. 13. Orosz vas-renet	1 db Ismeretlen
Sept. 13. Szép Júlia	1 db
Sept. 13. Colmar Jonghe	1 db Lukácsi úrtól. Valódi.
Sept. 24. Vendéi királyi körte	2 db
Sept. 24. Dana-féle Hovey	3 db
Sept. 24. Chaumonteli vadonc	3 db
Sept. 24. Bergamotte Paques	3 db
Sept. 24. Augusztusi (SL)	1 db
Sept. 24. Augusztine Lelieur (Ly)	3 db
Sept. 24. Crassán (vadonczon) fehér ⁴⁶⁸	3 db

⁴⁶⁷ Szécsenyi Hanna = Gróf Széchenyi Hanna (körte), amelyet később Bereczki azonosnak talált a Csíkos Angoulêmei hercegnő körtével.

⁴⁶⁸ A 'vadonczon' és a 'fehér' szó nehezen olvasható, csak feltételezés.

Sept. 24. Dumortier kolmárja	1 db
Sept. 24. Új Poiteau	1 db
Oct. 18. Mäs Alexandrina	3 db
Oct. 18. Varenne de Fenile	3 db
Oct. 18. Bollvilleri vajoncz (?)	2 db
Oct. 18. Cecile tengernagy	2 db

Nékik szánd, ha új, még le nem ért gyümölcs terem.

Dörgő Dániel m.k.”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 180.[!] ltsz.)⁴⁶⁹

* * *

1885. január 22. A-48. számú irat

[Az eredeti kötetben a 1885. február 2. B-262. számú Bereczki levél után bekötve]

Kovács Ferenc⁴⁷⁰ levele Bereczki Máténak

„Másolás az eredetiről”

„Édes Bereczki úr!

Köszönettel vettem a gyümölcsészeti vázlatok III-ik kötetét és a mellékletül küldött betűrendes névjegyzéket – a’ melybe tett jegyekről következtetve azt hiszem, hogy a’ megjegyzett szilvafajokból akart részemre ojtó ágakat küldeni, – megbocsát, ha nem leszek bátor kérni, hogy legyen szíves az ide mellékelt jegyzékbe felsorolt fajokból küldeni. – Látja kérem, azért bajos másra bízni, hogy találja ki mire van nekem szükségem mert véletlenül mind azokat kaptam volna a’ melyeket már öntől is bírok, s már termő fáim vannak a’ fajról.

Én is kínlódom már több mint 37 éve a’ gyümölcs tenyésztéssel, s adtam a’ Szilágyságnak több mint 5000 nemes fát szerte szét, s az általam

⁴⁶⁹ Fenti listát Dörgő Dániel a Bereczki levelezés 4. kötetének 317–320. ceruzás lapszámozású oldalaiként köttette be. A kronológiai sorrend miatt ide áthozva!

⁴⁷⁰ Kovács Ferenc, kovásznai (1828 k. – Perecsen, Szilágyperecsen, ma Pericei, Románia, 1903. szeptember 14.) földbirtokos, gyümölcsstermesztő, 1848-as volt főhadnagy. (Forrás: PIM NÉVTÉR). A kovásznai Kovács családról lásd még PETRI M. SZILÁGY VM. <http://mek.niif.hu/04700/04750/html/1854.html>. Feltételezhetően az ő fia Kovács István, kovásznai (Szilágysomlyó, ma Șimleu Silvaniei, Románia, 1864–), festőművész. A budapesti Mintarajziskolában és Münchenben végezte tanulmányait. 1904–1914 között Zilahon működött. 1900-ban Párizsban szerepelt műveivel, 1904-ben Budapesten volt tárlata.

kiosztottakat talaj és éghajlat szerint folytonos figyelemmel kísérem és jegyzem a' talaj szerinti változásokat, hogy ha Isten éltet 10 év múlva határozottan mondhassem meg hogy meljek való nekünk meljek nem. Az 1883 és 84 évben meghozatott ójtó ágakat nagyobb részére doucin és birsre ójtottam, hogy mi hamarabb láthassam, hogy a' Bereczky úré-e, vagy az enyéme-e a valódiak, miután a' meghozatott fajok nagy része már lévén hozatott némeljik a' leírás által nagyon kevésbé talál.

Olvasva a' Sónári almáról⁴⁷¹ világgá bocsátott nézetét, nem tehetem, látva a' nagy tévedést, hogy ne figyelmeztessem, miszerint a' Sónári almát már 1843-ik évi Mentor⁴⁷² című folyóiratba Hiri Ferencz,⁴⁷³ Salamon⁴⁷⁴ és

⁴⁷¹ Sónári alma = BERECKZI 3. kötet 113–121. p.

⁴⁷² MENTOR. Erdélyi népkönyv: közhasznú ismeretek tára a' honi szorgalom, 's értelmesezés előmozdítására / szerk. Nagy Ferencz. Kolozsvár: Tilsch, 1842–1843. - 2 db ; 21 cm. Ürögdi Nagy Ferenc által szerkesztett „népkönyv”ek, melyeknek két kötete jelent csak meg. Az 1. kötete 1842-ben, a 2. kötete 1843-ban.

1.) <http://mek.niif.hu/07000/07053/07053.pdf> ; 2.) <http://bit.ly/1NMrG1e>

⁴⁷³ Hiri Ferenc (Ilosva, Bereg vm., ma Irsava, Ukrajna, 1798. nov. 2. – Zilah, Szilágy vm., ma Zalău, Románia, 1876. dec. 5.), pedagógus, író. A kolozsvári református főiskolán, utána Németországban, Svájcban és Franciaországban tanult. 1829-ben a zilahi ref. főiskola igazgatótanára lett. Részt vett a Közép-Szolnok vármegyei reformellenzéki mozgalmakban. Az iskolában a latinul való tanítást beszüntette és minden tantárgyat magyarul adatott elő. A szabadságharc kitörésekor tanítványait honvédnek küldte. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc leverése után haditörvényszék elé állították, megfosztották tanári állásától. 1856 után újra taníthatott. Cikkeken kívül írt verseket és számos külföldi színdarabot fordított magyarra. Gyümölcskertészettel is foglalkozott, sokat tett a szilágysági gyümölcstermesztés érdekében. Lásd MAGYAR ÉLETRAJZI, 1. kötet, 725. p.; A MENTOR 1842. évi kötetében (202. p.) ezt írták róla: „Zilahon említést érdemel a' prof. Hiri Ferencz' buzgósa, ki a' selyem-tenyésztést rendszeresen üzeti tanítványaival. Fát is többet adott ki a' vidékre 4 ezernél pénzéért és ingyen; most is van valami 4–5 ezer csemetéje, 's a' mellett földje bevetve 's elkészítve valami 100 ezerre való. Selymet is tenyészt évenként 25–30 fontot.”

⁴⁷⁴ Salamon József (Zilah, Szilágy vm., ma Zalău, Románia, 1790. aug. 30. – Zilah, 1871. márc. 19.), tanár, író. Zilahon, Nagyenyeden, Göttingenben tanult. A göttingeni egyetem 1837-ben díszdoktorrá avatta. Tanár volt 1815-től a zilahi, 1830-tól a kolozsvári református kollégiumban. 1856-tól 1860-ig a nagyszebeni kerület református és unitárius iskoláinak tanácsosa, 1860-tól Kolozsvárt, 1862-től haláláig Zilahon lakott. Jelentős tanári, pedagógiai, egyháztörténeti, nyomdászati tevékenységet fejtett ki. Első képviselője a Bell-Lancaster tanítási módszernek. 1832-ben kezdeményezésére vezették be a kolozsvári református kollégium nyomdájába a litográfiai eljárást. Népszerűsítő irodalomtörténeti cikkeket is írt (Bod Péter, Szenczi Molnár Albert, Benkő József életrajza). Szerkesztette az Erdélyi Prédikatori Tárt (1833–1839). – Főbb művei: *De statu ecclesiae evangelico reformatae in Transsilvania...* (Claudiopoli et Lipsiae, 1840); *Successio és képviselet az erdélyi ev. ref. superintendentiában* (név nélkül, Pest, 1861). Tanterve szerint: a magasabb két évfolyamú (togátus) diákok számára „8. minden gyermeknek az iskola udvarán saját kertágyása legyen s abban magát a kertészetben gyakorolja.” – Lásd TÖRÖK I. 1877; MAGYAR ÉLETRAJZI; PETRI M. SZILÁGY VM. – I. kötet. XVIII. fejezet. Iskolák ügye. 2. A zilahi kollégium és a szilágysomlyai algimnázium. 571–579. p.)

<http://mek.niif.hu/04700/04750/html/60.html>

Nagy Ferencz⁴⁷⁵ tanárok nemcsak leírták, de meg is állapították, hogy melyik a' valódi Sívári 's ha jól emlékszem a' Sívári nevet nem Sívárról, hanem Síváry Dénes⁴⁷⁶ Sz[ilágy] Somjai⁴⁷⁷ Báthory-féle vár parancsnokától kapta, ki azt elterjesztette, ez lehet mese, lehet valóság, de az igaz, hogy Sz. Somlyó környékén lévő kertekbe és szőlőkbe a' hol három almafa van, kettő a' három közül Sívári, és vannak fák melyeknek életkorát meghatározni nem lehet, de az egész Szilágyságba nincs község, a' hol Sívári alma nagy mennyiségbe ne termeltetnék – és tökélletesen az az alma melyet Bereczky úr leírt Daru alma név alatt – és hogy Zilahi Mezei Albert⁴⁷⁸ úr állítása, miszerint a' Szilágyba többféle Sívári alma van, mennyire téves,

⁴⁷⁵ Nagy Ferenc, ürögdi (Szentandrás [Sajószentandrás], Doboka megye, ma Șieu-Sfântu, Beszterce-Naszód m., Románia, 1804. március 8. – Kolozsvár, ma Cluj-Napoca, Románia, 1876. február 22.), református főiskolai tanár, kertész, borász. Az 1844-ben létrejött erdélyi gazdasági egyesület alapítása részben az ő fáradozásának volt az eredménye, 1854–1860 között titkára, majd választmányi tagja s kertészeti szakosztályának elnöke volt. A gazdasági egyesület bizottsági tagjaként az egyesületi gyümölcs-, szőlő-, bor-, termény-, állatkiállításainak és versenyének fő rendezője, amelyeket Kolozsváron és Erdély más városaiban egy évben többször is megtartottak. Részt vett az egyesületi központi borsarnok létesítésében és a szőlészeti és borászati szemleutakon. Az erdélyi gazdák vándorgyűléseinek létrejötte és több vidéki gazdasági egyesület megalakulása szintén neki köszönhető. Országos hírű pomológus és borász, elnöki tisztet töltött be az ugyancsak általa alapított torda-aranyosi gazdasági egyesületben is. A nemzetközi ampelográfiai bizottság tagja. Ő alapította az erdélyi gazdasági egyesület nagy gyümölcs- és szőlőiskoláját. Termékeny teológiai és mezőgazdasági szakíró volt. Nagyszámú szakcikke az erdélyi hetilapokban folyamatosan jelent meg. Életrajzát lásd SZINNYEI

⁴⁷⁶ Sem Síváry Dénes somlyói várkapitányságára vonatkozóan nem bukkantunk adatra, sem a Sívári alma fent idézett eredetmondájának a Mentor című népkönyvben történő említését nem találtuk meg.

⁴⁷⁷ Szilágysomlyó = Szilágy vm. – ma Románia: Șimleu Silvaniei.

⁴⁷⁸ Mezey Albert (Nagydoba, ma Doba, Románia, 1844. augusztus 14. – Zilah, ma Zalău, Románia, 1914. február 26.) királyi kúriai bíró. Erdélyi nemesi családból származott, 1855-ben a zilahi gimnáziumban kezdte tanulmányait, szülőfalujában Urházy György ottani pap vette pártfogásába. A jogot Eperjesen hallgatta s 1866-ban végezte el. 1867-ben a megyék szervezésekor tiszteletbeli aljegyző lett és októbertől telekkönyvi segédelőadó. 1869 januárjában valóságos megyei törvényszéki ülnökké választották és 1871-ben a zilahi kir. törvényszékhez bíróvá nevezték ki. 1874-ben a zilahi ev. ref. egyház képviseleti közgyűlésének lett tagja, majd ugyanott presbiter és még ugyanazon évben a zilahi ev. ref. egyház képviselőnek küldte a szilágy-szolnoki egyházmegye gyűlésére, ahol 1875-ben megyei ülnökké is választották. 1881-ben a budapesti kir. ítélőtáblához kiegészítő előadónak helyezték át. 1878-tól jelen volt az erdélyi református egyházkerület gyűléseken. Tagja volt a Zilahon 1873-ban keletkezett tanügyi körnek és e kör által rendezett felolvasásokban ő is részt vett. 1876–1881-ig mint a zilahi kaszinó elnöke szolgálta a közügyet. Szilágy vármegye közgyűlésének is tagja volt és Deák Ferenc arcképének leleplezésekor ő mondta az emlékbeszédet. Az 1881. okt. 31-től nov. 24-ig tartott reformált egyházi debreceni zsinatra az erdélyi ref. egyházkerület őt választotta képviselővé s mindvégig tevékeny részt vett a tanácskozásokban. A 20. század elején kúriai bíró volt Budapesten. SZINNYEI – Bereczki Máté tőle háromféle „síváriként” emlegetett almát kapott. Az egyiket Daru almának minősítette, a másikat, melyet „Barnapiros sívári alma” néven küldött neki Mezey, oly kitűnőnek találta, hogy ezt akarta alap-síváriként majdan leírni, de – mint írta – Mezey Budapestre tette át székhelyét, és nem tudott tőle többé sem vesszőt, sem gyümölcsöt kapni. BEREZKI 3. 1884. 113. p.

igazolja a' szilágy-somlyai Somlyai gazdasági egylet határozata, melyel kimondotta, hogy a' 27 féle almának látszó almák mind sóvári almák, és csak is a' különböző éghajlat, talaj és naptól elzárt állás adnak neki különböző alakot és szint – de íze mind egy forma.

Én magam már 1852. évbe kaptam Ladányi József⁴⁷⁹ bátyámtól Daru almát, melyet ő még 1835-be hozott a' Bánátból mint akkori katona, a' melyről almát is adott, melyet azonnal felismertem, hogy Sóvári, és vitatkozta véle az alma neve felett hozattam a' padlásról egy egész kosárral, a' melyet megkóstolva kénytelen volt az azonosságot beismerni, ez történt 1853 November végén.

Legyen szabad kérdenem, hogy egy általánosan egy egész vidék által régi idők alatt Sóvári néven ismert és kezelt almának lehet-e jogosultan egy Daru alma vad nevet adni, azért, mert már ezen a' néven valaki leírta.

Bocsásson meg hosszas soraimért, nem azért írtam ezeket, hogy bosszantani kívánjam, mert higgye el, semmi sem fájna nekem annyira, mintha azt kellene elhinnem, hogy soraimat rossz néven venné. Csak ne lenne Kovács háza oly messze, mert magam is vágnám egy pár órára megháborítani nyugalmát.

Perecsen⁴⁸⁰ 1885. Január 22.

u. p. Szilágy Somlyó

őszinte tisztelője

Kovács Ferencz"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. január 24. D-214. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Január 24.

Kedves Barátom!

F. hó 18. kelt leveledet mellékleteivel együtt 22én megkaptam. A' Gobóczy úrhoz írt leveledet azonnal lemásolva, azt még az nap Kecskemét felé elindítottam. Megvallom, hogy midőn Gobóczy urnak a' pájázatról hozzád irt levelét először elolvastam igazat adtam neki, ugy okoskodva,

⁴⁷⁹ Ladányi József = Kovács Ferenc ismerőse. A név gyakorisága miatt nem tudtuk beazonosítani. A *Vasárnapi Újság* az 1880-as években több Ladányi József halálhírét közli, így egy jászberényi honvédszázadosét (1881); egy szatmári állatorvosét (1883); egy szászvári néptanítóét (1884) és egy budapesti tanítóét (1884).

⁴⁸⁰ Perecsen, Szilágyperecsen, Szilágy vm. szilágysomlyói járás. Ma: Pericei, Románia.

hogy a' már megjelent műved az összes emberiségé lévén, azt minél szélesebb körben kell ismertetni, elhíresztelni, így terjeszteni. De midőn a' Gobóczy úr levelét, majd utána az általad ezen levélre írt válaszodat másoltam, véleményem aprán ként meg változott és a' te véleményednek adtam igazat ezen ügyben. Indokolom:

Az akadémia által jutalmazandó művek bírálatára kiküldendő bizottságnak ismerni kellene nem csak a' pályázatra benyújtott, de minden megjelent műveket. Én hiszem is, hogy azok ismerik művedet, sőt többet is hiszek, nevezetesen: hogy az ország közgazdasági ~~fölött~~ bajai javítása fölött jelenleg töprenkedő hongyulás vitái alkalmával, eszközbe kelletett jutnia; hogy csak ily hasznos és gyakorlati irányban mozgó művek, – mint „Vázlataid” jöhetnének csak bírálat alá, 's érdemlenék meg a' jutalmat, ez által az elterjesztést, nem holmi pár ismertetések, melyek mit sem hoznak a' haza konyhájára. Ha nem veszik észre művedet, az annak a' jele, mert nem akarják észrevenni. Lelkők rajta.

De hogy te csengőt köss kitűnő műved nyakára, czégért tűzz ki fölötte, reklamot igyekezve annak csinálni, ilyet tölled kívánni merészség. A' netalánni bírálat alá való benyújtás, és visszautasítás jövő működésedre csak lehűtőleg hathatna. Bár felteszem, hogy azokra sem nem halgatsz, sem véleményökre nem adsz semmit. Helyeslem tehát Gobóczy urnak adott igen lelkesen, mégis érzelemmel írt határozott válaszodat, (e' leveled birtokaimba lévő leveleid gyöngye). Helyzetedben én is így tettem volna. Ez ügy benni eljárásodat mindenk fölött tisztelem. A' mi késik, nem mulik. Várj. Addig is Előre!

Hanem hogy Gobóczy ur a' Bihar megyei gaz. egylet Titkári hivatalából oda jutott, hogy most Kecskeméten szűk viszonyok közt másolataiból él, biz az engem erőssen elszomorított. Nem kívánok esetéről általad semmit tudni. Felteszem rólla, hogy hazafiúi érdemei miatt jutott ide. Legyen ez, az én hitem rólla.

A' hét elején jobb lábom bokájába egy kis ficzapot kaptam, még pedig az ágyba fordulás közbe, most csizmát huzni nem bírván, őrzöm a' szobát, írhatok kedvemre, már nem érzek benne fájdalmat, de még a' hidegre kimenni nem akarok vele, majd meg szedem a 25 fajból a' mi vesszőnk kerül.

A' héten mult évi és régebbi leveleidet olvasva szemembe tűnt abból Oszczithy⁴⁸¹úr, és a' Pereszlény alma⁴⁸² (megvan nállam tölled) nem a magyar rozmarin alma ez?⁴⁸³ vagy más külön faj?

⁴⁸¹ Oszczithy Mátyás [Oscitý, Matej] (1813. március 12. Felsődiós, ma Horné Orešany, Szlovákia – 1880. július 19. Nyitrapereszlény, ma Preseľany, Szlovákia) pereszlényi esperes plébános, néptanító, pomológus, méhés. Nagyszombatban végezte filozófiai és teológiai

A' Priou körték mellyeket az ősszel küldöttél nékem tanulmányul, nem akarnak megérni, csak fonnyadnak.

Hát Bethlen Géza gróf⁴⁸⁴ fölkeresett-e ez évbe? Mária-Luiza körte ójtó vesszőt is szedek, mert tán néki kell.

A' Szabadkai nagy szercsika és a magyar rozmarin almáról is kérnék tőled egy-egy gajjat.

Mari leányom Bodolai Lászlóné⁴⁸⁵ annyira terhes, hogy minden órában várós.

Török Ferenc⁴⁸⁶ Ér Szt Mihályi⁴⁸⁷ ref: Papot vedd szárnyad alá, szegény, megérdemli, utóposta Ér-Kávás,⁴⁸⁸ és ha marad ki vessződ, juttass

tanulmányait. 1839. július 26-án szentelték pappá. 1840–1841-ig Nagylévárdon, (ma: Veľké Leváre, Szlovákia), majd Pereszlényben (1842–1846) káplánként, (Bazalicza Mátyás plébános mellett), 1847–1848-ban Szakolcán (ma: Skalica, Szlovákia) adminisztrátorként, 1848–1880-ig, haláláig Nyitrapereszlényben plébánosként működött. Bazalicza Mátyás Európa-hírű faiskoláját „megörökölve”, gondozva eredményes gyümölcsstermesztő és pomológus volt, részt vett gyümölcsseivel az 1864. október 16–19. között, a Nyitra megyei Gazdasági Egyesület által rendezett nyitrai terménykiállításon: „59. Oszcizy Mátyás pereszlényi alesperes különféle nemes almái kitűnők, körtéi és szőlő-fajai jelesek.” (Pesti Napló, 16. évf. 1865. február 1. 4488. szám, [3. p.]). Előadásokat tartott a méhészet és gyümölcsstermesztés köréből. Fő műve: *Systematisches Verzeichniss jener Kern- und Steinobstsorten*, 1854. 1871-től tagja volt a Szent Adalbert Egyesületnek. Lásd DOMINIKÁNUS KÖNYVINTÉZET ADATBÁZISA: Series parochorum cum suis parochiis. (Oszcizy Mathias névforma alatt) http://knihy.dominikani.sk/c/hlavna_nemethy_13 Series parochiarum cum suis parochis (Preseľany helynév alatt) http://knihy.dominikani.sk/c/hlavna_nemethy_12

⁴⁸² Más kéz írásával beírva: „Csobottól (?) való ez”.

⁴⁸³ Feltehetőleg Bereczki írásával fölé írva: „Nem hát!”

⁴⁸⁴ Bethlen Géza gróf, bethleni (Kolozsvár, 1838. május 1. – Mezőszakál, Torda-Aranyos vm., ma Bärboşi, Románia, 1911. február 14.) Torda-Aranyos vármegye főispánja.

⁴⁸⁵ Dörgő Mária (1858–). Férje Bodolay László (1843 – 1895) tanár, gimnáziumi igazgató. A Borsod megyei Dédesen született. A miskolci ref. gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait, majd Debrecenben tanult teológiát és jogot. Szikszón két évig volt rektor. 1867-ben hívták meg a mezőtúri gimnáziumba. Itt 28 évig rendes tanárként működött, magyar, latin, német, történelem és földrajz szakokat tanítva. 16 évig volt az iskola igazgatója. Igazgatása alatt lett nyolcosztályú főgimnáziummá az intézet. Igazgatása alatt építették fel a gimnázium épületét. - A Központi Olvasó Egyletnek 12 éven át könyvtárosa, később alelnöke volt. - 1895. április 23-án a gimnázium főbejárati előcsarnokában érthetetlen okból főbe lőtte magát. Búcsúlevelében ezt írta: „Meguntam és megutáltam ezt az irtóztató zaklatott életet, annál fogva elmegyek közületek.” Vezérlő életesszménye volt: „törekedjetek folyvást magasabbra, mert aki az önművelés útján csak kevés időre is megáll, már elmaradt, a tétlen veszteglés pedig itt egyértelmű a halállal.” – Főbb művei: *Adatok a mezőtúri református gimnázium történetéhez* (Mezőtúr, 1882); *Az ivóvízről, különös tekintettel Mező-Túr város e nemű szükségleteire* (Mezőtúr, 1885); *A Mezőtúri Olvasóegylet 25 éves története* (Mezőtúr, 1886). – Gyermekai: László, Ilona, Margit.

⁴⁸⁶ Török Ferenc, Érmindszenten (Szilágy vm. , Tasnádi járás – ma Románia: Meszenta) lakó református lelkész, aki Bodolay László, mezőtúri gimnáziumi igazgató iskolatársa volt Debrecenben. Előbb Tasnádon látott el református papi tisztséget, s az elemi iskolában is oktatott, ahol a későbbi neves természettudósnak, Bíró Lajosnak (1856–1931) is tanára volt. BÁC-S-TUDÁSTÁR. – Török Ferenc aggastyánként 1924-ben még részt vett Ady szüleinek – akiket ő esketett Érmindszenten – 50 éves aranylakodalmán. Egyébként ő és felesége voltak Ady Endre keresztszülei is. ADY ÜNNEPSÉGEK 1924. Lásd még 1884. február 4. D-173. számú levélben írottakat!

neki belőlle. Neveld pomológnak. Munkás ember, még kereket is tud csinálni, szükségből. Alig várom, hogy tavasz legyen, hogy kertembe kimehessek, gyönyörködhessek a' fák fakadásába, és virágzásába.

Hogy Törs Kálmán urnak itt vissza küldött, de általam egy betű hiba nélkül lehetőleg szép írással lemásolt levelére válaszolhassak: össze kell magamat előbb szednem. Ha jónak látod, Törs Kálmán úr ezen levelére írott válaszd fogalmazványát akkor a' mikor hozzám elküldeni, szívesen veszem, és leis másolom azt, mert az ily levelek másolása reám nézve nem csak szórakozás, de gyönyör, sőt tanulság is.

Kifogom jegyezni azon faju gyümölcsöket is, melyek kertünkbe meg vannak, de még általad le nem írtak. Hátha még segítségedre is lehetek? Ezen kimutatás valószínűleg azon levelemhez lesz csatolva, melyben a' Törs Kálmán ur levelére írott véleményem fog lenni.

Az Isten áldjon meg.

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott, 251 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta négyoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán alul található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Válasz 26/1. 1886”.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.

* * *

1885. január 25. D-215. számú levél

„Mező-Túr. 1885. Január 25.

Kedves Barátom!

Tegnap is írtam hozzád levelet, melyhez mellékelve vissza küldöttem a' Törs Kálmán és Gobóczy urak leveleit. Köszönöm azon írántam tanúsított nagy bizalmadat és jótékony tettetted, melyet e' levelek elküldése által irányomba nyilvánítál. Kérlek hason küldemények által

⁴⁸⁷ Itt tévedett Dörgő Dániel, mert Érszentmihály nevű helység ekkor már nem volt, hanem feltehetőleg Érmindszenttel (Szilágy vm.) tévesztette össze. Török Ferenc ugyanis 1867-től e település (ma: Ady Endre, Románia, Szatmár m., korábban Mecentiu) református lelkésze volt. PETRI M. SZILÁGY VM. <http://mek.oszk.hu/04700/04750/html/268.html>

⁴⁸⁸ Érkává, Szilágy vm., Tasnádi járás – ma Románia, Căuaș.

ezután is meg örvendeztetni engemet. Hiszen ~~anyira~~ – mint sok utállatos ügytől vissza vonult az embert, – az ily dolgok kötnek már a' szellemi élethez.

Törs Kálmán úr f. hó 7én kelt levelére ígértem mai nappal észrevételeimet véled közölni. Hajh! de midőn most a' kenyér törésre került a' dolog: igen gyenge katonának érzem magamat oly gyakorlott erőss harczos irányába, mint Törs Kálmán.

Ítéletem szerint a' Törs Kálmán leveléből mind irányodban mind míved és a' pomológia irányában a' legnagyobb őszinteség tűnik ki. Ugy látszik, hogy ő ügyünknek teljesen meg van nyerve, és ez igen nagy eredmény, sőt haladás a' pomológiára nézve; mert ő helyzeténél, ifju koránál, és különösen pennájánál fogva igen nagy hatalom. Őtet nem volt elég meg nyerni, de igyekezni kell meg is tartani az ügy számára, sőt én elvárom tőlle, hogy táborunkba erős katonákat fog toborozni. Így jól tetted és teszed, ha Törs Kálmánnal hosszú leveleket váltassz, és véle foglalkozol, ő azt teljes mértékben megérdemli.

Törs Kálmán levele oly tömör, és eszmékben, irányban gazdag, hogy sok sok levelet lehetne arról írni, de én arra illetéktelennek tartom magamat, tehát csak arra oda terjed ki figyelmem, mely ügyünket érinti.

Bírálata műved irányáról, természetes, az nem is lehet másképp. Ebben én csak a' már érintett őszinteségét tisztellem. De hogy a' fiát pomológusnak neveli; az tán még a' fiától, vagy is annak hajlamától is függ, sok víz elfoj még a' Dunán. Utaztatja, küldje hozzád inasnak.

Hogy az arczképedet és életírásodat akkor szándékozik közzétenni, mikor a' gyümölcészet kérdését tárgyalják, hogy annál sikeresebb lökést adhasson ügyünknek: azt mi bajosan érjük meg hajasan, még talán kopaszon is, mert hiszen a' mostani országgyűlés csak a' maga javára szolgáló törvényeket hoz, míg a' haza népeit vagyonából kifosztani, jogait elrabolni igyekezett eddig. Példa rá; az uj kataszteri törvényeknek a' kivitelbenni alkalmazása, és a' vadászati törvény. A' jelen országgyűlés! a' maga nemtelen kényelmének kielégítése végett hizlalja a' gaz zsidósággal telt erkölcsrontó, ország lakóit métejező Budapestet, a' magyar nép rovására. Eddig Bécs volt a' Moloch,⁴⁸⁹ most Budapestet igyekszik a' jelen országgyűlés annak tenni, szóval úgy bánnak a' haza más városaival, mint ha nem is ők országhoz tartoznának, csak provinciák lennének. Ily országgyűléstől ne várjuk jót.

⁴⁸⁹ Moloch = az elnevezés a sémi mitológiából származik, amikor az ókori föníciai napisten hozza fel példaként, akinek valamikor emberáldozatokat is mutattak be. Tulajdonképpeni értelmezése a mindent elnyelő, egyre súlyosabb áldozatokat követelő erő megtestesítője.

Mondják, hogy kell egy főváros, hol tudomány, művészet, kereskedelem összpontosuljon. De Törs Kálmán szavait használva „Az nem egészséges állapot.” ha a’ sok vér a’ fejbe tolul.

A zsíros hivatalok, jövedelmező kormánybiztosi rabló állomások belévéen töltve, most már az országgyűlést támogató tábort a x cím hiuság kenyerével toborzák és szaporítják.

Azt mondja Törs Kálmán, hogy a’ magyar nyelv szegénysége miatt nem lehet a’ gyümölcsöt úgy leírni, hogy az egymástól határozottan megkülönböztethető és megismerhető legyen. Ezen állításra az a’ véleményem, hogy a’ „Vázlatokba” közölt ~~leírt~~ gyümölcs leírásokból csak az alak, szín és belsejének leírását olvashatta el, a’ többi nem. Erről őt fölvilágosítani kell. Valamint arról is, hogy a’ természet fensége által előállított gyümölcsöt sem festés, sem plasztikum által előállítani nem lehet, nézze és hasonlítsa össze csak azokat egy mikroszkóppal.

Végre, ha már át mentem a Kritikába, nem tetszik nekem a’ Törs Kálmán leveleibe az, hogy kezdetben, mind az eszmét mind a’ betűt nagy gondnal, míg utolján hanyagul vannak kezelve. (A’ te leveleid eleitől végig egy forma nagy gondnal rendbe, míg az enyimek eleitől fogva végig egyformán nagy rendtelenséggel vannak elállítva.)

No de mind ezek után is én Törs Kálmánt kitűnő embernek tartom, és méltónak arra, hogy véle kimerítőleg foglalkozz. „Emberről hiba nélkül, halat szálla nélkül ki látott e’ világon.”

A’ netalán a’ Vasárnapi Ujságba⁴⁹⁰ megjelelendő arczképedet és magyar nyelvű életleírásodat a’ hozzám írt leveleid egy kötetéhez kívántam volna csatolni. De vajon megérem é’ én azt?

Tehát megbonták a vitéz arabok⁴⁹¹ a’ zsarnok angol szatócsok □ét.⁴⁹² Igazságnak nagy Istene! pusztíts el minden piszkos pénzt bálványozó önző

⁴⁹⁰ VASÁRNAPI UJSÁG (1854–1921): szépirodalmi és ismeretterjesztő képes hetilap. Szerkesztette Pákh Albert, 1867-től Nagy Miklós, 1905-től Hoitsy Pál. Kiadta Landerer és Heckenast, 1856-tól Heckenast, 1873-tól a Franklin Társulat. Melléklapja 1855–1909 között: Politikai Újdonságok. A társadalom és természettudományok új eredményeit népszerűsítő cikkeket jeles szaktudósok (Szilágyi Sándor, Pauler Gyula, Römer Flóris, Vámbéry Ármin, Bartalis István stb.) írták. A szépirodalmi munkák szerzői között a kor legkiválóbb írói szerepeltek: Jókai Mór, Arany János, Tompa Mihály, Vajda János. A nemzeti liberalizmus szellemében, változatos, gazdag programmal szerkesztett hetilap hosszú időn át széles társadalmi rétegek világképét, tudásszintjét alakította és befolyásolta. – Irodalom: ÚJ IRODALMI 1994. III. kötet 2227. p.

⁴⁹¹ Utalás az 1882–1889 között folyt mahdi felkelésre, melyben Szudán brit-egyiptomi uralom alól történő felszabadítása volt a cél. Az arabok által körülvárt Kartúm ostromáról a *Vasárnapi Újság* több ízben adott hírt. Épp Dörgő Dániel levele keltezésének másnapján, január 26-án törtek be és foglalták el Kartúmot a mahdista seregek és végezték ki védőjét, Gordon, Charles George (Woolwich, London mellett, 1833. január 28. – Kartúm, 1885. január 26.) brit vezérőrnagyot.

szemtelen férgeket, és segíts diadalra minden szabadságért küzdő dicső lelkes népeket!!

Lábam jobban van, azt hiszem, hogy hólnap után kocsin kimehetek kertembe és meg szedhetem a' még hiányzó vesszőket. Megbocsáss, hogy oly apró és sűrű betűkkel kezdtem írni, nagy lébel-pébel⁴⁹³(?) kezdtem az íráshoz, azt gondoltam hosszabb lesz. Na de én csak egyedül a' te számodra írok, tölled pedig akkor sem szégyellenék, ha erőssen meg is róssz.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 254 x 201 mm nagyságú fehér lapra írta bő háromoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté ceruzával írt megjegyzése: (25/1. 1885. Válasz 17/2. 1885.)]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. január 26. B-261. számú levél

[Ennek a levélnek a melléklete a kronológiai sorrend miatt e forráskiadványban korábban közölt, de az eredeti kötetben ezután bekötött alábbi levélmásolat:

1885. január 16. A-45. számú irat (Bereczki Törs Kálmánhoz szóló levelének másolata)]

„Mező-Kovácsháza, Jan. 26. 1885.

Kedves Barátom!

T. K-hoz⁴⁹⁴ írt válaszmom valószínűleg idegen kézbe került. Egy levelező lapot tettem abba, melyet T. K-nak csak alá kellett volna írni 's ugy küldeni nekem vissza, hogy biztosítva legyek róla, minél hamarább, hogy megkapta válaszmom. A levelező lapnak egész szövege csak ennyiből állt:

⁴⁹² Az eredeti szövegben így, ábrával jelölve. Feltételezhetően a szabadkőműves céhre utalhat, amelynek szimbolikájában a négyzet sűrűn alkalmazott geometriai forma volt a jelképek között. Szigorú előírás volt például, hogy a páholyház négyszög alaprajzú legyen. Szabadkőművesség címszó. In: KAT. LEX. 1993–2010

⁴⁹³ Nehezen kiolvasható szó. Tájnnyelvi vagy családi kifejezés lehet Mezőtúr környékén vagy Dörgőéknél.

⁴⁹⁴ Törs Kálmán országgyűlési képviselőről van szó.

„Üdvözet!” Ez a levelező lap csakugyan vissza is jött már hozzám, de minden aláírás nélkül. Én nem hiszem, hogy T. annyira szórakozott lehetne, hogy legalább vezetéknévét oda ne írta volna az „Üdvözet!” szó alá. Valószínűleg más olvasta el válaszomat s nem ő, a kinek szánva volt, de most már el van vágva az útja annak, hogy nála e miatt kérdezősködjem. Várni kell, míg újból maga nem ír T. K., vagy legalább két-három hónapig, a mikor aztán tolakodás nélkül kérdést tehetek nála, hogy megtudjam válaszom sorsát.

Az idő tűrhetőleg enyhe. Meg lehetne újból indítanom a vesszőszedést: de, hogyan? hogyan nem? torokfájást kaptam. Kénytelen vagyok a szobát őrizni, a míg el nem mulik a baj. Pedig már nagyon unom a szobai életet. Kiváncszom isten szabad ege alá. Ott az én helyem: de minél inkább öregszen, annál inkább kényessé leszek a hidegre. – Már beleuntam az olvasásba is, komoly dolgot írni pedig ilyenkor nem érzem magamat képesnek. Eszemnek lehetetlen eltiltanom, hogy künn ne kalandozzon a fákon, a melyekről vesszőt kellene szednem. – Hogy mégis legyen, a mivel az unalmat elűzzem, az időt eltöltsem. Lemásolom számodra T. K. legutóbbi levelére írt válaszom.⁴⁹⁵ Nem akarom, hogy sokáig várákozzál arra, de az eredeti fogalmazványt nem merem a postára bízni.

Azt írod f. hó 24-ről kelt leveledben (melynek mellékleteit hiány nélkül megkaptam), hogy Török Ferencz ref. papot venném szárnyaim alá. Hiszen már ott is van! F. hó 4-dikén küldöttem meg neki III. kötetemet ingyen. Nem tudom, megkapta-e, mert még eddig nem mondotta, hogy „Fogadj isten!”

Oszcizthy kanonok ur a Magyar rosmarin almát küldötte meg nekem ojtóvesszőkben és nem a „Pereszlény” (és nem „Pereszlényi”, a mint te írod) almát. A „Pereszlény almát” Csoboth Ferencztől⁴⁹⁶ kaptam Székely földről, mint odavaló, jó nyári almát, melyet ott ojtás nélkül gyöksarjakról szaporítanak.

Ha nálad még most sem érett a Priou körte, akkor hát valóban téli körte lesz az.

⁴⁹⁵ Lásd e forráskiadványban a kronológiai sorrend miatt korábban: 1885. január 16. A-45. számú irat

⁴⁹⁶ Csoboth Ferenc (1847–1894) Bereczki Máté közeli ismerőse Alsó-Torjáról (Al-Torja, Háromszék vm., Kézdi járás), aki szintén gyümölcstermeléssel foglalkozott. Régi kántortanítók, gyümölcstermesztő mesterek között emlegetik. KISGYÖRGY Z. 2011 1848-ban Altörján idősebb Csobot József és annak fiai, József, András, Ferenc és Antal élt. Egy kézirat szerint apjuk a torjai nemzetőrség profosza (katonai foglár, börtönőr, ítéletvégrehajtó) volt. COROI A. 2006

Betlen Géza grófnak tán hízelgett az, hogy még neki is írtam egy hosszabb levelet; csakis azért közelített hozzám: hanem aztán úgy látszik meg is ijedt tőlem. Elhallgatott, mihelyt célját érte. Jobb is, ha az ilyen vitézei a hiuságnak békét hagynak nekem. Ha te föl nem említed nevét nekem ugyan sohasem jutott volna az eszembe. Keresztet rá!!

A Maria Luizáról jó lesz vagy 15–20 szál vesszőt szedned; mert nálam már egy szál ojtani való vessző sem akad. A Battonyai kis tanyánkon van két próba ágam. Remélem, hogy ott majd csak kapok néhány vesszőt róla.

Pétery Károlyt, a Szabadkai nagy szercsikát és Magyar rozmarin almát bejegyeztem már számodra.

Ide mellékelve küldöm T. K-nak írt válaszom másolatát.

Sok jót mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. január 26. D-216. számú levél

„Mező-Tur. 1885. Január 26.

Kedves Barátom!

Tudod mi tetszik nékem leg jobban a' Törs Kálmán F. hó 7én kelt és hozzád érkezett levelében? Az, mikor azt mondja „Kisugárzék belőlle a' haza szeretet melege is”. Hát biz ez szent igaz. És még is találkoztak irigy csuka természetű emberek, a' kik nem átalították munkád ezen legszebb tulajdonától nem csak meg fosztani, hanem elferdített szavakkal annak ellenkező értelmét igyekezni adni, indignációd méltó vala.

Az ország lakói közül az erkölcsi téren mind mind inkább többen esnek el, úgy hogy, a' mint tapasztaljuk, majd minden hóban meg kell döbbennünk egyes igaznak hitt emberek bukásán. Szerencse, hogy a' szegény, de munkás nép nagy többségének tiszta erkölcsi érzetén meg van a' szüzes hamv, mint a' szép felylődesű, 's érintetlen gyümölcsön. És a' dolgok illetén állásában „Vázlataidnak” nem csak a' pomológia terén, hanem az erkölcsi téren is hasznosnak és renoválónak kell lenni.

Ha még tovább is így járnak el az ország gyűlés, és a' bölcs állam férfiak a' haza népei irányában, mint eddig: oda terelik a' dolgot: hogy –

Aesopus tergenyész számarra példájaként –, bár ki elleni netaláni hadjárat alkalmával, Solferinót és Königräzet fognak.⁴⁹⁷

No de mire való a' politizálás, hiszen én már sem nem akarok, de nem is tudok semmit tenni. Térjünk a' Pomológiára, ez a' mi kedvencz terünk, itt még lendíthetek valamit. Nézd át tehát a' következő lapot, és tégy ugy, a' mint jónak látod.

Az Istennek óltalmába és nagy kegyelmébe ajánlak.

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.

Tudomásul:

Miután az alább kiírt gyümölcs fajok általad még le nem irottak, pedig azok kertembe megvannak. Feltéve, hogy azok közzül szándékozol valamelyest leírni, ha leírásra alkalmas gyümölcsöt teremnének, figyelmezek reá hogy ha kívánod hozzád eljuthassanak. 1885. Január hó 26.

[Körték]

X Antoinette vajonc (Ly)
 X Aranyos császár
 Courcelles Henrik vajoncza
 X Decaisne Henrik
 X Delehaye alelnök
 X Dumont vajonca
 Ecully szépe
 Fondante de Malines (Ly)
 Görbefájú körte
 X Hellman dinnye körtéje
 Lormier Kálmánja
 Lesbre⁴⁹⁸ vajoncza (S.L.)⁴⁹⁹

⁴⁹⁷ A solferinói csata a szárd-francia-osztrák háború 1859. június 24-én zajlott döntő ütközete, amelynek során az osztrák császári csapatok súlyos vereséget szenvedtek a francia császári és a vele szövetséges szárd-piemonti királyi haderőktől. A königgrätzi csata az 1866-os porosz-osztrák háború legnagyobb csatája volt, melyben a főkéntben lévő Porosz Királyság döntő győzelmet aratott a Habsburg csapatok felett. Mindkét esetben hátrányt jelentett az osztrák seregek elmaradt fegyverzete és soknemzetiségű felépítése.

X Madame Gregoire
 X Madame Durieux (Ly)
 Óriás körte (B.A.)
 Piros levelű magoncz (BM)
 X Solstitial
 Strycker bergamotja (L.y.)
 Téli kurta szárú
 Vendée-i király körte

[Almák]

Borka alma (Pólya féle) (Daru?)
 Carolinai fontos? GL
 Coinky 's red Steck GL
 Czikla alma
 Czirmos renet J.S.
 Deák bőr almája GL)
 Deák egy színű renet (GL)
 Deák muskotály GL
 Franczia hercegnő
 Gesztenye alma (GL)
 Genevai pepin n (GL)
 Kenézi piros (Kisvárdai és Munkácsról)
 Kerek édes alma
 Marlo Carla ⁵⁰⁰ (GL)
 Pereszlenyi alma⁵⁰¹ (Oszczithy)⁵⁰²
 Piros csörgőalma
 X Téli citrom alma (GL)
 Orosz vas renet (GL)
 Véralma, Cousinot purpur rother (GL)
 Villy renet (SL)

⁴⁹⁸ Feltételezhetően Lesbre vajoncza = A többszöri átírás miatt a szó kiolvashatatlan.

⁴⁹⁹ Az S. L. jelölés a nevek mellett a Simon Louis testvérek faiskoláját jelenti.

⁵⁰⁰ Marló Cárle, Marlo Cara = Feltételezhetően a Mela Carla alma félreolvasása. Dörgő Dániel olvasata a „jegyfácskán”, mely az 1879-ben Glocker Károly enyingi kertészetéből Bereczkihez került oltóvessző-gyűjtemény egyik fajtáját jelölte.

⁵⁰¹ Oszczithy Mátyás [Oscitý, Matej] (1813–1880) nyitrapereszlényi plébánosnak, Bazalicza Mátyás utódjának faiskoláját jelöli. Az almafajta nevéből Bereczki ceruzával lehúzta az 'i' betűt, Oszczithy nevét pedig áthúzta és ceruzával fölé írta: „többen”.

⁵⁰² Bereczki Máté írásával mellette: „tölled”.

[Szilvák]

X Beni detto

Öreglaki korai i (Gl)

Piros császár szilva

[Cseresznyék]

Beaufrotte

Nyársardói fekete (Eperjes)

A' melyek után nincs kiírva a származás, azok tőled valók. Ha ne talán valamelyikből ójtóvessző kellene, szólj, majd leszedem. És eleve figyelmeztess, hogy melyekre fordítsak figyelmet, mert azokat szomszédjai nyesésével is a' nap jótekonyságába és a' levegő közegébe részesítem, 's óltalmazom a' rovaroktól. No lásd még élni akarok.

DD."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott, 254 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét és kétoldalas gyümölcsfa-felsorolását. A gyümölcsfa felsorolás alján lévő kimaradt részre írta Bereczki Máté a vastag ceruzával írt megjegyzéseit: „Függetlenség Január 20diki száma. Dörgő 26/1 1885. Válasz 17/2 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. január 28. D-217. számú levél

„Mező-Tur. 1885. Január 28.

Kedves Barátom!

Itt küldöm az ójtóvesszőket számodra. Lehet bizony ezek között olyan is, melyek nálad is meg lehetnek, de ha, utamba estek, nem mehettem el mellettük, hogy le ne szedjem, és különösen azokat, melyekből máskor kisegítőleg küldöttem hozzád vesszőket.

Hejh! de nagy élvezettel szedtettem őket! és milyen nagy lelki nyugalommal, kéjérzettel aludtam végig a' szedés utáni két éjjelt ~~az máskor oly hosszú éjszakát~~ abba a' tudatba, hogy még hasznos dolgot is

cselekedhettek. Bár csak még máskor is részesülhetnék ily nagy boldogságba.

A' mennyire lehetett, a' leg nagyobb figyelmet fordítottam a' vesszők szedésére, de azért vizsgálj meg őket, hogy ne talán a' faj fákróli szedés alkalmával nem követtem é el hibát?

Mari lányomnak Bodolai Lászlónénak⁵⁰³ tegnap hajnal előtt 2 órakor Jan. 27én egy kis leánya született, tehát van már 1 fiú 1 leány unokánk. Anya és gyermeke egészségesek, már t. i. mint ilyen állapot után szokás lenni.

Jan 24-25én írtam hozzád levelet, vissza küldtem a' Törs és Gobóczy urak levelét.

De ezért – ha dolgozol van, – nekem ne írj vagy ha irsz is, röviden, hogy meg kaptad, elég: és kibővíted leveled tartalmát másolni való küldésével.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel"

[Dörgő Dániel egy félbehajtott, 252 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése. „Január 1885 28/1 1885 Dörgő.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. február 2. B-262. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Febr. 2. 1885.

Kedves barátom!

Megkaptam az ojtóvesszőket. Fogadd érte őszinte köszönetem! Megkaptam m. hó 25. 26. és 28-ról írt leveleidet mellékleteivel együtt: de lehetetlen most bőven válaszolnom; mert az enyhe időt nem szeretném elszalasztani.

Hát te megkaptad-e ajánlott levelem, melyet egy nappal előbb adtam a postára, mint te, M. Túron az ojtóvesszőt?

⁵⁰³ Bodolay Lászlóné Dörgő Mária, Dörgő Dániel legidősebb leánya.

Itt küldök ismét egy lemásolni valót, ha van kedved időd hozzá. Ez téged is érdekelni fog; hiszem.

Sok jót kíván mindnyájótoknak

igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. február 2. A-49. számú irat

Bereczki Máté levele Kovács Ferencnek

„Másolat az eredetiről”

„Mező-Kovácsháza, Febr. 2. 1885.

Kedves honfitársam!

Hiba volt, hogy ön m. hó elején hozzám írt levelében néhány becses szilva és cseresznye választását rám bízta, mert azt józanul senki sem kívánhatja tőlem, hogy azon 80, 100 ezer szál vessző közül, a' melyek már két évtized óta a' hazában szét osztottam eszembe tudjam tartani hogy kinek, miféle fajokról adtam vesszőt? s melyekről ne küldjek, ha ismételtlen kell küldeni valakinek, hanem hát jó, hogy korán észre vette Kegyed a' hibát; mert most már azokról kap vesszőt, a' melyekről még nem kapott vagyis, a ' melyekről utóbbi levelében kívánt vesszőt kapni. A' mellékelt listából (– ilyent minden megrendelőmnek kell készítenem, mert különben nagyon lassan menne az expedálás –) – láthatja, hogy én egészen másokat küldöttem volna. Az ezen listán leírt gyümölcs neveket már jegyfákra leírtam és egy csomagba az ön neve alatt félre tettem: hanem már most, mint helytelent el is lehet dobnom és helyettök új fácskákat elővennem s ezekre az ön által kijelölt fajok nevét rá írom. Hát ez bizony nem kellemes, de ha már meg esett, isten neki!

Nagyobb hiba volt ennél kedves honfitársam, hogy 1857. óta, a' mikor sóvári almát, mint hazai gyümölcsészetünk tengeri kígyóját a nyilvánosság piaczára kiharcoltam (Lásd Gyüm. Vázl. I. Előszó 3-dik lapját!) eszébe nem jutott önnek velem közleni azt, a' mit most szíves volt velem közölni, s amit bizonyára már 1843 óta ezen almafajról tudott volt kegyed. Bizony, bizony mondom ez szarvas hiba volt!! mert ha ön ezen

tudomását akár velem, magán uton közli, akár valamelyik szak lapban nyilvánosságra hozza, bizonyos hogy vázlataim III-dik kötetében egészen más kép ütött volna ki azon cikkem, melyet a' sóvári almáról írtam volt: hanem hát magyarok vagyunk! A' mit tudunk, azt gondosan rejtegetjük véka alatt, hogy aztán adandó alkalommal, ha valaki kevesebb tudásával lép a világ elé, szemébe nevethessünk, hogy nem tud annyit, mint mi.

Isten nem azért adta az emberiségnek a' tudományt és ismereteket, hogy egyesek véka alá rejtsek azokat; hanem azért, hogy azok az egész emberiség java előmozdítására fordíttassanak. Vétkezik az, a' ki ismereteit, tudományát nem igyekszik embertársaival közleni; noha pedig ideje és módja is van annak közlésére.

No de vétket hibát helyre lehet hozni 's a' ki erre törekszik, helyre is hozhatja.

Fogadja hazai gyümölcsészetünk nevében legőszintébb köszönetemet a' Sóvári almára vonatkozó, rendkívül becses közleményéért. Későn jött ez, az igaz, de jobb későn, mint soha! Ha ön szíves lesz nekem az idézett Mentor című folyó irat számát megkeríteni, a' melyben a' sóvári alma le van már írva és én látni fogom, hogy a' leírás helyes és rá illik az önök sóvárijára, 's így az én Daru almámra is; akkor egy perczig sem habozom bevallani, hogy az általam Daru alma név alatt leírt gyümölcs valódi neve Sóvári alma; mert, mikép legujabban tudomásomra jutott Sóvári alma név alatt már a negyvenes évekbe le volt az írva.

A Vázlatok III-dik kötetének 120-dik lapján magam be is ismerem, hogy a' Szilágysági sóvári almának van legtöbb joga a' Sóvári alma névre, mert legnagyobb területen van e' név alatt elismerve; hanem az irodalom terén most már meg nem állhat e név, mert itt Daru alma név alatt van az legelőször bemutatva. Minthogy pedig az ön közleménye szerint, az én leírásom már meg volt előzve, igen természetes, hogy akkor az a' név jogosult, melyet az első leíró használt s nem az a' melyik egy jó hiszemű, második leíró használt volt.

Nekem, kedves honfitársam, sok költségembe, fáradságomba került a' kutatózás a' Sóvári alma felől! Senki sem vetheti szememre, hogy hübele Balázs módjára írtam azt, a' mit a' Sóvári almáról meg írtam. Szigorú lelkiismertességgel jártam én el a' dologban! Arról nem tehetek, ha sem magán úton, sem a' nyilvánosság terén jobb tudomást nem szerezhettem a' Sóvári almáról, mint a' milyent cikkemben nyilvánosságra hoztam volt.

Mit gondol, kedves honfitársam! ha én a Daru almát, mely itt Turon szintén százados fákban található fön e' név alatt, a' Vázlatokban le nem írtam s a' Sóvári almáról tanulmányom nem közlöttem, nem maradt volna e az ön által közlött „Mentor” című közlöny örökre eltemetve az a' kincs,

a' mi hazai gyümölcsészetünk egyéb nagy kérdésének végtisztázásához nélkülözhetetlen? Ime! A "Sóvári almáról" írt cikkem végre is kiugratta a nyulat a bokorból! Valódi lelki sóvárgással várom tehát a Mentornak azt a számát, a' melyben a Sóvári almáról értekezik, legyen meggyőződve, hogy nekem nagyobb örömet semmivel sem szerezhett volna, mint szerzett közleményével azon esetre, ha az idézett helyet saját szemeimmel is elolvashatom.

Ha aztán a' „Mentornak” idézett helyét elolvastam, és correctnek tekintem, akkor bizonyos lehet benne, hogy a Vázlatok IV. kötetében, melyet ha isten is úgy akarja, mint magam, – meg írni szándékozom – az ön Sóvárijának teljes igazságot fogok szolgáltatni; különben nem tehetném.

Még egyszer megköszönve szíves közleményét, 's esedezve kérve annak folytatását maradok

őszinte tisztelője

Bereczki Máté

Tekintetes

Kovács Ferencz birtokos úrnak

utó posta Szilágy-Somjó

Perecsen

ajánlva”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. február 5. D-218. számú levél

„Mező-Tur. 1885. Febr 5.

Kedves Barátom!

Január 26án kelt leveledet az általad saját kezűleg lemásolt Törs Kálmán ur 2 sz. levelére írt válaszoddal egygyütt ; továbbá a' Febr 2án kelt leveledet ~~mása~~ mellékleteivel egygyütt meg kaptam. A' Kovács Ferenc urhoz intézett leveledet az elmúlt este lemásolva ma utnak indítottam a' Szilágyságba a' hozzá mellékelte gyümölcs listával egyetembe.

Nagy veszély fenyeget. Mari leányom a' gyermek szülés utó bajai miatt komoj beteg. Most jövök tőlle méljen elkeseredett szívvel, és megyek hozzá vissza mindjárt a' kis Laczi fiával egygyütt ki most nállunk van.

Képtelen vagyok írni. Ha leányom jobban lenne, kimerítően írok hozzád.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel"

[Dörgő Dániel egy félbehajtott, 251 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta szűk egyoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt fordított állású megjegyzése: „5/2 1885 Dörgő”.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. február 10. D-219. számú levél

„Mtur – 1885. Febr 10.

Kedves Barátom!

Mari leányom a' Doktorok nyilatkozata szerint jobban van, de én azt alig veszem észre. 40 foku láza mellett más baja is volt. Kis gyermekének semmi baja, jó dajkát kaptunk számára. Szív facsarító volt látni és hallani, midőn beteg leányom mondá: „leszámoltam az élettel, belenyugszom a' halálba, de abba bele nem tudok nyugodni, hogy itt kell hagynom kis gyermekemet. Óh szívem! szívem!! Istenem gyógyíts meg a' gyermekeimért!!!”

Ha olyan jó barátom nem vólnál, nem panaszkodnám előtted, de tudom róllad, hogy te meg érted az oly romlékony anyagból össze gyurt meleg szív fájdalmait. Más előtt hideg vagyok, mint a' márvány.

Megjelent a' Gyüm. és Kony. Kertészeti Füzetek f. évi Január havi száma is, Febr elején, hozván magával a' mult évről elmaradt címlapot. Villási Szentgyörgyivel⁵⁰⁴ marakodik benne az Ágeni és Beszterczei szilva

⁵⁰⁴ Szentgyörgyi = a Kertészeti Füzetek (illetve ekkor a Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetekről lehet szó) cikkírója. Szentgyörgyi Lajos, sepsiszentgyörgyi és timafalvi (1837 – Kolozsvár, 1904. szeptember 28.), a kolozsvári Magyar utcai ev. ref. népiskola igazgatója, az 1880-as években az Erdélyi Gazdasági Egyesület Kertészeti Szakosztályának segédtitkára, jegyzője, az Erdélyrészi Méhészeti Egylet elnökségi tagja, majd főtitkára, közlönyének (*Méhészeti Közlöny*) szerkesztőségi tagja 1886-tól. A *Kertész-Gazda*, az *Erdélyrészi Méhész-Egylet közlönyének melléklete* (Kolozsvár, 1901–1903) című havilap szerkesztője. Az Erdélyi Gazdasági Egylet Gyümölcsészeti szakosztályának előbb segédtitkára, majd elnöke. (Vö. Gyümölcsészeti miniszteri biztos jelentése az ez évi október 3–12. tartott budapesti

jósága felett. Ha olvastad az „Erdélyi gazda”⁵⁰⁵ múlt évi Nov 18-ról kelt számát fogalmat szerezhetsz magadnak a’ vitáról, Villási jól meg felelt, és ez ügybe én neki adok igazat.

Ha még be nem pakoltad, és elnem indítottad részemre az ójtó vesszőket, következőkből kérek tölled:

Beregi sóvári	1 szál
Pétery Károly	2 ”
Magyar rozmarin	1 ”
Szabadkai nagy szercsika	1 ”
Ágeni szilva ⁵⁰⁶	1 ”
Saint-etiennei	2 ”

Különben hagyj engem legutóljára, és végezz másokkal előbb, azt sem kívánom tölled, hogy nekem, vagy vőmnek levelet írj. A’ Pereszlényi alma nevét kiigazítám Pereszlényre. Jegyzékemből kitűnik, hogy ezen faj alma, úgy a’ Moldvai és Csokros sójom gajjait rajtad át Csoboth öcsénktől kaptam.

Időmet most a’ kis fiu unokám társaságába töltöm, isteni dolog látni a’ romlatlan gyermeki lelket. Kristály tiszta angyalt ebbe az erkölcsileg tönkre ment világba. Mi a’ mai miveltség legnagyobb része? Megtanulni a’ tettetést, és azt, hogy lehet érdemetlenül meg élni, sőt a’ becsülletes nem annyira mívelt jó hiszemű embereket büntetlenül kirabolni.⁵⁰⁷ Romlott világ, meg érdemelne ez a’ föld, hogy bele esne a’ napba, ott hamuvá égne, sőt gázzá válna minden bűneivel egygyütt

Már annyira vagyok, hogy talán le is kell mondanom a’ lapok olvasásáról, fel lázít ha olvasom, hogy több több, magát magyarnak tartó hős férfiú szopja a’ poloska természetű ’sidónép szennyest, bűdös tölgyéből a’ métejes tejet, pedig az a’ tej méreggé fog válni a’ hasokba, melyek meg ölik őket. Nohát csak zabáljatok.

A’ kis Laczi unokám a’ koronát konorának mondja. Jó lenne így igazítani a’ „I”. név jegyén.

gyümölcskiállítás és vásárról. *Kertészeti lapok* 1891. október, 10. szám. 258. p.). Lásd gyászjelentését: <http://dspace.oszk.hu/handle/123456789/622714> !

⁵⁰⁵ ERDÉLYI GAZDA = Az Erdélyi Gazdasági Egyesület hivatalos lapja, mezőgazdasági folyóirat. Alapították 1869-ben Kolozsváron. Eredetileg kéthetenként, olykor hetenként jelent meg. Célja a korszerű mezőgazdasági ismeretek terjesztése, a falu életének vizsgálata, a lapkiadó Erdélyi Gazdasági Egylet (EGE) egyesület mozgalmi életének tükrözése. A lap szakirodalmi tevékenysége jelentős volt. 1944 tavaszán megszűnt.– ROMÁNIAI 1981. I. kötet, 309. p.

⁵⁰⁶ Ceruzával átírva nagy betűkkel: „nincs”.

⁵⁰⁷ E két szót feltehetőleg Bereczki Máté húzta alá.

A' Maria-Luiza fáról elfeledtem gajjat küldeni. Ha kell, ird meg, kimegyek érte a' kertbe.

Ide mellékelve küldöm a' Kovács Ferenc úr eredeti levelét, melyet lemásoltam. Ha a Mentort meg kapnád, ha hosszú a Daru alma leírása benne – küld hozzám, hogy lemásolhassam, ha rövid a' leírás, ird le részemre és küld el. (Köszönöm azon jóságodat, hogy másolatot küldöttél számomra,⁵⁰⁸ de azt máskor ne tedd, le másolom én, dolgozz egyebet, vagy ha másolsz, rendes levél papírra, hogy beköthető legyen.

K. Fer.⁵⁰⁹ nagyon naiv, jó hiszemű és tapasztalatlan ember lehet, kertjét olyannak képzelem, mint a' koldus tarisznyába össze hányt alamisna, hogy bámul, már ha erősen csalatkozik, vajon kinyílik é a' szeme. A' vad Daru almának már nemcsak egy kis Szilágy nevű vad megyéje, de sok mívelt országa van. A' Daru alma már 1835-be tehát ez előtt 50 esztendővel is termő fákba ~~volt~~ (pedig 15-20 évig alig terem) tehát 70 évvel is meg volt ő szerinte más megyékbe, tehát Szilágy megyének a' kívánsága nem jogos.

Ha van Nemes, Beregi Sóvári, hát legyen Szilágysági Sóvári is. mely annyi mint a Daru. Ha K. F. kívánságát teljesítenéd, mit mondana Abauj Bereg s. a. többi megye? későn kelt fel. Az egész világon el terjesztett leírt gyümölcs nevet megváltoztatni nem lehet, hát legyen hason neve, mint annyi másnak. Sz.[ilágy] M.[egyei] gazd. egylet hogyan, honnan szerezte be azon 27 faj sóvári almát melly izlésök szerint mind egygyező? (A következő mondatot a lap szélére írta Dörgő és X-el jelölte meg, hogy hova tartozik. Láttam már én diplomás embert, a lapos(?) körtét nem tudta meg különböztetni az almától, sőt ha történetesen savanyu volt a körte rá fogta, hogy alma, mert hiszen az alma savanyu, a körte meg édes.) Merész állítás tán szem be hunvást bíráltak, vagy felette nagy a' tudományuk? Hol voltak eddig. Hanem sietnek is netalán tévedéseiket az éghajlaltal (Lukácsi⁵¹⁰ szokása

⁵⁰⁸ Tévesztés: a számomra szó helyett

⁵⁰⁹ K. Fer. = Kovács Ferenc, kovásznai

⁵¹⁰ Lukácsy Sándor (Lukácsi), hutirai (Tápiósáp, Pest vm. , 1815. január 20. – Bp. 1880. december 14.), kertész, pomológus és író. Eredetileg ügyvéd akart lenni. 1848 előtt faiskolát rendezett be Káposztásmegyeren. A szabadságharcban honvéd hadbiztos volt. A szabadságharc leverése után, 1849-ben Rákospalotán létesített gyümölcskertet és faiskolát. 1858-ban megalakította az 1863-ig működő Magyar Kertészeti Társulatot, amelynek a titkára lett. A Társulat égisze alatt kertészeti és gyümölcsészeti központi csarnokot alapított, amelynek saját rákospalotai kertjét is átadta, és ehhez Faápolókat Képző Intézetet csatolt. Az 1860-as évek végétől mint miniszteri biztos a közséi faiskolák ügyét szervezte és irányította. Saját szerkesztésű lapjaiban megjelent cikkein kívül főbb művei a következők voltak: *Selyem és eperfatermesztés*. (Pest, 1857. 64 lap); *A szőlő kerti művelése rajzokkal*. (Hazai viszonyokra átdolgozta.) (Pest, 1863. 53 lap); *Méltóságos várbogytai Bogyai Lajos cs. kir. kamarás úr badacsonyi szőlőgyűjteményének lajstroma*. (Pest, 1863. 47 lap); *A magyar Alföld befásítása*. (Pest, 1864. 83 lap); *Gazdasági kis káté*. (Pest, 1869. 70 lap); *A fatermesztés, olvasó könyv a*

szerint) fedezni. Nevetem az olyan embert, ki a pomológiával való foglalkozást kinlódásnak nevezi, gyönyör az. Ha hibáztál a leírás sietése miatt, az még nem baj. A leghiresebb francia és német pomológusokkal is megtörtént az.

Isten veled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott, 252 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta négyoldalas levelét. Az 1. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő Válasz 17/2 1885”.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. február 12. B-263. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Febr. 12. 1885.

Kedves barátom!

Négy leveled hever író asztalomon, melyekre nem válaszolhattam eddig, részint nagy elfoglaltságom miatt, részint fejem kábultsága miatt. Most is csak azért írok, nehogy megszokald hallgatásom irányodban.

Néhány enyhe napot találtam, mely alatt lázas sietséggel gyűjtöttem az ojtóvesszőt. A sietség megártott. Olyan náthát kaptam, a milyenről még fogalmam sem volt az életben. Fejem kábult. Olyannak képzelem, mint egy nagy hordót teli zavart eszmékkel, gondolatokkal. Sem enni, sem inni, sem aludni és pihenni nem tudok. Majd két hete tart már és még csak most kezd enyhülni a bajom. Bocsáss meg, hogy ily állapotomban kissé elhanyagoltalak!

Isten oltalmába ajánlak benneteket

igaz barátod

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

népiskolák használatára ... (Vác, 1871. 117. lap). Szerkesztette a *Kerti Gazdaság* és a *Népkert* című folyóiratokat 1857-től haláláig, a *Belgazdasági Kis Közlöny* című periodikát 1856 és 1864 között, és a *Gazdasági Utasítások* című időszakos lapot 1869–1870-ben. Kiadta a „*Kerti gazdaság könyvtára*” című sorozat I–V. kötetét. Irodalom: Lukácsy Sándor (In: *Vasárnapi Újság*, 1850. évf. 51. szám); GALGÓCZY K. 1885.; BALÁZS GY. 1988.; RÉVAI 13. köt. 43. p.; MAGYAR ÉLETRAJZI 2. köt. 103. p.

1885. február 12. A-50. számú irat

[Az eredeti kötetben a 1885. február 17-én kelt. B-264. számú Bereczki levél után bekötve]

Kovács Ferenc levele Bereczki Mátéhoz

„Másolat az eredetiről”

„Kedves Bereczky ur!

Nagyon sajnálom, hogy írtam a' Sívári almáról, mert nem volt szándékom sem megbántani önt, sem pedig epés kifakadásokra ingerelni. Legyen meggyőződve, hogy ha két évi keresés után sikerült volna megtalálni az általam megnevezett Mentor füzetét, megküldöttem volna még 1880-ban, és hozzá szóltam volna még akkor a' Sívári alma tisztázásához, bár ha a' Hiri⁵¹¹ tanár által nekem felmutatott és általam elolvasott cikkben írt Sívári Dénes⁵¹² vagy Mózes-féle bizonyítást, megvallom őszintén, hogy akkor is mese-szerűnek gondoltam, de ő hivatkozott Nagy Pálra,⁵¹³ hogy ezt tölle tudja.

A' mi a' véka alá rejtett tudományt illeti, legyen szabad tisztelettel csupán annyit jegyezni meg, hogy valamiről értesülés még nem tudomány.

Ily körülmények közt, kérem nyugodtan meg gondolni és ítélni, valyon nem nyegleség és henczegés lett volna töllem, minden bizonyíték nélkül, rég elhalt emberek állításaira, meg nem található iratokra hivatkozva bele kiabálni a' világba, hé meg álj én tudom melyik a' Sívári alma és hol a hazája, én legalább azt hiszem nem a' rendén lett volna. – Ma már még Toperczer László⁵¹⁴ barátommal sem bizonyíthatom, hogy mennyi port nyeltünk a kutatással, mert ő is jobb hazába költözött. – Nem a' nagyzás hóbortja íratta velem multkori soraimat, mert határozottan állíthatom, hogy a' Szilágyba termelt Sívárit sohasem fogja a' nép, legalább az ide való nép, másként nevezni, – de mi lesz akkor, ha minden tájnak vidéknek lesz egy-egy Sívári almája, és valahány annyi féle lesz. –

⁵¹¹ Hiri Ferenc (1798–1876) pedagógus, író, kertész.

⁵¹² Sívári Dénes, vagy Mózes állítólag a szilágysomlyói Báthory-féle vár parancsnoka volt, és ő terjesztette el a róla elnevezett „sívári almát”.

⁵¹³ Nagy Pál = Hiri Ferenc ismerőse. Feltehetően a keresztnév itt elírás, és ürögdi Nagy Ferencről (1804–1876, tanár, kertész, újságíró, református lelkész), a *Mentor* gyűjteményes népkönyv (folyóirat) szerkesztőjéről van szó.

⁵¹⁴ Toperczer László = Kovács Ferenc jogász végzettségű barátja. 1867. szeptember 24-én Szilágysomlyó képviselőtestületi ülésén tollnok, tehát jegyző volt. PETRI M. SZILÁGY VM. 589. p. <http://www.mek.oszk.hu/04700/04750/html/486.html> Az 1875. évi tiszti cím- és névtárban a Szilágysomlyói királyi Törvényszék telekkönyvvezető-segédje. MAGYARORSZÁG TISZTI CÍM 1875. 235. p. 1885-ben, e levélben már mint elhunytól emlékezik meg róla Kovács Ferenc.

A' mi az általam méltatlanul okozott költséget és fáradságot illeti, kérem, a' megküldendő ojtó-vesszőknél felszámítva utánvételezni, a' melyet szíves köszönetem mellett megküldendik.

Perecsen, 1885. Febr. 12-én

Őszinte tisztelője

Kovács Ferencz''

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. lsz.)

* * *

1885. február 16. A-51. számú irat

[Az eredeti kötetben a 1885. február 17-én kelt. B-264. számú Bereczki levél után bekötve]

Bereczki Máté levele Kovács Ferenchez

„Másolat”

„Febr. 16. 1885.

Tisztelt barátom, Uram!

Nagyon rosszul ismer engemet! Nincs nekem epém melyet valaki vagy valami jól fölhevargathatna bennem. Azokat a' szavakat, a' mikből ön azt következtette, hogy becses sorai folytán bántva érezhettem magamat – olyan higgadt vérrel irtam a' papíromra, mintha imádságot írtam volna le. Nagyon sajnálom, hogy a' mit én nézetünkben megrovásra méltó jellem vonásként papírra vetettem, azt ön saját magára vonatkozóan értette. Pedig hát abból a' megrovásból önre olyan kis rész esett, azt egy 60 éves embertől, a' ki ugyyszólván egész élete folyásán nem magának, hanem hazájának, nemzetének javára törekedett, bizony mondom, zúgolódás nélkül eltűrtem volna! Hiszen becses levele tartalmából elég érthetően kiolvastam én, hogy mire utal a' Sóvári almára vonatkozó szíves közleményével! Önt én csak anyiból hibáztatom, hogy miután azt, a' mit velem közlött, évekkel ezelőtt tudta már, – mért nem közölte velem mindjárt munkám I. kötetének megjelenése után?! Ha ön azt bármi oknál fogva elhalgatta ekkoráig; el kell ismernie, hogy hibázott: de hát, én édes Istenem, az ön hibája még nem oly rettentő hiba, a' mit önnek érzékenyen kellene szégyenlenie, hisz az ilyen hiba, közös hibája a' mi nemzetünknek!

Az írók, az irodalom iránti melegen érdeklődők közt számosan vannak olyan ismerőseim és barátaim, kiknek segítségével talán szerencsésebben kutathattam volna, mint sem ön tett a' „Mentor” című lap kérdéses száma után, s az óta azzal is tisztába lehetnék így a' jó isten tudja csak, mikor jöhetünk tisztába? hiszen az én életem egy fabatkát sem

ér már! Ki tudja? meg érhetem –e azt az időt, a' mikor a' Mentor kérdéses cikkét nekem is lehetne olvasnom? Héjh pedig, isten látja lelkem! alig hiszem, hogy lehetne valaki széles e' hazában, a' ki inkább vágnék azt olvasni, mint én. Teszek is miatta lépéseket, mihelyt az égetően sürgős tavaszi munkámat bevégeztem.

Megvallom, hogy az a' temérdek irka firka, az a' sok elvesztegetett idő, a' mit eddig a' Sónári alma ügyének tisztázása végett áldoztam, nem tűnnék föl lelkem előtt oly nagy áldozatnak, ha életem végóráiban elmondhatnám, hogy a Sónári alma ügyét teljesen sikerült tisztáznom: még így csak sajnálnom kell a hozott áldozatot, mert látom, hogy munkám olyan munka volt, mint a Sysiphus⁵¹⁵ munkája, a' ki hasztalan görgette föl gömbjét kínos veritékkel a' hegyre; mindig akadt, a' ki azt onnan legurítsa.

–

Egyébb iránt tévesen fogta föl tisztelt barátom azon cikkem értelmét, a' mely cikket munkám III-dik kötetében a Sónári almáról közlöttem; mert hát annak a' cikknek sem az volt a tendenciája, hogy kivegye a' nép szájából azt a' kedvencz almanevet; sőt ellenkezőleg arra törekedett, hogy megörökítse. Az önök sónária még csak most van igazán bevezetve a' nagy világba, hol mindenki ráfog arra ismerni azon utlevélből, melyet Daru alma név alatt én nyomtam a markába, és azon bizonyítványról, melyet a' Sónári almáról írt cikkben kiállítottam a' számára. Az én munkám remélem nem fog négy évtized múlva a' Mentor cz. lap sorsára jutni. A' ki olvasni akar és tanulni belőle, még négy század múlva (feltéve hogy akkor lesz még olyan ember, a' ki a' barbár magyar nyelvét érti és olvashat is), tanulhat is abból, ha máshol nem, legalább az Akadémia és Múzeum könyvtárában. És megtanulhatja belőle, hogy van a' Szilágyságban és környékén egy olyan alma faj, melyet ott Sónári almának neveznek, és a' melyet a pomológiának megtestesült magyar bolondja Bereczki, Daru alma név alatt talált föl Mezőtúron, és Daru alma név alatt írt le könyvében. – Szeretném én azt látni, hogy miféle hatalom volna képes a' Mezőtúri népre rádiktálni azt, hogy az általa száz év óta Daru almának ismert gyümölcsöt a' Szilágyságiak kedvéért Sónári almának nevezze ezután! Bizony csak oly vad névnek találnák Mezőtúron a' Sónári alma nevet, mint a' milyen vad névnek találja tisztelt Barátom is a Daru alma nevet.

Az én könyvemmel éppen oly keveset törődik a' Mező-Turi nép, mint a' milyen keveset törődik a Szilágysági nép is, és a' milyen keveset törődik

⁵¹⁵ Sisiphus= Gonoszsága miatt az alvilágba került azzal az örökös büntetéssel, hogy egy nagy szikladarabot kellett egy magas hegyre fölhengerítenie, amely azonban mihelyt a hegy tetejére ért, tüstént megint visszagördült. A büntetés leírását HOMÉROSZnál találjuk (Odüsszeia, 11. ének 593–600. sor.)

vele Magyar ország népségének apraja és nagyja! Meg kell elégednem vele, ha az írni és olvasni tudók közt egy-két százan még is csak akadnak, a' kiket a' haza minden szögletében elő forduló, más és más fajt előtűntető, temérdek Sóvári alma labirintjában könyvem mégis eltud most már annyira mennyire kalauzolni. Nincs tehát mit tartaniok attól tisztelt barátom uraméknak ott a' Szilágyságban hogy az ottani almát majd elfeledi a' nép és helyette a' Vázlatok Daru almája nevét fogadja el. Messze, nagyon messze állunk attól! Az önök Sóvári almája még az irodalomban is örökké élni fog ha másképp nem is, legalább „Szilágysági Sóvári” nevezet alatt, a' mi neki a' Sóvári almáról” írt cikkem szerint is valóban dukál, mert nagyon tévedne tisztelt barátom, ha azt hinné, hogy a' „Nemes Sóvári” és „Beregi Sóvári” melyeket könyvembe bevettem, nem volnának semmi egyebek, mint talaj, fekvés, helyzet, vagy egyébbb körülmény okozta változatai az önök Sóvárijának, vagy az én Daru almámnak.

Szóval biztosítom ön arról, tisztelt barátom, – hogy a' mikor önnek, közleményére válaszom megírtam, semmi, de egyáltalán semmi aprehezio⁵¹⁶ nem beszélt belőlem.

Hazai gyümölcsészetünk fölvirágzása legyen mindnyájunk fő törekvése s a' kik e célra törekszünk mindnyájunknak az össze tartás és nem a' szét húzás a' kötelességünk! Ha szavaim nem tudtam úgy megválogatni, mind a' mit önnek írtam, hogy ön azokban sértve ne is érezhesse magát, ez az én elmémnek gyarlósága vólt csak. Én önt sérteni nem is akarhatom: tehát bocsássa meg hibám!

Őszinte barátja

Bereczki Máté

Tekintetes

Kovács Ferencz birtokos úrnak

u. p. Szilágysági Sóvári

ajánlva Perecsen”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

⁵¹⁶ „aprehezio”, pontosan apprehenzió (latin) = neheztelés, sértődés.

1885. február 17. B-264. számú levél

[Ennek a levélnek a mellékletei a kronológiai sorrend miatt e forráskiadványban korábban közölt, de az eredeti kötetben ezután bekötött alábbi levelek és levélmásolatok:

1885. február 12. A-50. számú irat (Kovács Ferenc levele Bereczkihez)

1885. február 16. A-51. számú irat (Bereczki levele Kovács Ferenchez)

1885. február 17. A-52. számú irat (Rónai Gyula könyvismertetése)]

„Mező-Kovácsháza, Febr. 17-én 1885.

Kedves barátom!

Nem négy, hanem öt leveled hever itt íróasztalomon, melyekre válaszolnom kellett volna és a melyekre válaszoltam volna is, ha, mint tegnap előtti levelemben irtam, – lehetséges lett volna.

Ma csúfos hideg szél fú künn: tehát megint a szobában kell kuksolnom. Minthogy pedig másoknak, idegeneknek a kiket elsőséggben szoktam részesíteni, nem kell írnom levelet és fejem kábasága szünő félben van; sorra veszem leveleidet s röviden válaszolok mindazon kérdésekre, melyekre súlyt fektettél. –

Midőn levelem írásában idáig jutottam reggel. 9 óra tájban; Tűz van! Tűz van! felkiáltások zavartak el íróasztalom mellől. Az új gazda, principálisom fia vörös herét nyomtatott. Szikrától-e vagy rosszakaratu cseléd bosszujából tűz támadt a szűrűs kertben. Elégett a here asztag még csépletlen darabja, elégett vagy három buzaszalma asztag és csaknem minden, a mi éghető közel esett egymáshoz: elégett a cséplő gép is és csak isten őrizte, hogy elő kertünk hátsó kerítése föl nem gyult. Most d. u. 4 órakor folytatom az elkezdett levelet.

A nagy izgatottság nekünk, öregeknek, már biz nekem és principálisomnak, aligha meg nem árt, Isten oltalmazzon mindenkit a tűz veszélyétől! A szegény fiatal gazdának 5 – 6 ezer forint kára van, mert nem volt semmi sem biztosítva. Rosz kezdet, adja az ég, hogy jobb legyen a végzet! –

Jan. 25-ről kelt leveledben T. Kálmán leveléről mondod el véleményed. Kérdést, a mire válaszolnom kellene, nem tettél a leveledben.

Jan. 26-ról irt leveledben közlöd azon fajok jegyzékét, melyek a Vázlatokban még leírva nincsenek s kérsz, hogy a listában megnevezett fajok közül jelölném ki azokat, a melyekről alkalmilag leírásra alkalmas példányokkal szolgálhatnál nekem. Nos hát vigyázz Antoinette vajoncz fádra s ha terem, küldj róla gyümölcsöt, ugy szintén az Aranyos

Császárkörte, Decaisne Henrik, Delehaye alelnök, Dumont vajoncza, Hellman dinnye körtéje, Lormier Kálmánja, Madame Durieux, és Solstitial (= Nyárig tartó) körtefajokra; aztán a Téli citromalmára (Gl.) és a Benidetto szilvára is; mert ezeket csakugyan szeretném még leírni. Megjegyzem itt, hogy Glocker⁵¹⁷ Karolinai fontos határozott hamis faj; mert nem fontos almát, hanem egy középnagy almát termett nálam, mely a renet almák legkisebbjei, a pepinek családjába tartozónak mutatta be a fajt.

Jan. 28-ról irt leveled mellett küldöttem el az ojtóvesszőket s tudatád kedves lányod szerencsés lebetegedését aztán kérdezősködtél, hogy megkaptam-e azon okmányokat, melyeket visszaadás mellett hozzád küldöttem? E kérdésre az igen válasz már a tegnapelőtti levelemben kaptad meg.

Febr. 5-ikéről irt rövid leveledben kedves lányod komolynak látszó baja fölötti aggodalmad kifejezésével zártad be. Nagy az isten jósága, nagy az ő hatalma! A kik benne bíznak s hozzá folyamodnak; azok ne féljenek a veszélytől, mert isten óltalmazó keze a legnagyobb veszélyből is képes kiragadni azokat, a kik őt szeretik, a kik benne bíznak. – És mikép Febr. 10-ről kelt leveledből látom, a jó isten meg is hallgatta már kedves lányod könyörgését, mert a doktorok állítása szerint már jobban is van. Adja az ég, hogy a mire e sorok hozzád érkeznek, már teljesen visszanyerje egészségét! Szívemből kívánom. – Ezen Febr. 10-i leveledben ismétléd meg azon fajok nevét, a melyekről vesszőt kívánsz kapni. Előjegyeztelek: meg kapod bizonyosan!

A Maria Luizáról, ugy hiszem, a kis tanyán én is össze bírok szedni annyi vesszőt, hogy azokat mind kielégíthessem, a kik eddig rendelték belőle. Kár volna hát szedned!

Ugyanezen utolsó leveledben vissza küldöttem a Kovács Ferencz levelét is. Hajh, barátom, furcsa egy ember lehet ez a Kovács Ferencz. Azóta válaszolt hozzá irt levelemre. Kegyetlenül megaprehendált. Ime, ide mellékelem válaszát. Láthatod ebből, hogy a „Mentorra” hasztalan várakozunk; nem képes ő azt előkeríteni, megküldeni! Hogy megenyhítsem apprehendatióját siettem levelére válaszolni. Ma el is küldtem volna neki,

⁵¹⁷ Glocker Károly (? , 1809 – Enying, 1879. május 9.), gyümölcskertész. A Batthyány-uradalom kertésze volt, kiváló gyakorlati pomológus. A 19. század közepén a legnagyobb magyarországi gyümölcsfagyűjteménnyel rendelkezett. Az enyingi (Veszprém vm.) faiskolában korának szinte valamennyi jelentős gyümölcsfajtaját szaporította. Gyümölcszeivel a hazai és német kiállításokon több díjat nyert. Szakcikkei a Kerti Gazdaságban és a Magyar Kertészben jelentek meg. Művei: *Verzeichniss diverser Obstsorten... welche zu Enying cultiviert werden* (Pest, 1858); *Jegyzék többféle alma, körte... és bogyós gyümölcsöknek, valamint rózsáknak, melyek... Enyingen tenyésztetnek.* (Székesfehérvár, 1866). Irodalom: MAGYAR ÉLETRAJZI 1. kötet, 599–600. p; MEZŐGAZDASÁGI LEXIKON 1. kötet 535. p.; UDVARY Á. 1987.

egyenesen: de, mert a tűzeset miatt a postáról lekéstem, most elküldöm azt is, hogy őrizd meg párban, ha méltónak tartod megőrizni s aztán küld el te a postán.

Az én istenem áldása legyen rajtatok! szívéből kívánja

igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. február 17. A-52. számú irat

[Az eredeti kötetben a 1885. február 17-én kelt. B-264. számú Bereczki levél után bekötve]

Rónai Gyula: Könyvismertetés: Bereczki Máté: Gyümölcsészeti vázlatok. 3 kötet. Arad, 1877–1885. 510, 517, 549 lap. Kapható a szerzőnél Mező-Kovács házában, ára kötetenként 3 Ft.

(Az „ERDÉLYI GAZDA” című folyóirat 1885. február 17-i számából.)

„A’ lehanyatlott év vége egy olyan nagy becsü műnek utolsó kötetével ajándékozta meg szakirodalmunkat, a mely belső becs értékénél fogva, akármelyik fejlettebb irodalmakban is, nem csak számot tenne, de elsőrendű helyet foglalna el. Értem ezen mű alatt hazánk kiváló pomológusa: Bereczki Máténak: „Gyümölcsészeti vázlatok” című nagy munkáját, melyet e’ helyütt rövid ismertetésem tárgyává óhajtok tenni.

Bereczki neve és működése, az „Erdélyi Gazdában” sűrűn megjelent szak cikkei és személyes összeköttetései folytán, nem ismeretlen a’ testvérhaza gazdaközönsége és különösen gyümölcsészei előtt: hisz ő maga nem egy izben bevallá, hogy tevékenysége és önzetlen fáradozása is a’ gyümölcs termelés. Klasszikus földje: Erdély méltányolta leginkább. – Műve, melyet irodalmunkban hézag pótlónak bátran nevezhetünk; alig észrevehető módon, hangzatos reklámok kikerülésével jelent meg, ép oly szerényül, mint a milyen szerény annak szerzője, ki a világ zajától félrevonulva: egészen Pomona istennőnek él. E három kötetben, melyeknek egyszerű „Vázlatok” címet adott: egy egész élet kitartó tanulmánya, fáradságos kutatások és kísérletek eredménye és gyakorlati tapasztalatok bő tárháza van leírva. S a’ gazdag tartalomhoz méltó formákba van őrizve.

Szerző zamatos, kifogástalan magyaros írálynak mestere s nem egy helye van könyvének, hol a' buzgó szak ember lelkesedése, a' tárgy szeretetének bája oly varázssal ömlik el, hogy megragadja és teljes mérvben leköti még a' laikus figyelmét is. Az „Esdő szavak az anyákhoz”, „Hazai gyümölcsészetünk érdekében”, „Hol a hiba, hogy a' gyümölcstenyésztés oly lassan halad a hazában”, „Ápolgassuk gyümölcsfáinkat” – s.a.t. című fejezetek állításomat a legjellemzőbben igazolják.

Művének 1877-be megjelent első kötetét szerző két részre osztotta. Az első rész általános gyümölcsészeti értekezéseket és vegyes jegyzeteket, a második rész pedig a fatenyésztés és gyümölcs ismeret köréből tartalmaz részletes gyümölcsészeti értekezéseket, melyeket a' harmadik kötet első részében folytat a szerző. Kiváló érdekléssel bírnak azon fejezetek, melyekben szerző a' szélvész okozta károkból vont tanulságait, a gyümölcsfák kiteleléséről szóló jegyzeteit, továbbá a' pomológia műnyelvének magyarosítására, a névtelen gyümölcsfajok meghatározására, egyes hazai gyümölcsfajok eredetének tisztába hozatalára vonatkozó nézeteit adja elő.

Gyümölcsseink körülményes leírását szintén az első kötetben kezdi meg és ezen kötet hátralévő részében, valamint a' második és harmadik kötetekben bemutatott összesen 271 körtét, 219 almát, és 107 szilvát. A három kötet együtt 597 különféle gyümölcsnek avatott leírását tartalmazza és ezen leírás apró részletességgel kitért nem csak a' gyümölcsnek származására, érésidejére, minőségére, nagyságára, alakjára, színére és belsejére, de az illető gyümölcsnem fájának, vesszeinek, rügyeinek, virágrügyeinek és leveleinek is mutatására és ezek mellett számot ad hasonneveiről és eddigi leírásáról is, úgy, hogy ezen munka vezérlete mellett nem csak az illető gyümölcsökkel ismerkedhetik meg alapvetően és körülményesen az érdeklődő; de az általa idézett források felhasználásával, ha kedve tartja, további tanulmányokat is tehet.

Ekként ismervén a' munka beosztását, tartalmát, ha még azt is tudjuk, hogy ezen leírások olyan lelkes szakember tollából erednek, a' kinek a' gyümölcsészet szenvedélye: a' ki a könyvében fölvetett gyümölcsöket nem csak a' legelső franczia és német gyümölcsészeti munkák gondos egybevetése, de egytől egyig saját személyes tapasztalata után ismeri, mert azok mindegyikét önmaga is termesztette és eredeti példányok után lelkiismeretesen írta le: nem késhetünk az elismerés koronáját szerző elé letenni és nem habozhatunk azon ítéletünk kimondásától, hogy Bereczkinek a' magyar irodalomban páratlanul első ezen műve olyan anyagot nyújt a' gazdaközönség kezébe, melynek ez mindenkor teljes megnyugvással és a' legnagyobb haszonnal használhat és

a' melyet ennek folytán, mindenkinek figyelmébe csak a' legmelegebben ajánlhatunk.

Rónai Gyula⁵¹⁸

Bereczki Máté ceruzával írt megjegyzése: „Ez úgy beszél, mint Törs Kálmán.”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1875.(I) február 18. A-53. számú irat

[Az eredeti kötetben az alábbi másolat az 1885. május 26. B-274. számú levél után van bekötve.]

Bereczki Máténak Teleki Jánoshoz⁵¹⁹ írt levele

„Másolat”

„Mező-Kovácsháza, Febr. 18. 1875.

Bereczki Máté

Kedves öcsém!

Örvendek és szerencsét kívánok abbeli jó szándékához, hogy az isteni gyümölcsészetet behatóan akarja tanulmányozni. Minden tudomány, melyet valaki szenvedélyesen tanulmányoz képes örömet okozni: de

⁵¹⁸ Rónai Gyula személyéről nem tudtunk közelebbi adatokat kideríteni. Ruisz Gyula (1857–1930) mezőgazdász, ménesbirtok-igazgató egyik írói álneve volt a Rónai Gyula, de gyümölcsészeti témájú cikkeit nem ismerjük. Az *Erdélyi Gazdába* 1878 és 1891 között többször publikált állattenyésztési és takarmányozási témájú tanulmányokat.

⁵¹⁹ Teleki (eredetileg Skrabák) János, főkertész. Haláláig Balatonhenyén élt. Istvántelki főkertész, 1884-ben megjelent cikkeiben Szekszárd-Ózsákpusztai főkertészeként határozzák meg az író. 1885 márciusa után a vulkanikus talajú, termékeny Káli medencében fekvő Balatonhenyére került – Villási Pál támogatásának köszönhetően – Kerkápoly Károly (1824–1891) balatonhenyei 30 holdas gyümölcsösébe. Ezután az eddigi adatok szerint haláláig Balatonhenyén élt. [1890-ben a *Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetek*-ben ismét, mint az Istvántelki földműves- és kertésziskola főkertésze írt cikket.] A gazdaságban göbolytenyésztéssel, zöldségtermesztéssel és szőlészettel is egyaránt foglalkozott. 1896 táján már a Balatonhenyei faiskola kezelőségének főkertésze volt. Számos újsághirdetés jelent meg faiskolájáról, új fajtákat szaporított és ő maga nevezett el. Így (már korábban) Bereczki iránti tiszteletből – amint ebből a levelezésből kiderül – a „Bereczki jutalma” számócát. [Lásd még Teleki János levele Bereczkihez, 1885. május 20. A-58. számú irat]. Bőséges mennyiségű szakcikket írt szaklapokba, az 1870-es évekig Skrabák János néven. (pl. a *Falusi Gazda*, *Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetek*, *A Kert*, *Kertészeti Lapok*, *Borászati Lapok* stb.). Életrajzi adatait az előbb említett szaklapokban megjelent, cikkeiből lesűrűsíthető, elszórt adatok alapján állítottuk össze.

semmi tudomány sem képes annyi lelki élvezet adni ápolójának, mint a gyümölcsészet. E tudományt hazánkban még kevesen ismerik, kevesen ápolják, kevesen is becsülik, mert nem ismerik. Magyar, önálló munkából ön soha sem lenne képes a gyümölcsészetet behatóan tanulmányozni. Német, francia vagy angol könyvek után, igen. Ajánlom hát, hogy addig, amíg fiatal, és bírja a tanulást: igyekezzék megtanulni legalább a német és francia nyelvet. Ma még csak ezen nyelvnek kutatásával juthatunk be a gyümölcsészet templomába. Ha véletlenül tudna ön pl. németül: ajánlanám, hogy hozassa meg magának az „Illustrirtes Handbuch der Obstkunde” című könyvet, mely áll 8 kötetből. Ára egy-egy kötetnek 4 frt. ezüst pénzben, megjelent Stuttgartban, Eugen Ulmer⁵²⁰ kiadónál. Addig is kívánságára fölemlítem, hogy én 1867-től 1877-ig több gyümölcsöt ismertettem a „Kertész Gazdá”⁵²¹-ban, melyet Pesten Girókúti⁵²² szerkesztett. Aztán az Erdélyi Gazda, ami Kolozsvárt megjelenő lapban 1872-ben kezdettem meg gyümölcsészet ismertetését s azóta évenként folytatom is. Múlt évben a „Gyakorlati Mezőgazda”⁵²³ is közlött már s ezután is fog közleni tőlem gyümölcsleírásokat. Sajnos! hogy nem lehet e

⁵²⁰ A kiadót Eugen Ulmer (1837–1917) alapította, aki gyógyszerész fiaként, 1868-ban gyümölcsészeti témára specializálódva Ravensburgban kezdte meg működését. A növekedő kiadói vállalkozás székhelyét 1874-ben tette át Stuttgartba. Fiai (ifjabb Eugen és Richard Ulmer), majd unokája, Roland Ulmer folytatták a vállalkozást. A mindvégig az alapító nevét viselő és máig virágzó könyvkiadó hagyományosan a természettudományos (különösen a kertészet, parképítés és a mezőgazdaság, az állattenyésztés, állatgyógyászat, az ökológia és a természetvédelem, az erdőgazdálkodás, később a szőlőtermesztés és borászat) tárgykörében – egyre bővülő spektrumban – adja ki népszerűsítő és tudományos szinten könyvsorozatait, tankönyveit és újságjait. Működése alatt számtalan fejedelmi, királyi, országos díjat és kitüntetést nyert. Lásd Verlag Eugen Ulmer és csatlakozó szócikkeket! https://de.wikipedia.org/wiki/Verlag_Eugen_Ulmer [Megtekintve 2015 augusztusa]

⁵²¹ KERTÉSZ GAZDA magyarországi kertészeti szaklap 1865–1866, és 1869–1873 között.

⁵²² Girókúti (Pinczker) Ferenc:(Juta (Somogy vm.), 1816. július 23. – Bp., 1895. szeptember 16.), mezőgazdász, közgazdasági író. - A rohonci gazdasági tanintézet elvégzése után több dunántúli uradalomban volt gazdatiszt, majd a gr. Teleki Domokos geryeszegi (Maros-Torda vm., Régeni járás) birtokán lett tisztartó. Végigharcolta a szabadságharcot. A világosi fegyverletétel után orosz fogságba esett. Hazakerülve gr. Kemény Sámuel és gr. Kemény Józsefné gazdaságainak felügyelője volt Girókuton (Szilágy vm., Tasnádi járás). Innen vette a nevét Az 1860-as évektől az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (az OMGE) alkalmazta, főleg kertészeti, ezen belül is a gyümölcstermelés kérdéseivel foglalkozott. Úttörő munkát végzett a hazai kertészeti szaksajtó megteremtésében. Cikkei főleg szaklapokban jelentek meg. Szerkesztette az *Erdélyi Naptárt*, az *Országos Képesnaplót* (1860), a *Falusi Gazdát* (1861–1865), *Magyarország Gyümölcsészetét*, és a *Kertész gazdát*. Az OMGE által az ú.n. Köztelken létesített első mezőgazdasági múzeum első igazgatója volt. - Művei:Kertészgazdászati ügynökség első magárjegyzéke (Pest, 1861); Magyarország gyümölcsészete (1–6. füzet, Pest 1862–63.); Gyakorlati dinnyetermesztés (Pest, 1866); A fák alak- és fejlődéstana (Kozocsa Tivadarral) (Bp. 1881.) - Irodalom: Girókuti Ferenc (*Gazdászati Lapok*, 1895. 37. szám) Girókuti Ferenc (*Köztelek*, 1895. 73. szám.); MAGYAR ÉLETRAJZI 1. kötet 598. p.; MEZŐGAZDASÁGI LEXIKON 1. kötet. 533–534. p.

⁵²³ GYAKORLATI MEZŐGAZDA = Idős Sporzon Pál által szerkesztett folyóirat, amelyet Keszthelyen adtak ki. Bereczki Máté is írt cikkeket a folyóiratba.

lapoknak a gazdasági egyéb tárgyai mellett annyit közölniök tőlem, a mennyit szeretnék vagy a mennyit képes volnék írni.

Külön lenyomatban nincsenek meg gyümölcsleírásaim. Ha a közönség inkább érdeklődnék a gyümölcsészet iránt s akadnának a kik engem írásbeli munkáikkal segítenének: szeretném, ha egy füzetekben megjelenő lapot alapíthatnék vagy külön álló munkába nyomathatnám le szétszórtan megjelent gyümölcsészeti dolgozataimat, de erre most képtelen vagyok. Nincs pénzületi lehetőségem ily nagy vállalathoz; aztán meg a közönség sem pártolná azt még napjainkban. Később tán majd inkább?!

Mindaddig, a míg ön a gyümölcsészet iránt melegen érzend; úgy tekintsen engem mint testvérét, barátját, a kihez mindig bizalommal közeledhetik. És én igyekezni fogok önt főnebb érintett s levelében kifejezett jó szándékában, a mennyire tőlem telik támogatni utmutatásaimmal.

Az én istenem adjon önnek kedvet törekvésében! Szívéből kívánja
jóakaró bátyja

Bereczki Máté s. k.”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. február 22. D-220. számú levél

„Mező-Tur. 1885. Febr. 22.

Kedves Barátom!

F. évi Február hó 12én és 17én kelt leveleidet, az ez utóbbihoz csatolt K. F. ⁵²⁴ levelével és reá adott válaszóddal együtt tegnap meg kaptam. A’ 12én keltet elébb idejében. A’ K. F. urhoz intézett válaszódat azonnal lemásoltam még tegnap utnak indítám Ázsia felé vagyis a’ Szilágyságba. A’ K. F. eredeti levelét és a’ postai vevényt pedig ide zárva ezennel vissza küldöm. Először is válaszlok az utóbb kelt leveledre. K. F. ur úgy látszik nem annyira jóhiszemű és naiv ember, mint önhitt és kapczáskodni szerető egyéniség. Az ilyen emberekkel való érintkezéstől óvakodni kell. Ha netalán hozzá küldött utóbbi leveledre gorombáskodva felelne; türd el, és ne válaszolj reá. Hanem a válasz helyett minden esetre meg kell szerezni a’

⁵²⁴ K. F. = Kovács Ferenc, kovásznai

Mentort, – ha ugyan meg van. És azt hozzá lemásolva elküldeni, majdan pedig, ha a' jó isten tégedet e Vázlatok IVik kötetének meg írására is meg segít, abba az egész világ tudomására kell hoznod ezen eseményt egészen. Ha egészségi viszonyaim engednék, én azonnal mennék Budapestre, felkutatni a' Mentor kérdéses számát még a' pokol fenekéről is. Így legokosabb és leg célszerűbb a' mit jelenleg tehetsz; az: irni egy lehető kevés bajú ismerősödnök, hogy kutassa fel és másoltassa le a' Mentor kérdéses cikkét az Akadémia vagy Múzeum könyvtárából, vagy legalább tudassa az Akadémia és Múzeum azon egyéniségének nevét a' ki azt felszólításodra kikutatva lemásolná és hozzád elküldené! Vagy ha ezt tenni jónak nem látod, várni kell, míg Budapestre ~~nem~~ mehetünk, de jobb előbb tenni, mint bizonytalan időre hagyni az ügy tisztázását.

A' tűz veszélyetek még reám is igen rossz hatást tett. A' lovagias, nemes szívű Sármezey⁵²⁵ családnak kára, korona bánata, öröme a' te

⁵²⁵ Sármezey (eredetileg Vertán) (I.) Antal, szombatsági (Váradolaszi [Érolaszi], Bihar vm., ma Olosig. Románia, 1822 – Kürtös, Arad vm. ma Curtici, Románia 1897. július 1.) kincstári földbérlő, földbirtokos. Felesége: Rétháti Kövér Anna (Kisfalud, Maros vm. 1832 – Arad, 1893. február 23.) Házasságkötés: 1848. november 18. Mezőkovácsháza. Gyermekeik: 1./ Júlia Olga [Vertán] (Mezőkovácsháza, 1853 – Mezőkovácsháza 1855. január 23.), 2./ Manó (Arad, Arad vm., 1854 – Kürtös, 1901. augusztus 2.), földbirtokos, 3./ Ákos Antal (Mezőkovácsháza, 1855. december 22. – Arad, 1909. február 3.) szolgabíró, 4./ Béla István (Mezőkovácsháza, 1857. december – Mezőkovácsháza, 1868. szeptember 23.), 5./ András (Endre) Elemér (Mezőkovácsháza, 1859. április 21. – Békéscsaba, 1939. augusztus 15.) vasútépítő mérnök, a motorvonat-tervezés úttörője; 6./ Antal (II.) Zsigmond Aladár (Mezőkovácsháza, 1860. szeptember (vagy október) 13. – Kunágota-Pusztá, 1927. december 5.) földbérlő, földbirtokos, 7./ Árpád Gusztáv Imre (Mezőkovácsháza, 1863. október 1. – Nouva Columbia, Paraguay, 1923.), 8./ Margit Jolán (Mezőkovácsháza, 1865. április 8. – Budapest, 1954.). Férje: Nágel Vilmos (Sárafalva, Torontál vm., 1856. március 14. – Mezőkovácsháza, 1916. március 22.), kincstári bérlő, földbirtokos, 9./ Ágnes Judit (Mezőkovácsháza, 1866. december 23. – Arad, 1933.) Férje: Szathmáry Király János. 10./ Jolán Etel (Mezőkovácsháza, 1868. április 20. – Budapest, 1936. február 22.). Férje Hász Kálmán (Arad, 1867. november 25. – Medgyesegyháza, 1913. július 16.). 1868-ban Sármezey-re változtatta a nevét, mert a nemességet szerzők mindegyikének volt Antal nevű fia is. Utódai ma is ezt a nevet használják. 1862-ben Bereczki Mátéval 10 éves szerződést kötött, akit magántanárként alkalmazott gyermekei mellé. Bereczki „principálisnak” (*nagyfontosságú, elsőrendű személy, főnök*) nevezte Sármezeyt. Bereczkinek a tanítás mellett lehetősége nyílt egy gyümölcsöskert létrehozására is, kezdetben 3 kataszteri holdnyi területen gazdálkodott, ami végül 6 kat. holdra növekedett. Amikor Bereczki befejezte a nevelői munkáját, nem hagyta el a Sármezey-kúriát, hanem a rendelkezésére bocsátott földön már csak gyümölcsészettel foglalkozott. Bereczki gazdasága nem sokkal később országos jelentőségű, majd európai hírnévű gyümölcsöskertté vált. A pomológus az 1880-as évek második felében az akkor Kunágotához tartozó, Sármezey (II.) Antal által alapított Sármezey tanyára költözött át. Ekkor Bereczki is áttelepítette teljes gyümölcsfa gyűjteményét Kunágotára, ahol 6 kat. holdon 3000 gyümölcsfát nevelt. Sármezey (II.) Antal 1893-ban vásárolt egy 200 kat. holdas birtokot. Ez 1911-ben 199 kat. holdat tett ki Az 1935-ös gazdacímter szerint Sármezey (III.) Antal és testvérei 342 kat. holdat birtokoltak. A feljegyzések szerint a kúriában értékes könyvtárat őriztek, amely a II. világháború végén megsemmisült. 1945 után a majort és a kúriát lebontották. Ma már szántóföld van egykori helyükön. Bereczki volt gyümölcsöse is megsemmisítésre került. BARNA J. – SÜMEGHY D.

sorsoddal egy és ugyanaz. Pótolja ki a' jó isten károtokat egy jó természettel sokszorosan. Izgatottságokat pedig csillapítsa le.

Az első leveledbe Febr 12én írad, hogy náthás voltál. Hát hiszen ez valóságos szerencse. Mert elmondtam már én egyszer néked Bánrévbe, hogy mit mondott a' nátháról nekem az öreg Puky Miklós⁵²⁶ Tisza Rofon. Kinek egyszer 2 vagy 3 napig vendége voltam, mely időt életem legszebb napjai közzé kell számlálnom, midőn a' classikus műveltségű, fedhetetlen becsületességű, hazájáért és a' szabadságért lángoló szívű 1848-9ik kormány biztossal találkozhatni szerencsés voltam. Azt mondá a' nátháról hogy az mindenféle torok 's gége bajnak villámhárítója. Sőt gyermekeknél a' diphteritis és torokgyíknak is. Azt is mondá: „hogy jól esik néki egyszerű becsületes magyar emberrel találkozni”. Istenem! Félek, hogy kihalnak a' Tisza partjáról a' Beduin seich⁵²⁷ szerű – gyémánt jellemű nemes férfiak.

Mi a' mai kor? Az adósság csinálás korszaka. Állam miniszter, és biztosai, társulatok városok faluk, sőt egyesek csinálják az utódokra az adósságot. Minden napnak meg van a' maga terhe. Vajon meg fizetik é azon adósságot? Mikor? Miből? Mivel? Tűzzel, vassal, vérrel, óh iszonyat!!

No de miért duljuk föl a' kedějünket, csillapodj le szívem, és száljon beléd a' nyugalomnak derűtsége.

Te tudod Kedves Barátom, hogy valamint a' földnek leg elrejtettebb porszemébe nincs hívság, úgy én bennem sincs. Mit csináljak a' Dániel szilvával?⁵²⁸ van belőlle néhány fám, leszedtem ójtó vesszeit, de terjeszteni

1998. 219–220. p.; VIRÁG ZS. 2009. 346–347. p. és MAGYAR CSALÁDTÖRTÉNETI – <http://www.macse.org/gudenus/mcsat/fam.aspx?id=29049>

⁵²⁶ Puky Miklós bizáki, (Káva, 1806. november 5. – Karácsond, 1887. augusztus 23.) politikus. – Heves vármegyei földbirtokosként kapcsolódott be a reformkor ellenzéki politikai mozgalmába. 1848. június 2-án Heves megye másod-alispánjává választották. A népképviselői országgyűlésen kormánypárti képviselő. 1848. szeptember 19-én Batthyány Lajos Heves vm. kormánybiztosává nevezte ki. Nagy szerepet játszott a honvédszázaljak felszerelésében. 1849. január 3-án Heves vm. első alispánjává választották. 1849. január 29-től május 7-ig Komárom kormánybiztosa. Összeütközésbe került Guyon Richárdal. Követte az országgyűlést Szegedre és Aradra. A világosi fegyverletétel után Tiszavárkonyban rejtőzködött, de végül emigrált. Távollétében 1851-ben halálra ítélték. Az emigrációban végül Genfben telepedett le és a német Karl Pfefferrel könyvnyomdát alapított. Itt jelentek meg Horváth Mihály történeti munkái és Byron Childe Haroldjának első magyar fordítása. Gróf Teleki László baráti köréhez tartozott. 1867-től – hazatérése után – Heves és Külső-Szolnok vm. alispánja lett. Hírlapi vitát folytatott Horváth Mihállyal. 1869-ben visszavonult a politikától. Élettársával, Josephine Berliozzal Tiszaroffon, Nagyfügeden, végül Karácsondon élt. SZINNYEI; HERMANN R. 2006; MAGYAR ÉLETRAJZI, 2. kötet, 447–448. p.

⁵²⁷ Beduin seich = Beduin sejszerű. – A beduinok (arab nyelven jelentése: *a puszták lakói*) a Közel-Kelet és Észak-Afrika területén élő nomád arabok. A törzsek élén a fejedelem, törzsfő vagy sejk áll. A törzsfő méltósága apáról fiúra öröklődik. Dörgő Dániel a korszakban zajló események hatására idealizált képet alakított ki életmódjukról.

⁵²⁸ Bereczki Máté barátjáról Dörgő Dánielről nevezte el e szilvát. Dániel szilva = BERECKZI 4. kötet 359. p. írja: „Dörgő Dániel, testi-lelki jó barátomnak, az én gyümölcsészeti törekvéseim

nem merem e' név alatt, mert én legkisebb érdemet sem szereztem e' szilva faj előállításánál. Váltak néked kitűnő és nállamnál százszorta különb jó barátaid, mint Vertán Endre,⁵²⁹ Náray⁵³⁰ és Lukas⁵³¹ miért azoknak valamelyikéről nevezted el? Én meg nem terjesztettem, és meghatalmazásod nélkül nem is fogom terjeszteni. Várom ez ügybeni határozott intézkedésedet és válaszodat.

leghűségesebb támogatójának nevére kereszteltem el s három év óta a két testvér hazában meglehetősen el is terjesztettem már. BM."

⁵²⁹ Vertán Endre (Gyergyószentmiklós, ma Gheorgheni, Románia, 1813. március 23. – Battonya, Békés vm., 1879. március 26.), ügyvéd, hivatalnok, országgyűlési képviselő. Gyergyószentmiklósi örmény családból származott, akik a 19. század elején a Bihar megyei Szombatságon telepedtek le. Apja, Vertán János, apja testvére Emánuel volt. Emánuel leszármazottai közül Antal később (1868-ban) Sármezeyre magyarosította a nevét (ő volt Bereczki principálisa). A család 1830-ban kapott nemességet „szombatsági” előnév használatának engedélyezésével. –Vertán Endre a gimnáziumot Nagyváradon kezdte, majd Pesten fejezte be. A jogi egyetemet 1833-ban végezte el és az ügyvédi oklevelet 1837-ben szintén Pesten kapta meg. A tanulmányai befejezése után 1837-től Szombatságon lakott és a Bihar vármegyei közgyűlés életében élénken részt vett a szabadelvűség érdekeit képviselve. Vertán Endre 1848-ban főszolgabíró volt Bihar vármegyében. Mint jó képességű és becsületes embert követként is jelölték, 1848-ban a megyei közgyűlés a Magyarcsékei járás szolgabírójává választotta, de a szabadságharc előrehaladtával a bihari szabads csapatokhoz szegődve századosként a szabadságharc ügyét szolgálta. A fegyverletétel után rövid ideig ismét szolgabíróként tevékenykedett, de a politikai nézetei (szabadelvűség) miatt üldöztetésnek volt kitéve. 1861-ben a magyarcsékei kerület ismét országgyűlési képviselőnek választotta a szabadelvű párt színeiben. Még ebben az évben Kunágotára költözött. 1864-ben Battonyán is vásárolt birtokot. Az Aradon megjelenő Alföldnek lelkes munkatársa volt, az Egyetértésben is gyakran jelentek meg cikkei. 1879. március 26-án hunyt el battonyai birtokán. (Felesége Kabdebó Róza volt.) – Főbb művei: Szombatsági (álnéven): *A nemzetiségi kérdés Magyarországon*. Kunágotai (álnéven): *Politikai kérdések és tanulmányok*, Arad, 1862. Kunágotai (álnéven): *A képviselő és önkormányzati rendszer, vonatkozva hazánkra*. Arad, 1865. Kunágotai (álnéven): *A jövő nemzetisége* – cikksorozat. Arad, 1868. Vertán Endre (Kunágotai): *Hagyatékom Etele, Jenő és Csaba fiaimnak*. Arad, 1875. – Irodalom: SZINNYEI; CSIZMADIA 1963: 87. és 96. p. és Magyarbánságy honlapja.

⁵³⁰ Náray Imre, nárai (Pécs, 1818. május 18. – Arad, 1882. szeptember 12.) ügyvéd, homeopata orvos. Szülőhelyén végezte iskoláit és 1841-ben Aradon telepedett le, 1842-ben váltójegyző, majd tiszteletbeli megyei alügyész lett. 1848-ban megyei első alügyésznek választották. Arad ágyúztatása miatt őt bízták meg a megyei rabok Szent-Annára történő átszállításával. 1849-ben nemzetőr főhadnagy volt és Kossuth Hírlapjának levelezője; még azon évben az aradi vészbírósnál, mint közvádó működött. A szabadságharc után 1851–1853-ig Josefstadtban politikai fogoly volt; onnét kiszabadulva, 1858-ig rendőri felügyelet alatt állott és az ügyvédi gyakorlattól is megfosztották. Ily körülmények közt az orvosi tudományok tanulmányozására adta magát; a homeopáthiával rendszeresen foglalkozott és gyógyított is. Mint városi törvényhatósági képviselő, az aradi ügyvédi kamara és a lövészegylet elnöke, az országgyűlési függetlenségi párt alelnöke. Arad népszerű polgárai közé tartozott és az 1881–84. országgyűlésre képviselőnek is megválasztották. A lipcsei központi általános homeopata tudós társaság munkájáért oklevéllel tisztelte meg és tagjának választotta. Lásd SZINNYEI. Sármezey Antal (és Bereczki Máté) ismerőse, az 1870-es években az aradi Három-fekete-ló utcában lakott.

⁵³¹ Eduard Lucas (1816–1882), reutlingeni híres pomológus.

Az Isten áldjon meg azt kívánja szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott, 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta három és fél oldalas levelét. A 4. oldalon alul található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Válasz 27/2 1885.”.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. február 23. D-221. számú levél

„Mező-Tur. 1885. Febr. 23.

Kedves Barátom!

Tegnap is küldtem hozzád ajánlat mellett egy levelet. Vissza küldve véle a' K. F.⁵³² kapcziósus levelét. Midőn néked ujólag kifejezem köszönet nyilvánításomat azon jószágos bizalmadért, hogy hozzám a' maradandó becsű leveleket elküldöd, és ez által nékem nem csak szórakozást, hanem tanuságos élvezetet (a' hogy vesszük) mert néha haragszom érted. Helyén valónak tartom végre kijelenteni, hogy ezután is küldj nekem lemásolásra méltó leveleket, de a' töllem és általam Turról mások részére elküldendő levelek borítékára ne ragassz posta béjeget, csak írd rá a' címet és helyet, majd rá ragasztom én a' szükséges 5 – 15 vagy 20 xos levél béjeget.

Nem tartom részemről rendin valónak azt, hogy midőn te véllem szívességet tessezz, még posta költséget is viselj miattam, néked sok levél korrespondenciád, így sok béjebre van szükséged, míg nekem rajtad kívül alig akad valami. Kérlek tehát tégedet, tégy ezután ugy kedvemért, nyugalmamért. Testemnek tudok parancsolni, hisz ez nem viccz, mert erre egy üvöltő Dervis is képes. Uralkodok már eszemen is. De a szív nem akar akaratomnak engedelmeskedni. Annak vére hullámszásba jön, mihelyt oly dolgot hallok, látok vagy olvasok, mely az igazság és becsület törvényeivel ellenkezik. Hajh! pedig a' romlott világ, a' mi életünkbe nem

⁵³² K. F. = Kovács Ferenc, kovásznai

fog meg javulhatni. Az erkölcsileg művelt embert buta parasztnak, és így kirablandónak tartják, vajon meddig lehet ezt tűrni? Hiszen a' lónak is van annyi esze – hogy ha nem tud is polkát táncolni mint a czirkuszbeli művelt lovak – de ha erőssen finczoltatják leveti a' finczoltatót.

De boldog ember vagy te Kedves Barátom, hogy a' sok jó Barátaiddal való levelezés és áldásdús munkálkodásod miatt nem érsz rá az ilyen szomorú eszmékkal tépelődni, mint én! Kívánom, hogy ezen boldogságodat tartsa és jutalmazza is meg a' jó Isten

Szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott, 251 x 202 mm nagyságú lapra írta kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt fordított állású megjegyzése: „Dörgő. Febr. 23. Válasz 22/3 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. február 24. B-265. számú levél

Mező-Kovácsháza, Febr. 24. 1885.

Kedves barátom!

F. hó 22-ről írt leveled vettem s mert a rozzant gép, – testem – ismét felmondta a szolgálatot arra, hogy künn a szabadban dolgozhassam, válaszolok levelednek nem annyira egész tartalmára, mint inkább a benn fölvetett azon kérdésedre, hogy „mit csinálj a Dániel szilvával?

Hallottál-e valaha önző pomológáról? Én nem hallottam soha és nem olvastam sehol. – Ha van a világnak önzetlen embere; azt bizonyára a pomológok táborában lehet legkönnyebben és legbiztosabban föltalálni. A pomolog nem saját javára, hanem az összes emberiség javára törekszik. Hiszen hallottad már tőlem, hogy „Szent és áldott a gyümölcsész munkája, mert ő evvel odatörekszik, hogy letörölje, – habár csak részben is, – az emberiség homlokáról azt a verítéket, melyet annak izzadnia kell, hogy a földön megélhessen.” –

Hát csak a szent marttyrok, a kik a szeretet vallását örömmel szenvedték el halál kínjait, tán önzők voltak-e? Istent káromolná, aki ezt róluk állítani merné. És mi a vértanúk nevét szent kegyelettel örzi meg a keresztény anyaszentegyház nemcsak a Szentkönyvben, hanem templomokat, kápolnákat emelve nevökről és emlékükné. És én azt egészen rendben való dolognak találom.

Hát a pomológiának önzetlen és hű napszámosai ne érdemelnék meg azt, hogy nevök egy-egy becses gyümölcsre ruházottan fölmaradjon a következő nemzedékek számára?

A Dániel szilvát terjesztene kell, a hogy azt én is terjesztem. Ki tudja azt még most, hogy ki az a Dániel? Majd megtudják vázlataim IV-dik kötetéből, ha megjelenhet. Vagy megtudják irataimból, ha átkutatják azt halálom után. Nincs tehát mit restellned a szilva terjesztését.

Sok jót kíván

igaz barátod

*Bereczki Máté*⁵³³

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. február 25. D-222. számú levél

„Mező-Tur. 1885. Febr 25.

Kedves Barátom!

Csont sovány fagyos idő van. Kevés jót várok tőle. Magatokhoz jöttetek é már a' tűzveszély által előidézett rémületből? Majd ha reá érsz nekem is írni, tudósíts ezen szomorú esemény utóhatásáról.

Sudáni⁵³⁴ lázadók. Lázadók?? Ugyan minek neveznék őket, ha a' Sudániak az Angolokat othonukba Londonba úgy támadnák meg, mint az angolok a' szabadság és függetlenségért élő haló köz arabokat. Olvastad a'

⁵³³ A *dőlt betűvel* szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 161. p.

⁵³⁴ Szudán: Ma független állam Kelet-Afrikában. A 14. századtól északi területein gyorsan elterjedt a muszlim vallás. A 15–16. században nagy része Szennár és Dárfúr szultánságához tartozott. 1819–1821-ben egyiptomi-török megszállás alá került. Az 1870-es években Egyiptommal együtt az angolok elkezdtek Szudán gyarmatosítását is. Az angol kísérletre 1881-ben a *Mohamed Ahmed* által vezetett széles népi, úgynevezett mahdi felkelés volt a válasz. A *Vasárnapi Újság* 1885. február 15-i számának –rs monogrammal írt vezércikke Gordon pasáról, meggyilkolásáról és a sudáni harcokról szól.

<http://epa.oszk.hu/00000/00030/01615/pdf/01615.pdf>

Vasárnapi Újságot,⁵³⁵ abban a' 15 éves arab gyermek lélekemelő hős önfeláldozása. Az ilyen népet becsülnünk kell. És Európába már a' szabad népek közösségét fanatizmusnak keresztelik. Óh hitvány szolga lelku nép. Bár mennyire kitűnő embernek tartották is Gordont,⁵³⁶ én elítéltem őt még akkor, midőn piszkos pénzzel akarta a' vesztegetés ördögét az egyszerű bár de híven tiszta erkölcsű nép közzé vinni. Megérdemlette sorsát. Az angoloknak az is baj már, ha a' Sudániak messziről lövöldöznek rájuk, (alkalmasint messze hordó fegyvereiket biztosabb kézzel és szemmel kezelik, mint az angolok) az is baj, ha lándzsával kezökben a' négyszegükben beugranak. Bizony még kisül, hogy az angolok azt kívánnák a hős araboktól, hogy térdet fejet nyakat hajtsanak előttük, mint az Európai rabszolga népek! Óh! istenem, segítsd a' hős népet Gibraltártól Chináig diadalra! És alázz meg minden oly nemzetet és embert, mely undok Polypként a' mások véréből akar és szeret táplálkozni.

Tegnap kint voltam kertembe 50 szál Althann és 25 szál Cochet szilva gajjat hoztam haza a' mturi faiskola számára.

A' Priou körte eggyike – melyet 12/9-én szakítál le, és küldél hozzám, még most is megvan, bár fűtött szobába telelt ki, az igaz, hogy ránczos, de még is puhulni kezd, délután fölvtágom.

Isten vélted

szerető barátod

Dörgő Dániel" m. k.

⁵³⁵ VASÁRNAPI ÚJSÁG = (1854–1921): szépirodalmi és ismeretterjesztő képes hetilap. Szerkesztette Pákh Albert, 1867-től Nagy Miklós, 1905-től Hoitsy Pál. Kiadta Landerer és Heckenast, 1856-tól Heckenast, 1873-tól a Franklin Társulat. Melléklapja 1855–1909 között: Politikai Újdonságok. A társadalom és természettudományok új eredményeit népszerűsítő cikkeket jeles szaktudósok (Szilágyi Sándor, Pauler Gyula, Römer Flóris, Vámbéry Ármin, Bartalis István stb.) írták. A szépirodalmi munkák szerzői között a kor legkiválóbb írói szerepeltek: Jókai Mór, Arany János, Tompa Mihály, Vajda János. A nemzeti liberalizmus szellemében, változatos, gazdag programmal szerkesztett hetilap hosszú időn át széles társadalmi rétegek világképét, tudásszintjét alakította és befolyásolta. – ÚJ IRODALMI III. kötet 2227. p.

⁵³⁶ Gordon, Charles Georg (1833–1885) – angol katonatiszt („a kínai Gordon”): 1863–1864-ben, mint a kínai haderők parancsnoka, leverte a Taiping-lázadást. 1874-ben az egyiptomi alkirály szolgálatában a Felső-Nílus forrásvidékén igyekezett az egyiptomi uralmat megszilárdítani és a rabszolgakereskedelmet letörni. Az egyiptomi alkirály 1877-ben Szudán főkörmányzójává nevezte ki. 1879-ben elhagyta Egyiptomot. 1884-ben az angol kormány Kartumba küldte, hogy a Máhdi előnyomulását akadályozza meg; csekély seregével ezt a feladatot nem tudta teljesíteni, Kartúm elesett és az ostrom során Gordon is életét veszttette. – ÚJ IDŐK lexikona 2768–2769. p.

[Dörgő Dániel egy félbe vágott 252 x 202 mm. nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: "Dörgő Febr. 25. Válasz 22/1 1885".]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. február 26. D-223. számú levél

„Mező-Tur. 1885. Febr 26.

Kedves Barátom!

Midőn az ide mellékelt „Erdélyi Gazdát” köszönettel visszaküldöm: ki kell jelentenem előtted, hogy az abba közölt „Vázlataid” ismertetésének elolvasása szívemnek nem csak nagy örömet, de a’ jelenkori világ romlottsága miatt vérző sebeire enyhítő balzsamot is okozott és csepegtetett. Hogyne! Midőn azon cikkben az igazán hasznos, becsületes szándékkal, magyaros szerénységgel írott műved van proclamálva, és erős hitem szerint ezáltal az igazság, becsületesség és hazafiúi önzetlen érdem kezd méltóan érvényesülni. Ki az a’ Rónai? Kutasd ki. Én azt hiszem, hogy álnév, és Törs Kálmán rejlik alatta. Stíl, eszmejárás, pontozat s.a.t. mind ő reá vall. Ha nem álnév a’ Rónai még jobb.

Az Erdélyi Gazdába van takarva 3 frt. melyet egy írni nem szerető atyafi nyomott tegnap a’ markomba, hogy rendeljem meg nállad Vázlataid IIIik kötetét. Tehát küld el nevem alatt, majd kézbesítem én neki, és behajtom rajta a’ posta kölcséget.

Az „Erdélyi Gazdában” közlött „Vázlataid” ismertetését közlő cikket gyűjteményem számára ékesen lemásoltam, hogy a’ Mentor sorsára ne jusson.

Tudod mi nem tetszik még is nekem az emlegetett cikkben? Az, hogy a’ IIIik kötetedet utosónak gondolja (a’ la Törs Kálmán). Köszönöm szépen a’ jó akaratot. Oda kellett volna tenni, hogy éljél annyi évet, ~~addig~~ mint a’ meddig élt Oberdieck,⁵³⁷ vagy más pomológ. Én bizony ennek kimaradását nagy figyelmetlenségnek tartom.

⁵³⁷ Oberdieck, Johann Georg Conrad (Wilkenburg, 1794. augusztus 30. – Herzberg, 1880. február 24.) német pomológus. Göttingenben teológiát és természetrajzot tanult. 1814-től a lüneburgi Michaelisschule-ban tanított. 1819-ben wunstorfi helyettes-, majd ugyenebben az évben bardowicki lelkész. Már itt foglalkozott kertészettel, sőt gyümölcsnemesítéssel, de kertje 1822/23 hideg telén

Tegnap előtt, néhány nállam kivesző félben lévő gyümölcsfáról
vesszőt vettem le, hogy új fát készíthessek.

Na de bezárom leveletem, mert lekésik a' postáról.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán fordított állásban található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő. Febr. 26. Rövid válasz 28/II. 885. Válasz 22/3. 1885. 178 könyv.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184.)

* * *

1885. február 28. B-266. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Febr. 28. 1885.

Kedves barátom!

Megkaptam Febr. 23-ról és 25-ről írt leveleidet. Most expedírok!!!
Nagy sor ez! Nincs érkezésem írni.

Küldöm a könyvet.

Várom az Altham ringló-vesszőt vagy 50 szálat.

Sok jót!

igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

csaknem elpusztult (erről később tanulmányt is jelentetett meg). A megújítás után több gyümölcsfajt és -fajtát (köztük 300 almafajtát) termesztett, nemesített, s az ültetvényt területileg növelte. 1831-ben sulingeni, 1839-től nienburgi lelkész volt. Kertjének fajtaállományát mindkét helyre továbbvitte, nienburgi gyűjteményes kertjében több mint 4000 fát nevelt. 1853-ban jeinseni szuperintendens lett, ekkor is áttelepítette fajtagyűjteményét. 1870/71 telén ismét a rendkívül hideg tél okozott nagy veszteségeket gyűjteményében. 1878-ban nyugdíjba ment, de Herzbergben megtelepedve aktív pomológiai tevékenységet és publikálást végzett. Művei: *Die Probe- oder Sortenbäume* (2. kiadás Stuttgart 1871); *Anleitung zur Kenntniss und Anpflanzung des besten Obstes für das nördliche Deutschland*. (Regensburg, 1852); *Illustriertes Handbuch der Obstkunde*. (8 kötet, Ravensburg és Stuttgart 1859–1875); *Supplement* (u. o. 1870); *Deutschlands beste Obstsorten*. (Lipcse, 1881.) stb. – Lucas közreműködésével 1855-től adta ki a „*Monatsschrift für Pomologie und praktischen Obstbau*” című folyóiratot. Irodalom: PALLAS 13. kötet. Bp., 1896. 323. p.; SZABÓ 1995-a 241. p.; HESS, W.

1885. február 28. D-224. számú levél

„Mező-Tur. 1885. Febr 28
délután 5 órakor.

Kedves Barátom!

Éppen most kaptam a' postáról a' f. hó 24én a' Dániel szilváról írt borítékba zárt leveledet, és ugyanakkor a' f. hó 25én kelt Althann ringlójáról írt levelező laponni tudósításokat. Azonnal bepakoltam részedre a' városi faiskola számára szedett Althán vesszőket, nehogy a' késedelmes küldéssel expedálásodba hátrányt okozzak. E vessző talán nincs is annyi, mennyit kellett volna küldenem, de a' hólnapi napon annyira el leszek foglalva, hogy kertembe kimenni egyáltalán nem lenne időm, majd Hétfőn vagy Kedden szedek vesszőt a' városi faiskola számára.

Irtam hozzád levelet Febr 22. 23. 25 és 26ik napján és most 28án majd ha a' vesszőket elexpediálok, és utoljára nékem is küldöd a' megrendelt vesszőket, csak akkor irj nékem, nyugodtan.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott, 253 x 201 mm nagyságú fehér lapra írta egyoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán fordított állásban található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: Dörgő Febr 28 Válasz 22/3 1885.” Egyenes állásban: „Február 1885.”.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. március 17. D-225. számú levél

Mező-Tur. 1885. Márc. 17.

Kedves Barátom!

A' számomra küldött ójtó vesszőket tegnap hiba nélkül megkaptam. Köszönöm, nem csak a' magam, hanem a' Mturi faiskola nevében is, hova a' küldött vesszőből mindenik fajból anyafákat fogok csináltatni. Sőt,

megszedtem kertemből mind azon fajok egy-egy szál vesszejét, melyek még a' faiskolába nincsenek meg, – hogy azokat a' tágas térre mint anyafákat bevigyem. A Vázlatok IIIik kötetét megkaptam, 's az illetőnek átadtam. Az Althán vesszőket Febr. 28án részedre föladtam a' postára. A' Dániel nevű szilva fajt utasításod szerint terjesztem. Kertem fáit a' mult héten a' sűrű gajjaktól fűrésszel, ollóval megszabadítottam, 4 napi munkámba került, pedig 3 ember segítségét használtam föl. Én egy szál náddal mutogattam a' levágandó gajjat, vesszőt, 1 ember fűrésszel, másik ollóval, 3dik késsel és kenővel lévén föl fegyverkezve. A' városi faiskolába is voltam már e' tavaszon, hova bevitem anyafa alakjába, a' Dániel, Brassai és Prunus Simonii nevű szilvafákat. A' szomoru alma magonczodból pedig egy példányt kertünk legjobb fekvésű helyére ültettem el. Hátra van még a' kerti munkámból a' kiszáradt fák helyébe való ültetés, és kapálás.

Ezután almafát – csak Orbai alanyra ójtottat – ültetek.

Még a kis Ilonkánk sírhalma körül ültetett dísz bokrokat és fákat, ugy a' Casino udvarán lévőket is meg tisztogattam. Szóval – a' mint láthatod – mozogtam, a' mozgás nékem rendkívül jót tesz, jól alszok utána, elégyűltnek, nyugodtnak és boldognak érzem magamat.

Most már családomnak minden tagja egészséges. Hej pedig Mari leányom Febr. 10e után újra vissza esett a' bajba, még a' Doktorok is lemondtak rólla. És mikor Mari leányom azt mondta „Édes Szüleim belenyugodtam a' halál eszméjébe, de abba nem bírok bele nyugodni, hogy két gyermekemet itt kell hagynom. Oh! Istenem!! gyógyíts meg gyermekeimért”. Minden erőmet össze kellett szednem, hogy a' vigasztalás és bátorítás terén szilárdan megállhassak. Most már határozottan jobban van, fönt jár. Kis gyermekei szépek egészségesek. A' kis leánykáját dajka szoptatja. Egyedül az fáj már Mari leányomnak, hogy nem ő táplálhatja szeretett kis leánykáját. Próbálgatja is szoptatgatni. Még tejre jön! Mert hiszen a' Doktorok nyilatkozata szerint családom minden tagjának jó gyomra, tüdeje és vére van.

Reménylem, hogy friss egészségnek örvendessz te is. A' nátha után friss egészség, és jó víg kedéj szokott következni.

Ma délbe Mari leányunknál fog lenni ebéden összes családom tagja, mert a kis Laczi ma 2 éves. Míg leányom beteg volt, a' kis Laczi itthon volt házunknál, ő volt az én angyali társalgóm, szívemnek kibeszélhetetlen öröme, a' világ romlottsága által előidézett keserű érzésű gondok elűzője.

A' Politikai Újdonságok⁵³⁸ f. évi Febr 25iki számában lévő vezér cikk gondolkozóba ejtett a' gyermek nevelés tekintetében, ha így marad, sőt halad a' világ az erkölcsi lejtőn lefelé, mint most nem szabad a' gyermeket becsülletesnek nevelni, mert a' gazok és hunczutok elgázolják és megsemmisítik azt. Jaj, csak az a' bibe, hogy mi kész akarva se tudnánk gazemebereket nevelni, na de tudnak a' 'Sidók.

Városunknak mind a két Casinója meg tartotta a' Márc. 15-i emlékeztetést, még a' mi arisztokraticus sok részbe hivatalnokokból álló Casinónk is, tavaj 20, most 40 tag vólt jelen. Tagokat mondtam. Erőssen hangsujozva benne a' becsületesség nagy szükségességét. És fájdalom!. Láttam egy némely tagon, hogy nem tetszett a komoly szó.

A' mint már talán mondtam is – az országgyűlésnek kancsal lelkiismerettel bíró tagjai mindent megszavaznak.

Abból élnek.

Tavaji borjú szokásaként nem akarnak, nem is tudnak a' kopár legelőn legelni, hanem bőgve az annyok kis tejére vetemednek, és annak tőgyét rágják.

Ugy érzem magamat, mintha fejem kábulna, mintha szellemi erőm apránként gyengülne.

Én édes Istenem! Inkább oltsd el létem, mint szellemem félfáját!

Ha elexpediáltad ójtó vesszeidet, ha kielégítesz mindenkit, és ha az eső beszorít szobádba, irjál majd nekem is Szeretett jó barátom.

Áldjon meg a' jó Isten

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott, 253 x 203 mm nagyságú fehér lapra írta négyoldalas levelét. Az 1. oldal tetején található Bereczki Máté vastag ceruzás írásával a következő megjegyzés: „1 márc. 6 ápr”, a 4. oldal alján pedig a következő megjegyzése olvasható: „Válasz 22/3. 1885”.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

⁵³⁸ POLITIKAI ÚJDONSÁGOK = A Vasárnapi Újság társalapja. Szerkesztette Pákh Albert 1855-től 1867-ig. 1867-től 1905-ig Nagy Miklós. Kiadta előbb Landerer és Heckenast, 1856-tól Heckenast, 1873-tól a Franklin Társulat. Megjelent Budapesten hetenként szerdán.

1885. március 20. A-54. számú irat

1885. március 15-i ünnepi beszéd a mezőtúri Központi Olvasó Egyletben

„Az 1885. márt. 15-én a' Központi Olvasó Egylet helyiségében mintegy 40 tag által tartott nemzeti ünnep alkalmával alólírott a következő történetet mondotta el.

Tisztelt Uraim és Barátaim!

Nem toasztot, hanem egy történetecskét akarok elmondani a' rég mult időkből, de a' mely a' mai nap nagy jelentőségére némi kis fényt, és a' melyből az ifjú emberek – ha reá hallgatnának – még tanulhatnak is.

Ez előtt mintegy fél századdal, – tehát a 30-as évek alatt történt egy szomszéd megye mezővárosában, hogy az akkor még jobbágy lakosok kirendeltettek igájukkal együtt az uraság földjére robotba szántani. A' kirendeltettek között volt Kis József uramnak István nevű fia is (álnév), elbeszélésem hőse, egy daliás külsejű 20–25 év közötti ifjú, göndör hajjal, kék szemekkel, görög arccal, merész, bátor magyaros tekintettel, egy szóval olyan külsővel, hogy őt a' maga idejében legkülönb legénynek joggal tarthatták a faluban. Esenkedtek is utána az akkori lányok mindannyian. Annyival inkább, mert az apja, Kis József uram, tekintélyes, bíróviselt ember volt, és az akkori fogalmak szerint gazdag, lévén neki egy egész házhely földje (egy urbáriális sessio), azután nem volt több fia Istvánnál, és hozzá nemes emberek voltak, – bár úrbéri telken lakó jobbágy nemesek.

Hogy hogy nem István hőssé lett az a' szerencsétlenség történt, hogy elkésett, és a kirendelt 50 igás jobbágy közül a kijelölt helyen ő jelent meg leg utoljára. Az uradalmi Ispány hozzárohant, és utasításához híven – mint legutolsó megjelenőt elkezdte mocskolni, elmondván őt álmosnak, korhely naplopónak. István nem álhatván a' hosszadalmas piszkálódó szidást, végre megszólalt csendes jámbor hangon „ne tessék engem bántani a' Tekintetes Ispány uram, hisz nézze csak ezen jó fiatal négy ökröt, többet és jobban szántok én ezekkel még ma mint ezen rossz három dikkendaré rá mutatva a' düllő végén forduló fa ekébe fogott félszemű topa, kehes lovakra; azután, hogy az uraság kárt ne szenvedjen, majd kifogáskor utána pótolom a' mit mulasztottam.” Az Ispány nem szokva az ellenmondáshoz, még magasabb hangon elmondta Istvánt „sehonnai bitang embernek”. Mire István kijöven a' béketűrésből ingerült hangon mondá „Hát mondtam

a' mit mondtam." Szó szót követett, melynek vége az lett, hogy az Ispány a' rendelkezésére álló urasági hajdúkkal, csőszökkel és kerülőkkel hősömet minden rugkapálódása daczára lefűleltette és megbotoztatta.

Ezen Kis Istvánra nézve mindenesetre igen szomorú esemény után én vélle mint egy 20–25 év múlva találkoztam, a' ki már akkor elhízott és idősödni kezdő ember lett. Bajussza jól kinőtt, mely úgy ált, mintha egy varjút nyelt volna el, és annak két szárnya kilógott volna a száján. Hosszu, vállig érő haját viselt, de azért nem volt borzas, mert haját egy görbe fésű feje tetején szép ékes rendbe tartotta. Bár haja szürkülni kezdett, de azért bozontosodni kezdő szemöldökei alól szemei villámot szórtak, és arcza pirosposzsgás vala. Egy szóval úgy nézett ki, mint egy Balambér⁵³⁹ vagy Tuhutum.⁵⁴⁰

No de, mit ér a' külső? nézzük belől. Hát bizony ebbe a Herkulesi⁵⁴¹ alakba csendes, jámbor istenfélő ember lakott, az önzésnek és a hiúságnak még csak árnyéka sem volt benne, fedhetetlen becsületességű, minden dologba pontos és rendszerető, annál fogva szigorú, de igazságos ember volt ő. Ezen szép lelki és erkölcsi tulajdonaiért meg is választották őt lakostársai második azaz törvénybírónak. Az én mostoha apám volt az öreg bíró. Áldott legyen ezen két bíró emléke!

Kis István – mint minden magyar emberhez dukál – barátság szerető ember lévén, többször találkoztam vele víg czimborák társaságába. Történik egyszer, hogy megszületett az első és fiú unokája. A' keresztelőjébe én is hivatalos voltam.

(Én édes Istenem! hová lettek a' régi jó keresztelők, hát bizony azt elvitte a civilizáció. Pedig a' keresztelő minden multságok között a' legkedélyesebb vala; mert oda csak olyanokat hívtak meg, kik a' meghívó családhoz legjobban illettek, kiket legjobban szerettek is, oda hívatlan vendég nem ment, mert a' hány volt a' férfi, annyi volt a nő, szép fiatal válogatott nők. Jobb módú házakhoz az első szülött gyermek keresztelőjére, ha fiú volt, a' kereszt apán és anyán kívül 12 kereszt koma és

⁵³⁹ A Balambér egy férfi keresztnév, egy hun uralkodó neve, ami valószínűleg a germán Baldemar névből való, és a jelentése: *merész + híres*.

⁵⁴⁰ Tuhutum vagy Töhötöm: az Árpáddal bejött hét vezér közé tartozott Részt vett a vezérek esküvésében és a Felső-Tiszavölgy elfoglalásában.

⁵⁴¹ Héraklész, másik ismert latin nevén Hercules görög mitológiai hős, Zeus főisten és Alkméné tirünszi királynő gyermeke. A görög mondavilág legismertebb alakja mind a mai napig. Többet tett a világért és az egyszerű emberekért, mint sokan mások együttvéve, ugyanakkor sokat is szenvedett, épp ezért érdemelte ki hírnevét és a hősiességéről szóló legendákat. Tettei jutalmaként elnyerte a halhatatlanságot. PECZ V. 1902.

<http://mek.oszk.hu/03400/03410/html/3639.html>

kereszt koma asszony hívatott meg a' következő gyermekek keresztelőjére már csak 6 pár koma. A' tiszta szobából ilyenkor szokás volt kihurczolkodni, mert tánczoltunk. És milyen keresztelő ebédekettünk! El kell mondanom. Először hozták a' tyuk husos csiga tészta levest, de a' levest még akkor csak az asszonyok és öreg emberek ették, a' fiatal emberek pedig azt szokták mondani: „husát komám, van kutya a' levének”, ennél fogva ezek a' leveses tálból unalom űzés tekintetéből csak a' czombokat szurkálták ki. Azután jött a' jóféle töltött káposzta, közben frisorja, disznó farka és szalonna darabok, a' teteje pedig úgy be volt borítva frissen sült illatos kolbásszal, – hogy alig látszott ki alólla a' töltött káposzta. „Tessék Bíró uram” szólalt fel egy kereszt koma az asztal fön ülő öreg Kis István gazdához, „Nem eszem”, mond ő mord hangon. „Vigyázzunk” kedves komáim, sugám a' közvetlenbe ülőkhöz, „jobb ételekre tartogatja az öreg gazda a hasát”. Ennél fogva a töltött káposztából személjenkint 2–3 darabot, ugyanannyi kolbásszal kapartunk ki, azt is csak a' töltött káposzta iránti tiszteletből. Majd hozták a' pompás malacz paprikást, mely a' kövérségtől csak úgy reszketett, mint a kocsonya, újra meg szólal egy hang „Tessék Bíró uram! Tessék Bátyám uram!...” „Mondtam már, hogy nem eszem” felel vissza mérgesen az öreg nagy apa „hagyjatok nékem ma békét, tudjátok, hogy nem szeretek valami szót kétszer sem hallani, sem mondani.” No! meg romlott az öreg Koma appetitusa⁵⁴², gondolánk mind annyian. Hanem azért mi kettőnkint közre fogtuk a malacz paprikással telt tálát – mert még akkor szokásba volt minden két emberre egy tál ételt tenni föl az asztalra, ma már ezen barbár szokás csak a' szegény sorsu parasztok lakodalmába tartja magát, mentől jobban urasodunk, annál ritkábban áll az asztalon az ételes tálak, így kívánja ezt a' – bon ton⁵⁴³, – és kiszurkáltuk belőlle a' kövérjét, a' húsossát, csak a csontosa és tüdeje, mája maradt a tálba. Következett rengeteg nagy tálakkal torony szerűleg fölhalmozva a' számár kötél, tészta sujom és csőröge dusan megczukrozva. Hozzá se nyultunk, nem férfinak való, csak asszonyaink ropogtattak belőlők egy kicsit, az ő apró hegyes, éles, gyöngy szerű fogaikkal. Aztán hordtak be minden nemű házi szárnyas sülteket, egészen (mert még abba az időbe a' fiatal emberek kötelessége volt a sülteket föltrancsírozni ott a' vendégek szeme láttára az asztalon a' midőn a sült illatja étvágygerjesztőleg röpiült szét) ezekből a' gyomros emberek szájjízeltőnek, borkorcsójának csak a' Püspökfalatját, de a' dindár⁵⁴⁴, sovány, egyhurkájú emberek akkor is csak a' sovány melle husát szurkálták

⁵⁴² Appetitus (latin) = étvágy.

⁵⁴³ Bonton (francia) = 1. jómódor, illem, jólneveltség, 2. divat, közszokás.

⁵⁴⁴ Dindár (török) = ájtatos.

ki. Végre és utoljára hozták a sült malaczkokat egészben nagy fa tálakon, a sült malaczkok szájában egy-egy sült alma. Ollyan nagyok voltak azon malaczkok, mint mostan egy süldő, bizonyosan hízó alól ölték meg őket. A' sült malaczkok behozatala után nyílik az ajtó. Jön be rajta az öreg házi asszony a' született kis gyermek nagyannya, Kis István kedves élete párja, az ő hűséges oldalbordája.

Sem az előtt, sem az olta ilyen oldal bordát nem láttam. Két tólája⁵⁴⁵ volt egy kisebb az álla alatt, mindjárt fölül. Karja olyan vastag volt mint egy mostani közönséges embernek a' czombja, hogy czombja mijen volt? nem tudom, mert nem láttam, de gondolom ollyannak mint egy zsák búza, mert mikor az ajtón bejött a' két csípeje cseszlette az ajtó felét két felől, szóval oly tetemes volt mint egy leg nagyobb kaliberű öreg ágyú. Megáll a' hátam megett. Elkezd sápníni: Tessék kedveseim, tessék galambocskáim egyenek, mert nem hozunk több ételt. Magoknak tulajdonítsák, ha éhen maradnak. Én hátra fordulok, és mondám: „nagyon kedves Sára néném! kedves asszony néném!! Kedves öreg komám asszony!!! hogy mondhat ilyen zöldeket, hogy mi éhen maradnánk, hát nem látja, hogy ugy jól laktunk, hogy a' fülünk is két felé ál tőlle.” „Dejszen Kedves Dániel ecsém, kedves kis komám uram, nem addig van az. Ezekből a sült malaczkokból enni kell” felel vissza Sári néném, „mert ez az ebéd koronája” és akkor föl vesz előllem egy villát, meg kopogtatja vélle az elébem tett sült malacz bőrét, mondá „lássák milyen szép ropogós pirostra van sütve a' bőre,” „Hogy ha nem esznek is a' húsából csak a' bőrét ropogtassák meg, nem vész kárba a' husa, vannak a' kik elfogyasszák azt a' sütő házba”. Erre én kihúdom zsebemből csillagos nyelű fehervári éles bicskám, először is levágom az elébem tett sült malacznak a két fülét, melyet magam és feleségem számára trancsírozás díjába saját tányéromba tettem, aztán a' malacz bőrét levagdalva a' környezőim rendelkezésére bocsátám. Így tettek a' többi malaczkokkal is. És ezzel a keresztelői ebéd befejeztetett. – És ezen tápláló, jó, ősmagyar ebéd nem került egy krajczárba sem, kitelt a' háztól, a' són és czukron kívül – minden hozzá való.)

És midőn ezen bő ebédet jó és vidám kedvel végig ettük, és reá 20 – 25 kis pohár gyenge, de tiszta italú egészséges kerti bort személyenkint reá öblinténk: vérszemet kapva, föláltam és így szóltam hősömhöz: „Kedves Tuhutum Bátyám! Kedves öreg Komámuram!! Ha már éppenséggel nem evett velünk egy falatot sem, leg alább igyék ezen „Bánomkerti” jó borból, nézze midőn töltöm a pohárba, hogy gyöngyözik, hogy szikrádzik, és milyen pántlikája van a pohár szélén.” „Megengedj kedves Dani öcsém,

⁵⁴⁵ Feltehetően stólája.

kedves kis Komám” – szolt vissza az öreg „ma sem nem eszem, sem nem iszom egy cseppet sem, mert én ma böjtölök.” Mit! riadt föl vagy 6 koma. Böjtöl azzal a’ vastag kálvinista nyakával, mely nem férne bele egy Pesti uracs frakkjának a’ derekába. Ugyan miért böjtöl? Haljuk! Haljuk!! zúdítja rá a’ lelkesedni kezdő férfi vendég koszorú. Az öreg gazda észre véve, hogy többet talált kimondani, mint a’ mennyit kellett volna: elpirult, de végig nézve a’ vendégek díszes során, látva, hogy azok mind illetékes és oly bizalmas emberei, kik előtt lehet beszélni; fölált, és lángba borult arcza elmondá azokat, a’ mellyeket már én elmondottam egészen odáig: midőn őt az Ispány megbotoztatta.

Majd folytatá tovább: „Midőn e’ gonosz Ispány engemet igazságtalanul oly nagy sérelemmel illetett; és az 50 eke mellett lévő gazda, gazdafiú, béres és béresgyerekek szemök láttára a’ földnek poráig lealázott: szégyenlettem nagyon, mert hegyes legény voltam, és akkor jártam jegybe a’ Kedves Annyokommal. Szerettem volna a’ föld alá búvni, de nem lehetett. Amikor aztán haza kerültem és elpanaszoltam a’ nagy bajomat Édes Apám Uramnak hozzá tettem. Édes Apám Uram! én ezen kis hitvány Ispányt agyon csapom, de Édes Apám Uram azt mondta, ne tedd azt Kedves Fiam! nagy veszélyt hoznál magadra, és örökös gyanút az én őszülő fejemre. Hanem készítsétek útra a’ ló kocsit, megyek tüstént a’ Vármegyére bepanaszolom esetedet a Viscispánnak, majd meg lásd, hogy meg büntetik azt a’ rossz Ispányt, mert hiszen hát nemes emberek vagyunk még pedig restaurációkor kedves emberek a’ Kisek a’ Vármegyén, mert sokan vannak és jó botosok.”

El is ment Édes Apám uram a’ Vármegyére. Bepanaszolta az Ispányt, a’ kit be is czitáltak, de az ott avval védelmezte magát: hogy igaz ugyan, hogy ő ekkor meg ekkor, midőn uraságának földjén 50 iga szántott: egy suhancot meg botoztatott, mert rútul vissza feleselt, hanem azon suhancz egy zsíros felső gatyát viselt, melynek két szára egy-egy ’sák madzaggal a’ csizma szárához volt kötve, ő tehát abból joggal azt következtette: hogy azon suhancz Kis József uramnak nem fia, hanem bérese. Mért nem tátotta föl a száját, mért nem szolt az Ecsém? hogy ki micsoda? de hogy bántottam volna én a’ jámbort, hiszen tudom én a’ törvényt, hogy a’ nemes embert nem szabad bántani. Még ő ált fölül.”

„És midőn én azt láttam, hogy az Ispánnak egy haja szála sem görbült meg, még csak egy zok szóval sem illették, én rajtam pedig rajtam száradt a’ sérelmes gyalázat örökre – folytatá Kis István – felfogadtam Isten és magam előtt, hogy megböjtölöm azt a’ napot, melyen meg vertek, minden évbe holtomig. Ma annak a’ napnak az évfordulója nagyon, tehát azért böjtölök. De ezen napon nem csak böjtölni szoktam, hanem minden

nap elmentem, és megyek kétszer a templomba, dél előtt, dél után, még ha eső esik is, ha csak a Pap kinyitja a templom ajtaját, mely a' kertből, tanyáról is haza jövök e' napon, imádkozva a' jó Istenhez, hogy hozzon fel szeretett kedves Hazámhoz egy olyan napot és korszakot, a' melyben legyen minden ember Szabad, Egyenlő és Testvér, és látjátok kedves kis komáim! nem hiába böjtöltem és imádkoztam, mert földerült az 1848-ik márt. 15. dicső napja, és meghozta azt, a' mit én epedve óhalytottam, a szabadságot, Egyenlőséget és Testvériséget."

Eddig van a' kis történet, melynek én egyszerű elmondó Kis István az illetékességtől át szellemült lelkes szavainak gyenge tolmácsolója valék.

Ideje, hogy ne csak történet elbeszélő és tolmácsoló legyek ez ünnepélyes napon, hanem ezen történetet tovább vive én is beszéljek.

Az 1848-ik évi Márt. 15-iki nemzetünk életében korszakot alkotó nagy napot, és következményét, a' vívmányokat, az ilyen lélek emelő epizódok ezrei teremtték meg, a' történelmi híró vezér férfaink láng lelkökből kisugárzó intézkedései és bölcsesség sugalta magvetéseik következtében.

Kis István rég meghalt. Alussza az igaz és becsületes embereknek jól meg érdemlett háboríthatatlan örök álmát, kedves hazájának hantjai alatt. Én azt hiszem: hogy ha maradna föl az emberből halála után érzés, akkor a' Kis István örök álma boldog, mert abban az erős hitben halt meg, hogy imádott hazájába a' Szabadság, Egyenlőség és Testvériség trónol.

Vajha mindnyájan ebben a' hitben halhatnánk meg!

Kívánom! adjon Isten édes Hazánkunk sok olyan egyszerű, de lelkes fiakat, mint a' millyen Kis István vala. A' kit szent igazságának 's fedhetetlen becsületességének élénk tudatában emberi méltóságát átérezné és viszont azt másokban is tisztelni bírja és akarja.

És ha valaha sok ilyen fia lesz szeretett Hazánkunk, akkor az a' három dicső szó! nem szó, hanem nagyszerű fogalom – mely az 1848. Márt. 15. nap lobogójára van írva és annyi hőseinknek, a' legjobbjainknak a' vérével megszentelve, – a' Szabadság, Egyenlőség és Testvériség nem lesz Chimera⁵⁴⁶ mint most; hanem mindenki által elfogadott, követett és tisztelt szent Sacramentum.

A Szabadság, Egyenlőség és Testvériség érvényesüléséért emelem poharamat.

⁵⁴⁶ Chimera = Khimaira, latinosan Chimaera, nőstény szörnyalak a görög mitológiában. Három feje van: elől oroszlán, középen kecske, hátul sárkány (egyések szerint kígyó), és lángokat okád. Bellerophontész ölte meg; a jelenetet gyakran ábrázolták az ókori művészetben. PECZ V. 1902. <http://mek.niif.hu/03400/03410/html/1801.html>

Leírtam Mező-Túron 1885. Márt. 20-n.

Dörgő Dániel

(Lelőhely: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. március 22. B-267. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Mart. 22. 1885.

Kedves barátom!

A jó isten megsegített, hogy valahára bevégezhettem az ojtóvessző expediálást! Sok haszontalan dolgot cselekedtem; midőn arra kapriczíroztam⁵⁴⁷ magamat, hogy valamennyi valódinak ismert fajomról gyűjtsek vessző-készletet. Elég lett volna 2–300 fajról gyűjtenem; mert csak Petrovay György öcsémnek kellett 580 fajról vesszőt küldenem: még a többi megrendelőm mindnyája ugyanazon fajokat kérte csak tőlem kisebb nagyobb eltéréssel úgy, hogy ezeknek három száz faj is elég lett volna mindnyájának. Hjah! de honnan szagoljam én azt ki, hogy melyik az a háromszáz faj, a melyikről készletre lesz szükségem? Gyűjtött vessző készletemnek fele most már tűzre kerül; mert nem kell az többé senkinek. Ki fizeti meg azt a fáradságot, a melyet ezen, tűzre jutandó vesszők leszedésére kellett fordítanom? – A jó istenen kívül bizony senkisémet törődik avval.

79 megrendelőt elégítettem ki! Milyen könnyű ezt kimondani!! És mégis nagy munka volt ez nekem. Azt hittem, hogy ketté török a derekam, úgy fájt, midőn esténként fölthagytam a munkával.

No de tul vagyok már az áradaton. Majd csak kiheverem apródonkint a fáradságot.

Tegnap kiszabadultam már a kertbe is. Első dolgom volt kiásni azon Orbai alma dugványomat, melyet, mint „corpus delicti”-t⁵⁴⁸ ellenségemnek akartam elküldeni, hogy saját szemével győződjék meg az Orbai alma gyökerező képességéről. A mint a dugványt kiástam, rendkívül meg voltam lepelve. Egy-két vékonyka gyök szál helyett, a mennyit rajta találni reméltem, vagy 30 csaknem araszos hoszu, sokszorosan elágazó finom gyökeret találtam rajta, mely gyökerek vízszint irányban úgy voltak rajta el helyezkedve, mint a kerék küllők. Eszembe jutottál ekkor. Istenem, hogy

⁵⁴⁷ Kapriczíroztam = szántam rá

⁵⁴⁸ Corpus delicti (latin) = bűntárgy, bűnjel.

megörültél volna, ha ezt a csemetét, mint az én igazságom diadaljelvényét megláthattad volna!

Most épen két éve Orbai almára ojtott fácskákat ástam ki principálisom egyik fia számára, a ki Talpas⁵⁴⁹ mellett az ugynevezett Sármezőn gazdálkodik most már saját birtokán. (Ez előtt apjától birta azt haszonbérbe.) A számára kiásott ojtványok földbe szakadt gyökereiről, a gödör szélein négy-öt helyt egyegy csomó sarjadvány bujt azóta ki a földből. E gyöksarj-csomókból is kiástam kettőt hozzá vágva azon anyagyökér egy darabját is, a melyikről fölhajtottak. Az egyik csomóban 5 szál volt, a másikban 6 szál s mindenik szál föld alatti részén számos finom gyökér volt képződve.

E dugványt és gyök sarj-csomókat mohába gondosan bepakolva küldöttem el aztán Luka Gusztávnak,⁵⁵⁰ kérve őt arra, hogy szolgáltatson igazságot. – nem nekem, mert lelkiismeretem azt mondja, hogy nekem arra nincs szükségem, – hanem az ártatlanul szenvedett Orbai almának.

Most már aztán elválik, hogy lovagias ember e Luka Gusztáv vagy pedig olyan pimasz a' kivel nem méltó szóba sem állani. –

Midőn így Luka Gusztávval örökre végeztem volna az életben; kiásogattam a számomra fölmaradt Orbai gyöksarjakat s daczára annak, hogy vagy 60 szálat kiosztottam másoknak, vagy 70 db nekem is jutott, melyeket iskolázni szándékozom. –

Ugy hiszem, nem irtam még neked, hogy az Országos kiállításra munkám két példányát én is elküldöttem azon kijelentéssel, hogy a kiállítás bevégeztével munkámat visszavenni nem szándékozom, hanem kérem, hogy azt olyan két egyénnek jutalmazására fordítsák, a kiket arra a gyümölcsészeti bíráló bizottság méltónak itél. Ajánlatom elfogadták; 50 □ cmeternyi falfelületet biztosítottak számomra s én a napokban már föl is

⁵⁴⁹ Talpas = Arad vm., kisjenői j. – ma Románia: Talpoș.

⁵⁵⁰ Luka Gusztáv pusztaszántó birtokos, u. p. Rétság (Nógrád vm.) – Nézeteltérésük volt Bereczkivel egy Bécsben megjelenő pomológiai lapban Luka által közöltek miatt. [Lásd erről bővebben Nagy Zsolt tanulmányát ugyanezen kötet bevezető részében!]

Luka Gusztáv (Lukanénye, 1824–1888). A Hont vármegyei lukanényei Luka család leszármazottja. Rétság (Nógrád vm.) falu földbirtokosa, ahol klasszicista kastélya is állt a családnak. Birtokukhoz tartozott még Pusztaszántó. Az 1840-es években konzervatív volt; 1848-ban váltóláza dacára hat hétig táborozott. A szabadságharc után hivatalt vállalt; de erről egy év múlva lemondott s Budapesten élt. Nagy Iván, Szontagh Pál, Szmrecsányi Emil baráti köréhez tartozott. Cikkeket írt a *Nógrádi Lapokba*, a *Honti Híradóba* és más napilapokba. Fő munkája: *Rhapsodikus tanulmányok az alkotmányosság, a nagy szavak és humbug köréből*. Bp, 1875. Későbbiekben kisebb nézeteltérés alakult ki közte és Bereczki között. (Lásd B-141. levél.)

Források: SZINNYEI; Rétság honlapja: <http://www.retsag.net/hangado/c000802.htm>; PRAZNOVSZKY M. – HORVÁTH I. 2007. [Megtekintve 2015 júliusa]

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Horpacs/pages/008_na_gy_ivan.htm

küldöttem munkámat és pedig az egyik példányt antik kötésbe kötve, a másikat bekötetlenül. – Az a kérdés már most: észre fogják-e ott venni a sok közt az én munkámat? Én remélem. –

Most már sorra veszem a kínszenvedésem napjaiban hozzám érkezett számos leveled s röviden mindenikre reflectálok.

Febr. 23-ról írt leveledben arra kérsz, hogy a hozzád megtekintés végett küldött, másoknak írt leveleimre ne küldjek hozzád bélyeget. Alkalom adtán teljesíteni fogom ebbeli kívánságod, noha nekem a levelezési költség mindenkor olyan költség volt, a mit sohasem éreztem meg. Otthonn ülő létemre úgy sincs alkalmam egyébre is költenem. A gazdálkodás pedig sohasem volt kenyerem az életben. E leveledben »boldog embernek« mondasz engem a miatt, hogy nagy elfoglaltságomnál fogva nem érek rá a világ gonoszsága fölött töprenkedni. Hát ebben igazad van. Én még akkor sem verném a falba fejemet a világ gonoszsága miatt, ha kevesebb volna elfoglaltságom, mint jelenleg van; mert én azt tartom, hogy az ilyen töprenkedés egészen haszontalan. Nem változtat semmit a világ folyásán, hanem csak epésíti magát a töprenkedőt. Isten, a ki a világot alkotta és igazgatja, majd kinyújtja büntető karját a gonosz világra, ha látni fogja, hogy bételt már türelmének pohara. Bizzuk istenre a világot! A mi életkorunkban ennél okosabbat sem tehetünk.

Febr. 25-ről írt leveledben a sudani hadjárat fölött elmélkedel.⁵⁵¹ Erre a leveledre nincs mit válaszolnom. Annyi áll, hogy mikor elítéled az angolokat, igazad van.

Febr. 26-ról írt leveledben vissza küldöd, némi észrevételekkel kísérve, az „Erdélyi gazda” azon számát, a melyikben munkám ismertetve volt, s kérded, hogy ki az a Rónai? Hát biz én nem tudom, de kétlem, hogy Törs Kálmán volna; mert ő nem ír semmit álnév alatt.⁵⁵² Majd

⁵⁵¹ Szudán = Az ókorban északi része Núbia néven volt ismeretes. Az i. sz. 6. században két keresztény állam keletkezett területén. Északon Mukkura (a 13. századig), délen pedig Aloa (a 15. századig). A 7. században megkezdődött az arab törzsek bevándorlása, és ezzel együtt a mohamedán vallás elterjedése és a feudális viszonyok lassú kibontakozása. A 15. század végén vagy a 16. században létrejöttek a Darfur és a Szennar szultanátusok, amelyek a 19. századig álltak fenn. 1819–1822 között ezeket a török birodalomhoz tartozó Egyiptom foglalta el. Az 1870-es években Egyiptommal együtt az angolok elkezdték Szudán gyarmatosítását is. Az angol kísérletre 1881-ben a *Mohamed Ahmed* által vezetett széles népi, úgynevezett mahdita felkelés volt a válasz. A felkelők 1885-ben létrehozták saját államukat, amelyet a *Kitchener* vezérlete alatt egyesült angol-egyiptomi erők csak 1898-ban tudtak megsemmisíteni. Ez utóbbi eseményekre utalt levelében Dörgő Dániel is, aki érzelmileg a felkelők oldalán állt.

https://hu.wikipedia.org/wiki/Szud%C3%A1n_t%C3%B6rt%C3%A9nelme

⁵⁵² Törs Kálmán Bereczki vélekedésének ellenére az alábbi, eddig kiderített írói álneveket használta: Alsóőri (a Balaton-Füredi Naplóban 1862), Junius Brutus és Kálmán diák és jegyei a Vasárnapi Ujságban: -rs, -s, -n, T-s K.

tudakozódok az ismertető kiléte iránt alkalmilag, később. Most még nem érek rá.

Febr. 28-ról irt leveledben tudósítasz, hogy megkaptad a Dániel szilváról írt levelemet és az általam kért Althann ringló vesszőket küldeni fogod. E leveledre nincs mit válaszolnom azon kívül, hogy az Althann ringló vesszőket megkaptam és a küldött mennyiség bőségesen elég volt megrendelőimnek. Ebbeli szivességedet ha szóval ki nem fejeztem is, köszönetemről biztos lehetsz és hiszem, hogy biztos is vagy.

Mart. 17-ről irt leveledben értesítesz, hogy megkaptad a megrendelt könyvet és az ojtó vesszőket eztán helyi érdekű és családi ujdonságokat írsz. Leveled végén megint világfájdalmaskodol és én erre ismét csak azt mondom, hogy ezt nem helyeslem.

Az ég áldjon meg kedves családdal együtt minden jóval, szívéből kívánja

igaz barátod

*Bereczki Máté*⁵⁵³

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. április 3. A-55. számú irat

[Az eredeti kötetben az 1885. április 6-án kelt. B-268. számú Bereczki levél után bekötve]

„Másolat”

Pusztaszentmihály, Április 3-án, 1885.

Tisztelt barátom!

Pesten létem alatt jött Orbay⁵⁵⁴ küldeményed, azután nagy náthát kapván csak is tegnap nyitottam fel csomagodat.

Én sohasem tagadtam az alma ojtvány szemes gallya meg gyökerezési lehetőségét, sőt ezt még a' dugványnál is kivételesen elismertem – de miután kísérleteim az Orbay-féle gallyak számára semmi kivételt nem engedélyeznek – ezeknek kivételesen e célra nagyobb hasznosságát nem is engedélyezhetem.

⁵⁵³ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 162. p.

⁵⁵⁴ Orbai alma = BERECKI 3. 113–121. p. A levelekben több helyen a gyümölcs neve Orbay formában szerepel.

Ha mint tapasztaltam, az almafaj – bizonyosan átaljában egyformán és könnyen ereszt adventiv⁵⁵⁵ gyökeret, és a' nélkül, hogy elébb szükséges volna Orbayt meg gyökereztetni és azután beojtani, direct meg gyökereztetve lehet nemes gyökön nevelni; megvallom nem értem mely ok vezet téged erőnek erejével az Orbayra oly hasznosságot reá erőszakolni – mely elébb utóbb (már ha t. i. a' közönség kísérleteket tesz) engedd meg, hogy egyenessen kimondom, csak is compromissiódra vezethet.

Mert azt csak nem tagadhatod, hogy nem mondom leg jobb, de csak jobb almáinkal ízre nem vetekedhet – azt nem hiszem, hogy a' hideg ellen nagyobb ellent állást tanúsítana mint a' Sándor czár, mely nekem nemes gyökön megvan és a 79-ki fagyon midőn kivétel nélkül ugyan azon expositioban minden más fajom elfagyott sértetlenül kiállotta.

Köszönöm küldeményed által megemlékezésedet – de csak is ezen értelemben, mert engem meglevő tulajdonokról nem szükség kapacitálni, ha olvastad az Obstgartenben⁵⁵⁶ megjelent czik sorozatom első részét meg fogod látni a' folytatásban (melyet már beküldöttem) hogy, „sine ira et studio”⁵⁵⁷ sőt ezt kerülve csak is azt mondom, hogy ezen almánál sem találtam több vagy nagyobb gyökerezési hajlamot, mint másnál. És ezt igaznak tartom mind addig, a' meddig kísérletim vagy átaljában komoly kísérletek ellenkezőt nem bizonyítanak.

Midőn felszólításod folytán könyved III.-ik kötetére postautalvánnyal előfizettem; egyidejűleg levelet is írtam, melyben egy-két galy Zöld magdolna gallyat kértem, és egyúttal reményemnek adtam kifejezést miszerint az Orbay féle almáról magadat capacitáltad – könyvedből azután meg győződtem hogy ez nem történt – mert még mindig nagy falláciákban⁵⁵⁸ ringatod magadat. Levelem valószínűleg valamely postamester áldozatául esett, ki az akkori küldemények között benne pénzt gyanított.

Előttem az Orbay alma túlhaladott álláspont és nem is térek hozzá vissza – hacsak nem kényszerítve. Mi ketten két különböző irányt képviselünk, te a descriptio⁵⁵⁹ én pszichologiait,⁵⁶⁰ mindegyiknek megvan a' maga értéke

Üdvözl tagtárs és barátod

Luka Gusztáv

⁵⁵⁵ Adventiv (latin) = járulékos, mellékes (gyökér, rügy stb.).

⁵⁵⁶ OBSTGARTEN = (Gyümölcskertész) = német nyelvű és kiadású pomológiai folyóirat.

⁵⁵⁷ Sine ira et studio = harag és részrehajlás nélkül (Tacitus: Annaleséből 1,1 való idézet)

⁵⁵⁸ Fallácia (latin) = álokoskodás. Olyan érvelési hiba, mely jónak tűnhet, mégsem az.

⁵⁵⁹ Deskriptio (latin) = leírás, leíró ábrázolás

⁵⁶⁰ Pszichológia (görög-latin) = 1. lélektan, 2. lelki, szellemi alkat, érzés- és gondolkodásmód.

T.Bereczki Máté úrnak
Mező-Kovácsházán"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. április 6. B-268. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Ápril 6. 1885.

Kedves barátom!

Az ojtóvessző expedálás, még nem szűnt meg akkor, a midőn hozzád azon leveletem írtam, mire f. hó 4-ről keltezve válaszolsz nekem. Folyvást akadnak olyan elkésett fráterek, a kik csak hírből ismertek engem és a nálam bevett szokásokat, melyekhez megrendelésükben alkalmazkodniok illetl volna. El-el kellett tehát saját dolgaim miattok halogatnom.

A mult két hónapban többen rendelték meg munkám mindhárom kötetét. Az íróasztalomra eladás végett kitett könyv készletem – tíz-tíz példány egy-egy kötetből, – két ízben fogyott el. Midőn aztán harmadszor raktam ki az eladandó készletet; akkor vettem észre, hogy az I. kötetből már nincs 14-nél több példányom. Ime! oda segített a jó isten, hogy most már készülnöm kell az I. kötetnek második kiadásához. Megint egy terhes munka áll tehát előttem, melyet két hónap alatt okvetlenül be akarok végezni. Ki kell javítanom mind azon hibát, melyet a kezdet nehézségeivel küszködve az első kiadásban ejtettem és gyümölcs leírásaim összhangzásba kell hoznom a II. és III-dik kötetben közlött leírásaimmal.

Bármily unalmas legyen is e munka: még is örülök, hogy ezt én végezhetem el életemben. Ki tudja; akadt volna-e valaki az utánam következők közül, a ki oly lelkiismeretesen tudná azt halálom után elvégezni, a mily lelkiismeretesen én végzem el azt?

Már be is fogtam magamat az igába. Időm legnagyobb részét szobában fogom ismét tölteni már addig, a míg be nem végeztem a munkát. A körte leírások kijavítását holnap már egészen be fogom végezni. – Vagy 20 gyümölcs fajról kell ismét ojtanom, mely fajokat részint belföldről, részint Bencsik útján külföldről kaptam és melyek még nem voltak meg gyűjteményemben. Most hűvös napok járnak. Ha fölmelegszik az idő; előbb bevégezem az ojtást; aztán bemegyek Aradra, hogy a

nyomdással értekezem, a szükséges nyomda papírost vele idejében beszereztessem. –

A „Gyüm. füzeteket” sem tavál nem járattam sem az idén nem járattam. Mióta leszállt arról a színvonalról, a hol egy valódi gyümölcsészeti szak közlönynek állnia kell; tudni sem akarok róla.

Leveledben főlemlítéd a Luka affairt is, ez a dolog most már teljesen be van végezve! Ime itt küldöm Luka levelét. Láthatod abból, hogy ő engem még most is, ha csak nem is, de elfogultnak tart és mert némi rhapsodikus cikket megeresztett a gyümölcsészetről; ebbeli működését párhuzamba az én működésemmel és szentül hiszi, az ő működése csak oly hasznos és értékes, mint az én működésem. No én ugyan nem fogom az életben önhittségéből kigyógyítását árva szóval sem megkísérelni. Ide mellékelt levelére egy levelező lapon csak ennyit irtam neki:

„Tehát, midőn szavaim igazságáról ellenséget meggyőzni akartam; oleum et operam perdidi⁵⁶¹. Az igazságos isten, ki a vesékbe lát, győzzön meg téged arról, a miről én meg nem győzhettelek! Ez az én utolsó szavam hozzád az életben.” „B. M.”

Ez a jó ember, a mint látom csendes, tudományos örültségben szenved. Csak az isten képes abból kigyógyítani: de ember nem. –

Örvendek, hogy mindnyájan egészségesek vagytok. Áldjon is benneteket a jó isten minden áldásával! szívéből kívánja

igaz barátod

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. április 11. D-226. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Áprill 10.

Kedves Barátom!

Midőn az ide mellékelt, – s köszönettel vissza küldött factiozus⁵⁶² levelet kezdettem lemásolni: először csendes indignáció, majd harag és végre dühösség váltá fel egymást szívembe.

⁵⁶¹ Oleum et operam perdidi = Hiába vesztegettem az olajat és a fáradságot. [Plautus: Poenulus című komédiájából való az idézet (1, 2, 112), amelyet Csiky Gergely 1885-ben „A carthagói” Devecseri Gábor 1977-ben „A karthagói ifjú” címmel fordított magyarra.]

⁵⁶² Factiozus (latin) = pártoskodó, fondorkodó, hatalmaskodó.

Én ezt az embert nem csendes tudományos örültnek; hanem önhitt emberek szokása szerint lóhátról gőgös hangon beszélő hitetlen goromba firmának tartom. Nem csak az, hogy hibáját elismerni, és azt jóvá tenni igyekezne, sőt fenyeget, midőn levele utolján ezt írja: hogy „nem tér vissza a' tárgyra, hacsak nem kényszerítve”.

Én hiszem, hogy nagy lelkiismeretességgel és huzamos ideig tartó fáradtsággal előállított küldeményedet (elvetemedett módon) Pesten nagyuri elfoglaltatása miatt meg sem vizsgálta, tehát vakon beszél, és milyen hangon? Még ha igazad nem volna is, nem illik magát mivel embernek tartó emberhez olyan hangon írni, mint ő irt hozzád.

Meghajlok ezen hozzád intézett fenhéjazó goromba levél feletti higgadságod és mérsékleted előtt. Csak előre! munkálkodásod nem csak megtéríti, de meg is szégyeníti őt.

Buza vetéseink kiteleltek. Mártiusba sok por vőlt, pedig azt tartja a' közmondás: „Mártiusi por aranyat ér.” 3 nap ólta az eső permetez, de még e port se verte el, de azt hiszem: lessz több esőnk is, mert felőletek jön. És akkor betelhetik a' másik mondás is, mellyet az öreg gazdák óhajtanak: „Szár az mártius, nedves aprillis, hűvös május.”

Jószágaink egészségesek. Szénánk kimaradt annyi, hogy a' jövő télre is elég lessz. Azon kívül eladtunk 300 Ft. ára szénát, és a Körös laposon – hol kocsikázni szoktunk – vettünk 8 kis föld lapos kaszállót 400 Ftért. Ezt rajtad kívül másnak nem merném megírni, mert bizonyosan és méltán dicsekedésnek tartaná.

A Gyümölcsészeti Füzeteket járatom, nem a jelenére, hanem a' multjára, és talán a' jövőjére, ha egyébert nem leg alább a' színes gyümölcs ábráiért.

Munkád első kötetének kiadásával nem szabad sietni, a' kijavítást többször végig kell nézned, találsz te azon ujólag módosítani valót. A' Daru alma leírásának netalánni kijavításánál el ne feledd a' Szilágyságiak⁵⁶³ kedvéért a' Hasonnév leírasi rovatt után oda tenni: hogy szerencsétlenségére már akadt hasonneve: Szilágysági Sívári.

A' mult hó valamelyik napján olvastam egy lapból: hogy talán Márcz 15dik napján, talán Gelsei Bíró Vincze⁵⁶⁴ ur, azon Czepléd városi lakosokat,

⁵⁶³ Szilágyság = történelmi táj a történelmi Magyarország területén, a mai Romániában a Berettyó, Kraszna, Szamos, részben a Lápos folyók és a Szilágyság és Zilah patak vidékén.

⁵⁶⁴ Bíró Vince, gelsei és szolnoki (Gic-Páltelek, 1827. aug. 22. – Pápa, 1897. nov. 26.) gazdálkodó, jogász, aki egy láda körtét küldött Kossuth Lajosnak. Jogi végzettségének megszerzése után jelentkezett az 1. császári huszárezredbe. 1848. júliustól részt vett a délvidéki harcokban, majd ezredével együtt jelentkezett a honvédseregbe. Először hadnagy, majd 1849. január 1-jétől főhadnagy, később alszázados. A szabadságharc után gici (Veszprém m.) birtokán gazdálkodott. A kiegyezés után politikai szerepet vállalt és az ugodi

kik a' mult évek egyikén Kossuth nagy hazánk fiát meg látogatták, a' Pap körte = szerinte Kossuth körte egy-egy ójtó gajjával ajándékozáék meg. Nagy mulasztást követtem el, midőn azt olvasva a' lapból ki nem ollóztam, és hozzád el nem küldöttem, most már képtelen vagyok ezt föltalálna, alkalmasint megsemmisült. Málnay Ignác⁵⁶⁵ urtól Tahitótfaluból⁵⁶⁶ 1872-ben Nápolyi király ajándéka cím alatt ójtvány alakban a' Pap körtét kaptam meg. Mely annyi éve oly egészséges bár közepszerű ízű, nagy leves gyümölcsöt termett olykor olykor nállam, hogy a' mint emlékezem, még tégedet is buzdítani akartalak e' Nápolyi király ajándéka leírására. Még akkor tájba szentnek azaz hitelesnek tartva bármely Pomológus (bojtár) által a' jegyfácskára írt nevet.

Mind ezekből az a' tanuság, hogy a' Pap körte sok vidéken jól viseli magát.

Nincs semmi bajunk, mindnyájan egészségesek vagyunk, melyhez hasonlót kívánunk neked is.

Isten véled

Szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

választókerület országgyűlési képviselője volt. Később Pápán telepedett le. Alapító tagja a Veszprém Vármegyei Honvédegyletnek. 1894-ben tagja volt annak a hazafias grémiumnak, mely 32.130 frankért megvásárolta Kossuth Lajos 4303 kötetes könyvtárát, közte az autogramokkal ellátott ajándék iratokat is. Források: VESZPRÉM MEGYEI ÉLETRAJZI LEX. <http://www.ekmk.hu/lexikon/talalatok3.php?beture=BIR%C3%93%20Vince> és SZABÓ, H. 1994.

⁵⁶⁵ Málnay [Málnai] Ignác, dr. (1811–1884) orvosdoktor és földbirtokos Tahitótfaluban (Pest m.). Művei: *Magyarország borászata*. Entz Ferencsel és Tóth Imrével együtt. (In: Közlemények a földm., ipar- és keresk. m. kir. minisztérium köréből II. 2. füzet, Pest, 1869.); *A szőlészet és borászat Erdélyben*. Entz Ferencsel. (In: Közlemények a földm., ipar- és keresk. m. kir. minisztérium köréből III. 1. füzet, Vác, 1870.). Dörgő Dániel sokszor rendelt Málnay faiskolájából oltványokat. A hagyomány szerint: „Az eper termesztése Tahitótfaluban egy Málnay nevű úrhoz kötődik. Az eper előtt Tahiban szőlőt termesztettek, a szőlőt és a bort Pesten értékesítették. Málnay filoxérát hordozó új szőlőt telepített Tahiban, melynek következtében a hegyen a szőlőtőkék kipusztultak. Kárpótlásként, »hogy a népnek meg legyen a kenyere« honosította meg Tahiban az eper termesztését.” Lásd A múlt nyomában a Hagyományőrző körrel. In: Tahitótfalu Községi Tájékoztató. 173. szám, 2007. január http://www.tahitotfalu.hu/portal/pdf/ujsag/07_01.pdf

⁵⁶⁶ Tótfalu. „Tahitótfalu, Pest-Pilis vármegyében, a szentendrei szigetben Váchoz 1/2 órányira, 2576 lakos, kiknek 4/5-e református, 1/5-e katolikus, s mind a két felekezetnek anyatemploma van itt. Homokos határa főleg rozsot terem. Van több Duna-malma, révje, halászata. A Duna jobb partján bír egy Tahí nevű pusztát, mely szőlőhegyből, erdőből és kevés szántóföldből áll. Szőlőhegye különös jóságú fehér bort terem. Lakosai Pestre hajókon sok cseresznyét 's gyümölcsöt és kenyeret hordanak. Bírja a korona.” FÉNYES 1851

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 203 mm nagyságú fehér lapra írta több mint háromoldalas levelét. A 4. oldal közepén található Bereczki Máté vastag ceruzás írásával a következő megjegyzés: „Dörgő Válasz 12/4 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. április 12. B-269. számú levél

„Mező-Kovácsháza, April 12. 1885.

Kedves barátom!

F. hó 10-ről írt leveled, melyben Luka levelét visszaküldöttem, megkaptam. Jóízűen megmosolyogtattál a Luka levele fölötti expectoratióddal.⁵⁶⁷ Lelkemből gyönyörködtem rajta, hogy oly helyesen ítélted meg Lukát. Lásd én épen a miatt voltam egészen higgadt irányában, mert szánakoztam a lelki vakságban szenvedő, szerencsétlen emberen, a kit bajából ember nem, hanem csak az isten volna képes kigyógyítani. Az örülteket nem szabad ingerelni és én véteknek is tartanám azt. Hiszem istenemet, hogy Luka tudományos örültsége nem árthat nekem és nem rontja le soha az Orbai alma hitelét sem. És evvel végkép napi rendre térek Luka barátom fölé. –

Örvendtem gazdasági reményeidnek, melyeket az idei esztendőhöz fűztél; de méginkább gazdasági gyarapodásodnak. Segítsen is a jó isten! szivemből kívánom.

Multkor írt levelemben azon hit íratta velem ama passzust, hogy két hónapig is eltart munkám I. kötetének kijavítása, hogy valóban nem is lehetek előbb kész vele. Most már látom, hogy két hét alatt is le lehet azt végezni. A gyümölcs leírásokat már is mind kijavítottam egytől egyig! A Daru alma leírásánál csak annyit kellett javítanom, hogy a Hasonnevei bekezdés után kitöröltem azt a pár szót, a mi oda volt nyomtatva és helyette azt írtam, hogy Sóvári; Szilágysági sóvári⁵⁶⁸ és csillag alatt legalul e

⁵⁶⁷ Expectoráció (latin) = érzelmi kitörés, ömlengés, a legbensőbb titkok feltárása.

⁵⁶⁸ Szilágysági sóvári (alma) Bereczki Máté a Daru alma hasonneveként adta meg.

néhány szót írtam még hozzá: „Lásd a Sóvári almáról írt értekezést e munka III. kötetében a 113-ik és következő lapokon.”⁵⁶⁹ Ennyi az egész.

Meg van nálad a Papkörte tőlem? és, ha megvan összehasonlítottad-e növényzetét a te „Nápolyi király ajándéka” körtéd növényzetével? mert csak azon esetre állíthatod, hogy e kettő egy faj, ha növényzete is egyezik e kettőnek. A gyümölcs valóban egynek mutatja e két fajt. Vagyis a Pap körte gyümölcsének leírása valóban rá illik csaknem szóról szóra a te „Nápolyi király ajándéka” körtédre is.

A Pap körte megérdemli a legszélesebb elterjesztést. Az nembaj, ha egy laikus Kossuth körtének nevezi is el: hadd terjedjen! Könyvemben már ugy is be van bizonyítva az irodalom terén, hogy mi az a Kossuth körte! A kinek inkább tetszik ez a név ; ám használja: de én Kossuth nevére becsesebb körtét szeretnék elnevezve látni, melynek még nincs külföldön neve.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. április 13. D-227. számú levél

„Mező-Tur. 1885. Áprill 13.

Kedves Barátom!

Tegnap délután kedves nőm sugárzó arccal így szólt hozzám: „nagy örömet mondok néked, itt van Bereczki bácsi” felém nyújtva a’ kezében tartott Vasárnapi Újság f. évi 15-ik számát.

⁵⁶⁹ „A szilágysági sóvári alma, melyet én jóval később ismertem meg, mint a Daru almát, most már csak a Daru alma hasonnevei közt szerepelhet, mert egy, még senki által le nem írt almafajnak csak az lehet a törvényes, jogos neve, amit annak az irodalomban első leírója adott. Arra, hogy a Daru alma-nevet, mely már csaknem világszerte ismeretessé lőn, megszüntessük és a Sóvári alma hasonnevei közé degradáljuk, szükséges volna, hogy a sóvári alma napnál világosabban bebizonyítsa, hogy mi jögon nevezik őt a Szilágyságban sóvári almának és mért nem nevezik ott is Daru almának? de ezt bebizonyítani, sajnos! lehetetlen többé; mert a sóvári alma örökre elvesztette keresztlevelét és, ha volt útlevele egykor; örökre elvesztette azt is.” BERECSKI 3. kötet 120–121. p.

Nekem úgy tetszik: hogy a' te saját arczodon több szelídség és jószág ömlik el, mint megjelent arczképeden, melyen a' két szemöldök közt és az ór tövénél szemlélhető ránczok keményebb vonásai szigoru jellem szilárdságot mutatnak. Na de miután ez a' valóságban is így van, és arczképedről bármelyik ismerősöd reád ismerne; arczképedet jónak, hünek és sikerültnek mondhatni.

Meg kell vallanom, hogy az arczképed mellett jött czikről nem nyilatkozhatok ilyen véleményt. Az igaz, hogy az imitt amott megpendíté ugyan szívemnek hurjait, de én azt kívántam volna, hogy egy szó hatalmát bíró Törs Kálmán midőn róllad ír, azt olyan érzéssel öntse tele, hogy annak olvasójánál oly számos jó barátod sziv hurjai fojtonos zengésben legyenek elejétől végig.

Törs Kálmán nem a' szokott vénájába lehetett, és az időt sem választotta jól meg arczképed és életiratod meg jelenésére nézve, tehát én – sajnos – maradandó eredményt nem várok tőle.

A Vasárnapi Újságok ezen f. évi 15ik számát másik példányba is meg hozattam, hogy azt f. évi hozzám küldött és küldendő leveleid közzé köttethessem.

Luka esetéből pedig végy példát a' jövőre, hogy a' bizalom és barátság megajándékozásával lassan és óvatosan kell eljárni, nehogy szívünkbe tövisket szurhassanak. Hiszen még a' házas társakról is azt tartja a' magyar példabeszéd: „majd megpróbálja őket 7 tél hét nyár és hét kósó.”

És most befejezem jelen levelemet azon óhajtással, hogy teljesedjen be rajtad Törs Kálmán cikkének különösen az utolsó bekezdésében nyilvánított kívánsága.

Isten vélléd

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán középen található Bereczki Máté vastag ceruzás írásával a következő megjegyzés: „Dörgő 17 + 13/4 1885. Válasz 20/4. 1885. ajánlva”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. április 13. A-56. számú irat

[Az eredeti kötetben a 1885. április 20-án kelt. B-270. számú Bereczki levél után bekötve]

„Másolat”

„Munkács, 1885. ápr. 13.

Szeretve tisztelt kedves Bátyám!

Törs Kálmán jeles publicistánk a „Vasárnapi Ujság” f. évi apr. hó 12-iki 15. számában „Bereczky Máté és gyümölcsészetünk” cím alatt igen meleg hangon emlékezik meg azon kiváló munkásságáról melyet Kedves Bátyám a’ hazai gyümölcsészet érdekében, mint annak fáradhatatlan apostola teljesített és folytonosan teljesít.

Hála az Isteni gondviselésnek kedves Bátyám áldásos terjesztő munkásságának melegét nem csak mi érezzük, hanem országunk zászlóvivői is. Tanulságot tesz erről azon nyilatkozat, melyben jeles írónk az említett lapban oly meleg hangon kifejezést ad. És ez így van jól.

Mi mint a’ gyümölcsészet szent ügyéért lelkesülő ifjak, – kik a’ gyümölcsészet terén sok ideig vezér szövétnek nélkül bolyongtunk, – hálás szívvel emlegetjük nevét a’ mi szeretett tanítónk, folytonos buzdításával és igazi nemes szellemi vezérünknek, Kedves Bátyánknak. De valymi kevés jutalom az egy izzadságos munkában és folytonos fáradalom között eltöltött élet küzdelmeiért.

Minden nemes tett ön magában találja fel legfőbb jutalmát, mind a’ mellett jól esik a’ küzdelemben megfáradt embernek, ha látja azt, hogy munkássága nemzetének elismerése által méltányoltatik. Jól esik nekünk ifjabbaknak az érdem elismerését látni, mert a’ dicsőség megkoszorúzott zászlója alatt küzdeni reánk nézve nem csak tisztesség, hanem ösztön is.

Engedje meg kedves Bátyám, hogy a becses személyét ért, ’s méltán megérdemlett kitüntetés alkalmából én is kifejezést adhassak hálás tiszteletemnek és azon buzgó imámnak, hogy szeretve tisztelt kedves Bátyámat gyümölcsészetünk és ezzel együtt Magyar hazánk javára az Isten sokáig éltesse! Erőben érhesse meg az általa oly hően szeretett gyümölcsészet elterjedésének hasznot hajtó és boldogságot árasztó öröm ünnepét! Mely hitem szerint közel van!

Kívánja

szeretve tisztelő öcsöcse

Sárkány Gábor⁵⁷⁰

T.

Bereczki Máté úrnak

Mező-Kovácsháza"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. április 17. D-228. számú levél

„Mező-Tur. 1885. Áprill 17.

Kedves Barátom!

F. hó 12-én kelt leveledet megkaptam, mely az általam áprill 13-án írt, 's hozzád intézett levelemmel kereszteztek egymást a' postán.

Talán írtam is már, hogy az általad ajándékozott Solstitial (nyárig tartó) körte fa csemete nállam virágait az ág hegyein hozta, ez szerintem nagy hiba, mert a' netalán megmaradandó gyümölcs az ilyen természetű körte fák vékonyabb ágait abrincs oldalra meghajtja vagy letöri, és az abrincs alak felső részéből függőleges állású gajjak törvén ki, – melyek később újra meghajlanak. – a' fa növést rendetlenné teszik, így véleményem az, hogy a' „nyárig tartó” nem fog bevalni.

Irataim rendezése alkalmából előkerült azon előfizetési felhívásod, melyet a' vázlateid 1ső kötetének terjesztésére nekem elküldöttél, melyre én magammal együtt 16 előfizetőt gyűjtöttem. Ezt csak azért említem fel, hogy azon előfizetők közül többen elhunytak. Némely emberek – különösen a' zsidók az én halálomat is várják, még pedig November hó óta. És ezen szemtelen kívánságok nekem hasznomra van, mert dacra, azaz szigorú életrendnek tartására ösztönöz. Megvallom bűnömöt: jól esik

⁵⁷⁰ Sárkány Gábor (1846 k.–1909. január 30.) Munkács városi képviselő, gyümölcsész, iparos iskolai igazgató Munkács. „Sárkány Gábor állami elemi iskolai és iparosinas-iskolai igazgató, a beregvármegyei tanító-egyesület elnöke. Munkács, Ukrajna város képviselőtestületének és a református egyház presbitériumának tagja, az arany érdemkereszt tulajdonosa január 30-án hatvanhárom éves korában meghalt Munkács.” Gyász híre: *Budapesti Hírlap* 1909. február 2.; és Petőfi Irodalmi Múzeum – Adattárak – Névtér, irodalmi adattára. <http://bit.ly/1CYKyLp>

látnom az ilyen fals jóakaróim arcán a bosszankodással vegyült bámulást, melyet megjelenésem szemeikbe idéz elő.

Ha gyümölcsészetre vonatkozó tárgyam nincs, mit írjak? Irnom hozzád muszáj, mert én téged nem nélkülözhetlek sokáig. Tehát ha bármi tárgyról írok is, vedd azt tőlem szívesen, és ne tulajdonítsd világfájdalmaskodásnak, vagy e' romlott világ megjobbítására való törekvésnek, hiszen belátom hogy olyan törekvés hiába való fáradság volna, nem használna semmit, csak engemet emésztene.

Hiszen a' létérte küzdelem mindinkább előtérbe jön, és ezen élet halál harcza kiki olyan fegyvert használ, a' milyet tud, vagy a' milyet bír, mely őt sikerre vezeti: csalást, erkölcstelenséget s. a. t. majd követi ezt az anyagi erő, „aki bírja marja”, az anarchia, de mi ezt már hála Istennek nem érzük meg. Most sem ebbe a' világba valók vagyunk mi, mert a' mai világ legtöbb, míveltnek látszó férfiai olyanok, mint a' diófa funérral bevont görcsös fenyőfából készített rossz bútor.

Hát hogy a' medve, meg a' czápa egymásba akarnak harapni: az nekem tetszik; mert az egyik a' népek szabadságát, másik pedig a' pénzét igyekszik elrabolni, had gyengítsék egymást. Attól félek hogy meg békélnek, és attól tartok, hogy ezen nagy ázsiai húhó híreket a' Sudáni kudarc leplezésére találták ki.

De már teljesen kifogytam a' tárgyból, tehát bezárom leveletem.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta két és fél oldalas levelét.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. április 20. B-270. számú levél

[Ennek a levélnek a melléklete a kronológiai sorrend miatt e forráskiadványban korábban közölt, de az eredeti kötetben ezután bekötött alábbi levélmásolat:

1885. április 13. A-56. számú irat (Sárkány Gábor levele Bereczki Mátéhoz)]

„Mező-Kovácsháza, Ápril 20. 1885.

Kedves barátom!

Ápril 13ról és 17ről írt leveledet megkaptam. Illett volna, hogy azokra már előbb válaszoljak, mert ez uttal nem menthetem magamat előtted avval, hogy nem lett volna érkezésem a válasz megírására. Hiszen majd két hete mult, hogy úgy szólván semmi számba vehető munkát nem végeztem! Az utálatos szél annyira izgatottá tesz, hogy képtelen vagyok minden nemű munkára. Bele tekintek a kertbe, de csakhamar azon veszem észre magamat, hogy ismét a szobába kerültem. Széttelintgetve a szobában keresve, hogy mihez fogjak? mit dolgozzak? Látom, hogy ezt is lehetne végeznem, amazt is: de nincs kedvem a munkához; nyugtom sehohsem találom. Ha a szélzúgásban egy-egy erősebb hang ütődik fülembé egyszerre kész vagyok veszedelmet sejteni. Felugrom ülőhelyemből, kitekintek, hogy lássam, honnan jött a vészhang. – Rossz tengerész lett volna belőlem! Irtózom, ha csak rá gondolom, hogy milyen lehet szélviharban a hajós élet.

Engem a szeles időjárás annyira izgatottá tesz, hogy szellemi munkára ilyen időjáráskor teljesen képtelen vagyok. Ennek tulajdonítom, hogy leveleidre most is csak röviden, szakadozottan és úgy írok, hogy levelemben az érdekest lámpával sem találhatod meg.

Tehát Törs Kálmán mégiscsak beváltotta szavát. Jan. 16dikán hozzá írt levelem csakugyan megkapta s mikép most írja azért halogatta a választ megírni, mert előbb adott szavát akarta beváltani.

Sajnálom, hogy nem tudatta velem eleve szándékát! Ha azt tudom, bizonyára megkértem volna őt, hogy szava beváltását halassza akkorra, a mikor az emberek rá vannak szorulva, hogy az olvasásban keressenek szórakozást. A ki tavasz derekán is ráér olvasni és az olvasásban keres még ilyenkor is szórakozást: az nem barátja a szent természetnek; annak híjába papol Törs Kálmán a pomológiáról.

Téged nem elégtett ki a Törs Kálmán cikke, engem sem. – Én édes istenem! Törs Kálmán ha annyit is konyítana a pomológiához, mint én, szégyenletében sem merte volna cikkében azt hangsúlyozni, hogy én nagy pomolog vagyok; hogy az elsőséget tőlem még ellenségeim sem vitatják el.

Hát mi dicsőség van abban, ha valaki az ő keveske tudományával is arra a polczra állíttatik ki szégyen szemre, a hová a sok tudománnyal bíró s működésökkel korszakot alkotó embereket is csak haláluk után szokták kiállítani!!

No de ezen már ugysem segíthetünk. Várjuk lesz-e kíváncsú eredménye!!

Bezzeg Sárkány Gábor nem úgy ítél arról a cikkről, mint mi. Ime! olvasd, hogyan lelkesedett rajta! Mások is nyilatkoztak már, hárman máris megrendelték mind a három kötetemet. Kézzel fogható eredménynek már ennyi is elég.

Lukától kaptam egy levelező lapot arra a rövid válaszra, a mit neki írtam. Ezt már nem közlöm veled, mert lelkemből szánom a szerencsétlent. Napnál világosabban elárulta előttem, hogy lelki világa meg van zavarodva. –

Kerti bolyongásom közben arra a meggyőződésre jutottam, hogy a pókhálós hernyó aligha fog grasszálni az idén. Még eddig egyetlenegy fészket sem találtam közülök.

Fáim rendkívül virágosak: de kevés reményem van a jó gyümölcsterméshez. Ez a komisz, hideg éjszaki szél utóvégre is fagyot hoz.

Isten kezében van minden a nap alatt! Ha rossz próféta vagyok!!

Sok jót mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára I. 181.ltsz.)

* * *

1885. április 20. A-57. számú irat

[Az eredeti kötetben a 1885. április 24-én kelt, B-271. számú Bereczki levél után bekötve]

„Másolat

Kedves barátom!

Ma sem vált lelkemnek önzetlenebb öröme, mint mikor a „Vasárnapi Újság” a Bereczki Máté arczképét és élet rajzát hozá. Sok olyan ember képét közölte e becses lap eddig elő – egyet–egyét 1854 óta háromszor is, a’ kinek nevét még említeni is irtózik a’ magyar történelem ismerője, mert mostani nagy embereink elődei legtöbnyire ezért lettek nagyok, mert 1301 után segítettek a’ szabad magyart a királyság rabigájába hajtani. Van

ezeknek adósságuk elég, a' mit most a' nemzet iránt kegyelettel lefizessenek. Én nem hiszek nekik.

Már ideje volna, hogy a bóldogtalan magyar nemzet oly dologra is gondoljon, mely csekély munkával roppant jövedelmet hozna, és nem kellene jajgatni a' nincsen feleld (!). Ha 1867 után mindjárt, drágalátos kormányunk leg előbb arra gondol, hogy a' hon gazdagodásáról gondoskodjék, vagy is emelje helyes intézkedések által adózó képességünköt, és a' gyümölcs termelést szigorú törvények, erre az indolens nemzetre felerőszakolják, több jót cselekedett volna, mint a' 'sidó emancipációval, az érdem és nemesség osztogatásával. Ma sok szegény ember, kit különben az adósság tönkre tett, Ember volna és nem pária, nem proletárius, nem koldus, nem terhe a többi szorgalmatosnak.

Már nállunk így önkéntesség útján célzott nem érünk, felnem emelkedik a' gyümölcsészet. A szabad gondolkodású szép tehetségű magyar nemzetet szolgáló szellem lepte meg, hajtani kell, mint a kecskét a vásárra. A' ki iparkodik annak küzdeni kell azokkal, a' kik restek, lomhák, henyék, naplopók, tolvajok. Letördelik, ellopják az oltványokat érés előtt ellopják a gyümölcsöt, ha kerítésben van is. S hogy még rajta fogott tolvajt meg sem lehet istenigazában náspárolni, mert magának bírāja nem lehetvén az ember. A törvény büntetésének annyi haszna van, hogy máskor ügyesebben lop, rajta kapni nem lehet. Ezt a magyar földön lakó népet, mely sok helyen intelligenciától utálja a' kultúrát, mert ehez rend, igazság, becsületesség, munkásság, szorgalom kell – drákói törvényekkel kellene kényszeríteni még saját javára is. A' humánus törvényeket kijácódja, kiket maga a' paragrafus ad erre utat.

Ha azok a milliókat ingyen fogyasztó derék honatyák, a' szórakozástól, henyéléstől ezekre gondolni nem érkeznek, nekünk kellene szegény szerény gyümölcsészeknek drasztikus munkához fogni. Emlék íratot kellene benyújtani. Talán megindítaná az áramlatot. Másutt is törvénnyel vitték keresztül a gyümölcsészet terjedését. Kedves barátom. Írná meg ön az emlékiratot. Kézről kézre küldenők egymásnak aláírás végett. Tudom alá írni 100 ezer ember. Ennyi ember kérése, figyelmeztetése nyomna valamit azoknál a' frázisos beszédű honatyáknál. Ezt nem mondanók senkinek. Ön meg indítana kettőt, egyet Magyarországon, egyet Erdélyben. Ezt elküldené hozzám, vagy Vályi Elekhez,⁵⁷¹ adnók tovább; a' kinél az esztendő utolsó napját találná, az vissza küldené önhöz benyújtás végett. Ezeket előre ki nem locsogván.

⁵⁷¹ Vályi Elek (1820 – Kentelke, Szolnok-Doboka vm., ma Chintelnic, Románia, 1903. március 4.), Bereczki Máté barátja, elismert pomológus. A Marosvásárhelyi ref. Kollégium diákja, Bolyai Farkas tanítványa volt. Kentelki (és besztercei) református lelkész, 1856-tól a

Így, valami effélét kellene gondolnunk. Ezt a drága urakat föl kellene bódlog szivarozó állapotjukból; szemökbe mondani, hogy bizony a' – nehánynak kivételével, – haszontalan emberek vagytok, ingyen fogyasztjátok 18 év óta a' hon millióit.

500 frttal kellene büntetni minden falut, minden nagyobb birtokost, ezer frttal minden várost, mit abban a' hol 5 év alatt az utak gyümölcsfával benem lesznek ültetve, a' ki saját nagy birtokát gyümölcs fával nem veszi körül és gyümölcs telepet nem állít legalább 10 holdon. Gyümölcs fát mindenüvé, hol e föld megszenvedí, hová milyen kell. Almát, körtét, diót, cseresznyét. A' többiekkel csak konyha kertészetet lehet beázrozni. A' városok sétányait kár vala be vadgesztenyézni, mint Marosvásárhelyt, hanem diót kell vala ültetni, mint Brassónak sétánya bolgárszeg felől. Ahhoz kell szoktatni az embert, hogy ha az orrát veri is a' más ember vagyona, tudjon el lenni nála nélkül.

De mily tömérdek gyümölcs lenne ekkor, mondja talán kedves barátom, ugy-e? Nem hiszem. Én ezer millió hektoliter gyümölcstől sem félténém Magyar országot évenként, hogy nyakán szárad. Akkor is csak 66 és fél hektoliter esnék egy lélekre elfogyasztani és eladni. Almát, körtét, diót, barackot értek. Egyre másra 900 darabot véve egy hektora, akkor 19,980 darab jutna egy személyre. Naponta csak 10 darabot fogyasztana minden személy, ez 3650 darabot még maradna eladásra 16,300 darab. A' mint én próbálom ennek felét vegyük, kivált almánál, körtvénel olyannak, mely semmi tekintetben nem hibátlan, – a' többi menne a' házi állatoknak és aszalás alá, marad 8150 ép gyümölcs. Érjen mindenik aprillisben 1 krajczárt szállítás nélkül – 81 Ft 56 kr. Egy hat tagú családban az eladás által behoz körül belül 500 Ft-ot. Kellene hozzá 400 jól kinőtt termőfa. Ez nem foglalna el többet 4 kat. földnél. De leg többször olyan talajt foglalna el vele az ember, mely nem szorítaná ki a' kenyér termést. Mivel pedig a' népességnek szinte fele volna birtoktalan iparos-polgár, – hivatalnok, katona, proletárius, a jövedelem a' termelőknél meg kétszereződne, és az ország gyümölcs jövedelme megközelítené évenként azt az óriási bevételt, melyet ki sem merészelek írni.

nagysajói református káptalan dékánja. A nagysajói egyházmegye 1888-ban nyugalomba vonult esperese, kerületi faiskola-felügyelő. 1889-ig az Erdélyi Magyar Kulturális Egyesület Beszterce székhelyű, Beszterce-Naszód vármegyei választmányának alelnöke volt, s a nagysajói egyházmegye EMKE alapítványát képviselte. 1892-ben megalapította a Sajó-budaki Méhész Kört. Az 1893. évi *Gyümölcskertész*-ben Erdélyrészi almafajok címmel jelentetett meg cikket. Források: EMKE 1888–1889. évi jelentése. Szerk. Sándor József. 4. Megyei és városi választmányok. III. Beszterce naszódvármegyei választmány. Kramer Gyula, jegyző (Sz. 20/1889. EMKE iratszám), 14. p.; *Méhészeti Közlöny*, VII. évf. 13. szám, 1892. július 1. 181. p.

Az én számításom bizonyosan túlzott, de még is kimutatja, hogy a' gyümölcs magyar országon óriási jövedelmet hozna, és leszoríthatnók Európa piacairól az amerikaiak melyek ők nagy merészséggel már is dicsekednek. De mennyi föld van még, hol a termett gyümölcs finomsága meg se közelíti a magyarországit!

Természetes, hogy ezeket mi már nem érjük meg. Kezünkbe vettük a' harmadik lábat. De a jövőendő nemzedékek munkásságának örömeiben úgy fogunk osztozkodni, hogy egy-egy szép almában, körtében, barackban minket sokszorosan meg fognak enni és lényegünk sokszorosan fogja tisztítani istentelen élet által megromlott vért vagy a' gyümölcs aszalók füstjében szállunk fel is gyönyörszenv alakjában ülepedünk le a pirosuló kéklő gyümölcs, hogy ezerszeresen átvándoroljunk rá nagy körfolyamban hegyen völgyön vízen fellegen buzán s. a. t. majd illatok leszünk és a Malabári partokon⁵⁷² kanpulyka módra guggoló szép nők orrát csiklandoztatjuk miután ezt a Budapesti és Mező-Kovácsnéi szép nőknél és is meg tettük.

Az állam egy-egy erre ajánkozó gyümölcsész felügyelete alatt a' roppant állami fekvőségekből gyümölcstermelő telepeket is állíthatna, mely a' termelendő fajokra nézve mindenütt irányadóul szolgálhatna. Minden kerület nagy mennyiségben termelne egy-egy bizonyos fajt. Legjobb 10 alma, 10 körte elegendő volna Magyar országnak, mely tisztán magyar néven jönne kereskedésbe.

Én meg vagyok abban is győződve, hogy bár a' természet alakzatai kimeríthetetlenek, de azért a' sok ezer meg ezer faj gyümölcsök között annyi az egyformaság, miszerint e' könnyen össze téveszthető számtalan alakot kevésre lehetne redukálni. Minden király, gróf, báró, herceg nevét törölni kellene az elnevezésekből. Mit keresnek ők itt? A' fajok előállításán mind eddig leginkább csak egyszerű szegény napszámosok működtek, és a' sok ilyen elnevezésnek csak mind hízelkedés az annya.⁵⁷³ Miután a' jó, Kuli Pista⁵⁷⁴ néven is nem volt éppen olyan jó, mint a' Kronprinz Ferdinánd vagy a herceg Alexander⁵⁷⁵ nevén, ki a' könyökével sem tud arról, mi és mennyi meddő év várakozásába került egy nemes gyümölcs elő állítása.

⁵⁷² Malabar = A Malabár-part az Arab-tenger partvidéke az indiai szubkontinens délnyugati részén, a mai Kerala és Karnátaka állam tengerpartján. A hosszú fövenyes part Goa és a szubkontinens déli csücske, Kanjakumari (Comorin-fok) között húzódik. Az 50–110 km-es szélességű parti síkságot keletről a Nyugati-Ghátok hegyvonulat határolja. A Malabár-part déli részén a tengerrel párhuzamosan a turisztikailag felkapott lagúnák és csatornák futnak. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Malab%C3%A1r-part>

⁵⁷³ értsd: anyja

⁵⁷⁴ Általános utalás a gyümölcsért keményen megdolgozó, kulizó termelő nevére.

⁵⁷⁵ Herceg Alexander = Fürst Alexander körte nem volt, feltehetően itt a Kaiser Alexander azaz Sándor cár körtéje céloz.

Kedves Barátom! Meg bocsásson, hogy ily tolonját, baranyát⁵⁷⁶ tartalmazó hosszú levelem elolvasásával fárasztottam. Tudom, hogy mi a' kik 48-ban Schvechatnál⁵⁷⁷ vagy Pákozdi-Velencénél⁵⁷⁸ lőttük a németet, kiket ma sokan a' szolgálkúéek közül istenítenek, nem sokáig olvasunk még sem hosszú sem rövid levelet. Azon nagy bosszusággal zárom be levelemet, hogy a magyar szép irodalom oly ügyetlen, miszerint az ön életrajzát németből kellett lefordítania. Sapienti sat.⁵⁷⁹

Lukafalván⁵⁸⁰ 1885 Áprillis 20

Isten velünk.

Porzsolt Ádám⁵⁸¹

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

⁵⁷⁶ Utalás és átfordítás a „bejárja (megjárja vagy összejárja) Tolnát, Baranyát” közmondásra.

⁵⁷⁷ Schwechat Ausztriában, Bécs közvetlen délkeleti szomszédságában fekvő város az azonos nevű folyó partján, a Bécskörnyéki járás keleti részén. Főképp Bécs itt található nemzetközi repülőteréről, Ausztria legnagyobb kőolaj-finomítójáról, továbbá egy, a városról elnevezett sörmárkáról ismert. – 1848. október 30-án az osztrák határt harmadszorra is átlépő honvédsereg a schwechati ütközetben súlyos vereséget szenvedett Windisch-Grätz herceg túlerőben lévő hadseregétől. Ennek következtében a magyar főerő szervezetten vonult vissza a magyar határ mögé.

⁵⁷⁸ 1848. szeptember 29-én a Fejér megyei pákozdi csatában a honvédsereg megállította Jellačić előrenyomulását.

⁵⁷⁹ Sapienti sat. = Az értelmesnek elég ennyi; megérti ennyiből is. [Plautus: Phormio (3, 3, 8)]

⁵⁸⁰ Lukafalva = Maros-Torda vm., Marosi alsó járás. – Ma Románia: George Doja.

⁵⁸¹ Porzsolt Ádám, barátosi (Sepsibesenyő [Pădureni, Románia], 1830. június 6. –?) kántortanító, néptanító, gyümölcsész. „Gyermekkorában már nagy hajlama volt a zenére, rajzolásra és építésre, de egyikben sem képezhette ki magát, mert szegény sorsban volt és főleg atyjának vad modora a szülői háztól is már nyolcéves korában távozni készítette. Nagyenyeden a kollégiumban kezdett tanulni, honnét Brassóba került a szász kollégiumba; onnét Kolozsvárott mesterségbe állott. E közbe atyja elhalt. 1841-ben ismét Nagyenyedre került a kollégiumba, hol 1848-ig tanult. 1848-ban pünkösdi után honvédnek állt s az őrmesterségig vitte. A jádi csatában két sebet is kapott, a halottak közül az oroszok felvették és Czernovitzbe fogságra vitték, honnét 1849. november 19-én bocsátották ki. 1850-ben otthon tartózkodott. Azután tovább tanult Udvarhelyen 1853-ig. A gimnázium VII. osztályától búcsút vett és gazdatisztnek állott be. 1856-ban tanító lett Torboszlóban (Maros-Torda vm.). 1860-ban Atosfalvára került levita-tanítónak, 1870-ben báró Eötvös József miniszter Rákodra (Hunyad vm.) nevezte ki állami iskolai tanítónak. Itt a politikába keveredett és elveszítette állását. Sepsibesenyőre ment és földműveléssel foglalkozott. De már 1873-ban a sepsiszentgyörgyi iskolához választották tanítónak. 1875-ben Sóváradon tanítóskodott, majd Lukafalvára (Maros-Torda vm.) került s innét 1886-ban Szentháromságra (Maros-Torda vm.) választották meg ev. ref. kántor-tanítónak. Cikkei a *Kertész Gazdában* és *Erdészeti és Gazdasági Lapokban*, az *Erdélyi Értesítőben*, a *Maros-Tordában* és az *Erdélyi Gazdában* jelentek meg”. SZINNYEI

1885. április 24. B-271. számú levél

[Ennek a levélnek a melléklete a kronológiai sorrend miatt e forráskiadványban korábban közölt, de az eredeti kötetben ezután bekötött alábbi levélmásolat:

1885. április 20. A-57. számú irat (Porzsolts Ádám levele Bereczkihez)]

Mező-Kovácsháza, Ápril 24. 1885.

Kedves barátom!

F. hó 23-ról írt leveledre röviden válaszolok már is. Az a „hernyó”, melyet Hermannak fölküldöttél, nálam régóta, már t. i. csak kertem alapítása óta ismeretes. Neve: „Bombix (gastropacha vagy) quercifolia”,⁵⁸² és németül „Die Kupferglucke” vagy „das Eichenblatt”. Kíváncsi vagyok a magyar nevére; mert magyarul hogyan nevezik? még senkitől sem hallottam, se nem olvastam. Septemberben kél ki jókora kölesszem nagyságu tojásából. Tél kezdetéig egy hüvelyk⁵⁸³ hosszúra nő és a vesszőkhöz tapadva a lecsikorgóbb hidegben is épségben kitelel. Csonttá fagy, de ha kienged; oda se néz annak. Kifejlődött hernyója 4–5 hosszúra is megnő s ilyenkor már a két-három éve ág derekához lapítja el magát s többnyire olyan ágat választ nappali pihenőül, melynek a kérge olyan színű, mint az ő színe. Egy vacsorára, kinőtt korában, egy másfél lábnyi⁵⁸⁴ hosszú nyári hajtás minden levelét képes elfogyasztani. Pillangója, alig hiszem, hogy repülni tudna. Lomha kegyetlenül és potrohos, szárnya pedig rézvörös és karélyosan kivagdalt, mint a cser levél; de olyan keskeny és idétlen, hogy avval ugyan bajosan birna repülni. No lásd, ismerem a te ismeretlen új ellenségedet.

A Pap körte az irodalomban kell, hogy pap körte maradjon. A nép „Gelsei Bíró Vincze” urammal együtt nevezheti úgy, a mint szereti; őt, a népet, abban a szabadságában ugye fogja soha senki korlátozhatni. Ha már Cegléden is Kossuth körte⁵⁸⁵ név alatt szerepel; miért ne szerepelhetne Túron, a nép között? Elég ha ti, a kik az irodalommal is foglalkoztok –

⁵⁸² *Gastropacha quercifolia* (Linnaeus 1758) = tölgylevel pohók. Külső formájával megtévesztésig hasonlít egy száraz falevélre, hernyói megrágják a gyümölcsfákat is. http://en.wikipedia.org/wiki/Gastropacha_quercifolia

⁵⁸³ Hüvelyk (digitus, Zoll, Daumbreit) = Római, illetve európai előzmény. Általános mérték: 2,0 – 3,1 cm. Erdélyi, királyi, mérnöki, pozsonyi hüvelyk: 2,60 cm.

⁵⁸⁴ Láb = Ezen a vidéken általában az *erdélyi láb* volt használatban amely megfelelt 12 erdélyi hüvelyknek, ez egyenlő volt 31,10 centiméterrel. [BOGDÁN István: Magyarországi hossz- és földmértékek 1601–1874. Bp., 1990. Akadémiai Kiadó. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai IV. Levéltártan és történeti forrástudományok 6.) 569. p.]

⁵⁸⁵ Kossuth körte = Cegléden és Mezőtúron így nevezték a „Pap körtét”.

habár csak olvasók gyanánt is – tudjátok, hogy annak valódi neve Pap körte = Pastornenbirn, ill. = Curé.

Ide mellékelek megint egy furcsa, de érdekes levelet Porzsolt Ádámtól. Megírtam neki, hogy a Memorandum írásra nem vállalkozom, mert a hazafiatlansággal, közömbösséggel és rút önérdek bálványozóival küszködni egyedül kedvet sem érzek többé magamban: hanem azért nem tétlenkedem. Haladok utamon, meg-megindultam s folytatom a munkát, melyet elkezdtem, mert ismerem hazafiui kötelességemet. Az utánam következő nemzedék teendője lesz tovább vonszolni a cél felé hazai gyümölcshéjzatunk szekerét nehogy elakadjon ott, a hol én kidültem a hámból.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. április 27. D-229. számú levél

„Mező-Túr, 1885. Aprill 27.

Kedves Barátom!

Előre jelzem, hogy a' f. hó 22- kelt levelező lapra irt soraidat, ugy a' 24én kelt leveledet, a Porzsolt ur levelével együtt idejébe megkaptam.

Most Turi vásár lévén; mindkettőre csak pár nap mulva válaszolhatok.

Isten vélléd

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 251 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta feloldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán közepén látható Bereczki Máté vastag ceruzás írásával a következő megjegyzés: „Dörgő Jól van.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. április 28. D-230. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Áprill 28.

Kedves Barátom!

Tegnap kint voltam kertemben, a' Korai és Strycker bergamottoknak leveleit összehasonlítani. Bár határozott eredményre nem juthattam, és a' hasonlítást tovább is kell folytatnom: mind az által megírom néked minden eddigi tapasztalataim és hasonlataimnak eredményét. Mindkét faj csak fáján van meg nállam, még pedig a' Korai szikes talajon, a' Strycker körtefáknak és kedvező vízparti földön, az első délnyugvás, a 2dik északi oldalán a' fájának, úgy látom, hogy gajjaiknak állása egygyező, hanem a' korai sokkal erőteljesebb növést tett eddig, és társaitól melyek vele a' fáján vannak a' Lovenjouli ízletes, Spaë vajonca, Őszi kolmár és Fortunatától annyira magához ragadta az erőt, hogy ezek már gajjat sem bírnak hozni, bizonyosan előli őket a' Korai bergamott. A' Strycker bergamotja nem tanúsít olyan erőteljes növést, úgy látom, hogy a' fáján ő fog elpusztulni a' többi nállánál életre valóbb fajok között. Egyébb íránt csak úgy lehetne igaz bírálatot róluk mondani, ha egy fára, egymás mellé jutottak volna. A' korait 78ba a' Stryckert 79be ójtottam, már 81be mindenik termett. Szinre alakra, nagyságra egygyező gyümölcsöket, de a' rólla vett szél rajz úgy mutatja, hogy az elsőnek vastagabb és rövidebb, míg a' másodiknak vékonyabb és hosszabb szára van, bár mind kettőé merev és függőleges állásu. 81be az elsőnek gyümölcse nállam Aug. 24ikén a' másodiké Sept 18án érték. A Strycker 83ba is termett sokat, és az akkori gyümölcssei Oct. 1ig eltartottak, és azon gyümölcssei melyek tovább tartottak fokként jobbak jobbak voltak, mint azt az Egri = azaz Louise bonne Ancienne (Ly) gyümölcsseinél tapasztaltam. Nállam már mindkettő elvirárgzott, gyümölcsöt mind kettő kötött, de ezen egri gyümölcsön is a' már említett szárkülönbség szemlélhető. Leveleiknek alakjai, szövete, és levél pélhájuk egygyező, hanem a' Strycker gyenge levelein nagyon is szembetűnő piros sávok mutatkoznak és hosszabbacska levél nyelők zöld, míg a' korai levele gyenge zöld, és levélnyele violaszínbe játszó piros mostan zöld. És én mind ezek után is nem merném határozottan állítani: hogy e' két faj nem egy. Vagy ha különbözik is egymástól, azt csak olyan felette alapos és lelkiismeretes összehasonlító képes észre venni, mint te vagy, de felületes vizsgáló semmiesetre, így jó lessz leírni eddigi észleleteidet rólla (Strycker), de közre bocsátását még elkell halasztani. A' Strycker én nállam jobb gyümölcsöt, a' korai pedig erősebb fát növel.

A' pókhálós hernyó szedetését ma kezdtem meg. Az eddig elvirágzott minden faj gyümölcs fán, sok termés van még eddig. A Daru alma fák most virágoznak, olyanok mintha fehér lepedővel huzzák volna be őket.

A' hólnapi napot családom összes tagjaival a' kertbe óhajtanám eltölteni, gyönyörködve a' fák újra ébredésében és nagy szerü pompájában.

Ha a' fentebb sokat emlegetett két faj körte gyümölcsöt érlelne, és a' jó Isten azt nekem meg érni engedi, küldeni fogok néked belőlük, és más, még nem termett fajbeliekből.

Hogyha pedig a' természet változhatatlan törvényei szerint nekem végpihenésre kell lehajtani fejemet, és nem érhetnék – vagy is nem közölhetném véled szívemnek tiszta érzelmét: ne busulj rajtam. És én ez utolsó esetben azt kívánnám néked; hogy pótoljanak ki engemet nálad, nállamnál sokkal különb jó barátok, a' kik tégedet nem csak céljaik teljesüléséért, a' gyümölcsészetért, hanem önnönmagadért önzetlenül szeressenek.

Hogy miért írok én hozzád ilyen sötét színű levelet? Azért mert midőn a' mult Szombaton a' vásárba jószágot árultam, a' meleg idő miatt felhevülve szemem homályosodni kezdett, a' mi nállam annyit jelent: memento mori.⁵⁸⁶

A' vásár jó volt, elegendő pénzzel látta el családomat.

Herman Ottó⁵⁸⁷ még nem válaszolt, majd ha válaszol, közlöm véled.

Köszönöm a' hernyózásról szóló bő tudósításodat, úgy az itt visszaküldött levél közlését is, ugyanezt, mint a' már visszaküldött Sárkány-féle levelet is lemásoltam. Alkalmilag kérek többet.

A' Porzsolt ur levele annyira jó hangulatba hozott, hogy arra majd csak néhány nap múlva fogok talán kimerítően válaszolhatni, már csak szórakozásom kedvéért és okáért is, mert most arra sem ezen papíron hely, sem időm sem hangulatom nincs.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

⁵⁸⁶ Memento mori = emlékezz a halálra!, készülj a halálra!

⁵⁸⁷ Herman Ottó (Breznában, Zólyom vm., ma Brezno, Szlovákia, 1835. június 26. – Bp., 1914. december 27.) természettudós, néprajzkutató, polihisztor.

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 251 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta négyoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán alul található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Válasz 2/5 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. május 2. B-272. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Maj. 2. 1885.

Kedves barátom!

Képzeld, a Vasárnapi ujság 15dik számából a rám vonatkozó részt szóról szóra közölte tárczájában a „Gazdasági lapok,⁵⁸⁸ ez az incarnatus⁵⁸⁹ pecsovits lap is! Principálisom járhatja e lapot, melynek én is el szoktam olvasni tartalom jegyzékét s a f. évi 18. számban meglepetve látom a tartalom jegyzék első sorában azt, hogy „Bereczki Máté és gyümölcsészetünk”. Közlötte ugyanazt, szintén szóról szóra az „Arad és vidéke”⁵⁹⁰ című függetlenségi párti politikai lap is. Megemlített kegyesen az „Erdélyi gazda” is, hanem csak dióhéjba szorítva, röviden.

Meg van hát ütve a nagy dob: de, sajnos oly időszakban, a mikor a természet barátait az olvasó teremből isten szabad ege alá kergeti a munka, szóval, a mikor kevés ember talál szórakozást az olvasásban. Ha tél víz idején üti vala Törs Kálmán a dobát; hiszem, hogy most csakugyan zúdulnának az előfizetők: már most csak kevesen hallják meg annak a hangját, csak kevesen jelentkeznek, de mégiscsak jelentkeznek. Már 9-en vannak olyan megrendelőim, a kik mindhárom kötetemet a dob szavára rendelték meg s hiszem, hogy még többen is fognak ily ujonczok jelentkezni.

Munkám I. kötetét teljes figyelemmel végig néztem már. Styláris módosításon kívül alig-alig találtam benne módosítani valót. Most már akár hozzá is láthat Gyulai⁵⁹¹ uram a nyomtatásnak.

⁵⁸⁸ GAZDASÁGI LAPOK = közgazdasági folyóirat. Alapítója és 1873–1878. között szerkesztője dr. Máday Izidor volt.

⁵⁸⁹ Inkarnátus (latin) = 1. megtestesült, testté vált; 2. megrögzött, megcsontosodott.

⁵⁹⁰ ARAD ÉS VIDÉKE = függetlenségi párti politikai lap.

⁵⁹¹ Gyulai István aradi nyomdász, nála nyomtatta ki Bereczki Máté a Gyümölcsészeti vázlatok 2. és 3. kötetét.

Három rendbeli leveled érkezett hozzám. Egyben csak jelzed, hogy írni fogsz. A másikon a Korai és Strycker bergamottra vonatkozó észleleteid mellett megint borongó lelked sejtelsei csuszak leveledbe a miatt, hogy a kánikulai forróságban a vásárban való barangolásod közben szemed el-elhomályosult. Hát hiszen ez olyan dolog, barátom, a mit rajtad kívül senkisé is talál különösnek. Nekem szólj nagy forróságban, mert nem neked való az. Lásd, én sem állhatom meg, hogy egy vagy más megtekintendő dolog végett ki nem tekintsek kertembe: hanem alig hogy kimentem; már is roham lépésben kerget be az égető napsugár s ha nem volnék óvatos és erőszakolnám a kint ügyelgést; aligha pórul nem járnék. Nekem a nagy forróságban, égető napban kiduvad a szemem, hogy alig látok s ez nem elég, hanem olyan szédülés fog elő, hogy alig bírok lábamon megállni.

A korral jár az ilyen gyengeség barátom. Ne akarjunk fiatalok lenni; ne erőtessek a dolgot! bízzuk azt a fiatalokra! Mi pedig kuksoljunk szépen a hűvös szobában s csak akkor bujjunk elő, ha megenyhült a lég! Ennyi az egész. Én nem látok egyéb mementót a dologban. Ne akarj hát látni te sem! –

Hát bizony van nálam is pókhálós hernyó. Későn bujt elő az istentelen fajzat! hanem hát még sincs ám annyi, mint tavál és az előtt. Gyümölcsfáim nagy része elvirágzott, gyümölcsöt igen szépen kötött és, mert a forróság megszűnt s az idő nyirkosra, hűvösre változott, hiszem, hogy lesz gyümölcsöm bőven, csak a kései fagy keresztül ne vonjon a számításra.

Április 30-ról kelt leveledben Porzsolt Ádámot vetted elmélkedésed bonczkése alá. Hejh, barátom, lehet, hogy egy tehetséget temetett el benne a szegénység, melyre őt balsorsa kárhoztatta! Nagy családot kell neki eltartania nyomorult, néptanítói fizetésből. Én szeretem őt gondolkozásáért. Itt-ott eleven humor, itt-ott keserű sarcasmus ri ki soraiból. Ritka ember legyen az a talpán, a kit ő tisztelni tudjon. Engem nemcsak tisztel, de úgy látom szeret is. Munkám minden kötetét, mihelyt megjelent, a legelső között szoktam neki ingyen megküldeni. –

Az áldott eső, úgy hiszem, megindult nálatok is. Most szíhatod még csak kedvedre a megtisztult levegőt!

Az ég áldjon meg kedves családdal együtt minden jóval! szívéből kívánja

igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. május 7. D-231. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Május 7.

Kedves Barátom!

F. hó 2án kelt leveledet megkaptam.

Igérem, hogy ezután óvatos leszek nem csak magam, hanem te irántad is, a' mennyiben ezután nem ijesztgetek testi 's lelki képzelt bajaim fölemlegetésével. A' mit eddig azért tettem, hogy levelem tartalmát kibővíthessem. Mindenkiről tudósítalak.

Herman Ottó ur nem válaszolt eddig semmit, a' hernyót akár kapta meg akár nem, én néma leszek arról is ő irányába mint a' hal, hacsak nem kérdez, nem fogok alkalmatlankodni.

35 pogácsa almánk még van, némellyik nem is fonnyadt, el kell tartanunk a cseresznye érésig. A' múlt héten fogyasztottuk el az utolsó Daru, téli fehér kalvil és Török Bálint almákat.

Határunkon volt eső. Imitt amott a' hol az ég zengett és pásztásan esett a' föld meg is ázott barázda fenéig, de határunknak mintegy $\frac{3}{4}$ része még kevés esőt kapott. Kedves nőm, most van kint földjeink vetésénél és a' volt esők megtekintésére, tehát hogy mi az Isten áldásából mennyit kaptunk még nem tudom, 's így nem írhatom meg. Olvasom, hogy Arad környékén nagy esők voltak, így reménylem, hogy ti is részesültetek belőlle.

Az esős idő miatt a' pókhálós hernyó szedése szünetel, már 4 napszámot töltöttem el szedésével, ma is 3 embert küldtem a kertbe. A' pókhálós hernyót Május végéig szedni kell. Be szép volna a' Május hónap, ha nem kellene e' hónapba a hernyókkal küzdeni!

Sok gyümölcs lehet, mert a' tojó bogarakra pompás idő jár, bárcsak ilyen idő járna a' zsidókra is! Szigeti József⁵⁹² színész és színmű író a' Budapesti Hírlap tárczájába „Az én életem” cím alatt olyan szépen jellemzi a' drága zsidókat, amelynek olvasása a' magyar emberre nézve valódi élvezet. Ezen jellemzés a legerősebb maró gúny.

Olvastam valamelyik lapba, hogy az országos kiállításon, a' gyümölcsök bírálására te is ki vagy nevezve. Mit tudsz rólla? Mit teszel? Kérlek válaszolj! azaz miért is kérdezlek, nem fogsz közzéjök menni, azt hiszem. Én is bajosan megyek el magam a' kiállításra, de meg vallom: hogy véled incognitó óhajtanám annak idején megtekinteni a' kiállítandó hazai gyümölcsöket. Ugy hogy reggel Budapestre mennénk, este pedig vagy is éjjel jönnénk Turra. Gondolkozz rajta, és válaszolj, majd akkor a' mikor reá érsz.

Nagyon örülök rajta, hogy gyümölcs termésre szép kilátásaid vannak, vajha teljesülnének! mert hiszen annak nem annyira te,, mint az utókori nemzedék fogja nagy hasznát venni. Örülök továbbá, hogy neved és működésed mind inkább szélesebb körökbe kezd nem csak ismeretes, de méltán meg érdemlett nagy becsű is lenni.

Olyan hüvös idő van, hogy ha ma reggel a' szél nem fujt volna, talán fagyott volna is. A' helyzet kritikus.

Isten vélléd

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta háromoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán középen található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő”.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

⁵⁹² Szigeti (Tripammer) József (Veszprém, 1822. május 11. – Bp. 1902. február 26.) színész, színpadi szerző, rendező, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (1882).

1885. május 11. D-232. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Május 11.

Kedves Barátom!

F. hó 7én is küldöttem hozzád levelet.

Mindenféle lévő földjeink bár barázda fenékig megáztak, de azért még kétszer annyi esőt is megbírnának, sőt kívánnak.

Haragszom, mióta a' lapokból azt olvastam, hogy Kossuth arkképét a' kiállításon, mellőzték. Szegény nyomorultak! Azt hiszik, hogy az ő gyenge kulcsi puskájok ledönthet vagy is megsérthet egy gránit szobrot. Nem a' szobrot, hanem a' vissza pattant löveg őket sértik meg. És vissza riasztják ilyen tetteikkel a' kiállítás, látogatásától a' hazának leghazafiasabb érzelmű férfiai. Olvastam egy Berlini lapból idézetet: „mily emelkedés? Petőfitől⁵⁹³ Jókaigtól⁵⁹⁴ Kossuthtól⁵⁹⁵ Tiszáig!”⁵⁹⁶ hogy henteregnek az öndícséret büzös posványában. Hátha nyomdahiba az emelkedés szó. Elment a' kedvem a' kiállítás, látogatásától.

Legközelebbi levelembe közlöm véled a' f. évi Február 17én kelt leveledbe kifejezett azon kívánságodat: hogy mely új faj gyümölcsfák tartottak meg termést, hogy azoknak addig is leirhasd növényzetüket, míg róluk gyümölcsöt küldhetek. A' Solstitialban (nyárig tartó) vérpiros körték vannak.

1883 Oct 5én Tabody Jenő⁵⁹⁷ úr írt hozzád egy lelkes levelet, melyből kitűnik, hogy neki csinos birtoka van, hogy szenvedélyes gyümölcsész, jó hazafi és nagy tisztelő, ezekért te egy buzdító érzelmű 's kifejezésű levéllel jutalmazád őt. Bár én is azt tartom véled, hogy a' gyümölcsészet egy oly áldás teljes tudomány, mely mindenkit egyformán keblére ölel: meg nem álhatom, hogy ne közöljem véled az ide mellékelt kinyírt „Főváros Közgyűlése” cikket, olvasd el és semmisítsd meg magad

⁵⁹³ Petőfi Sándor (Kiskőrös, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. 1823. január 1. – Fehéregyháza, Nagy-Küküllő vm. ma Albești, Románia, 1849. július 31.) költő.

⁵⁹⁴ Jókai Mór (Komárom, 1825. február 18. – 1904. május 5.) regényíró.

⁵⁹⁵ Kossuth Lajos (Monok, 1802. szeptember 19. – Turin, 1894. március 20.) államférfi.

⁵⁹⁶ Tisza Kálmán (Geszt, Bihar vm. 1830. december 16. – Bp., 1902. március 23.) politikus, miniszterelnök (1875. október 20. – 1890. március 13.).

⁵⁹⁷ Tabódy Jenő, tabódi és fekesházi (Budaháza, 1839. május 16. – Ungvár, ma Uzshorod, Ukrajna, 1898. július 10.) királyi tanácsos, megyei főjegyző. Középiskoláit Ungvárt, Sátorajaujhelyen és Pesten, a jogot a pesti egyetemen 1861-ben végezte. A Dobóruszkai járásban (Ung vm.) mint esküdt 1869–1871 végéig működött, 1874 márciusában a Perecsényi járás szolgabírójának választotta. 1877–1883 között a Kaposi járás szolgabírája volt. 1887. február 26-án Ung vármegye főjegyzőjévé választották. – Munkája: „Ung vármegye 1867–1892 (Ungvár, 1892). Szerkesztette az UNG című politikai hetilapot 1892-től haláláig. SZINNYEI

tájékozásául kell neked az ilyeneket is tudni. Egyébiránt azon név alatt más ember is élhet.

Családom epekedik látásod után. De én alig merem hozzánk való meghívásodat fölemlíteni, mert véteknék tartanám tégedet a' mutatkozó termések tanulmányozásától elvonni akarni. Azért tehát halgass el bennem te szeretet szülte önző kívánság.

Midőn szellemi étvágyamat naponta a' lapok olvasásával elhalgattatom, akkor előveszem leveleidet confectnek, mely a' lapok olvasása által okozott rossz száj ízt jóvá hozza. Leveleidből mély gyöngy füzért lehet majdan előállítani; a' mellékleteivel együtt a' Magyar gyümölcsészet történelmének megírására mennyi becses adatokat lehet abból meríteni; a' későbbi kor bámulni fogja belőlle a' szívből fakadó legszentebb érzelmeket, az őszinteséget, a' haza és igazság szeretetét, szóval az imádatot is meghaladó erkölcsi nagyságot.

Rendezd levelezéseidet. Katekizmus fog az lenni a bűnös útra tért emberiség erkölcsi renoválása alkalmával.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 203 mm nagyságú fehér lapra írta háromoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán középen található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő. Válasz mindkét levélre 15/5. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. május 15. D-233. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Május 15

Kedves Barátom!

Körülbelül 4 száz éve: hogy azon régi Magyar közmondás tartja magát: „Egyszer volt Budán kutya-vásár.” S íme! A' mult héten a' Budapesti orsz. Kiállításon, , ha nem kutya vásár, de kutya kiállítás volt. De bizony az, – a' mint szava hihető látogatóktól hallom, – rosszul sikerült,

mert vagy egy tuczat kutya megveszett. „Ugyan Daru Bácsi.” Kérde töllem az aranyos ifjúság, „miért vett meg annyi kiállításos kutya?” „Azért Kedves Öcsém!” felelém „mert a’ szőrös képű zsidók, a’ szőr közül genybe lábbadozó csipás szemekkel erősen rá pislogtak, és csepegő görbe csőreikkel feléjük vagdaltak a’ szokatlan helyzetbe került rémült kutyákra.” „Állításom, helyességét bizonyítja először az: hogy a’ jelenleg kegyelt zsidó fajzat, ha valamely tárgyra, vagy ügyre vagy bármire rá teszi átkos kezét: az meg vesz. Mert másodszor, a’ kitűnő természeti ösztönrel fölruházott vidéki kutyák eddig is minden zsidót erősen megugattak és, hiszem, hogy ezután még inkább meg ugatnak.

Lám, Lám, ki hitte volna! az orvosi és kutya tudomány, egy tapasztalattal gazdagabb lett.

A’ három fagyos szent kárt nem csinált nállunk. Az igaz, hogy Pongrácz hideg esőt, Szerváciz kis deret, Bonifáciz újra pár hideg esőt hozott. Most elvan borulva, eső lesz.

Kertembe nem mehetek ki. Hanem azért bizonyosan hiszem, hogy a’ Decaisne Henrik, Delehaye alelnök és Téli citromalma (Gl.) tart meg termést, a’ már meg irt Nyári tarkán⁵⁹⁸ kívül.

Isten vélléd

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 203 mm nagyságú fehér lapra írta másfél oldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán középen található Bereczki Máté tintával írt megjegyzése: „Válasz 26/5. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184.ltsz.)

* * *

⁵⁹⁸ Nyári tarka pepin (alma) = BERECKZI 2. 1882. 285. p.

1885. május 15. B-273. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Maj. 15. 1885.

Kedves barátom!

F. hó 7ről és 11ről kelt leveleidre válaszolok ez uttal. Ezen leveleid éppen akkor érkeztek Kovácsházára, amikor én Aradon voltam. Nehány napot töltöttem ott. Sajnos! nagyon megzavarta az örömet, a mit pomológikus czimboráim társaságában Aradon érezni szoktam, nagyon megzavarta, mondom Szakolczay Lajos⁵⁹⁹ kir. törvényszéki bíró komoly betegsége. Az előtt, ha berándultam Aradra, az ő társaságában töltöttem el időm nagy részét. Szegény vízibetegségbe esett. Most csak betegágyánál tölthettem el vele néhány órát.

Aradról hazajövet körüljártam kertem fáit s nagy örömemre a magról kelt Dániel szilva csemetén, mely még folyvást ott áll, a hol kikelt a magból, gyönyörű egészséges három szem szilvát találtam megkötődve. Össze hasonlítva e szépen megkötődött 3 szem szilvát a nagy gyümölcsöket termő szilvafajok kötődött gyümölcsseivel látom, hogy nagyságban valamennyivel versenyez már is. Érdekes volna, ha megmaradhatna épségben a fán leszüretelése idejéig. Elküldeném akkor neked, hogy lásd és ízleld meg. A magról kelt tehát gyökerestől nemes fácskát, mely nagy fák alatt kedvezőtlen helyen állván még nem nőhetett nagyra különben is neked szántam, hogy időjárával nálad, gyökérsarjairól oltás nélkül is elszaporíthassák.

⁵⁹⁹ Szakolczay Lajos (?–Arad, 1885. július 19.) aradi törvényszéki bíró, gyümölcsész. Bereczki Máté közeli barátja. Ottrubay Károly mellett az ő kertjébe látogatott el rendszeresen, amikor Aradon járt. Nála írta le a *Madame Hutin* (2. kötet, 231. p.), a *Cuerne-i vajonc* (3. kötet, 195. p.), a *Hardy vajonc* (3. kötet, 239.p.) körtéket, amint azt a Gyümölcsészeti vázlatok megfelelő helyein említette. 1885. május 15-i levelében Bereczki Máté már mint komoly betegről írt róla, akit meglátogatott betegágyánál, 1885. július 23-án Dörgő Dániel pedig halálhírét említi levelében. A *Békés megyei Közlöny* 1885. július 23-i száma is közli halálhírét: „Az aradi törvényszék helyettes elnöke, Szakolczay Lajos, Arad egyik legelőkelőbb polgára, meghalt.” A *Vasárnapi Újság* is közölte a hírt 1885. július 26-i számában: „...ki Nagy Sándor halála óta az elnöki teendőket is végezte, jeles bíró, Arad város egyik tekintélyes polgára.” Az első daloskört (dalárdát) Aradon Vajna Miklós és Szakolczay Lajos 18 tagból 1862-ben alakította, s az, Kertay Ede karmester vezetése alatt, már 1863-ban kitűnt a dalosok pécsi országos versenyén s az ország több városában. (JANCSÓ B. 1895) *„Érzékeny veszteség ért a napokban. Szakolczay Lajos törvényszéki bíró jó barátom, a kivel Aradon oly jó ízűket pomologizálhattam s a kitől télen át több körte és almafajról szoktam vesszőt kapni, amely fajokról megrendelőimnek tőlem és nálam nem jutott volna, – f. hó 19én vízkórban elhalt. Legyen áldott emléke! derék ember volt. BM.”* – írta Bereczki 1885. július 24-i levelében. Bereczki Máté pomológiai munkájának 4. kötetében, 1887-ben, mint boldogultról emlékezik meg róla a Moringeni rózsa alma leírásában (4. kötet, 482. p.) Az ő fia lehet az Aradon, 1868. február 7-én született ifjabb Szakolczay Lajos, akiből 1921-től a gyulai törvényszék elnöke, kúriai bíró lett.

Felséges idő jár a gyümölcsfák tenyészetére! A két hónapig tartó szárazság után megeredtek vidékemen is az ég csatornái. Esős, hűvös, borongós az idő, a milyent csak kívánni lehet. A rovarokra bezzeg szomorú idő ez! hanem úgy kell nekik! egyszer egyszer nem árt szenvedniök, hogy a fák és gyümölcsök vigan fejlődhessenek miattok s nem úgy mint az a sárga-levelű, haldokló almafajaimról tavál augusztusban eszközölt szemzéseim erőteljes, haragos zöld levelű hajtásokat eresztettek. Rendkívül gyönyörködöm bennök! Azon ojtványaim, melyekről ezeket ojtottam a kis faiskolai táblámban, csaknem egytől egyig mind elhaltak már is. Ki sem birtak levelezni. Jövőre már vagy kétszáz gyökeres Orbai csemetém leszen, melyekről évről évre mind mind inkább el fogom szaporítani ezt a fölséges almaalanyt.

Herman Ottó csudálatos természetű ember lehet, nekem is volt vele egy kis bajom. Majd elmondom előszóval, ha szerit tehetem, hogy eljuthassak hozzád.

Kiváncsivá tettél Szigeti József tárczájára. Ha nélkülözheted a Budapesti hírlap⁶⁰⁰ azon számait, a hol az a tárcza olvasható; küld el, hogy én is elolvashassam.

A bíráló bizottságba, April 30dikán engem is kinevezett Matlekovits:⁶⁰¹ de a kinevezési okmányban ki volt kötve, hogy 3 nap alatt kell az elfogadást bejelentenem, különben mást neveznek ki helyettem. Ezt az okmányt én 4. nap mulva kaptam csak kezeimhez: hanem azért mégis szépen megköszöntem azt és megírtam, hogy el nem fogadhatom. Nem fogadtam volna el, ha föltétel nélkül neveztek volna is ki, mert a gyümölcsészetet egybecsapták a zöldség termeléssel s azt akarják, hogy a gyümölcsész értsen a zöldség termeléshez is.

A kiállításra, sincs szándékom elmenni: félek, hogy olyan emberekkel találkoznom ott, a kik gyomrom fölémelyítenék. Jobb nekem itthon kedvemre dolgozgatnom, mintsem a drága időt barangolással, meddő bámulással elfecsérlesem!

A remélhető terméséről azon gyümölcsfajaidnak, a melyek még nincsenek leírva, csak Junius elején kérek tőled referádát. Május olyan kritikus hónap az alföldön, hogy idő előtti volna még a remélhető gyümölcsöket is számba vennünk.

Tabódy Jenő birtokos és egyszersmind szolgabíró is Ugocsa megyében; neki a pestvárosi gyűlésen semmi keresete sem lehetett. Más

⁶⁰⁰ BUDAPESTI HÍRLAP = 1881–1939 között politikai napilap. Csukási József és Rákosi Jenő indította. Főszerkesztője és kiadótulajdonosa is Rákosi Jenő volt.

⁶⁰¹ Matlekovits Sándor (Pest, 1842. október 12. – Budapest, 1925. november 30.) közgazdász. A MTA tagja. 1880–1889 között földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi államtitkár.

Tabody Jenő volt az, a ki ott pecsovicoskodott! Ez Tabody, ő pedig Tabody.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. május 18. D-234. számú levél

„Mező-Tur, 1885 Május 18.

Kedves Barátom!

F. hó 15én hozzád írt levelemben tárgy hiány miatt arról értekeztem: mitől vesznek meg a' kutyák? Most pótlólag hozzá kell írnom, hogy azért is, mert midőn a' Hebrének idegen nyelven szaporán hemzsegnék, habsolás szerű beszéd modorukkal a' szegény kutyákat nem csak fülelőbe ejték; hanem a' beszédjük közben szájaikból kifreस्कendező bő aqua tophana nyálaikkal meg is mérgezik.

F. hó 15én kelt, 's hozzám intézett leveled azon passzusa, hogy „Majd elmondom előszóval, ha szerét tehetem, hogy eljuthassak hozzád”, reánk azon hatást tette: mint a' szárazság miatt hervadni kezdő növényzetre egy meleg esőnek a' szele, nahát! Szakólczy Lajos urnak jobb egészséget kívánok.

Még eddig a' határunk a' fagykártól nem szenvedett.

Szigeti József tárcza cikkét László vőmhöz küldöttem el, ha eddig meg nem semmisült előkerestetem, és legalább a' zsidók jellemzésére vonatkozó részletét elfogom néked küldeni. Mihelyt a kir. tábla Verhovait⁶⁰² rehabilitálta, azonnal megrendeltem a' „Függetlenséget” Jun. végéig.

⁶⁰² Verhovay Gyula (Nátafalva, ma Nacina Ves, Szlovákia, 1849. január 21. – Battonya, Békés vm., 1906. április 20.) újságíró, ellenzéki politikus. Jogot végzett a pesti egyetemen, utána 1875-ig az *Ellenőr*, majd 1879-ig az *Egyetértés* szerkesztőségében dolgozott. 1878-tól függetlenségi párti programmal ceglédi országgyűlési képviselő. Eötvös Károllyal történt összetűzése után 1879-ben megalapította a *Függetlenség* című napilapot. Magatartása és lapjának hangja miatt a Függetlenségi Párt megszakította vele a kapcsolatot 1880-ban. A tiszaeszlári per után szélsőséges antiszemita nézetekkel lépett fel. 1884–1887 között Istóczy

Vázlataid első kötetének második kiadását hány példányban nyomatod? Ki által és mennyiért?

Bizony hideg idő van. Kint írtam a' szabad levegőn a' ház előtt, de bekellett jönnöm, mert a' kezem elgémberedett. Az enyhejre huzódó rovarokat még a' verebek is könnyen elfogdoshatják, 's ugyan csak lakmároznak belőlük.

Tehát csak Orbán napja elmultával irom meg a' netán megmaradandó új gyümölcsöket.

1882 Dec 14én kelt leveledbe beszélsz a' nagy Catalógról, melyben minden eddigi fajaidat helyes magyar névvel látnál el, sat. Majd hátrább folytatod „Ha rágondolom magamat, jövőre még nyomtatásban is kiadom a' La Guide pratique”.⁶⁰³ Jó és hasznos gondolat ez. Az igaz, hogy ezen munka halálodig mindig szaporodik úgy szellemi mint anyagi terimében. Tehát akár nyomtatod, akár nem, ezen iratot rendbe tartsd, hogy akkor a' mikor kinyomatható így haszna érvényesíthető lehessen.

Vajon nem jó volna é a' Vázlatok IV. kötetével közzé tenni? Hiszen ha a' Jó Isten az V. kötetet is megengedi írnod, abba, sőt a' következőkbe, az újonnan gyűlemlő anyagot – mint függelék – lehetne közölni.

No, de erről, úgy a' Dániel szilváról személyesen és bőven kellene vagy 3 nap beszélnünk.

Magoncz, így gyöknes minden szilvádat, gyöksarjakban buzgó gyümölcsész ifjú ismerőseid között elterjeszteni lelkiismeretes kötelességednek ismerd. A' Margit szilva gyöksarjaival idő múlva bizonyosan kifogja szorítani a' zöld ringlót.

Örvendek, hogy Tabody nem Tabódy.

De nehogy jelen levelem lekessen a' postáról – (ma 3 levelet írtam) – bezárom soraimat azon kijelentéssel, hogy majd folytatom.

Addig is Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

Győző antiszemita csoportjának képviselője (ugyancsak Cegléden). 1892-ben visszavonult felesége battonyai birtokára.

⁶⁰³ [Simon-Louis frères (testvérek) Plantières-lès-Metz-i kertészetének, Octave Thomas kertészeti igazgató által szerkesztett katalógusa, 1895.]. Guide pratique de l'amateur de fruits : description et culture des variétés de fruits, classées par séries de mérite, composant les collections pomologiques de l'établissement horticole Simon-Louis frères à Plantières-lès-Metz (Lorraine annexée), suivi d'une table générale alphabétique de tous les synonymes connus, français et étrangers, appartenant à chaque variété (2e édition, revue et corrigée par les chefs de culture de l'établissement) -Berger-Levrault (Paris), 1895.

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1652311>

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 203 mm nagyságú fehér lapra írta majd háromoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán középen található Bereczki Máté tintával írt megjegyzése: „Dörgő 18/5. Válasz 26/5. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. május 19. D-235. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Május 19.

Kedves Barátom!

Tegnap levelemben ígértem, hogy elküldöm számodra a' Budapesti Hirlap azon számait, melyekben Szigeti József urnak az „Én Történetem” című czikke megjelent. Ugy de azon számok már mind Mari lányomnál, mind a' Casinónál nagyobb részben megsemmisültek. Bocsáss meg tehát nékem ha említett lap számait ma nevem alatt posta utalvány útján úgy rendeltem meg, hogy azok Budapestről neved alatt egyenesen Mező-Kovács házára küldessenek. Hiszem, hogy annak elolvasása néked kellemes szórakozást fog nyújtani. Ha a' lap megérkezik, alkalmilag tudasd velem pár sorral, és ha elolvastad, tartsd, vagy semmisítsd meg azt.

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 203 mm nagyságú fehér lapra írta féloldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán középen található Bereczki Máté tintával írt megjegyzése: „Dörgő 19/5. Válasz 26/5. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. május 20. A-58. számú irat

[Az eredeti kötetben a 1885. május 26-án kelt. B-274. számú Bereczki levél után bekötve]

Teleki János⁶⁰⁴ levele Bereczki Mátéhoz

„Másolat

Balaton-Henye,⁶⁰⁵ u. p. Köves-Kálla⁶⁰⁶ 20/5. 1885.

Kedves Bátyám Uram!

Éppen 10 éve annak, mióta utolsó levelét vettem. *[A másolatban csatolt levél szövegét lásd 1875.(!) február 18. A-53. számú irat (Bereczki Máté levele 1875-ben(!) Teleki Jánoshoz, melyet Teleki 10 év után most küld vissza neki másolatban.)]*

Hogy mennyire becsesek előttem kedves sorai, kitűnik abból, hogy azokat máig legbecsesebb kincs gyanánt megőriztem; de ezután is megbecsülöm őket s mivel az Isten két erőteljes fiuval áldott meg: annak idején, ha én majd kidülő félben leszek, azon fiamnak engedem át őrzés végett halhatatlan sorait, ki az általam egyengetett rögös pályán haladni fog.

Szegeden 9 évig katonáskodtam, akkor a nagy becsű levelét gyakran olvasva a hátamon „borjúbán” hordoztam; midőn pedig az ismert árvíz ütött ki; akkor a nevezetes levél is velem együtt megfürdött, de mégsem vesztünk el, mert azt a Gondviselés nem engedé.

Mint méltóztatik tudni, 1875-től fogva nem volt szerencsém kedves Bátyám Urammal levelet váltani, nem pedig azért, mert elszigetelt életet élvezzén azon szerencséhez nem juthattam.

Folyó évi márczius hó elején Pusztá-Ózsákra⁶⁰⁷ Villási Pál ur kegyes támogatása folytán Balaton-Henyébe kerültem, hol ha Isten is úgy akarja szenvedélyemnek igazán élhetek.

Most a' tavasszal vagy 12.000 darab külön féle alanyokat ültettem el, melyeket a' nyár folytán akarom beszemezni; de mivel az anyafáim még

⁶⁰⁴ Teleki (eredetileg Skrabák) János, kertész. Istvántelki főkertész volt, majd 1885 márciusa után a vulkanikus talajú, termékeny Káli medencében fekvő Balatonhenyére került – Villási Pál támogatásának köszönhetően – Kerkápoly Károly (1824–1891) balatonhenyei 30 holdas gyümölcsösébe. Itt foglalkozott gyümölcstermesztéssel és nemesítéssel. Számos újsághirdetés jelent meg faiskolájáról, új fajtákat szaporított és ő maga nevezett el. Így Bereczki iránti tiszteletből – amint a levelezésből kiderül – a „Bereczki jutalma” számócát. [Katona Zsigmond levele Bereczkihez, 1884. február 28. A-18. számú irat]

⁶⁰⁵ Balatonhenye = Zala vm., Tapolcai járás.

⁶⁰⁶ Köveskálla = Zala vm., Tapolcai járás.

⁶⁰⁷ Ózsákpusztá = Ócsény községhez tartozik, Tolna vm., Központi járás.

gyengék: kénytelen vagyok kedves Bátyám Uramhoz azon legalázatosabb kérelemmel járulni, méltóztassék tudtomra adni, vajjon küldhetne é annak idején több ízben, – bizonyos idő közökben – szemző-hajtványokat, melyik szemből körülbelül mennyit s mi áron?

Nekem szükségem van alma, körte, birs, naspolya, szilva, cseresznye, meggy, őszi baraczk és mandula szemző-hajtványokra.

Kérésemet ismételve, magamat Kedves Bátyám Uram kegyes jó indulatába ajánlva kiváló tiszteletem nyilvánítása mellett vagyok

alázatos szolgája

Teleki János

fő kertész

Kívül:

Bereczki Máté úrnak

Mező-Kovácsháza"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. május 21. D-236. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Máj. 21.

Kedves Barátom!

Jó reggelt kívánok. Földünk, – melyhez kötve vagyunk – ismét egyet fordult a' tér és idő végtelenségében. Mozogjunk tehát mi is, hiszen ez a' hivatásunk, még élünk.

Testi erőm, egészségem 's lelkem nyugalma mind mind inkább kezd vissza térni; ha valami új csapás nem éri complicált szervezetemet: leszek újra a' régi.

Államunk jelenlegi kormányzói a' fokozatos srófolással annyira türehtetlen helyzetbe hozzák a' népet, hogy az könnyebbülésének reményét a' forradalomba, vagy valami idegen hadjáratba kezdi vetni, pedig a' tanulságos Solferinoi és König-gräczy után egy netaláni harmadik katasztrófa halála lehet nem csak államunknak, de nemzetünknek is. No de mit okoskodok én szegény földmiveléssel foglalkozó teherviselő ember? Hiszen nincs reám bízva semmi más, csak annyi: dolgozz, fizess és halgass.

Még ha elolvasnók az állam boldogítói jelen levelemet, rossz néven vennék azt, sőt talán még be is iratnák nevemet a' megróvottak könyvébe, a' miért hazánk jövője miatt aggódom. Pedig azt olvastam egy napilap tegnap előtti számába „mindenkitől lehet tanulni, és 50–60 éves tapasztalás fölé a' tudománnyal.”

Megint egy Jakhecz⁶⁰⁸ kapott nemességet, azaz kutyabőrt (vajon hány fért?) Eggyel több oka van a' kutyáknak a' zsidók megugatására.

Hát a' Cuzy renetjét miért nem írtad le? Kitünőleg első rangúnak találtam én e' faj almát, melynek husába az elegendő czukortartalom, a' finom savannyal a' legszerencsésebben van vegyülve. Meg a' Bachelier vajoncza is érdemes a' leírásra, csordulásig bő leve, és tekintélyes hízott külseje eléggé ajánlják őt.

A' szél minduntalan változik, úgy látszik, hogy az országunkat körítő heglánczok között járja tánczát, hordja magával az alantas régiókba leszált felhőket. Tegnap dél előtt délkeleti, dél után északi, és most nyugoti szél fuj, nap fényes időnk van.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán középen található Bereczki Máté tintával írt megjegyzése: „Dörgő 21/5. Válasz 26/5. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. május 22. D-237. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Május 22.

Kedves Barátom!

Annyira neki bősziültem mostanába a' levélírásnak, hogy kezdem azt magam is meg sokallani. Május 15 – 18 – 19 – 20 – 21- és most 22-én naponta írtam hozzád egy-egy levelet, össze hordva benne Ungot Berget, de azért ne vedd azt töllem rossz néven, mert hiszen, sok levélhez sok tárgy kell.

⁶⁰⁸ Jakhecz = zsidók csúfneve abban a korban.

Kezdem tehát most is az ország dógán, a' miből pedig semmi sincs reám bízva. Hejh! Pedig érzek magamba a' haza iránt annyi jó akaratot, mint az egyszeri Tót diák.

Én sok jelekből úgy itéllek; hogy az egyes emberek tulajdon jogát az államnak, – így részben az állam ügyeit vezetőket azt akarják confiscálni. Pedig „hol kerék, hol talp”. Az urbéri kárpótlást, olasz országai hadjárati pótlékot, vízszabályozási költségeket, általános jövedelmi pótdót a' kormány szedeti be, és már ezen különféle című adókat az állami adóval részint össze iratta, részint össze iratja, melynek a' lessz a' következése, hogy azokat örökké szándékozik szedetni. A' tulajdon jog confiscálására mutat továbbá a' legközelebb hozatott vízjogi törvény, ezt követi valószínűleg a' földjogi. Azaz hogy erre már szükség sincs, mert a' kisbirtokosok földadója már eddig is oly nagy, hogy kisbirtokaiknak csak bérlőiül tekinthetni őket, mégpedig kényszerített bérlőiül. Így Rosz terméskor a' földművelőnek a' munkája is az államé. Hozzá elviszik a' fiát és lovát.

Csak képzeld! Ebbe a' hideg időbe a' rózsa fákon levelészek vannak. Kibirják állani a' hideget éjjel nappal vékony gyenge bőreikkel, midőn az emberek téli gunyába járnak, 's fűtött szobába hálnak.

A' Mező-Turi városi faiskolába ez évbe gyümölcs fáidból, részben vesszőidből – 45 fából mintegy kétszer annyi anyafát csináltattunk a' kertésszel, és a' fajok neveit felviszik pontosan bekönyvelt Polgár István⁶⁰⁹ faiskolai felügyelő, városunk Polgármestere Mészáros Endre⁶¹⁰ ur (bódogult Pétery Károly sógora) pedig kapacitálásom után meg ígérte, hogy a' városi faiskoláról a' mérnökkel 2 példányba térképet készített, a' melyekbe aztán Polgár István komám a' kezeinél lévő fő könyvből az anyafák helyeit és neveit bele jegyzi. Így talán a' most és régebben készült anyafák nevei fön tarthatók lesznek.

No de bekell zárnom leveletem, mert elfogyott a' puskaapor, és részint e' miatt részint mert más dolgaim lesznek, még az is meg eshetik talán, hogy néhány napig nem írok hozzád levelet.

Ha akadna, küldhetnél már másolni valót is. A' füzetek Május havi száma is megjelent, és nincs benne egyéb, mint a Henter magonc⁶¹¹ almának Budai Józseftől⁶¹² oly szerű leírása,, mint a' hogy te szoktad

⁶⁰⁹ Polgár István mezőtúri faiskolai felügyelő.

⁶¹⁰ Mészáros Endre (1825–1896) ügyvéd, polgármester 1870–1876 között, Pétery Károly sógora.

⁶¹¹ Henter(?) magonc (alma) = A gyümölcsnév olvashatatlan.

⁶¹² Budai József (Bodos, Háromszék vm., ma Bodos, Románia, 1851. – Miskolc, 1939. január 20.) botanikus, pomológus. – A kolozsvári egytemen tanári és bölcsészdoktori oklevelet szerzett. Tanulmányai befejezése után nyolc hónapig a kolozsvári egyetem ásványtani

gyümölcsöket leírni. Neved is föl van említve, hogy ízlelőt és ójtógajjat küldött néked belőle, és hogy „elsőrendű csemege háztartási és ízletes gyümölcsnek” találtad.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta háromoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalának közepén található Bereczki Máté tintával írt megjegyzése: „Válasz 26/5. 1885.”.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. május 26. B-274. számú levél

[Ennek a levélnek a mellékletei a kronológiai sorrend miatt e forráskiadványban korábban közölt, de az eredeti kötetben ezután bekötött alábbi levelek és levélmásolatok:

1875.(!) február 18. A-53. számú irat (Bereczki Máté levele 1875-ben(!) Teleki Jánoshoz, melyet Teleki 10 év után most küld vissza neki másolatban.)

1885. május 20. A-58. számú irat (Teleki János levele Bereczkihez.)

„Mező-Kovácsháza, Maj. 26. 1885.

Kedves barátom!

Az ünnep első napjára volt kitűzve az idő, a mikor számos leveledre válaszolok: de vendégek érkeztek, a kik zsibongásukkal szándékom végrehajtásában megakadályoztak. Ma már megfogyatkoztunk: tehát ezennel írok.

tanszékén tanársegéd, majd Magyarlápason (Szolnok-Doboka vm.) tanító volt, azután Bodoson méhészkedett és gazdálkodott. 1890-től Kolozsvárott polgári iskolai tanár, 1894-től a mezőtúri gimnáziumban biológatanár, 1896-tól Miskolcon gimnáziumi tanár, 1926-ban nyugdíjazták. Gyümölcsstermesztői munkássága tette ismertté. Főkénti kiváló gyümölcsű, de magyar viszonyok között betegségre érzékeny, valamint gyengébb termésminőségű, de ellenálló magyar fajták keresztezésével kialakított kb. 30 fajtakeveréke volt sikeres; közülük a legismertebb az 1902-ben bemutatott és az 1950-es évekig nagyüzemi módon is termesztett Budai Domokos almafajta volt. Figyelemre méltó fajtálírásokat készített. A növényi kártevők elleni védelemmel, Borsod vármegyében és a Bükkben flórakutatással is foglalkozott. – Irodalom: SZABÓ B., H. 1959, ÚJ ÉLETRAJZI I. kötet 2001. 957–958. p. Magyar Agrártörténeti Életrajzok. I. kötet 273–277. p. BODORIK S. 1999. 40–41. p. MAGYAR ÉLETRAJZI I. kötet, 273. p.

F. hó 22én írt soraidban fölemlített valamennyi leveled megkaptam. Örvendtettem rajta, hogy kedvet találtál a szellemi társalgásban, mert ez a kedv annak a jele, hogy a lelked hüvelye tiszta és nem rozsdás, nem beteges. Nyomott kedély nem alkalmas az írásra. Baj van ott a gépezetben, a hol nyomott a kedély.

Megengedj, hogy minden leveledre nem válaszoltam külön-külön és azonnal. Most én gondoltam, pihenőt tartok az írásban. Ilyenkor nem akadnak új hívek, a kik buzdító szavaimra váraкоznak. Régibb hiveim pedig nagyon el vannak foglalva kertjeikben: nem érnek rá az irkafirkára. Én magam is folyton folyvást a szabad ég alatt, az én kegyes istennőm, Pomona, oltárainál járom a búcsút.

Furcsán érzem most magamat kertemben. Mintha nem is az én kertemben járkálnék, a hol a gyéren kötött gyümölcsöket ezerféle ellenség kerülgeti ilyen időtájban, hanem valamely kedvező vidék gyümölcsfái közt, melyek dúsan meg vannak rakva gyümölcscsel, melyet kerülni látszanak a kártékony rovarok s az áldott, szép időjárás napról napra ragyogóbb színűre hizlal föl. Valóban, ha nem látom az épek közt azt a sok sárgalevelű fát, melyeket a megelőző évek sanyarúsága kiirtott és gyötört el; alig alig volnék képes kertemre ismerni!

Nagy most itt – kertemben – az áldás, barátom! Ilyenre az alföldön saját vidékem viszonyai közt még álmomban sem jutott volna eszembe még gondolni is! –

No de lássuk sorra leveleid: nincs-e azokban olyan, a mire választ, feleletet vársz tőlem!

F. hó 15ről írt leveledben a zsidókat és kutyákat czirógattad: de kérdést, amire válaszolnom kellene, nem tettél abban.

A 18dikáról írt leveledben folytatod a zsidók czirógatását s aztán ígéred, hogy Szigeti tárcza cikkét elküldöd számomra. E leveledben sincs kérdés a mire válaszolnom kellene.

A 19dikéről írt leveledben tudatod, hogy elhányódva van nálatok az a lap, melyben Szigeti cikke közöltetett, megrendelted azt számomra és kérsz, hogy tudatnám veled annak megérkeztét. Nos hát tudatom, hogy megérkezett, és most látom, hogy nem tárcza cikk az, hanem regényszerű hosszadalmas leírás. Szinte bosszankodtam rád, hogy magadnak haszontalan költséget okoztál a miatt. Nem érek én rá most regényeket olvasni. Van nekem most százszor szebb és több szórakozásom, mint a regényolvasás. Majd ha esős idő lesz, átlapozom mégis, mert Szigeti jó barátom és így kíváncsi vagyok rá, hogy mit ír és hogyan ír!

F. hó 20ról írt leveledben elmefuttatást tartasz az országos kiállításról, a zsidó-phalaszt-ról melyet a kormány adóbehajtásra összetoborzott s több

efféle épületes dolgokról: de kérdést, mire válaszolnom kellene, nem tettél föl.

F. hó 21ről írt leveledben politizálsz a szűr alatt, félve, nehogy neved a megrovottak könyvébe kerüljön. Hát biz attól lehet is félnie az embernek; mert a jelenleg uralkodó, jó hazafiak, – mint t. i. a zsidók, a kormánnyal együtt, – mind ellenségeinkké lesznek s törekvésünkben nem hogy támogatni igyekeznének, hanem meggátolnak. Azt kérdezed aztán, hogy a Cuzy renetjét miért nem irom le? Azért, mert kellő nagyságra fölhízott példányokat sínylődő fáimon még eddig egyet sem találtam. Ekkoráig csak fejletlen, és így leírásra nem alkalmas példányokat szüreteltem e fajról. A Bachelier vajonczát meg azért nem írhattam le; mert ugy a próbafán, mint álló helyökre kiültetett ojtványaimon sárgás, beteges a növényzet. Nem való e faj vidékemre. Ha nálad egészséges színű a növényzete, akkor majd leírom nálad azt is. A gyümölcs már le van írva. Több kérdésed itt sincsen, a mire válaszolnom kellene.

F. hó 22ről írt leveledben megint politizálsz arról a rettenetes Molochról, a mit a legujabb és legjobb(?) *[sic!]* hazafiak államnak neveznek, mely maholnap a nemzet összes vagyonát el akarja nyelni. Aztán írsz a túri faiskoláról és az arról készitendő térképekről. Végül aztán kérsz, hogy ismét küldenék, ha akad, másolni valót számodra. Mostanában és hamarjában alig hiszem, hogy akadjon ilyen: de, hogy majd küldjek valamit, a mi netán érdekelni fogna, ime! elküldöm egy levelem, melyet egy régi ismerősöm, Skrabák János,⁶¹³ most Teleki küld meg nekem másolatban. Tartsd meg e másolatot, nekem nincs rá szükségem. *[Lásd A-53. számú irat]* Hasonló levelet százat és száznak is irtam; mert fűt fát lelkesíteni igyekeztem arra, amiért én lelkesedtem. – Nos hát evvel megkaptad a választ valamennyi leveledre.

Most már megemlítem neked az én napi foglalkozásaimat. Mint a jó erdő-kerülő, naponta több ízben is sorra járom fáimat, különösen az alma és szilva fákat s pusztítom róluk a pókhálós hernyót. Aztán járásom-keelésem közben figyelemmel kísérem a vakondok munkáját is, a kiknek köszönhetem azt, hogy fáim nagy része szenved és pusztul; mert a vakondok által kitakart gyökereket körülragcsálták a mezei egerek. Maga a vakondok nem volna kártékony, mert egyebet ugysem eszik, mint földi gilisztát: de kártékony a munkája, mert föld alatti alagútjaiban kényelmes szállást nyújt a mezei egereknek. Rég nem vadásztam már a vakondokra s most látom, hogy ijesztő módon szaporodtak el kertemben. April eleje óta

⁶¹³ Skrabák János (most Teleki) = Bereczki Máté jó ismerőse. Kerkápoly Károly balatonhenyei faiskolájának főkertésze.

folyvást szemmel kísérem őket s a hol lehet, nyakon csipem, a melyik utamba akad. Naponta kettőt hármát pusztítok el közülük, sőt néha 5öt hatot is egy nap. Így aztán vagy 120 darabbal kevesebb mintázza már is kertem földét.

Midőn e levelet írom; ne hidd, hogy félbe szakítás nélkül írtam ezt! Négy ízben tettem ez alatt kerülőt kertemben és két vakondot teremtettem a földhöz, honnét csupasz kézzel ragadtam ki őket. Valahányszor a vakondok nagy igyekezettel turkálnak a föld színén; majd mindig azt jelenti nálam, hogy közelget az eső. Ez is egyik időjárás mérőm.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. május 26. D-238. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Május 26.

Kedves Barátom!

Elmult Pünkösd ünnepe, melyet vallásunk követői a' ~~Jézus-Krisztus tanát~~ Szent léleknek Jézus Krisztus tanítványaival való közöltetése vagy megszállása emlékére ünnepelnek. Hát téged meg szállott é a' szent lélek? Értsd utána a' többit.

Elmult Orbán napja is kár nélkül, lesz gyümölcs, lesz tanulmányozni való.

F. hó 24én reggel nagy köd vólt vidékünkön, mely a' tegnap délután kertembe tartott rövid szemlén amint a' cseresznyékbe, de különösen a' gyökérhajtásos vad meggyekbe tetemes kárt tett, ezek gyümölcseinek két harmada fonnyadni kezd, pedig nincs benne pondró. Almába körtébe nincs semmi kár, mind azon fajok melyek erőteljes virágot hoztak erőteljes gyümölcsöt is kötöttek. Lesz tanulmányozni való új gyümölcs a mi kertünkben is, minden új fajt, melyen jelenleg termés van, meg nem írok, de küldöm az érdekesebbeket.

Mas elnök⁶¹⁴

Decaisne Henrik

Lormier Kálmánja

Hellman dinnye körtéje

Solstitial (nyárig tartó)

Téli citrom alma (Gl)⁶¹⁷

Téli citrom körte

Czirnos renet

Óriás körte (BA)⁶¹⁸

Antoinette vajonca (Ly)⁶¹⁹

Fondante de Malines (SL)⁶²⁰

Grosse tardive (SL)⁶¹⁵

Mádai kormos

Kenézi piros (K.várda Oláh Gy.)⁶¹⁶

Görbe fájú

Vendée-i király

Strycker bergamotja

Luiset vajonca

Piros császár szilva

Szent Katalin szilva

Öreg Laki korai (Gl)

Nyárs ardói cseresznye (Eperjes)

Ezen felül boldogult Glockernak minden nállam lévő hagyatéka, köztük a' 3 különféle Deák almák bőven. Mind ezekből a lóg ki: hogy a Szent lélek megszállása következtében eljössz hozzánk, talán nem fogod a' drága idődet elpotyázni.

Az eddig általad leírt 271 körte fajaidról 146-ról van szélrajzom, 36-ról másodpéldányodról vett rajzom. 219 almádról csak 86, másod 9.

107 szilvádról csak 2 rajz, mert hiszen a' szilvákról, különösen haszotyosak vagy pláne adherentesek[?]⁶²¹ – én nem tudok rajzot csinálni.

⁶¹⁴ Pótlólag a lista fölé ceruzával feljegyezve.

⁶¹⁵ Grosse tardive = Kései nagy amarella meggy. SL = Simon-Louis testvérek kertészetéből.

⁶¹⁶ Dörgő Dániel téves megjegyzése: Kisvárdáról Somogyi Gyula kertészetéből, Oláh Gyula kertészetéből pedig Hajdúnánásról érkeztek Bereckhez oltóvesszők, illetőleg gyümölcsfajták. Somogyi Gyuláról: „Kisvárdai helység az »Arany Oroszlánhoz« címzett gyógyszerertára 1873. okt. 28-án került ellenőrzésre. Az 1818-ban megnyitott patika reáljogú tulajdonosa 1852 óta Somogyi Rezső gyógyszerész, /okl. 1852, Bécs/. A gyógyszerertárban működik a tulajdonos két testvére is: Somogyi Gyula gyógyszerész /okl. 1857, Bécs/ és Somogyi István gyógyszerész /okl. 1865, Pest/. A Piacz utcán lévő saját házában volt elhelyezve a patika, boltozatos csarnokával és gyönyörű politúros diófa-butorzatával. A gyógyszerertár »méltán tartja fenn egyik első rangját a közvéleményben«. Lásd FAZEKAS Á. Szabó Gyula Észak-Szabolcs gyümölcstermeléséről írt cikket a Gyümölcsészeti Füzetekbe 1881-ben és egy közleményét a gyümölcsszedésről kiadták még egyszer A Kert című lapban, 1914-ben.

A Kenézi piros alma leírásában: *E becses almafaj hazánk éjszakkéleti részén, különösen Szabolcs és Bereg megyék Tisza-iszapolta vidékein, százados nagy fákból, régóta és nagyban van elterjedve, a honnan gyümölcsét hajókon szállítják Szolnokra és Szegedre. Legelőször, 1877-ben Somogyi Gyula gyógyszerész, t. barátom Kis-Várdáról küldött hozzám meghatározás végett gyümölcsöket; később ugyanezen célból és ugyanezen név alatt, az említett két megyéből, másoktól is kaptam e fajról példányokat. [...] Ojtóvesszejét 1878-ban kaptam Kis-Várdáról Somogyi Gyula barátomtól, a ki szíves volt később a fa növényzetére vonatkozó adatokat is közölni velem.* (BERECZKI 4. 1887. 185. p.)

⁶¹⁷ Glockner Károly kertészetéből.

⁶¹⁸ BA = Balogh Ágost kertészetéből.

⁶¹⁹ Leroy, André angers-i kertészetéből érkezett fajta.

⁶²⁰ Fondante de Malines = Malinesi vajonc (Bereczki M.)

Eleinte sok általad küldött vagy nállam termett gyümölcsökről nem vettem szélrajzot. De az is igaz ám, hogy sok olyan gyümölcsről bírok szél rajzot, a' melyeket csak ez után fogsz leírni, vagy pedig elejtettél.

Vázlataid 2 példányban van nállam meg, egyik ünneplő másik viselő.

A' mult héten – midőn az általam 1871be tanulmányozott Turon meglévő gyümölcs fajokról vett szélrajzokat és birálatokat átnéztem, – azon gyanum merült fel, hogy az általad leírt Beregi Sóvári Turon is meg van Sóvári, némelyek szerint Masánczki (Masánszki) hibás név alatt. Jó alma, tartós, és hatalmas fát nevel itt.

Nagyon el lehetsz foglalva, hogy Május 15 óta rám se nézsz. De én annak oda se nézek, a' mit bizonyít gyakori levelem.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel"

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 203 mm nagyságú fehér lapra írta háromoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán középen található Bereczki Máté tintával írt megjegyzése: Válasz „2/6 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. június 2. B-275. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Jun. 2.. 1885.

Kedves barátom!

Tegnap és ma hűvös éjszaknyugati szél borongóssá tette az időt. Azt hittem, ismét kapunk áldásos esőt: de látom, hogy hijjába való volt a reménykedés. A megelőző napok forrósága, szárazsága életre ébresztette már az eszelényeket: de szerencsére, csak szórványosan láthatni őket. Van elég gyümölcs, nekik is jutna bőven pusztítani rágni való: hanem oda se néznek az istentelenek az olyan fáknak, a hol sok a gyümölcs. Mintha összebeszéltek volna, mindnyája csak azon kevés, tanulmányozni való gyümölcsöm után ólálkodik, a melyek megmaradását epedve óhajtom! A

⁶²¹ Adherentes = Jelentését nem ismerjük. Latin eredetből [adhaereo 2 haesi, haesus = ragad (-hoz, -hez), erősen függ (-on, -en), összetapad, összefügg (-val, -vel)] következtetve: talán ragadós, nem magvaváló, vagy ikertermés.

Dániel szilvát, melyet egyik levelemben említettem neked, már is leteremtették, de leteremtettek már több oly alma fajom is, a melyeken csak egy-két gyümölcs volt szépen megkötődve. Bizony kár, hogy isten, a ki őket pusztításra teremtette, meg nem tanította őket, hogy ott pusztítsanak, a hol bőven akad pusztítani való s ritkaságok után ne ácsingózzanak!

A fagyos szentek ideje táján⁶²² szépen megázott kertünkben a föld. Azóta szárazság uralkodik. Volt vagy 10 db Orbai alma dugványom az ojtások mellé leszurkálva. Szépen kihajtott mind az esős napokban, de a szárazság nagyon lankadtá tette rajtok már is a leveleket. A tíz közül csak egy van, melyen teljesen ép leveleket látok és a melyik e szerint már gyökeret eresztett. Ha most hamarjában esőt kaphatnánk, hiszem, hogy akkor a 10 közül három sem pusztulna el, mert a vesszők, maguk, még épek, csak a levelek kezdenek lankadni.

A tavasszal kiásott Orbaira ojtott fáim helyén, a beszakadt gyökerekről már is van araszosnál hosszabb 40–45 Orbai hajtásom és még folyvást uj és uj sarjak indulnak ki a gödörből, melyet kiásás után nem temettem be földdel. Hiszem, hogy őszig vagy 100–150 gyökeres Orbai alma csemetét kapok ily módon, noha csak 8 db Orbai almára ojtott csemetét vagy inkább fiatal fát ástam volt ki. Két ojtványom van olyan is, melynek tövéből az Orbai alany taval is több tő sarjat is eresztett, melyeket az idén faiskolába ültettem; az idén pedig már is 20 db szép hajtás van alattuk. Ez a két fa tehát valóságos fejős tehenem lesz évről évre, honnan Orbai csemetéim számát fölszaporíthatom. Meg sem állok addig, a míg vagy kétezer darabra föl nem szaporítom Orbai csemetéim számát. Héjh barátom! Látnád csak tavalyári szemzéseimet most, a melyeket sárga levelű beteg vagy haldokló ojtványokról ojtottam az Orbai almákra! Nincs az a vadoncz, a melyiken ilyen egyenlő, szép, egészséges, csaknem buja hajtásokat láthatnál a nyári szemzésekről! Valódi lelki gyönyörrel legeltetem is rajtok szemeimet!

No de elég már ennyi kertemről.

Maj. 26dikán írt leveled a dorgatóriummal együtt éppen akkor kaptam meg, a mikor te is megkaptad az én leveletem, mely bebizonyította neked, hogy a dorgatóriummal elsietted a dolgot.

Nem tudom, lejegyezted-e magadnak azon újonnan termő fajaid nevét, melyeket ezen 26diki levelemben fölemlítettél előttem. Ha följegyezted; kérlek, egy alkalommal nézd meg, hogy van-e a fajaidon szép,

⁶²² A fagyos szentek a néphit szerint Pongrác, Szervác és Bonifác, továbbá Orbán, akiknek névnapja május 12., 13., 14.-ére illetve 25.-ére esik.

egészséges vessző, szóval hogy vegetációjuk alkalmas-e a leírásra, mert nálam csak egy-kettőnek alkalmas erre a vegetatója; a többiek sínylődnek.

A turi Sóváriról (= Beregi sóvári) minden esetre kérek tanulmány gyümölcsöt, hogy lássam, alapos-e gyanításod.

A nyári borízü alma el van terjedve széles hazába mindenfelé, különösen pedig a köznép kertjében. Ismerem azt jól. –

Maj. végén ismét írtál a dátum száma nélkül levelet s mellékelve vissza küldéd a Skrabák levelét. Lásd barátom! a mellett a levél mellett csak azért küldötte meg másolatba az én régibb levelemet, hogy annál biztosabban kapjon tőlem ojtóvesszőt vagyis szemző vesszőt, de nem ért célzt a jámbor. Nem gyötröm többé fáimat nyáron is, nem adok senkinek szemző vesszőt. Elég, ha télen adhatok ojtó vesszőt. Így nem gyötröm el annyira fáimat, mintha nyáron kellene azokat megfosztanom azon szerveiktől, mire szükségük van, hogy megélhessenek, hogy magukba némi erőt gyűjthessenek. Különben Skrabák azért, hogy „Teleki” lett, mégis csak Skrabák előttem, mert irányomban rossz fát tett a tűzre azért hallgatott 10 évig gondolva, hogy majd elfeledem azt: de hát csalatkozott; mert nem feledtem el.

Egy hét óta megszűnt mozogni kertemben a vakondok. Hiszem, hogy el megy a kedvük nem sokára itt garázdálkodni.

Az I. kötetem nyomtatása megint tovább indult meg, mint reméltem; mert Gyulai durva és kékesfehér papírt hozatott tiszta fehér és nem durva papír helyett, a milyent én kívántam. Már most ismét várakozni kell a munka megindításával mindaddig, a míg a kívánt fehér papír megérkezik hozzá.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. június 4. D-239. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Június 4én

Kedves Barátom!

A' kelet nélküli leveletem Máj. 28án írtam. Eltévesztettem akkor a' napok számát, a' naptárból akartam azt meg nézni, de a' levélírássra fordított figyelmem azt is elfelejteté velem.

Június 2-án kelt leveledet 3án meg kaptam. Hogy az eszelények a' ritkaságokat kóstolgatják, az annak a' jele: hogy azon fajgyümölcsök nagyon jók enni, ennél fogva azokat ők nem csak most, de jövőre is maguknak occupálják. Az embereknek csak elvétele hagynak valamit kóstoloul. Az ilyen fajok aligha terjednek el nagyobb méretben a' nép között.

Nállunk kevés eső vólt, a' föld nem ázott meg sehol határunkban, aszály uralkodik, terményeink oly apró gazt hoznak, hogy aggódunk a' kévébe kötés felett.

Orbai alma fánk nekünk is szaporodik, a' kiásott orbai fák gyökereiről hajtások törnek elő, nagy gondunk van reájok mihelyt kibúvik a' földből, nádat dugunk mellé jegyül, mert a' ki egyszer Orbai alanyra ójtott, és az ójtás növekedését megfigyelte, annak többé már alany nem kell soha, holtával hagyja el ezen szokását.

Ha eljössz hozzánk a' turi sóvári (talán Beregi sóvári?) alma fának egy körülbelül 50 éves hatalmasan kinőtt példányát meg fogjuk tekinteni a' Tóth Lajos⁶²³ szomszédom Hidszegi kertjébe, hova azt még a' Nagy-Kerekiből – a' Csanádiak⁶²⁴ kertjéből hozott ójtó vesszőből ójtotta Tóth Lajosnak az atya.⁶²⁵

A' megelőző levelemben írt új gyümölcs fajokról – a' melyeken még termés van – írhatom, hogy a' Decaisne Henrik, Solstitiál, Téli citrom körte, Antoinette vajoncz, Fondante de Malines (SL), és Kenézi és Máдай mind orbain önálló, körete vadoncza ójtott faiskolai fákban vannak meg nállam, így ezen fajokon szép egészséges, leírásra alkalmas vesszők és levelek vannak. A' többi között új fajok próbafákban vannak ugyan meg, de azok köztük és a' Lormier Kálmánja, téli citrom alma, grosse tardive, piros császár szilva. Sz. Katalin és az Öreg Laki elég buja növényzettel vannak ellátva. Tehát ha jössz, addig jöjj hozzánk még gyümölcsseid nem érnek,

⁶²³ Tóth Lajos, Cs. = Dörgő Dániel szomszédja.

⁶²⁴ Csanádyak = Csanády Sámuel hajdúkerületi főkapitány (18. század eleje) leszármazottai.

⁶²⁵ Ezen a vidéken az „atya”, „atyám” szóval a nagyszülőt nevezték.

mert azután, ha érnek – jó lélekkel nem kívánhatom kertet ott hagyását, most már a' hernyók és rovarok is be állítják pusztításaikat, csak a' fajok fenntartásáról gondoskodnak.

Várlak, várlak, Óhajtlak, epekedek utánad.

Kevés becsületes ember van a' mai társadalomban, ennél fogva nem jó oda menni, undor nélkül nem lehet oda menni. Nem bánom én ha romlott, fekete vérű, világ gyűlölő embernek tartanak is, mondtam a' mit mondtam. Hiszen a' mostani világba mi a' fő cél? A' hirtelen, minden áron való meg gazdagodás, még a' legközelebbi környezet rovására is. Semmi sem szent, csak a' lelkeket meg métejező pénz.

Zsidók! Isten tegye őket a' villa hajtóba, nem oly könnyen pusztíthatók el, mint egy előre véltem. Mert ez a' kos orrú és bagoj szemű gaz nátiók saját védelmekre és 'sákmányokra vérebeket tartanak az ügyvédek és bírók közt, és azokat 'sákmányaik bendőjével hízlalják.

A' kiállításra lejött Bécsi írók majd mind zsidók voltak, ezen lovagolnak most az élcz lapok. Nem csuda hogy Bécsben is szaporodik az antisemiták tábora. Jajgatnak is e' miatt a' Bécsi lapok különösen a' Pressék, hogy a' legközelebbi választások alkalmával Bécsbe a' zsidók eldorádójába váratlanul és meg lepőleg oly sok antisemita lépet ki a' síkra. És ez nekem jól esik.

A' mi késik, nem mulik.

Hol kerék, hol talp.

Megbocsáss, hogy ilyen, nem nekünk való tárggyal traktállak. Megkönnyebbülést érzek, ha panaszaimat egy két jó barátomnak őszintén elmondhatom.

Isten vélléd

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta majd négyoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Válasz 8/6. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. június 6. D-240. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Junius 6.

Kedves Barátom!

Nagyon meleg idők járnak, ennek tulajdonítsd a' tegnapelőtt hozzád írt levelembe nyilatkozó pongyola eszme menetét és türelmetlenséget.

Vajon sikerül é ezen levelembe jobb kifejezéseket használnom? Kétlem. Mert most is a' melegtől a' hűvös szobába vonulva írok.

Tegnap előtt megírtam, hogy a' kertünkbe lévő uj és még általad lenem írt gyümölcs fajok közül melyek hoztak termést, és melyek hoztak leírásra alkalmas növényzetet. Légy szives velem tudatni, hogy van é köztük olyan, melyeket le szándékozol írni? Azért, hogy én azokra jobban rá vigyázhassak, és locsoltathassam is.

Két öreg Daru almafám odvasodni kezd, vajon mit csináljak neki? Talán kivájva az odvát gipsszel öntsem tele?

No de én nem győzőm ezen papírt úgy tele írni pomológiára vonatkozó tárgyakkal – mint te, annálfogva, bárha sokszor fel is fogadtam, hogy véled másról nem beszélek azaz írok még is meg szegem fogadásomat, „Ember teszi a' fogadást, eb a' ki megálja.”

A' Budapesti Hírlap „A' Bécsi választásokról” egy cikket írt, a' melyben jó képpel a' Zsidók felé fordulva azt mondja: „Oda kell menni lakni.” Majd másik lapból olvastam. „Ha van becsülletes zsidó, azt Barnum⁶²⁶ megveszi 100 ezer dollárért.” És mégis a' zsidó írók „civilizálni akarnak, az ám! hol jó rebach⁶²⁷ mutatkozik”. Óh! „Tollas csürhe.”

Hogy lehetne a' sok gonoszságot megakadályozni? vagy leg alább mérsékelni? Képesítési törvényt kellene hozni minden hivatalt viselő ember számára, nem csak a' tudományból, hanem sokkal inkább a' becsületességről is.

No de mit okoskodok? „Minden úgy van jól, a' hogy van.” Ebben megnyugszom, és nem tartok a' bádogos inassal. (Lásd mellékletet.)

A' peszméte fáknak leveleit a' zöld hernyó leette, az első kelésű hernyók csak imitt amott, de a' második kelésűek oly nagy számmal

⁶²⁶ Barnum, Taylor Phineas amerikai impresszárió (1810–1891). Kereskedő, majd lapkiadó volt, de csakhamar rátért arra a pályára, amely nevét világszerte ismertté tette: nagystílű impresszárió lett. Előbb Amerikában működött, ahol fényes vállalkozása volt Jenny Lind (1820–1887), a „svéd csalogány” előadásainak szerződtetése, majd a Bailey céggel addig nem látott méretű cirkuszt, panoptikumot, állatseregletet szervezett. Evvel bejárta a világot, a magyar városokat is. Tapasztalatiról („az embereket el kell szédíteni”) öreg korában könyvet is írt.

⁶²⁷ Rebach (jiddis)= haszon, nyereség.

vannak, hogy csak a' peszméte maradt meg a' fáján. Könnyű leszedni, nem kell a' peszmétét levelei közt keresni. Különben Turon annyi peszméte termett, hogy a' piacon 3 Frt-t adnak egy liter peszméért, a' lágy cseresznyét, melyet tul a' Tiszáról a' homokos földű szomszéd városokból hoznak = literenként 6 Frt-ért adják. Vajon érdemes é le szedni?

Azt mondják: hogy „a munka nemesít”. Tehát akkor a' korhelség aljasít, vajon kinek ne jutna eszébe a zsidó?

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta több mint kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán középen található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő. Válasz 8/6. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. június 8. B-276. számú levél

[Ennek a levélnek a melléklete a kronológiai sorrend miatt e forráskiadványban később közölt, de az eredeti kötetben ezután bekötött levélmásolat és kéziratmásolat: 1885. június 10. A-59.a. számú irat Bereczki Máté kísérőlevele Gamauf Vilmos számára;

Másolat tanulmányról: Mire való az a sok gyümölcsfaj? (Bereczki Máté Erdélyi Gazdába írt cikkének kéziratosa másolata.)

„Mező-Kovácsháza, Jun. 8. 1885.

Kedves barátom!

Mind két leveled megkaptam. Egyiket f. hó 4-ről, másikat f. hó 6-ról keltezted. Mindkét leveledben próbálkoztál a gyümölcsészet körül járatni eszmédet: be belesültél; mert ismét és újból csak a kosorrú, bagolyszemű zsidók tolakodtak elé. És nekem mégis több örömet okoztál a zsidók fölötti, nagyon is emberi elmefuttatásoddal, mint a pomológiával, a melyiktől különben is úgy gőzöl már a fejem, mint egy pálinkafőző katlan. Soha se szabadkozzál tehát a miatt, hogy tollad alá kevés jut a pomológiából! sokkal szívesebben hallom én tőled, politizálva cibálsz a fülét a kormánynak meg az ő kedves zsidainak is. Te ehhez értesz, a mint látom,

mint a parancsolat miatt is szívesebben olvasom én a te politizálásod, mint azok cikkeit, a kik a lapokban szakszerűleg űzik a pomológiát. Az ő cikkeik pápaszemmel írt, komoly cikkek, a te politizálásod humor és sarcasmus, a mely engem nagyon is mulattat. –

Panaszkodol a nagy meleg ellen: hát én is úgy vagyok avval! Az élénk verőfény, a túlságos meleg nem nekem való már, szédülést okozott a napokban is, midőn ebéd után kimentem a kertbe eszlényeket pusztítani úgy megszedültem, hogy alig bírtam saját lábamon bevánszorogni onnan. Most már csak reggel 8. óráig és d. után 7-től 8-ig időzöm a kertben; a nap melegebb óráiban pedig benn kuksolok a hűvös szobában s olvasással, írással morzsolom le az időt! –

Gamauf⁶²⁸ uramnak az Erdélyi gazda számára rég tartoztam már egy cikkel. A szoba-áristomban, ime! leróttam ezen tartozásom is. Másold le, ha unod magad a szobában! Az eredeti kéziratot azért nem küldöm meg neked; mert lemásolás közben nagyon sokat faragtam, módosítottam rajta, mely faragást, módosítást az eredetin is rájegyezni nagyon unalmas dolognak találtam: tehát csak a másolást küldöm el, hogy másold le te is úgy, a mint találod; aztán küld el az ide mellékelt borítékban Gamaufnak a neki szóló rövidke levelemmel együtt.⁶²⁹ –

A postás gyerek már várja a postatáskát, hogy vihesse a postára: tehát bevégezem ezen levelemet avval a kívánattal, hogy az isten benneteket áldjon meg minden jóval!

Igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

⁶²⁸ Gamauf Vilmos (? – Bécs, 1893. szeptember eleje). Az „Erdélyi Gazda” szerkesztője, gazdasági intézeti tanár, az erdélyi gazdasági egyesület titkára, a Ferenc József-rend lovagja. Erdély mezőgazdasági viszonyait kutatta, erről jelentek meg tudományos közleményei.

⁶²⁹ A cikk megtalálható: BERRECEZKI Máté: Gyümölcsészeti vázlatok. IV. kötet. Arad, 1887. Gyulai István. 521–524. p.

1885. június 9. A-58.b. számú irat

Kertessy Elek írásai

[Az eredeti kötetben az 1885. június 12-én kelt B-277. számú levél után bekötve.]

Igen tisztelt üggytárs!

„Gyümölcsészeti Füzetek” III. kötetét meg kaptam.

Engedje, hogy hazai gyümölcsészetünk érdekében hazafiui őszinte köszöneteimet jelentsem ki e’ sorok által tartalmáért! –

Én mint már néhány évvel előbb megírtam 863 óta bajlódom magán szenvedélyből a gy(ümölcs)fa iskolával ’s legutóbb ezzel egybekapcsolva a gyüm. fajok próbálása végett a fajfákkal is.

Úgy észlelem, hogy a „pusztai sárga almának” Somogy is hazája leend.

Törpe fáim alanyául több év óta „paradicsom alma” fát használók! vajjon ebből az ősszel az ajánlott úrtól lehetne-e erősb törzsűeket 2–3 éveseket kapni alanyokul?

A gyümölcsészet érdekében többször írogatván a szaklapok rovataiba, oda törekedtem, hogy gyfa tenyésztést megkedveltessem, ’s e’ végett istápolás tekintetéből egyesekhez is írogattam: ezek közül csatolom a 882. év Decz. hóban gf. Széchényi földm. min. urhoz írott levelem fogalmazványának szó szerinti másolatát; – ha ideje engedi – tán a télen – sziveskedjék elolvasni!

Az ajánlott telep tulajdonos bizonyal küldend gyfa árjegyzéket annak idejében!

A csatolt másolatban említett Emlékiratot t. üggytárs urnak néhány év előtt – úgy emlékszem – megküldöttem*!

A midőn kérem, sziveskedjék megtartani üggy társi szíves emlékezeteiben, maradtam

Kaposvárott, 1885. Jun. 9.

őszinte tisztelője

Kertessy Elek

gy[ümölcs]fatelep tulajdonos

Persze, hogy meg! de akkor figyelmeztettem már hibájára: hanem úgy látszik, hogy ezt elfelejtette az atyafi!

B. M.

**1882. december 16. Kertessy Elek fogalmazványa gróf Széchenyi
földművelésügyi miniszternek**

Másolat a fogalmazványról

[Az eredeti kötetben az 1885. június 12-én kelt B-277. számú levél után folytatólagosan bekötve.]

16. XII. 882. este 9 órakor

Nagyméltóságú magyar királyi Földművelésügyi Országglár⁶³⁰ Úr!

Somogy fiához – Nagyméltóságodhoz – Somogy gyermeke – közigazgatásunk egyik kiválósága: a fatenyésztés érdekében bátor kodok eme sorokat intézni! :

Bocsásson meg nagyméltóságod néki, hogy az országglári amúgy is fontos és minden idejét elfoglalva tartó – teendői közben vakmerő nagyméltóságodat tiszteletteljesen megkeresni 's eme sorokban a „fatenyésztés szakában” kérdést tán némi – magas – figyelmére méltót is előadni:

Igen böltsen tudja Nagyméltóságod, hogy még ama primitív korban az ős természet földünket növényzettel borítá el, az embernek főéke, a magasb növényzet, vagyis az „élőfák”! – Mellőzve az élőfák használhatóságának tengernyi ágait ezek közül engedje Nagyméltóságod a „gyümölcsfatenyésztésre” irányoznom Kegyelmességed főfigyelmét!

A csak kissé figyelmes szemlélő is rögtön azon észleletre jut, hogy az élő fák közül a „gyümölcsfáké” az elsőség 's a főszerep, hogy a többi élőfák köréből a vezérpálmát magához ragadván, faanyagának többnmű értékesíthetése mellett a föld népeinek még gyümölcstével is szolgál! Ha a csak kevésbé észlelő és figyelő ember eme következtetésre jut, mit mond hassak akkor a szakférfiúról? A' mit oly honpolgárról, ki – mint Nagyméltóságod is – a műveltség 's tudomány magasabb színvonalán állván a többi szakkörébe vágó tengernyi teendők közben is gyümölcsfatenyésztetés ügyét is teendői egyik ágának – 's mint hinni akarom: fontos ágának tekinti 's ennek előnyeit több éveken át tapasztalá,

⁶³⁰ Ebben az időben Széchenyi Pál gróf, sárvári és felsővidéki (Sopron, Sopron vm., 1838. november 6. – Budapest, 1901. október 28.), politikus. – Nagybirtokos, Somogy megyei közigazdasági előadó. 1876-tól az OMGE alelnöke. Földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter volt Tisza Kálmán kormányában 1882. október 12-től 1889. április 9-ig. 1895-től a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt. elnöke. Az 1870-es években megszervezte a „Nagyatádi Gazdakör”-t.

de egyszersmind a Somogyban létekor általa megteremtett: nagyatádi gazdasági kör elnöki tisztében e' tárgyban e felől több vidékről bővebb tudomást is szerzett!

Nagyméltóságú országlár Úr. A föld összes országainak népe 's nemzetei közben elő forduló – úgy politicalai, valamint a nemzeteket alkotó egyes emberek társadalmi, avagy magán viszonyaik közben keletkezett – viszályokat a honszeretet fogalma parancsolja megszüntetni, avagy feledni akkor, a midőn a Zászló a honpolgárok felé lobogván nálunk a „tricolor” kápráztató színe a: „haza minden előtt” szavakat tündökölteti felénk!...

Eme pontot pedig azért bátorokdám felhozni, mert a fatenyésztés ügye – mint nagyméltóságod böltsen tudja – nem politicalai, avagy egyes magán egyének ügyei de „ez országos dolog”; – ennek felkarolata 's virágzóvá tételében minden párt – legyen ez Szabadelvű, mérsékelt ellenzéki, nemzetiségű avagy függetlenségi színezetű – bizonyonnyal egyetért! – Ennek felkarolása különben Hazánk testének egyik éltető erét képezvén, Nagyméltóságod bizonyonnyal nem vonandja meg a nemzetest életerejének kifejlesztéséhez a szükséges szellemi 's anyagi támogatást megadni, 's ismervén Nagyméltóságod – Széchényi István rokonvére lévén – honszerető 's népboldogító tulajdonait hatalmas befolyásánál fogva oda fog törekedni, hogy a fatenyésztés ügye – ne, mint eddig is – pangjon de eme tespedésből kiemelkedve hazánk felvirágzását 's polgártársaink anyagi jólétét is egyben előmozdítani hivatva is legyen! –

Nagyméltóságú országlár Úr! A Kulcs – királyunk ő felsége betse⁶³¹ által kegyelmességed kezeibe adatván, erős akarata, erélye 's ügy buzgósa folytán kérem nyissa fel a mi véres verítékünk által szerzette 's tőlünk adó fejében behajtott kincsek befogadására alakított pénztár zárjait 's vegye ki belőle ama összeget, a mely évenként szükséges hazánkknak 's így nekünk, azért hogy a több év óta a természeti szoros arány szem előtt nem tartásával a climaticai viszonyok meg bomlása folytán reánk zúduló elemi csapások féken tartására kellő „lecsapolt víz mennyiségek 's a légköri párakat nagy mérvben szolgáltató magasb növényezet” ismételi előidézését ténylegesíteni hivatva leend! –

Botsásson meg Kegyelemességed! Én – e sorok szerény írója – nem tudok hízelegni 's ez által – nem akarom – hogy Nagyméltóságodat hízelgő beszéddel legyek szerencsés ügyünk részére megnyerni – de beszélek „hazánk felvirágzása 's népeink jólétre emelése” érdekében őszinte 's nyílt

⁶³¹ Nehezen olvasható szó, talán tetzése.

szavakkal a miket kegyed valódiaknak tarthatván, íróját ama remény táplálja, hogy e tárgyban előterjesztéseinek hitelt adand! –

„Tehát nyiltan s őszintén beszélek.”

Hazánk fatenyésztési ügye tehát mint áll jelenleg?

„Sehogy!” – „Pang”

Már a felemás – ideiglenes – időszakban, a 60-as években a m. kir. helytartó tanács rendelete folytán minden község köteles volt faiskolák számára bizonyos nagyságú területet adni, avagy a volt földes uraktól kieszközölni 's ezt csupán fatenyésztésre felhasználni! –

'S az alakított terület valjon használtatott-e a kitűzött célra? - - - Aligha! – A neve ugyan – mint ilyen – szerepelt, ámde ahány a tanító, avagy bíró, 's jegyző káposztáját, répa, saláta, más ezekhez hasonló növényzetét mutathatá elő! –

– 'S tán jelenleg ez másként lenne!? –

– Éppen úgy van – csekély kivétellel – most is, mint vala évekkel előbb.

– 'S mi oka lehet ennek? –

– A főök – minden esetre – az e' szak tanítására hivatott „néptanító” potom díjazásában rejlik! –

A néptanítótól megkívánják a tanítást, 's a törvényhozás néki minimum 300 ftot adat; – a falu népe pedig a 300 fthoz – zsebeérdekből – makatsul rakaszkodván[*sic!*] többet annál adni nem akar! – Ugyan kérdem: mi az a 300 ft?”

– „Semmi!” – Ezért úgy – a hogyan – tanítsa a falu gyermekeit a meg szabot időben 's aztán a lehetőségig azon törekszik, hogy szabad óráiban szerezzen magának mellékes munkája által – még néhány garast mintsem hogy a fatenyésztés szakában – az ezért semi díját sem nyerő tanító – oktassa a község gyermekeit az e' körüli fogásokra; – tehát inkább más úton igyekezend magának pénzt szerezni, mintsem a fatenyésztés ügyében oktatván, fáradván – anyagi szempontból – mitse nyerjen! –

– Mert hát a néptanító is ember lévén, a hatalmas úr – a gyomor – néki is parantsol ám! –

– 1874. évben magam a fatenyésztés érdekében egy emlékiratot adék bé mk. földm. ügyi országglársághoz 's ugyan ezt kissé későbbben a „nagy atádi gazdasági kör”-hez a melyet nagyméltóságodtól nyert értesítés szerint ott el nem fogadhattak, s hogy el nem fogadhattak, úgy vélem, hogy

a benne körülírt „adónem”-féle befizetés okozhatá, a mennyiben az orsz.[ágos] teendők körébe tartozik.

— Ugyan ezen emlékiratot engedje Nagyméltóságod ismét kegyeibe ajánlanom – csatolnom, 's kérni, méltóztatnék a benne foglaltakat betses és magas figyelmére méltatni!

— Hazánkban a fatenyésztés sikeres keresztül vihetését a községenként meg lévő avagy alakítandó faiskolák fölötti felügyelettel megbízandó: „megyei avagy kerületi közültetvényi felügyelői tiszt” – felállításával véljük elérhetni!

— Az emlékiratomban kifejtett általános adózásra vagyis tulajdonképpen költsönre – vonatkozólag tervezetem oda módosítom, hogy az adózás a kevesebb földbirtokkal, p. o. 50 holdig bírókra terjedjen; – az ezen fölüli birtokosok pedig köteleztetnének saját maguk faiskolát alakítani, 's úgy a községi – mint az ily kötelesség szerűleg alakítandó faiskolák fölötti szigorú fölügyelet 's a hanyagoknak felelősségei vonásuk a felállítandó: „közültetményi felügyelő” szakkörébe váгна!

— 'S így ezen felállítandó megyei – avagy ker. közültem. felügyelő tiszte leendene Nagyméltóságodhoz – mint e' szakbéli tártza országlárjához, az évi – avagy negyed évenkénti jelentéseket megye avagy kerületenként egy táblás kimutatásban egybefoglaltan béterjeszteni! –

A fa tenyésztés, 's az e' körüli oktatás a néptanító kötelmeül tekintetvén, ha már a törvény koldus módon gondoskodott róluk, úgy a bėjövendő összegből – a községi fatenyésztés eredményérei tekintettel – nyerhetne bizonyos százalékot fáradalmai jutalmául! –

Ily módon véljük mi a természet alkotta 's háztartásában a föld climaticai viszonyainak rendezésére szolgáló magasb növényzetet 's ezzel együttesen mint a csatolt emlékiratom kifejti – a csatornázás keresztül vitelét 's általuk polgártársaink adóképeségét, tehát Hazánk felvirágoztatását 's népeink jobb létét – a lehető legmagasabb fokra emelhetni! –

A mi a gy.[ümölcs] fajoknak egyik vagy másik vidékekeni kisebb avagy nagyobb mérvben díszlését illeti, erre nézve – tapasztalásunk folytán – véleményünk, hogy kerületenként, de még jobb lenne megyénként: „próba faiskolákat” állítani fel 's ezek kezelőiül jó nevű egyéneket (közültetményi felügyelőket) nyerni meg, kik is – évek folytán – a vidékükön diszlendő hiteles gy. [ümölcs] fajokat kipróbálván, – azon fajok, mik vidékükön béválándnának, ajánltatnának csak azon vidék gyümöltseiül terjesztetni 's szaporíttatni! –

‘S eme – most felhozott – érvelésünk, hogy nem homokzátonyra kárhoztatott álitás, szabadjon kegyelmességed magas figyelmét a r[ákos]. palotai Lukácsy⁶³² – ‘s a csanád megyei Beretzký-féle próba gy[ümölcs]-fatelepre kikérni! Tudjuk, miszerint Nagyméltóságod nem csak ezekről, de az országban még, számos helyen létező hason telepekről is magas tudomással bír! ‘s a fennebbieket nem is a célból valánk bátrak felhozni, mintha Kegyelmességed felőlők tudomással nem bírna, – de kiválólag azért, hogy különösen az utóbbi – a csanádmegyei Beretzký-féle a kipróbált gy.[ümölcs]fajok hitelessége tekintetében nem csak az országban, de még külföldön is **magas** elismerésben részesül!

Az említett mindkét telep magán telepítmény ‘s mint ilyen bizony nagyon megviseli – az éveket igénylő, kísérletek befejezhetése, avagy folytatólagos üzése végett – a vállalkozó ‘s nem éppen fényes anyagi viszonyok közt lévő szenvedélyes gy.[ümölcs]fabarát erszényét ‘s éppen e’ miatt néhány évvel előbb a Lukácsy-féle – még most – a mint biztosan tudjuk – a csanádmegyei Bereczkýféle kísérleti gy[ümölcs]fatelepe megszűnni, avagy anyagi ügy miatt más – tán e’ téren laicus – kézre kerülend.

Igen szomorító dolog reánk – gy[ümölcs]fabarátokra – nézve eme leverő esemény tudása, mely téren mi, – a magán gy[ümölcs]faiskolák miatt majdnem koldúsokká vált ügybarátok – nem tehetünk mást, mintha a m[agyar]k[irályi]. kormány magas figyelmét felkérjük ez ügybeni mozzanatokra ‘s kérjük őt a cél szentsége ‘s magasztossága végett, hogy különösen a „mező kováts házai Bereczkýféle próba gy[ümölcs]fatelepet” édes hazánk részére megváltani, vagy hozzá az esetben, ha Bereczký azt

⁶³² Lukácsy Sándor (Lukácsi), hutirai (Tápiósáp, Pest vm. 1815. január 20. – Bp., 1880. december 14.), kertész, pomológus és író. Eredetileg ügyvéd akart lenni. 1848 előtt faiskolát rendezett be Káposztásmegyeren. A szabadságharcban honvéd hadbiztos volt. A szabadságharc leverése után, 1849-ben Rákospalotán létesített gyümölcsöskertet és faiskolát. 1858-ban megalakította az 1863-ig működő Magyar Kertészeti Társulatot, amelynek a titkára lett. A Társulat égisze alatt kertészeti és gyümölcsészeti központi csarnokot alapított, amelynek saját rákospalotai kertjét is átadta, és ehhez Faápolókat Képző Intézetet csatolt. Az 1860-as évek végétől mint miniszteri biztos a községi faiskolák ügyét szervezte és irányította. Saját szerkesztésű lapjaiban megjelent cikkein kívül főbb művei a következők: *Selyem és eperfatermesztés*. (Pest, 1857. 64 lap); *A szőlő kerti művelése rajzokkal*. (Hazai viszonyokra átdolgozta.) (Pest, 1863. 53 lap); *Méltóságos várbogytai Bogytai Lajos cs. kir. kamarás úr badacsonyi szőlőgyűjteményének lajstroma*. (Pest, 1863. 47 lap); *A magyar Alföld befásítása*. (Pest, 1864. 83 lap); *Gazdasági kis káté*. (Pest, 1869. 70 lap); *A fatermesztés, olvasókönyv a népiskolák használatára ...* (Vácz, 1871. 117 lap); Szerkesztette a *Kerti Gazdaság* és a *Népkert* című folyóiratok 1857-től haláláig, a *Belgazdasági Kis Közlöny* című periodikát 1856 és 1864 között, és a *Gazdasági Utasítások* című időszaki lapot 1869–1870-ben. Kiadta a „*Kerti gazdaság könyvtára*” című sorozat I–V. kötetét. – Irodalom: Lukácsy Sándor (*Vasárnapi Újság*, 1850. évf. 51. szám.); GALGÓCZY K. 1885.; BALÁZS GY. 1988.; RÉVAI 13. köt. 43. p.; MAGYAR II. köt. 103. p.

tovább kezelni hajlandó nem lenne, egy megbízható szakférfiút rendelni kegyeskedjék!

A gy.[ümölcs] fajoknak hitelessége tekintetében mi (ki e téren 20-dik éve magán telepünkön közreműködünk) a hazában csekély telepet tudunk 's csekély között előttünk „első rendben” a csanádmegyei mező kovácsházai Bereczkyféle; – másod rendben (addig, míg Keszthelyen Belke⁶³³ főkertész kezelte, – bár a mostani Villási Pált⁶³⁴ is hitelesnek tartják) a keszthelyi m[agyar]k[irályi]. gazdasági faiskola; – harmad rendben a debretzeni földműves iskola tűnt ki, oly annyira, hogy a fentebbiekből eredett gy[ümölcs]fajok hitelessége kifogás alá nem eshetett! –

A budai országos, – úgy a bátorkeszi Kovács Jósefféle faiskolák fajai nem hitelesek, 's igen sajnós az előbbire nézve, hogy „országos” nevet viselvén gyakran silány gyümölcsöt termő fajokat adnak hamis nevek alatt ki az országba széjjel, a helyett, hogy törekednének az „országos” nevet legalább hitelesség tekintetében megbetsülni! –

(Mi – ki ez igénytelen sorokat „Memorandum” tartalommal is egyszersmind Kegyelemességhez írjuk – 1879 évben újból alakított faiskoláink számára az ojtó ágakat a Keszthelyi faiskolából Belke

⁶³³ Belke Tivadar (másutt Tódor)(Königsberg, 1820 – Keszthely, 1875. október 8.) 1867-től haláláig a Keszthelyi Gazdasági Tanintézet főkertésze, több gyümölcsfaj nemesítője, felfedezője. Művei: *Kurzgefasste und leichte Anleitung zur Erziehung von Obstbäumen*. Hermannstadt. 1857.; *Bogyay Lajos badacsonyi szőlőjében gyűjteményezett szőlőfajoknak sor- és betűszerinti kiadása*. Összeállította: Belke Tivadar. (Nagykanizsa, 1870). Cikkei gazdasági szaklapokban jelentek meg: *Gyakorlati Mezőgazda* (1872–1874), *Kertész Gazda* (1872), *Erdélyi Gazda* (1873), *Gazdasági Lapok* (1873), *Wochenblatt für Land- und Forstwirthe* (1873), *Földművelési Érdekeink* (1874) és *Borászati Lapok* (1874). „Belke Tivadar, kertésztanár a keszthelyi gazd. tanintézetben. B. M.” Már 1869-ben kormányhoz intézett felhívásában indítványozta a szőlőtőke és venyigeszállítás „kérlelhetetlen szigorral való beszüntetését” a filoxéra terjedésének mérséklésére. (In: Zalai Közlöny, 1879. november 16. Helyi hírek rovat, Keszthely.). „Belke Tivadar, a keszthelyi magy. kir. gazdasági tanintézet főkertésze és tanára f. hó' 9-én szélhűdés következtén hirtelen elhunyt 48 éves korában.” *Vasárnapi Újság*, 22. évf. 1875. október 17. Halálozások rovat, 669. p. – Irodalom: SZINNYEI; KESZTHELYI ÉLETRAJZI [Megtekintve 2013. május]

<http://193.225.122.118/eletrajzilexikon/?dir=B#BELKE%20T%C3%93DOR>

⁶³⁴ Villási Pál (eredetileg: Gápel) (Léva, ma Levice, Szlovákia, 1820. november 3. – Bp., 1888. december 26.) jogász, tanár, kertészeti szakíró. A győri jogakadémia elvégzése (1841) után ügyvédbojtár lett. 1843–1844-ben Bars vm. követe mellett részt vett az országgyűlésen. 1845-ben Pesten ügyvédi vizsgát tett. 1846–1847-ben Bars vármegye alügyésze. Mint tűzér részt vett a szabadságharcban; utána egy ideig bujkált. 1850-től 1865-ig nevelő, majd felesége birtokán kertészkedett 1873-ig. A magyaróvári gazdasági tanintézet elvégzése után 1875–1886-ban a keszthelyi gazdasági tanintézetben a kertészet tanára. 1879–1880-ban Mosonmagyaróváron is tanított. Keszthely határában ő fedezte fel a Cserszegi mézes cseresznyefajtát. Különösen a korai őszibarackok és más gyümölcsök elterjesztésén fáradozott. 1880-ban megalapította és haláláig szerkesztette a *Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetek*-et. Termékeny szakíró volt. – Főbb művei: *A gyümölcsfának tenyésztése és ápolása*. (Bp. 1889). – Irodalom: GALGÓCZY K. 1891.; BALÁS Á. 1897; SZABÓ 1995-a; MAGYAR ÉLETRAJZI 2. kötet. 1002. p.

főkertészől, – és Bereczkýtól m[ező]. Kovácsházáról nyertük, 's szaporított gy.[ümölcs] fáinkat itt Somogy székhelyén Kaposvárbán nagyobb részben próba fákká alakítván ezeken kíséreljük a számtalan gy[ümölcs]fajoknak vidékünköni mikénti díszlésének észlelését! –)

Nagyméltóságú kegyelmes m[agyar] k[irályi] országlár Úr! Botsásson meg ezen – hazánk gyümölcsészetének érdekében írott – sorainkért 's engedje azon vakmerőséget nekünk szenvedélyes gy[ümölcs]fa tenyésztőknek, hogy kérdésképp, de teljes 's alázatos tisztelettel felvethessük eme tételt Előtte: „Somogy vmegye kebele adá kegyelmességedet az ország bíboros székéhez országlárul; nem lenne-e hajlandó Somogynak – legédesanyjának – ama kedvezményt tenni, hogy hazánk számtalan gy[ümölcs]. fajainak vidékünköni kipróbálása szempontjából – hatalmas befolyásánál fogva – egy kísérleti orsz. gy[ümölcs]. telepet felállítani Kaposvározt!?” –

A midőn Kegyelmességedet tisztelettel kérném, méltóztatnék jelen soraimmal a csatolt „Emlékiratot” is kegyesen fogadni, 's feltenni, de el is hinni felőlünk azt, hogy mindezeket nem önző személyes indokból, de csakis drága hazánk 's népeink javára tevők le a haza oltárára Kegyelmességed kezeibe, bizton tudván, hogy a haza javát előmozdítani tudó 's akaró Széchenyi vevé át azokat, a kitől az ily vakmerő 's hosszadalmas írásért botsánátát kéri 's megnyerhetni reményli. Nagyméltóságod alázatos szolgálja

Kertessi Elek

m[agyar]k.[irályi] gy[gyümölcs]fa tulajdonos

Kivülről írónnal: exped. Gróf Széchenyi Pálhoz „Emlékiratommal együtt”

19. XII. 882. Kertessi m.k.

* * *

1885. június 10. A-59.a. számú irat

[Az eredeti kötetben a 1885. június 8. B-276. számú levél után bekötve]

Másolat az eredeti iratról

„Az „Erdélyi Gazda” Szerkesztőjének

Ajánlva

Tekintetes Gamauf Vilmos úrnak

hazafiúi tisztelettel

Kolosvár (Erdély)

Mező-Kovácsháza, Jun. 10. 1885.

Tisztelt Szerkesztő Úr!

Isten meg segített arra is, hogy valahára beválthassam ígéretemet.
Íme! Ide mellékelve küldök egy cikket az Erdélyi Gazda számára.

Hazafiúi jóindulatába ajánlva maradok

őszinte tisztelője

Bereczki Máté”

- - -

Másolat Bereczki Máté kéziratáról:

[Az eredeti kötetben az 1885. június 8-i B-276. számú levél után bekötve]

Mire való az a sok gyümölcsfaj?⁶³⁵

E kérdést részint gúnyolódva, részint szánakozólag nem egyszer vetik föl hazánkban, azok ellenében, a kik a fajokat gyűjtik; mert a laikusok annak sem célját, sem hasznát nem bírják felfogni.

Jelen értekezésem tárgyaúl kész akarva választám e kérdést, hogy – a mennyire tőlem telhetik – megvilágosítsam azt; mert országos szégyennek tartom, ha akadnak még napjainkban is, akik e kérdést fölvetik és oly hebehurgyán oldják meg, mint azt a laikusok megoldani szokták.

A gyümölcs nemcsak táplálék: hanem, mint csemege, egyúttal fényűzési cikk is.

⁶³⁵ E cikk kiadott, javított változata megtalálható a Bereczki által írt és szerkesztett Gyümölcsészeti vázlatok IV. kötetében: Függelék I. „Mire való az a sok gyümölcsfaj?” címmel. Itteni lábjegyzete szerint Bereczki fontosnak tartotta, hogy tisztázzon két gyakran emlegetett kifogást, amint írta: „Két kérdésre igyekszem itt, tőlem telhetőleg megfelelni, a mely kérdéseket többször hallottam fölvetni s hiszem, hogy ez után is többször fognak még fölvetni.” BERECKI 4. kötet, 1887. 521–524. p. Az egyik az előbb fölvetett kérdés, a másik: „Van-e jogosultsága az irodalomban az »Oltani« szó mellett az »Ojtani« szónak?”

A táplálékot mindenkinek, a ki anyától született, meg kell szereznie, mert táplálék nélkül, a föld hátán senki meg nem élhet: de a fényűzési czikket bízvást nélkülözheti mindenki; mert a nélkül a földön nincs veszélyeztetve a megélhetés.

A Biblia szerint isten az embert bódogságra teremtette: de, mert vétkezett az ember; isten arra kárhoztatá őt, hogy arcza veritékével keresse kenyerét táplálékát.

És az ember nem tekénti azt büntetésnek; mert a' munkában, a munka szeretetében olyan kulcsot adott neki a teremő, melyel az elvesztett bódogság kapuját, csak akarnia kell, ismét kinyithatja.

Midőn aztán az ember arcza veritékével megkereste táplálékát, és így megélhetése a' földön már biztosítva vólt; keresni kezdette az elvesztett bódogságot, és oda törekedett, hogy táplálékát minél kevesebb fáradsággal kereshesse be és minél változatosabbá tehesse azt; mert magára nézve az életet kellemessé tenni csak így remélhette.

Megízlelte a folyamok, tavak és tengerek lakóit, és sokat azok között igen jónak talált; megízlelte az erdők, mezők szelíd és vad állatait, megízlelte a lég madarait és sokat azok közül is igen jónak talált; megízlelte a gyümölcsöző fák ezer és ezer féle gyümölcsseit és azok közül is egyiket jobbnak találta, mint a másikat.

A' hol aztán a' vizek lakóihoz könnyen hozzá férhetett; igyekezett változatossá tenni a táplálékát az által, hogy ma egy, hólnap már más másféle vízi állatot kerített asztalára. A' hol a szelíd és vad állatokhoz juthatott el könnyű szerrel; ott a fajok sokaságában válogatott és úgy tette változatossá táplálékát. A' hol az anyatermészet élvezhető gyümölcsöket termő fákat bőségesen nevelt ott az ember legkönnyebben juthatott el a változatosnál változatosabb táplálékhoz; melyből a fák-ról szóra sem érdemes fáradsággal gyűjthetett magának elegendőt nem csak ott, a' hol soha sincs tél, hanem még a mérsékelt földöv alatt is tavasztól kezdve egy újabb tavasz beálltaig

Idő jártával aztán annyira is megszerette az ember a gyümölcsöző fákat, hogy a' hol csak megtelepült a' föld hátán, és olyanokat helyben nem talált; maga igyekezett azokat távolabb vidékről át plántálni 's lakóhelye körül elszaporítani.

Aztán év ezredek lefolyása alatt annyira is megszokta az ember a változatosságot táplálékában, hogy ha csak egyetlen egy táplálékra vólna folyvást kényszerítve, – mint van pl. a tormába esett féreg is – boldogtalannak érezné magát a föld hátán.

A változatosság kedvelése most már vérébe gyökerezett, tulajdona lőn az az embernek úgy annyira, hogy a' nélkül az életet nem is tudná magának elképzelni.

Arra való tehát az a sok gyümölcsfaj, hogy – a' mit az életben folyvást keresünk, – megtaláljuk abban a változatosságot.

Az ízlés még a táplálékban is annyiféle, a' hány ember van a földhátán, sőt még ugyanazon egy emberben is, az élet különböző szokás szerint különböző képen változik az meg. Másféle táplálék kedves a gyermeknek és egészen másféle a meglett embernek vagy az öregeknek is. A' mely gyümölcsöt gyermek korunkban a gyümölcsök „netovább”-jának tartottunk, azt meglett korunkban szánakozó pillantásra sem tartjuk méltónak. Az egészséges ember másféle táplálékra vágyakozik, másféle táplálék után eped az is, a' kit cserben hagyott az egészség.

A gyümölcsész, a' ki szenvedéllyel gyűjti sokaságát a' gyümölcs fajoknak, oda törekszik, hogy gyűjteményében kiki föl találhassa a saját ízlésének meg felelő gyümölcsöket; oda törekszik, hogy a fajok sokaságából kitanulja: melyek a' sok közül azok, a' melyek gyümölcsaik jósága mellett legvígabban nőnek, a' melyek vidéke viszonyai közé legjobban beillenek, leg többet teremnek? Szóval a' melyeknek nagyban való tenyésztése legtöbb jövedelmet hajthatna saját vidékének, és így a' vidék jólétében, közvetve édes hazáknak is?

Nem vétkezik-e tehát hazája ellen az, a' ki ama szánakozás vagy gúnyosan fölvetett kérdés által, hogy „Mire való az a' sok gyümölcs faj?” kedvét szegi mindazoknak, a' kiknek módjuk volna fajokat gyűjteni és tehetségük is volna gyűjteményükben hasznos tanulmányokat szerezni és hátra hagyni nemzetük számára?

Kinek volna olyan dolgokba kezdeni, a' minek értékét, becsét sokan nem bírják vagy nem akarják elismerni? Kinek volna kedve olyan dologba fogni, mely által igyekezetéért nem hogy dicséretet arathatna, de sőt szánalom vagy gúny tárgyának teszi ki magát?

Abban a kérdésben, hogy „Mire való az a' sok gyümölcs faj?” szerintem sokak részéről a' gyümölcsészetnek tudatlanságból való kicsinlése és megvetése van kifejezve

Országos szégyennek tartom én azt, hogy még napjainkban is sokan akadnak honfitársaink közül olyanok, a' kik kicsinylőleg szólnak a' gyümölcsészetről, melynek áldásos voltáról a' művelt világ minden nemzete megvan már győződve.

Németek, francziák, angolok itt Európában, és Éjszak Amerika művelt népei úgy tekintik a' gyümölcsészetet, ezeket a' szegény napszámosokat, a' kik a' gyümölcsészetet művelik, úgy tekintik mondom,

mint a' kik az emberi nem hálájára legérdemesebbek, és méltóak; mert ezek szerény munkájukkal nemcsak a jelennek használnak, hanem még a jövőendő nemzedékek jóllétének előmozdítására is törekcszenek.

Illó dolognak tartom tehát, hogy mi is, – ha a művelt nemzetek sorába akarunk tartozni, – oda törekedjünk, hogy a' mi nem vólt ekkoráig, legyen legalább ezután minél több gyümölcscsaze a' magyar hazának. Ne kérdezzük, hogy „Mire való az a sok gyümölcscsfaj? ” hanem mindenkit, a' kit isten a gyümölcscsre szenvedélyével megáldott, buzdítsunk, lelkesítsünk arra; hogy igyekezzék minél több gyümölcscs fajt össze gyűjteni, megismerni és tanulmányozni, szóval magát szakértő gyümölcscsszé kiképezni.

A gyümölcscsészet haszonhajtóvá, a jóllét egyik forrásává csak ekkor válhatik, ha a' haza minden egyes vidékére nem egy, hanem több gyümölcscs ismerő és szakértő is jut, a' kik a gyümölcscs fajok sokaságából türelemmel folytatott tanulmány után ki tudják választani azokat, a' melyeket saját vidékükön legnagyobb haszonnal lehet tenyészteni.

Addig, a' míg nem lesz minden egyes vidéknek szakértő gyümölcscsaze, hijjába való üres beszéd marad az, hogy csak kevés, de jó fajt igyekezzünk nagyban tenyészteni.

Ki áll jót érte, hogy azok a gyümölcscs fajok, a' melyeket nagyban való tenyésztésre melegen ajánlanak nekünk olyan gyümölcscsészek, a' kik messze laknak tőlünk – nem lesznek é a mi vidékünk sajátos viszonyai közt meddők vagy értéktelenek? Hogyan tudjuk meg, hogy a tőlünk messze lakó gyümölcscsészek által nagyban való tenyésztésre ajánlott fajok közül melyeket vegyük be azon kevés faj közzé, a' melyeket a vidékünkön a legnagyobb haszonnal lehetne tenyésztenünk? Hiszen munkájában csaknem valamennyi gyümölcscsész már más fajokat emleget föl olyanok gyanánt, a' melyek átalános elterjesztésre is méltók úgy annyira, hogy már csak ezen, átalános elterjesztésre ajánlott fajok száma is olyan nagy, hogy abból a vidékünkre való kevés fajt még a leg jártasabb gyümölcscsész is csak akkor vólna képes helyesen megválasztani, ha előbb valamennyi vidékünk viszonylatai közt is kipróbálta vólna! Akarjuk – nem akarjuk, rávagunk tehát szorulva, hogy még az a kevés, de biztos haszonnal terjeszthető fajt is, a' melyeket vidékünkön nagyban akarnánk terjeszteni, az ilyenektől ajánlott sok faj közül előbb magnak tanuljuk ki, mert csak akkor kezdhetünk aztán biztos siker reményével a' nagyban való tenyésztéshez.

Ne beszéljünk tehát kicsinylőleg a gyümölcscsészetről és a gyümölcscsészek munkájáról, ha azt akarjuk, hogy hazánk fiatalsága közül mind azok, a' kiket isten a' gyümölcscsészet szenvedélyével megáldott, kedvet kapjanak fajokat gyűjteni és magukat szakértő gyümölcscsészekké kiképezni! Hiszen megvan írva abban a' könyvben, melyet a gyümölcscsészet

egyik, meleg keblű barátja, a magyar gyümölcsészet Bibliájának keresztelt hogy

„A gyümölcsészet egy, áldással teljes tudomány. Olyan, mint a szeretet vallása, mely az egész világot boldogítani 's keblére ölelni törekszik.” És hogy

„Szent és áldott a' gyümölcsész munkája, mert ő avval oda törekszik, hogy letörölje, – habár csak részben is – az emberiség homlokáról azt a verítéket, melyet annak izzadnia kell, hogy e földön megélhessen.”

Ha aztán többen is akadnak, a' kiket e lélek emelő tudat a gyümölcsészet tanulmányozására ösztönöz; a' kik úgy a hazai mind a külföldről már egyszer behozott gyümölcsészeti kincseket mind össze gyűjteni, hitelesen föntartani és elterjeszteni igyekszenek, mennyi haszon háramlik ebből a' magyar hazára? Ki tudná azt kiszámítani?

Hiszen eddig, gyümölcsészeti tekintetben valóságos adófizetői voltunk a' külföldnek!

Ojtványokért, ojtó vesszőért, sótt még gyümölcsért is, mennyi pénz vándorolt ki eddig a hazából? Képzelné is sok az.

Legyenek csak egyszer elegendő számmal szakértő gyümölcsészeink, a' kiknél folyvást készen kaphassuk mindazt, a' miért eddig kül földre szorultunk, bizony, hogy akkor nem maradunk többé adófizetői a külföldnek: bizonyos, hogy akkor minden vidéknek kilesznek mutatva azon fajai, a' melyeket ott eladás végett nagyban és biztos haszonnal tenyészthet mindenki: de az is bizonyos, hogy kevesen fogják megelégtetni azt a néhány pénzelő gyümölcs fajt, hanem azok mellett saját használatára tenyészteni fog kiki még más fajokat is, a' melyek neki itt vagy ott különösen meg tetszenek. – Kinek jutna eszébe valakit azért kárhozatni, hogy asztalát nem egy, hanem többféle gyümölccsel akarja földíszíteni? Hogy a nélkülözhetetlen mellett, mint ártatlan fényűzési czikket, többféle gyümölcs fajt is igyekszik magának beszerezni? Hiszen úgy volt az kezdettől fogva és úgy is leszen világ végiglen, a' míg ember él a földön, hogy egyiknek egy, másiknak más, százaknak és ezreknek száz és ezer gyümölcs faj tetszik és tetszhetik meg!

Milyen szerencse és haszon lesz az a hazára nézve, ha mindenki föltalálhatja és készen kaphatja itt, ben a hazában mind azon gyümölcs fajt, a' mi neki tetszik, és a' mire sóvárog, és nem kell többé a' végett pénzéért is, idegen országban kuncsorogni?!

Mind azon gyümölcs faj, – legyenek bár ezek hazaiak vagy külföldről ide származottak, – a' melyeket már itthon is, hiteles kézből, ennél vagy annál a gyümölcsészünknel be lehet szerezni, együtt véve olyan élő

tőke, mely évről évre kamatozni fog a hazának, és nem – miképp eddig – az idegeneknek.

Becsüljük meg ezt a' tőkét, ezt a kamatozó kincset és mind azokat, a' kik számunkra e kincset megőrzi, és ne ócsároljuk többé ezt a sok gyümölcsfajt!

Isten nem ok nélkül teremtette, és állítja elő még napjainkban is a' gyümölcs fajok sokaságát és sokféleségét.

Áldás ez a' sokféleség az emberre nézve, a' ki hiába keresi a' földön a' valódi, az állandó boldogságot; mert azt nem találja itt meg soha! Áldás ez az emberre nézve, a' ki oda van utalva, hogy a' változatosságba keresse és igyekezzék föl találni azt, a' mi neki kellemessé teszi a' földön a' megélhetést.

A' ki gunyolódva beszél arról, a' mit isten adott az embernek, hogyan kívánhatja, hogy része legyen isten áldásában?

A' ki méltó akar lenni isten áldására; becsülje meg az isten áldását, és ne kérdezze többé, hogy „Mire való az a sok gyümölcs faj?”

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. június 10. D-241. számú levél

„Mező-Tur, 1885. június 10.

Kedves Barátom!

F. hó 8-án kelt becses leveledet mellékleteivel együtt még tegnap meg kaptam, a' mellékleteket nagy örömmel azonnal lemásolva, jelen levelemmel együtt tetetem fel a' postára.

„Mire való az a' sok gyümölcsfaj? ” című megjelenésére valóban nagy szükség vólt, mert nem csak a' laikusok, hanem még a' magokat gyümölcsészeknek tartók nyomtatásban megjelent cikkeikből is ki lehetett olvasni azon szerintök nagy bölcsességet eláruló 's lamentáló szavakat: „Mire való ez a' sok gyümölcsfaj?” No, te aztán megfelelsz nekik emberül!

A' mult hetekben volt nállam látogatóba Tatai István⁶³⁶ Szarvasi főiskolai volt, de most már nyugalmazott igazgató Tanár, ki Villásinak sógora. A' Tanár úr felemlíté előttem sógorának azon nyilatkozatát: mely elítéli és kevésre akarja redukálni a' sok gyümölcsfaj termelését. Azt hitte ebben én osztozok véle, hiszem, hogy te is. Csak hogy előbb ki kell tapasztalni, hogy mely fajok és hol tartandók fel. Abba pedig, – ha biztos alapra akarunk építeni, bele telik még fél század is, a' mostani gyümölcskertészkedéssel.

Köszönöm, hogy elküldötted a' cikket, köszönöm, hogy engemet a' leg korábbi elolvasásával mások felett kitüntetél. Nem járatom most az „Erdélyi Gazdát”. Ha te járatod, majd annak idejébe ird meg, hogy mely számaiba jelent meg azon cikk, hogy másolatom végén hivatkozhattam reá.

Cikked megjelenése által némi kötelezettséget vállaltál magadra; nevezetesen leírt fajaidnak egy önálló cikkbe való soltirozását[sic!]. Nő de ez nem késik, és megfér majd megjelenő vázlataid IV. kötetének megjelenő gyomrába.

A' lapokból olvasom: hogy Angliába a' gyümölcsstermés a' fagy miatt néhány későn virágzó fajon kívül megsemmisült.

Tegnap ettem meg az 1884ik évben termett utolsó almámat, mely Pogácsa alma volt.

A' nagy forróság miatt az alma erőssen hull, jól teszi, mert úgy sem fér egymástól. És a' mely gyümölcsfákról meg nem hull a' termés, azoknak ágait a termés majd lefogja tördelni, ha szeles eső lesz.

A' Villeneuve Hajagja szép gyümölcsöket hozott nállam a' múlt héten, de aligha érdemes azért a' nagybanni elterjesztésre, mert a' többi cseresznye fajokhoz viszonyítva jelen termését – terméketlen faj az?

⁶³⁶ Tatai István igazgató tanár, Szarvas – talán Tatai Sándor író nagyapja. Tatai István (Keszőhidegkút, 1821. márc. 7. – Szentlőrinc, 1888. jún. 12.), tanár. Tanulmányait Sopronban végezte, majd Jénában, Halléban és Berlinben költészeti és nyelvészeti tanulmányokat folytatott. 1846-tól tanár Sopronban. Részt vett az 1848-as első egyetemes tanügyi kongresszuson. Az 1848-as szabadságharc lelkes támogatója és résztvevője, emiatt a szabadságharc leverése után tanári állásától megfosztották. Az elnyomatás éveiben egy ideig Szarvason Petz Gyulánál húzódott meg. Innen 1850-ben Tiszaugra, majd Aradra menekült. 1855-től taníthatott a szarvasi főgimnáziumban, ahol 1856-tól 1884-ig, nyugdíjazásáig igazgató is volt. Az iskolai önállóság, a tanügyi reform, a magyar nyelvű oktatás és a hazafias szellemű nevelőmunka harcosa. – Fő művei: *Elemi fiú és leány tanulók szavaló és olvasó könyve* (Pest, 1847); *Grammatika...a neveléstannak szempontjaihoz szabva* (1847); *Protestáns gymnasiumaink és főtanodáink gyökeres átalakítása iránti javaslat* (Sopron, 1848); *Linguistikai jegyzetek a latin perfectum alakjairól* (1857); *A magyar nyelv hajlításáról* (1859). – Irodalom: Tóth Lajos: *Benka Gyula munkássága és a szarvasi nevelőképzés százéves története* (Szarvas, 1964). Forrás: MAGYAR ÉLETRAJZI 2. kötet, 827. p.

Politizálni kellene, de az rossz kedélyt csinál, pedig a' rossz kedély „erőssíti a' gyűlöletet, csökkenti a szeretetet”.

De azért meg nem álhatom, hogy cikkeidből azon buzgó imához hasonlítható bekezdést, mely így kezdődik „Szent és áldott ... hogy meg élhessen” ki ne bővítsem, így: hogy a' társadalom iránti kötelezettséget teljesíthesse, felcsigázott nagy adóját megfizethesse, hogy így nem csak magát, családját, hanem állati és növényi élősdiek szerint a' ~~testén-lévő~~ korhel naplopó dolog nélkül élő embereket is meg mentse az éhen halástól, aki érti azt már is.

Nem megy. Ma hajnalba kint voltam a Bári tanyánkon, hol 13 emberünk kaszál, talán kapok 1200 négyszög ölre holdanként 6 rudas szénát.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x202 mm nagyságú fehér lapra írta háromoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő. Válasz 12/6. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. június 12. B-277. számú levél

[Ennek a levélnek a mellékletei a kronológiai sorrend miatt e forráskiadványban korábban közölt, de az eredeti kötetben ezután bekötött alábbi levélmásolatok:

1885. június 9. A-58.b. számú iratok

– Kertessy Elek 1885. június 9-én kelt levele Bereczki Mátéhoz

– Kertessy Elek 1882. december 16-án kel folyamodványa gróf Széchenyi Pál földművelésügyi miniszterhez.]

„Mező-Kovácsháza, Jun. 12. 1885.

Kedves barátom!

Tegnap d. után egyszerre kaptam tőled két levelet. Egyik f. hó 10dikéről a másik 11ről szólt.

Kár volt elküldened a Gamaufnak szóló levélről a feladó vevényt. Hiszem, ha reklamálni kell, ugyanis csak Túron lehet azt reklamálni is.

Egyik leveledben a Villeneuve halyagjáról teszel említést. Ez a faj egészen kiveszett nálam az idén: de eszembe juttattad vele, hogy megkérdezzem tőled: megvan-e nálad a Germersdorfi nagy cseresznye, aztán a Büttner kései ropogósa. Ilyen nagy szemű, szép és finom cseresznyét még nem láttam életemben, mint ezek. Fiatal ojtványokban vannak meg nálam és így még csak keveset teremnek: de hiszem, hogy idősebb fákon még szebbek is lesznek gyümölcseik. –

Rendkívül érdekes az a kis történet a mit a 11dikéről írt leveledben közöltél velem. Elküldhetnéd a Függetlenségbe, mint a magyar nemzet lovagiasságának egy fényes bizonyítékát. Ilyen ragyogó vonást birjon fölmutatni a zsidó nemzet az ő történetének attól az idejétől kezdve, a mikor őket Mózes a mannát termő pusztákról, a fokhagymát termő ígérlet földére kivezette!

Egy, magáról nagyon sokat tartó somogyi embertől kaptam a mellékelt két db írást. Meg nem állhattam, hogy szegénynek föl ne nyissam szemét. Nem azért küldöm el neked a két db írást, hogy lemásold, hanem, hogy tartsd magadnál, mind a kettőt s legfőlebb válaszom jegyezd rá az egyiknek üres lapjára s aztán küld el neki. Ugy látom, hogy jó indulat van benne: hátha leszokik a hosszadalmas írmodorról s még egykor hasznos szolgálatot tehet a gyümölcsészetnek!? Ki tudja? az ördög nem alszik.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. június 12. A-59.b. számú irat

Bereczki Máté levele Kertessy Eleknek⁶³⁷

„Másolat

Tekintetes

Kertessy Elek faiskola tulajdonos úrnak

Kaposvár Somogy megye

ajánlva

Mező-Kovácsháza, Junius 12. 1885.

Tisztelt Szaktársam!

Vettem f. hó 9ről hozzám írt levelét a hozzá mellékelte másolattal együtt. Elolvastam becses sorait, látom, hogy paradicsom alanyokra volna szüksége. Van-e ilyen Petrovaynál? nem tudom. Tessék nála tudakozódni a' végett.

Csudálom, hogy ön, noha több év óta paradicsom alanyat használ törpe fái alá, mégis másoknál keres paradicsom alanyat. Hiszen ojtványai tövén kender módra hajt a' paradicsom alany! Mért nem iskolázza a hajtványokat? Nálam legalább oly impertinens módon hajtának a' gyök vagyis inkább a' tő sarjak a' paradicsom alanyra ojtott törpefák alatt, hogy tavasztól őszig három ízben is ki kell azokat tépnem, nehogy elöljék az ojtványaimat.

Elolvastam a' küldött levél másolatot is, mert hát én nagy elfoglaltságom mellett is inkább ráérek mindazt elolvasni, a' mi a gyümölcs részéről szól 's annak érdekében van írva, – inkább ráérek ezt tenni, mondom, mint a' földművelési miniszter, a' ki hozzá naponta érkező leveleket, folyamodványokat még össze számlálni sem lenne képes, nem hogy azok tartalmát elolvashatná.

⁶³⁷ Kertessy [Kertesi] Elek, pénztárnok. a kaposvári faiskola tulajdonosa, Bereczki Máté ismerőse. Somogy vármegye szolgálatában töltött 26 évet, ebből pénztárnoki hivatalban huszonkettőt, midőn 1889. május 4-én Kaposvár város pénztárnokának választották; ezen állásáról azonban 1892. november 30-án. lemondott. Ezen alkalmából és mentségül írta következő munkáját: *A hivatalos Kaposvár*. (A városi pénztárnok lemondási ügye.) Kaposvár, 1892. SZINNYEI. A Kisgát nevű dűlőből először 1907-ben Kertessy Elek parcellázott házhelyeket, ez az ún. Kertesi-telep Ezután épült ide a Magyar, a Kisgáti és a Kertalja utca. In: Magyar Digitális Helynévtár. Szerk. Dr. Hoffmann István egyetemi tanár (Debreceni Egyetem); Dr. Tóth Valéria egyetemi docens (Debreceni Egyetem); Dr. Schwing, Josef egyetemi tanár (Mannheimi Egyetem). A honlap a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékén készül a kutatóegyetemi program keretében, amelyet a TÁMOP 4.2.1./B-09/1/KONV-2010-0007 számú projekt támogat. [Megtekintve 2015.] <http://mna.unideb.hu/pdf/149kaposvar-sorhu.doc>

Sok jó eszme van az ön emlékiratában és a miniszterhez írt levelében is, de az a szerencsétlenség, hogy a jó eszméket a' szó áradatból kihalászni, kevés ember szánná rá magát. Jót állok róla, hogy az ön levelét és memorandumát a miniszter nem is látta meg, mert hivatalnokai csakhamar eltették azt láb alul; hogy nyoma sem maradjon. Igen: a miniszter helyett az a temérdek hivatalnok, a ki melléje van adva tartoznék a beérkezett leveleket, folyamodványokat elolvasni, és érdem szerint elintézni úgy, hogy a miniszternek magának teljesen elég, ha az elintézett ügydarabokra csak a nevét bigygyeszi is alá. Képzelje ön csak el! milyen hosszadalmas és komisz munka volna az, ha önnek naponta két-három ezer papirosra csak azt kellene oda írnia, „Kertessy Elek”! Valljon nem unná el ön az életét ha e munkát mégis naponta kellene végeznie? És a miniszternek naponta el kell ezt végeznie!! Hogyan kívánhatja tehát jó lélekkel tőle, hogy az ön Szt. Iván énekével egyenlő hosszúságú levelét, emlékiratát végig olvassa?! Az a hivatalnok pedig, a kinek kötelessége volna azt a' miniszter helyett elolvasni, szintén sok munkával van ám elfoglalva! Ő sem érkezik tehát arra, hogy órákig halászgasson a' szótengerben, hogy meg tudhassa, hogy tulajdon képen mit is akar ön?

Jót is merek állítani önnek arról, hogy az a hivatalnok, a' kinek kezébe került az ön memoránduma, és a miniszterhez írt levele, nem is olvasta azt végig: hanem mihelyt néhány mondatot elolvasott belőle, azonnal a papírkosárba dobta azt. Lássá, tisztelt szaktársam, így kellett aztán elveszniök azon jó eszméknek is, a' miket a' miniszter figyelmébe akart ajánlani! így kellett kárba mennie annak a szépen kiczikornyázott dicséretnek is, a' mit a miniszterre olyan bő kezűen ráhalmozott!! Levelének és memorandumának hosszadalmassága így tette aztán tönkre azt az eredményt a' mit azokkal elérni óhajtott!!!

Ha fiatal ember ön, tisztelt szak társam, akkor ajánlanám, hogy igyekezzék magát és eszméit kevés szóval kifejezni; mert a' betűtől sok ember irtózik. Ha aztán leszoktatta magát a' hosszadalmas írásról, biztos lehet, hogy sikerebben elérheti tollával is azt a' célát, a' mit elérni óhajtott.

Hazafias jó indulatába ajánlva maradok
honfitársa

Bereczki Máté”

„Rájegyezve:

A fenti másolat eredetijét nem Kaposvárra, hanem Mező-Kovácsházára küldöttem – ajánlva – vissza, kérve Bereczki Máté Barátomat, hogy az küldje ő.

De ő 1885. Jun. 20-án kelt levelében írja: hogy elküldötte Kaposvárra.
Dörgő Dániel”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. június 13. és 15. D-242. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Jún. 13. és 15.

Kedves Barátom!

Megengedj, hogy a' Kertessyhez címzett levelet nem ő hozzá, hanem tehozzád küldöm vissza.

Nagy nehezen bár, de mégis elolvastam Kertessynek a' szemet, méginkább a' türelmet nagymértékben igénybe vevő írását, és a' czikornyás irmodorán igen jó ízűeket nevettem. Bizony mondom, hogy az olyan nagy szolgálai alázatosság, – mint aminő a' Kertessy levelében mutatkozik – nem a' mi szabad szellemünknek való. De van benne sok jó akarat. Teljes munkád iránt nagy elismerés, gyümölcsészet iránt 20–30 éves szenvedély (nem olvastam végig levelét, mert különben nem irnád „Ha fiatal ön” (*Főlé írva: Öreg lehetett*) Meg kell neki bocsátani. Az igaz, hogy van „bogara”. És úgy feltekerte az eszét, mint „döglött borju a' farkát”. Szinte nevetségessé teszi a' gyümölcsészetet. Node „Minden ember olyan kalappal köszön, a' milyen van.” „A' majom is a saját fiát szereti.”

Én czikornyásan elhányt betűiből őt – a' mint maga is mondja ivó és mérges embernek gyanítom. Különben is a' tul a' Dunai ember sokat hisz magáról, míg magát Európának, minket tiszántúliakat Ázsiaiának, félbarbárnak tart.

Verbuváljon tovább is környékén gyümölcsészeket, hagyd békével, ne bántsd. Minek szereznél magadnak és ügyünknek ellenséget. Emlékezz Lukára⁶³⁸ és Szilágyságra.⁶³⁹

⁶³⁸ Lásd az említett vitáról bővebben Nagy Zsolt tanulmányát ugyanezen kötet bevezető részében! Luka Gusztáv, lukanényei (Lukanénye, Hont vm., ma Nenince, Szlovákia, 1824–1888). A Hont vármegyei lukanényei Luka család leszármazottja. Rétság (Nógrád vm.) falu

Különben ha kedved tartja itt a neki irt leveled borítékjával, küldd el, de én nem tenném.

A' Kertessy iratait itt nállam megtartom. Ha kell, rendelkez vele, azonnal küldöm ajánlva.

A' Germersdorfi nagy cseresznye, Büttner kései ropogósa és a Schneider kései ropogósa nincs meg nállam.

Én lapokba nem írok, másoknak is csak akkor, ha muszáj, de neked mindig és nagy étvággyal szeretek írni.

Most pedig felhagyok a' prózai írással, mert meleg és szombaton délutáni 6 óra van, így ezen levelet fel se tehetem ma a postára, lehet hogy az éjjel jut eszembe megint valami megírni való, a' következő üres lapra is. Tehát fojtatni fogom. Holnap vasárnap reggel. – fojtatom. Vasárnap nem írhattam mert sok dolgom volt, aratókat fogadtam. A' rendkívüli forróság miatt a' búza szemje aszalódik.

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét.

Szokatlan, hogy a levelet nem írta alá és nem köszönt el barátjától. Feltehetően az a szándék, hogy még ír a levélhez a levélírás szokott rendjét felborította és így megfeledezett az aláírásról. Szokatlan módon Bereczki Máté sem írt a megkapott levélre semmit.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára I. 184. ltsz.)

* * *

földbirtokosa, ahol klasszicista kastélya is állt a családnak. Birtokukhoz tartozott még Pusztaszántó. Az 1840-es években konzervatív volt; 1848-ban váltóláza dacára hat hétig táborozott. A szabadságharc után hivatalt vállalt, de erről egy év múlva lemondott, és Budapesten élt. Nagy Iván, Szontagh Pál, Szmrecsányi Emil baráti köréhez tartozott. Cikkeket írt a Nógrádi Lapokba, a Honti Híradóba és más napilapokba. Fő munkája: *Rhapsodikus tanulmányok az alkotmányosságról, a nagy szavak és humbug köréből*. Bp, 1875. Későbbiekben kisebb nézeteltérés alakult ki közte és Bereczki között. (Lásd B-141. levél.) Irodalom: SZINNYEI; Rétság honlapja:

<http://www.retsag.net/hangado/c000802.htm>; PRAZNOVSZKY M. – HORVÁTH I. 2007. [Megtekintve 2015 július]

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Horpacs/pages/008_nagy_ivan.htm

⁶³⁹ Itt Kovásznai Kovács Ferenc perecseni (Szilágy vm.) gyümölcsésszel a Sóvári alma és Daru alma egyezésével kapcsolatosan folytatott levelezésre történhet az utalás. [Lásd 1885. január 22. A-48. számú irat és hozzá csatlakozó levélváltás.] Szilágyság = történelmi táj a történelmi Magyarország területén, a mai Romániában a Berettyó, Kraszna, Szamos részben a Lapos folyók és a Szilágy és Zilah patak vidékén.

1885. június 15. A-60. számú irat

[Az eredeti kötetben az 1885. június 20-i B-278. számú levél után bekötve]

Kovács József levele Bereczki Mátéhoz

„Másolat”

„T.

Bereczki Máté urnak

Mező-Kovácsháza

Bátorkeszi,⁶⁴⁰ Jun. 15. 885.

Kedves Öcsém!

Nem bírom kifejezni – mennyire jól estek nékem szívélyes sorai.

Hogy mindjárt kezdetben szorosabb viszony nem felett ki közöttünk – oka az – hogy válaszaim czimzése alkalmával mindég zavarban voltam – nem tudván – hogy egyházi vagy polgári állással vagyok-e szemben és tudom, hogy ezzel mosolyt idézek ajkain, a mi iránt csak is legközelebb jöttem tisztába Törs Kálmán ur jeles közleményéből a’ napi ujságban.

Pirulok közelebbi gyanusító soraimért – de életemben igen sok rossz akarattal találkoztam – és abban a’ bizottságban, a mely az időleges kiállításokra nézve véglegesen határozott – két tekintélyes rossz akaróm vett részt – kik közül az egyik már két kiállításnál pályázott velem siker nélkül – és a’ kinek vidékünkben lakó egyik igen közeli rokona – a’ mult tavaszon bevádolt a’ minisztériumnál faiskolámnak a’ philoxerás szőlőkhözi⁶⁴¹ közelsége miatt – és pedig oly sikerrel – hogy faiskolám két hónapig be is volt tiltva – gyanum hát indokolt volt – de hát csak egy gyanunak bizonyult – különben a sajtó egyes embereitől sok rossz akaratot tapasztaltam – de hát ők is emberek – mint én vagyok.

Gyümölcsöm az idén a’ körtefélék kivételével igen kevés lesz, almaféle – alig van valami – a’ szilva, nyári és őszi barack féléket a’ fagyos szélveszes eső úgy elseperte, hogy kóstoló is alig leend, a díszes bokrok utolsóig elpusztultak.

⁶⁴⁰ Bátorkeszi = Esztergom vm, Párkányi járás. Ma *Bátorove Kosihy*, Szlovákia

⁶⁴¹ Szőlőgyökértetű (szőlőtetű, *filoxéra*, *Viteus (Phylloxera) vitifolia*) = A filoxerafélék családjába tartozó kártevő. 1875-ben lépett fel hazánkban, s a szőlőterület nagy részét elpusztította. Azóta az ellenálló alanyok bevezetésével nagyrészt elvesztette jelentőségét, kötött talajon azonban számolni kell fellépésével.

Gyűjteményem körte félékben leg erősebb – csak sajnos – hogy a gyengébb vagy fiatalabbak – csak nem mind hatták, de közelebb mind elhullatták gyümölcseiket.

A' mint majd érnek a körte félék – a' leg kedveltjeim közül, melyek kedves öcsém gyűjteményéből hibáznak – kóstoló darabokat fogok küldeni.

A' cseresznye kiállítás kissé korai időre vólt tűzve, Jun. 10-én 9-én lementem, öt fajt magammal vittem.

Azonban 8ra a' kiállítás szorgalommal meg készült a' tűzött időre – csupán az időleges kiállítás csarnokával nem készült meg – és 10 helyett csak 12-én nyílt meg, a' mit én nem, de már 8án meg szedett cseresznye féléim sem várhattak meg, – így cseresznyéim úgy jártak mint a cigány rabjai, hogy csak a' levélben vagy csak abban jegyezve voltak meg – de kirakva nem lehettek.

A' mint a lapokból olvastam Hajós József⁶⁴² 14 féle cseresznye és meggyet állított ki – de jó része nem lehetett valódi, mert az azoknak érési ideje nem junius, hanem Jul. eleje vagy közepe.

Én isten kegyelméből 5 hóval a 79 évembe lépek, ha megérem – de még káplánom nem volt, a' mult évbe egy erőszakos köhögés nagyon megviselt, — de már hála istennek, faiskolámat naponként megjáróm – felügyelem – a' mi nem kis gond – mert csak praktikus – bár már meglehetősen betanított munkásokkal dolgozom mellette hivatalosan – faiskoláméhoz hasonló szenvedéllyel viszem és még káplánra ekkoráig egy hétre sem szorultam – Kivéve külföldi utazásomat.

Sajnos hogy távol lakásunk miatt nem érintkezhetünk, de szeretem hinni, hogy kedves öcsém még is csak feljön valamelyik időleges kiállításra – és mivel ha erőm egészségem engedi mindenkit szándékom meglátogatni – fogunk találkozni – és habár rövid eszme csere és időt és alkalmat találni.

Fogadja kedves öcsém szívélyes soraiért meleg kézszerítasomat, egyszersmind legbensőbb minden jó kívánatomat

szellemi rokona Kovács'

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

⁶⁴² Hajós József, dömsödi és hajósi (Dömsöd, 1819. november 11. – Budapest, 1888. december 28.) gazda, országgyűlési képviselő, megyei bizottsági tag. Hajós József az 1885. évi országos gyümölcs- és konyhakerti kiállítás bíráló bizottságának tagja. Az OMGE Kertészeti Szakosztályának elnöke. Dömsödön nagyszerű kertészete van. Az Első Hazai Takarékpénztár igazgatója volt. 1888-ban hunyt el.

1885. június 20. B-278. számú levél

[Ennek a levélnek a melléklete a kronológiai sorrend miatt e forráskiadványban előbb közölt, de az eredeti kötetben ezután bekötött levélmásolat:]

1885. június 15. A-60. számú irat Kovács József levele Bereczki Mátéhoz 1885. június 15-én]

„Mező-Kovácsháza, Jun. 20. 1885.

Kedves barátom!

F. hó 13., 16., 17. és 19-ről irt leveleid hevernek az íróasztalomon válaszmra várva. A 13dikáról irt leveledben visszaküldöd Kenessey⁶⁴³ levelét kérve engem, hogy ne bántsam az atyafit, ne csináljak magamnak ellenséget, ne küldjem el neki a számára irt leveletem nehogy Lukát⁶⁴⁴ és Szilágyságot⁶⁴⁵ fogjak benne. Sajnálom, de ebbeli kérelmed nem teljesítem, mert elvem, hogy – ha mindenütt és minden alkalommal nem is, de a hol szükséges, okvetlenül megmondjam az igazat az embereknek. Kertessy egy kevély, ön magát szerfelett nagyra tartó, szószátyár ember, a ki nagyon szeret a nagyokhoz dörzsölődni. Én legalább ezt olvastam ki modorából, melyet eljárásában is írásban is követ. Én egy ilyen embertől félttem hazai gyümölcsészetünk tekintélyét: tehát szükséges, hogy megmondjam neki az igazat. Annál inkább szükséges pedig, mert nekem arczképet is megküldötte és kért, hogy én is küldjem meg neki arczképemet. Ez azt jelenti, hogy közel érintkezésbe akarna velem kerülni, a mitől isten

⁶⁴³ **A név itt elírás.** Nem Kenesseyről, hanem Kertessy Elekről van szó. [Kenessey Kálmán (Kápolnásnyék, Fejér m. 1822. március 1. – Kápolnásnyék, 1913. július 2.) növénynevelő. A pesti egyetemen jogot tanult és ügyvédi oklevelet szerzett. 1848 őszén Jelačić támadásakor beállt a Fejér vármegyei önkéntes csapatba. A szabadságharc leverése után kápolnásnyéki birtokát mintagazdasággá fejlesztette. Különösen a búza, az árpa és a burgonya nemesítésével ért el eredményeket. 1865-ben és 1867-ben Fejér vm. alispánja. 1868-ban a földművelésügyi minisztériumban osztálytanácsos. Az ő nevéhez fűződik a földművelésügyi minisztériumi kulturmérnökség megszervezése. Szakirodalmi tevékenységet is folytatott, nagy hatásuk volt ismeretterjesztő füzeteknek, szakfolyóiratokban közölt írásainak. Sűrűn írt napilapokba is. - Művei: *Miként gazdálkodjunk?* (Pest, 1857); *Egy két őszinte szó társadalmi viszonyainkat érdeklőleg* (Pest, 1857); *A szántóvető arany szabályai* (Pest, 1858); *Mezőgazdasági munkaerőcalamitás* (Pest, 1868); *Nézetek a hazai halászat ügyében* (Pest, 1869); *A népbankokról* (Pest, 1869); *A trágyakezelés népszerű kézikönyve* (Bp., 1873); *Gazdasági cselédeink állandósításáról* (Bp., 1874); *A búza vetőmag nemesítéséről* (Bp., 1874); *Az iskolai takarékpénztárak* (Bp., 1875); *A nemes fűz művelése* (Bp., 1876); *A kulturmérnöki intézmény külföldön és annak meghonosítása* (Bp., 1878). - Irodalom: RÉVAI 11. kötet, 460. p.; MAGYAR ÉLETRAJZI, 1 kötet, 899. p.; MEZŐGAZDASÁGI LEXIKON 1. kötet, 780. p.]

⁶⁴⁴ Utalás Bereczki Luka Gusztávval történt vitájukra, elmérgesedett kapcsolatukra.

⁶⁴⁵ Utalás kovásznai Kovács Ferenc szilágysomlyói gyümölcsstermesztővel megesett vitájára a szilágysági Sávári alma témájában.

oltalmazzon engem. Arczkép helyett megkapta a Vasárnapi újság 15. számát minden kommentár nélkül. De így nem dicsekedhet vele, hogy neki Bereczki puszi pajtása lett. A számára írt s hozzád küldött levelemmel én őt szépszerivel le akarom rázni a nyakamról; mert ürességgel, léggel bélelt emberekkel nem szeretek érintkezni. Egyébiránt, ha az atyafi ellenséges lenne is, nem félek tőle, sem éppen úgy mint nem félek Lukától, Szilágyságtól, és semmiféle ellenségetől; mert hát jól tudod, hogy én igaz uton járok. Csak azok félnek, félhetnek és féljenek is ellenségeiktől, a kik alattomos utakon járnak; mert ezeknek ellensége minden jó, minden igaz ember.

És íme ennyi volt, a mire neked okvetlenül kellett válaszolnom! A többi, a mit írtál, igen érdekes történelmi tarlózat volt, amit nagy érdekléssel olvastam, s a mire csak az lehet válaszom, hogy „Folytasd!”, mert örömmel elolvasom. –

Azt a három faj cseresznyét, amit megelőző levelemben fölemlítettem neked a túri faiskolában okvetlenül szaporítsátok, mert nagyon méltók arra.

Tegnap vettem szemle alá azon magonczoikat a melyeket a bold. Náray Imre által küldött magonczról nyertem s nemes fajt gyanítva bennök fajfámra helyeztem. És megint találtam közöttük három fát a melyek mindenikén ép gyümölcsök vannak.

A hatvanas évek vége felé vadalma magonczoikat hozattam Szemlakról⁶⁴⁶ Lukács János⁶⁴⁷ néptanítótól. Egy faiskolai táblát tele ültettem ezekkel. Az almavadonczoik közt akkoriban egy körte magonczoit is találtam, melyet ültetéskor nem vettem volt észre, különben nem ültettem volna az almás táblába. Ez a vadonczo olyan nemes fajnak mutatkozott, a melyet méltónak tartottam ojtatlanul fölnevelni s álló helyben kiültetett fáim sorában egy kivesző kajsziára helyére kiültetni. Kertemben ez volt a legszárazabb, legmostohább föld: de azért csak nyomorogva, még folyvást él e fa is. Tavasszal még volt rajta néhány virág és szép 4 db gyümölcs is pompázik most rajta. Minthogy a fa növényzete sokat hasonlít az Izambert növényzetéhez, hiszem, hogy ennek a magváról kelhetett és nemes gyümölcsöt fog hozni. Majd meglássuk! szemmel kísérem.

⁶⁴⁶ Szemlak, Arad vm., Pécskai járás. – Ma Semlac, Románia

⁶⁴⁷ Lukács János (Korpona, Zólyom vm., ma Krupina, Szlovákia, 1834. december 28.), néptanító. 1854-ben nyert tanítóképesítő oklevelet Selmecen; működött Szásziban, Ocsován és Ambrófalván egy-egy évig; 1858 óta Szemlakon (Arad vm.) tanító. Állami és megyei kitüntetésben részesült 1872-ben Keszthelyen, 1874-ben Budán és 1875-ben Aradon; Arad megye 25 forintos tiszteletdíjjal tüntette ki a gyümölcstermesztés körüli sikeres fáradozásáért. Cikkei jelentek meg a *Néptanítók Lapjában*; az *Aradvidéki tanítóegylet Közlönyében*, a *Kertész Gazdában*. A *Kertész Gazdának* három évig munkatársa volt. SZINNYEI

Egyik leveledben irtad volt, hogy gyümölcsök szélrajzait be szoktad pingálni a Vázlatokba mellékelve küldök egy tartalomjegyzéket. Pipázd ki benne azon fajokat, a melyekről már pingáltál rajzot a Vázlatokba. Aztán küld vissza nekem, hogy időről időre küldhessek neked a többi fajokról gyümölcsöt, a melyekről aztán a szélrajzaidat gazdagíthatod. –

Majd el is feledem neked megemlíteni, hogy a bátorkeszi pomológussal, Kovács Józseffel közelebbi viszonyba léptem. Ide mellékelem neked a ma tőle érkezett legújabb levelet, hogy lásd: hogy ír az ember, ha nagyon megöregszik? Bizony-bizony alig birtam kibetűzni, megérteni! – s hogy mutatót küld azon fajairól, a melyeket még nem írtam le. Én ennek örülök, melyeket leírni remélek. Megkértem őt, hogy leírásra alkalmas példányokat küldjön és pedig fajonként 3–4 példányt. Majd meglássuk be váltja e szavát.

Mikép láthatod ezen levelében: „Kedves öcsémnek” szólít: igen, mert megkárpáltam őt azért, hogy megelőző levelében nem így, hanem „Szivesen tisztelt szaktárs ur”-nak szólított.

Én azt hittem, hogy már nincs is életben az öreg. Szinte igaz lelki öröömre szolgált aztán, midőn levelével bebizonyította, hogy él és még folyvást lázas igyekezettel törekszik gyümölcseivel a kiállításokon dicsőséget aratni. Mint már a megelőző két kötetemet, úgy a harmadikat is azonnal megküldöttem neki tiszteletem jeléül. Hadd csináljak egy kis örömet a szegény öregnek, a kit a 80 éves kortól már csak egy lépcső-fok választ el.

A forróság, a szárazság ijesztővé kezd már válni vidékemen. Mély repedéseket látok már a kertemben, még ott is, a hol a föld jól volt porhanyítva! Isten irgalma legyen a szegény gazdákon!! Adjon áldásos esőt, de minél előbb!

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. június 25. B-279. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Jun. 25. 1885.

Kedves barátom!

Az „Erdélyi gazda” közlötte cikkemet. Ide mellékelem azt a számot, a hol a cikk közölve van. Kérlek hasonlítsd össze másolatoddal, hogy nem hagyott-e ki valamit az eredetiből vagy nem változtatott-e rajta. Aztán, ha elolvastad és hibátlanak találtad küld el a lapot Budapestre „Nagyságos Törs Kálmán országgyűlési képviselő urnak az ide mellékelt és az ő számára írt levelemmel együtt. Lapot, levelet borítékba tevén a címet vagy magad ráírhatod vagy ráírathatod. Nem szükség ajánlva küldened; elég, ha 2 db 5ros bélyeget ragasztasz rá s úgy teszed postára.

Áldásos esőt kaptunk. Ha még nem ázott is le kellőleg a föld, de rendkívül sokat használt, annyi egyszer bizonyos! Fáim növényzete ragyog az elevenségtől.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. június 25. A-61. számú irat

Bereczki Máté levele Törs Kálmánnak

„Másolat

„Nagyságos

Törs Kálmán országgyűlési képviselő urnak

Budapest

Mező-Kovácsháza, Jun. 25. 1885.

Kedves Öcsém!

Két év óta tartozom az „Erdélyi gazda” szerkesztőségének egy cikkel. Ezen tartozásom az ide mellékelt lapban olvasható cikkemmel – valahára – leróhattam.

Ha kedves öcsém netán hasznát tudná venni ennek a cikknek a szerkesztésében lévő kis lapban; használja föl akár egész teljességében, akár tetszése szerinti rövid kivonatban.

E cikkből láthatja kedves öcsém, hogy én röviden írni semmiféle tárgyról sem tudok. Ha írok, kimerítően szeretek és tudok csak írni arról a tárgyról, a mit magam elé tűztem. Lehetetlen magamat rá szánnom arra, hogy olyan cikket írjak, a' minek egy bizonyos terjedelmet nem szabad tul lépni.

Az ég áldja meg kedves családjával együtt mindenféle jóval! Szívéből kívánja

szerető bátyja

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. június 28. B-280. számú irat

„Mező-Kovácsháza, Jun. 28. 1885.

Kedves barátom!

F. hó 20ról kelt leveledben leírod Arany József⁶⁴⁸ megható, szomorú történetét s e leveled végén csíptél egyet a zsidón.

E hó 25-ről írt leveledben megütközésed fejezted ki a Kertessy által használt „bajlódik” szó felett. „Bíbelődik” szó helyett írta ő azt csak; mert fogalom zavarban is szenved ő kigyelme. – Tudatod aztán, hogy a Gy. füzetekben is közölve van T. K. -nak rólam írt cikke. Nagy nyomást gyakorolhattak a szerkesztőre! Különben nem tette volna. Pedig hát a Gy. füzetek részére nem csak előfizetőket gyűjtöttem, hanem munkatársakat szereztem buzdítva az értelmesebb ismerősöket, hogy irjanak bele. Így Porzsolt Ádám az én buzdításomra írogat; legujabban Budai József is az én ösztökélesemre írogat oda. Hogy én nem írok; azon senkisémet ütközhetik meg; mert tudják, hogy az ott követett iránynak nem vagyok barátja és így nem akarhatom szentesíteni nevemmel azt az irányt, a mit kárhoztatok. Aztán meg nem vagyok ám én termékeny író! Elég nekem únos-untig annyit dolgoznom a gyümölcsészet parlagján, a mennyit saját munkám előállítására kell fordítanom. Nem vagyok én ezermester, hogy ezerféle dologba foghassak, ezerfelé szakadhassak.

⁶⁴⁸ Dörgő Dániel 1885. június 20-i levele nem található meg a gyűjteményben. Arany József feltehetőleg Dörgő Dániel ismerőse.

Hadd cselekedjék ezt azok, a kik tündökölni akarnak! Én csak annyit tudok markolni, a mennyit meg bírok fogni. Tegye kötelességét mindenki tehetsége szerint! A ki élőszóval győzi; mozdítsa elő a gyümölcsészet ügyét élő szóval. A ki könnyen tudja a tollat forgatni: támogassa a szaklapokat tollával s így törekedjék előmozdítani a gyümölcsészet ügyét. Én csak ahhoz értek és arra is törekszem ezentúl kizárólag, hogy a gyümölcsészet Ábécéjét mindenkinek hozzáférhetővé tegyem. Nagy föladat, az én föladatomban! Tudom, hogy ennek megoldására kevés egy emberélet: de mégis odatöreksem, hogy amennyire tőlem telhetik, megoldjam azt, mert, ha én nem teszem, ki tudja! akad-e hazánkban valaki, a ki arra vállalkoznék? Sajnos, hogy ezt nem akarják felfogni a szaklapok szerkesztői, a kik folyvást cikkekért zaklatnak! mindenáron be akarnának fogni a taposó malomba, pedig én nem születtem arra, hogy egy helyben tipegjek s egyebet se tegyek, mint hogy segítsen töltögetni az ő lapjuk feneketlen zsákját! Az én zsákom nagy, de nem feneketlen. A mit bele gyűjtögetek apródonkint, az nem tölti ugyan tele: de bizonyára mégis lesz látszata munkámnak; mert, a mit abban a zsákban hátra hagyok, az mind az én munkám gyümölcse lesz. – Tehát hijjába alludálsz⁶⁴⁹ te is kedves barátom arra, hogy „ha ellenségeim leteszik a fegyvert; a győzőnek illik a nagylelkűség”. Én ellenségeimnek sem voltam és nem is vagyok ellensége. Elhibázott nagylelkűség volna tehát részemről letérni saját utamról, elhagyni saját munkámat s belefogódzkodni az ő igájukba. Rövid már az én életem. Igyekeznem kell úgy fölhasználni azt, hogy halálom után nemcsak én mondhassam, hanem mások is elmondhassák rólam, hogy „nem élt hijjába”. Már pedig, a ki erejét ezerfelé forgácsolja szét; az semmi maradandót nem képes alkotni az életben. A kegyes teremtmény engemet nem magamnak, hanem édes hazám javára alkotott. Missiót bízott rám s nekem igyekeznem kell missiómat betölteni. Nem akarok úgy járni, mint szegény Dr. Entz Ferencz⁶⁵⁰, a ki életében ezerféle dolgot vállalt a

⁶⁴⁹ Alludál (latin) = játszva közeledik, tréfásan megszólít, tréfálkozik.

⁶⁵⁰ Entz Ferenc (Sümege, 1805. december 6. – Promontor-Budafok, 1877. május 9.), orvos, szőlész, kertész, az MTA levelező tagja (1858). Entz Géza (1842–1919) zoológus apja. A modern magyar kertészet és kertészeti szakoktatás úttörője és megindítója. Az 1825-ben Pesten megkezdett orvosi tanulmányait 1831-ben Bécsben fejezte be. 1848-ig uradalmi orvos volt, a szabadságharcban honvéd főorvos. 1849-ben eltöltötték az orvosi tevékenységtől. Előbb Mezőkomáromban, majd 1850-ben Pesten, a Csömöri úton létesített munkatársaival kertészetet és faiskolát, amelyet 1853-ban kertészképző iskolával egészített ki („Haszonkertészeket képző gyakorlati tanintézet” néven). Ez volt a mai Kertészeti Egyetem őse, illetve jogelődje. Tevékenységére a kormányzat is figyelte. Az oktatást felkarolta az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) és 1860-ban Budán létrehozta a Vincellér- és Kertészképző Gyakorlati Tanintézetet, amelynek igazgatójává Entz Ferencet nevezték ki. Egyre súlyosbodó szembaja miatt azonban 1876-ban lemondott és nyugalomba vonult. Működésében mindenkor a hazai viszonyokhoz alkalmazkodott és ehhez szabta a nyugati államokban szerzett tapasztalatait. Különös érdeklődéssel foglalkozott a kertészet és szőlészet elméleti és gyakorlati kérdéseivel, tapasztalatait szaklapokban és 1854–1859 között írt munkáit 15 kötetben „Kertészeti füzetek” címen kiadta. E munkája korának alapvető kertészeti és szőlészeti kézikönyve lett, s méltó utódja Lippai János 200 évvel korábban

nyakába s élete munkásságának alig-alig maradt ránk egy szerény emléke. Én csak egy munkában fáradozom. Templomot építek hazai gyümölcsészetünknek, a hol szellemem még akkor is éljen, a mikor már hamvaimat is szétszórhatja a szél. Ha munkámnak a jelen nem is veszi, nem is akarja hasznát venni; hiszem, hogy hasznát veszi annak a jövőendő ... Hohó! most látom, hogy sokat fecsegek!! Beszéljünk másról, ne magunkról! –

Jun 22dika óta már négy ízben kaptunk egy-egy áldásos esőt. A ma hajnal előtti eső egy kis felhőszakadásnak is beillett volna. Jég is volt közte: de kárt nem okozott. Most már bízok hozzá, hogy szépen fejlődött gyümölcsöket küldhetek neked a szélrajzokhoz. Gondom lesz rá, hogy veres plajbással megkeresztelt fajokból is küldjek mutatót. A körtékből keveset, az almákból több fajt is küldhetek azok közül, a melyeket megveresplajbászoltál. –

A f. hó 26ról írt leveledben, elejétől végig bántod a „Mürlopszsz”⁶⁵¹ zsidót. Rotschild⁶⁵² érdemelné legjobban, hogy a deresre fektessék s minden ütésnél azt kérdezzék tőle: mért loptál? és mért lopsz?

Jun 27ről írt leveledben Túr városa törökvilág történetéből böngészte kalászokat. Mielőtt a leveled felbontottam volna; azt hittem, hogy írni fogsz azon ajánlott levelemről, melyben az Erd. gazdát küldöttem meg neked: de felbontván leveled látom, hogy még nem kaptad meg az én kérdéses leveletem, pedig már 25dikén föladtam azt a helybeli postán. Csudálom, hogy hozzád később érkezik az én levelem, mint a tied hozzám. Hiszem azonban, hogy tegnap te is megkaptad, ha csalódnám, megreclamálom.

megjelent „Pozsony kertjének.” Entz nagy érdeme a hazai kertészeti műnyelv kialakítása, erre épül a mai kertészeti szaknyelv is. Úti beszámolóit nyomtatásban is megjelentek. Számos lap munkatársa volt, megindította és 1870-től szerkesztette a *Borászati Füzetek* című szakközlönyt, amelyet 1874-től állami támogatással *Borászati Lapok* címmel adnak ki. 1858-ban az MTA, 1865-ben pedig az osztrák Kertészeti Társaság is tagjai sorába választotta. Emlékére 1963-ban a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola tanácsa évenként kiosztásra kerülő Entz Ferenc-emlékérmét alapított a kiváló kertészeti szakemberek jutalmazására. - Fő művei: *Kertészeti Füzetek* (Pest, 1854–1858); *Népszerű káté a szőlőművelés és borkezelés okos módjáról* (Buda, 1864); *Borászati utazás Franciaországban és a Rajna vidékén.* (Pest, 1864.); *Újkori magyar gazda* (Pozsony, 1868); *A hazai szőlészet.* (Gyürky Antallal és Gyürky Pállal, Pest, 1868); *Magyarország borászata* (Málnay Ignáccal és Tóth Imrével, Pest, 1869.); *Szőlészet és Borászat Erdélyben* (Málnay Ignáccal, Vác, 1870); *Az újabban felmerült borkérdések megoldásához* (Bp., 1875). Irodalom: GALGÓCZY K. 1878; RAPAICS R. 1938; RAPAICS R. 1940a; RAPAICS R. 1953; GEDAY G. 1961; MAGYAR ÉLETRAJZI 1. kötet, 427–428.; SZABÓ L. 1987.

⁶⁵¹ Mürlopszsz = Ismeretlen név.

⁶⁵² Rotschild = A Rotschild család frakfurti származású bankárcsalád. Rotschild Salamon Bécsben alapított önálló céget, de együttműködött a család többi tagjaival. 1822-ben bárói címet kaptak.

Sok jót kíván mindnyájatoknak
igaz barátod

Bereczki Máté⁶⁵³

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. június 28. D-243. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Jun. 28.

Kedves Barátom!

Az „Erdélyi Gazdában” meg jelent „Mire való az a’ sok gyümölcsfaj?” cikkedet a’ nállam lévő másolati kézirattal össze hasonlítottam. Róza leányom olvasta a’ lapot, én néztem a’ kéziratot. A’ 19ik bekezdés első sorából kimaradt „Országos szégyennek tartom és azt” helyette van írva „Sajnos”. Továbbá a’ 22ik bekezdésből is ki van hagyva a’ gyümölcs ismerő szó után egy pár szó „és szakértő”, egyébbütt szóról szóra eggyezik.

És én nem tekintve azon néhány szónak kihagyását sem értelem zavarónak, sem elferdítésnek: Az „Erdélyi Gazda” -nak hozzám küldött számát a’ Törs Kálmán urhoz címzett levéllel együtt mai nap ajánlva elküldöttem rendeltetési helyére, ajánlva azért, mert te is ugy küldötted azt hozzám.

Leveleid közül az ajánlottakat egy nappal mindig későbbben kapom.

Busulok egy kicsit azért: mert van Budapesten egy következő című véleményem szerint bérencz lap: „Pesti Hírlap”. És ez, az előfizetési felhívásában következő dolgozói társakkal dicsekszik: Pulszky Ferencz,⁶⁵⁴ Beksics Gusztáv,⁶⁵⁵ Törs Kálmán, Eötvös Károly⁶⁵⁶ és később Ágai Adolf.⁶⁵⁷

⁶⁵³ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 164–165. p.

⁶⁵⁴ Pulszky Ferenc, cselvalvi és lubóczi, (Eperjes, ma Prešov, Szlovákia, 1814. szeptember 17. – Bp. 1897. szeptember 9.) politikus, régész, művészettörténész. 1877-ig kormánypárti programmal a szentesi, majd a szécsényi választókerület országgyűlési képviselője volt. 1869–1894 között a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója, amelyet európai színvonalú tudományos intézménnyé fejlesztett. MAGYAR ÉLETRAJZI 2. kötet, 448. p.; Még életében megjelent regényes és bő életrajza: FERENCZY J. 1888. Védett sírjának gondozásáról a Fiumei úti temetőben lásd

http://archiv.magyarmuzeumok.hu/galeria/onkentesek_tisztitottak_meg_pulszky_siremleket/1

⁶⁵⁵ Beksics Gusztáv (Gamás, 1847. február 9. – Bp., 1906. május 7.) publicista, politikus, történész. Politikai és jogi munkáiban, röpirataiban sokszor a nemzeti elfogultságtól nem mentesen a magyarság nemzeti hivatásával, a dualizmus korában betöltött szerepével,

Nem akarlak tégedet az által busítani, de szükségesnek tartottam ezt tudomásodra hozni. Óvatosnak lenni nem árt. Hijába Budapest nagy ár, mely elragadja az erőseket is.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta másfél oldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán középen, fordított állással található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő Jun. 28. 1885. Válasz 7/1 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. július 2. D-244. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Julius 2.

Kedves Barátom!

F. évi Junius hó 28-án kelt leveledből úgy látom, hogy a' Jun. 25-én hozzád írt levelemből leírt „nagy-lelkűség” szót nem úgy értelmezted, mint én. Hogy téged taposó malomba fogjanak, vagy bármiképpen megalázzanak: ugyan hogy tudnék én olyat gondolni? Hogy legcélszerűbb azon uton való haladásod, melyen eddig haladtál, bizonyítja diadalra jutásod, bizonyítja az eddigi siker, és még inkább be fogja bizonyítani a' jövő.

Jun 30-án kint voltam a' kertbe, a' nagy meleg miatt sok alma lehullott, de marad még elég. A' Török mogyorós nagyságú lehullott almát

valamint a nemzetiségi kérdéssel foglalkozott – feltehetően nem mindig Dörgő Dániel nézeteivel azonos módon. SZINNYEI

⁶⁵⁶ Eötvös Károly, ráczkevi (Mezőszentgyörgy, 1842. március 11. – Bp. 1916. április 13.) író, újságíró, ügyvéd. Az 1883-i tiszaezlári vérvádperben a vádlottak védőügyvédje volt. A pert megnyerte, de a magyar közvélemény egy része szembefordult vele – köztük feltehetően Dörgő Dániel is.

⁶⁵⁷ Ágai Adolf, 1848-ig *Rosenzweig* (Jankovác [Jánoshalma], 1836. március 31. – Bp., 1916. szeptember 22.) író. Jeles humorista; megteremtette a modern magyar élcet; népszerűvé tette a szellemes, csevegő stílusú tárcaműfajt. MAGYAR ÉLETRAJZI 1. kötet, 14. p. Feltehetően Dörgő azért nem szerette, mert a zsidók teljes egyenjogúsításának és asszimilációjának volt a híve.

fogva mindent felszedettem, (3 nagy tállal), részint az almár mojak elpusztítása, részint az állat orvos által a' sertések általi feletetésnek javaslása tekintetéből, (mert 10 darab sertésem a' nagy melegbe elhullott.) A' körték rendkívül fejlődnek, 's átaljában nem férgesek. Délután 5 órakor megeredt az eső és alig tudtunk tölle a' kertből – kocsin bár – haza jönni. De kellene több eső még. A' Szucsai cseresznye nem fog beválni nállunk, apróra marad és kesernyés, rosszabbul viseli magát még a' Hédelfingeninél is. Hanem a' Nyárs ardói bevált, 1880ba te szemeztetted őket saját kezűleg több más faj cseresznyékkal együtt kertünkbe prunus mahalebre. Ez évben termett nállunk először. Igen jó ízű, gyümölcse itt közép nagy, ért a' cseresznye érés 3dik 4dik évébe, tehát utánna kevés faj marad éretlen, a' veréb nem bántotta. Nincs olyan nagy, mint itt az Entz feketéje, de aligha nem edesebb annál s. a. t. A' gyökhajtású meggy itt annyira apróra marad a' nagy szárazság miatt hogy csak mag és bőrből áll, alig érdemes leszedni. Most van kint kedves nőm és leányaim a' kertbe, eladták a' meggyet kofáknak úgy: hogy ők – a kofák – szedetik le, és fizetnek nekünk 1 liter meggyért 2 Ft-ot, a' ribizlit magunk szedettük le, és eladtuk literjét 6 Ft-ért.

Azon tanulmányozni való gyümölcsök, melyeket megírtam már talán kétszer is – mind megvannak. Az általad ajándékozott Prunus Simonii fán van egy szépen kifejlődött gyümölcs. Bevittem ezen különös fajú gyümölcsöt a' városi faiskolába, nem elterjesztés végett, hanem inkább czégérnek.

Van itt a' Gimnáziumunknak egy rajz tanára Cseháti Adolf.⁶⁵⁸ Megpróbáltam véle gyümölcsöt rajzoltatni színezve, vízfestéssel, lefestett először egy mult évbe termett almát egészben és átmetszetben is, majd 2 szem Villeneuve hajag cseresznyét egy fa levéllel együtt, az alak teljesen sikerült, de a színezés nem természetű. Sajnos hogy ezen nőtlen tanár elment most haza, majd a' Kárpátokra mászkálni, és csak Sept elsőre jön haza.

No de már nem tudok többet írni pomologul, meg még holnapra és ezután is kell tárgy, tehát

Isten vélléd

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

⁶⁵⁸ Cseháti Adolf, a mezőtúri református gimnázium rajztanára.

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 251 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta majd háromoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán fordított állásban található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: Dörgő 2/7. 1885. Válasz 7/7. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. július 7. B-281. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Jul. 7. 1885.

Kedves barátom!

Azok a sárga levelű, beteg vagy halódó almafajok, melyeket tavall augusztusban vesszős szemzéssel Orbai csemetékre ojtottam, – többszörösen is elágazó, olyan hajtásokat eresztettek már, melyek nagy része már vállamig ér és hiszem, hogy még e hónap folytán ölesnél is magasabbra nőnek. Képzelheted, hogy most éppen telik nekem legfőbb gyönyörűségem! Öröm és vigyázom is a gyökről jött és jövő sarjadványokat mint a szemem fényét. Van pedig már ilyen közel 100 db, és meg mindig kikiüti magát egyegy a földből a kiásott Orbai alma ojtványok helyén. Jövő tavaszra már közel 360 gyökeres csemetém lesz azokkal együtt, a melyeket most tavaszon küldött Csoboth öcsém.

Hejh! ha ilyen alanyat találhatnék a körték számára is, isten a megmondhatója, milyen nagy kincs lenne az az alföldi gyümölcészetre nézve!! –

Termett az idén egy kajszi magonc, mely nagyságra vetekedik bármely kajszi fajjal. A kik az illatos gyümölcsöt szeretik azoknak bizonyára kedvencz gyümölcse lesz ez a kajszi magonc. Illata sajátos; némileg a bazsalikumra emlékeztető. Izre vetekszik bármely kajszival. Magva édes.

Van egy másik kajszi magonc is. Ez színre nézve sáppadt sárga vagy csaknem fehér. Többször termett már: de, mert nagy fák alatt nőtt fel, eddig csak kisdud gyümölcsöket termett. Most, mert a körüle levő nagy fákat a nagy szűféreg (*Cossus ligniperda*⁶⁵⁹) kipusztította, csak olyan nagy gyümölcsök vannak rajta, mint bármely egyéb kajszi fajn. Ez a magonc

⁶⁵⁹ Nagy farontólepke

akkor érik, a mikor a többi fajok már mind bevégezték az érést. Milyen lesz az íze? húsa minősége? Még később mondom meg; ha megérik. –

Összeszámítottam azon körte és almafajokat, a melyeket még le nem írtam és a melyeket ez uttal tanulmányoknak való gyümölcsöket látok és úgy találtam, hogy szépen fejlődött, egy-két ép gyümölcs találkozik 55 körtefajon és 96 almafajon. Egy alma, az Orlof gróf, már megért és szekrényemben várja, hogy leírjam. Egy körte, a Korai pirók pár nap múlva már szintén érni fog, de még nem vettem le a fáról. –

Tegnap kaptam értesítést Aradról, a nyomdászomtól, hogy a papírt, munkám I. kötete második kiadásához, f. hó 4-dikén kapta meg és azonnal megindítja a munkát. Jól is lesz így; mert kevés a dolgom. A nappalok melegebb óráit pedig kénytelen vagyok a szobában tölteni, mert a verőfényes nap szédítőleg hat rám. –

Ennyit magam ügyeiről.

Arról is értesítlek, hogy m. hó 28-áról és f. hó 2-dik és 3-dikáról írt leveleid megkaptam s ez uttal ezekre kell válaszolnom.

Jun. 28-ról írt leveledben írod, hogy Törs Kálmán nevének a pizsokháziak nevei közt való fölemlegetése szöveget ütött fejedbe. Nincs ezen mit megütköznöd. Családját, magát, tollával kell neki föntartania; mert más forrásból nem bugyog számára. Neki olyan a toll, mint a szabónak az olló. Jó tárcza cikkeket mindenféle lapba és fizetik munkáját, éppen, mint a szabót fizetik a kiknek dolgozott: de annyit mondhatok neked, hogy elveivel ellenkezőt nem ír le tollával a világ minden kincséért sem. Igen természetes, hogy bérencz lapban politikai tartalmú cikk soha sem jelen meg tőle. Ne itéld el a szabót, ha kabátot csinál egy bűdös pecsovicsnak,⁶⁶⁰ noha ő maga vörös republikánus!⁶⁶¹ Neki a szabásból, a varrásból kell megélnie. Törs Kálmánt és családját a tolla tartja fön: de ő ezt a ragyogó tollat, mellyel isten megáldotta, sohasem használja rosza. –

Jul. 2-ről írt leveledben mentegetődzöl a nagylelkűségre vonatkozó megjegyzésem miatt. Ne gondold, hogy én föltehettem volna rólad azt, hogy úgy értsd azt, a mint én levelemben megmagyaráztam azt neked. E magyarázat a jövőre számára volt és nem a te számodra. Igen; tartoztam evvel a jövőre; mert kortársaim közül valóban azt szeretnék sokan,

⁶⁶⁰ Pecsovics = 1837-től terjedt el a kifejezés, jelentése: a Habsburgok feltétlen, szolgálai híve, konzervatív párti, aulikus felfogású személy. Az 1867. évi kiegyezéstől kezdve használták a túlbuzgó kormánypárti, maradi emberre, főleg politikusra. Általában mára: az elnyomó hatalom vakbuzgó kiszolgálója jelentéssel bír. (A név Pecsovits Ferencről, gróf Festetics Rudolf tisztartójáról vette eredetét, aki konzervatív elvű ura faddi birtokán az összegyűlt kisnemességet az 1839. évi követválasztás előtt vendégelte meg. BODNÁR I. 1905)

⁶⁶¹ Republikánus (latin) = a köztársaság, a köztársasági eszme híve, a köztársasági eszmét valló.

hogy hagyjam el saját munkám és csak nekik dolgozzam; mert azt hiszik, hogy hazafiui kötelességemet csak akkor tölteném be igazán, ha úgy tennék, úgy dolgoznám, a mint ők szeretnék. Magyarázatomból láthatja mindenki, a ki majd akarja, hogy miért nem teljesítém kívánságukat. – Beh kár, hogy kertem nem határos kerteddel! Hullott almát lehetne itt fölszedetned nem 3, hanem 33 zsákkal is!! Itt tanyai népség úgy el van most foglalva, hogy aranyért sem kaphatnék gyermekeket sem, a kikkel a hulladék gyümölcsöt fölszedethetném. – Nálatok, mint írod, még elkelne az eső. Itt nálunk teljesen elég volt. A fák alatt még most is sárba süpped az ember lába, pedig már öt nap óta nem esett egy szem se! Ma ismét erősen borong. Nagy bajt csinálna most az arató és arattató gazdáknak az eső, de aligha kerül ki e bajt. –

A *Prunus simonii* gyümölcsét ne siess le venni a fáról! akkor vedd le mikor már a cinóber veresség barnavörösbe megy át. Ha le nem veszik, önmagától tán még túlért korában sem tudna leesni: Ugy odatapad az ághoz. –

F. hó 3-ról irt leveledben röviden emlékeztél meg Nemes Törő Pál uramról.⁶⁶² Én még egy hangot sem hallottam eddig róla, sem történetéről. Nagyon ráhághatott a német tyukszemére, hogy oly rettenetes bosszút állott rajta!

Az ég áldjon meg mindnyájukat, minden féle jóval! szívéből kívánja
igaz barátod

Bereczki Máté"

⁶⁶² Nemes Törő Pál (1719–1754) gazdálkodó. Tőzsérségen meggazdagodott túrtói családból származott. Feltehetően családjának a török elleni felszabadító háborúk után bekövetkezett vagyoni romlása, az osztrák uralkodó rendszer elleni mély gyűlölete, igaz jó magyarsága és a református egyház ellen elkövetett sorozatos sérelmek voltak a kiváltó okai annak, hogy Törő a jobbágyokból és zsellérekéből álló szervezkedés vezetését elvállalta. Paluska Krisztián, az Alsóréz földesura, ekkoriban határozta el, hogy a várost ketté osztja és Túrra behozza az urbáriumot. 1752–1753 telén Túron és Hódmezővásárhelyen megindult az elégedetlenkedők szervezkedése. Túron Törő Pál állt a szervezkedés élére, és számos embert megnyert a „kuruc támadás” ügyének. Törő levelet írt a vásárhelyi Pető Ferencnek, amelyben biztosította őt, hogy a túriak a felkelés mellé állnak. 1753. júniusában a vásárhelyi lázadók elindultak Túrra, a helybeli albíró Deák János a csaplárosokat figyelmeztette, hogy jelentsék, ha feltűnnek a vásárhelyiek. El is fogtak három lovas a Morgó kocsmánál (ma a Dózsa György úti óvoda van a helyén), és ezután a túri lakosok június 5-én nem engedték a városba a felkelőket, kiket Túrkeve felé mentükben elfogtak. Ezután Túrt és Vásárhelyet katonaság szállta meg, és mintegy 170 embert letartóztattak. Törő Pált 30 lovas kíséretében Túrra hozták kivégzésre. 1754. március 30-án az Akasztó-ér partján hóhér pallosa vetett véget életének. Négy részre vágott testét a város körül felállított akasztófákra függesztették ki, fejét vas karóba húzták. Túri deákokat is halálra ítélték vele együtt. Az utókor nem feledkezett meg róla, története vissza-visszatérő témája volt a mezőtúri lapoknak. Az első világháború előtt szobrot akartak neki állítani, ami a háború miatt elmaradt. Ma az Alsórézen utcát nevezték el róla. Históriaját megörökítette TÁBORI R.:1893 és HEGEDŰS J. 1924. – Irodalom: BODORIK S. 1999. 158–159. p.

A levél végére egy újsághír kivágata beragasztta:

Kis cikk szarvasi hírekkel (Szarvasi Lapok?) 1885. július 4.

[A ragasztótól elfeketedett újságkivágat a környező lapokon is sötét foltot hagyott.]

Nevezetes vendég látogatta meg Szarvast a napokban: Török Aurél pesti egyetemi tanár ő nagysága, ki a Petőfi hamvak keresésében fárad. Hozzánk azért jött, hogy Petőfinek egykori aszódi tanáráról Koren Istvántól,⁶⁶³ valamint tanuló társaitól Sárkány János⁶⁶⁴ lelkész és Delhányi Zsigmond⁶⁶⁵ tanár uraktól felvilágosítást nyerjen a nagy költő személyét illetőleg. A becses vendégnek ezen útja úgy látszik nem hiába való, mert mind a három jeles férfiú bizonyára több adattal fogja gazdagítani a Petőfire vonatkozó részletek eddig összegyűjtött anyagát.

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

⁶⁶³ Koren István (Domony, 1805. december 21. – Szarvas, 1893. április 17.) aszódi al-, majd szarvasi főgimnáziumi tanár, botanikus.

⁶⁶⁴ Sárkány János (1820–1895) evangélikus lelkész. 1845-től Kiskőrösön, Aszódon, majd 1868-tól Szarvason volt lelkész. Tanulmányai, cikkei a napilapokban és folyóiratokban jelentek meg. Petőfi Sándor születésének körülményeit ő tisztázta. SZINNYEI

⁶⁶⁵ Delhányi (Dlhányi) Zsigmond (Csővár, Pest vm. 1824 – Szarvas, 1900. október 4.) evangélikus főgimnáziumi tanár, Dlhányi János evangélikus lelkész és Goldperger Mária fia. Korán árvaságra jutott, ezért Brocken József domonyi evangélikus lelkész vette gondjaiba, Selmeczen és Pozsonyban nevelkedett; 1847–1848-ban a jeni egyetemen tanult; azután a Beniczky családnál nevelő volt két évig, ezután a balassagyarmati iskolában egy évig tanított, később az oszgyáni gimnáziumba helyezték tanárnak. Innen Rimaszombatra, három év múlva pedig, 1857-ben Szarvasra helyezték át. Nevét 1881-ben Delhányira változtatta. Főbb művei: *A tanoda átalakulásáról* írt az oszgyáni evangélikus gimnázium *Értesítőjé-be* (1853.); *Olvasókönyv* gymn. és reáltan. I. és II. oszt. számára. Pest, 1865. (2. bőv. kiadás 1869. 3. kiadás. U. ott, 1872. 4. átnézett kiadás. Bp, 1878.) SZINNYEI

1885. július 7. A-62. számú irat

[Az eredeti kötetben az 1885. július 9. B-282. számú levél után bekötve]

Bethlenfalvy István⁶⁶⁶ levele Bereczki Máténak

„Másolat”

„Tekintetes

Bereczki Máté urnak

Mező-Kovácsháza

Igen tisztelt Barátom, szeretett mesterem!

A szemzés ideje itt lévén küldöm jegyzékemet, s kérem legyen szíves az ebben jelzett fajokat részemre elküldeni, minden fajból 3 gajjat kérek, a lehetőségig kifejlett szemzetekkel, ha egyszerre nem lehet, kétszerre is jó lesz.

Hála a Mindenhatónak haladunk előre, 32 ezer ojtvány van telepemen, ez ősszel, s jövő tavasszal elárusítható 10 ezer ojtvány áll rendelkezésre. Egy ojtvány ára 20 kr. Vad alma és vad körte magoncza e nyáron szemzés illetve télen kézben nemesítésre ki van ültetve 40 ezer. Ha isten megsegít, két, három év alatt 80–100 ezer ojtvánnyal szaporíthatom a nemesített fák számát az országban, s ez roppant lelki öröömre fog szolgálni, s a mellett magam is becsülletes, s szép jövedelmet fogok élvezhetni fáradságom után. –

Áldom azon pillanatot, midőn önnel – habár csak levél útján is – megismerkedtem. S napról-napra fokozódik ezen érzélem bennem, midőn fácskáim évről évre termőre fordulnak, gyönyörködöm az új fajok látásában s élvezhetem a' gyümölcsök kitűnőségét, s én mind ezt önnek köszönhetem; – hány ember lett a gyümölcsészet ügyének megnyerve az által, hogy kertemben meglátta, s izlelte finomnál finomabb – öntől nyert – gyümölcsöket, – hídje meg tisztelt Barátom, hogy egy-egy ily alkalommal majd nem könnyezek öröömömben. Most legközelebb Gyulay Pál⁶⁶⁷ volt nálam 's másfél órát töltött oly irtóztató hőségben a kertben,

⁶⁶⁶ Bethlenfalvy István Bereczki Máté levelező partnere. Miskolcon faiskolája volt. Bethlenfalvy István, Miskolc város tanácsnoka, az 1870-es évektől a Borsod megyei Gazdasági Egylet titkára, szőlészete Miskolcon 1879-ben még filoxéramentes volt. Tiszakeszi határában lévő telepén a homoktalajon Mathiász-féle csemege-szőlőfajtákat termesztett és értékesített. A Magyar Bortermelők Országos Szövetkezete igazgatóságának vezetőségében telepvezetőként működött. 1888-ban a város által létesített amerikai szőlőtelep munkáiban tanácsosként jelentős munkát végzett. A koronás arany érdemkereszt tulajdonosa volt. Lásd *Borászati Lapok* 1884. nov. 20. 32. sz. 246. p. és Melléklet a „*Borászati Lapok*” 1893. évi 25. számához. (1893. június 18.)

⁶⁶⁷ Gyulai Pál (Kolozsvár, 1826. január 25. – Budapest, 1909. november 9.) irodalomtör-

hogy csak csorgott róla a' víz, bámulva a' gyümölcsökkel megrakodott fácskákat, 's oly érdeklődéssel az ojtvány iskolát, hogy egy kertésznek is becsületére vált volna. Két év előtti ojtványokat rendelt tőlem, 's azok már mind termőre fordultak nála, roppant dicsekedett vele, 's most újból tett megrendelést. Magasztalások között távozott tőlem. –

Bárcsak közelebb laknám önhöz, hogy meggyőződhetnék róla, miszerint iparkodom méltó tanítványa lenni, 's hogy tanácsait meghallgatva, az ország ezen részén is, az ön keze, 's jó indulatu akarata működik általam.

Ha élek ősszel a kiállításra gyümölcsöt 's szőlőt óhajtok fölvenni, 's hacsak lehetséges önt meglátogatni, nem leszek én senkinek sem alkalmatlanságára, de vágyom önt látni, 's beszélni vele. –

Ismerve ön puritán természetét, nem örömet teszem ezen kérdést félve az elutasítástól, illetve intézem azon kérdést önhöz, hogyan juthatnék egy arczképéhez?

Soha és senkinek sem szeretek alkalmatlankodni, önnek még kevésbé, de már régen akartam ezen kérést intézni önhöz – bár fáztam az elutasítástól mint említém, – hanem hát kirukkoltam véle, kérem válaszát. –

Isten áldását kívánva önre, 's magamat továbbra is megtisztelő barátságába ajánlva vagyok

Miskolcz, 1885. Julius 7. tisztelő barátja

Bethlenfalvy István⁶⁶⁸

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára I. 181. ltsz.)

* * *

1885. július 9. B-282. számú levél

[Ennek a levélnek a melléklete a kronológiai sorrend miatt e forráskiadványban előbb közzét, de az eredeti kötetben ezután bekötött levélmásolat:

1885. július 7. A-62. számú irat – Bethlenfalvy István levele Bereczki Mátéhoz,}

„Mező-Kovácsháza, Jul. 9. 1885.

Kedves barátom!

Hull a zápor. Áldás ez a kert fáira: átok azokra, a kiknek aratni és arattatniuk kellene. Sok gazdának, – szegény gazdát értek – könnyet facsar ez szemébe. Ha kibukkan a nap a felhők mögül, sugarai úgy égetnek, mint

ténész, költő, író, kritikus. A MTA tagja.

⁶⁶⁸ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 166–167. p.

ha gyújtó lencsében volnának összenyalábolva. Bolond egy idő ez: de veszedelmes most.

Ime! küldök ide zárva egy levelet, egy barátomtól, a ki négykézláb törekedne a nagyok uszályába fogodzkodni: csak hogy valami hivatalt kaphasson: de a kit én aztán kigyógyítottam s megtanítottam arra, hogy munkája után, saját emberségéből hogyan lehet megélnie. Szót fogadott az atyafi s most már hálálkodik. Ide mellékelem a számára írt választ is; küld el neki a szokott módon.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

Igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. július 9. A-63. számú irat

Bereczki Máté levele Bethlenfalvy Istvánnak

„Másolat”

„Tekintetes

Bethlenfalvy István faiskola tulajdonos urnak

Miskolcz

Mező-Kovácsháza, Júl. 9. 1885.

Tisztelt Barátom!

Szivemből örvendek haladásának; de mégis inkább annak, hogy szavamra hajlott, 's a' helyett, hogy az udvari kegy morzsái után lelkenedezve futkosna, kezébe ragadta azt a' kulcsot, melyet isten azért adott az embernek, hogy avval ha akarja, újból fölnyithassa a' boldogság kapuját. Ez a' kulcs a' becsületes munka, mely nemcsak annak használ, a' ki ezt végzi, hanem használ a' hazának, az emberiségnek, és pedig használ nem csak a' jelennek, hanem még a' jövődőknek is. Most már azon a' magaslaton áll tisztelt barátom, a' hol bizton meg tudja ítélni, hogy mennyivel édesebb az a' kenyér, a' mit becsületes munkával meg szerez magának az ember, mint az a' koncz, melyet a' nagyok szeszélye dob néha azoknak, a' kik jól tudnak hízelegni, csúszni, mászni 's kutyamódra meghunnyászkodni!?! – Csak folytassa tehát tovább és ernyedetlen szorgalommal a' becsületes munkát! Munkásságának bizonyára fokozódó mértékben fogja élvezni jutalmát 's emelt fővel

járhat kortársai közt, a' kik örvendenek, ha testüket, lelküket áruba adhatják a' hatalmasoknak; mert különben megélni nem tudnának.

Mikép a' küldött listából látom, olyan fajokról is kíván szemzővesszőt, melyeket véleményem szerint, nagyban szaporítani nem érdemes, 's a' melyeket én, nagyban való szaporításra, jó lélekkel, senkinek sem mernék ajánlani. Jó ha meglesznek azok is gyűjteményében, hogy aztán kívánatra egy-egy ojtványt nevelhessen róluk azoknak, a' kiknek a' torzsára vásik a foguk: de ön szántából ne szaporítsa azokat! Arra, hogy a' faj meg legyen önnél: elég egy-két gyümölcs-peczek is, nem szükséges abból 3–3 vesszőt rendelnie. Idén meg küldöm ez úttal önnek a' Vázlatokba leírt fajaim betűrendes jegyzékét. Pipázza ki abban azon fajokat, a' melyeket már meg kapott tőlem, aztán küldje vissza hozzám. Majd választok aztán én olyan fajokat nagyban való szaporításra, a' melyekkel aztán nem fog sehol szégyent vallani. Az ily fajokról aztán küldeni fogok 3–3 vesszőt, hacsak jut belőlük; de a' szerintem kevés becsü fajokról, csak egy-két vesszőt szemzésre alkalmas peczket fog kapni.

Van a megrendeltek közt egy néhány olyan faj is, a' melyekről csak a' jövő tavaszi ojtáshoz juttathatok vesszőt; mert távolabb helyekről kell azokat összegyűjtenem. Egy-két vesszőért kocsit fogadni, 's több óra járásnyira mennem nem érdemes.

Az arcképet illetőleg, valóban eltalálta, tisztelt barátom, hogy puritán vagyok, vanitatum vanitas⁶⁶⁹ és olyan hijjába való fény űzési cikk az, a' mit megszerezni⁶⁷⁰ szégyen egy szegény embernek; sőt nemcsak szégyen, de isten parancsa ellen való bűn is, mert abban saját hiúságát bálványozza az ember. Isten más célra teremtette az embert és nem arra, ön magát bálványozza. Lelkével és szellemével igyekezzék élni az emberek szívében és emlékezetében, és nem annak a' porhüvelynek képével, a' mely lelkét takarja; mert csak úgy méltó arra, hogy embernek neveztessek.

Meggyőződésből és ellenszenvből is, gazdálkodásból is mindenkép elakartam kerülni azt, hogy arcz-képem levétessem; de barátaim unszolásának utóvégre is engednem kellett. Hat évvel ez előtt, Pesten jártom alkalmával készíttettem egy csomó fényképet; de biz az elfogyott az óta. Hogy önt, tisztelt barátom, ne kelljen kérelmével elutasítanom; újból rendeltem néhány darabot attól a fényképésztől, a' kinél magamat levétettem. Ha küld, legyen önnek kívánsága szerint! egy példányt én is fogok majd küldeni önnek.

⁶⁶⁹ Vanitatum vanitas (latin) = a földi életben minden mulandó és hiábavaló (annyi mint: hiúságok hiúsága). – Tulajdonképpen bibliai idézet, amely a Vulgataban Eccl. 1, 2: „Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: vanitas vanitatum, et omnia vanitas”. 1823 februárja és áprilisa között Kölcsey Ferenc által írt „Vanitatum vanitas” című verse tette közismertté e kifejezést. (A Vulgáta = a Bibliának a katolikus egyháztól hitelesként elismert latin fordítása.)

⁶⁷⁰ „megszerezni” = értsd: készíttetni.

Ha magam ura volnék, 's háztartásom volna; szeretném önt meghívni Augusztus hó fojtán a' kertemben lévő élő gyümölcskiállításra. Ha csapás nem éri; sok fajban és sok gyümölcsöm leszen. Augusztusban már annyira kivan itt fejlődve minden gyümölcs, hogy faja jellem vonásait mindegyik megkapja. Septemberben itt már le kell szüretelni még a téli gyümölcsök legnagyobb részét is. Ide tanulmány céljából csak Aug. 2dik felében érdemes jönni.

Minthogy azonban úgy szólván kegyelemből elősködöm itt; inkább elhalgatom a' nyilvánosság előtt, hogy itt most bő alkalom volna a' tanulmányra minden kezdő gyümölcsésznek; inkább elhalgatom, mondom, mert félek, hogy sok vendégemmel terhére lennék annak, a' ki engem csupa hazafiságból nem csak meg tűr, hanem örömet lát házánál.

Bizony mondom, nagy kár az hazai gyümölcsészetünkre nézve, hogy nekem isten háta mögött, elbujva a' világtól kellett kertem fölépítenem! Véka alá rejtett kincs volna most mind az, a' mit én itt hangya szorgalommal összegyűjtöttem; ha e kincsekből egyet mást vázlataim 'sókrába hányva nem igyekezném a hazának megmenteni.

Egészséget és szerencsét kíván önnek a' munkához.

Őszinte barátja

Bereczki Máté⁶⁷¹

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. július 13. D-245. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Julius 13.

Kedves Barátom!

Éppen most jöttem haza a' kertből, hova ma hajnalba kimentem a' friss hűs levegőbe mozogni.

1883. Jul 14én kelt leveledbe írod, hogy a' Grosse Tardive (SL) féle meggyről küldjek mutatót, hát hoztam haza, hogy elküldöm ma, de nem érdemes ez sem a' küldésre sem a' terjesztésre, mert sem nem Gross /:nem nagyobb mint egy közönséges gyökérhajtáson termett kifejlett meggy:/, sem nem tardive (mert most már leért mind egy szemig) kül alakja olyan mint a' közönséges gyökérhajtású meggyé, leve nem veres, nem fest, de aromája jó savanyu, szára rövid, érik minden meggy után 2 héttel, gajjai és

⁶⁷¹ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 167–168. p.

levelei kissé bujábban nőnek mint a' gyökérhajtású meggyekéi. Két fánk van belőlle, de én nem szaporítom, senkinek sem komendálom ő kigyelmét. Az Eugénia, különösen a' Hortensia királynő meggynek még a' bocskor szíját sem méltó megoldani.

A' Nyári Daru almát már árulják a' kofák főzni jó nagyok és kezdenek a' férgesei csíkozódni.

A' Glocker-féle Karolinai fontos nállunk fontos lessz.⁶⁷² igen nagy már is, kétszerte nagyobb a' Cellininél, oly nagy mint a Tükör alma.

Leírásra alkalmas gyümölcsöket következő uj még általad lenem irt fajok tartattak meg:

Antoinette vajonc (Ly) fürtösön terem.

Aranyos császár

Decaisne Henrik⁶⁷³

Lormier Kálmánja

Solstitiál (nyári tartó

továbbá

Cumberland (Ly)⁶⁷⁴

Colmár Navez (Ly)⁶⁷⁵

Luizet vajoncza (SL)

Fondante de Malines (SL)⁶⁷⁶

Téli citrom körte – ennek a jegyfácskájára azt írtad: tanulmányozni

Téli citrom alma (Gl)

Czirnos renet (Jurenák S.)

Kenézi piros (Kisvárdai)

Mádai kormos⁶⁷⁷

Willy renet (SL)

Piros csörgő alma

Francia Herczegnő⁶⁷⁸ talán azért nem írtad le, hitványosok,

A' Zilahból barnapiros sóvári név alatt kapott Daru? Aligha Daru lessz?

Piros császár szilva

És Glockernak minden hagyatéka.

Strycker és Korai bergamotok is vannak.

⁶⁷² Bereczki Máté vastag ceruzájával vastagon aláhúzta.

⁶⁷³ Decaisne Henrik mellett Bereczki ceruzás megjegyzése: „ujdonság”.

⁶⁷⁴ Cumberland mellett Bereczki ceruzás megjegyzése: „valódi”

⁶⁷⁵ Colmár Navez mellett Bereczki ceruzás megjegyzése: „vegetatioja után ítélve nem valódi”

⁶⁷⁶ Fondante de Malines mellett Bereczki ceruzás megjegyzése „a Leroy-féle n[em] valódi, a S(imon) L(ouis)-féle kiveszett nálam.”

⁶⁷⁷ Mádai kormos mellett Bereczki ceruzás megjegyzése: „le van írva”

⁶⁷⁸ Francia hercegnő mellett Bereczki ceruzás megjegyzése: „a faja hitvány”

Én ezeket azért írtam meg most már harmadszorra néked, hogy annak idejébe küldöm a' gyümölcsöket, addig is írd le növényzetüket. A' Cseh rózsa alma és az Asztrakáni fehér alma olyan nagyra fejlett ki, hogy alig ismertem reá, szélrajzot veszek róluk holnapután.

Aratóink feltakartak. Ha eső nem lesz, a' héten Szerdán be is hordatok. Vóltak itt is hellyel hellyel nagy esők de nem mindenütt, én Bánrévében már a' kertek közt ugaroltatok és az eke száraz földet forgatott fel.

Isten vélléd

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta két és fél oldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán középen, fordított állásban található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 13/7. 1885. Válasz 17/7. 1885.”]

(Lelőhely: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. július 16. D-246. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Jul. 16.

Kedves Barátom!

A' mult napokba a' nagy meleg miatt szédült a' fejem, így rosszul éreztem magamat, nem csak testben de kedély dolgában is, Kura alá vettem tehát magamat, nevezetesen koplalok, vagy is a' szokásosnál 2 harmaddal is kevesebbet eszek, és nem annyira tápláló eledelt, mint szokás, azután fél 4 órakor felkelek és 6 óráig járkálok, annyira, hogy még izzadok is, végre 10 köppöjt rakattam a nyakamra, 's vállamra és most már újra jól érzem magamat, de érzem, hogy gondolataimba lusta vagyok, még levelet se igen szeretek hosszút és gyakran írni.

Bethlenfalvi István levele, vagyis inkább nagyszerű működése, a' boldogság érzésének bizonyos nemével tölti be szívemet. Nevelsz tehát e hazának te kedves jó Barátom nem csak gyümölcsészeket, hanem ha igaz hazafiakat is, a' kire majdan hivatva lesznek nem csak kertjeik de hazájok fáirol is letisztítani a' hernyókat.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott n252 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta egyoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán közepén, fordított állásban található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 16/7. Válasz 17/7. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. július 17. B-283. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Jul. 17. 1885.

Kedves barátom!

Tegnap d. után és ma délben istenes zápor vonult el vidékünk fölött. Annyi víz leesett, hogy az maga is elég lett volna a' barázda-fenekig meg áztatni a' földet, még pedig itt, a megelőző esőzések folytán még folyvást nyirkos volt. Nem mehetvén ki búcsút járni kertembe, előveszem négy rendbeli leveled s a mire választ kell írnom, ezennel leírom.

Jul. 10-ről írt leveledben féltesz engem a szédüléstől; mert azt hiszed, hogy ez a baj halálos baj. Nincs ettől mit félni, barátom! A korral járó elgyengülés ennek az oka egyedül. A ki szédül a nagy melegben, a nagy verőfényben; ne bujjon ki, – hacsak nem kénytelen vele, – a hűvös szobából. Ez az egyedüli orvosság az öreg ember szédülésének. – Ha a szobai melegség is tulságos volna, mint volt nálam néhány napig a hét elején; tegyen fejére egy friss vízben megnedvesített szivacsot, mint én is tettem és jól állok róla, hogy nem bánt a szédülés. Képzeld csak! tegnap előtt és még tegnap d. utánig is 20 fok meleget mutatott szobámban a Reamur szerinti hőmérő!! Hiszen ez aztán disznó meleg még itt, az alföldön is, hol a canicula a kutyamelegségtől kapta a nevét. No de a hűvös eső, jól megennyhítette a szobai levegőt is.

Kajszi baraczkunk volt vagy 14 olyan nagy fával a melyik mindegyikére egyremásra 5 –6 véka kajszit lehetett számítani. Befőzés, aszalás, lekvár készítés emésztett föl ebből valamennyit: a legnagyobb rész

tönkre ment, mert itt az ördögnek sem kell. No de nem is értenek itt hozzá, hogy egy gyümölcsízből hogyan kell pénzt csinálni!

Tökéletesen igazad van, hogy nálunk sem kell sem kései, hanem csak középidejűben érő cseresznyét érdemes tenyészteni. Az említettem 3–4 fajta kitűnő cseresznye éppen az utóbbiak közé tartozott, mert a cseresznyeérésre számított 6 hétnek éppen a közepe táján érnek.

Nekem évről évre van egy sárgarigó családom a kertben, mely tavasztól kezdve késő őszig itt tartózkodik fiastól együtt, melyek repdesni megmeneksenek a macskák körmétől, nem úgy mint a többi, apró éneklő madarak, melyek itt szeretnének szegények költeni, de hasztalan, mert szerencse, hogy az anyákat magukat is nem csípi nyakon a sok kóbor macska, mely a kikelt madárfiókákat egytől egyig elpusztítja mindig. Ablakom mellett a kertben van egy thuja bokor. Ebben fészkel és költött egy kis czinkenagyságu szürketollú, előttem ismeretlen madárka. Naponta 5-ször 6-szor megnéztem őket. Már-már azt hittem, hogy elkerülik a macska fürkésző szemét. Ma már fölfelé fordulva találtam a fiókákat, hol az a parányi madár az anyai szeretetnek oly megható példáját tette szemeim elé. Az égető napsugarak d. u. 6 óra felé egyenes vonalban estek a fészeknek. A tollatlan fiókákat egytől egyig agyon égették volna, ha a gondos anyamadar oda nem állt volna a fészek szélére s félig kiterjesztett szárnyaival nem ótalmazza meg fiait a nagy verőfénytől. Szegény, nem hitte volna, hogy boldogságát oly hamar képes szétrombolni az istentelen macska. Ha rajtam múlna, barátom, én a macskának még a fajtát is kipusztítanám az élők sorából. –

Egy gaz zsidó haláláról emlékezel meg e leveledben. Hát ez ugyan nem volt méltó a figyelemre: de már az, hogy a szegény 75 éves Tamási is elpályázott, a miről én még nem hallottam semmit, már az mondom, szánakozó részvétet keltett föl szivemben. Nyugodjék békében! Pályáján nem azon uton haladt, a melyet én taposok, de hiszem, hogy mégis affelé a cél felé törekedett ő is hová én törekszem: tehát legyen emléke áldott szintugy, mint mindazoké, a kik az emberi nem javára törekedtek! –

Júl. 11-ről irt leveledben bocsánatot kérsz, hogy haszontalan tárgyokról is irsz, mert kénytelen vagy vele. Hát, a mit te irsz nekem, barátom, az nem haszontalan, hanem, bármi legyen is mind érdekes nekem; mert azt hiszem, a mikor soraid olvasom, hogy itt vagy mellettem s élőszóval mondod azt, a mit papírra vetettél. Magadat még avval is mentegeted, hogy „nem soká fogsz irhatni. Ez aztán megint egy olyan kifejezés, a melyért megérdemled a dorgatoriumot. Hagyd az ilyen gondolatokat a kis lelkűeknek! a kiket az élet filozófia nem képes megtanítani arra, hogy a minek kezdete van a nap alatt, annak egykor

végének is kell lennie. Bizd azt a jó istenre, hogy meddig engedi meg nekem, hogy élhessek s meddig engedi meg neked, hogy hozzám irhass!.. Isten kezében vagyunk mindnyájan. Lelki szemeinkkel ő reá tekintünk folyvást: S nem arra, hogy mi vár ránk? és mennyi időnk van még hátra az életben? Egy jó keresztény embernek szégyen, ha ilyenek fölött töprenkedik. Pedig hát te jó kereszténynek tartod magadat vagy mi? Ne akarj bölcsebb lenni az istennél! Ne akard előre látni azt, a mit csak isten lát, kinek akarata nélkül hajunk szála sem görbülhet meg! – No de elég ennyi a dorgatóriumból. – Örülök, hogy Bethlenfalvy megtetszett neked is. Biztosítlak róla, hogy hozzá hasonló tanítványom több is van ma a két testvér hazában. Alkalmilag majd másokat is megismertetek veled. –

Jul. 13-ról írt leveledben tudatod, hogy szerencsésen bevégezted az aratást. Erre aztán én is elmondom veled együtt, hogy hála istennek. Aztán gyümölcsészetről irsz. A Grosse tardivet⁶⁷⁹ én már rég eldobtam. Glocker Carolinai fontosáról mindenesetre küldj majd annak idejében gyümölcsöt, valamint a többi fajokról is, melyeket ezen leveledben elszámolsz: de a Máдай kormosról nem kérek, mert ez már le van könyvemben írva, aztán a Korai bergamotról és Stryckerről sem, mert azokkal már egészen tisztában vagyok.

Leroytól,⁶⁸⁰ Colmar Navez⁶⁸¹ aligha valódi. Növényzete sehogy sem egyezik nálam a leírással. –

Jul. 16-ról írt leveledben nincs olyan tárgy a mire választ várhatnál: de a köpülőzés használatát egyáltalán fogva nem tartom rád nézve helyesnek. Rá találsz szokni: aztán majd vizenyőssé teszed a véredet.

⁶⁷⁹ Grosse tardive = Kései nagy amarella meggy

⁶⁸⁰ Leroy, André, (Angers, 1801. augusztus 30. – Angers, 1875. július 23.). Egy nagy múltú francia gyümölcskertész család leszármazottja, maga is neves pomológus. Pályája kezdetén – 1822-ben – négyhektáros faiskolával kezdte működését, amely halálakor már 168 hektárra növekedve 300 munkásnak adott kenyeret. Gyümölcsfa-ültetvénye egész Nyugat-Európát ellátta oltványokkal. Jelentős szakirodalmi tevékenységet is folytatott. A „*Catalogue général descriptif et raisonné*” 1855-ben jelent meg és még abban az esztendőben öt nyelvre fordították le. E művéért a „*Francia Becsületrend*” kitüntetésben részesült. A „*Dictionnaire de pomologie*” című művének kiadását már veje fejezte be. (I.: 1867; II.: 1869: Az első két kötetben 915 féle körte; III.: 1872; IV. 1873: A két kötetben 527 alma; V.: 1877 43 féle sárgabarack és 127 féle cseresznye; VI.: 1879: 163 féle őszibarack tüzetes leírása található.) – Az angers-i Keleti Temetőben nyugszik. – A magyar pomológusok közül Bereczki Mátéval tartott fenn eleven levelezési kapcsolatot, aki több ízben még oltványokat is rendelt tőle. – Különös, hogy e neves francia pomológus és tevékenysége szinte ismeretlen a magyar szakirodalomban (pl. lexikon). – Lásd a Les Croqueurs de Pommes de l’Anjou honlapját! <http://www.croqueurs-anjou.org/index.php?numlien=4> és https://fr.wikipedia.org/wiki/Andr%C3%A9_Leroy

⁶⁸¹ Colmar Navez = Navez kolmárja körte

Az ég áldjon meg mindnyájukat mindenféle jóval, szívéből kívánja

igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. július 17. D-247. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Jul. 17.

Kedves Barátom!

Minthogy a' történelem tarlójáról az emlékem közelében lévő kalászkodat már fölkapkodtam, és azt hozzád elis küldöttem; át csapok a' történelem mesgyéjén a' természetek tarlójára és fölemlítem az állatok életéről tett megfigyelésemet.

Szokásom kertünk kiásott fáinak gajjait a leszedett száraz, és lemecczett sűrű gajjakat, szőlővenyigét a' kertbe összerakadni, hogy azokban a' rovar pusztító éneklő kis madarak fészkelhessenek, és tojásaikat háborítatlanul ki is költhessék. Nyár elején, – midőn azt hiszem, hogy a' kis madár fiókák már elis szállottak, – időm engedvén, a' gajjakat lakóházunkhoz haza hordattam, midőn a gajjakat meg bontották, fölfedeztem egy durvább filemilének egy kis fészkekbe 5 tojását, a' közelemben nagy aggodalmak között repkedő anya madarat rendkívül meg sajnálva; fészket nagy figyelmes gondal a' száraz ágról levettem, és a' legközelebbi élő fának sűrű gajjai közt megerősítém. Másnak reggel nagy öröömre a' húséges anya tojásain ült. Minden nap meg néztem, 's apránként a' madár annyira bizalmas lett hozzám, hogy 30–40 centiméter közelre bevárt és figyelt reám okos kis fényes szemeivel. Mind az 5 tojást szerencsésen kiköltötte és fiait fölnevelve szárnyokra eresztí.

Egy odvas fűzfa aljában egy fogój madár 14 tojáson ült, annyira hozzánk szokott, hogy közelítésünkre a' fészket nem hagyá el, sőt ha kezünket óvatosan felé nyújtottuk, azt – mint a' házban költő szelíd török galamb – szárnyaival haragosan meg csapá, egy reggel csak a' tojás héjjait találtuk fészkébe, kikelt fiait alkalmasint el hívogató valamely hangya bojhoz, melyet gyors lábaival szétkaparva fiait a' nekik legalkalmasabb táp anyaghoz juttatá.

Én a' hangyát a' gyümölcsös kertekben sok részben hasznosnak tartom; pusztítja a' levelészeket. Többször meg próbáltam hangya boj közelében élő levelészeket és apró kása szem nagyságú fehér czukrot elhinteni, 10 hangya közül 7 levelészt 3 pedig czukrot vitt jukába, vagy is palotájába.

Egy kora tavasszal nagy almafáink gajjain vidáman csevegve, és rendkívül ügyes mozdulatokkal kereste egy két csettegető sárga tollú madár a' rovar tojásokat. Én, hogy ne háborgassam őt hasznos foglalkozásába; odább menék, gyönyörködve fácskáim szemlélésében. És midőn újra vissza tértem a' nagy almafa alá, az én kedves kis napszámosomat ott találtam a' fák alatt élettelenül. Megkönnyeztem. Majd vizsgálgatva, hogy mi okozhatá halálát, fején, a' nyakszirt táján tollai között egy púpot tapinték meg, mely nem vólt más, mint egy czukorborsó nagyságúra föl hízott csimmaz,⁶⁸² szennyes kékes színnel, tele vérrel, a' csimmaz, lábairól ítélve, még tele nem szívta magát – alkalmasint nem lehetett nagyobb, mint egy jókora kása szem. Vajon a' vér vesztés, vagy a' mérég ölte e meg a' kis madarat?

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta két és fél oldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán középen, fordított állásban található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 17/1. Válasz 24/7. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. július 23. D-248. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Julius 23.

Kedves Barátom!

Tehát elhunyt Szakolczay Lajos is, a' mint azt a' lapokból olvastam, minden lap meleg és elismerő szavak kíséretében emlité föl e' szomorú hírt.

⁶⁸² Csimmaz, csimasz= cserebogárpajor népi neve, de ez valamilyen vérszívó rovar lárvája lehet.

Nem csudálkozom az elismerő nyilatkozatokon, hiszen néked csak becsülletes igaz emberek lehetnek barátaid.

Annyira elutáltam – különösen a zsidó corruptiót, hogy minden lap olvasásáról le akartam mondani, nehogy a' fölemlegetett hunczutságok, csalások, rablások olvasása lelki nyugalmamat föl-föl háborítsák. De mégis elő fizettem 3 óra újra a' Függetlenségre. Pedig hidd el mindenik lap pénzért csahol, egyik ki, másik be.

Bodolay László vöm a' mult héten fönt vólt a' Budapesti Kiállítást megszemlélni, és ha bár ő még eddig mindent rózsás szemüvegen szokott is szemlélni, nem hozott onnan a' kiállítás szemléletéből haza valami nagy lelkesültséget.

Szerintem Humbug. Politika az egésznek titkos rugója.

Kedves Nöm vette át töllem kis gazdálkodásunk folytatását, és ma a cséplést be is végzi, egyenesen gépbe hordatta a' keresztet. Így sok fiatal gazdának szemébe rúgta a port. Ma estére várom őt haza. Tehát az érdemességről még nem írhatok, de Báriba túrhető, Martfű melletti tanyánkon pedig kitűnő fog lenni. Eső nem háborgatott munkánkba. Kellene már az eső.

Szegény elholt Lukácsi, küldött nekem pénzemre egy Claude Bidaut nevű kajszinbarackot – gajjat vagyis fajt – melyet ő rendkívül dicsért, az igaz, hogy gyengéd leveles, bár keserű magú vólt. A' rendkívüli dicséret után néhány szárat készítettem is a' faiskolába belőlle. És most mikor egy nagy termés lett minden barackból kitűnt, hogy azt nem érdemes nagyban tenyészteni, mert igen apró marad, nem álja a szállítást, de nem is kell a' vevőnek, míg ezért, vagyis vékájáért 90 Frt adtak, addig a' sárga piros héjú magyar kajszi barackért 1 K 20 Ftot. Sajnálom, és szégyenlem, hogy Lukácsi miatt a' Mturi faiskola renoméja a' barack miatt csökkent, bár kis részben.

Isten véled

Szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta majd kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán középen található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: Dörgő. Válasz 26/7. 1885. Egy körtés csomaggal."]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. július 24. B-284. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Jul. 24. 1885.

Kedves barátom!

F. hó 17., 18. és 23ról kelt leveleidet melyekben az állatvilágból közölsz érdekes történetkéket megkaptam. Hát te megkaptad-e f. hó 17dikén írt s 18dikán hozzád ajánlva elküldött leveletem? Azért kérdezem, mert 23ról kelt leveledben nem teszel róla említést. Lehet, hogy megkaptad és válaszoltál is arra; mert 19ről 20. 21. és 22ről, tehát négy napról nem kaptam tőled levelet, pedig alkalmasint írtál.

Itt küldök ízlelőnek és szélrajz vétele végett néhány gyümölcsöt.

A Nyári piros kalvil doucinra ojtott, elvénhedt, terméssel czudarul megrakodott törpe fáról van.

A Borowitsky más évekhez képest igen gyéren és bágyadtan színezett.

Az Áttetsző sárga próbaágamról, melyről már nem kaphatok vesszőt, tavál augusztusban egy termőrügyes peczket ojtottam Orbai alanyra, a hol az idén virágzott, gyümölcsöt is kötött. Ime azt is küldöm és még 1. példányt a vén próbaágamról.

Küldök egy olyan fajról is mutatót, mely most termett nálam először s ez a

Hölgyek körtéje (=Chaire à dame, Damen birn). Gyümölcse pompásan egyezik a leírásokkal: de fája nem. Különben fáját háromféleképp írja le az a három leíró, a kik a körte fajt leírták és ismertették: de az én fám növényzetére egyik leírás sem illik tökéletesen. Aztán legyen itt okos az ember? –

Kérlek legközelebbi leveledben értesíts, hogy megkaptad-e f. hó 17dikén kelt leveletem? –

Kezdenek szemző vesszőkért nyakgatni.

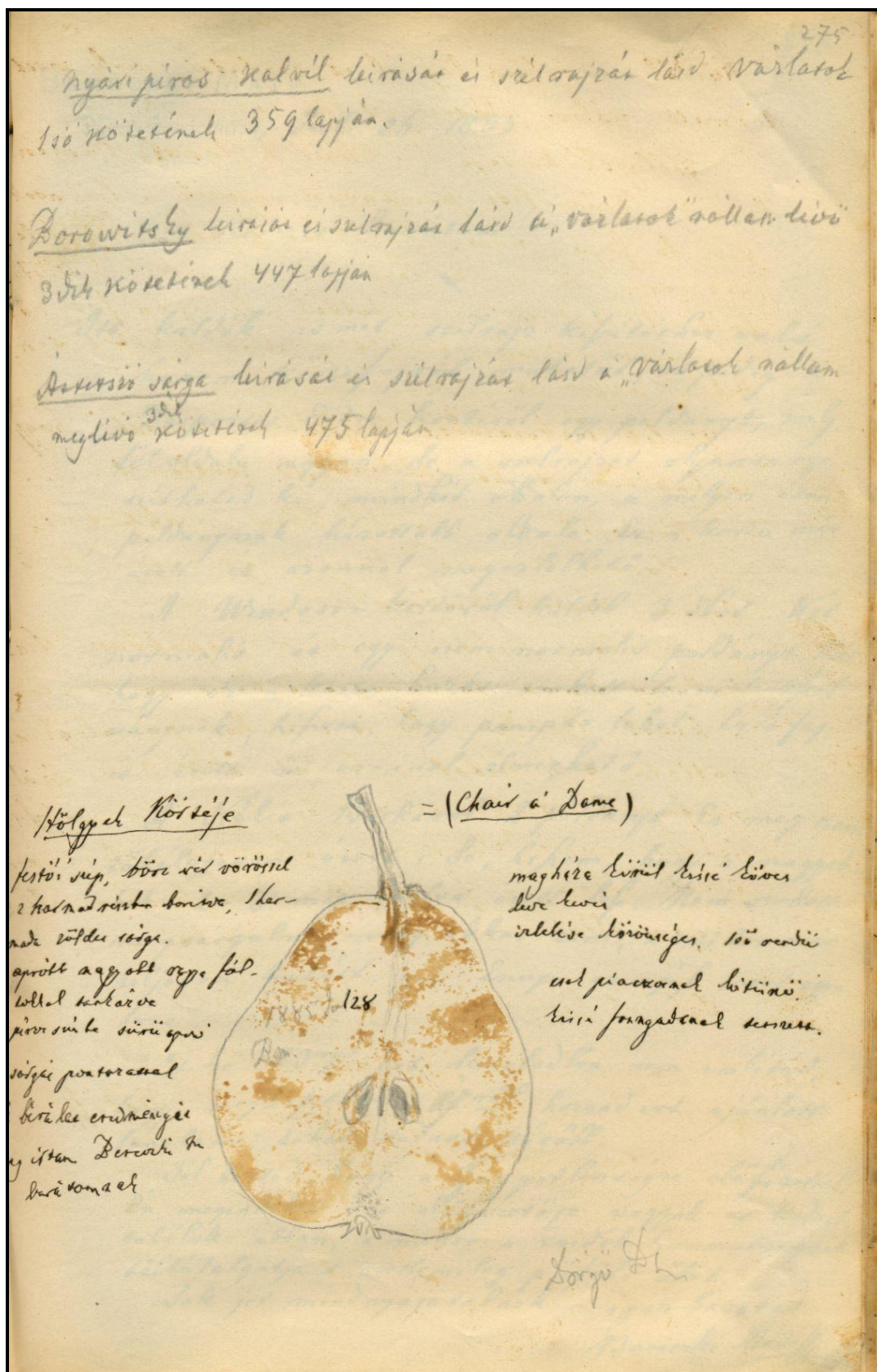
Három ív már kivan nyomva az I. kötetem második kiadásából. –

Érzékeny veszteség ért a napokban. Szakolczay Lajos törvényszéki bíró jó barátom, a kivel Aradon oly jó ízüket pomologizálgattam s a kitől télen át több körte és almafajról szoktam vesszőt kapni, amely fajokról megrendelőimnek tőlem és nálam nem jutott volna, – f. hó 19én vízkórban elhalt. Legyen áldott emléke! derék ember volt.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté

B-284. számú levél. Dörögő Dániel rajza Bereczki Máté levelén (Hölgyek körtéje)

Dörgő Dániel feljegyzése a levélen a fenti rajz felett és mellett:

Nyári piros kalvil leírását és szélrajzát lásd a Vázlatok 1ső kötetének 359. lapján.

Borowitsky leírását és szélrajzát lásd a „Vázlatok” nállam levő 3dik kötetének 447. lapján.

Áttetsző sárga leírását és szélrajzát lásd a „Vázlatok” nállam meglévő 3dik kötetének 475. lapján.

Hölgyek körtéje = (Chair à Dame)

Festői szép, bőre vér vörössel magháza körül kissé köves van harmad részben borítva. Leve kevés. Izlése közönséges. 1ső rendű csak piacosoknak kitűnő. Kissé fonnyadtnak termett. Harmada zöldes sárga. Apróbb, nagyobb ragya foltokkal tarkázva, piros színbe sűrű apró mély pontozással. Szüret eredményét megírtam Bereczki barátomnak.

Dörgő Dániel”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. július 26. B-285. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Jul. 26. 1885.

Kedves barátom!

Itt küldök ismét szélrajz készítéshez való három körtefajról mutatót, és pedig a Desportes Endre körtéről egy példányt, mely fél oldalú ugyan, de a szélrajzot olyanra egészítheted ki mindkét oldalon, a milyen ezen példánynak hízóttabb oldala. Ez a körte már érett és azonnal megízlelhető.

A Windsori körtéről küldök 3 dbot. Kettő normális és egy nem normális példányt. Lehet, hogy ez a körte húzós szokott lenni! Aszalványnak, hiszem, hogy pompás lehet. Ez a faj is érett és azonnal élvezhető.

A Nélis Borkáról 2 példányt. Ez még nem tökéletesen érett: de hiszem, hogy a nagyobbik 2 – 3 nap múlva érett lesz. Nem szokott megsárgulni még akkor sem, a mikor már teljesen túlért. – Ennyi az egész most egyelőre.

F. hó 23-ról irt leveledben nem említéd, hogy megkaptad-e 17ről hozzád irt ajánlott levelem: tehát tudasd később.

Jól tette, hogy a Függetlenségre⁶⁸³ előfizettél. Én megindulta óta előfizetője vagyok és kedvet találok abban, a mikor a zsidók hunczutságait föltálgatja s szellemileg püföli őket.

Sok jót mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté"

Dörgő Dániel jegyzete:

„Windsori körte: leírását és szélrajzát lásd „Vázlatok” II. k. 179. l.

Nélis Borka: leírását és szélrajzát l. „Vázlatok” II. k. 67. l.

Desportes Endre: leírását és szélrajzát l. „Vázlatok” II. k. 79. l.

Dörgő D.”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. július 27. D-249. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Jul. 27.

Kedves Barátom!

F. hó 17én kelt 's ajánlva küldött tömött tartalmu leveledet, ugy a' 24én a' gyümölcs küldeményeddel küldöttet is hibátlanul meg kaptam. Fogadd küldeményedért köszönetemet.

Leveleidből kitűnik, hogy a' hó fojtán, minden intézett leveletem megkaptad. Egyedül e' hó 24én keltezettet nem jelezted, de hiszem, hogy már ezt is meg kaptad. Azóta nem írtam, mert itt nállunk vásár volt, és igen elvalék foglalva. Szombaton külömbféle jószágokat árultam, és ha bár olcsón is eladhatám elegendő pénzhez juték, így a' buzához nem kellett nyulnom, itt a' leg szebb búza másáját 7 f. 30ig.

A cséplést e' hó 23án végezték be, ha a' buzának ára volna, türhető eredménnyel. No de így is meg élünk valahogy, de gyarapodásról szó sem lehet.

⁶⁸³ FÜGGETLENSÉG: politikai, közgazdasági és társadalmi napilap, egy ideig a függetlenségi párt közlönye. Szerkesztette és kiadta Verhovay Gyula Budapesten 1879. december 14-től 1887. október 30-ig, mikor a lap megszűnt. (PALLAS)

Mínthogy Tamássy Károly⁶⁸⁴ elhunytáról nem olvastál, ide mellékelve küldöm 2 lapnak rólla tett nyilatkozatát, olvasd el, és dobd el vagy tartsd meg, tetszésed szerint.

Itt tegnap délután 4 óra tájba egy kis futó zápor ment a város környékén a kertünkön keresztül a Bánrévi tanyák felé. A' földön áruló pénzért igen éhes zsidó sereget a' hirtelen jött eső ugyan megzavará, vevőket haza kergeté, családait meg szünteté. Kinek jutott volna eszébe az esőnek ily nemű haszna?

A' Britt gyáva orosz lány – melyet már Nubia párduczja jól meg pocskolt, – tehát ki akar térni az északi medve elől. Sajnálják a' szatócsok pénzőket. De bizonyosan be fog telni rajtok: „rest többet jár, fősvény többet költ.”

Már látom, hogy a' sok fajta újabb gyümölcsseidnek megkezdődött, folytonosan szaporodó érése, 's annak tanulmányozása nem engedi meg mostanába hozzám való jövedeledet. Én azt, jó lélekkel nem is kívánhatom most ez idő szerint tőled. Én habár részben sajnálom és fájlalom azt, hogy nem láthatlak, de inkább örülök tanulmányaid hasznos szaporulatának. Nem így családom, mely láthatásodtól egy ideig elesett.

Irj már egyszer Sármezey urról és kedves családjáról, ugy ez évi gazdasági munkálkodásainak eredményéről is.

Isten vélléd

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.

Kérlek, ha ezután is meg örvendeztetsz új tanulmány gyümölcs küldeménynel, írd oda magyarított neve mellé a' Guide Pratigueba⁶⁸⁵ levő nevét is. A' „Hölgyek körtéje” ugye „Chair à Dame”? szükséges érés idejét és rövid jellemzését a' Pratiguéból elolvasom.”

⁶⁸⁴ Tamássy Károly (Jolsvatapolca, Gömör-Kishont vm. ma Gemerské Teplice, Szlovákia, 1806. május 30. – Debrecen, 1885. július 2.) gyógyszerész, pomológus. 1820–1824 között gyógyszerészgyakornok volt Jolsván. 1824–1825-ben a pesti egyetemen letette vegytani és növénytani vizsgáit és Bécsben elnyerte a gyógyszerészi oklevelet. Mint segéd a pesti belvárosi gyógyszerertárban dolgozott. 1831-ben Debrecenben gyógyszerertárat vett. A szabadságharcban nemzetőr kapitányként vett részt. Jelentős munkát fejtett ki a pomológia terén. A hazai és különösen az alföldi viszonyok között a népi természetben elterjedt gyümölcsfajtákat írta le. – Főbb művei: *A gyógyszerészet története, hiteles okmányok után* (Debrecen, 1883), *Adalékok a vegytan történetéből* (Debrecen 1884.) – Irodalom: VILLÁSI P. 1882.)

⁶⁸⁵ Guide Pratigue = Guide pratique de l'amateur de fruits... A Simon-Louis frères (testvérek) Plantières-lès-Metz-i kertészetének, Octave Thomas kertészeti igazgató által szerkesztett katalógusa, 1895.

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán fordított állással található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 27/7. Válasz 2/8. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184.ltsz.)

* * *

1885. augusztus 1. D-250. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Aug. 1.

Kedves Barátom!

Ha a' becsülletes munkás néptől különféle adó és más ürügyek alatt erővel elveszik a legszükségesebbekre való pénzét is, jogait is, vajon örökké fogja é az azt túrni? Nem. Az alvó oroszán okvetetlen fel fog ébredni, és majd mikor ádázan megrázza sörényét, harsogó ordítással, rettenetes dühvel bántalmazói ellen rohan: már mi akkor pihenünk. Óh bár meghalhatnék és gyönyörködhetnék a' nép diadal kiáltásában! Ez lenne a' valódi üdvözlés!

Báriba a' trágját kihordattam és leszántattam, ugarolnak.

A' „Függetlenségbe” Zagyvaparti név alatt igen tudományosan és finom modorra írt cikkek írója: a' mint hallom Beleznay Kálmán⁶⁸⁶ életének delén álló Jászberényi Tanár. Adjon a' jó Isten neki erőt, egészséget, kitartást, és egy Mandátumot.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta egyoldalas levelét. A levélpapír 1. oldalán felül található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „11 aug. 5 szept.”, a 4. oldal közepén pedig: „Dörgő 1/8. Válasz 2/8. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

⁶⁸⁶ Beleznay Kálmán jászberényi tanár, aki „Zagyvaparti” álnév alatt cikket írt a „Függetlenség”-be.

1885. augusztus 2. B-286. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Aug. 2án 1885.

Kedves barátom!

Jul. 27. 28. és 30ról, aztán f. hó 1ről írt leveleidet mind megkaptam. Nem olyanok a leveleid, melyekre választ várnál tőlem: tehát csak általánosságban annyit mondok neked, hogy légy türelemmel; ha Aug. Sept. hóban nem is, de Octóberben, hiszem, mégis csak rákerül majd a sor arra is, hogy hozzátok átránduljak. Most már nyakig úszom a dologban. Küldik a gyümölcsöket nyakra-főre, hogy mondjam meg a nevét, mert nem tudják, és tudni akarják. Magam saját termésem is elég dolgot ad; már is több gyümölcsöt írtam le. A könyvem correcturája is el-elrabol egy-egy fél napot tőlem: hanem hát szép csendesesen, apródonkint mind leőrölgetem a mi garatomra kerül.

Jelentem neked ünnepélyesen, hogy kertemben nincs többé egyetlenegy vakondok sem. Kivülről, a kertet környező gyepről még bebetéved egyik-egyik, mert nem tudja; hogy a ki közülök ide be meri dugni az orrát, – az a halál fia. Ugy bele tanultam a vakondok vadászatába, hogy egyetlenegy sem képes előlem elmenekülni, a ki szemem elébe került. –

Küldök néhány szélrajz-készítéshez való gyümölcsöt, és pedig:

Egy gyufás katulyába 3 szem „Szigeti zöld szilva (=Ileverte; Grüne Inselflaume. Megjegyzem itt, hogy a multkor küldött Hölgyek körtéjének (=Chair à dame; Damesbirne az idegen neve). A Szigeti zöld szilvát rendkívül nagyra becsülik nálunk a háziak mind. Kár, hogy nem magvaváló! Most írtam le körülményesen. Egy körtét, melyet Algyőről Szeged mellől kaptam és a melyiket én Septemberi nagy körtének (=Grosse Septemberbirn) tartok, mely aszálványnak igen jó lehet.

Egy Sickler frank hölgye körtét, mely egyedül maga lévén a jó erős próba ágon, kihízott és bibircsókossá lett, de azért a faj jellemző alakját eléggé feltünteti. Ugy látszik már is érett.

Küldök 3 db Barack-körtét. Egyik már érett, a kettő még nem. Várni kell vele még meg nem sárgul.

Küldök 2 db Hawthorndeni őszi almát. Leverte őket a szél. De már különben is le kellett volna vennem, mert a fai érettségét elérte; különben egy hónapig állnia kellene mert akkor van igazán megérve. Most irom le a fajt is. Igen jellemző az alakja.

Két db Fejedelmi almát (Pomme de Prince; Prinzenapfel). Ezt is most irom le. Ez is őszi alma. Vidékem mostoha viszonyai közt a fán erőltetve érik és már is le kell a fáról szüretelnem, különben mind lehullogat

apródonkint. Kamrában kell állnia egy hónapig; akkor lesz igazán megérve. A faj legismertebb alakját a kisebbik példány mutatja; mert hosszas hengeresnek kellene lennie.

Küldök 2 db Borízű almát, melyeket Buda Ádámtól⁶⁸⁷ kaptam Hátszeg vidékéről, Erdélyből. Ennek az almának a fáján kell megérnie és akkor kitűnő csemege gyümölcs. Álltában ért, tehát a véletlenül leszakított gyümölcse nem sokat ér. Leirtam már is, mert gyökajtásról könnyen elszaporítható 's nálam már szépen hajt egy gyökerestől nemes csemete a fajból. Az idén tavasszal kaptam Buda Ádámtól. –

Küldök 2 db Longville magonczt (Semmis de Longville; Longvillet Sämling). Fáján ez is érik. Egy hétig még állnia kell. Ez a faj már le van nálam írva. Az idén meglehetősen otromba, szögletes más években csinosabb volt a termete.

Nos hát ennyi az egész.

Sármezey, az öreg, nejével együtt⁶⁸⁸ többnyire Kurticson tartózkodik, hol új lakóházat építettek, melybe e hó folytán fognak innét átköltözni.

Sármezey,⁶⁸⁹ a fiatal, vesződik a gazdasággal még az idén. Nagyon silányan fizeti meg a ráfordított fáradságot. Annyit terem éppen, hogy nem mondhatja magát kárvallottnak Tóni öcsém.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté"

Dörgő Dániel rajzai és írásai a levélpapíron:

Szigeti zöld szilva:

Bal oldal: színe száraz vége és nap felőli oldala kékes viola szín, több helyütt szennyes folt, mely zöldes rövidke foltokkal nap felől nagyobb, egyebütt apróbb pontokkal. Bőre lehámozható.

⁶⁸⁷ Buda Ádám, galaczi (1840–1920) erdélyi ornitológus, természetbúvár és gyümölcstermelő Hátszegről (Hunyad vm., Dévai járás) – ma Románia, Hațeg. Buda borízűje elnevezést adta Bereczki a tőle kapott borízű almafajtának. Irodalom: BUDAI P. – Életrajzát lásd BODNÁR B. 1921

⁶⁸⁸ Idősebb Sármezey Antalné. Sármezey (eredetileg Vertán) (I.) Antal, szombatsági (Váradolaszi [Érolaszi], Bihar vm., ma Olosig, Románia, 1822 – Kürtös, Arad vm. Ma Curtici, Románia, 1897. július 1.) kincstári földbérlő, földbirtokos felesége: Rétháti Kövér Anna (Kisfalud, [Maroskissfalud] Maros vm. ma Nazna, Románia, 1832 – Arad, 1893. február 23.) Házasságkötés: 1848. november 18. Mezőkovácsháza.

Lásd MAGYAR CSALÁDTÖRTÉNETI <http://www.macse.org/gudenus/mcsat/fam.aspx?id=29049>

⁶⁸⁹ Sármezey Antal (II.) Zsigmond Aladár (Mezőkovácsháza, 1860 – Kunágota-Puszt, 1927) földbérlő, földbirtokos, édesapja után ő vette át azt a koronauradalomból bérelt területet, amelyet a család eddig bérelt. Ezen a területen helyezkedett el Bereczki Máté gyümölcsöse is.

A gyümölcsrajzba írt szöveg: szigeti zöld szilva, aug. 5. B.M.

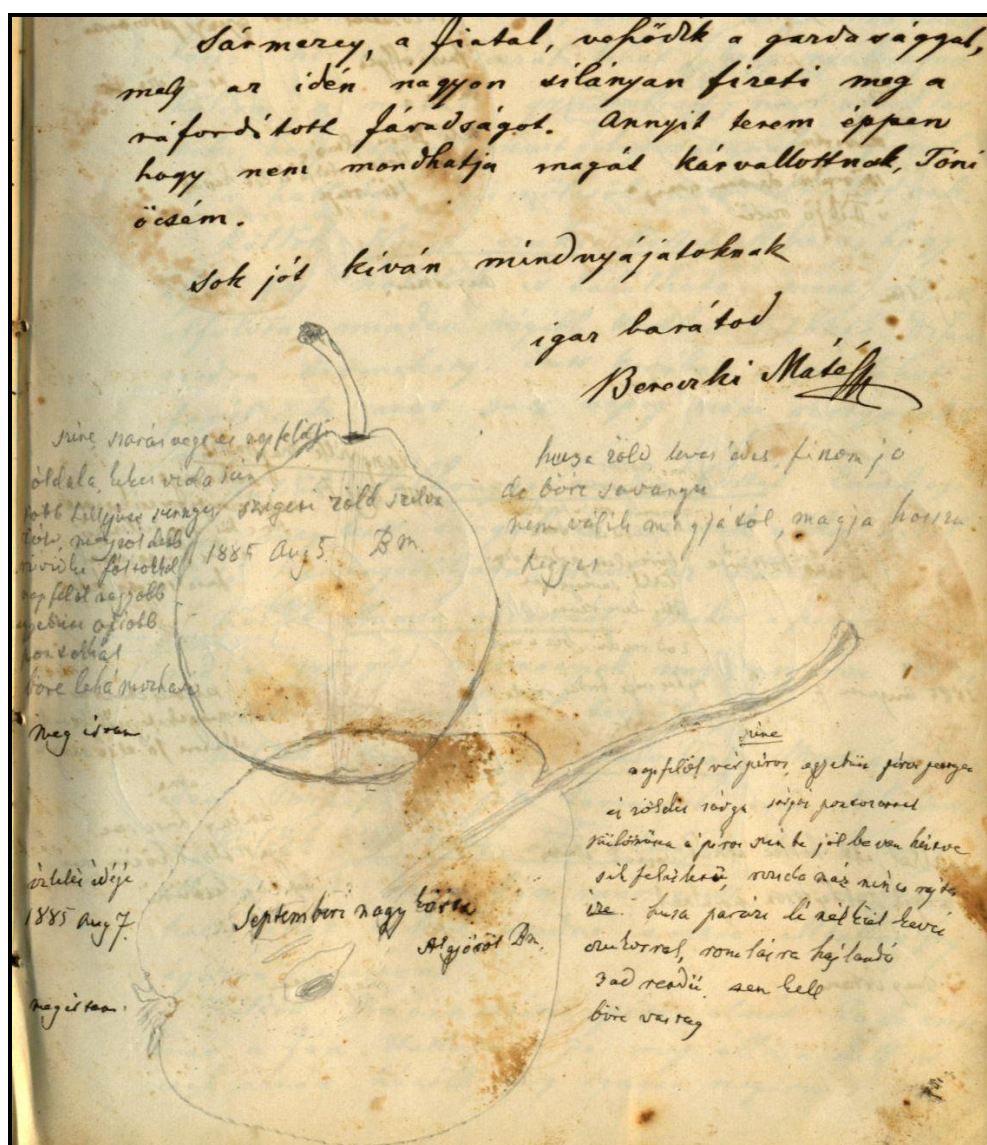
Jobb oldal: husa zöld leves édes finom jó, de bőre savanyu, nem válik magjától, magja hosszú hegyes

Septemberi nagy körte:

Bal oldal: levétel ideje aug. 7.

A gyümölcsrajzba írt szöveg: septemberi nagy körte Algyőről

Jobb oldal: színe nap felől vérpíros egyebütt piros pettyes és zöldes sárga, sárgás pontozással, különösen a piros színbe jól ben két sík felületű rozsdamáz, nincs rossz íze. Husa parázs lé nélkül kevés cukorral, romlásra hajlló 3ad rendű, nem kell, bőre vastag

A 1. szélrajz (B-286. számú levél): Szigeti zöld szilva és Szeptemberi nagy körte

B-286. számú levél 2. szélrajz

Felső sor, bal oldali gyümölcs

Hawthorndeni őszi: 1885. aug 11. bőre sima fehér síkos fényes fehér pontozott, husa kemény ropanós, lédús de nem cukros
Durva belső 1ső rendű de nem csemege Ildik jó rendű, megírtam.

Felső sor jobb oldali gyümölcs

Fejedelmi

1885. aug. 11. szalma sárga nap felől szakadozottan piros csikozással körbe gyenge piros friss olyan az ize mint a téli Daru almáé vagy is Honti alakja is ezt később 1ső rangú, megírtam.

Alsó sor bal oldali gyümölcs

Buda borízűje

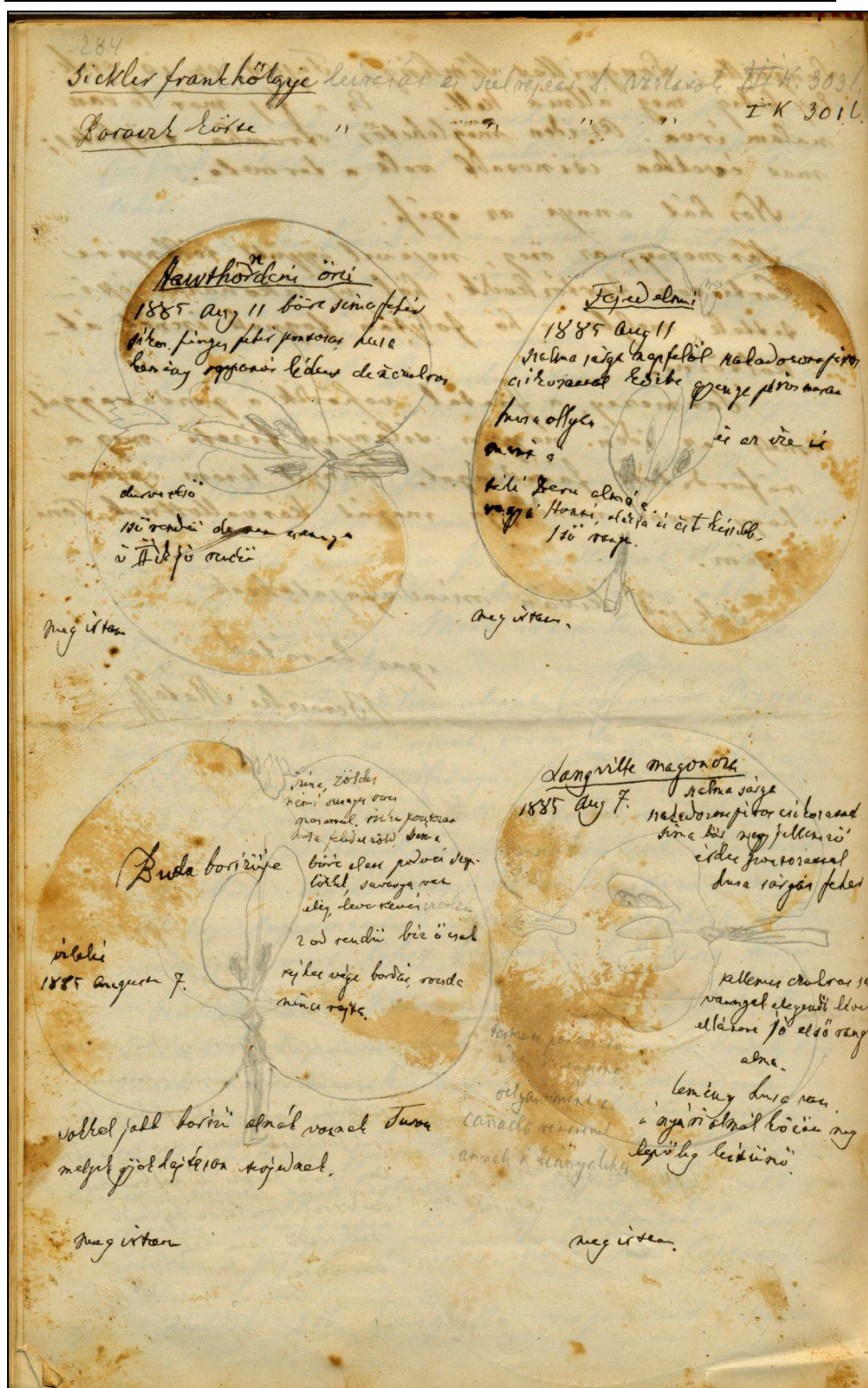
Bal oldal: ízlelés 1885. augusztus 7.

Jobb oldal: színe zöldes némi szennyes veres mosással, ritka pontozat, husa fehéres zöld barnás bőre alatt podvás szeplőkkel, savanya van elég, leve kevés, ízetlen, 2od rendű biz ő csak, kejhés vége bordás, rozsa nincs rajta
Alul: Sokkal jobb borízű almák vannak Turon mely gyökhajtáson terjednek, megírtam.

Alsó sor jobb oldali gyümölcs

Longville magoncza

1885. augusztus 7. szalma sárga szakadozott piros csikozattal, sima bőr, nagy jellemző érdes pontozással, husa sárgás fehér, kellemes cukros savanytal, elegendő lével, eltenni jó első rangú alma, kemény husa van, a nyári almák között meglehetőleg kitűnő, megírtam.

**A 2. szélrajz (B-286. számú levél) Hawthorndeni őszi alma, Fejedelmi
alma, Buda borízűje, Longville magonca**
(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. augusztus 4. B-287. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Aug. 4. 1885.

Kedves barátom!

Őszi és nyári gyümölcsseim majd egy hónappal előbb érnek az idén, mint a megelőző években: ne csodálkozzál tehát, hogy nyakra-főre küldöm a mutató gyümölcsöt; mert attól tartok, hogy apródonkint lepotyognak a fáról s a hulladék gyümölcsök közt elkallodnak.

Küldök Nyári czukor körtét Hiszem, hogy ilyen faj nálatok is található; mert itt az alföldön minden régibb kertben látható. Disznómódon termékeny. Érett korában szépen lehull a fáról; de azért 3–4 napig nem szotyosodik meg.

Küldök Palkonyai czukor körtét. Ennek egészen meg kell sárgulnia és csak akkor ízlelhető. Keményebb husu, mint az előbbeni.

Küldök Hamon vadonczát. Mikor a száránál enged a gyöngéd nyomásnak meg van érve. Ez az előbbi is rendkívül termékeny.

Küldök Fraas nyári kalvilját. Most érik idén. Törpefám fele termését már lehullatta.

Küldök Hartwig őszi almáját. Ennek még állnia kell: de a fán már érett és nagyon hull: tehát le kell szedni s aztán álltában fog igazán megérni.

Küldök Gravensteini piros almát. Ez is érett már a fán. Hullogat: de még állnia kell s csak aztán később fog igazán megérni.

Sok teendő torkollott össze: most tehát többet nem írok.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté

U. i.: A Nyári tarka pepinről is küldök egy példányt. Az idén nem ért rá úgy megszinesedni és tarkává válni, mint a megelőző években.

B.”

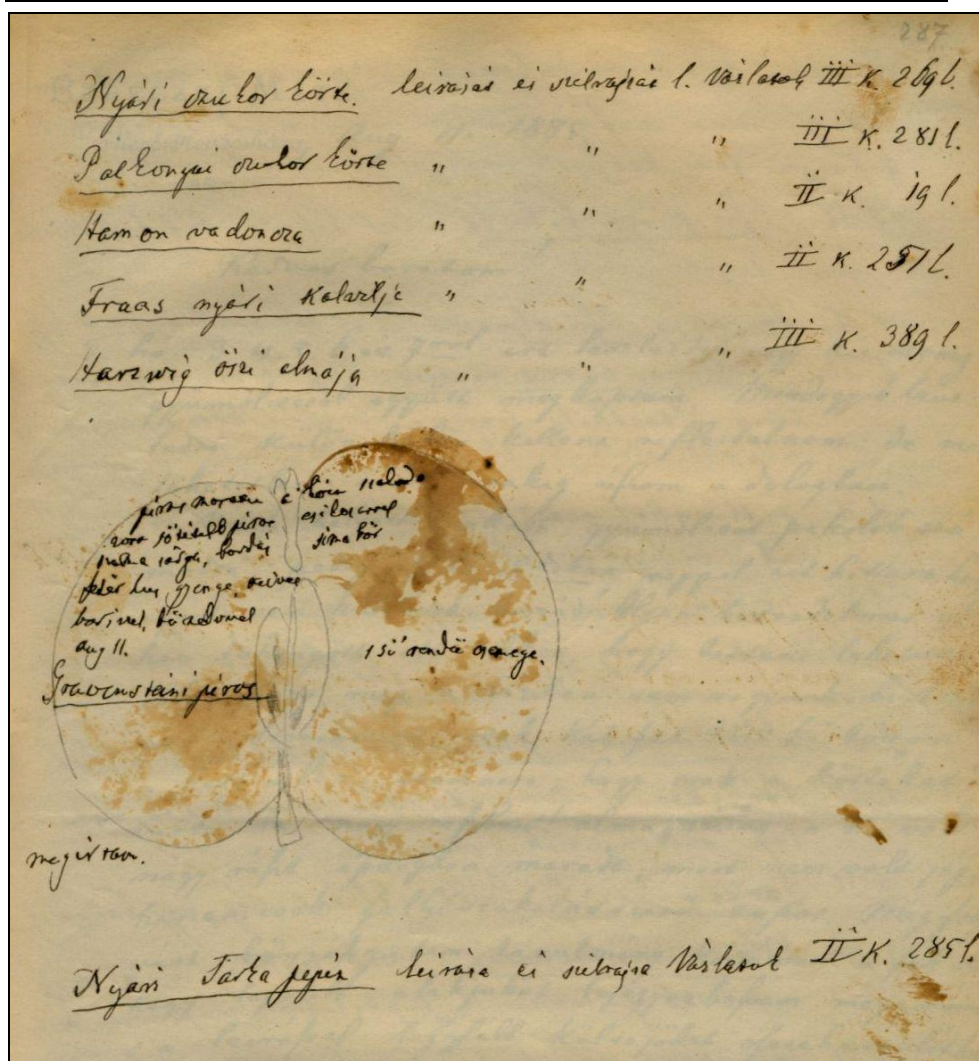
Dörgő Dániel rajzai és írásai a levélpapíron:

Gravensteini piros:

Piros mosású közte szakadozott sötétebb piros csikozattal szalma sárga bordás sima bőr fehér hus gyenge nedvvel borízzal bő nedvvel

Aug 11

Gravensteini piros megírtam

B-287. számú levél szélrajza (Gravensteini piros alma)

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára I. 181. ltsz.)

* * *

1885. augusztus 5. D-251. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Aug. 5.

Kedves Barátom!

Tegnap kint jártam a' piacon, nézegetve az árult gyümölcsöket. Nállatok is annyi a gyümölcs, különösen az alma, hogy mikor egy tetejes vékányit 40 Ftért eladunk, gondolkozok rajta, vajon nem inkább gazdaságosabb volna-e a' teheneknek takarmány gyanánt adni? (a' tehenek

nagyon szeretik): de a' Tisza környékén még több gyümölcs teremhetett, mert midőn egy vidéki szekéren lévő igen nagy Tükrös almának az árát tudakozám: azt monda az áruló kofa asszony: 7et adok a' nagyjából egy hatosért, az aprajából pedig 10et. Azt is sompolyogva monda.

Most meg már a' dinnye is kezd a' piacra jönni, pedig az a' gyümölcs árának meg öljöje.

Az Edinburgi herczeg határozottan Viktória királynő szilvát termett, van belőle 2 anya fám, Lászlónak⁶⁹⁰ 1, Victória királynőnk is van 3 anyafa. Tehát bőven elvagyunk látva, ezen fajból. Én többre becsülöm nállánál a' Cochet szilvát, mert ennek fája tetszetősebben nő, termékenyebb, és gyümölcse nem annyira rothad. Az Edinburgi herczeg gajját tölled kaptam, de akkor kijelentéd, hogy még nem tanulmányoztad.

Most az udvaron sok fehér pillét látok röpködni, 10et is megolvashatok egyszerre, honnan jöhet? Ha itt is ennyi, kertben mennyi lehet?

Most már még a' szilváról is készítek okkal móddal szélrajzot, minden nap, foglalkozok a' szélrajz csinálással.

Tegnap előtt 2 kaska Nyári Daru almát szedtünk, és azokat kedves nőm, 's leányaim 4 felé vágták, hajától magházától szépen meg tisztították, megfőzték, és most a' napon aszalódik.

A' Nyári Daru alma legnagyobbjai már annyira kivannak növe, mint a' tegnap előtt hozzád küldött 2 fontos alma. És a' piacon is ugyan csak uralkodék a' Mez-Turon eddig is nagyon elterjedt Nyári Daru. Megérdemli.

A' Máдай Kormos, és Kenézi piros, – ezen Guzmán Dénes⁶⁹¹ ur által elterjesztésre legméltóbb 2 faj gyümölcs – nállatok nem akar fejlődni, bajosan lessz a' mi vidékünkre való.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

⁶⁹⁰ Lászlónak = Bodolai Lászlónak, Dörgő Dániel vejének.

⁶⁹¹ Guzman Dénes, postamester, 1861–1868-ban postakezelő volt Nagybányán, 1864-ben postamester Gyulafehérváron; 1875-ben Misztótfalun (Szatmár vm.) lakott és vándortanár is volt. Az 1890-es években Szilágysomlyón a filoxéra utáni újjátelepítéskor, mint borászati tanár tanfolyamot tartott, melyen a város szőlősgazdái és a környező falvak néptanítói vettek részt. Munkái: *Magyar posta-zsebkönyv*. Szerk. és kiadja. Pest, 1862.; *Magyarország és az ahhoz tartozó részeket behálózó posta-lánczatok a vasúti és távirdai vonalokkal*. Pest, 1863.; *Az uzsoraügyben* Pauler Tivadar igazságügyi miniszter úr ő nagyméltóságához benyújtott emlékirat... A budapesti s nagybányai népkonyhák javára. Bp., 1875.; Irodalom: SZINNYEI; MAJOR M. 1993. 129. p.

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 5/8. Válasz 11/8.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. augusztus 6. D-252. számú levél

Mező-Tur, 1885. Aug. 6.

Kedves Barátom!

F. hó 2-án kelt leveledet, 's vélle 9 faj gyümölcsöt küldeményedet tegnap megkaptam, és még tegnap délután az érett fajokat felvágva megízleltem, és szélrajzát a' vázlatokba levettem. Fogadd küldeményedért szíves köszönetemet.

Hogy sok dolgod van, azt magamról képzelem, alig győzőm én is az érő fajokat kellőleg tanulmányozni, hát te, kinek a' jövő számára nagy pontossággal kell dolgoznod. Nem is háborgatlak ezután naponként talán haszontalan dolgokról szőlő leveleim olvasásával.

Ma kimentem kertünkbe a' Piros császár szilvákért, hogy leírásra alkalmas példányokat válogassak és küldök számodra (mert tölled kaptam e fajt) és képzeld, az itt küldött 3 példányt találtam a' fán, a' többi mind lehullott, pedig volt a' próba ágon vagy 20 darab.

Éppen most kaptam meg újra egy szélíró leveledet tüstént küldök a' postára küldeményedért.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m.k.

Holnap okvetlenül irok bővebben.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 c 202 mm nagyságú fehér lapra írta egyoldalas levelét. A levélpapír 4. oldala alján található Bereczki Máté fordított állású vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 6/8. 1885. Válasz 11/8.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. augusztus 7. D-253. számú levél

Mező-Tur, 1885. Aug. 7.

Kedves Barátom!

Tegnap nagyon futtába irtam hozzád levelet, melyet a' 3 szem piros császár szilvával küldék el. Ugy hiszem, hogy a' legnagyobbik szem alkalmas lesz netaláni leírásra, mert a' lehullottak annál csak kissé voltak nagyobbak.

Aug. 4én kelt leveledet és már 4ik gyümölcs-küldeményedet is megkaptam, egy nagy tálczára kirakva őket, folytonosan szemem előtt vannak, így emlékembe vésődnek. A' melyek megérnek, azok azonnal a' boncz asztalra kerülnek.

Irtam tegnap, hogy nem háborgatlak a' hosszadalmas leveleim elolvasásával, dehogynem, írok biz én néked mindig mihelyt valami eszembe jut te pedig olvasd el levelemet akkor, midőn pihenni leülsz. Válaszolsz vagy nem levelemre? Az reám nézve közönyös, azaz hogy örülök bizony én levelednek, de csak annak, melynek írása tégedet hasznosabb munkától vissza nem tart.

Hogy a' vakondokokat kipusztítád, annak rendkívül örülök, de koránt sem a' vakondokok elpusztítása által kertet azok pusztításától való megszabadítását, hanem azért, mert annyi vakondok elpusztítása felette nagy ügyességet, erélyt, kitartást, energiát igényel. És ezen tulajdonságokból azt lehet biztosan és joggal következtetni, hogy életed még hosszú ideig fog tartani. És hasznos, áldott dolgokat teljesithetsz még akkor is, midőn sok jó barátaid földi hüvellyei a' sírba porladoznak. Ugy legyen!

Bóldoggá tesz Octóber havábani láthatásod reménye is. Sármezey Tóni⁶⁹² öcsénk – csak szükös elég termése némileg ugyanaz. Én azt hiszem, az általad gyakran jelzett esőkből és a' gazdasági – hazug? – tudósításokból, hogy nállatok a' közepén felülli termés van, mint a talajotokhoz igen hasonló Martfői pusztán.

Lehangolt vagyok a' Máhdi⁶⁹³ – talán állítólagos – halála miatt is. Ha meg halt, akkor erőss a' gyanúm, hogy nem fekete himlő, hanem méreg

⁶⁹² Sármezey Antal (II.) Zsigmond Aladár (Mezőkovácsháza, 1860–Kunágota-Puszt, 1927) földbérlő, földbirtokos, édesapja után ő vette át azt a koronauradalomból bérelt területet, amelyet a család eddig bérelt. Ezen a területen helyezkedett el Bereczki Máté gyümölcsöse is.

⁶⁹³ Máhdi = Muhammad Ahmad al-Mahdi (Dongola, 1844. augusztus 12. – Omdurmán, 1885. június 22.) szudáni vallási vezető, az egyiptomi-brit uralom ellen viselt, Mahdi-felkelés néven ismert harc vezetője volt. 1885 januárjában csapataival elfoglalta Khartúmot is, de

által halt meg. De sajnálom ez akarát erőss, hős férfiut, aki a' vitéz és lovagias muszulmán népek renoválására oly sok tulajdonsággal bírt. Halála óta henczeg is a tőke. Bárcsak akadna a' Máhdinak méltó utódja!

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté kézzel írt megjegyzése: „Dörgő aug. 7ikén. Szilva tükör alma Válasz 11/8.”}

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. augusztus 11. D-254. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Aug. 11.

Kedves Barátom!

Tegnap délután Petrovay Gyuri öcsém meg lehető illuminált állapotban Török Szent Miklósról jöve, vólt szíves egyszerű házunkba betérni, 's engemet, családomat látogatásával meg tisztelni. Előtted nem lévén szabad nékem semmit eltitkolni, meg kell vallanom, hogy a' mennyi örömet okozott nékem egy ily harcos működésű tevékeny férfiunak, mint Petrovay öcsém – látogatása; még több szomorúságot okozott könnyelmű magaviselete, mert ezáltal fenyegetve látom ezen szép eredményt, melyet ő a' gyümölcészet érdekében eddig kifejtett. Meg eshetnék ugyan, hogy én az ő helyzetét, vagy is magaviseletét trottyos öregségemmel nagyító szemüvegen keresztül látom; de nem tudom – bár kedves vendégem, – házunktól telhetőleg magyar baráti vendégszeretettel öleljük körül, – eltitkolni előtted, hogy erőssen leitta magát, és mint ilyen, mindenről inkább, csak a' gyümölcészetről nem szeretett beszélni.

A' mult estve László és egy általa ismert más vendég is vólt nállam, 's éjfélt után 1 órakor mentek haza, még daloltak is.

Gyuri öcsém most javában alszik, az esteli nyilatkozásából úgy vettem ki, hogy ma Mezőberénybe megy egy Paphoz, onnan Gyulára

Omdurmán fővárossal alapította meg saját államát. Sikerei csúcsán tisztázatlan körülmények között, váratlanul halt meg. Síremléke Omdurmánban található.
https://hu.wikipedia.org/wiki/Muhammad_Ahmad_al-Mahdi

Göndöcs⁶⁹⁴ urhoz, és ez után hozzátok szándékozik menni. Ezen útjának 's látogatásainak meg tételére előttem 5 napot emlegetett. Megjegyzendő hogy 2 lovon kocsin egy kocsisával utazik.

Kívántam ezt néked előre jelezni, hogy ha netalán Gyuri öcsénk szándéka teljesítésénél meg marad, akkor ahhoz alkalmazkodhassatok. Ezen levelem bizonyosan előbb hozzád ér, mint Gyuri Öcsém. Mikor azt kérdezte tőlem, hogy milyen embernek képzeltem őt? Azt felelém „komojabbnak”.

Aligha családi baj nincs a' háttérbe, leg alább a' maga viselkedéséből, néhány gondatlanul elejtett vigyázatlan szavából azt lehet következtetni.

Meg engedj kedves Barátom, hogy ilyen, véremhez nem való tárgyról írok most néked, de véleményem szerint helyzetedhez ezeket néked tudnod kell.

Belátásodra bizom, hogy jelen leveletem azonnal meg semmisítéd vagy nem.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét].

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

⁶⁹⁴ Göndöcs Benedek (Nagyvárad, 1824. július 23. – Gyula, 1894. január 4.) római katolikus pap. – Szermonostori (pusztaszeri) apát (1868), szentszéki ülnök (1869). – A Magyarországi Méhészeti Egyesület (1870-től), az Országos Magyar Méhészegylet (1878–1888) elnöke. – 1848-tól a nagyváradi egyházmegye papnövéndékeként végezte teológiai tanulmányait, 1847-ben pappá szentelték. 1847-től Újkígyóson segédlelkész, majd gróf Wenckheim József Antal udvari káplánja. A gróf 1852-ben bekövetkezett halálakor végrendeletében egyetlen leánya [Wenckheim Krisztina (1849–1924)] gyámjául nevezte ki, megbízta nevelésének felügyeletével. 1863-tól Újkígyós plébánosa. Anyagilag is támogatta az aszály által okozott nyomortól és éhezéstől szenvedő helybelieket; emellett templomot, halottasházat, kálváriát, paplakot és elemi iskolát építtetett, és népkönyvtárat állított fel. Kígyósi tanyáján méhészetet rendezett be; az adományból létesült Békés vármegyei mintaméhészet országsszerte mintául szolgált. 1873-tól haláláig gyulai plébános; Gyulán is sokat tett az iskolázás és a népművelés érdekében, ő létesítette a népkertet. Az okszerű állattenyésztés, selyemhernyó-tenyésztés és dohánytermesztés érdekében sok ismeretterjesztő cikket írt. 1874-ben Haan Lajossal és Zsilinszky Mihállyal megalapította a Békés vármegyei Régészeti és Művelődéstörténeti Egyletet. 1873-ban létrehozta a Békés vármegyei Okszerű Méhészegyletet, 1878-ban Budapesten Kriesch Jánossal az Országos Magyar Méhészegyletet. 1881–1887-ben Gyula országgyűlési képviselője. Kulturális célokra is jelentős összegeket áldozott, adományaival országos közgyűjteményeket gyarapított. A gyulai *Népbarát* című ismeretterjesztő hetilap szerkesztője (1878–1879). – [ÚJ ÉLETRAJZI 2. kötet. Bp., 2001. Magyar Könyvklub. 1070–1071. p.]

1885. augusztus 11. B-288. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Aug. 11. 1885.

Kedves barátom!

F. hó 3. 4. 5. 6. és 7-ről irt leveleidet egy kis csomag gyümölcscsel együtt megkaptam. Mindegyik leveledre külön-külön kellene reflektálnom: de lehetetlen, mert nyakig úszom a dologban.

Válasz helyett inkább gyümölcsöt pakolok számodra, pedig f. hó 8dikán reggel azt hittem, egyet sem küldök hozzád. Olyan borzadalmas vihar dühöngött itt akkor, hogy tartani lehetett tőle, hogy még a házban sem vagyunk biztosítva. Szerencsére csak két fát tört ki tövestől a kertemben, szerencse, hogy csak a körtétet verte le nagy részben! alma, szilva, ami volt nagy részt épségben maradt, mert nem volt jég, hanem csak felhőszakadászerű zápor. Még folyvást böngészem tanulmány körtéimet a fákon, hogy legalább alakjukat lejegyezhessem magamnak s a leírással legalább külsejüket összehasonlítsam. Lázasan kell igyekeznem, mert ölnék meghatározás végett küldött gyümölcsökkel s aztán rimánkodnak szemzővesszőért is. Elég az hozzá, hogy sok a dolgom, mind szorgos!

Ime! a következő fajokról kapsz ez uttal mintát

2 db Renetszerű bergamot körtét. Pár nap múlva megérik.

2 db Vaïsse tanácsost. Még nagyobbak is vannak most fámon, mint ezek. Egy hét alatt ez is megérik, a mint látom.

6 db Édes vadalmát. Apróság most, mert beteg már a fája, nem irtam rajok semmit. Egészséges fán kétszerte nagyobbakat is termett.

1 db Őszi piros kalvilt. Azt hiszem, két hét múlva már teljesen érett lesz.

1 db Hartwig őszi almáját. Egy hét múlva érett lesz.

2 db Csillagos piros renetet. Alig hiszem, hogy szeptemberig eltartható legyen. Nagyon korán, egy jó hónappal előbb érik most nálam minden gyümölcs.

2 db Fittinghof renetjét. Ebből az egyiket kis lányodnak. Ez még sokáig állhat.

2 db Bödiker aranyranetjét. Egy-két hétig ez is elállhat. Beteg fáról van. Egészséges korában kétszerte nagyobbakat termett.

2 db Skarlatpiros parment. Egy-két hétig állhat.

1 db Bödiker vadonczát. Tán már tul is ért. Jó lesz szélrajznak mégis.

1 db Jersey király almát, állhat még egy hónapig.

2 db Blenheimi renetet. Csak 3 példány volt még a fiatal fámon. A legkisebbet magamnál tartottam.

2 db Harbert renetjét. Egy hónapig bizonyosan eláll, sőt talán kettőig is.

1 db Possart-féle Nalivia, mely a földszint terem egy taval augusztusban elojtott gyümölcspeczekről. Hijjába ütögették orrukat bele a tyúkók, nem esett le addig, míg meg nem ért.

2 db Őszi piros ramburt. Azt hiszem legalább, hogy ez lesz a neve; mert egyedül ennek a leírása illik rá ezekre a gyümölcsökre, melyeket faj-ojtóvesszőkben Bátorkesziből Sándor csár név alatt került hozzám: de mint láthatod, nem Sándor csár.

1 db Angol királyi almát = (Royale d' Angleterre), melyet a vihar teremtet le. Nagyobbak és idomtalanabbak is maradtak még a fán. Nem nekünk való faj ez. Kényes bőrű, sok lerothad, sokat lever a szél belőle.

1 db Oberdieck kobakja a vihar leverte.⁶⁹⁵

No de elég is most neked egy szuszra ennyi újat látnod.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté

U.i.: Küldöm újra a katalogot, hogy pipázd ki, a miről már kaptál mutatót; mert én bizony elfelejtettem.

B."

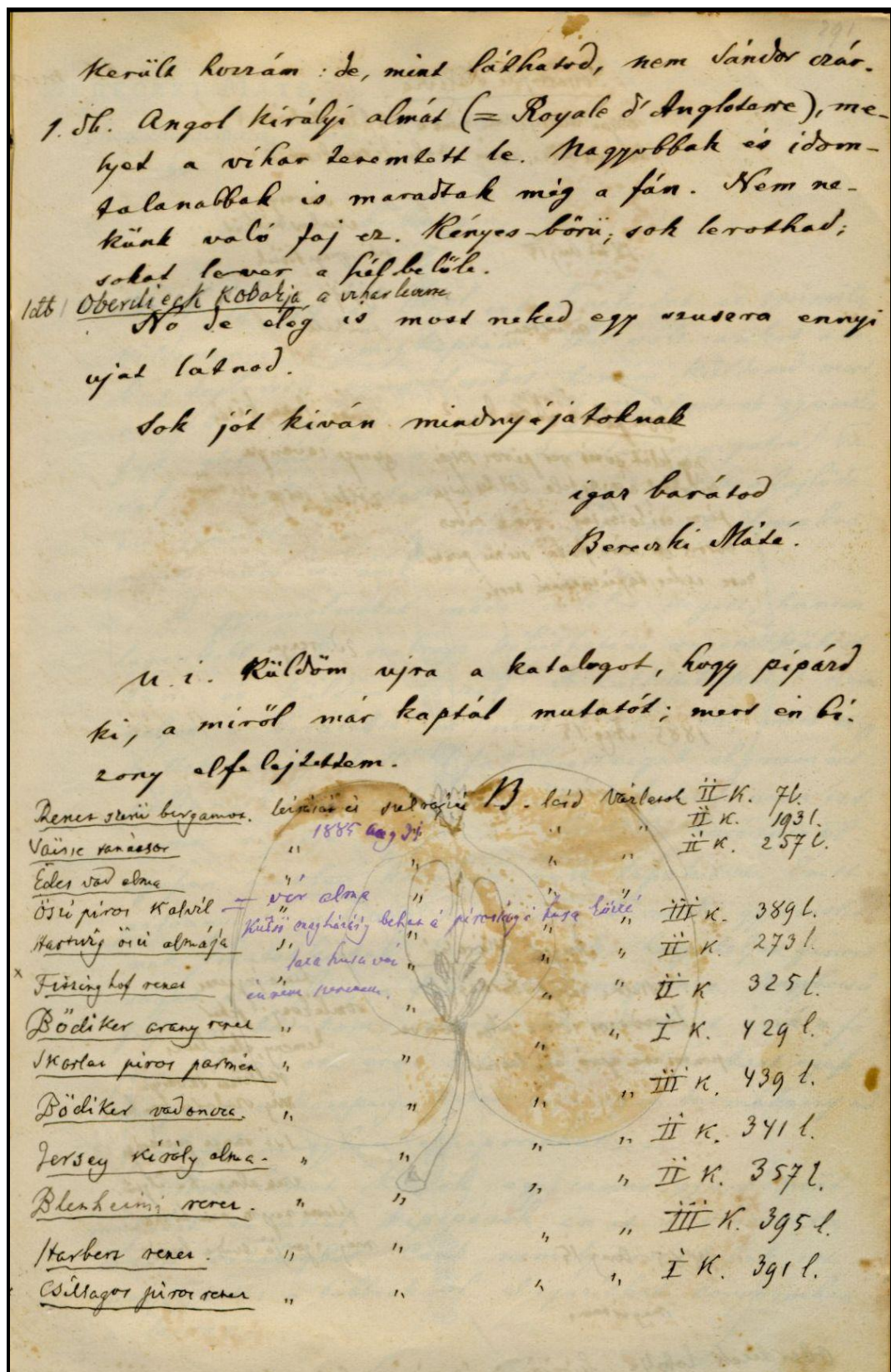
Dörgő Dániel rajzai és írásai a levélpapíron:

[Az előbb felsorolt gyümölcsöknek a Gyümölcsészeti vázlatok megfelelő köteteiben olvasható leírásaihoz Dörgő által készített szélrajzok lapszámainak feljegyzése.]

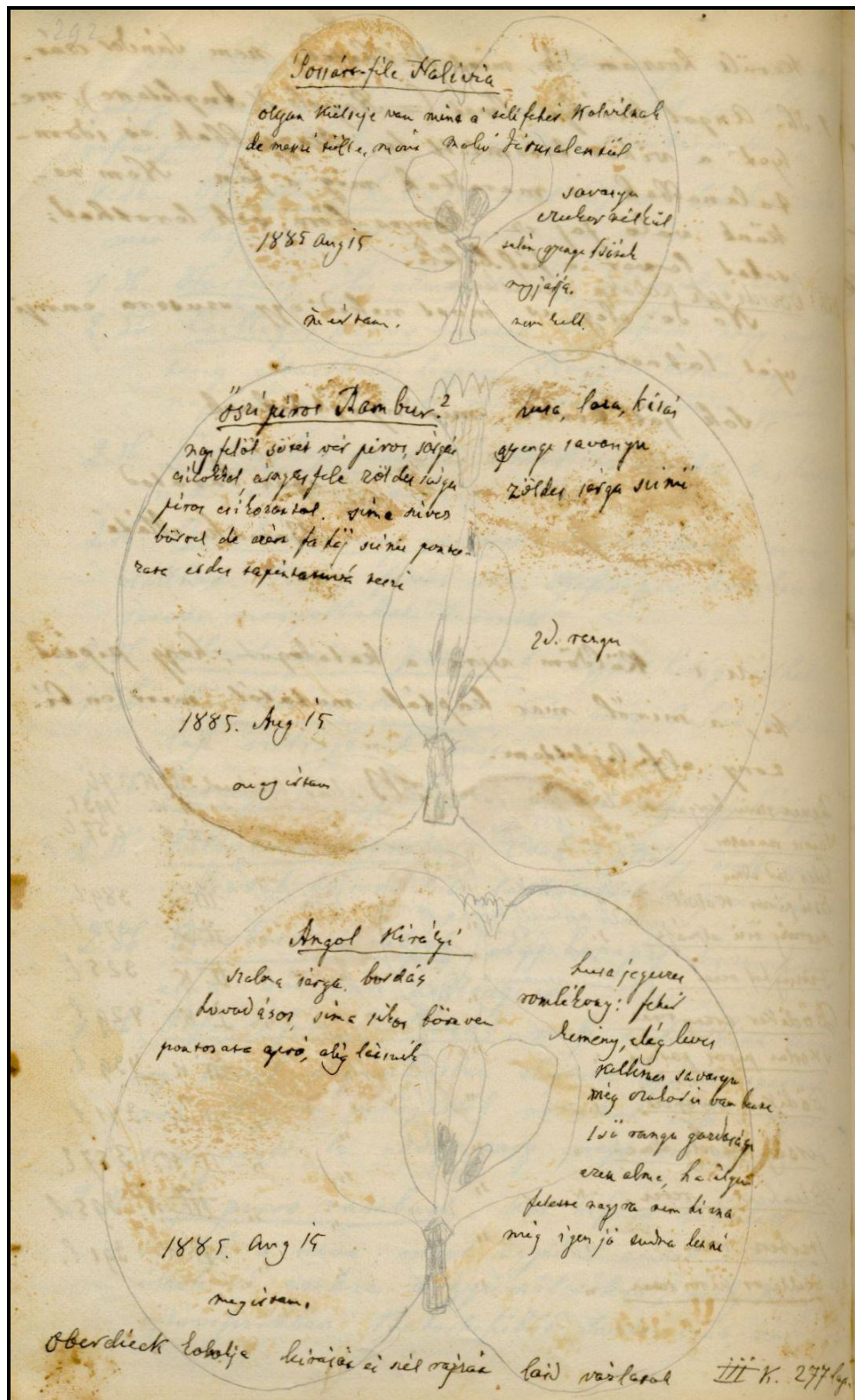
Vér alma

Külső magházáig behat a' pirosság a' husa közzé – laza husa van – én nem szeretem

⁶⁹⁵ Bereczki pótlólag beírt sora.

B-288. számú levél 1. szélrajza. (Vér alma)

B-288. számú levél 2. szélrajza (Possart-féle Nalivia, Őszi piros rambúr, Angol királyi)

1. gyümölcs

Possart-féle Nalivia

Olyan külseje van mint a téli fehér kalvilnak de messze tőlle, mint Makó Jerzsálemtől, savanyu czukor nélkül 1885. Aug. 15. talán gyenge száraz, megjárja, nem kell, megírtam

2. gyümölcs

Őszi piros rambur?

Napfelől sötét vérpiros sárgás csíkokkal, árnyas fele zöldes sárga piros csíkokkal sima színes bőrrel, de azért fa héj színes pontozata érdes tapintásúvá teszi, husa laza, kásás, gyenge savanyú, zöldes sárga színű, 2d rangú. 1885. Aug. 15. megírtam

3. gyümölcs

Angol királyi

Szalma sárga bordás hasadásos, sima sikos bőre van pontozata apró, alig látszik – husa jegecsez, romlékony: fehér kemény, elég leves, kellemes savanyu, még czukor is van benne, 1ső rangú gazdasági ezen alma, ha ilyen felette nagyra nem hizna, még igen jó tudna lenni. 1885. Aug. 15. megírtam

Oberdieck kobakja leírását és szél rajzát lásd Vázlatok III. kötet 277. lap

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. augusztus 12. D-255. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Aug. 12.

Kedves Barátom!

Itt küldöm azon 3 Carolinai fontos (GL) almát, melyeket még ma a' próba ágon találtam, én úgy látom, hogy ők „Nyári Daruk” . A' nagyobb példányok le hullottak.

4 kis Willy renetet, fája nagyon beteg és elfog pusztulni.

Ide mellékeltem e' hó 11én kelt leveletem tegnap nem tettem fel a' postára, mert Gyuri öcsénk egyenesen hozzátok, nem Mező-Berénybe indult. De mert át olvasva azt, elküldöttem néked, hogy lásd, miképpen gondolkodom? Szóval többet.

Ide írhatom még, hogy tegnap reggel beszélgethettünk.

És ha vissza felé jön, 's betér hozzám, nem fogom addig eleresztetni, míg jól kinem beszélgetem velle magamat.

Eddig küldött, és le nem írt gyümölcsseidről a' bírálatom kiírva van, rövid idő alatt elfogom küldeni.

Isten velled

szerető barátod

Dörgő D."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta féloldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 12/6. Válasz 18/8. 1885. Gyüm küldeménynyel.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. augusztus 14. D-256. számú levél

„Mező-Túr, 1885. Aug. 14.

Kedves Barátom!

Petrovay György öcsénk tegnap Csütörtökön délutáni 5 órakor érkezett tőled hozzánk. Tökéletesen beavatott engemet sziv bajába. Hogy ezen hasznos férfiú valami bolondot ne tegyen, adtam neki tanácsot, és gondolkodom gyógymódokról, de ezekről írni nem, csak beszélni lehet.

Petrovay Öcsénktől hallottam, hogy újra tettél fel a' postára gyümölcsöket tanulmányozás végett, várom a' postáról. A' mult este Gyuri öcsémmel fél 12 óráig beszélgettem négy szem közt, és ma 8 órakor reggel ment el tőlem haza?

Most az eddig izelt, még lenem irt ez évben hozzám küldött gyümölcsseidről ide irom bírálatomnak eredményét.

Hölgyek körtéje izlelés ideje: Jul 28. Magháza körül köves szemcsés fonnyadtnak látszván, leve kevés vólt, az is izetlen. 1ső rendű, de csak piacra, szép piros szinezete miatt. A Tyson és Római király mellett elülhet.

Szigeti zöld szilva = becse annyi mint a' Coë arany csepp szilvájának bőre savanyu, így hámozás nélkül aszalásra nem alkalmas, mert a' savanyú bőr a' legedesebb szilva husát is meg szokta savanyítani.

Septemberi nagy körte Algyőről. Ízlelés Aug 7. Hazugság a neve, nedv nélküli parázs, romlásra igen hajlandó. Leve miatt csak 3adrendű, nem érdemes leírni.

Hawthorndeni őszi színe külseje tetszetős. 1ső rendű, de csak piacon nem csemegének. Ízlelés Aug 11

Fejedelmi színezete és husának beltartalma a' Téli Daru, és Honti almáéval azonos, sütt külalakja a' Honti alménak kicsinyített kiadása. Ízlelés Aug 11. 1ső rangu.

Buda borízúje Ízlelés Aug 7. Sima zöld bőre alatt husa podvás szeplőkkel telt meg, mint a' hitvány almáknál szokott savanya, csak leve kevés, biz a' csak 2od rangu, sokkal jobb borízü almák vannak Mező-Turon, nem kell leírni.

Longville magoncza: ízlelés Aug 7. Ez már meg érdemi az alma nevet. Kitünőleg 1ső rendű, a' nyári almák közt, beltartalma, husának színe, íze, rendkívül huz a' Canadai renethez, szembetűnő nagy fahéjszínű, érdes pontozott is azéhoz hasonló, annak lehet a' leánya. Elegendő czukros savanyval ellátott kemény husa, kellemes íze ugyancsak ajánlja.

Gravensteini piros 4 szám alatt leírtál egy Gravensteini almát, de az nem piros, ennek belbecse az ott leírttal teljesen azonos. Ízlelés Aug 11. Talán egyik nyári, másik őszi.

Eppen most hozták a' postáról a' gyümölcs küldeményedről szállítólevelet, elküldöttem érte, de már arról és egyéb másokról majd csak hónap vagy azután írok.

A' különbféle szilvákat nőm leányaim aszalják, befőzik, hámozzák, én pedig tanulmányozom.

A' körte fák gajjaiba a' nagy termés és szél igen sok károkat okozott. Aug. 8án reggeli 4 órakor nyugatról keletnek jött őrült sebességgel jövő egy jó eső és felleg ment át Mező-Tur és Gyoma felett, tudtomra 5 embert sújtott agyon a' majdnem mind függőlegesen a' föld felé lecsapódó villám. Kukoricánk az eső után jól érzi magát.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta háromoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 14/8. Válasz 18/8. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

1885. augusztus 16. D-257. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Aug. 16.

Kedves Barátom!

Aug. 11-én postára feladott 17 féle nagyszerű gyümölcs küldeményedet, akkori keletű leveleddel, és a' küldött cataloggal megkaptam. A' catalogot kívánságod szerint kipipázva, – itt küldöm vissza.

Az alma óriásokat = az ősz piros Ramburt? felvágtam szél rajzát levéve, megbíráltam, hát biz ez a' czégernek való laza husu alma, alig érdemel 2dik rangfokozatot.

Az angol királyit is felvágtam, mert jegeczesedése miatt romlani kezdett. Ezen alma, ha olyan felette nagyon nem hizna (a' minőség rovására) még igen jó is tudna lenni. Elég leves, kellemes savanyu kemény husába még czukor is van. Így is megérdemli az 1ső rendű rangfokozatot.

A' Possart-féle Nalivia olyan mint a' szajkó madár, a' téli fehér kalvil tollával ékesíti külsejét, pedig czukor nélkül savanyu belseje annyit sem ér, mint az angol királyi.

A' többi gyümölcsleid egy nagy tálcán előttem fekszenek, órákig elnézegetem szembe egy mikroszcóppal.

Hólnap ha isten segít az egész napot kertünkbe szándékozom el tölteni, a' fákon található gyümölcsök tanulmányozásával, ha új fajt találok az érettség fokán, lehet hogy néked is fogok hozni és küldeni.

Ha egy kis időm, és nyugodt perczem lesz, újra írok egy pár történetecskét, de most részint jószágod, részint kertünk elhalmoz gyümölcs tanulmányozással, hogy a' hosszabb levél írására alig marad időm.

Isten vélléd

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta bő egyoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán középen található Bereczki Máté fordított állású, vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 16/8. Válasz 18/8. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. augusztus 18. B-289. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Aug. 18. 1885.

Kedves barátom!

F. hó 11. 12. 14. és 16ról irt leveleidet és gyümölcsküldeményedet megkaptam. Kár volt azokat a hibás fejlődésű gyümölcsöket hozzám küldened, mert a mikor épfejlődésű számos gyümölcsöt és gyümölcsfajt elég módomban van tanulmányozgatni! Taval, bezzegh! jó lett volna még a hibás fejlődötű gyümölcs is; de most rá se nézek ilyenekre, most nem is érek rá.

A gyümölcsöket nem ízlelés végett, hanem leginkább csak szélrajz készíthetése végett küldöttem, és küldöm hozzád. A küldöttek közül nem helyes a birálatod és nem is lehet az; mert hullott vagy kellő (fai) érettségét el nem ért példányok nem képesek ám kifejtetni azon ízt a mi sajátja a fajnak. A Buda borízűje pl. egészen éretlen korában volt leszakítva. Érett példányai csaknem kitűnőleg I. rendű gyümölcsöknek mutatkoztak. Ezen fajnak, hogy teljes finomságát elérhesse, a fáján kell megérnie. Nagybecsű faj ez, barátom, mert apródonkint érik a fáján. Elkezd ott érni Julius közepén és tart egészen augusztus közepéig. Aztán faja igen termékeny és gyökről nagyban elszaporítható. –

Most ismét küldök egy csomó gyümölcsöt, melyeket ez uttal kipipázok én is a számodra őrzött catalogból. Csak némelyikről teszek itt megjegyzést: a többiekről eligazíthat könyvemben a leírás.

Az Anyóka fontosból majd kétszerte nagyobb példányaim voltak, mint a milyent itt küldök.

A Floriáni rózsza alma csak szélrajz készítésére alkalmas: mert normális fejlődésű: de férges és korán is lekerült a fáról, a hol több ez uttal nem termett.

A Charneu-i izletes és az Erdély szépe körte a faj jellemző alakját bírják: de csak kis példányok voltak ez uttal próbaágamon. Kétszerte, sőt háromszorta is nagyobbaknak kellene lenniük, mind ezek, a melyeket küldök. A Glymes-i Lóra szára derékon tört ketté. A szár bunkósan végződő fele fönn maradt a fán.

Az a körte vadoncz, melyet megelőző levelem valamelyikében említettem s a melyben nemes fajt gyanítottam, – nem sok pénzt ér. Itt küldök arról is egy érett példányt, mely egészen fejletlen.

Az Ezée-i jó nálam majd mindig vízízű, cukrosságban szegény volt. Kedvező helyen vagy inkább vidéken sokat érne e faj: mert nem annyira

szerfölkött, mint inkább botrányosan termékeny. Össze-vissza töri ágait a termés súlya és mégis ilyen nagyra képes fölhízni. –

Petrovay dolga elkedvetlenített. Nekem egy árva szóval sem említé baját.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté"

Dörgő Dániel rajzai és írásai a levélpapíron:

Az előbbieken említett gyümölcsök Gyümölcsészeti vázlatok köteteiben szereplő oldalszámait adja meg Dörgő Dániel.

Anyóka fontos	leírását és szélrajzát l. Vázlatok	III. k. 473. l.
Flóriani rózsaaalma	" - "	III. k. 411. l.
Sándor czár	" - "	III. k. 349. l.
Multhaupt renetje	" - "	I. k. 445. l.
Kaupangi alma	" - "	III. k. 373. l.
Nyári Pármén	" - "	II. k. 369. l.
Birs alaku téli	" - "	II. k. 363. l.
Charneu-i izletes	" - "	II. k. 109. l.
Erdély szépe	" - "	I. k. 315. l.
Glymeszi Lóra	" - "	II. k. 215. l.
Ezée-i jó körte	" - "	I. k. 277. l.
Coloma őszi vajoncza	" - "	II. k. 111. l.
Hortolès tanár	" - "	III. k. 245. l.

B-289. számú levél szélrajza

Nt. II. osztályú magoncza

Bőre vastag, nap felől világos piros, árnyas oldala élénk sárga rosdás pontozással sűrűn behintve(?) szára le volt törve. Íze: leve kevés, czukra elegendő, de kissé fanyar, nem való terjesztésre, vagy leírásra sem, aug. 21.

295

<u>Anyóte fonos.</u>	leírásai és szélrajza l. Várakoz	III K.	473. l.
<u>Flórián örvös alma</u>	"	III K.	411. l.
<u>Sándor cser.</u>	"	III K.	349. l.
<u>Mals hársz ocsajc</u>	"	I K.	445. l.
<u>Kaupang's alma</u>	"	III K.	373. l.
<u>Hyári Pérmén</u>	"	II K.	369 l.
<u>Piro alaka keli</u>	"	II K.	363 l.
<u>Charnew-i írtés</u>	"	II K.	109. l.
<u>Erdély népe</u>	"	I K.	315. l.
<u>Glymes'i d'ora</u>	"	II K.	215 l.
<u>Nt. II. oszt. Magonc</u>	<i>... birtok, vagy egy föld mag. utólag, piron</i> <i>... birtok alaka és kelti tálca</i> <i>... szőlősi pónosozmal sűrűn beültetve</i> <i>... daró leírás népe</i> <i>ira: leírás, csokor elágazó</i> <i>de lise fagyos. nem valószínűsítve</i> <i>... leírás nem</i> aug 21.		
<u>Erőcs-i jó kőre.</u>	"	I K.	277. l.
<u>Coloma ötéi rajondra</u>	"	II K.	111. l.
<u>Horrol's ronal.</u>	"	III K.	245. l.

B-289. számú levél szélrajza (Nt. II. osztályú magonc)

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára I. 181. ltsz.)

1885. augusztus 19. D-258. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Aug. 19.

Kedves Barátom!

Nem csak nállad, hanem itt nállunk is egy hóval elébb is felette rohamosan érnek a' gyümölcsök. Hozzá járul ehhez a' bajhoz a' csaknem minden héten elő forduló szélvihar, mely nem csak az érett, hanem az éretlen gyümölcsöt is leveri.

Tegnap előtt kint voltam kertembe, és megijedtem a' gyümölcsök meg ritkulásán. Ennél fogva azon új fajoknak, melyek hullásra nagyobb hajlammal bírnak, melyek a' szél fúvásának és lopásnak jobban kivannak téve, le szedtem nagyobb részét, és itt küldöm számodra. Pedig látom, hogy egynémelyik még koránt sem ért meg, de még ily kora leszedés daczára is már két fajtából egyetlen egyet sem találtam fáján.

Először is itt pakolok Glocker K. hagyatékából:

4 db Deák bőr almáját (férgesedik)

1 db Deák egyszínű renet (ezt az egyet találtam már fáján, hull.)

3 db Deák muskotály (még van a' próba ágon elegendő)

3 db Téli citrom alma (Gl) (nem férgesedik, sokat termett, de le hull)

2 db Gesztenye alma (Gl) (nem férgesedik, sokat terem, de le hull)

4 db Beurre Antoinette (Ly) (a' hízóttabb maga csüngött egy peczken.

A' karcsúbbak pedig 2 tömlőn 8 darab egymást érve csomósan vólt. Így ez a' faj, ha jó lenne, termékenysége nál fogva befog válni.) (A' déli oldalon termettek.)

2 példány Mas elnök. (Nyomorék férges példányok egy beteg faj fáról, több nem vólt.)

1 példány Kolmár Navez (Ly) (délnyugati oldalról, ezt az egyet termette a' próba ág. Fája erős növéssű.)

4 példány Cumberland (Ly) délkeleti ágról, sokat termett szórványosan, minden gyümölcs külön csüng a' fájáról, erős növéssű a' fája)

1 példány Reinette de Willy (SL) újra, egy beteg faj fáról.

2 példány Franczia herczegnő tölled. Erőtéljes fajjának keleti oldaláról.

2 példány. Strycker bergamotja (Ly) egy erős fajfa északi oldaláról. Nállunk fája gyenge növéssű az azon faj fán lévő többi fajának növésséhez viszonyítva, de talán a' bolondulásig való termékenysége okozza?

Jelzem itt előre, hogy a' következő védett helyen lévő új fajokon még eddig szép fejlődésű gyümölcsök vannak, melyekről később fogom elküldeni hozzád a' leírásra alkalmas gyümölcs példányokat.

Czirnos renet Jurenáktól

Orosz vas renet (Gl)

Piros csörgő alma tölled

Aranyos császár tölled

Decaisne Henrik tölled

Lormier Kálmánja tölled

Solstitiál tölled

Téli citrom körte tölled

Fondante de Malines (SL)

Luizer vajonca (SL)

Kenézi piros (Kis-Várdáról Oláh Gyula⁶⁹⁶) de általad küldve

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.

Az éjjel kis eső volt, most is borong."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 251 x 203 mm nagyságú fehér lapra írta két és fél oldalas levelét.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

⁶⁹⁶ Oláh Gyula hajdúnánási lakos, gyümölcsész, Bereczki barátja. A Gyümölcsészeti vázlatok köteteiben Bereczki alábbi helyeken említi meg: Boisselot-Fortunátája, 3. k. 191. p.; Nánási korai körte, 3. k. 265. p. Ugyanitt lábjegyzetben írja: „Oláh Gyula, öccse a gyümölcsészeti szenvedélyéről széles körben ismert, tiszabüdi birtokos, Oláh Károlynak († 1884. mart. 23.), a ki a legjelesebb gyümölcsfajokból gazdag gyűjteménnyel bírt. Valamint bátyja gyűjtögette, úgy ő is szenvedélylyel gyűjtögeti a nemes gyümölcsfajokat.”; Júliusi szép körte, 4. k. 75. p.; Ghelin vajonca, 4. k. 103. p.; Bachelier vajonca, 4. k. 155. p.. Oláh Károly tiszabüdi gyümölcsészetről pedig a Pándi meggyről (4. k. 519. p.) emlékezik meg: „A gyümölcsészeti lelkes barátja, a nem rég elhalt tiszabüdi birtokos, Oláh Károly 1873-ban küldött hozzám egy csomó gyökhajtást e szép és nagy, .tompá szív alakú, fekete meggyről, melynek húsa teljes érett korában igen kellemes, csukros-savanykás...” A Kenézi piros almánál Bereczki Somogyi Gyula kisvárdai birtokost említi, tehát itt Oláh Gyula neve (mint kisvárdai lakosé) lehetséges, hogy elírás.

1885. augusztus 23. D-259. számú levél

„Mező-Tur 1885. Aug. 23.

Kedves Barátom!

Jó reggelt kívánok. Felkeltem, felöltöztem, az eső szép csendesen csepereg, mit tehetnék reám nézve kedvesebbet, mint veled foglalkozni?

Minthogy temérdek és halaszthatatlan teendőd miatt még az is meg eshetik, hogy nem olvasod végig a' Függetlenséget, a' tegnapi számból kinyírva egy minket érdeklő cikket, ide zárom azt.

Tehát ha Buday József kineveztetését elfogadja, és ott hagyja Gyuri öcsénket, akkor őt és faiskoláját nagy veszély fenyegetheti. Gyuri irántad a' legnagyobb bizalommal viseltetik, előtted baját az idő rövidsége miatt nem tárhatá föl. Én pedig nem tartom magamat jogosítottnak egy bizalmas nyilatkozatot papírra tenni, pedig érzem, hogy ennek közlésével hasznos dolgot cselekednék. Mert eröss a' meg győződés, hogy ketten eggyesült erővel meg akadályoznánk a' netalánni lehető veszélyt. Mit szólsz hozzá?

Petrovay Öcsém faiskolájába lévő ójtványok valódi neveinek rehabilitálására nézve ezennel kötelességemnek tartom kijelenteni: hogy a' vőm kertjébe tölle hozatott Clairgeau és Pisztráng körtéket növényzetökről ítélve nem tartottam valódinak, mit vélled közöltem is, és most látom, hogy én voltam tanulatlan vagy ügyetlen, mert a' rajtok lévő gyümölcs, a' fajok valódiságát bizonyítja.

A' Római király körte bőre nállam ez évbe nem lett piros, hanem kormos hálózattal egészen belett borítva. Ezt azért írom, mert egy meg előző levelemben azt írtam, hogy a' Hölgyek körtéje helyett, a' hasonlólag szép piros Római király körtét, és Tyson körtéket méltóbb terjeszteni.

Az Országos Kiállítással már nem csak magunkat, hanem az egész Európát bolondítjuk. Még meg érjük ma hólnap, hogy ide csábítják az Angolokat, Muszkákat és még tán a' Zulu-kafferokat is bámulni. Valjon bámulnak-é, vagy szánakoznak rajtunk, mert hiszen, olyan a' mi országunk, mint a cifra irhás bunda, melynek belülről le durta a moj a' szőrét, nem tart meleget, fázunk benne.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörögő Dániel egy félbehajtott 251 x 203 mm nagyságú fehér lapra írta másfél oldalas levelét.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. augusztus 24. D-260. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Aug. 24.

Kedves Barátom!

A' Gyüm.: és Kony.: Kertészeti Füzetek⁶⁹⁷ f. évi Augusztus havi Tartalom – Jegyzéke:

Takarék körte. (színezett példány, mint azt a' francziák szokták közép nagy gyümölcsről, nem úgy, mint a' füzetekbe eddig megjelent igen kihízott gyümölcs példányokról levett részletes képet) Villási Páltól.

A gyümölcstermés értékesítéséről. Mednyánszky Sándortól⁶⁹⁸ (elég tanulságos.)

A' gyümölcstermelők értekezlete. Ennek 2ik tárgya fog lenni: „Mely gyümölcs fajták a' legalkalmasabbak a' tömeges termelésre; melyek a' legjobb csemege gyümölcsök; mi ként lehetne leg czélszerűbben a' különböző nevek alatt elő forduló gyümölcs-fajták helyes elnevezését meg állapítani és az országban elfogadtatni? Előadó Bencsik György.” A' kik a' te helyes működésedet ignorálni akarják, ellenségeid, de mondhatom, hogy elkéstek, czéljokat nem fogják elérni.

Antal fő herczeg. Téli citrom alma. Őszi Budai alma fametszésű rajzaik. Katona Zsigmondtól.⁶⁹⁹

⁶⁹⁷ *Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetek*, megjelent 1880–1891 között.

⁶⁹⁸ Mednyánszky Sándor (?–Medne, 1893. dec. 12. körül) földbirtokos, gyümölcs nagytermelő. „Gyümölcsöse Mednén 15 200 fából áll, évenként átlag 600 métermázsa almája, 300 métermázsa körtéje és 600 métermázsa szilvája terem. A tömeges eladásra alkalmas körtéi közül: Diel vajkörtéje, Liegel téli vajkörtéje, Hardenport téli vajkörtéje, Marneui ízletes; almák közül: téli arany parmén, Batul, masánszki, piros téli kalvil említendőek mind legjobbak és legszebbek.” Lásd A BUDAPESTI GYÜMÖLCSKIÁLLÍTÁS, 1891. Az ő birtokáról terjedt el Trencsén megyében a Mednyánszky Emilia cseresznye. Halálhíre: *Köztelek*, 1893. december 12-én. „Elhunytak: ...Mednyánszky Sándor földbirtokos, jeles gyümölcstermelő, a földművelésügyi minisztérium gazdasági tudósítója, mednei birtokán.”

⁶⁹⁹ Katona Zsigmond, geleji (Vámfalva, ma: Vama, Románia 1828. május 1. – Kecskemét, 1902. március 18.): gyógyszerész, szőlész és gyümölcskertész. Apja református lelkész volt, 4 éves korában árván maradt, nagyapja nevelte. 15 évesen Máramaroszigeten, majd Debrecenben gyógyszerész lett. A szabadságharcban önkéntesként harcolt, az aradban ártó táborba került. 1849 után gyógyszerészi tanulmányait fejezte be, majd Borosjenőn (Arad vm.) patikát vett és 1854-ben odaköltözött. 1867-től Kecskeméten telepedett le gyermekei taníttatása miatt, s

A Harmadik gyümölcs és zöldség-tárlat az országos kiállítás területén Szászvárosi W. Jenőtől,⁷⁰⁰ szerinte szerény, sött szegény volt a kiállítás.

Törpe fák szaporítása. Szabó Lőrincztől.⁷⁰¹

gyógyszerészként működött. Házat és 40 hold földet vásárolt. A város életében különböző testületek tagjaként élénken részt vett. Az OMGE tagja. 1867-től haláláig Kecskeméten élt. 1870-ben beutazta Európa jelentős szőlőtermesztő országait. Az általa feltalált „hideg oltóviasz” a millenniumi kiállításon aranyérmet nyert. A Kecskeméti Iparegyesület elnökeként székházat szerzett a szervezetnek. Ő rendezte 1872-ben, a szabadságharc után honunkban az első, kiváló visszhangú országos iparműtárlatot. (Egyebek között itt mutatták be a Schunda V. József féle cimbalmot.) 1886-ban földet vett a Körösihegyen, és az ott termesztett gyümölcsökkel, szőlőkkel vett részt helyi és országos kiállításokon. Pomológiai cikkei sorra jelentek meg korszak gyümölcskertészeti lapjaiban. A homoki kertészet egyik úttörőjeként ő alapította mintaszerű gazdálkodást folytatva a később róla elnevezett Katonatelepet. Ő hívta Kecskemétre Mathiász Jánost is. Lásd FÜR L. 1988. 117–121. p

⁷⁰⁰ Szászvárosi W. Jenő (Szászváros, Hunyad vm., ma Orăștine, Románia, 1867. január 25.–) hírlapíró, a Kertészeti Füzetek rajzolója, cikkírója és tudósítója. Névírásmódja előfordul Szászvárosi V. Jenő formában is, családi nevén Walheim Vilmos Jenő, író, költő és a «Garay János társaság» elnöke. Walheim József belügyminisztériumi irattáros és Gayzer Róza fia. Kolozsváron az unitárius kollégiumban tanult, majd Budapesten, ahol az „államszámviteltani” tanfolyamot is elvégezte az egyetemen. Fűszer- és csemegekereskedésben három évig gyakornokoskodott és azután apja mellett szintén három évig asszisztens volt. A természettudományok, a botanika, kertészet, földtan, rovar- és kémia tanulmányozását művelte, mint nevelő-tanító pedig pedagógiai, egészségügyi és orvosi tanulmányokkal foglalkozott. Cikkei a politikai és irodalmi lapokon kívül a *Földművelési Érdekeink*, a *Magyar Föld*, a *Méhészeti Lapok*, a *Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetek*, a *Nép Kertésze*, az *Obst- und Weinbau*, a *Landwirthschaftliche Zeitung* című szaklapokban jelentek meg; írt még magyar és német költeményeket és cikkeket a hazai s külföldi szaklapokba és napilapokba. SZINNYEI

⁷⁰¹ Szabó Lőrinc, gáborjáni (Fehérgyarmat, 1830. augusztus 10. – 188. május 26.), a levél keletkezésekor Apa (Szatmár vm.) község református papja, felesége milótai Baráth Terézia (1847–1928). Cikkei jelentek meg a Sárospataki Református Lapokban és tőle, ill. róla a Protestáns Szemlében. A család névadó őseit a 17. századig lehet visszavezetni: az első ismert ős, Szabó Mihály hadi szolgálataiért 1627-ben Gyulafehérvárott Bethlen Gábor fejedelemtől, „gáborjáni” előnévvel nemességet nyert. Az időben visszatekintve a családban volt lelkész, földbirtokos, Szatmár vármegyei jegyző. A református lelkész családjában tíz gyermek született, de csak hat érte meg a felnőttkort. A legidősebb fiuk, Kálmán (1867–1938) gyermekkorában egy fertőző betegség következtében megsüketült, később nyomdász lett. (Ő az, akiről az apa e levélben ír.) Kisebbik fiuk G. Szabó Mihály (1872–1945), tiszabecsi tiszteletes-tanító, majd esperes, [akiről a költő Szabó Lőrincnek több költeménye is szól.] Harmadik nevezetes fiuk Szabó Lőrinc (1874–1946), mozdonyvezető lett, akinek Panyiczky Ilonával (1876–1947) kötött házasságából született a híres költő: Szabó Lőrinc (Miskolc, 1900. márc. 31.– Budapest, 1957. okt. 3.) költő, műfordító. „Gyászír. Szabó Lőrinc, mikolai ref. lelkész, a nagy-bányai egyházmegye lelkészi karának egyik idősb tagja, nagy kertész és pomologus, május 26 án 58 éves korában, Mikolában meghalt, épen azon a napon, a melyen beköszöntő beszédét szándékozott volna megtartani. A boldogult született Fejérgyarmaton. 1830. augusztus 10-ikén: iskoláit Sárospatakon végezte. Három éves rektoriájának bevégzése után, előbb Ökörítón, majd Nagybányán segédlelkészkedett. Mint rendes lelkész lakott Petőházán, Méhtelegen. Apában, hol félreismertetvén híveitől, vagy legalább azoknak legnagyobb részétől, igen sok keserűség jutott osztályrészéül. Miből kifolyólag önkéntes csere útján, a f. évi tavaszi gyűlés alkalmával, nyugalmasabb állapot után óhajtozva Mikolába lett elhelyezve. A mint belépett új egyházába, azon naphoz egy hétre meghalt, megtalálta az annyira óhajtott békét és nyugalmat. Halálát özvegye s 6

A' gyümölcsök budapesti árának augusztus havi jegyzéke.
Szászvárosi W. Jenőtől.

A' Rotterdam kajsi baraczkáról. Szabó József⁷⁰² ügyvéd Félegyházáról
(igen becsületes ember). (ugy járt mint én a' Lukácsi Claude Bideau
kajsziájával)

Hogy jutunk jó gazdasági gyümölcshöz. Dezső Miklóstól.⁷⁰³

A kertészgazda teendője. Sept. hóban. Szászvárosi W. Jenőtől.

Részletes program és szabályzat a' budapesti őszi nemzetközi
szőlőkiállításra nézve.

A' budapesti őszi nemzetközi gyümölcs- és konyhakerti kiállítás
részletes programja és általános szabályzata.

Az országos kiállítás területén rendezett gyümölcs- és zöldség-
kiállítások rendes bíráló tagjai: Bereczky Máté, Hajós József⁷⁰⁴ s.a.t.

gyermeke gyászolják. Legyen csendes nyugalma annyi meg nem érdemelt zaklatás után a
becsületes, jellemes papnak s igaz hazafinak!" *Sárospataki Lapok*, 8. évf. 1889. június 10. 23.
szám 432. hasáb. HORÁNYI K. – KABDEBŐ L., PIM–DIA.

⁷⁰² Szabó József kiskunfélegyházi ügyvéd, cikket írt a Kertészeti Füzetekbe. A nagyváradi
kertészeti kiállításon „Feltűnést keltett a Szabó József kun-félegyházai kertész kiállítása is, ki
mintegy 50 fajta egészséges és jól kifejtett almát állított ki.” *Kertészeti Lapok*, 1894. November
/ 11. szám, 293. p.

⁷⁰³ Dezső Miklós a Kertészeti Füzetek cikkírója. Feltételezhetően Dezső Miklós, dálnoki
(Nagyenyed, ma Aiud, Románia 1856. március 3. – Nagyenyed, 1941. június ?), szőlészeti-
borászati főfelügyelő. Iskoláit szülővárosában, Nagyenyeden – ahol apja földbirtokos volt –,
a Bethlen-főiskolában 1877-ben végezte, azután egy éves önkéntes volt (1877–1878-ban).
Kolozsmonostoron végzett a gazdasági intézetben 1881-ben, majd Bihar-Diószegen mint
szőlészeti és borászati tanárjelölt 1881–1882-ben működött. 1882-ben a földmívelési
minisztérium által fölállított központi mintapince egyik osztályát vezette. 1883. október 1-től
1892. augusztus 5-ig Pécsen szőlészeti, borászati és gyümölcstani tanár volt. Azután az
eszéki kerületben volt szőlészeti-borászati vándortanár, honnan Nagyenyedre helyezték át.
Számos tanulmányt, könyvet írt a gyümölcstermesztés és a filoxéra elleni küzdelem
tárgyában. SZINNYEI. Az Erdészeti Egyesület tagja volt.

⁷⁰⁴ Hajós József, dömsödi és hajósi (Dömsöd, 1819. november 11. – Budapest, 1888. december
28.) mezőgazda, országgyűlési képviselő, megyei bizottsági tag. Kunszentmiklósi
gimnáziumi és pozsonyi jogi tanulmányok után 1843-ban Pesten ügyvédi vizsgát tett. 1845-
től Pest vármegye tisztviselője, 1848-ban másodfőjegyzője s egyben országgyűlési követ.
1849-től cs. és kir. kormánybiztosi kinevezéssel első főjegyző, majd bíró, mely állásáról 1851-
ben lemondott, dömsödi birtokára vonult vissza. 1852-től ismét Pestre települve a Pesti
Hazai Első Takarékpénztár választmányi tagja, majd igazgatója volt 27 éven át. Az OMGE
alapító, 1864-től választmányi tagja, a kertészeti, méhészeti és selyemtenyésztési egyesített
szakosztály alelnöke volt. 1870–1876 között az OMGE másodelnöke. Az egyesület kertészeti
szakosztálynak egész haláláig elnöke maradt. A Kertészeti Társulatot 1858. évi alapításában
aktívan vett részt, Pólya Józseffel együtt működtette annak Kertészeti Csarnokát. A
gyümölcskiállítások tartására és helyes rendezésére nagy súlyt fektetett. Az 1885. évi
országos gyümölcs- és konyhakerti kiállítás bíráló bizottságának tagja. Dömsödi birtokán, a
Somlyószigeten két nagy gyümölcsöst, a leányai után elnevezett Erzsébet- és Margittetelet
létesített, ahol a legnemesebb gyümölcsfajokat gyűjtötte össze és azokat nagy szorgalommal
és szakértelemmel kezelte. Az Erzsébettelepen konyha- és díszkertet rendezett be,
dinnyetenyésztése nagy hírnév volt és a földiepret nagyban termelte, 24 holdnyi területen
nemes asztali szőlőtelepet létesített és gyümölcsfa csemetéket nevelt és adott el.

Kodolányi Antal,⁷⁰⁵ Máday Miklós,⁷⁰⁶ Tisza László, Törs Kálmán, Veress Ferenc,⁷⁰⁷ Villási ur, tehát lemondásod daczára is ott szerepel neved a' bírálók között, még pedig első helyen, az igaz betűrendben.

A' férges gyümölcs erőssen hull, alig győzik felszedni, de azért még eddig a' szépet eladtuk, a' rosszat takarmánynak használtuk fel. 5 Ftért majd egy kocsi derék gyümölcsöt kell adni, Eddigi bevétel 51 Ft.

Miért nem írtad le a' Cellini almát? Mikor én egyszer nállad voltam, élénk emlékembe van e' fajnak egy gyümölcs példánya, mely nagyon fel hízva ágát lehúzta és mint a' dinnye, – a' földön feküdt. A Cellini alma ez évbe külsőleg sőt savanyára nézve is nállam nagyon hasonlított a' Buzás almához, melyet a nép nállunk Őszi Darunak hív. A' Cellini almába olyan sok a' savany, hogy ha kezem eltintázom, a' tintás helyet ezen alma nedvével dörzsölöm be, és 2szeri 3szori bedörzsölésre eltávolítja a' tinta foltot, mint a' czitrom sav. Lásd mire alkalmas az alma?

Most nem írok többet, mert azt mondja a' példa beszéd: „Hogy ma, holnap is lesz”.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő D.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 203 mm nagyságú fehér lapra írta bő kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő”.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

https://hu.wikipedia.org/wiki/Haj%C3%B3s_J%C3%B3zsef_%28gazda%29

⁷⁰⁵ Kodolányi Antal (Bátor, Heves vm. 1835. február 16. – Bp. 1910. december 7.) mezőgazdász, gyümölcskertész, szakíró. Kezdetben a *Kertész Gazda* és a *Magyar Kertész segédszerkesztője*. 1861-ben megindította a több évtizedig megjelenő *Gazdasági Zsebnaptárt*. Hat évig szerkesztette a *Gazdasági Lapokat*. Az OMGE Irodalmi és Tanügyi Szakosztályának 20 évig társelnöke, 1905-től haláláig elnöke volt. Az 1885. évi országos gyümölcs- és konyhakerti kiállítás bíráló bizottságának tagja. 1863-ban az OMGE segédtitkára. BALASSA I. 1988.

⁷⁰⁶ Máday Miklós az 1885. évi országos gyümölcs- és konyhakerti kiállítás bíráló bizottságának tagja.

⁷⁰⁷ Veress [Veres] Ferenc, ónodi (Kolozsvár, 1832. szeptember 1. – Kolozsvár, 1916. április 3.), aranyművesből lett – Európa-szerte hírneves – fotóművész és vegyészkutató, feltaláló, az első magyar nyelvű fényképeseti szaklap alapítója, egyetemi tanár és elismert gyümölcsnemesítő kertész. Bereczki Mátéval élénk kapcsolatot tartott fenn 1879 végéig, többször oltóvesszőt cseréltek, illetve küldött neki Bereczki (Lásd Gyümölcsezési vázlatok 1. kötetében). Több cikke jelent meg a gyümölcstermeléssel kapcsolatban az *Erdélyi Gazda* és *A Nép Kertésze* című újságban. MAGYAR ÉLETRAJZI 2. kötet, 985. p.; SZINNYEI

1885. augusztus 28. B-290. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Aug. 28. 1885.

Kedves barátom!

Kutya futtában kell írnom; mert annyi a sürgős dolgom, mint a Mátra szele. Alig tudok eligazodni, hogy a sok közül melyikbe fogjak, melyiket végezzem először. Tehát a dologra! Következő leveleid hevernek íróasztalomon: Aug. 18ról, aug. 19ről, mely comitiva⁷⁰⁸ volt gyümölcsseidhez, melyeket ép állapotban kaptam meg. Gyümölcsseidből a tanulmányra alkalmasakat elzártam. A csenevész apróságot kár volt elküldened. A Deák muskotályá almára már is megjegyzem, hogy az Magyar rozmarin alma, melyet Bazalicza Mátyás⁷⁰⁹ pereszlényi plébános terjesztett el a f. század elején. Bold[dogult]. Glocker barátom nagyon elsiette a dolgot; midőn annak más nevet adott. –

A Colmar Navez Leroytól alkalmasint valódi lesz nálad: de nálam aligha. Növényzete itt sehogy sem egyezik Leroy leírásával; míg a te gyümölcsödre meglehetősen ráillik a leírás. Vannak-e egészséges vesszők és levelek fádon, erről a példányról. Nálam egy két hüvelyknyi peczkek vannak csak róla a próbafán.

A Strycker bergamottja az idén nálam kétszerte nagyobb gyümölcsöket hozott, mint nálad, a mint ezt a küldött példányokról megítélhetem. Most már látom, hogy semmi köze a fajnak a Korai bergamothoz. Éppen most érik nálam: még a korai bergamot már Julius közepén éretten hullott le a fáról.

Irtál aztán Aug. 21ről, 22. és 23ról. Ez utóbbi leveled hozta a hírt, hogy Budai József is kurva lett. Annak adja magát, – ha igaz, – a ki többet ígér neki. Czudar világ! hazug világ! Kaczérkodott csak a pomológiával, s ámitott engemet, hogy nyomdokaim követendi és a zászlót, melyet én lengettem nem engedi porba hullani halálom után. Reméltem! Hittem

⁷⁰⁸ Comitiva (latin) = magyarázat

⁷⁰⁹ Bazalicza Mátyás [más néven *Bazilicza* vagy *Bazalica Mátyás*, szlovákul *Matej Bazalica*, *Bazilicza* vagy *Bazalicza*](1787 – Buda, 1848. szeptember 27.) pomológus, r. kath. plébános Nyitra-Pereszlényben, ahol jeles gyümölcsöse és szőlője volt. Gyümölcsfaiskolája a harmadik országos jelentőségű gyümölcsfajta-gyűjtemény volt Magyarországon. A Magyar Gazdasági Egyesületnek többször tett a gyümölcsészet terén hasznos szolgálatot; később nyugalomba vonult és 1848 szeptemberében meghalt Budán, 61 éves korában. Munkája: *Catalog der Nitra Pereszlényer Obstbaumschule, nebst kurzer Darstellung der neuesten Fortschritte in der Obstkultur, und streng kritische Auswahl der allervorzüglichsten bis jetzt bekannten Obstsorten, ihre Rangordnung nach Grösse der Frucht, Reifzeit und Dauer, Schönheit, Geschmack und daraus hervorgehender Werth*. Pest: Landerer Lajos. 1836.), az első rendszerezett, fajtakritikával ellátott ismertető. Ő kezdte terjeszteni a Magyar rozmarin almát. Irodalom: SZINNYEI; SURÁNYI D. 2007.

szavainak s ime! – No, de tán nem is igaz a hír! tán más Budai Józsefet emlegetnek ott s nem az én Budai Józsefemet?! Majd utána járok a valónak; ha jobban ráérek. Sajnálom, hogy Petrovay nem volt hozzám oly bizalommal, mint tehozzád; mert most már nem is konyíthatok bajához.⁷¹⁰

Irtál aztán Aug. 25-éről is jelezve a Gy. füzetek tartalmát, és irtál aug. 27-éről. Ennyi az egész, a mit számodra ez uttal összevakarinthatok. Később, ha apad a dolog árja, majd küldök ismét szélrajz készítésére valót.

Az ég áldjon meg mindnyájatokat, mindenféle jóval! szívéből kívánja
igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára I. 181. ltsz.)

* * *

1885. szeptember 3. B-291. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Sep. 3. 1885.

Kedves barátom!

Valóban fejemet kell vesztenem. Mind rám érik egyszerre a sok gyümölcs.

Hogy szabaduljak a sok dologtól veszettül kell igyekeznem. Itt küldök számodra mintákat a következő gyümölcsfajokról:

Dr. Entz rozmarinja vagy Entz-féle rozmarin. Két fán lesz vagy két hosszúszekér alma. Apróbbak ennél fogva, mint kellene.

Jonathanról: fele nagyságú példányokat zsúfoltan megrakott próbaágról, mely beteges fán is van, máskor alapszínük sem látszik, annyira pirosak.

Piros bíbornokról normális példányokat.

Ben-Davisról normális példányt.

Spitzenburg Ezópról normális példányt.

Bíborpiros agátalmáról normális példányt.

Fehér tafotáról: fele nagyságú példányokat beteges próbaágról.

Önálló fám nincs róla.

Alant almáról normális példányokat.

Őszi piros renetről normális példányt,

⁷¹⁰ Megjegyzése a levél alján: „Ezt a véleményt olvastam s itt hagyom, hogy olvassa más is. Álljon itt annak bizonyosságául, hogy a ki oly tiszta mint a hó, néha az sem menekülhet a rágalom elől. Mező-Túr, 1895. febr. 22. (Feltehetőleg Budai József által írt megjegyzés, aki ekkor mezőtúri gimnáziumi tanár volt. Lásd a B-294. levelet is, ahol már van aláírás. Az írás képe ugyanaz mindkét helyen.)

Brichy Józsefről középnagy példányokat,
Gravensteiniről középnagy példányokat. Ez a középnagy, a Pirosról
már kaptál.

Spanyol pepinről normális példányokat, küldök még két körtefajról is
a. m.

Saint-amandi vajonc középnagy példányok

Rey Leóról középnagy példányok,

Mivel még fér a ládába, tehát küldök.

Torjai csíkos magonczról (az Orbai változványáról, mely nálam
termett.

Carmeliták renetjéről (most termett először, valódi!)

Egy magonczomról, mely, ha beválik gyökről vagy tősarjakról is el
lesz szaporítható.

Goubault esperese. Egy példány termett, annak is a fánn maradt a
szára.

Spanyol fehér renet (Most termett először. Valódi!)

Court of Wick, középnagy példány.

Magyar kormos renet (valamivel nagyobb a középnagy nál.)

Amerikai parmén (középnagy példány),

Szövetségi parmén. Nagy példány, a kisebbek mind férgesek a
próbaágon.

Papeleu ramburja középnagy példány.

Nos hát ennyi az egész.

Egészséges vagyok, mint a makk. Hála az istennek birom a dolgot!

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté"

Dörgő Dániel rajzai és írásai a levélpapíron:

B-291. számú levél szélrajza

1. gyümölcs

Spanyol fehér renet

1885. sept. 7. B.M. husa sárgás laza omlékony, bőre alatt podvás szeplők
támadtak, savanya kedves, de leve kevés, talán 1-ső rendű gazdasági
lehetne, ha termékeny volna és fája nőne?

Bőre sárgás zöld sima apró pontozattal, sík felületű.

2. gyümölcsCarmeliták renetje

1885. Sept. 22. husa sárgás, elég tömött, cukros, jó 1-ső rendű csemege gyümölcs, színe szakadozott piros csíkokkal csaknem teljesen borított, a piros színbe úgy látható pontozat mint az Amerikai(augustusi?) színes, Pétery Károly, vagy Ravailac, Csillagos piros renet.

3. gyümölcsTorjai csíkos

1885. Sept. 2. szalmasárga fehérded mosott piros szakadozott csíkokkal, túl ért, bírálatban sem volt, hitvány laza husu alma lehet

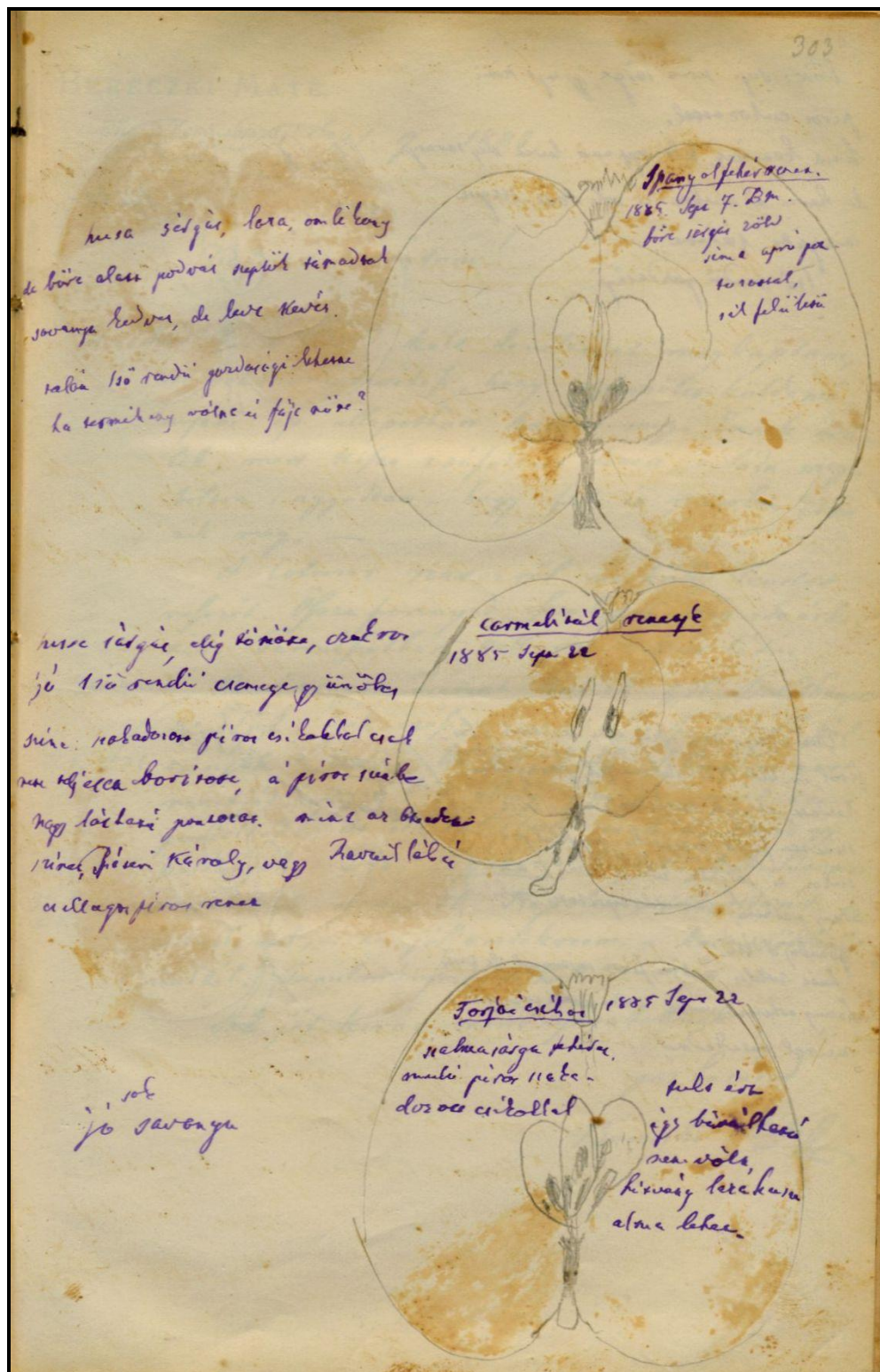
4. gyümölcs (másik lapon)Brichy József

1885. Sept. 22. bőre szép sima sárga gyenge némi piros csíkozattal, husa kemény, telt, roppanó, leves, elég savanyu, de kevés a cukra és sok rossz magot magába szedett, 1-ső rendű gazdasági

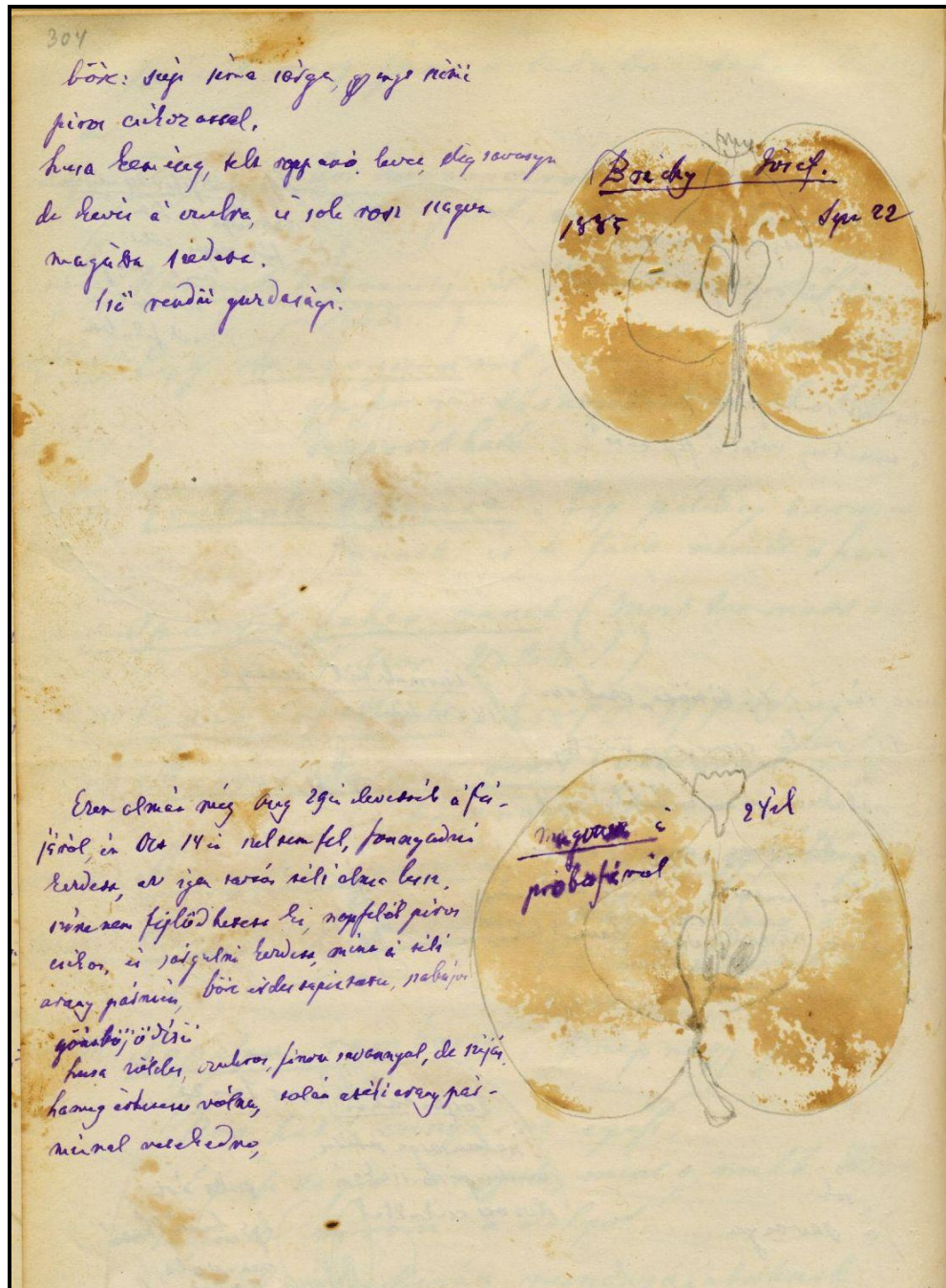
5. gyümölcs (másik lapon)[Bereczki] Magoncz a 24. próbafáról

Ezen almát még Aug 29-én levették a fáról, én Oct. 14-én szeltem fel, fonnyadni kezdett, ez igen tartós téli alma lesz. Még nem fejlődhetett ki, napfelől piros, sáros és sárgulni kezdett mint a téli vagy pármén, bőre érdes tapintású, szabályos gömböjödésű.

Husa zöldes, cukros, finom savanyval, de szíjas, ha megérhetett volna, a téli aranyparmennel vetekedne.

B-291. számú levél szélrajza (a.) Spanyol fehér renet (alma), Carmeliták renetje (alma), Torjai csíkos (alma)

**B-291. számú levél szélrajza (b.) Brichy József (alma), [Bereczki] Magoncz
a 24. próbafáról**

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. szeptember 7. D-261. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Sept. 7.

Kedves Barátom!

Bizony nagyon hanyag lettem a' hozzád való levélírásba, utósó levelem hozzád Aug. 27-én kelt. Levélírásbeli hanyagságomnak oka: részben saját ügyeim fojtatása, részben a' gyümölcsészet tanulmányozása, ez utóbbi a' mostani bő és sokféle gyümölcs termés ez idejében. – A' mint magadról tudhatod – szakadásig való dolgot is adhatna.

Aug. 28-án kelt leveledet, úgy a' Sept 3-án postára tett gyümölcs küldeményedet a' bele zárt levéllel együtt hiba nélkül idejébe pontosan nagy örömmel megkaptam, fokozta örömet levelednek azon kijelentése: „hogyan egészséges vagyok mint a' makk, birom a' munkát.” Dolgozz tehát Kedves Barátom egészséggel és örömmel, teremts össze újra egy kötetre való szellemi munkát a' jövő számára.

Nállam a' Colmar Navez Leroytól egy jó erőss próba fán van meg, levelei és vesszei elég egészségesek, majd hogy nem vetekednek a' mellett lévő Saint Ghislain-i leveleivel és vesszeivel, az igaz, hogy az első nem hoz oly hosszú nyurga vesszőket. Ha elnem felejteném a' legközelebbi gyümölcs küldeményemhez tenni fogok egy Colmar Navez vesszőt levelestől.

Az újabb termésű, tanulmányozni való gyümölcsöket ebbe az alkalmas időbe sajnáltam leszedni, had hizzanak, de hólnap reggel kimegyek, meg nézem őket, és lehet hogy szedek le hozzád elküldés végett.

Ha volna még fádön Mulhaupt renetje hagyjad a fáján és ha kihíztak küldd el hozzám ráírás nélkül, céljaim vannak véle. Nem titkolódom. A' *Füzetek* Aprill havi folyamába 120 lapon meg jelent cikk következtében Szabó Lőrincznek kellene elküldenem Szinerváraljára.⁷¹¹

Lajos napját meg előző délután Pusztá Poón Mészáros Sándor⁷¹² öcsém gyümölcsös kertjét meglátogattam, ezen kert fáit Glocker urtól én hozattam, és miután a' fák nevöket elvesztették vagy 18 fának nevét a rajta

⁷¹¹ Szinerváralja = Szatmár vm., Szinerváraljai járás. Ma Románia: Seini.

⁷¹² Mészáros Sándor (1842–1910) Pusztapón volt földbirtoka, a századforduló egyik legvagyonosabb mezőtúri polgára. Szorgalmas, jó gazda volt, de emellett a közügyek terén is jelentős szerepet játszott. A városi képviselőtestület virilis tagja volt. A vármegye törvényhatósági bizottság tagja volt, aki „egyike volt a vármegye legkiválóbb gyakorlati gazdáinak, nagy érdeklődéssel viseltetett mezgazdasági kultúránk iránt.” Két takarékpénztárnak volt elnöke, a Központi Olvasó Egyletnek egy ideig elnöke, majd tiszteletbeli elnöke, több társulat vezetőségi tagja, a református egyháznak egyháztanácsosa, presbitere volt. Az Önkéntes Tűzoltó Egylet alapító tagja (1887). – {BODORIK S. 1999. 106. p.

lévő gyümölcsökről határozottan megállapíthattam. De a sok között két apró piros almával erőssen meg rakott fának nevét elnem találhattam, mert még olyan gyümölcsöt nem láttam, én azokat Schmidberger piros renetjének gondolom, mert Glocker catalogjának ezen fajneve ritkított vastagbetűvel lévén nyomtatva, úgy rémlik előttem, hogy azt is meg hozattam, úgy ám de ezen faj nincs nállam meg, ha tehát nállad volna a' Schmidbergeres gyümölcs, küldj vagy 2 példányt majd csak akkor ha ráérsz.

Innen Mező Turról is erőssen bolondítják – hivatalosan – a' pénztelen szegény népet az országos kiállítás meg szemlélésére. Olyan az a' Budapest, vagy is államunk, mint Saturnusz, mondják, hogy saját fiaival táplálkozott.

Hova vezet ez a' Bálványimádás?

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m.k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 203 mm nagyságú fehér lapra írta bő kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő. Válasz 9/9. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. szeptember 9. D-262. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Sept. 9.

Kedves Barátom!

Nállunk annyira elszaporodott az almár moj, hogy alig lehet féreg nélküli gyümölcsöt találni. Én nem tanulmányoztam ezen rovar faj életét, de azt hiszem, hogy egy év alatt többször szaporodik. A' sok moj miatt őszi gyümölcsünk majd mind lehullottak, téli gyümölcsünkéből is alig van valami kevés a' fán. Ne csodáld tehát, ha mutatoul küldött gyümölcsünk közzé férges is került. Még eddig a' férges lehullott gyümölcsöt mind el tudtuk árusítani, eddig be jött érte 78 frt. Képzelheted mennyi férges gyümölcsöt kellett ennyi pénzért adni, a' mostani bő gyümölcs és dinnye termés idejében.

Itt küldök tehát:

3 példány Decaisne Henriket több nem volt nem is maradt a' fán, tehát ezt nem bántja a pondró, önálló kis fának első gyümölcse.

3 példány Fondante de Malinest⁷¹³ (SL) önálló fáról, első termés, még 2 példány maradt a fán.

1 példány Óriás körtét?⁷¹⁴ (Balogh sógortól) általad jött a gajja, fajfán termett árnyas oldalon, több nem volt.

4 példány Luizet vajonczát?⁷¹⁵ (SL) az előbbivel egy faj fán sokat termett, szereti a fát, bár fele már le hullott.

6 példány Czirmos renetet (Jurenák S.tól) egy faj fa hegyibe termett eleget, de különösen a' nagyobb példányok leférgesedtek. Nagyon szereti a' pondró.

5 példány orosz vas renetet?? (Gl) a' Glocker hagyatéka alma fajokból a' próba fájaink leg hegyébe ezen faj termett leg többet, termés dolgába lefőzte a Deák muskotájt vagy is szerinted magyar rozmarin almát. Az orosz vas renetet is szereti a pondró, fája szép gula alakban és elég vidáman nő.

1 példány Marló Carlát⁷¹⁶ Glockertől csak azért tettem ide, mert ez is elég termékeny, bár őszi almának látszik.

1 példány Baldwint Nem hiába dicsérik az Amerikaiak, rendkívül termékeny és gazdasági gyümölcsnek kitűnőleg első.

Ezen faj lefogja főzni minden eddig nagyban elterjedt almáinkat, Darut, Pogácsát, Sikulait, Török Bálintot, még talán a' téli arany Párment is. Szeretném ezen véleményemet tudatni Szentgyörgyivel, és bemutatni néki a Baldwint.

Örülök, hogy a Mező Turi városi faiskolába elegendő számú Baldwin anyfa van.

Még egy küldemény van hátra csak.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő. Válasz 5/10.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

⁷¹³ Fondante de Malines = Felette Bereczki írásával: „Valódi.”

⁷¹⁴ Óriás körte = Felette Bereczki írásával: „Lökd el!”

⁷¹⁵ Luizet vajonca = Felette Bereczki írásával: „Alk. Valódi”

⁷¹⁶ Marló Carla = Feltételezhetően a Mela Carla félreolvasása Glocker jegyfáján.

1885. szeptember 9. B-292. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Sep. 9. 1885.

Kedves barátom!

F. hó 7. és 8-ról kelt leveleidet megkaptam, melyekben értesítesz, hogy gyümölcs-küldeményem jó állapotban kaptad meg. Ennek örülök, mert kissé zsúfoltan lévén a láda megtöltve: aggódtam, hogy fele is rocsolva (!) érkezik meg. –

A Colmar Navezről ne küldj leveles vesszőt. Összefonnyad, még ide érkezik. Természetben kell azt nekem látni.

Kívánságod szerint küldök 2 db Multhaput renetjét. Ezek egészen normális fejlődésű példányok. Aztán küldök 2 db Schmidberger renetjét. Nem kis alma ám ez, mint te gondoltad! Az itt küldöttek csak középnagy példányok. – 2 db Esperine körtét. 2 db Brémai vajonczt s egy db Napoléon Savinient. Utóbbiról, – ha jól emlékszem, – kedvezőtlen ítéltél. Tanulmányozd újból.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. szeptember 10. D-263. számú levél

„Mező-Tur, 1885. September 10.

Kedves Barátom!

A’ Decaisne körte – melyet tegnap küldöttem hozzád, körte-galagonya alanyon termett.

A’ Kisvárdáról Oláh Gyulától⁷¹⁷ került, Orbai alanyra ójtott Kenézi piros alma ójtó vesszeje ez évben 3 gyümölcsöt hozott, de már Sept. 1ső

⁷¹⁷ Oláh Gyula hajdúnánási lakos, gyümölcsész, Bereczki barátja. A Gyümölcsészeti vázlatok kötetében Bereczki alábbi helyeken említi meg: Boisselot-Fortunátája, 3. k. 191. p.; Nánási korai körte, 3. k. 265. p. Ugyanitt lábjegyzetben írja: „Oláh Gyula, öccse a gyümölcsészeti szenvedélyéről széles körben ismert, tiszabüdi birtokos, Oláh Károlynak († 1884. mart. 23.), a ki a legjelesebb gyümölcsfajokból gazdag gyűjteménnyel bírt. Valamint bátyja gyűjtögette, úgy ő is szenvedélylyel gyűjtögeti a nemes gyümölcsfajokat.”; Júliusi szép körte, 4. k. 75. p.; Ghelin vajonca, 4. k. 103. p.; Bachelier vajonca, 4. k. 155. p.. Oláh Károly tiszabüdi

napján mind a' hármát a' fa alatt találtam, kár volt érette le hajolni, oly apró, mint egy kis dió. Egy fejlődött annyira nőtt mint egy kisdud Simonfi piros, melyhez úgy alakra mint színezetre nagyon hasonlít, ha az ize is hasonló hozzá, alkalmasint Simonfi piros lesz ő. Nem mertem a' Kenézit be pakolni a' többi gyümölcs közzé, nehogy hitványsága miatt kidobd az ablakodon.

A' Mezey Albert ur révén Zilahból barna piros Sóvári név alatt küldött faj termett nállam, de koránt sem Daru almát, mint gondoltuk, hanem egy szép gömböjödésű, közép nagyságú, czigány piros almát, ez is hasonlít a' Simonfy piros almához, csak hogy 3szorta nagyobb, joggal ellehetne nevezni Simonfy nagypirosnak. 4 példányt a' fa alatt találtam, 3 példány még tegnap a' fáján volt.

Kertünkől lopnak, úgy hiszem, hogy a' Csősz által. Csak képzeld! Az Angevinei szépet, mert pirulni kezdett, és a' Bordeauxi hercegnőt, mert alkalmasint Izambertnek nézték, lopták el. A' tolvajok szokása ként, nem harapott bele a' lopó, mert különben nem vitte volna el. A' Luizet vajoncza az Angevinei mellett volt egy faj fán, tehát a' Luizet vajoncának nagyobb példányú, alkalmasint nem lehullottak, hanem elvitettek.

A' piros csörgő alma is hitványnak mutatkozik, leg előbb nállunk, nem méltó az elküldésre, annyival inkább a leírásra.

Sajnálattal kell kijelentenem, hogy a' Bodolay László kedves vőm kertjébe Petrovay György öcsénktől hozatott Pisztráng körte nevű fa háromszorosan Napóleon vajoncát termett.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta másfél oldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté fordított állású és vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 10/9. Válasz 8/10.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

gyümölcsészetről pedig a Pándi meggyenél (4. k. 519. p.) emlékezik meg: „A gyümölcsészet lelkes barátja, a nem rég elhalt tiszabüdi birtokos, Oláh Károly 1873-ban küldött hozzám egy csomó gyökhajtást e szép és nagy, .tompá szívalaku, fekete meggyről, melynek húsa teljes érett korában igen kellemes, cukros-savanykás...” A Kenézi piros almánál (Bereczki 4. 1887. 185. p.) Somogyi Gyula kisvárdai gyógyszerészről emlékezik meg, tehát lehetséges, hogy Oláh Gyula neve, mint kisvárdai lakosé, itt – és végig – elírás.

1885. szeptember 18. D-264. számú levél

Mező-Tur, 1885. Sept. 18.

Kedves Barátom!

A' Mturi szőlős kertekben tegnap majd mindenütt szüreteltek; ennél fogva nyakra före lekellett szedni a' gyümölcsöt, mert az alföldön szüret után a' szőlős kert bitang, az fent maradt szőlőt nem csak a' tolvajok, hanem madár, darázs, kutya, minden pusztítja.

A' Gyümölcs szedéssel 3 napot töltöttünk el. A' gyümölcs itt nállunk már évi termésükhöz képeest valóságos szemét, kicsi, apró, számra sok, mennyiségre kevés, alig lehet féreg nélküli ép gyümölcsöt találni.

Itt küldöm számodra a' kertünkbe termett uj, még lenem ért gyümölcsöket.

3 példány Nyárig tartót⁷¹⁸ ennyi vólt rajta, ennek fáját te ajándékoztad nekem, bár fája a' lehető legjobb helyzetben van, mégis lassu növésű.

3 példány Téli citrom körte ennek fája, gajja erősebb még is csak ilyen hitvány 4 gyümölcsöt termett.

3 példány Lormier Kálmánját⁷¹⁹ faj fáról, fája hosszú gajjakat hozott, mely meg szárnyalta a' felette lévő fajok vesszeit, de sovány ágai ív alakra meg hajlottak a' gajj hegyén lévő gyümölcsök sujától, termett többet, de mind le hullott.

3 Barna piros sóvári? név alatt Zilahból Mezey Albert ur megbízottjától kapott ójtó gajjon termett almát, ezen faj a' mint láthatod, koránt sem Daru, mint gyanítánk. Fája igen erőteljes növésű, szomszédjainak bizonyosan a' nyakára nő, ha azon faj lenne ez, melyből gyümölcsöt kaptál Mezey urtól, méltó lenne leírnod.

1 kis hitvány Kenézi pirosat Oláh Gyulától elrémitél végre. Én azt hiszem a' mint már írtam, hogy ezen faj Simonfy piros?

1 Fondeau de Malinest⁷²⁰ (SL) ujra, ez már talán ízesebb lessz, mert tovább élt a' fáján.

2 Luiset vajonczát⁷²¹ (SL) ujra, ha érettebb vólna.

3 Orosz vas-renetet (SL) ujra, kettő fáján tovább vólt, mint az előzők, ezen faj jól viseli magát.

1 Deák muskotályt (GI) vagy is szerinted magyar rozmarin, ez is termékeny.

⁷¹⁸ Bereczki Máté megjegyzése: „Valódi.”

⁷¹⁹ Bereczki Máté megjegyzése: „Valódi”

⁷²⁰ Bereczki Máté megjegyzése: „Valódi”.

⁷²¹ Bereczki Máté megjegyzése: „alk. valódi”.

Ez évben több nincs.

Hogy a' jövő évben küldhetek é számodra gyümölcsöt? Kétlem,
erőssen hanyatlók rendeltetésem felé.

Isten véled

Szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.

Szept 9iki leveledet és gyümölcsös küldeményedet meg kaptam."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán, fordított állásban található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 18/9. Dörgő 18/9. Válasz 8/10.”⁷²²]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. szeptember 30. B-293. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Sept. 30. 1885.

Kedves barátom!

Rászoktattál! Már nem nagyon aggódom, nagyon sokáig hallgatsz.
Csak nem vagy tán beteg?

Isten megsegített valahára annyira, hogy nem kell kutyaftában dolgoznom, hanem rendesen és lassan is el lehet végezni, a minek elvégzése még rám várakozik.

Bocsáss meg, hogy téged is nagyon elhanyagoltalak eddig! Híjjába! a gyümölcs leírásai végett szünetelnie kellett a levelezésnek, mert a mi leírásra várakozó gyümölcsöm termett, azt nyakra-főre sietnem kellett leírni; nehogy túl-érvén a gyümölcs elmaradjon leírása az újabb termésig. Ki tudja, nem kell-e majd várakoznom ismét évekig, a míg újból teremne az a faj, a melyiknek leírását most elhanyagolám?

Még néhány napig gyűrnöm kell tüzesen a dolgot: aztán könnyen megbirkózom avval, a mi hátra marad.

Addig is légy türelemmel. Az ég áldása legyen mindnyájatokon!

⁷²² Az eredetiben is kétszer szerepel Dörgő neve a dátummal.

Szívéből kívánja

igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. október 1. D-265. számú levél

Mező-Tur, 1885. October 1.

Kedves Barátom!

Éppen most kaptam f. év Sept. 30án kelt leveledet, melynek elolvasása nagy mértékben ellankadt lelkemet felüdíté. Sept. 9én kelt leveled óta nem kaptam rólad semmi hírt. Irni akartam megkérdezni, hogy talán átsapott fejed fölött a' tenger sok gyümölcsök tanulmányozásának hulláma, vagy talán beteg vagy? És ime hasznos, tégedet jelenleg is bódogító munkálkodással értékesítéd lételednek napjait. Ezen tudat az én keblemben is kéjes érzelmet ébreszt föl.

Testi egészségem jó van, de lelki erőm hanyatlak, lassan, alig észrevehetőleg, mint az óra mutató. Hiszem, hogy szilárd akarattal, lelkemnek parancsoló erejével, ideg vagy is agy bántalmaimból kigyógyulok habár huzamos idő alatt is. Használtam gyógyszerül mindent, mi reám, lényemre jó hatással volt. Napfényt, zenét, mozgást, bőrdörzsölést, izzasztást, koplalást, tubákot (nátha előzésére) hevertettem szellememet, tartóztattam magamat az indulatok kitörésétől, felhagytam a' boritallal, a' tészta neműk evésével, kerültem a' gazok társaságát, s. a. t. mind nem ér semmit. Nem gyógyulok meg. Különösen gyengül emlékező tehetségem a' legközelebbi multakra nézve. A' gyógy módok közül legjobban használ az izzadás, a' nátha, és különösen a' könnyhullatás. Lelkierőm hanyatlása okozta, hogy Sept. 16. 18. és 19 óta nem írtam hozzád, vajon meg kaptad é ezen leveleimet?

A' halálba belenyugodtam, sótt óhalytom azt, de abba bele nem tudok nyugodni, hogy az igazság és becsületesség felett a' gazság mindinkább diadalt ül. Óh bár esne bele ez a föld a' napba, hogy válna ott gázzá, minden anyagi gazságával egyetemben!

38 akó borunk termett. Lászlóéknak 6. Gyümölcsből eddig bejött 108 Ft., pedig a' piaczon egy olyan zsák idegen almát, melyből 2 teljes véka alma kijött, 80 Koronáért adnak.

Ide mellékelek 2 – a' Függetlenségéből kinyírt cikket, az egyik rólád is szól. Alkalmasint munkádat tüntetik ki. Hát biz én most már kibékülök a' mai országos szemfényvesztő kiállítással, mert ezen kitüntetésekéből láthatjuk, hogy az illetők meg látják a' hangya szorgalommal, rendkívüli kitartással előállított valódilag hasznos munkát is. A' másik kinyírt cikk azt bizonyítja, hogy az őszinte magyar rokonszenvet a' Francia nemzet előtt a' Czeglédi honfitársaink bizonyíták be legeclátánabbul.

Hozzám küldött gyümölcsleid, 4nek kivételével, már mind leértek, szélrajzaikat a' vizsgálatba levevém.

Nállunk a' gyümölcs kamrába minden őszi gyümölcs leért, most már a' téliek kezdenek érni. Érik a' Bordeauxi hercegnő közt a' Téli esperes körte is.

Hólnap alkalmasint írok, holmi természettani meg figyelésekről.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 204 nagyságú fehér lapra írta bő kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 1/10. Válasz 5/10.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. október 2. D-266. számú levél

Mező-Tur, 1885. Oct. 2.

Kedves Barátom!

Tegnap levelembé tett ígéretem szerint folytatom:

Életem unalmainak jó részét elüzi, nem csak, hanem meg is édesíti a' gyümölcsészet, vagy is annak tanulmányozása. A' gyümölcs kamarába reggel kimegyek, és néha majd délig ott vagyok, válogatom a' hibásodni kezdő gyümölcsöt, és a' melyek nem jó helyen vannak, azokat saját nyájaik közzé terelem, ezen manipuláció a' gyümölcs ismeretet nagy mértékben előmozdítja. Majd a' leg finomabb gyümölcsökből beviszek magam

számára 10-15 darabot, és azokat naphosszat el is fogyasztom, mert mióta a' boritallal föl hagytam, azolta nagy gyümölcs evő – valóságos pomológ lett belőlem. Az almát azt jobb szeretem, mint a körtét. A' gyümölcs evés nekem jót tesz. Ez idő szerint leg inkább szeretem enni a' Glocker orosz vas-renetjét, és a' muskotály renetet.

Unalom űzésre igen hatásos szer a' légycsapó is, nem hiába említi ezt fel Arany János valamelyik remek költeményében, a' légycsapó elűzi a' gondolatot, és mérsékelt test mozgást okoz. A légycsapóval működésbe némi philosophia rejlik.

14 darab sertést hizlaltatok itthon a' házunknál, ezeknek etetésénél rendszeresen ott vagyok, és a' sertésekbe combináló észt és előzékenységet is sikerült felfedeznem: ugyanis a' sertéseknél a' testi erő fokozat meg van állapítva, és az fojtonosan életben tartva, a két leg erősebb sertés elfoglalja a' vajúnak két végét, és azt magoknak kellő mennyiségű élelmiszer biztosításának, a' vajúnak közepe felé néző oldaluk mellett vén disznót nem túrnak el, de apróbb süldőt közvetlen közelbe is megengednek enni, mellyek nyem nyem nyem hangzásu sírásaikkal talán szülei szeretetüket 's előzékenységüket kunczogják ki?

Én ugy látom, hogy az általam Sept. 17. hozzád Téli citrom név alatt küldött körte, azonos az Angersből⁷²³ Leroytól kapott Bergamotte pâquessel,⁷²⁴ a' Téli citrom körte gajját tölled kaptam, azon faj a' mint már a' mult évek valamelyikében írák, – meg van kertünkben egy 150 éves fa alakjában. Ezen fajt Urbanek⁷²⁵ ur is terjeszthette, hogy mi néven? Azt nem tudom. Szaniszló József⁷²⁶ úr ~~Czabajról~~–ki Urbanek forrásából merített, elküldte ezen fajt névtelenül nékem Czabajról⁷²⁷ 1877ik év tavaszán, több más körte faj vesszeivel együtt a' Daru alma vesszeiért cserébe és én irántai

⁷²³ Angers, Franciaország, a Loire-mente egyik nevezetes városa, André Leroy működési helye.

⁷²⁴ Bergamotte pâques = Húsvéti bergamot körte

⁷²⁵ Urbanek Ferenc kanonok, c. bártfai apát (Selmezbánya, Hont vm. ma Banská Štiavnica, Szlovákia, 1790. április 2. – Pozsony, ma Bratislava, Szlovákia, 1880. január 6.) Korának híres bel- és külföldön is elismert gyümölcstani szakembere. Híres pomológiai gyűjteménye és faiskolája volt, ahonnan jelentős mennyiségű szelektált oltványt juttatott el az ország minden részébe, így Dörgő Dánielhez és Bereczki Mátéhoz is. Műve: Systematisches Verzeichniss der vorzüglichsten Kern- und Steinobstsorten nebst Angabe der Güte, Grösze, Reifzeit und Dauer derselben, und Bemerkungen über Vegetation und Fruchtbareit, zum Behuf richtiger Auswahl bei Obstanpflanzungen. Pressburg, 1840. - *Irodalom: KERTÉSZETI* 1963.

⁷²⁶ Szaniszló József (?–1879), Cabajon lakó, 70 éves gyümölcstermesztő Nyitra megyéből, Dörgő jó kapcsolatot tartott fenn vele. 1877 szeptemberétől a Nyitra megyei tankerületben Czabaj, Csápór, Mocsonok, Újlak, Üregh, Aba-Lehota és Garázda helységek iskoláinak „ideiglenes iskolálatogatójává” nevezte ki a VKM. (*Budapesti Közlöny*, 1877. okt. 9.) Halálhíre (*Budapesti Közlöny*, 1879. július 29.)

⁷²⁷ Cabaj, Nyitra vm., Nyitrai járás – ma Szlovákiában Cabaj-Čápor néven szerepel.

tiszteletből, az ő küldött fáit egy faj fán örökítem meg. A' Téli ciztrom körte?? Meleg időbe husa közt ürességet hagy, esőbe rothad, és majd mindig ragya szeplős, tehát nem érdemes sem leirni, annyival inkább terjeszteni.

A' mult este gyermekei 's kedves nőm kedvökért elmentem a' jelenleg itt időző vándor színészek előadásának meg halgatására. Egy bohózatot adtak volna, de bizony én nem tudtam nevetni, csak kétszer indítottak mosojra, pedig a' nevetés az élet fűszere. A' mult évbe olvastam valamelyik lapból, hogy Párisba egy gazdag ur felvett a' porból egy szolgállót, palotát, fogatot rendezett be a' számára, de két hét múlva letépte magáról a' szolgálló a' sejem bársony ruhát, és ékszereket, oda dobá azt a' gróf elé azon nyilatkozattal, hogy ő itt nem érzi jól magát, mert két hét óta nem birta magát jól kikacagni. Azzal elment. Talán a' cseléd nép közzé vihánczolni?

Ujra ide mellékelek egy kinyírt cikket a' Függetlenségből, a' Mező-Turiak Pesti viselt dolgairól, hát ha sok dolgod miatt kikerülte ezen cikk figyelmedet? Olvasd el ha kedved tartja, és dobd el. A' Lengyeleknek a' botránkozásig való hideg fogadtatását, a' mint ezen cikk és az ott lévők elbeszélése tanúsítja, a' Mező-Turiak hozták némileg helyre, 's mondhatni, hogy magyar ország becsületét a' Lengyelek előtt a' Turiak mentették meg.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta háromoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 2/10. Válasz 8/10.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. október 3. A-64. számú irat

[Az eredeti kötetben az 1885. október 8-i B-294. számú levél után bekötve]

Vályi Elek levele Bereczki Mátéhoz

„Másolat”

„Bereczki Máté urnak

Mező-Kovácsháza

Kentelke, 1885. Oct. 3.

Kedves Barátom!

Ismét rég nem tudok róllad. Sept. 2-án meg írtam egy levél felét. Akkor félbe kellett szakítanom, s az óta mostanig maradt bevégezése, azaz, hogy már nem is végzem azt be, hanem ezt írom, pedig kínosan. A múlt napokban egyházkerületi közgyűlésünk volt Kolozsvárt. Új püspökünket avattuk fel. Egyszersmind láttam a híres Tisza Lászlót.⁷²⁸ De Kolozsvárt mulatásom alatt valamiképen meghültem. Tele testem rheumával. Keserves betegség. Se ülni, se állni, se feküdnöm, se alunni nem lehet a fájdalmak miatt. Most már orvosi gyógykezelés folytán valamivel jobban vagyok. Az éjjel aludtam is. Pedig manapság mennyi gondom van a hivatal, a gazdaság terén az őszi vetést, a sarju csinálást bevégeztem. De alig szedtem valami gyümölcsöt. Pedig sok van. A sincs a hova elhelyezzem. Eladni se lehet. Nem veszi senki. A hullott gyümölccsel megfőzve, 's korpával vegyítve sertéseket hizlaltam.

⁷²⁸ Tisza László (Geszt, Békés vm., 1829. június 29. – Gmunden, Ausztria, 1902. augusztus 28.) Tisza Kálmán testvéröccse. A szabadságharc kitörésekor kir. táblai fölesküdtött jurátus volt, a nemzetőrség megalakulásakor beállt katonának, később mint főhadnagy a Nádor-huszárokhoz, majd a Miklós huszárezredbe lépett át. 1848. december 31-én a szerencsétlen móri ütközetben tizenkét sebbel maradt a csatatéren, de megmenekült az elfogatástól és a Nagyvárad melletti Püspökfürdőben gyógyították. A világosi fegyverletétel után hadifogságba jutott, de mint sebesültet elbocsátották. Ezután Berlinbe ment egyetemi tanulmányokra, majd 1852-ben Erdélybe tért vissza és gazdálkodott. 1866-ban képviselőnek választották. Leánya – Ilona – gróf Tisza István felesége volt. Birtokán gyümölcsstermeléssel is foglalkozott.

Egyéb adatok: Tisza László (1829–1902) 1848-as honvéd főhadnagy, országgyűlési képviselő, református főgondnok, politikus. Felesége németprónai Holles Otilia (1831–1904), négy gyermekük született: Ilona (1855–1925, férje gróf Tisza István), Etelka (1857–1931, férje Zeyk Károly), Jolán (1860–1948, férje gróf Bethlen Pál), Anna (1862–1918, férje Sándor János). Erdős Pál: A borosjenői nemes és borosjenői és szegedi gróf Tisza család rövid története – Lásd MACSE honlapja <http://www.macse.hu/society/csaladok.php?id=2>

Most csomagolom az Erdélyi gazdasági egyesület számára a Budapesti kiállításra küldendő gyümölcsöket vagy 70 félét. Most már tán nem vitatják el értéküket, vagy nem lopják el.

Itt van a szüret is. És év tizedek után lesz finom borunk.

De kell készülnöm a beköltözésre. Legközelebbi levelemet hozzád Beszterczéről fogom írni. Célba vettük a szász városban ref. egyházközségeket szervezni. S én vénségemre, megvásott, romladozott gépezettel városi lakos leszek.

És a mondottak után értheted, hogy még eszem ágában se fordulhat meg, hogy a kiállítást meglátogassam. A Méhészeti kiállításról is elmaradtam. Hanem engemet meglepett, hogy a méhészeti közgyűlés Budai Józsefet másodtitkárrá választotta. Itt az aggodalmam, hogy Budai tán nem hagyta ott Petrovayt. Mert így aztán én is azt mondom, hogy szép tehetség, de nincs kitartása. Mióta a Székely földről írta, hogy megyen Petrovayhoz, soha egy betűt se írt, és így a számára gyűjtött gyümölcs magokat és csemetéket nem volt módomban neki új fajok előállítására céljából elküldeni.

Még írnék, de nem tudok. Kínozza lábaimat a rheuma. Csak azt kérdelem még meg: hát ki az a Bereczki Máté vándortanár, a gyümölskiállítás jury tagja? Én azt hiszem, hogy a kormány felemelkedett a hazafiság azon magaslatára, hogy céljaid elősegítése, a gyümölsészet felvirágoztatása szempontjából országos vándortanárrá nevezett ki, hogy lejárt a kora, előrehaladni csak császár által lehet.

Hát Villásiról mit tudsz?

Ölel nejevel s Andor unokája keresztfiaddal örökre hív barátod

Vályi Elek''

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 818. ltsz.)

* * *

1885. október 7. A-65. számú irat

[Az eredeti kötetben az 1885. október 8-i B-294. számú levél után bekötve]

Bereczki Máté levele Vályi Eleknek

„Másolat”

„Vályi Elek ref. esperes úrnak

u.p. Somkerék, Kentelke (Erdély)

Mező-Kovácsháza, Oct. 7. 1885.

Kedves Barátom!

Ugy megörültem, midőn Oct. 3ról írt leveled megpillantottam, mintha nem is hazából, hanem messze, idegen országból kaptam volna levelet attól, a kihez szívem igazán vonzódik. Bizony mondom, nehezen esik a várakozás leveledre; pedig már rég írtál. Áldjon meg az Isten mind a két kezével, hogy betegen is első gondod volt, hogy nekem írjál! Azon ne csudálkozzál, hogy én most nem írhattam hozzád. – Tudod már, hogy roppant nagy gyümölcs termésem volt az idén. Sok új, vagy legalább tanulmányozásra váró gyümölcs fajom termett. Nekem azt most mind le kellett írnom, mert nem halaszthatom el a dolgot egy újabb gyümölcsstermésig. Ki tudja, lesz-e ilyen termés egy újabb husz évig? Élek-e én addig? Azt csak a jó isten tudja. Nekem úgy kell dolgoznom, mintha ez az év utolsó éve volna életemnek. Külömben is jelszavam volt életemben mindig az a közmondás, hogy „A mit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra”. Hát én ehhez a jelszóhoz híven igyekeztem élni, mert akarom, hogy nyoma legyen munkásságomnak még akkor is, a mikor már poraimat szárnyára kapja a szél, hogy elszórja mindenfelé.

Dolgoztam nyár kezdete óta eszeveszettül, és a sürgős munka miatt szünetet kelle tartanom correspondentióban. Ezért nem hallottál mit sem töllem és felölem is, a mit hallottál felölem másoktól, az is hazug hír volt! Bizonyos Bereczki Máté nevű vándor tanárt emlegettek a lapok, mint jury tagot az országos kiállításon. Te azt hitted, hogy az a vándor tanár én vagyok, és abban a hitedben csalatkoztál; mert hát, tudtommal, én most is az vagyok, a mi eddig voltam, – a hatalmasoktól lenézett, szegény napszámosa hazai gyümölcsészetünknek, és nem is ohajtozom semmi egyéb márr lenni, mint a mi voltam ekoráig. Kimondottam egy helyt, hogy „Senkinek terhére lenni, istenemen kívül senkinek tartozni, senki előtt, mint kérelmező, kalapot emelni nem akarok”, és te, hiszem, hogy fel is teszed azt róllam, hogy „nem is fogok soha”. Nos hát, hogyan is juthatott eszedbe azt hinni, hogy engemet tudtom és akaratom ellen országos

vándor tanárrá neveztek volna ki? Nem, barátom! Ilyen hazafias tette nem képes a mi kormányunk. Neki unos untig elég, ha a nagyközönségnek port hinthet a szemébe, s alárendeltjeivel, uszályhordozóival azt hazudtatja a nyilvánosság előtt, hogy „Ime! lássátok milyen hazafias a mi kormányunk! elismeri Bereczki Máté érdemeit, megválasztja az országos kiállítás egyik jury tagjának, s mi több, még vándor tanárnak is kinevezte már”. És a nagy közönség el is hiszi a hazugságot, éppen úgy, mint elhitted te is! És a nagy közönségben hányan akadnak, a kik e hazug hirre elmondják: hogy „Ime, a büszke Bereczkinek is meghajlott már a dereka; ő is beállt már azok közé, a kik árkon-bokron, tűzön-vízen keresztül megtolják a kormány szekerét”. Mialatt pedig a szegény Bereczki szent munkában fáradozik itt, az isten háta mögött a puszta csendben, magányban, hová őt szenvedélye üzte, hová őt szenvedélye lánczolta le.

Igen, barátom, senki előtt sem tagadom, hogy büszke vagyok, minden büszkeségem csak abban áll, hogy félrevonultságomban is több hasznót igyekszem tenni hazámnak, mint a hatalmasok, a nyilvánosság piacznán szájaskodók egész serege.

No, de elég legyen ennyi az én vándortanárságom illetőleg.

Hát biz úgy volt az, barátom, Budayt megválasztották tudtán kívül méhészeti titkárnak. Ő így mondta nekem a m. hó derekán, mikor engem meglátogatott. Én sokat reméltem attól a fiatal embertől, de aligha nem úgy járok vele, mert, a kik várták, de nagyot szül a hegy „Ridiculus mus”⁷²⁹ lesz belőlle utó végre és mert hát szerelmes az atyafi a méhészetbe, de szeretne kitűnni a pomológiában is. Már pedig, a ki sokat markol, keveset fog, Megmondtam én ezt neki aperte⁷³⁰, érthetett belőlle, ha akart. Ő dönt különben, hogy mit csinál. Engem nagyon lehangolt az ő kétlakisága. Hétköznapi ember marad, a kitől nagyot hiába várunk, hijjába remélünk.

Ha Beszterczére kerülsz, írd meg azonnal lakásodat. Nyugalmas lesz életed a városon, mint sem faluhelyen. Én örülök annak, hogy városi lakos leszel, Isten megsegít bajodból, és én szivemből kívánom, hogy segítsen is meg minél előbb.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

⁷²⁹ Ridiculus mus (latin) = nevetséges egér.

⁷³⁰ Aperte, aperte (latin) = nyíltan, kereken, kertelés nélkül.

1885. október 4. D-267. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Oct. 4.

Kedves Barátom!

Tegnap Spett Dezső⁷³¹ Mturi gyógyszerész öcsém jött hozzám Katona Zsigmond ur egy levelével, melyben kéri őt, hogy számára Kecskemétre küldjön néhány Daru almát. Én azonnal kiválasztottam néhány e' faj jellegzetét leginkább magán viselő közép nagyságu példányt; Róza leányom pedig müértöleg bepakolá azokat és Dezső Öcsém pedig expedialta rendeltetési helyére. Hogy mi célja lehet véllök Katona urnak? Én nem tudom.

Spett Öcsém hajdanába Katona ur gyógytárába Provizor volt, és rendkívül dicséri őt, mint nagyszerű, fáradhatatlan és sok oldalu tevékenységű férfiut.

Az urak számára hozott vadászati törvénynek ugyancsak éreztük a' rossz hatását. A' martfűi pusztá szomszédságában fekvő tanyákon már nem lehet apró marhát tenyészteni, az elszaporodott rókák miatt, fényes nappal beszemtelenkednek a' tanyába, a' mult héten egy róka üldözés daczára is elnem szaladt, hanem bebujt a' magtár alá, honnan alig bírták kiűzni. Apró marháinkat már eddig elő is megfélezte. Én tanyára nem mehetek, fiam tanul, cselédeim kezébe puskát adni nem lehet, tehát élednek rajtunk.

Róka világ! Zsidó világ!!

Mint hírlik, ma tartja Csávolszky⁷³² számoló beszédjét. Lessz nagy hűhó, eszem, iszom, 's emlegetni fogják a' Hazát!

⁷³¹ Spett Dezső mezőtúri gyógyszerértulajdonos.

⁷³² Csávolszky Lajos (Buják, Nógrád vm, Sziráki járás, 1838. vagy 1841. június 3. – Bp., 1909, március 13.), újságíró. A győri gimnáziumban már diák korában szerkesztette a *Remény* című ifjúsági lapot. Az 1860-as évek politikai mozgalmi vonzották az újságírói pályára. Előbb a Honba írt, 1869-től *Csernátony Lajos* lapjának, az Ellenőrnek volt főmunkatársa. Egyik cikke miatt több hónapi fogságra ítélték. 1872-től 1886-ig Mezőtúr, 1887-től Poroszló (Heves vm. tiszafüredi j.), 1892-től Fülöpszállás (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., Kunszentmiklósi j.) országgyűlési képviselője volt. *Tisza Kálmán* híve volt, 1874-ben azonban a baloldali ellenzékhez csatlakozott. 1905-ig volt tagja a parlamentnek. 1874-ben a *Baloldalt* szerkesztette, 1875 után *Egyetértés* című lapja a függetlenségi párt egyik vezető sajtóorgánuma volt. Lapja a Kossuth-kultusz és a kormányt támadó cikkei következtében nagy népszerűsége telt szert. Hatalmas vagyont, számos fővárosi és bécsi bérházat, tekintélyes földbirtokot szerzett. 1899-ben vállalkozásai csődbe jutottak, és Csávolszky Lajosnak az *Egyetértéstől* is meg kellett válnia. - Fő művei: *Ami a baloldalon történik* (Bp., 1873); *Vezérembereink* (Bp., 1900); *A kiegyezkedés* (Bp., 1902); *Királyunk és tanácsosai* (Bp., 1902); *A hitehagyottak* (Bp., 1907); *Az árulás története* (Bp., 1908). - MAGYAR ÉLETRAJZI 1. kötet, 304–305. p.; SZABÓ 1995-a; ÚJ IDŐK. 5–6. kötet 1452. p.

Erdős Áron⁷³³ – ki már meghalt – mondta egy ilyen alkalommal „Már emlegetik a’ Hazát, hiszen a’ mai napi emberek legtöbbszörének első a Hasa, azután a’ F...a és ugy következik nagy távolságra a’ Haza!”

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta másfél oldalas levelét. A levélpapír 4. oldalára, fordított állásban vastag ceruzával írta Bereczki Máté a megjegyzését: „Dörgő 4/10. Válasz 8/10.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. október 8. B-294. számú levél

[Ennek a levélnek a melléklete a kronológiai sorrend miatt e forráskiadványban korábban közölt, de az eredeti kötetben ezután bekötött levélmásolat és kéziratmásolat:]

– 1885. október 3. A-64. számú irat – Vályi Elek levele Bereczki Mátéhoz

– 1885. október 7. A-65. számú irat – Másolat – Bereczki Máté válasza Vályi Eleknek.}

„Mező-Kovácsháza, Oct. 8. 1885.

Kedves barátom!

Szemlét tartva a leírás végett félretett gyümölcsseim közt, látom, hogy egy sincs már köztük olyan, a melyet sürgősen kellene leírnom, tehát elővettem az író asztalomra válaszra váró levelek halmazát s kikerestem

⁷³³ Erdős Áron (1820–1885) ügyvéd, királyi aljárásbíró. Mezőtúron született. Szülei Erdős András és Fadgyas Katalin. Ő volt indítványozója azon ötezer forintos alapítványnak, amelyet az Alsóréz birtokosa gróf Erdődy család tett a gimnázium javára. 1854-től 1857-ig a presbitérium által választott főgondnok, segédlelkész, az alsórézi város főjegyzője, majd szolgabíró, végül járásbírói albíró. Főgondnoksága alatt az akkor alakuló Újvároson előrelátóan iskolatemeteket vettetett, majd iskolákat építtetett. A gimnázium első alapítványát ő tette 1862-ben. 1864-ben, amikor az alsóréz megváltotta magát, elérte, hogy a közlegelő 300 holdjának jövedelméből, mint Ferenc József alapítványt az alsórézi szegény népiskolai gyerekek taníttatására és a gimnázium fenntartására fordítsák. Munkája: *Adatok Mezőtúr város történetéhez.* (Kézirat a ref. egyház tulajdonában.) Felesége Nagy Zsuzsanna volt. Három fiuk és öt leányuk született. Sírjuk az 1959-es temető felszámolásakor megsemmisült. – BODORIK S. 1999. 56. p.

belőle a te leveleidet, a melyekre ekkoráig még szóval sem reflectálhattam. Bizony jó csomó csak az, maga is, a mit te írtál hozzám. Ime! ezek jöttek tőled septemberben U. m. Sept. 9., 10. 18. 19. és Oct. 1, 2. és 7ről, tehát összesen 7 db leveled.

Sept. 9ről írt leveled mellett gyümölcsöt küldöttél, melyek közül a Decaisne Henrik valódisága gyanánt; a

Fondante dé Malines (=Malinesi vajoncz) valódi. Le is írtam körülményesen. Nálam ez a faj, mely t. i. Simon Louistól⁷³⁴ került elpusztult, hanem, a mit Leroytól kaptam ugyanakkor, az ő neve alatt, – az megmaradt, de nem valódi.

A Czirmos renet valódi, de aprósága miatt ez uttal, nem volt leírható.

Az Orosz vas renet valódi-e? a jó isten tudja, hanem azért leírtam ezt is körülményesen. Az ezen leveled mellett küldött egyéb gyümölcsről nincs mondani valóm csak annyi, hogy a Balogh óriását vágd ki és dobd a tűzre, mert szóra sem érdemes.

Sept. 10ről írt leveledre, melyben a gyümölcs küldeményre vonatkozólag egyet mást megjegyeztél, nincs mit válaszolnom.

Sept. 18ről írt leveled mellett ismét gyümölcsöket küldöttél. E gyümölcsök közül a Nyárig tartó valódi és – mert nekem is termett róla egy szép példányom, – le is irom annak idejében, ha megérik.

⁷³⁴ Simon Louis = francia pomológus és gyümölcsfa kereskedő. Metzben, Franciaországban, élt és alkotott a gyümölcstermelés iránt elkötelezett Simon-család. Több nemzedéken átívelt tevékenységük. Cégüket 1666-ban alapították, az „aranykora” azonban a 19. századra tevődik. A négy Simon testvér közül a legfiatalabb Gabriel unokája: Joseph–Leon Simon (Metz, 1834. július 4. – Nancy, 1913. március 14.) volt az, akinek eredményei a világ élvonalába emelték a „Simon Louis és Testvérei” elnevezésű cég tevékenységét. Rendelkezésünkre áll a cégnek 1868-ból két, és 1934-ből egy katalógusa. Értesülésünk szerint az 1940-es évek végén került ki a család kezéből a kertészet, amikor ezt követően profilváltás is bekövetkezett. A Bereczki Mátéval kapcsolatba kerülő Joseph-Leon Simon tudományos felkészültségű és közmegebecsülésnek örvendő polgára volt Nancy városának. Bizonyítják ezt megjelenő tudományos dolgozatai, a Becsületrend lovagja kitüntetése, és az, hogy a Nancyban működő Kertészeti Társaság tiszteletbeli elnökévé is választották. A család ma még élő leszármazottja elmondta, hogy őse, gyümölcstermesztéssel kapcsolatos szeminárium megtartására elutazott Magyarországra, amelyet már egy általa elfeledett helység csárdájának a nagytermében tartott egy héten keresztül. A francia pomológia tudományos művelése a 19. században a világ élvonalába tartozott. Ezért összefoglalásként elmondhatjuk, hogy mind Bereczki Máté és rajta keresztül baráti köre, melybe Dörgő Dániel mezőúri birtokos is tartozott, mind a magyar pomológia Joseph-Leon Simon és André Leroy tudományos felkészültségű kertészekén keresztül közvetlen kapcsolatba került a világszínvonalú francia pomológiával. Ez pedig nagyban elősegítette azt a tényt, hogy Bereczki Máté és a gyümölcstermeléshez kapcsolódó ismerőseinek és barátainak köre képes volt megteremteni és tudományos alapokra helyezni a magyar gyümölcstermesztést. – Irodalom: BARBÉ J. J. 1934; CATALOGUE 1868; ETABLISSEMENTS 1934. – Itt köszönöm meg Louis PAPAÍ (Pápai Lajos, Montrichard, Franciaország) baráti szívességét, hogy Bereczki Máté francia kapcsolatait személyesen felderítette és annak eredményét önzetlenül rendelkezésemre bocsátotta – Tolnay Gábor.

A Lormier körtéje (Ez lesz magyar neve a Bon-chretien Antoine Lormier-nek.) valódi és le is irtam körülményesen. A többi gyümölcsöd nem volt normális fejlődésű: tehát nem volt tanulmányozható ez uttal: hanem a Deák muskotálya valóban nem más mint Magyar rozmarin alma a mit a Vázl. III. kötetében már közlöttem.

Sept. 19ről irt leveledben a nemes Súlyom madárról irsz természet históriát.

Oct. 1ről irt leveledben megint a fölött töprenkedel, hogy emlékező tehetséged gyöngülni érzed. Hát biz ezen kár töprenkedned! Lásd én ebben a bajban már évek óta nyakig benne úszom: hanem azért oda se nézek a bajnak! Hisz ez a korral jár! Egyikünk előbb, másikunk később: de csaknem mindnyájan beleesünk ebbe a bajba, a kik anyától születünk.

Hogy a gazság a becsületesség fölött mindinkább diadalmaskodnék; nekem e meggyőződésedet nem lehet osztanom. A világ most sem rosszabb, barátom, mint volt évezredek előtt. Világ kezdete óta nem volt egyéb és nem is lesz egyéb az emberi nemzet, mint a jók és gonoszok társasága és az élet, mióta ember él a földön, nem volt egyéb, mint küzdelem a jók és gonoszok között. Arról, hogy a gonoszok mindig többen vannak és így sikerebben küzdhetnek, mint a jók, – nem tehetünk, nem változtathatunk, mert így akarta azt a végzet, a ki a földet emberekkel népesítette be: Mire való tehát úgy elkeseredned a világ sora fölött, hogy a gonoszokkal együtt a jókat is úgy akarnád megsemmisíteni, hogy még a földet is, – színterét a jók és gonoszok közti folytonos küzdelemnek, – égetné el a nap, hogy híre se maradjon.

Mi, a kiknek hitünk, vallásunk van, ha nem érezzük is többé erősnek magunkat küzdeni a jókkal a gonoszok ellen, bizva az igazságos isten hatalmában, még gondolatban se kövessünk el oly vétket, a milyent még a Zsidók bosszúálló istene sem követhetne el, hogy tudniillik a jókat is úgy büntessük, mint a gonoszokat. Nekünk, a kik többen nem vagyunk képesek küzdeni a jókkal a gonosz ellen, kell, hogy az igazság egykori diadalának reménye töltse be lelkünket és az emberiség szeretete melegítse folyvást szívünket. Hagyjuk élni a jókkal a gonoszokat is: hiszen a gonoszokból is válhatnak ki jók s a gonoszok gyermekei egykor a jók számát szaporíthatják. Ne átkozzuk el az emberiséget; midőn mi, magunk, már az életnek végső határa felé közeledünk, hanem kérjük az igazságos istent, hogy áldja meg a jókat is, kevesítse számát a gonoszoknak, hogy az utána következő nemzedékek boldogabbak legyenek, mint mi valánk! Egy igaz, keresztény embernek így illik gondolkoznia, és nem másképp!

Ennyit akartam megjegyezni ezen szavaidra, hogy „bár esnék bele a föld a napba, hogy válna ott gázzá, minden agyagi gazságaival

egyetemben”. Nagy átok ez, barátom! rettentő nagy és szörnyűképpen igazságtalan átok egy keresztény ember szájában!! – No, de már most menjünk tovább és folytassuk az életet, a míg a napba nem esünk!

Ugyanezen oct. 1ről írt leveledben két papírszeletet is mellékeltem számomra. Az egyik munkám kitüntetéséről szól; a másik a czeplédiek találkozásáról a lengyelekkel. Mindkettőt olvastam a Függetlenségben: de az utóbbi oly fenséges jelenség az életben, melyet akkor is érdekléssel olvashatunk el, ha már százszor is elolvastuk volt. –

Oct. 2ről írt leveledben olyan tárgyakról írtál, a melyekre nem kell válaszolnom.

Az oct. 4ről írt leveled végén jót kaczagtam azon a classikus humoron, a mit Erdős Árontól hallottál és lejegyeztél.

És evvel készen vagyok a válasszal minden leveledre, melyeket mai napig kaptam tőled.

Most már egyet mást az én dolgaimekről írok.

Munkám I. kötetének második kiadása lassan halad. Eddig még csak 15 ív van készen belőle: tehát még fele sincs kinyomtatva. A nyáron rendkívül nagy munka-halmozása miatt a nyomdász nem siethetett vele; most meg egy hónap óta én nem akartam, hogy siessen vele, mert időmet lehetetlen volt a correcturára fecsérelnem. Uj évig talán-talán még is majd csak kész lesz az, mint a Lucza széke. –

Meglátogatott a mult hóban Budai József is. Jövetelét nem tudatta előre s így, mondhatom nagyon kellemetlenül lepett meg; mert házuknál éppen akkor volt a legnagyobb felfordulás. Principálisom hurczolkodott el innen Karticsra. Mikép én Budait társalgás közben megismertem, úgy látom, hogy ő hétköznapi világban született, hétköznapi világ, hétköznapi fogalmaiban nevelkedett föl: tehát mindent hétköznapi szemüvegen néz, hétköznapi mérlegen méreget. Tőle dicsőt, nagyot sohasem várhatunk; mert ő hideg ember.⁷³⁵

Ide mellékelek egy levelet szegény Vályi Elektől és egy választ ezen levélre tőlem. Ha elolvastad; ragaszd le és tedd föl számára a postára.

Többeknek is kellett már írnom a végett, hogy én nem vagyok vándor tanár. Láss tehát legalább egyet az e tárgyban írt leveleim közül; ezért küldöm hozzád a Vályinak írt levelem.

⁷³⁵ A levél alján Budai József által írt következő megjegyzés található: „Láttam és mindenben aláírom, kivéve, hogy „hideg ember” vagyok. Mező-Túr, 1895. február 22. Budai József.” (Lásd a B-290. levél 12. jegyzetét is.)

Sok jót kíván mindnyájatoknak

Igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. október 12. D-268. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Oct 12.

Kedves Barátom!

Oct. 8án kelt leveledet mellékleteivel együtt meg kaptam, 's mind két mellékelt levelet lemásolva, a Vályi Elek urhoz czimzett leveledet azonnal postára adtam, Vályi úr levelét pedig itt küldöm vissza.

Miért megy Beszterczére lakni Vályi Elek ur?

A' pseudo Bereczki Máté név nagy szeget ütött a' fejembe! Engemet már sokszori megcsalattatásom gyanakodó emberré tett. Itt is az a' gyanúm, hogy a' te fedhetetlen becsületességű neved compromittálására keresték fel ez embert, vagy talán még keresztelték el Bereczki Máté névre. Jó lessz nagy figyelemmel kísérni ez embert, néked sok jó ismerősöd, sok jó akaróid vannak, azok közzül lehetetlen, hogy nem akadna olyan, ki az ál Bereczkinek közelében lakik, és ki annak multját ismeri, 's jövő működését figyelemmel kíséri. Tehát légy résen, azaz hogy legyünk résen mindannyian, nehogy áldásos és szent működésed bepiszkoltassék.

A' corruptionnak dédelgetése fogja előbb utóbb meg buktatni a' kórmányt.

Hogy kevesebbszer írok hozzád mostanában mint ez előtt, oka az: mert a gondolatok nem olyan könnyen születnek vénülni kezdő rossz fejemben, mint ez előtt, a' mikor szerettem volna gyorsíró lenni, hogy villám gyorsan képződött gondolataimból többet tehettem volna papírra. Haja, de már szellemem világa homájosodik, még attól is kell már félnem, hogy feledékenységem miatt ismétlést írhatok a' papírra, 's általa unalmat és száunalmat idézhetek elő. De úgy érzem, hogy ha agyam romlik is, addig ennek a' kemény kis husnak a' szívnek érzelmei annyival inkább nemesednek.

Isten vélléd

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta másfél oldalas levelét. A levélpapír 4. oldalára, vastag ceruzával írta Bereczki Máté a megjegyzését: „Dörgő 12/10. Válasz 30/10.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. október 12. B-295. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Oct. 12. 1885.

Kedves barátom!

Mivel éppen pihenőt lehet tartanom, fölhasználom az időt arra, hogy ismét küldök néhány gyümölcsfajt szélrajznak és pedig:

2 db Pusztai sárgát (Kétszerte nagyobbak máskor, mint ez uttal. Utálatos módon sokat termett az idén; ezért maradt apró.)

2 db Gäsdonki renet (Erről is azt kell itt megjegyeznem, a mit az előbbeni fajról megjegyeztem.)

2 db Oberdieck galambkája (középnagy példány).

1 db Oberdieck renetjét (Normális példány.).

2 db Sikulai almát (Kisebbek a közepszerűnél, de ez uttal nagyobbakat nem termettek fáim, mert undorodásig sok gyümölcs volt rajtok.)

2 db Casseli nagy renet (Ilyenek a normális példányok.)

Ezen fajokat a gyümölcs kamrából ma hozattam ki. A többiek, a miket ezután felsorolok, mióta a fáról lekerültek, folyton az én füstös szobámban álltak.

1 db Montdespic alma (Normális példány.)

1 db Moss páratlana (Normális példány.)

1 db Boisbunel kalvilja (Normális példány.)

1 db Cornwallisi szegfű (és nem nagyon „fűszeres”), amelyet már közlöttem a III. kötetben. Ezt pedig csak most írtam még le. Normális példány.

2 db Brédai renet (Ebből a próbaágon csak néhány példány termett: hanem aztán föl is hízott kétszer akkora, mint asz előtt, a száraz évjáratok alkalmával szokott.)

1 db Bíborpiros agátalma (kedvenczem).

2 db Haagen vadoncza (Aszalványnak való kemény husu körte.)

1 db Magonczom (A Battonyai kis tanyánkról. Ha oly jó volna, mint amilyen nagy és szép, sokat érne: de, a mint látom, csak III. rendű csemege, tehát piacra való.)

Több aztán nem is fért a ládába.

Meg vagyunk akadva azokkal, a kik a hiúság vásárán ki akarnak tűnni. Olvasták a lapokból, hogy én is bíráló tagnak vagyok kinevezve az országos kiállításon: kedvezőnek találják tehát az alkalmat, hogy magukat és a kiállításra küldött gyümölcsüket szíves figyelmembe ajánlják. – No hiszen, jó helyt kopogtatnak!!! Sokért nem adom, hogy kihúzhattam magamat abból a darázs fészekből, a mibe a kiállításon jutnom kellett volna! Időmet itthon hasznos munkával tölthettem el és ez nem került semmi költségembe. Már csak ez is nagyszerű nyereség számomra és ez ügyre, melyet szolgállok.

Az én istenem áldjon meg mindnyájukat mindenféle jóval! szívéből kívánja

igaz barátod

Bereczki Máté”

Dörgő Dániel rajzai és írásai a levélpapíron:

B-295. számú levél szélrajza

1. gyümölcs

Haagen vadoncza

Szép sárga, hajnalpirral, látható nagy rozsdaszínű szeplőkkel, husa recsegős mint a Koninek vajoncznak, leve van, de fűszere, íze nincs, romlékony, II-od rendű

1885. Oct., 16. B.M.

2. gyümölcs

Magoncz a Battonyai kis tanyáról

1885. Oct. 19. B.M. Nagy sima kerekedésű szegletes alma, bőre sima, vérpiros, barna piros szakadozott csíkozattal, nyílt kehellyel, husa laza, könnyű, kásás, mint a fontos almák szoktak lenni, kissé savanyú, leve nincs, nem sokat ér, bár szépnek igen szép, piaczos is lehet, ha fája jó növény és termékeny.

3. gyümölcs

Cornwallisi szegfű

1885. Oct. 19. B. M. Szép sárga, kevés piros csíkozással rozsdá hálózattal kissé bevont, elegáns külrajzú alma, husa sárgás, finom savanya cukros, elég leves, sok szoba gőzt szedett, de azért 1-ső rendű csemege lehet.

4. gyümölcs (másik lapon)

Moss páratlana

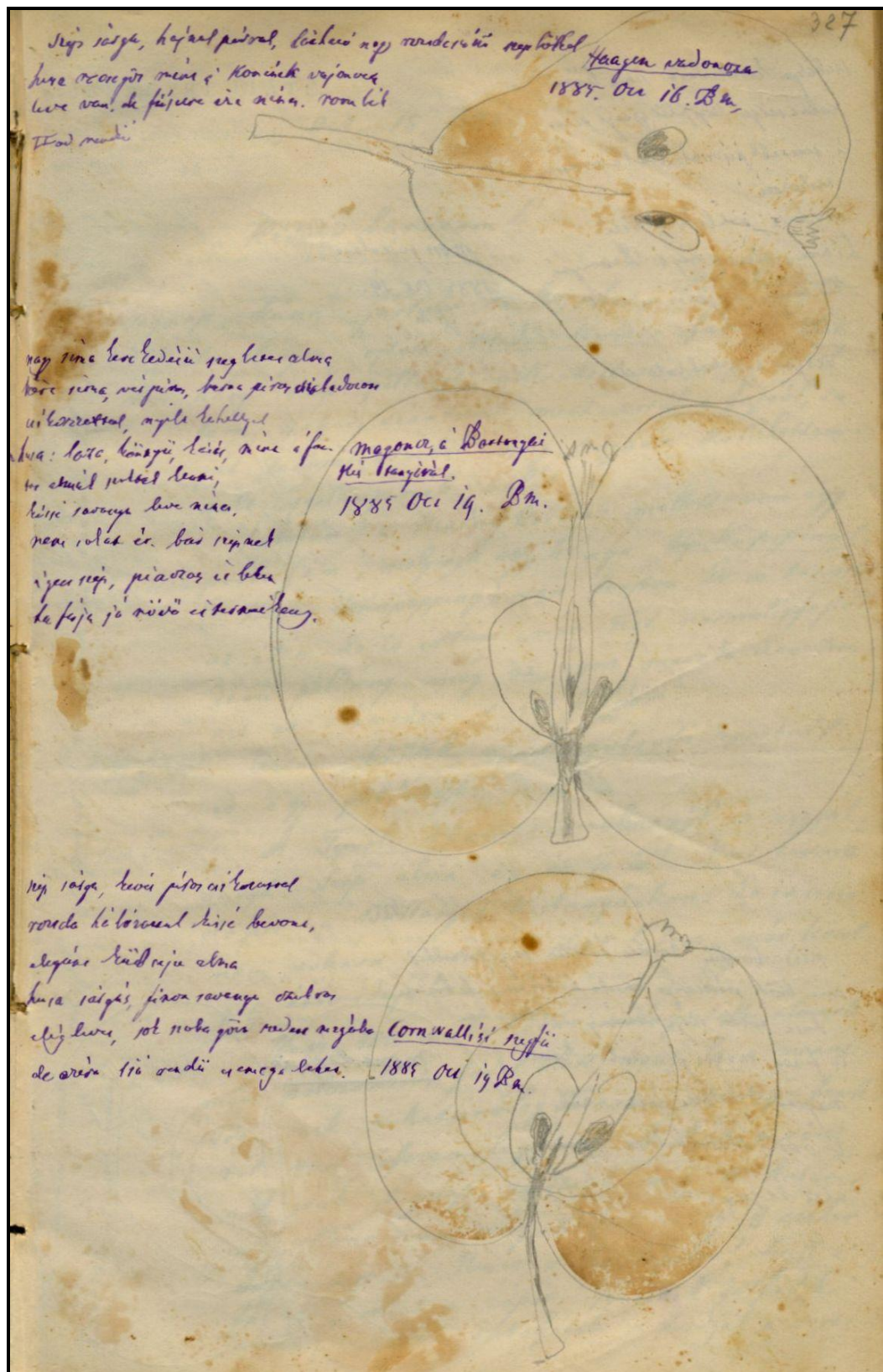
1885. Oct. 19. B.M. Szabályos kerekedésű, sima bőrű, szalmasárga, nap felől gyenge piros és sötétebb pirossal szakadozottan csíkozva.

Laza husu, romlékony, őszi hitvány alma, még a Battonyai kis tanyai magonc is többet ér nálla, az igaz, hogy túl volt érve

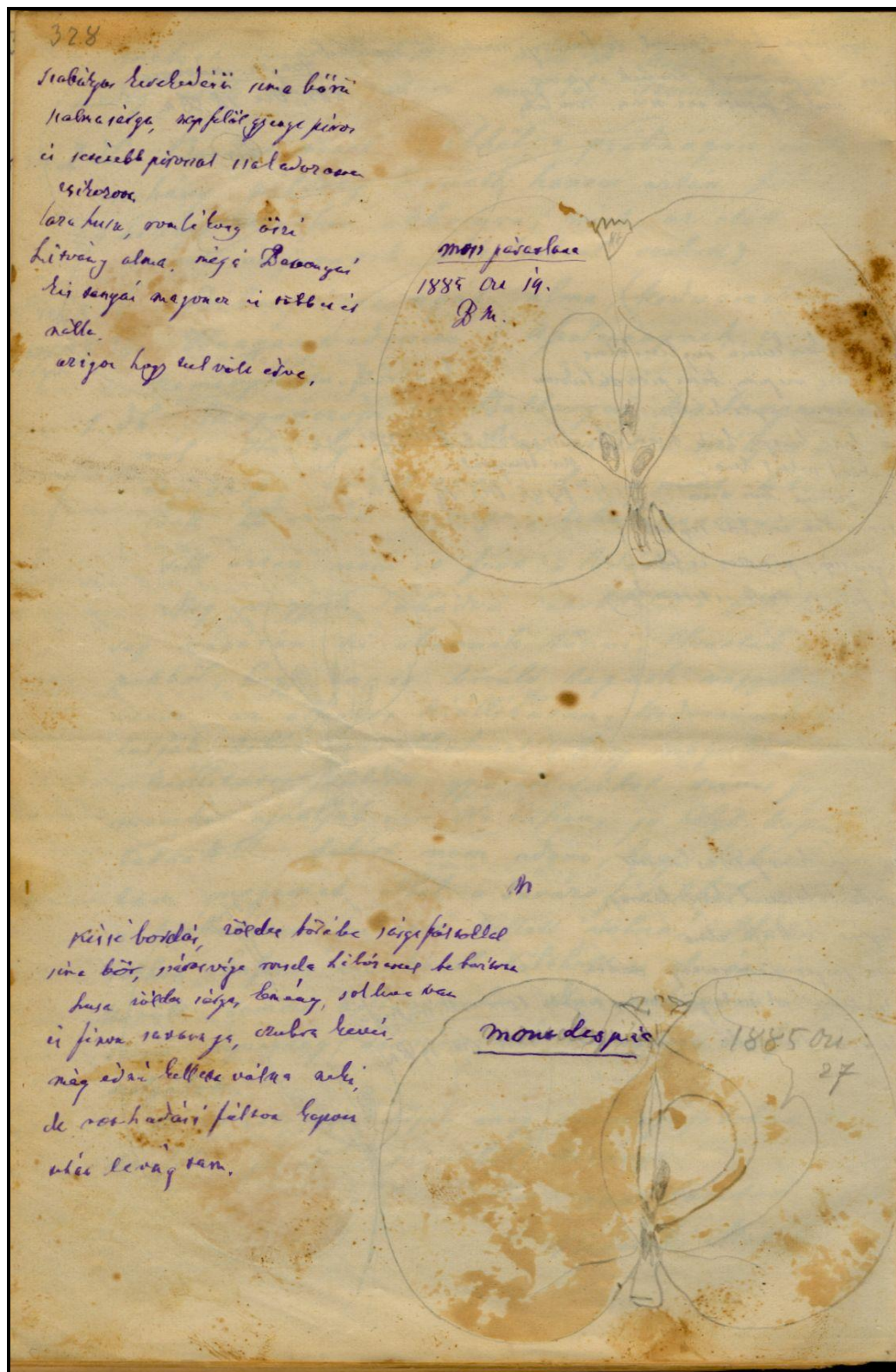
5. gyümölcs (másik lapon)

Montdes-pic alma

1885. Oct. 27. Kissé bordás zöldes bőrűbe sárga foltokkal sima bőr, száraz vége rozsdá hibázzal beborítva, husa zöldes sárga, kemény, sok leve van, és finom savanya, cukra kevés, még érni kellett volna neki, de rothadási foltot kapott, utána levágtam

B-295. számú levél szélrajza (a.) Haagen vadoncza (körte); [Bereczki] magoncza a Battonyai kis tanyáról (alma); Cornwallisi szegfű (alma)

B-295. számú levél szélrajza (b.) Moss páratlana (alma) , Montdespic (alma)
 (Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

1885. október 13. D-269. számú levél

Mező-Tur, 1885. Október 13.

Kedves Barátom!

Én az országos kiállításba semmi tekintetben részt nem vettem, de azért még is igyekeztek a' pénzt 'sebemből kipumpálni, igazi kifelyezéssel élve: engemet a' kiállítás neve alatt megsarczolni. Ugyanis mult hó 19én 3 db kiállítási sorsjegyet egy ajánlott levélbe nyakamra küldöttek, én mit sem gyanítva a' levelet felbontám, és azután a' vissza küldés kellemetlenségei 's idő töltés, vagy nyereségi vágy? miatt csak ugyan sikerült rám sózni azokat, mert meg tartottam. Oct. 11én újra küldtek hason módra 11 db sorsjegyet, de már ezen szemtelen tolakodást el nem bírtam nyelni, hanem ezen 11 darab sorsjegyet nagy indignációval küldém vissza, ha lehetséges lett volna egy ágyu gojóval szerettem volna önző küldeményüket a' dicsekvő nagy hazafiak közzé vissza zudítani. Félek, hogy újra felbosszantanak még, és vajon mit tegyek akkor??

A' Mező-Turról az országos kiállításon felbolondított 500 ember közül 3 embert kérdeztem ki. Az első, egy szegény sorsu ember azt mondá: szép vólt, szép vólt a kiállítás, de többet ért nálla az állatkert. A' második már jobb módú ember pedig ugy nyilatkozott: hogy a' Népszínházba az „Ördög pikulái” című darab sokkal jobban tetszett néki az összes kiállításnál. A' harmadik egy kortyondi fráter a' Budán valahol felfedezett jó vörös bort dicsérte, a' mellyért nem csak a' kiállítást, hanem a' Csávolszky által rendezett 1000 Ft-ba került bankettet is mellőzte.

Igy tehát a' kiállításról előre meg alkotott véleményünk alkalmasint helyyesnek fog bebizonyulni.

Áldás teljes esőket kaptunk, a' száraz földbe elvetett búzáink sűrűn és buján keltek. A' szárazság miatti aggodalmak elenyésztek.

Adjon az ég kegyelme a' becsülletes munkáju magyar népre valódi áldást.

Isten vélléd

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta másfél oldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán fordított állásban található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő. 13/10. Válasz 30/10. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. október 15. B-296. számú levél

” Mező-Kovácsháza, Oct. 15. 1885.

Kedves barátom!”

Tegnap künn jártam a kertben. Paradicsomalma-alanyra ojtott Mádai kormos fámon néhány szép példányt pillantottam meg. Levettem, neked szántam, mert erről a fajról, saját termelésemből még ugysem küldhettem volt szélrajznak valót.

Aztán a Madai kormos mellett van egy próbafám, melynek egyik ága Új Köpepinnel (= Neuer Steinpepping) van beojtva. Ez is termett az idén. Le is írtam már. Két normális fejlődésű példány még az ágon maradt. Levettem azt is számodra s itt küldöm.

Aztán küldök a Sorgvlieti renetről is egy példányt.

A Tyroli rozmarin almáról is egy példányt. Szép alma ez és jó is! Most termett először a Battonyai kistanyánkon. Le is irom nem sokára, mert a mint látom, már közelget érés idejéhez.

2 db Ágnes (magonczom, tartós téli).⁷³⁶

„Vagy 100 ruhakosár válogatott almánk már polcokon, földel alatt van. Ez a mennyiség csak a kitűnőleg I. rendű csemege fajokról van összeválogatva. A Rózsa pepinről csak tegnap szedtünk még 4 kosárral. Künn van még 8 fán vagy nyolc szekér Rózsa pepin. Nincs aki leszedje! hull a fa alá, mint a zápor. Gyerekek fölszedik aztán rakásra öntögetik s hordják a sertéseknek. Kinek is kellene most ilyen apróság. A gányók⁷³⁷ nem törődnek avval, hogy jó-e? rossz-e? csak nagy legyen az alma, mert különben rá sem néznek, ha apró az alma.

Nagy baj, hogy messze lakunk a falutól. 50 – 60 krjával vékáját ott mégis el lehetne adni a hullott almának is, de most, kukoricza töréskor, aranyért sem

⁷³⁶ A levél bal oldalára írta Bereczki.

⁷³⁷ Gányó (tájszó) = dohánykertész, kukás.

kaphatnánk szekeret, hogy almát vigyen a piacra. Itt poshad, romlik rakásra nyakunkon az isten áldása!

Most látom csak, hogy nekünk semmi szükségünk sincs a gazdag gyümölcs termésre! Helyünk sincs, hol tartsuk, emberünk sincs, a kivel leszedessük. Vevőnk sincs, a kinek eladhatnók, pedig hát mi, magunk ugysem bírjuk azt mind elfogyasztani, a mit isten adott.

Fölvidékre való a gyümölcsstenyésztés, nem az alföldre. Itt kevés a munkáskéz, kevés még a gyümölcsfogyasztó is: míg ott a fölvidéken falu falu mellett, ember ember hátán, ráérnek gyümölcsöt szüretelni s ha más nem, – ők maguk is el bírják lassankint fogyasztani gyümölcsfaik termését. Az alföldön minden 10–15 évben egyszer van jótermés: de rendesen csak akkor, a mikor jó gyümölcsstermés van széles e világon. Nos aztán versenyezzen az alföld a gyümölcsipar terén a felfölddel, ha tud!!

Nagy népes városok közelében való csak az alföldön a gyümölcsstermelés, a ki ott termel, ha olcsón is, de mégis csak eladhatja termését még akkor is, ha mindenfelé nagy a gyümölcs termés.

Igazán mondom, nagyon szeretem, hogy most nincs itt, volt házi asszonyom, az öreg Sármezeyné. Megölné őt a bosszúság, hogy mit tegyen ezzel a sok gyümölccsel? Hiszen 20 év óta összesen nem termett kertünk annyit, mint a mennyi csak az idén termett!!” –

No de beszéljünk már másról!

Kövér Gábor⁷³⁸ és Ottrubay Károly⁷³⁹ barátaim Aradról, olyan jók voltak, hogy meglátogattak a mult napokban. Bemutattam nekik kedvencemet, az Orbai almát tövéről hegyére, úgy, a mint könyvemben megírtam és meggyőztem őket, hogy betúróról betúre mind igaz volt, a mit könyvemben megírtam. –

⁷³⁸ Kövér Gábor Bereczki Máté barátja és gyümölcsrajzolója.

⁷³⁹ Ottrubay Károly, id. (1801 k. – Arad, 1883. január 21.) 1837–1840 között verseci kincstári biztos, uradalmi ügyész. Felesége schwanenheimi Hruby Jozefin révén rokona volt a cseh származású, Versecen született, németül beszélő, de a magyar hazáért harcoló schwannenheimi báró Hruby Gyula (1826–1849) huszárórnagy, akit 1849 augusztusában Temesváron végeztek ki. Fia, ifj. Ottrubay Károly (Versec, 1838. június 23. – Arad, 1925. október 27.) Arad vármegyei járásbíró, majd az aradi királyi törvényszék bírása, elnöke, gyümölcsstermesztő, amatőr pomológus. A Gyümölcsészeti Vázlatokban több ízben emlegetett Ottrubay Károly Arad vármegyei járásbíró az ifjabb Ottrubay lehetett, és Bereczki Máté róla nevezte el az Ottrubay pirókja körtét. Ezen felül tőle (is) kapta az alábbi gyümölcsfajtákat: Madame Hutin körte (1878); Montfort szilva (1874); Hartwiss sárga szilvája (1875); Lucas király szilvája (1880); Boskoopi szép alma (említi az aradi kertet, ahol szépen terem); Laubinger cukorszilvája (1880); Lawson sárga szilvája (1881); Bavay ringlója (1884 k.); Pontbrianti szilva (1884 k.); Onderka damascénája szilva (1883); Thirriot vajonca körte (1884); Canadai piros alma (1880-as évek, aradi kertben írta le); Peupion renetje alma (1886); Elzászi piros renet alma (1886); Dörell nagy szilvája (1880-as évek, aradi kertben írta le); Montlaur-i Rajmond körte (1885). A Magyar Kárpát Egyesület Aldunai osztályának 1890–1892 körül választmányi tagja volt. (A MAGYAR HEGYMÁSZÁS 2006.)

Küldözik a gyümölcsöt is nagyban, mindenünnen, meghatározás végett. Ha magamnak nem is volna dolgom, adnak mások annyit, hogy csak győzzem!

Lásd, kedves barátom, hogy milyen nagy jótétemény a pomológia! Sohasem unja magát mellette az ember. Ad dolgot, eleget és olyan dolgot, a mibe örömet talál az ember. Igyekszem is rajta, hogy örömöm veled is megosszam. Adok neked is munkát. Küldözöm hozzád a gyümölcsöket, hogy legyen, mit gusztálgass nem csak a szemeddel, hanem még a száddal is. Találj örömet, szórakozást a pomológiában! Ne törődj a világgal és az ő gonoszságával! Ne latolgasd, hogy mennyire gyengült emlékező tehetséged! Az élet egyik lajtorjáján fölértünk már a tető fökre, honnan a másik lajtorján lefelé kell már haladnunk. Addig, a míg fölfelé haladtunk elménk és emlékező tehetségünk is folyvást öregbedett, erősödött, most már lefelé haladunk oda, a hová minden halandónak egykor el kell jutnia, tehát ne csudálkozzál rajta, ha az emlékező tehetséged gyengül! Hiszen ebben a sorsban osztozik veled az összes emberiség azon fele, a kik a sírjokhoz közelebb állnak, mint a bölcsőjökhöz!!

Nagyon fájdalmasan esnék nekem, barátom, ha azt tennéd föl rólam, hogy untatsz engemet leveleiddel, mert abból csak azt látnám, hogy nem ismeresz még engem. Mondj el százszor is bár ugyan egy dolgot, és elbeszéltebben nem keresem elméd csillogását vagy csillogtatását, hanem keresem a te egyenes lelkedet, a te nemes szivedet, mely, mint a mágnes a vasat, úgy vonzott engem hozzád.

Kérlek, barátságunk szent nevében, emeld föl lelki szemeidet s ne nézd folyvást, hogy hány fokkal szállasz közelebb és közelebb ahhoz a ponthoz, a hol aztán örökre meg kell állapodnod: hanem azt nézzed, hogy hátralévő napjaidban mit? miként? és mennyit használhatsz tieidnek, a hazának, az emberiségnek. Ne kívánozzál folyvást oda, a honnét nincs többé visszatérés az életbe, hiszen – akarod – nem akarod – utóvégre mégis oda kell jutnod! Gondolj azokra, a kik téged szeretnek, a kiket te szeretted, s a kik örülnek, ha köztük vagy s a kik boldognak érzik magukat, ha látják, hogy te meg vagy elégedve az élettel s eszedbe sem jut a halált emlegetni!

Ennyit akartam megjegyezni legutóbbi f. hó 12ről írt leveledre, melyből látom, hogy te is elhitted, hogy van egy ál-Bereczki is, a ki vándor-tanár. Dehogy van, dehogy! Hiszen, ha volna, akkor annak a vándor tanárnak nem küldötték volna hozzám a levelét, melyben jury tagnak nevezték ki, pedig hát hozzám küldötték, mert engem neveztek ki jury tagnak. Csakhogy azt az impertinentiát követték el, hogy vándor tanárnak csúfoltak, pedig jól tudták, hogy én nem vagyok az. –

Ha fézni fog a ládába: küldeni fogok még egy Bronzos angoulèmei hercegnő körtét is, melyet a turi faiskolában nagyban kell szaporítanotok.

Sok jót mindnyájatoknak!

„Igaz barátod

Bereczki Máté⁷⁴⁰”

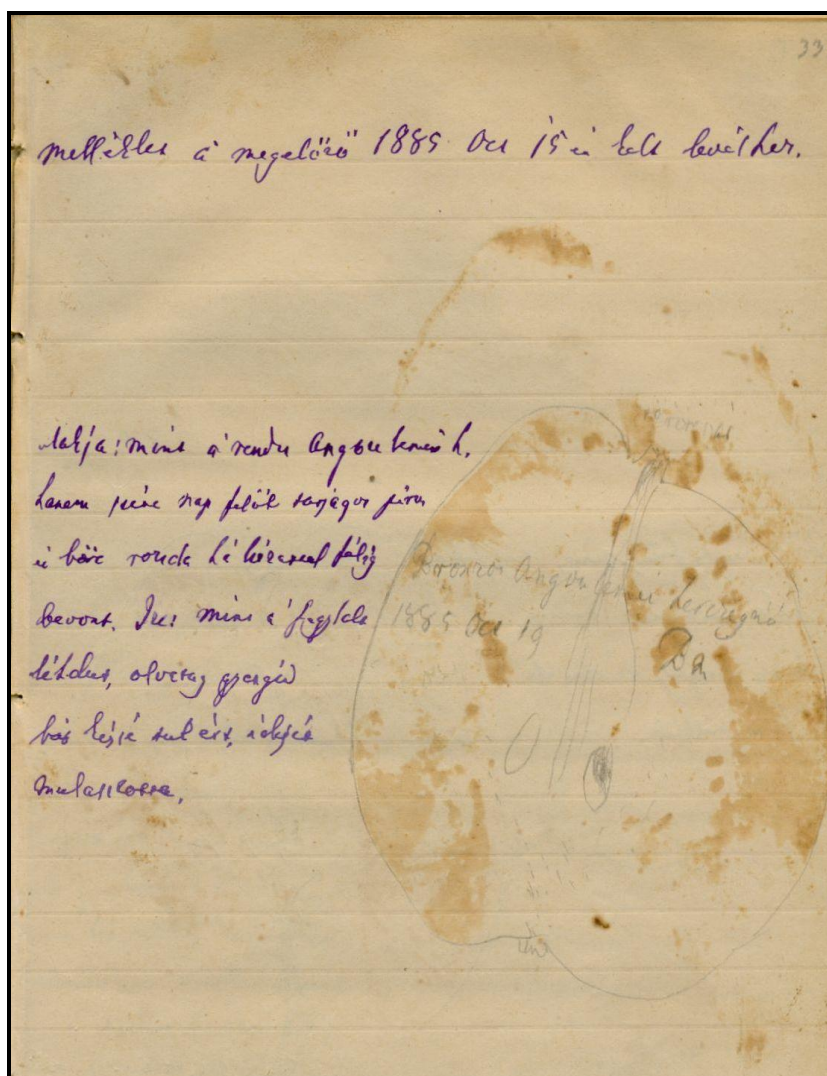
Dörgő Dániel rajzai és írásai a levélpapíron:

B-296. számú levél szélrajza

1. gyümölcs (a.)

Bronzos Angoulèmei hercegnő

1885. Oct. 19. Alakja: mint a rendes Angoulèmei h., hanem színe nap felől tarajos piros és bőre rozsdá hálózattal félig bevont. Íze: mint a fagyalt, lédús, olvatag, gyengéd, bár kissé túlért, idejét mulasztott.

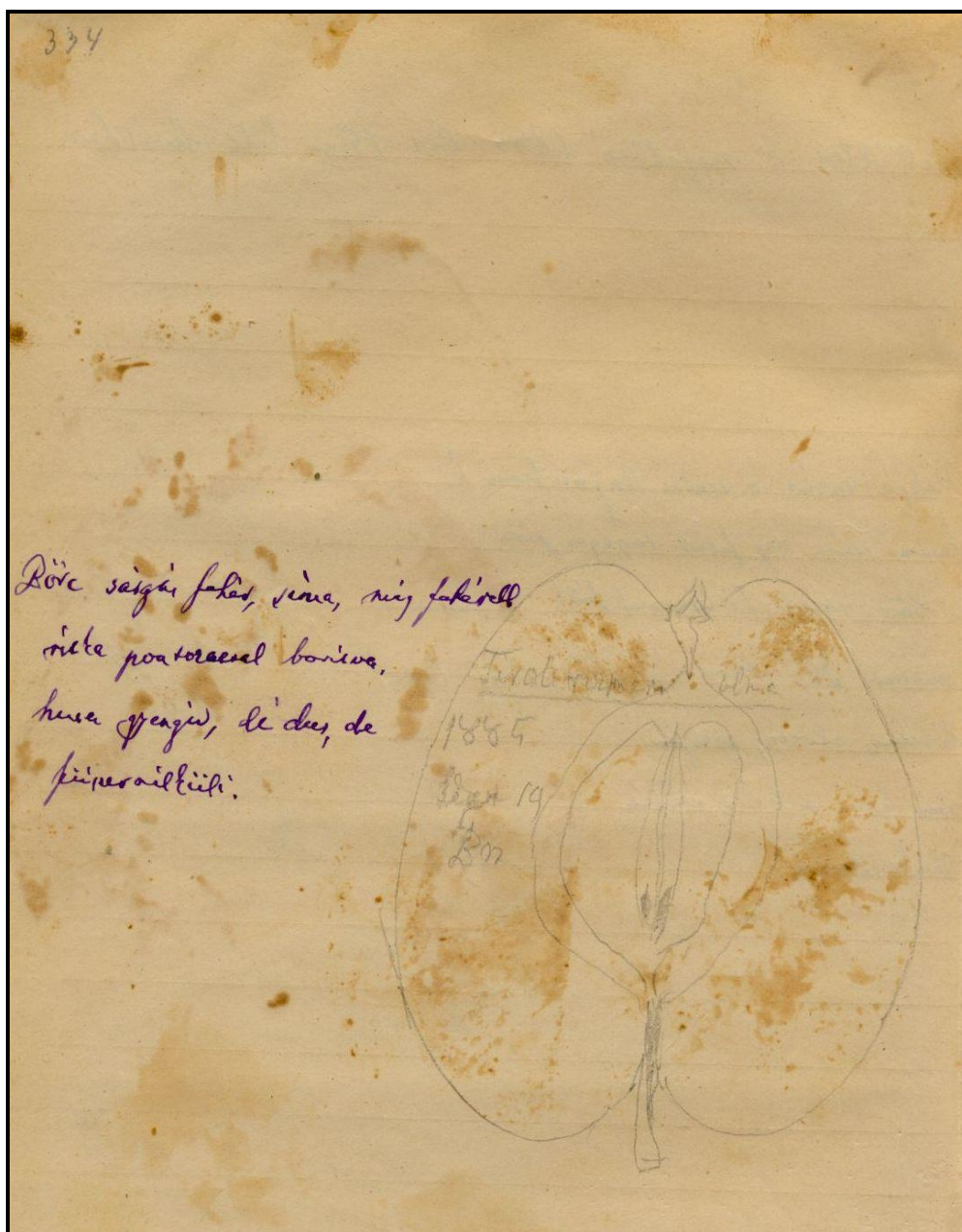
B-296. számú levél szélrajza (a.) Bronzos Angoulèmei hercegnő (körte)

⁷⁴⁰ A dőlt betűvel szedett szövegrész megtalálható SZABÓ 1995-a. 169–170. p.

2. gyümölcs (új lapon) (b.)

Tyroler rozmarin

1885. Sept. 19. B. M. Bőre sárgás fehér, sima még fehérebb ritka pontozattal borítva, gyengéd, lé dús, de fűszer nélküli.

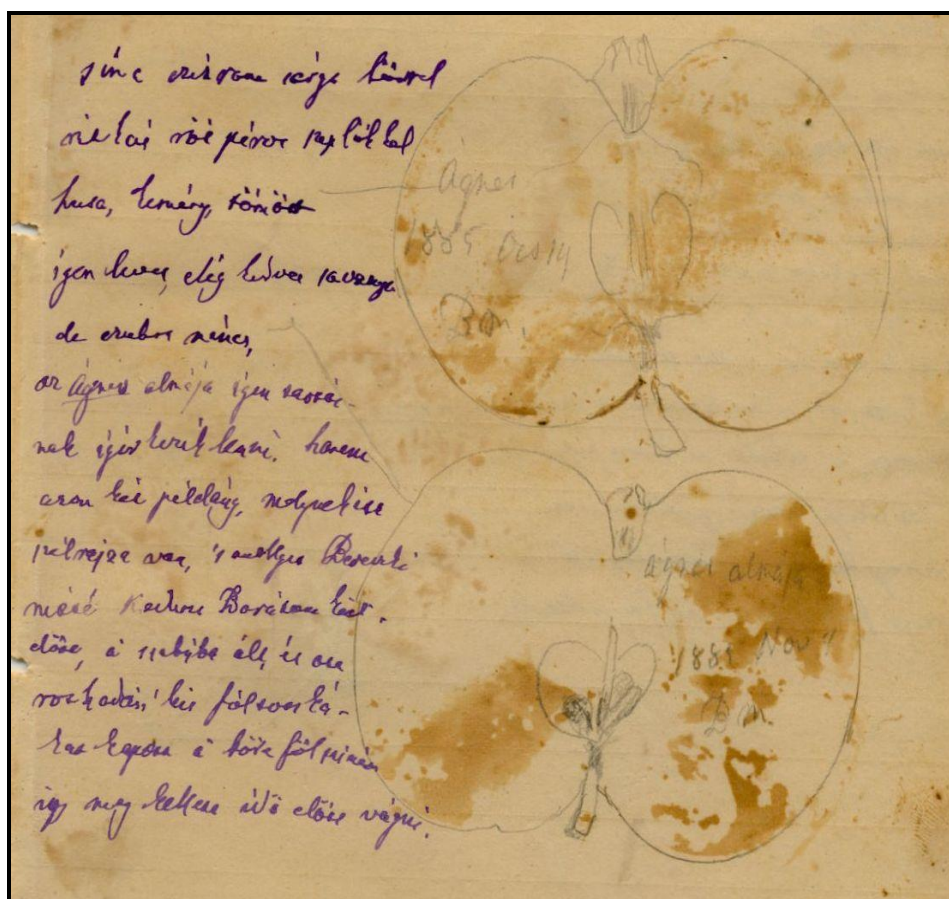
B-296. számú levél szélrajza (b.) Tyroler rozmarin alma

Új lap (c.)

3. és 4. gyümölcs

Ágnes

1885. Oct. 14. Színe citrom sárga bőrrrel ritkás rőt piros taplókkal, husa kemény, tömött, elég kedves savanya, de cukor nincs. Az Ágnes almája igen tartósnak ígérkezik lenni, hanem ezen két példány, melynek itt szélrajza van, amellyet Bereczki Máté Kedves Barátom küldött, a szobába élt és ott rothadási kis foltocskát kapott a bőre felszínén, így meg kellett idő előtt vágni. Ágnes almája. 1885. Nov. 7. B. M.

B-296. számú levél szélrajza (c.) Ágnes (alma), Ágnes almája

Új lap (d.)

5. és 6. gyümölcs

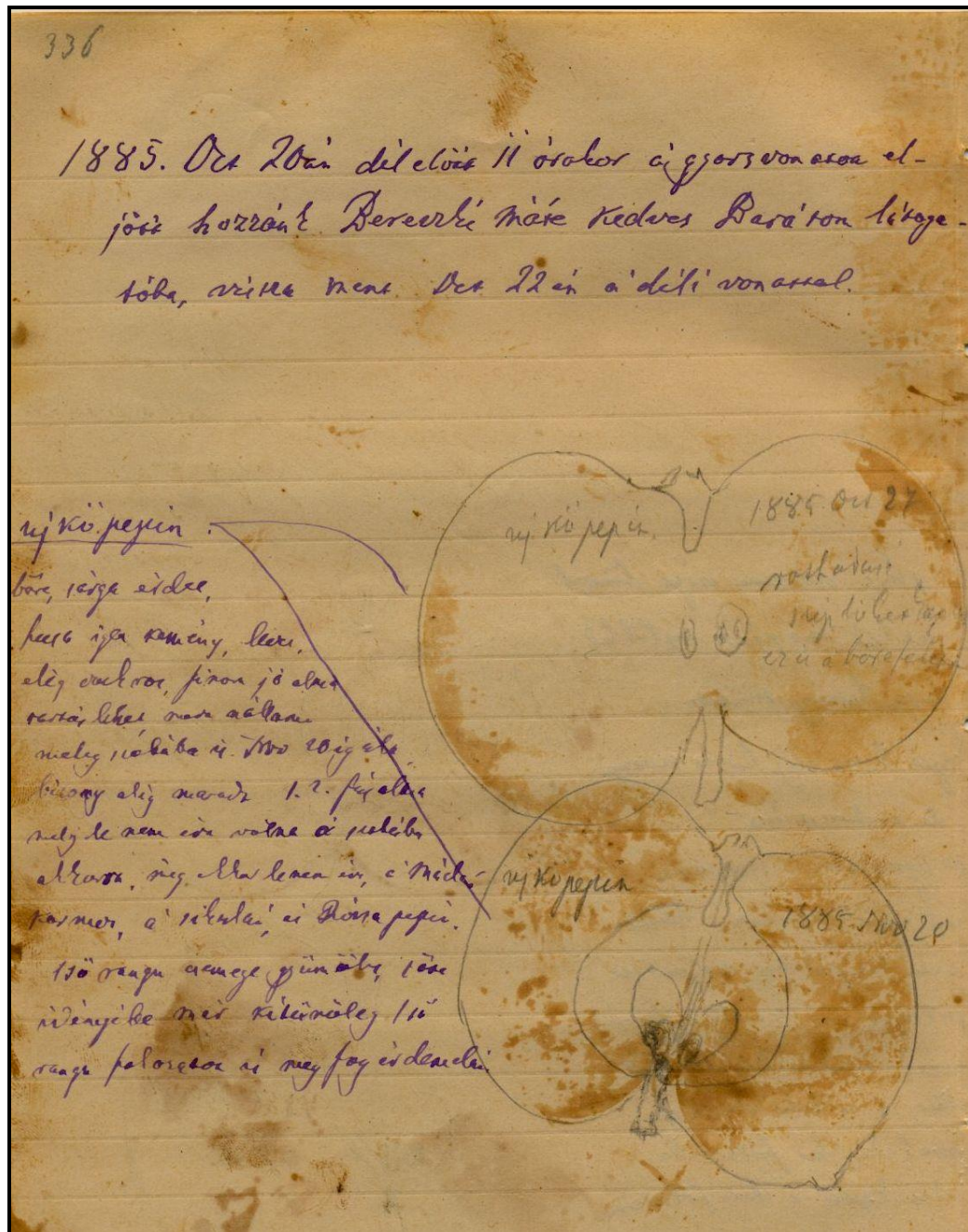
1885. Oct. 20-án délelőtt 11 órakor a' gyorsvonaton eljött hozzánk Bereczki Máté Kedves Barátom látogatóba, vissza ment Oct. 22-én a' déli vonattal.

Uj-Kőpepin

Bőre sárga, érdes, husa igen kemény, leves, elég czukros, finom jó alma tartós lehet, mert nálam a meleg szobába is Nov. 20-ig ált, bizony alig maradt 1. 2. hét alatt, amelyik le nem ért volna a szobába, akkor még abba le nem ért a Máday meg a sikulai és Rózsa pepin 1-ső rangú csemege gyümölcsök 1-sőbe idénybe név kitűnőleg 1-ső rangú fokozatot is meg fog érdemelni.

Írás a rajzban: Az 1. gyümölcsrajzban: 1885. Oct. 27. rothadni, szép lukat kap ez is a bőr felett

A 2. gyümölcsrajzban: Uj-kőpepin, 1885. Nov. 29.

B-296. számú levél szélrajza (d.) Új Kő pepin

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. október 16. D-270. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Oct. 16.

Kedves Barátom!

F. hó 12én kelt leveledet, 's vélle küldött 14 faj gyümölcsöidet tegnap minden hiba nélkül meg kaptam, fogadd köszönetemet. A Haagen vadonczának szélrajzát most vettem le, mert bár sérülést nem kapott, még is romlani kezdett, husa bár leves de fűszer nélküli, éppen olyan recsegős, kemény, torzsás, mint a' Koninck. Mondod rólla, hogy aszalványnak való, akkor aszalóba vagy kemenczébe kell őtet teljesen meg aszalni, mert már ilyen késő ősszel a' napnak nincs aszaló ereje, pedig minden aszalványnak a' nap adja meg a' jó izt és szint.

A' 24ik próba fádon termett almákból küldtél egy példányt melyet Aug. 29-én vettél le a' fájáról, tegnap szeltem fel, mert ezen nyáron levett téli alma árnyas oldala fonnyadni kezdett, de napos oldala még nem kapott ránczot, hanem a' téli arany párménhoz hasonló színezetet kezdett felvenni. Bár mondtad, hogy ne bíráljak, de én e' mellett az alma magoncza mellett szót emelek még is. Véleményem: ha ezen alma még 1 hónapig lett volna fáján, vetekedne kitűnő almákkal, így fonnyadtan, szíjasan is fel ér sőt több czukor tartalmával meg verte a' téli arany pármént. Ne semmisítsd meg tehát, hanem tanulmányozd tovább e' fajt. E' fajba nem valami közép szerű alma rejlik, fogantatásánál szerepelhetett valami előkelő renet hím pora is.

Oct. 12. és 13án is írtam hozzád levelet, de a' napok számát aligha el nem tévesztém, ~~mert~~ alkalmasint 13 és 14 lett volna az igazi kelet ideje, no de meg mutatja a' Mturi posta béjeg.

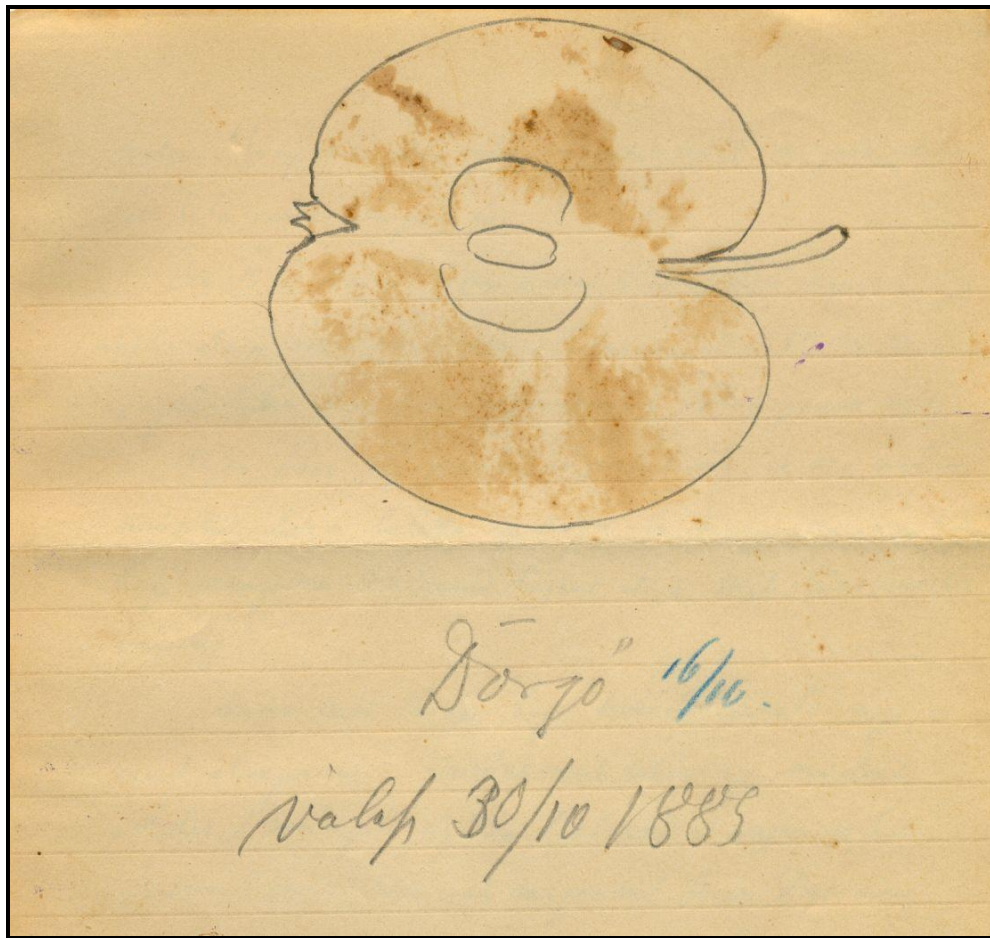
Vajon hány faj gyümölcsöd lessz leirva ez és a' mult év terméséből, lessz é belőlle egy kötet, és bizony szeretném tudni, hogy mennyi ív kéziratod készül el a' IVik kötet számára tavaszig?

Most már látom, hogy temérdek munkád nagyját mind elvégezted. Kockáztatok tehát egy kérdést. „Lehet é reményem tégedet láthatni és vajon mikor? Szeretnék vélled nem csak magamról, hanem Petrovay Öcsémről is beszélgetni, míg nem késő.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. p.

D-270. levél szélrajza [Bereczki magoncza a 24. próbafáról]

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta majd kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található a fenti rajz és alatta Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 16/10. Válasz 30/10. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. október 19. D-271. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Oct. 19.

Kedves Barátom!

Oct. 15 kelt leveledet és gyümölcs küldeményeidet nagy örömmel meg kaptam. Rég ólta nem irtál ily bőven, mint ezen leveledbe, ez annak a

jele, hogy munkád szünik, vagy is kevesbül, ez annak a' jele, hogy – a' mibe soha nem kételkedtem – rokonszenves lelkeddel engemet gyámolítani, 's szórakoztatni ohajtassz, lelkemnek teljes melegével köszönöm.

A' mult heti 2 szeri gyümölcs küldeményeddel nekem újra adtál – unalmas napjaim földerítésére – élvezetes foglalkozást, gyönyörű fejlődésű gyümölcsseiden nagyító üvegen újra és újra hosszadalmasan méregetem, majd mikor kellő érettségi fokozatra jutottak, felszelem, szélrajzaikat a' már leírottaknak illető helyeikre a' Vázlatokba, a' le nem irtak szélrajzait pedig leveleidre vagy azokhoz csatolt mellékletekre leveszem, mindeniket hűségese meg is eszem, mert hiszen véteknek tartanám gyümölcsseidet meg nem enni. Hanem az Entz-féle rozmarin almával ugyan meg jártam, az egyik példány rohadni kezdett. Tehát felvágtam, de minthogy ezen faj már régóta szivja magába a' szoba gőzét annyira élvezhetetlen lett, hogy ki kellett köpnöm.

Bő tartalmu, bölcs tanácsokkal telt leveledet sokszor elolvastam, és mind annyiszor meg erednek könnyüim, mely köny hullajtás nem csak szívemnek de fejemnek is oly jól esik.

Rég idő ölta nem aludtam olly jól, mint a' mult éjjel 9 órától. Hajnali 3 óráig aludtam, és teljes igazsággal el mondhatom azon Éneket:

Megujult testel és erővel, Felébredvén az álomból
Nyugodt szívvel felemelt fővel, Felkelvén csendes ágyamból
Életnek ura! hozzád térek, Magasztalom jóvóltodat;
Minden jót ismét Tőled kérek, Kérem újra áldásodat.

Mint a' feljövő nap világa Elüzi az ég homályát;
Ugy kegyelmed világossága Az igazságnak fáklyáját
Setét elmémbe jobban gyújtsa, Hogy a' jónak ismerete,
Hatását bennem messzebb nyujtsa, 'S az igazság szeretete.

És mi okozta jó üdítő álmomat?

Simonyi⁷⁴¹ gépészetek, a' ki tegnap hozzám eljött, a' kit én bőven kikérdezvén, feleleteiből azon biztos meg győződést szereztem, hogy téged Tóni öcsém attyaként szeret és tisztel áldja meg érte az ég minden javaival, koronázza teljes siker a' gazdálkodás körüli fáradozásait, családi boldogsága olyan szép és boldog legyen, mint a' leg szebbik Májusi verőfényes nap, adja Isten, hogy ő foghassa le szemeidet.

⁷⁴¹ Simonyi „gépészetek” (talán Sármezey úr gépésze?).

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 203 mm nagyságú fehér lapra írta bő kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 12/10. Válasz 30/10. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. október 24. B-297. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Oct. 24. 1885.

Kedves barátom!

Szerencsésen haza jutottam. – Az alatt, míg nálatok valék, 40 teljes ruhakosárral szedtek föl a fák alól Rózsapepin almát. A fákat e fajból még most is húzza lefelé a termés. Szerencsére elvégezte már Tóni öcsém a kukoricza törést is, az őszi vetést is! Most már lehet reménységem, hogy a kertbe is jut ember, a ki megszabadítsa a fákat a tehertől, s kitakarítsa az éven át szabadjára fölverődött gízgasztól és gyomtól.

Nagy csudámra, hazajövet csak egyetlen egy levelet találtam író asztalomon, melyet távollétem alatt hozott a posta. Ez egy levél is correctura volt Aradról, Gyulaitól. A te kérdéses leveled még aznap érkezik, a mikor hozzád indultam.

Ma szünetelni fogok. Leszedem a Téli esperes körtét, melyet készakarva hagytam volt a fán egész mostanáig. Most itt az ideje is leszedni: mert a fát a két éjszakai dér csaknem teljesen megkopasztotta leveleitől.

Ma távozott el innét az utolsó is azok közül, a kik eddig vitték a gazdasszonykodást. Most már hol én, hol Tóni öcsém leszünk gazdasszonyok. Ez bizony kellemetlen állapot egy kissé, hanem hát majd megleszünk valahogy!

Az ég áldjon meg mindnyájukat mindenféle jóval! szívéből kívánja
igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. október 27. D-272. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Oct. 27.

Kedves Barátom!

F. hó 24én kelt leveledből örömmel értesültem szerencsés haza
érkezésedről. E bizony nagy szerencse a' mai világba, midőn nem annyira
az emberek életére, mint inkább pénzére van fektetve a' fő hangsúly.

Irod, hogy a' gyümölcsleidnek egy részét most szüreteled le, mennyi
és milyen hatalmatt izes levet szedhetett magába az ilyen gyümölcs?
Mennyi különbség lehet az ez előtt 1 hóval leszedett haszonfajú
gyümölcsök között?

Hogy Capdebóné asszony eltávozott tölletek? Nem tartom helyes
dolognak különösen Tóni öcsémre nézve, neki ott kellett volna addig
maradnia, míg Tóni öcsém leendő nejét a' ház tartás szokásaiba és titkaiba
be nem vezette. No de ők tudják jobban.

De szeretnék a' főztötökből enni! Ha közelebb lehetnék, bizony meg
lepnélek benneteket. No de van ott asszony népség tulongul elég, de ha
nem volna, és magatoknak kellene koppasztani, akkor mondhatnátok
igazán, hogy főztök. Ha én ott lennék, még koppasztanék is, főznék is, mert
hiszen én azt kis tanyáinkban, – hol nem mindig vólt asszonyféle –
számtalanszor gyakoroltam, koppasztottam galambfiakat, csirkéket,
mindenféle szárnyasokat, szelideket és vadakat, főztem nyulat, halt, juhot,
marha húst, és mind ezeket kormos bográcsba, a' gyakorlat ügyessé és
gyorssá tett ez ügyben, bizony sokat és jóízűen ettek az én főztömből. Ha
pedig magam vóltam, vagy hozzám 's állásomhoz szokásomhoz rokon
ézelmű jó barátom, mint te vagy, azt mondák „ne töltsük a' drága időt a'
főzéssel kedves Barátom vagy Komám! hanem süssünk szalonnát, vagy
pirítsunk egyet, kenjük meg sertés hájjal vagy lud zsírral.” És ez is
mennyire kielégített minket.

Tehát, hogy lehetne reátok nézve kellemetlen dolog a' főzés, midőn annak általad való egyszerű felemlítése is én bennem a' mult idők boldogságának emlékét ébreszté fel!

Ugy van az, minket öregeket a' multak emlékei, a' fiatalokat pedig a' jövő reményei boldogítanak. Te szerencsés ember vagy, meg is érdemled. Szerencsés vagy, mert Tóni Öcsémnek felkelő napja fénnel és meleggel pótolja a' te már hanyatló napodat. És az ő ifjúságának delejessége mágnessé teszi még a' rozsdás vasat is. No de te még nem vagy rozsdás vas, mint én. Áldja meg a' jó ég Tóni öcsémet.

Szeretem, hogy főztök nagyon, azért is, mert ez annak a' tanúsága: hogy Tóni öcsém életébe nem fog hozzá soha beköszöntení a' rangkórságos nyomorúság.

És hozzá! Mily gyors gazda ő, még nekünk 2 és fél hold répánk a' földbe és néhány hold földünk szántatlan vetetlen van. Különbféle vetemény földek ugyan, melyek bevetését kész akarva hagyott hátrább, no de a' mi kis gazdálkodásnak mi az ő nagy gazdálkodásához képpeszt.

Hetfőn bő esőt kaptunk, mely már beszorít a házba, és alkalmasint újra sokat írok hozzád, ha azt tehetségeim meg engedik, mert tárgyam akad bőven, ha a' jelenből nem, hát a' multból, hiszen azt az 55 évet, mely hátam mögött van, nem aludtam én se el?

Isten vélléd

szerető barátod

Dörgő Dánielnek"

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta két és fél oldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté fordított állásban és vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő 27/10. Válasz 30/10. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. október 28. D-273. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Oct. 28.

Kedves Barátom!

Tegnap kelt levelembé kisem fejeztem néked köszönetemet azért a' véghetetlen jószágodért, hogy engemet életemnek alkonyatán olly messze távolból meglátogatni szíves voltál. Köszönöm! Köszönöm!!

És ha netalán engemet meg nem látogathatsz többé, látogasd meg családomat. Óh milyen boldogságot árasztasz ez által reájok.

Hiszen te tudod, hogy míg apróbbak voltak gyermekeim, minden elmeneteledkor hangosan sirattak meg tégedet. Most már én jöttem helyükbe, tégedet meg siratni. Majd ha én nem leszek, jönnek unokáim, a' kiktől nagy bizodalommal elvárom, hogy azok is meg sirassanak tégedet. Milyen jól esik a' szeretetből származó könnyü! Kivált ezen „egyik aprít, másik kanalaz korszak”-ba.

Mennyi jó Barátim voltak nékem itt helyben ez előtt. És most az egy id. Mészáros Lajoson⁷⁴² kívül önzetlen célból alig keres föl valaki.

Az elmúlt estve itt voltak nállam vőm, leányom 's gyermekei, a' kis Laczi most is itt szaladgál körülöttem. Nem békétlenkedek tehát, hiszen elég nékem az, ha tégedet és családomat láthatom, és örvendezhetek bennötök.

No ugyan szép véleménynel vannak röllunk régi lovagias ellenségeink a' Törökök, olvasd az ide zárt kinyírt cikket. Elvesz tehát még a' becsület is! Beszélhetnék én csak ezzel a' Törökkel!!

Isten veled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta másfél oldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté fordított állásban és vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő, 27/10. Válasz 30/10. 1885.”}

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

⁷⁴² Mészáros Lajos (1824–1890) mezőtúri földbirtokos és földbérlő, aki 813 kat. hold földön gazdálkodott. Endre nevű testvérével alapították a hídszegi Mészáros-iskolát. 1861-től a református egyházközség főgondnoka volt 1880-ig. Felesége mezőeörsi Nagy Júlia volt, gyermekei: Lajos, József, Ferenc, Miklós, Mihály.– Irodalom: MAGYAR KORONA 2. 1897, 216–217. p. és BODORIK S. 1999. 106. p.

1885. október 29. D-274. számú levél⁷⁴³

Mező-Tur, 1885. Oct 29.

Az elmúlt éjjel nagyszerűt álmodtam, olyat, minőt egészséges aggyal ébren is alig lehetne kigondolni. Leírni azt halvány vonásokban is nem lehet, de azért meg kísértem.

Egy nagy pusztán egyedül bojongék, és egy beláthatatlan kiterjedésű majorságra akadtam. A' majorságnak azon részén a' juh aklok voltak elhelyezve néhány száz. Az aklok falai vert fal volt, de nem földből, hanem aszfalt szerű vegyítékből volt az verve, eggyé és romolhatatlanná vált. Midőn ott jártam, akkor is építettek egy épületet, 's minden juh hodáj végibe a' juhászok számára egy lakház volt elkülönítve, de nem a' mostani szegletes, hanem a' kemenczének és a' juhászok butorainak megfelelő igen célirányos hajlásokban. Az épületek lehettek egymástól úgy 200 ölnyi távolságra.

A' mint egyik épülettől a' másikig mentem, a' tippanos sík földön egy romra akadtam. Fekete gránitból volt az rakva, egy őskori temetőnek kerítése volt. A' fekete gránitból épített kerítés mellett vagy 20 még ép sír emlékre találtam, leírhatatlan művészi tökélyel elő állitva a' sír emléken eggyen sem volt holmi dicsekvő felirat, semminemű betű vagy is szám, és még is igen sokat beszélt az. Az első emlék 4 vagy 5 ööl területet foglalt el. Ábrázolta az alatta nyugvóknak életök legszebb korszakábanni alakját, féldomborműben, a' legfinomabb márványból kifaragva. Ott feküdt a' családfő rövid göndör szakállal, kondor hajjal athlétához illő tökéletes izomzattal, mellette egy Júnói alaku nő – az elsőnek talán neje – összerűdus hajfonattal, ékszerekkel, majd egy szende gömböjű idomu már kifejlett leány, majd egy serdülő leány, és egy kis kövér fiu, mind annyi görög arcz éllel, fölülmulhatatlan szépséggel, a' márványon utánózva a' test és ruházat színe ragyogását, ott feküdnek a' zöld pázsiton, nem volt körülöttük sem fa, sem bokor, sem kóró, sem gyom, sem az emberi gondozásnak leg kisebb jele se, csak a' tépsett fű volt körülöttük, melyet a' jóságos természet alakított körülöttük. Ugy néztek azon apró sűrű pázsitból ki a' szép fekvő szobrok, mint a' zöld posztóra himzett női remekművek. Majd a' másik emlék utánzott volt a' rovarok átalakulásának, igen nagyított kivitelben, élénk színezetben, jelképezve talán a' test átalakulását, vagy a' föltámadást. A' harmadik emlék virágokat ábrázolt igen nagy kivitelben márványból, mind az ős gyepen. A' fekete gránit fal, festői szépségű

⁷⁴³ A levélről lemaradt a megszólítás az eredeti kéziratban is.

szobrászati művek és zöld bársony gyep valami mondhatatlan bájjal és érzéssel töltötte be szívemet. Majd következtek pusztasírhelyek, a' honnan a' barbárság elhordható a' legremekebb műveket, azután újabbak és mások, melyeket leírni nem bírok.

És mikor így járkálok nagy megilletődések között, jön hozzám egy koros magas női alak, szegényes ruhába, de értelmes arccal. Hoz kezében egy avult könyvet, majd meg szólít, „ha ezen régi korból fönt maradt emlékeket nézi, tessék ezen könyvet is megtekinteni, ezen könyv, ezen emlékekkel egyidejű, tartalmazza az itt nyugvóknak élet történetét, én ezen romoknak felügyelője vagyok, 's kötelességem a' nézőknek ezen könyvet felmutatni.”

Kinyitom a könyvet, hát a' régi már kihalt nyelven volt ez írva, nem tudtam olvasni, vissza adtam „ezen könyv nagy kincs” mondtam.

Majd odébb ballagék a' nagy kiterjedésű majorságnak északi oldalára, hol a' sertések telepe volt, észak felől nagy bükk és tölgyel borított hegyek voltak, itt nem találtam semmi említésre méltót, ha csak azt nem, hogy a' sertés ólak fából voltak, mely fák bizonyos anyaggal és móddal, kővé voltak változtatva. Milyen szépek lehetnek majd az ökör és ló istállóik, az emberi lakok és kertek? Gondolám, valjon mikor érek oda? És íme a' távolból látom a' majorság templomát, tornyát! Közelebb, közelebb, ott lesz a' központ, a' tornyon a' keresztény vallásnak a' kereszt vallásának jelvénye ragyogott. De milyen torony volt az, hozzá képezt a' leg szebb tornyok durvák és elenyésző csekélységek, olyan tornyot talán még Ybl⁷⁴⁴ építész sem tudna rajzolni, nem hogy építeni. A' legtartósabb kövekből kifaragott, arabeszkekkel kiczifrázott kifényesített obeliszkkekből volt az össze állítva, merészen, karcsuan emelkedett az ég felé. És mind a' mellett oly össze hangzó, oly bájteljes minden ízében, hogy midőn rá tekinték harmóniája aeol hárfájaként zendült meg szívembe, felébredtem, nem mehettem bele imádkozni.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta majd négyoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalának alján található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő. Válasz 2/11. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

⁷⁴⁴ Ybl Miklós (Székesfehérvár, 1814. április 6. – Bp., 1891. január 22.) építész.

1885. október 30. D-275. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Oct. 30.

Kedves Barátom!

A' tegnapi levelemben elbeszéltem álmod után midőn fölébredtem: testben és lélekben annyira üdének éreztem magamat, mintha nem e föld poros, büzhödő, bűnnel fertőzött levegőjében ázalgként mászkálnék; hanem a' világ ürbe lévő æther kéjt okozó tisztaságában meteorként fürödnék.

Ha teheted, küldj nékem, vagy is böngéssz a' fáidról ilyen későn szedett gyümölcsöt, bár milyen hitvány fejlődésű is az. Szeretnék olyan gyümölcsöt ízlelni, mely Oct. vége felé szüreteltetett le.

Tudom, hogy ez ilyenkor le szüretelt leg hitványabb minőségű gyümölcs faj is kitünővé válik, hát még a' kitünő minő lehet?

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta bő féloldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán fordított állásban található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő. Válasz 2/11. 1885. Egy ládika gyömlöcsel”.

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. október 30. B-298. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Oct. 30-án 1885.

Kedves barátom!

Mivel a komisz hideg szél szobába szorított, ráérek osztályozni az íróasztalomon heverő és válaszra váró leveleket. Tőled f. hó 12. 13. 16. 19. 27-én kelt levelet találtam. Összekötöttem egy csomóba s rá írtam, hogy részint előszóval válaszoltam rájuk, részint olyanok azok, a mire nincs mit válaszolnom: hanem legutóbbi, f. hó 28-án kelt leveledre már van mit válaszolnom és baráti szent kötelességem, hogy azonnal válaszoljak is arra.

Azt kérdelem én tőled, kedves barátom, tűzláng borította-e el házadat oly iszonyatos erővel, hogy a lángok közül egyedül te menekülhettél meg és nőd, gyermekeid azok, a kiket szerettél, az égető elemnek estek áldozatul?

Vagy talán árvíz borította el városod s csak te magad menekülhettél meg, kedves nődet, drága kedves gyermekeidet és minden, szivedhez közelálló rokonaidat a zavaros hullám nyelte le szemeid előtt?

Vagy talán szorgalommal összegyűjtött jószágaidat és minden mozogható vagyonedat egy vagy másféle catastropha semmisítette meg?

Vagy isten az ő nagy haragjában elvette látásodat, elvette hallásodat, bénává tette kezedet lábadat és így nyomorult teremtként hagy téged sínylődni mindenkitől elhagyottan?

Vagy talán nagy bűnt követtél el, amelynek bocsánatát az irgalmasság istenétől nem reméled?

Ha te nekem mind eme kérdésekre vagy a kérdések közül csak egyre is azt felelhetnéd, hogy: „Úgy van, barátom!” akkor érteném azt a lelki hangulatot, a melyet f. hó 28-ról hozzám irt leveledből kiolvasok és akkor én szánakoznám rajtad szíved mélyéből, mint ez a te leghivebb, legigazabb barátodhoz illik. Én találnék szavakat még akkor is, a mikkel téged megvigasztaljalak! Hiszen nem te lennél egyedül, a kivel ilyen szerencsétlenség történt!

Vallásos embernek ismertetted meg velem magadat. Mint vallásos embernek, azt mondanám neked, hogy elevenítsd föl lelkedben Jób történetét.⁷⁴⁵ Nyugodjál meg, mind ő, isten akaratán és az ő irgalmassága meg fog tégedet is vigasztalni, miként Jóbot is megvigasztalta. Vagy azt mondanám neked, hogy légy egész ember, bátor és erős, habár csak lélekben is, és nem légy csüggeteg! A lélekben erős ember, még akkor sem ingadozik, még akkor sem remeg, ha az egész világ, szemei előtt dülne is romokba. Nem egész, hanem csak félember az, kinek lelkén erőt tud venni a csüggetegség. Az én érző, az én szerető vagy szánakozó szívem így beszélne hozzád, még akkor is, ha téged olyan csapások értek volna, a melyeneket főnebb, kérdés alakban fölvettem előtted és a mely csapások folytán igazolni tudnám azon lelki hangulatot, a melyet f. hó 28-ról irt leveledből kiolvasok.

De tégedet, – hála a nagy isten jóságának – egyike sem ért ezen, vagy ezekhez hasonló csapásoknak! Kezed lábad még ép. Korodhoz képest

⁷⁴⁵ Jób könyve. In: Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi szentírás. Ford. Dr. Rosta Ferenc. Szent István Társulat, 1982. (4. kiadás) 582–613. p. A szenvedés problémáját dolgozza fel, megmutatva benne Sátán szerepét, Jób türelmét, az emberi filozófiák hiúságát, az isteni bölcsesség szükségességét – és végül a szenvedő megszabadulását.

mozoghatsz erre is, arra is, habár kevesebbet, mint ezelőtt, a mikor még fiatalabb voltál. Épek szemeid is. Folyvást láthatod magad előtt azokat, a kikért a természet is rád parancsolja, hogy szeresd az életet. Épek füleid is. Hallhatod mind azt, a mit hallani óhajtasz. Vagyonod gyarapodik, nemhogy hátra menne. Mid hibázik tehát, hogy úgy beszélsz hozzám leveledben, mint a ki nyakig eltelt már az élettel s kishitűleg le akar avval számolni? Azt akarod talán, midőn folyvást halálodról beszélsz, hogy én szánakozzam rajtad és pityeregjek veled, mint egy éretlen gyermek? – Nem; nem a szánalom, hanem a méltó bosszankodás fogott el, midőn látom, hogy gyáván megadtad magadat a buskomorságnak, a hypochondriának.⁷⁴⁶

Emelkedjél föl lelkedben és ne akard azt, barátom, hogy én szánakozzam rajtad, hanem oda törekedjél, hogy szeresselek téged szivem meleg szeretetével, mint olyan barátomat, a ki testestől-lelkestől méltó arra, hogy barátom legyen.

Ne hidd, barátom, hogy mentségedül betudom néked azt, hogy most már nem ehetsz, nem ihatsz olyan kedved szerint, mint fiatalabb korodban ettél és ittál. Azt sem fogadhatom el mentségedül, hogy most már kevesebbet tudsz aludni, mint az előtt. Álmatlanságodat egyedül lelked hangulata okozza, mely nem méltó hozzád, egy vallásos emberhez, a ki istent hiszen; nem méltó sem a jó családapához, kinek gyermekei boldogságáért kívánna és szeretnie kellene az életet. Nem méltó hozzád, kinek isten olyan igaz és hű barátot adott az életben, mint a milyent te énbennem fölaltál.

Ha azt akarod, hogy tört szivvel, égő fájdalommal hátat ne fordítsak neked; verd ki fejedből az émelygős hypochondriát; légy egész ember, a ki bölcsen megnyugszik abban a sorsban, amit isten közös sorsául rendelt az egész emberi nemnek és nekem ne beszélj többé halálodról!

És már most, mint a te igaz és hű barátod, kinél hűbbet és igazabbat gyertyával sem kereshettél volna a nap alatt, kívánom, hogy főnebb elmondott szavaim olyan korbácsütések legyenek, a melyekkel vég kép kiűztem lelkedből, a gyáva lelkek átkát, a hypochondriát.

Isten áldása legyen rajtad és kedves családon! Szívéből kívánja
igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

⁷⁴⁶ Hypochondria (görög elemekből, orvosi) = betegség beképzés, betegség túlértékelése.

1885. november 2. B-299. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Nov. 2. 1885.

Kedves barátom!

Mikép m. hó 29. és 30-ról irt leveleidből látom, kár volt sietnem a drasticus kúrával! Feldult kedélyed lassanként talán cura nélkül is rendbe jött volna!? E két leveled kedvem szerinti kedélyállapotodra mutat legalább. És e mellett is, ha érzed, hogy lelked elkomorodnék; kérlek olvasd el megelőző leveletem mindannyiszor. És meg vagyok róla győződve, hogy ismét az lesz nem sokára, a ki az előtt voltál, t. i. erős lelkű és talpig egész ember s nevetni fogod a világfájdalmas világot, embereket.

Tegnap kissé megenyhülvén a levegő, ki mentem a kertbe s böngésztem számodra a fákról gyümölcsöket. Itt küldöm, a mit megtaláltam. Api almát, Rózsa pepint, a nagy termés miatt rendkívül apróra maradt Sikulai almát küldhettem volna akár métermázsát is; mert ezek leszedésére ugyancsak ma kerül nálunk a sor. Eddig részint a munkáskéz hiánya, részint az idő alkalmatlan volta gátolt meg bennünket a leszüretelésben.

Vöddel, László öcsémme, kerítsd meg a „Gazdasági Lapok” f. évi 43. 44. és 45. számát. Érdekes dolgokat olvashatsz benne a gyümölcsészetről, gyümölcs kiállításról, gyümölcsészeti congressusról.

Az ég áldjon meg mindnyájatokat, mindenféle jóval! szívéből kívánja
igaz barátod

Bereczki Máté

U. i.: Küldeményemben találsz nyomorék, ránczos gyümölcsöket is, melyeket Buda Ádámtól kaptam, mint curiósumot. Ő ezeket Reutlingenből⁷⁴⁷ kapta db-ját 10 Frt-jával, mint afféle minta gyümölcsöket. E gyümölcsök meg vannak számozva tintával és, a mint látom, határozottan (!) valódi mindenik. Így

48. szám alatti	Oberdick renetje
91. szám alatti	Gäsdonki renet
38. szám alatti	Német aranyepin
147. szám alatti	Királyi kurtaszárú

⁷⁴⁷ Reutlingen = város Németországban, Württembergben. Hajdan szabad birodalmi város volt.

152. szám alatti	Orleansi renet
460. szám alatti	Ádám parménja
141. szám alatti	Korodai renet

Szegény Reutlingen! szegény Würtemberg! ha csak ilyen gyümölcsöt képes produkálni!!!

B.”

Dörgő Dániel feljegyzése a levélen:

„Jegyzet: A tul lapon említett részben fonnyadni kezdő bár külsőleg első rangú Reutlingeni gyümölcsök kóstolása alkalmával, feltűnt egy Bereczki Máté barátom által küldött Entz-féle Rozmarin alma, mely bár csak Iső rendű, de minthogy Nov. 1én szakasztotta le a fáról, amazokat megverte, nem csak levessége, de íze, sótt, aromájával is. Az igaz, hogy a Reutlingeni egy némelyikébe több czukor tartalom volt, de leve nem volt, rágós, taplós volt.

Mtúr, 1885. Nov. 5.

Dörgő Dániel”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. november 2. D-276. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Nov. 2.

Kedves Barátom!

Oct. 30-án kelt dorgatóriumodat már többször át olvastam, de meg kell vallanom, nem igen értem azt. Ezen dorgatóriumot az Oct 28án kelt hozzád intézett levelémre írtad, nem emlékszem már hogy mit írtam benne, mert gondolataim világossága homályos. Hát panaszkodtam én újra? Hiszen már többször felfogadtam én azt néked, hogy nem panaszodom. És mióta olly jó vóltál engemet meg látogatni, lelki nyugodalmam bóldogsággal áraszt el engemet, látva, érezve, a’ te baráti jó akarotodat, önzetlen szeretetedet, mely engemet ki gyógyítani ’s vissza akar adni enyéimnek.

Én teljes tudatában vagyok emberi helyzetem és rendeltetésem felől, a' mit te csüggetegségnek nevezessz, az a' legőszintébb nyílt szívűség, melyet oly kipróbált 13 próbás jó barátunk tartozom, mint te vagy. Én a' rideg valót előtted titkolni sem nem tudom, sem nem akarom. Ha titkolhatnám vagy csak titkolni is akarnám, méltán megölne engemet a' hazugság miatti szégyen.

Én nem félek – nincs is okom félni semmitől. Testi foglalkozásom leszámításával egész embernek érzem magamat és méltónak a' te barátságodra.

Hypocondriás vagyok az igaz, de ez nem hiba, hanem szerencsétlenség. Köszönöm, hogy kiakarsz belőlle gyógyítani. Bár sikerülne! Jó akaratú tanácsaid folyvást szemem előtt lebegnek, teljes erőmmel igyekszem azokat követni, úgy de szédülő fejembe a' feledékenység nő, az akarat erő fogy (hypocondria).

Én nélküled nem élhetek, véled közlekednem kell, nehogy tehát néked kedvetlenséget okozzak, vagy magamat megvetéssre méltóvá tegyem, ezeket írni leveleimbe nem panaszkodom, nem emlegetek sem betegséget sem halált.

Óh Istenem, hiszen ha eddig panaszomat kiönthettem, és szívem keserű érzelmeit kitárhattam, könnyebbülést éreztem utána. Migha örömeimet közölhetém egy rokon érzésű szívvel megkétszereződött örömöm.

Kedves Barátom. Valjon Hypocondria é az én bajom? Vagy a' vértorlódás agy fel borulás által előidézett agy bántalom? Én azt hiszem, hogy agyamat a' corruptió, a' sok igazságtalanság látása rontá meg, eröss a' hitem, hogy a' gonoszok bűnhődésének látása azt hamar kigyógyítaná?

Túrd el gyengéimet, ne vess meg érettök, tarts meg baráti szívedbe.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 254 x 204 mm nagyságú fehér lapra írta bő kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán fordított állásban található Bereczki Máté tintával írt megjegyzése: „Dörgő. 2/11. Válasz 14/11. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. november 6. D-277. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Nov. 6.

Kedves Barátom!

Nov 2án kelt leveledet és velle küldött Nov 1ső napján fáidról leszedett gyümölcsöidet még tegnap előtt hiba nélkül meg kaptam. Gyümölcsöid annyira nedv dusak, hogy még a' hámozáskor is pengeszzerű hangot adnak, és hozzá rendkívül zamatosak jó ízűek. Felszeltem egy madár vájkált Entz-féle rozmarin almát, és ezen nem valami magas rangfokozatú alma jobb volt mint a' Reutlingenből rajtad keresztül jött kitünőleg 1ső rangu csemege almák, melyek ránczosak, taplósak így rágósak voltak. Gyümölcsöidet jó helyre tettem, hiszem, hogy az Api, Rózsa-pepin és Sikulaiak jövő évi cseresznye érés után kerülnek ki a' gyümölcsös kamrából. Jól vigyázz gyümölcsöidre, mert bizony akkor küldök vissza gyümölcsöidből valamicskét, mikor már nektek nem lessz? Köszönöm küldeményedet, mivel viszonzozhatom?

Oct 30án kelt leveledet utasításod szerint újra elolvastam, tehát irok a' gilisztáról. Hiszen a' giliszta is élő lény, mint az ember, és ha a' világ egyetem végtelen nagyságát tekintjük, – közel álnak egymáshoz. Bár a' gilisztának nincs feje, melyet gőgösen magassan hordozna, de nem is szédül ám! Szíve nincs, mely örömmel vagy fájdalommal volna tele, a' keze sem zsibbad. Még hozzá nem parancsol neki senki, nem uralkodnak felette, nem fizet adót. De hogy nem. Hát a vakondok mit vétett! De hagyjuk ezt, menjünk a' gilisztával a természet tudomány terére. A' házunk előtt néhány négyszeg méteren annyi a giliszta dúrás, hogy csak nem egymást éri, egyebütt pedig alig fedezhetni fel nehányat. Kutatom az okát, hát rá találtam. A' tiszta mosogató zsíros levet vagy kevésbé véres táp dús vizet oda öntögették, már t. i. mely levek a' ház elejét el nem rondíták. Oda öntögette akaratom ellenére a' nyáron és őszön egy zsidónál felnőtt szolgálóm, és íme a giliszták az egész udvarról csaknem mind oda jöttek bankettezni. Lásd a' gilisztába is van emberi természet, igazam volt midőn azt állítám, hogy a' giliszta közel áll az emberhez.

Ugyancsak papolják uton ut félen, gazdasági congressusba lapokba a' magyar földnépének a' takarékoságot. A' német világba egyszer agyon verették a' kutyáinkat, nyilván azért, hogy a' kenyér héjját is a' nép egye meg. A' kutyák helyett állítottak zsandárt. Ez újra bekövetkezék. Bekövetkeztetik – nem a takarékoságot, hanem a' nélkülözések közé. Miért? Hát azért, hogy a' takarékoságot papoló szent apostolok, állam gazdák, nagy hazafiak annál inkább hosszabb menüket zabálhassanak, több pezsgőt dőzsölhessenek, szóval bankettezhessenek.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 254 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta két és fél oldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté tintával írt megjegyzése: „Dörgő 6/11. Válasz 14/11. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. november 14. B-300. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Nov. 14. 1885.

Kedves barátom!

Hát biz az ugy történt, hogy hol és hol, hogyan és hogyan nem? meghűtöttem magam. A gyomor fölmondta a szolgálatot. Fölfuvódtam, mint a béka és attól lehetett már tartanom, hogy ha a fölfúvódás még fokozódik; szétpukkadok, mint a mesebeli béka. Hanem aztán eszembe jutott, hogy az ilyen bajon segít a „Kárpáti labdacs”. Szerencsémre maradt még belőle abból az időből, a mikor utoljára nagyobb beteg voltam. Kéthárom szem elég volt, hogy könnyebbítsen bajomon. Most már írhatom, hogy aligha meg nem maradok. Ajánlom ezt az orvosságot neked is. Kapható Malackán, Pozsony megyében⁷⁴⁸ Fridrich János⁷⁴⁹ gyógyszerésznél, a „Magyar király”-hoz címzett gyógyszerertárban. Ára egy 6 katulyát tartalmazó csomagnak 1 Ft. 10 kr. Ennyi elég 3 évre is. Esténként 1-2 szemet, ha bevesz belőle az ember, biztos lehet, hogy más napra jó eredménye lesz. –

Megint 5 leveled hever íróasztalomon, és pedig f. hó 2., 6, 7, 8, 9ről. Lásd, kedves barátom, ezerszer háládatosabb tárgy neked, ha lelkedben ilyen történetkéket és adomákat elevenítesz föl, mintsem, ha leveleidben korunk romlottsága, és szennyel, piszokkal teljes volta fölött töprenkedel. Rád, a te nemes lelkedre nagyon leverőleg hat jelenünk romlottsága.

⁷⁴⁸ Malacka = Pozsony vármegye, Malackai járás. Ma: Szlovákia: Malacky.

⁷⁴⁹ Fridrich János malackai gyógyszerész, a „Magyar király”-hoz gyógyszerertár tulajdonosa. Későbbi adat: „Friedrich János, gyógyszerész, a malackai (Pozsony vm.), 1850-ben alapított »Magyar Korona«gyógyszerertár reáljogú tulajdonosa” (Gyógyszerészek Lapja Naptára az 1910-ik évre. Szerk. Csikós Ádám és Orosz László, Hn. 1910. 129. p.)

Nekem sem okoz kellemes érzést: de annyi bizonyos ám, hogy miatta nem verem a fejemet a falba. Tudva, hogy én azon már úgy sem változtathatok, csak azt gondolom, hogy „ők lássák, mit tesznek!”. Mi a büntetésben, a mit a gonoszság maga után vonz, ugysem fogunk részesülni. Elvem e tekintetben az, a mit a latin közmondás így fejez ki: „Mundus se expedit”.⁷⁵⁰ –

Hát te csak írogass nekem adomákat; én meg írok neked pomológiát és arról, a mi velem történik, legyen az bár kellemes vagy kellemetlen; de arról biztosítlak, hogy engem, sodromból senki és semmi sem hoz ki.⁷⁵¹

Petrovay öcsémről és Budairól írok ezúttal neked.

Egyik levelemben lelkére kötöttem Petrovaynak, hogy kertje jövőjének érdekében igyekezzék Budaival csínján bánni és bizalmát teljes mértékben megnyerni. – Ezen levelemre kapok egy levelet Petrovaytól, melyet ide mellékelek neked, hogy lásd mennyire csalatkoztam én Budaiban!! Meg is írtam rögtön Petrovaynak, hogy ilyen, semmiházi, pimasz embert egy óráig se tűrjön meg házában.⁷⁵²

Mit is várhatna egy vallástalan embertől, a ki felvilágosult létére nem irtózik a tudatlan népet vallástalanságra tanítani, nem restell a cselédséggel perpatvarba keveredni.⁷⁵³

Ezen levelemre kapok f. hó 3-ról ismét egy levelet Petrovaytól, a hol engem arra kér, hogy Budaival ne éreztessen indignációt. Ide mellékelem Petrovay ezen levelét is. No hiszen, kapott is erre tőlem Petrovay öcsém olyan Kukliné-féle prédikációt, a mit nem tesz az ablakába! de hogyan? – Én neki segítséget igyekeztem Budaiban szerezni, hogy faiskolai üzlete még az ő betegsége vagy halála esetében se szenvedjen rövidséget s ime! ⁷⁵⁴ rá hagyja magát beszéltetni arra, hogy egy baj helyett kettőt legyen a nyakba! Megírtam neki, hogy ilyen hebehurgya gondolkodás mellett könnyen odaviheti a dolgot, hogy faiskolájának hitelét még életében teljesen lerombolhatja.⁷⁵⁵

Petrovaynak ezen utóbbi levele teljesen meggyőzött engemet arról, hogy Budai hazug ember is egyúttal, mert engem csak ámított avval, hogy

⁷⁵⁰ Mundus se expedit = A világ kormányozza saját magát.

⁷⁵¹ A levél oldalán a margón hosszában írva Budai József következő kézzel írt megjegyzése található: „Lásd a 7ik kötet 58ik és 114ik lapjait. Budai”.

⁷⁵² A lap alján Budai József kézzel írt következő megjegyzése található: „Elovestam. Kitéphetném ezt a levelet, de had álljon itt. Ha kitépném, a rágalmazást igazolnám. Budai József”.

⁷⁵³ A bekezdés végén Budai József kézzel írt következő megjegyzése található: „Olvastam. Budai József”.

⁷⁵⁴ A sorok közé Budai József beírta a következő szót: „Méhészet”.

⁷⁵⁵ A bekezdés végén Budai József kézzel írt következő megjegyzése található: „Olvastam. Budai József”.

ő a gyümölcsészetet szereti, holott, a mint látszik, egyedüli szenvedélye a méhészet.⁷⁵⁶

Nos hát megírtam Petrovaynak, hogy én Budaival örökre leszámoltam az életben, mint a ki teljesen méltatlan volt az én pártfogásomra.⁷⁵⁷ –

Könyvem I. kötetének második kiadásával úgy igyekszik az én nyomdászom, mint a ki Lucza széket készít. Még csak 24 ív van belőle kinyomtatva, pedig Juliusban már hozzá fogott a munkához. Valljon kész lesz-e vele Lucza napjáig? Bizony alig hiszem. No, de nem sürgetős a dolog. Egy hónap óta egyetlen egy példányt sem rendeltek meg belőle.

Olvastad-e a „Gazdasági lapokban” Roditzky⁷⁵⁸ cikkeit a hazai gyümölcsészet történetéről. A minisztérium ezen talpnyalója elégnek tartotta hosszú cikkében rólam csak annyit jegyezni meg, hogy én a Vázlatok írója s a gyümölcsészet kimagasló alakja vagyok. Hogy rólam semmi egyebet nem tudott írni; avval nem törődöm; de hogy munkámról nem szólt, az már bűn a hazai gyümölcsészet ellen. Ezen bűnt torkán akarván forrasztani, írtam hozzá az ide mellékelt szeleten látható levelet, melyet csak azon esetre küldöm el neki, ha neked nincs ellenvetésed az elküldés ellen.

Az én istenem áldjon meg mindnyájukat mindenféle jóval! szivéből kívánja

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára I. 181. ltsz.)

* * *

⁷⁵⁶ A bekezdés végén Budai József kézzel írt következő megjegyzése található: „Olvastam. Budai József”.

⁷⁵⁷ A levél alján Budai József írásával a következő bejegyzés található, amely * jelzéssel összeköti a levélben írtakat a lap alján lévő megjegyzéssel: „Tanulság: a jóhiszeműség csak akkor nem erény, ha embertársainkat rágalmazzák és mi ennek hitelt adunk. Mező-Túr, 95. febr. 28. Budai József”.

⁷⁵⁸ Rodiczky Jenő, sippi, (Mácsa, Arad vm. aradi j., 1844. február 13. – Alag, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., váci j., 1915. január 4.) gazdasági szakíró, tanár, 1883-ban a Kassai Gazdasági Tanintézetbe helyezték igazgatónak, majd 1892-től a Földművelésügyi Minisztérium közgazdasági osztályán dolgozott. 1910-ben a kezdeményezésére (1898-tól) és közreműködésével felállított Országos Gyapjúminősítő Intézet igazgatójává nevezték ki.

1885. november 14. D-278. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Nov 14.

Kedves Barátom!

A' Gazdasági lapkat nem járhatja sem a Casinónk, sem én. Ki az a' Roditzky Jenő? Tanár? Írt a hazai gyümölcsészet történetéről bőven, a' mint mondod, és még is a' Vázlatokról ' s írójáról csak néhány szóval röviden emlékezett meg. Akkor Roditzky ur nem lehet jó embered, sőt talán ellenséged. Tehát nem kell hozzá írni egy szót se. Ha írna, meg aláznád nem csak magadat, hanem híveidnek egész táborát. Sokkal inkább magassabban álsz te a' hazai gyümölcsészek előtt, mint ő.

Ennélfogva itt küldöm vissza a' szöveget Petrovay öcsém 2 levelével, azon kijelentéssel, hogy én ezekről nem hogy másolatot vettem volna, de még csak jegyzetet sem csináltam rólok.

Petrovay öcsém faiskolájának ügyét erőssen szivedre kötöm, a' kik ő tőlle rendelhet ójtványokat, az elébb utóbb meg fogják nagyobb részben rendelni a' Vázlatokat is. Rajta légy tehát, hogy ha Budai Petrovay öcsémnél nem marad más alkalmasabb emberrel pótoltsák. Vagy miután még Petrovay öcsém elég életerős fiatal ember, szerezzen egy pár Gimnáziumot végzett szegény sorsú fiatait, tanítson be a' maga kezéhez.

Én úgy hiszem, hogy a' méhészet meg fér a' faiskola kezelése mellett, csak legyen hozzá ember. Annyiban meg ~~még~~ hasznára is lehet, hogy olykor a' méhészet még pénzt is hoz a' konyhára.

Különös a' kitünőleg első rangu almáknak, mint a' Dietzi aranyranet, Belga gránát renet nem használ ha soká van a' fáján, kisebbek lesznek, míg a' középszerű almák rendkívül sokat nyernek véle, ha a' fán soká állanak, legutóbbi küldeményeden tapasztaltam.

Szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 254 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta másfél oldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán található Bereczki Máté tintával írt megjegyzése: „Dörgő 15/11. Válasz 16/11. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. november 16. B-301. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Nov. 16. 1885.

Kedves barátom!

De jó! hogy visszaküldötted a Roditzkyhoz írni szándékolt levelem fogalmazványát. Legalább láthatom most már, hogy milyen bolondot tehet a felfúvódás miatt betegessé vált fantázia. Persze, hogy sületlen viczcz volna ez irkafirka elküldése. Tűzbe is löktem azonnal.

Petrovayt szeretem s kertje jövőjét inkább féltem, mint talán ő maga: azért figyelmeztettem arra, hogy ne igyekezzék dolgát és baját szaporítani, nehogy a rengeteg munkahalmaz agyon nyomja őt. Különben ő maga is úgy nyilatkozik a méhészetről, mint te: minél fogva a tárgy fölött már én is napirendre tértem.

Tél akar lenni, a mint látom.

Az ég áldjon meg mindnyájatokat minden jóval! szivéből kívánja

igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. november 26. délután. D-279. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Nov. 26. délután

Kedves Barátom!

A' mult héten az álmatlanság újra rongált engemet, 24 óra alatt alig birtam 3 órát aludni.

Szórakozásomból is el kellett hagyni a' verebek lövöldözését, mert a' mint egy veréb husából a' flóber puskával egy lencse nagyságot kilöttem, és a' veréb sebesülten elszállott; igen meg sajnáltam azt, annyira, hogy egy nyugtalan álmot okozott. Álmom következő: „Egy öjv üldözött egy verebet, és a veréb nagy bizodalommal hozzám menekült, megmentém őt, és gyengéden markomba fogám, hol a' veréb félig alélva pihegett, „beteg vagy kis madárkám”? Nagyon beteg, az a' gonosz öjv nagyon a tarkómba

szurta a körmét.” Megnéztem, „nem nagy seb ez” mondtam „de halálos mert méj” gondolám, és a’ veréb kezembe kimult.

A’ szívem elbetegesedett, ellágyult, olyan mint az írós vaj, nem alkalmas ez a’ mai társadalmi elvek közötti működésre, a’ sivár érzelműektől szalad, nagyon érzékeny és válogatós, csak gazdag kedélyű emberekkel szeret érintkezni, de olyanok kevesen vagytok, hiába erőltetem és pirongatom szívemet, nem fogadja a’ szót, nem akar, nem tud vissza durvulni.

Hanem a mult éjjel nagyon jó álmom volt. 8 óra hosszat aludtam édesdeden. Oka az volt, hogy a’ Szerb Bolgár háborúba a’ posztó kedvem szerint hasadt, és a’ másik ok az: hogy olvastam a’ Politikai Újdonságokból Kossuth Lajosnak, szeretett magyar nemzetünk Édesapjának a’ Hódmezővásárhelyiekhez írt levelét. Lásd! Az én betegségem orvos szereit nem a’ gyógyszerárba készítik.

Halgass Hipocondria! Mert kikapsz.

Bárcsak a’ mostani borulásból egy olyan vihar támadna, mely lobogó villámaival össze vissza hasogatná az erkölcsiség fülledt büzhödt, miazmákkal telt levegőjét! Hozna abba egy a’ mi szívünknek is tetsző új életet, és derülne fel utána az igazság, becsületesség és egy a’ valódi szabadság verőfényes éltető napja.

Tántorgó hitem és reményem ne csüggedj el, bizzál!!

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 254 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán fordított állásban található Bereczki Máté vastag ceruzával írt megjegyzése: „Dörgő. Válasz 30/11. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. november 30. B-302. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Nov. 30. 1885.

Kedves barátom!

Ismét 3 leveled van előttem, a melyekre adós vagyok a válasszal. Könnyű neked, mert senkinek sem vagy adósa válasszal; míg én akármennyire rugaszkodjam folyvást adóssá maradok. Igen, mert úgy tekint engem ma ebben a csúf, lucskos időben mindenki, mint a malmot, a hová az ország minden részéből majd egy, majd másik elhozza levelében az őrleni valót. Alig elégítek ki válasszal egyiket, már a másik is tartja a zsákját, hogy elégítsem ki. Hát aztán, ha másképp nem lehet, járok-járok s csendesen, mint az a malom, melynek minden kereke nagyon megkopott már.

F. hó 20dikán Kurticsra vitt Tóni öcsém az öregekhez s onnan másnap Aradra kellett mennünk a szárnyra kelt fiuknak, Ákos öcsémnek esküvőjére. F. hó 22dikén reggel ismét visszamentünk Karticsra, vasúttal s ennen még aznap hazajönni szándékoztunk: de hát „szegény ember szándékát boldog isten tudja”, rosszul lettem, ágyba estem, két álló napig folyvást aludtam, a mi aztán oda segített, hogy harmad napra, vasúttal, mégis haza szabadulhattam. Itthon egy halom levél várt már rám. Azóta folyvást írom ezekre a válaszokat: de még folyvást többen vannak, a kiknek a levelére nem került sor; mert a correctura végett kevés időm marad a levél írására napközben, éjjel pedig nem dolgozom többé; mert szemeim hamar fölmondják a szolgálatot.

Munkám I. kötetének második kiadásából még csak két ív hiányzik. Most várom e két ívnek a correcturáját s ha megjelent a mű; az ide mellékelt értesítést fogom kinyomatni és az országba szétküldözni. Mit mondasz hozzá? – Ha elolvastad küldd vissza; mert ugyanakkor, a mikor nyomdába adnám, el akarom ezt előre küldeni Törs Kálmánnak egy kis commentárral együtt. Szeretnék szabadulni a sok könyvtől; mert attól tartok, hogy helyet sem kapok többé; a hol a sok láda könyvemet elhelyezhetném. –

Az a hűdés-féle baj, a mi a megelőző levelemben említett fölfúvódásomat okozta, egészen elrontotta az étvágyamat is. Annyit eszem, mint a madár, de folyvást jóllakottnak érzem magamat. El is gyengültem, erőtlenedtem istenesen! Szó sincs róla, hogy ilyen állapotban kimozdulhassak hazulról. Szoktasd magad a gondolathoz, hogy ha lám a télen nem, hanem csak a nyáron fogsz láthatni.

Az én istenem áldjon meg mindnyájukat mindenféle jóval! szívéből kívánja

igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. december eleje A-66. számú irat

„Másolat az eredeti kéziratról

Szíves tudomásul!

Van szerencsém a gyümölcsészet barátait tisztelettel értesíteni, hogy a „Gyümölcsészeti vázlatok” című munkám I-ső kötete Második kiadásban is megjelent.

Midőn hazai gyümölcsészetünk irodalmára ezen örömdetesnek mondható eseményt köztudomásra hoznám; el nem mulaszthatom hálás köszönetet mondani mindazon honfitársaimnak, a kik pártolásokkal lehetővé tették nekem, hogy munkámból nem csak egy, de már ekkoráig három kötetet is kiadhattam nyomtatásban 's minden egyéb segítség nélkül, az I-ső kötetet, melynek ezer példánya már közkézen forog, most már második kiadásban is nyilvánosságra bocsáthattam 's még a munkában lévő IV-ik kötetem nyomda-költségeire is gyűjthettem alapot.

Korom, egészségi állapotom és a gyümölcsészet tanulmányozására nem kedvező viszonyaimnál fogva alig remélhetem már, hogy „Gyümölcsészeti Vázlatok” című munkámból a most készülő IV-ik kötetnél többet irhassak és kiadhassak; ennél fogva a magyar közönségnek rám bizony? pénzével nem lévén tovább is szükséges sáfárkodnom, minthogy életem céljául tűztem ki "hazánkban a gyümölcsészeti ismereteket tölem telhetőleg minél szélesebb körben elterjeszteni 's a gyümölcsészetnek minél több hívet toborozni"; elhatároztam, hogy munkám megszerezhetését, – mostantól kezdve a ránk következő 1886-ik év végéig, míg az írni, olvasni tudó és a gyümölcsészetért melegen érdeklődő napszámosnak is könnyűvé teszem.

Elhatároztam, hogy mind azoknak – legyenek bár egyesek vagy testületek, – a kik munkám mind három kötetét nálam egyszerre rendelik meg, az egész munkát készpénz fizetés vagy után vétel mellett, fele áron

vagy is 9 Ft helyett 4 Ft 50 kr-ért fogom megküldeni, de a postai szállítás költségeit viselni az illető megrendelők terhe leend.

E kedvezményből még az ismét eladó könyvárus urakat sem rekesztem ki, noha ők munkámat bolti áron, vagy is kötetenként 3 – 3 Ft-ért árulhatják azoknak, a kik szerencsés viszonyaiknál fogva az általam nyújtott kedvezményre nem szorulván, munkámat bizonyára könyvárusi uton rendelik meg.

E kedvezmény részemről, – mikép már említém, – csak a ránk következő 1886-ik év végéig fog tartani; a mikor aztán munkám nem nállam többé, hanem csak is könyvárusoknál bolti áron lesz megkapható.

Midőn tisztelt hazám fiait munkám megszerezhetésében ilyen kedvezményben részesíteném, azzal az édes reménnyel biztatom magamat, hogy tömeges megrendeléseik által, a hazai gyümölcsészet hűségese napzamosát oda segítettik, hogy a munkájának maga szabva mérsékelt díját megkaphassa, és így öreg napjaira megérdemelt nyugalomba vonulhasson.

Tisztelettel kérem a hazai összes lapok Tek. Szerkesztőségét, hogy ezen értesítem becses lapjaikban közzé tenni és így a gyümölcsészeti ismereteknek haza szerte való elterjesztésében velem együtt közreműködni szíveskedjenek.

Kelt Mező-Kovácsházán, Dec. elején, 1885.

Bereczki Máté"

[A fenti „Felhívás” Dörgő Dániel másolatában maradt ránk és feltehetőleg ezért is szerepel a levelezése között. Nem tudok arról, hogy Bereczki Máté ezen felhívása valahol – Bereczki Máté gyűjteményes köteteiben – nyomtatásban szerepelne. Ezért ezen írása is, az abban szereplő ajánlata is kuriózumnak tekinthető.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. december 2. D-280. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Dec 2.

Kedves Barátom!

Ma, mentől több pénzt tud valaki össze csalni, lopni, vagy rabolni; annál több a' vagyoni jólléte, tekintéje és becsüllete.

A' pénz uralkodik mindenk felett, az erkölcsiség, igazság rabszolgájává, a' földművelő pedig páriájává tétetett annak. Banketteznek, jubilálnak is a' pénz emberei és ezeknek hajcsárjai e' feletti örömben erössen.

Mert hiszen, a' mostani törvény egy oly furfangos szerszám: mely felette alkalmas a' becsülletes emberek kifosztogatására, az igazság elnyomására, és a' gonoszoknak óltalmazására.

Héj! kevesen élvezék az erkölcsi és szellemi élet ætherét! a' nagy többség az anyagiség etszakájába⁷⁵⁹ mászkál.

Budapesten dobzódnak. Az országba dobolnak. Csak rajta! Tánczoljaatok!! Közeleg a' vihar.

Isten vélléd

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 254 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta egyoldalas levelét. A levélpapír 4. oldalán fordított állásban található Bereczki Máté vastag ceruzával írott megjegyzése: „Dörgő. Válasz 4/12. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. december 3. D-281. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Dec 3.

Kedves Barátom!

Itt küldöm vissza fogalmazványodat, általánosságba némi kihagyásokkal teljesen helyeslem.

A' kihagyások következők lennének:

4dik bekezdés 1ső sor ~~addig~~ meg hagyandó, de ettőlfogva „noha” végig kihagyandó, ugy az 5dik bekezdés is egészen kihagyandó. És végre a' 6ik bekezdésből a' „megérdemelt” szó is vagy kihagyandó vagy más szóval cserélendő fel.

Jól tudjuk mi azt Kedves jó Barátom, hogy senki sem érdemlé meg a' nyugodalmat jobban mint te, de annak a' szónak nem a' te tollad alól kell kijönni.

⁷⁵⁹ Rosszul olvasható vagy betűtévészttéssel leírt szó.

Bocsáss meg őszinteségemért, lásd én már nem a' fejemmel, hanem a' szívemmel gondolkozok.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m.k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta szűk egyoldalas levelét.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. december 5. B-303. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Dec. 5. 1885.

Kedves barátom!

Dec. 2dikáról írt leveledben a jubileum fölötti bosszankodásodnak adtál kifejezést. Lásd én erre a lári-fári haszontalan hivalkodásra nem is gondoltam; mert az erkölcsi romlottság kifolyásának természetes következésének tartottam. Egy-két hét múlva teljesen napirendre tér e fölött is a magyar világ, s közvélemény.

Dec. 3dikáról írt leveled mellett visszaküldötted fogalmazványomat, melyet nyilvánosság elé szándékozok bocsátani. Lásd, milyen jó, hogy e fogalmazványt veled közölhettem! milyen jó, hogy itt állsz a hátam megett! nehogy botlást követhessek el. Jó az isten, hogy megtartott téged számomra! Köszönöm szives figyelmeztetésed. Kihagyom a fogalmazványból, mint egészen fölöslegest, az egész passzust a Könyvárusokról; kihagyom az ismétlését annak is, hogy a jövő 1886. év végén mi fog történni. Kihagyom a „megérdemlett” jelzőt is, s helyette a „kivánatos” jelzőt fogom használni; mert hát igazad van, hogy nekem nem szabad magamat és magamról itélni. Hadd ítéljen más felőlem: ez az igazság az én helyzetemben.

Mégegyszer köszönöm szives figyelmeztetésedet. Most látom, hogy e tekintetben, Vertán Endre helyett téged rendelt mellém a jóságos isten.

Sok jót kívánok mindnyájatoknak
igaz barátod

Bereczki Máté"

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. december 11. D-282. számú levél

Mező-Tur, 1885. Dec 11.

Kedves Barátom!

Véled, mint családunk önzetlen jóakarójával, sótt kiegészítő tagjával, – tudatom, hogy az én kristálytisztá erkölcsü és vérű Róza leányomnak mostanában több kérője volt, és a' kérők közül Pap Józsefet⁷⁶⁰ anygali szívének szerelmével meg ajándékozá.

Valóban bántott engemet az: hogy meg kellett haladnia Róza leányomnak a' 20dik évét, míg kérője jelentkezett, hogy a' fedhetetlen jóság, a' tündöklő erény mellőztetett. És íme! a' sors mintha eleget akarna tenni eddigi mulasztásaiért, mintha kárpótlást akarna nyújtani az én reám bocsájtott csapásaiért; kezd elhalmozni kegyeivel, nyugodt önérzettel elfogadom kárpótlásait, de ne nekem adja azt, hanem családomnak, én e' földön elvégeztem azt, a' mire képes voltam, 's nyugodtan várom a' vég, az édes pihenést.

Róza leányom választottja: Pap József Debreczeni lakos, kellő műveltséggel bíró, 28 éves férfiú, atyja ez előtt 3 évvel elhalt 72 éves korában, a' ki általánosan tisztelt, fedhetetlen becsületességű világlátott tapasztalt, és presbiterséget viselt ember volt életében, 10-12 segédet foglalkoztató lakatos mesterségével, szorgalmával takarékoságával nem meg vetendő világi vagyont szerzett és hagyott hátra a' még most is élő nejének, és egyetlen József fiának. E kis számú családba még a' jó régi magyar szokás és erkölcs uralkodik.

Honnan tudom én ezt? Hát Bodolai László kedves vőmtől, a' ki Debreczeni tanuló korában 2 és fél évig lakott és teljes ellátást élvezett e' háznál, hol ő a' még ekkor kis Józsit nevelni segédkezett, hol őtet a' család fiú és testvérként szeretett, és a' háztól és Debreczenből eljövele óta szereti, mely családdal a' jó viszonyt 17 év alatt máig föntartá, hova László fiam, most is ugy megyen, mint haza.

⁷⁶⁰ Pap József, 1885-ben 28 éves, Dörgő Dániel leányának – Rózának – a vőlegénye, egy debreceni lakatosmester egyetlen fia.

Hát nem elég ez nekem arra, hogy leányom számára boldog jövőt érezhessek?

Pap József és Róza leányom szerelmének kölcsönös bevallása tegnap előtt történt, a' jegyváltás pedig Karácsonyra tűzetett ki.

Pap Józsi az orvosi tudományt tanulá és bár László fiam illetékes nyilatkozata szerint szorgalmasan és jól tanult, a' mostmár szigorú rendszer miatt megbukott, így diplomája nincs, de a leg több közigazgatási hivatalok viselésére kellő képességgel bír.

Mármost, ha tél nem vólna, ha beteges nem volnék, ha dolgaid nem vólnának, meg hívnálak Karácsonyra hozzánk. Hogy szívesen látnánk, azt felesleges még mondani is. És a' láthatásod miatt örömről le bírok mondani, biztos meggyőződése az, hogy őszinte szereteted irányomba akkor is elhoz tégedet hozzánk, midőn nem hívunk, midőn nem is reményljük, tehát jöjj akkor, a' mikor tetszik.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k."

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 253 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta majd két és fél oldalas levelét. A levélpapír 4. oldalára fordított állásban írta Bereczki Máté vastag ceruzával a megjegyzését: „Dörgő. Válasz 14/12. 1885.”]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

1885. december 14. B-304. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Dec. 14én 1885.

Kedves barátom!

A hírnek, melyet velem közlöttél szívemből örvendettem. Hogyne örvendettem volna lányod szerencsájének, mikor tudom, hogy ő méltó a jó emberek szeretetére is!! Szívemből kívánom, hogy a jóságos isten ajándékozza őt meg egy hosszú élet tartós boldogságával!

Bár tehetném, barátom, hogy megjelenhetnék családi ünnepélyeken, de sajnos, úgy tapasztalom, hogy rám nézve, egészségemre nézve nagyon válságos idő a tél. Néhány év óta csaknem folyvást nyavalygó vagyok tél idején. Könyveim átvétele és a nyomdással való leszámolás

végezt be kellene mennem Aradra: de úgy irtózom most kimozdulni, hogy szívesen megváltanám utamat pénzzel, ha lehetne. Valóban elkészült a nyomdászom munkámmal. A múlt héten javítottam ki a legutolsó ívet. Azóta már a könyvkötő is nagyban foglalkozik a példányok összefűzésével.

Hallod-e? A mit a Ványai nemesekről írtál, nekem rendkívül tetszett! Háromszor is elolvastam azóta leveledet. Érdekes történelmi emlék lesz leveled csak 50 év múlva is, a mikor a magyar patriarchális életről már csak is a történelem fog beszélni. –

Gyümölcsöket kell leírnom. Bezárom levelem azon óhajtással, hogy a jó isten adjon nektek évenként oly családi örömet, a milyent most adott.

igaz barátod

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. december 18. B-305. számú levél

„Mező-Kovácsháza, Dec. 18án 1885.

Kedves barátom!

Köszönöm az érdekes történetkéket, melyeket f. hó 12. és 13ról kelt leveledben leírtál számomra. Én is irtam neked már vagy három rövid levelet, melyekről nem teszel említést, hogy megkaptad-e? vagy nem?

Ez uttal csak az a szándékom, hogy bemutassam neked munkám I. kötetének második kiadását. Tegnap este kaptam belőle néhány példányt. Ezekből egyiket neked, másikat Kálmánnak elküldöttem legelőbb is. Törs K.nak elküldöttem hirdetésem egy rövid levél kíséretében s azonnal válaszolt lelkes szavakban levelében ígérte, hogy még a héten közölni fogja azt lapjában egy kis bevezetés mellett. Az Arad és Vidéke már megelőzött. Egy jóakarató hirdetést tett közzé könyvemről az Irodalom és Művészet című rovatában. Mellékelem, hogy olvasd el azt is.

Sok jót kíván mindnyájatoknak

igaz barátod

Bereczki Máté”

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 181. ltsz.)

* * *

1885. december 22. D-283. számú levél

„Mező-Tur, 1885. Dec 22.

Kedves Barátom!

December 5, - 14. és 18-án hozzáam intézett kedves soraidat megkaptam, az utolsóval munkád 1ső kötetének második kiadását úgy az „Arad és vidéke” f. évi 288ik számát. Fogadd érte szíves köszönetemet, az „Arad és vidéke” számát majd később vissza küldöm.

Egészségedre vigyázz, kine mozdulj megszokott fészkedből télen a’ Herkópáternek sem legfeljebb lakod körül tégy naponta rövid sétát, mert én – magamról ítélve – úgy vélem, hogy télenni betegeskedésrei hajlamodnak az egyébbkor rendkívül és fojtonos igénybe vett testmozgásod szünetelése az oka.

Most csak azt kívánom, hogy érhesd meg munkáid többi köteteinek második kiadását.

December 13án kelt a’ hozzád írt utolsó levelem, melyben ígérem, hogy másnap újra írok, de a disznó öletés és más anyagi teendők meg gátoltak abban. Pedig ugyan meg szaporodott begyembe az írni való. Most meg, hogy jó szán út van, jövök megyek folyvást, már csak egészségi szempontból is.

A’ „Füzetek” annyira elértéktelenedett előttem, hogy a’ „Novemberi” számát már ki se vágtam. A’ Decemberi számát pedig még meg sem kaptam. Az elő fizetési felhívás szerint Villásihoz kell a’ pénzt küldeni. Még nem határoztam el magamat, hogy a’ jövő évre reá előfizessenek-e vagy sem? Mit mondassz?

A’ lapok olvasásától is kezd erőssen elmenni a’ kedvem, hiszen az antisemita lapok kivételével az ellenzéki lapok olyanok mint a’ szenteltvíz, nem csak a’ lapok, de maga az országgyűlési ellenzék is. Azoknak fülei nem a’ jövő, nem a’ józan ész, nem a’ haza boldogulására, hanem a’ pénz csörgésre hegyesülnek. Mire való a’ jövő és más? csak a’ jelen és „én” kell, hogy seperné el őket minél előbb egy fergeteg. A’ hasznos munkára alkalmas hivatott erő, és a’ tiszta erős jellem, most nem hogy nem alkalmazkodik, sőt akadályul tekintetik.

No de most felhagyok a’ békétlenkedéssel, és majd ha időm engedi, írok néked azon multból apró történetkéket, midőn az emberek általánosan szerették egymást.

Isten véled

szerető barátod

Dörgő Dániel m. k.”

[Dörgő Dániel egy félbehajtott 252 x 202 mm nagyságú fehér lapra írta kétoldalas levelét.]

(Lelőhelye: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára SZE 184. ltsz.)

* * *

FÜGGELÉK

(A kötet végére bekötött nyomtatványok és listák)

Szives tudomásul!

Van szerencsém a gyümölcsészet barátait tisztelettel értesíteni, hogy „**GYÜMÖLCSÉSZETI VÁZLATOK**“ ezimű munkám **első kötete**

második kiadásban

is megjelent. Ára 3 frt.

Midőn hazai gyümölcsészetünk irodalmára ezen, örvendetesnek mondható eseményt köztudomásra hoznám; el nem mulaszthatom hálás köszönetet mondani mindazon honfitársaimnak, a kik pártolásukkal lehetővé tették nekem, hogy munkámból nemcsak egy, de ekkoráig már három kötetet is kiadhattam nyomtatásban s minden egyéb segítség nélkül az I. kötetet, melynek ezer példánya már közkezen forog, most már második kiadásban is nyilvánosságra bocsáthattam, sőt még a munkában levő IV. kötetem nyomda-költségeire is gyűjthettem alapot.

Korom, egészségi állapotom és a gyümölcsészet sikeres tanulmányozására épen nem kedvező viszonyaimnál fogva; alig remélhetem már, hogy „Gyümölcsészeti vázlatok“ ezimű munkámból, a most készülő IV-ik kötetnél többet írassak és kiadhassak: ennél fogva a magyar közönségnek rám bízott pénzével nem lévén szükséges tovább is sáfárkodnom, minthogy életem céljául tűztem ki „hazánkban a gyümölcsészeti ismereteket tölem telhetőleg, minél szélesebb körben elterjeszteni s a gyümölcsészetnek minél több hívet toborzani“; elhatároztam, hogy munkám megszerezhetését — mostantól kezdve a ránk következő 1886. év végéig — még az írni-olvasni tudó és a gyümölcsészet iránt melegen érdeklődő napszámosnak is könnyűvé teszem.

Elhatároztam, hogy **mindazoknak** — legyenek bár egyesek vagy testületek — **a kik munkám mindhárom kötetét nálam egyszerre rendelik meg**, az egész munkát készpénzfizetés vagy utánvétel mellett, **fele áron**, vagyis 9 forint helyett 4 forint 50 krajczáron **fogom megküldeni**. A postai szállítás költségeit viselni azonban az illető megrendelő terhe leendő.

Midőn tisztelt hazámfiait munkám megszerezhetésében ilyen kedvezményben részesíteném, avval az édes reménynyel biztatom magamat, hogy tömeges megrendeléseik által a hazai gyümölcsészet hűségese napszámosát oda segitendik, hogy munkájának maga szabta, mérsékelt díját megkaphassa és így öreg napjaira kívánatos nyugalomba vonulhasson.

Tisztelettel kérem a hazai összes lapok tekintetes szerkesztősegeit, hogy ezen értesítem becses lapjaikban közzétenni és így a gyümölcsészeti ismereteknek hazaszerte való elterjesztésében velem együtt közreműködni sziveskedjenek.

Kelt Mező-Kovácsházán (Csanádmegye), 1885. évi deczember hó közepén.

Bereczki Máté.

Előfizetési felhívás!

A gyümölcsészet nemcsak hasznos, de gyönyörködtető ága is a gazdaságnak. E hasznos és gyönyörködtető gazdasági ágnak Német- és Franciaországban Angolhon és Éjszak-Amerikában terjedelmes irodalma van már napjainkban. Csinos könyvtárak telnének már meg azon kötetekkel, melyek ott egyedül a gyümölcsészetet tárgyazzák. Hazánkban fájdalom! önálló gyümölcsészeti munka még nem jelent meg, mely magában foglalná legalább nagyobb vonásokban a gyümölcsfatermesztés és gyümölcsisme köréből mind azon tudnivalókat, melyek tudása mindenkinek hasznos, a kezdő gyümölcsésznek pedig nélkülözhetlenül szükséges volna.

E hiányon óhajtanék némileg segíteni az által, hogy a gazdasági szaklapokban szanaszét, elszortan megjelent gyümölcsészeti értekezéseim, jegyzeteim és gyümölcsismertetéseimet „Gyümölcsészeti vázlatok” cím alatt egy önálló kötetben közrehozzam.

E „Vázlatok” részint és általában a gyümölcsészetről, ennek hiányairól s hazánkban előhaladását elősegítő módokról, részint pedig a gyümölcsfatermesztésről igyeksenek részletes fölvilágosítást adni.

Két részre lesz felosztva e munka.

Az I. rész magában foglalandja a következő általános gyümölcsészeti értekezéseket és vegyes jegyzeteket.

1. Eszdő-szavak az anyákhoz hazai gyümölcsészetünk érdekében.
2. Szerény kérelem a gyümölcsfát ültetőkhöz.
3. Hol a hiba, hogy a gyümölcsfatermesztés oly lassan halad hazánkban?
4. Miért nincs és hogyan lehetne piacainkon jó gyümölcs?
5. Hazai gyümölcsészetünk fölvirágzásának némely akadályai.
6. A magnómes anyafák és a Van Mons rendszerének ismertetése.
7. A gyümölcsfatermesztésről.
8. A kísérleti gyümölcsfatermesztésekről.
9. A gyümölcsfák terméketlenségéről.
10. A későn virágzó almafajok kérdéséhez.
11. Tanulságok a szőlész okozta károkból.
12. Jegyzeteim az 1871/2-iki térről gyümölcsészeti tekintetben.
13. Jegyzeteim az 1875-iki gyümölcsfatermesztésről.

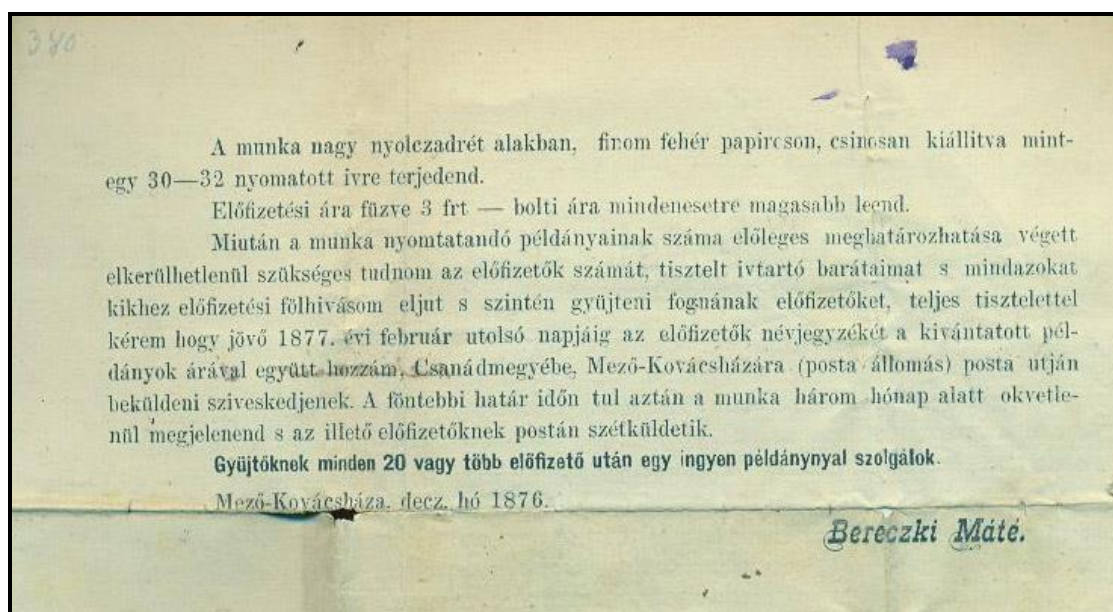
A II. rész tartalmazni fog részletes gyümölcsészeti értekezéseket a fatermesztés és gyümölcsisme köréből u. m.

1. A különböző gyümölcsnemek anyáiról.
2. Az ojtóvesszőkről.
3. Fatapasz, fa- és ojtóviaszról.
4. Az ojtásról.
5. A hajtó szemzésről különösen.
6. A fák és fiatal csemeték falneveléséről.
7. A faültetésről.
8. A faj vagy próbafákrol.
9. Eszmefüggések a gyümölcsészetről s a gyümölcsismertetésről.
10. Gyümölcsim.

Ez többi cikk bevezetésül szolgál az általam m. kovácsbázi kísérleti gyümölcsfatermesztésén valódiakul fölismert s egy vagy más tekintetben különösen becsesnek talált s terjesztésre méltó gyümölcsök ismertetéséhez.

Három gyümölcsnemből 157 gyümölcsfajt ismertetek itt meg körülményes leírásban u. m. 80 faj körtét, 56 faj almát és 22 faj szilvát.

A többi gyümölcsnemek értékesebb fajait, valamint a fentebbi három gyümölcsnemből az ezután teendő tapasztalatok után becsesnek föl ismerendett fajokat egy-egy újabb kötetben szándékozom folytatónlag ismertetni, ha gyümölcskedvelő honfitársaim pártolása kedvezni fog e vállalatomnak.

Előfizetési felhívás

Előfizetés-gyűjtés Bereczki Máté: Gyümölcsészeti vázlatok III. kötetére

Az előfizetést gyűjti: Dörgő Dániel, Mezőtúr, 1885-ben
Ára 3,- Ft.

Előfizető neve

- 1./ Mezőtúr város közönsége
- 2./ Rédl Jenő
- 3./ Dörgő Dániel
- 4./ Bolváry Antal
- 5./ Mészáros Sándor
- 6./ Népiskolai könyvtár
- 7./ dr. Tóth Ignác
- 8./ Nagy József
- 9./ Fülöp Ferencz
- 10./ Kiss István
- 11./ Debreczeni Endre
- 12./ Derekas Gergely
- 13./ Töpler Sándor
- 14./ Központi Olvasó Egylet
- 15./ Hellsinger Mór
(Czibakháza)
- 16./ Makai Imre (Tiszainoka)

381

Gyűjtő neve: *Dörgő Dániel* Lakása: *Mezőtúr* U. p.: *Mezőtúr*

Folyó szám	Előfizető neve	Lakása	Utolsó pósta	Példány száma	frt	
1.	<i>Mezőtúr város közönsége</i>	<i>Mezőtúr</i>	<i>Mezőtúr</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
2.	<i>Rédl Jenő</i>	<i>Mezőtúr</i>	<i>Mezőtúr</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
3.	<i>Dörgő Dániel</i>	<i>"</i>	<i>"</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
4.	<i>Bolváry Antal</i>	<i>Bolváry Antal</i>	<i>"</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
5.	<i>Mészáros Sándor</i>	<i>Mészáros Sándor</i>	<i>"</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
6.	<i>Népiskolai könyvtár</i>	<i>Bodoly László</i>	<i>"</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
7.	<i>dr. Tóth Ignác</i>	<i>dr. Tóth Ignác</i>	<i>"</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
8.	<i>Nagy József</i>	<i>Nagy József</i>	<i>"</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
9.	<i>Fülöp Ferencz</i>	<i>Fülöp Ferencz</i>	<i>"</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
10.	<i>Kiss István</i>	<i>Kiss István</i>	<i>"</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
11.	<i>Debreczeni Endre</i>	<i>Debreczeni Endre</i>	<i>"</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
12.	<i>Derekas Gergely</i>	<i>Derekas Gergely</i>	<i>"</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
13.	<i>Töpler Sándor</i>	<i>Töpler Sándor</i>	<i>"</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
14.	<i>Központi Olvasó Egylet</i>	<i>Bodoly László</i>	<i>"</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
15.	<i>Hellsinger Mór</i>	<i>Hellsinger Mór</i>	<i>"</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>
16.	<i>Makai Imre</i>	<i>Makai Imre</i>	<i>"</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>frt</i>

383. (kézírásos oldalszámozás alatt)

1885

Bereczki Máté Barátom által küldött tanulmány gyümölcsök

Julius 24	Nyári piros kálvil	2 darab
	Borovitsky	2 darab
	Áttetsző sárga	2 darab
	Hölgyek körtéje	3 darab
Julius 29	Desportes Endre	1 darab
	Windsori körte	3 darab
	Nélis Borka	2 darab
Aug 5	Szigeti zöld szilva (Isle verte)	3 darab
	Septemberi nagy körte (Algyőről) Szegedről	3 darab
	Sickler frank hölgye	1 darab
	Barack-körte	3 darab
	Hawthordeni őszi almát	2 darab
	Fejedelmi alma (Pomme de Prince)	2 darab
	Borízú alma (Budai Ádám, Hátszeg)	3 darab
	Longville magoncza (Semis de Longville)	2 darab
	Hosszú szárú fehérke körte	2 darab
Aug 6	Nyári cukor körte	4 darab
	Palkonyai cukor körte	3 darab
	Hamon vadoncza	3 darab
	Fraas nyári kalvilja	2 darab
	Hartwig őszi almája	2 darab
		21 faj – 49 példány ⁷⁶¹

384. (kézírásos oldalszámozás alatt)

Aug 6	Gravensteini piros	3 példány
	Nyári tarka pepin	1 példány
Aug 14	Renetszerű bergamot	2 példány
	Vaisse tanácsos	2 példány

⁷⁶¹ Összesítés a lap alján.

FÜGGELÉK
A KÖTET VÉGÉRE BEKÖTÖTT NYOMTATVÁNYOK ÉS LISTÁK

	Édes vad alma	6 példány
	Őszi piros kalvil (<i>Más írással: bírálni</i>)	1 példány
	Hartwig őszi alma	1 példány
	Csillagos piros renet	2 példány
	Fittinghof renet	2 példány
	Bödiker arany renet	2 példány
	Skarlátpiros parmén	2 példány
	Bödiker vadoncza	1 példány
	Jersey királyalma	1 példány
	Blenheimi renet	2 példány
	Harbert renet	2 példány
	Possart-féle Nalívia (<i>Más írással: bírálni</i>)	1 példány
	Őszi piros rambur (<i>Más írással: bírálni</i>)	2 példány
	Angol királyi alma (<i>Más írással: bírálni</i>)	1 példány
	Oberdieck kobakja	1 példány
Aug 20	Anyóka fontos	1 példány
	Flóriáni rózsaaalma	1 példány
	Sándor czár	1 példány
		42 faj – 87 példány ⁷⁶²

385. (kézírásos oldalszámozás alatt)

Aug 20	Multhaupt renetje	1 példány
	Kaupangi alma	2 példány
	Nyári parmén	2 példány
	Birs alakú téli	2 példány
	Charneu-i ízletes	1 példány
	Erdély szépe	1 példány
	Glymes Lóra	1 példány
	Nt. II. oszt. magoncz (<i>Más írással: Nem kell bírálni.</i>)	1 példány
	Ezée-i jó körte	2 példány
	Coloma őszi vajoncza	1 példány
	Hortolès tanár	2 példány
Sept 5.	Entz-féle rozmarin	2 példány

⁷⁶² Összesítés a lap alján.

FÜGGELÉK
A KÖTET VÉGÉRE BEKÖTÖTT NYOMTATVÁNYOK ÉS LISTÁK

	Piros bíbornok	2 példány
	Jonathán	3 példány
	Ben-Davis	1 példány
	Spitzenburg Ezóp	2 példány
	Bíborpiros agát	2 példány
	Fehér tafota	3 példány
	Alant alma	2 példány
	Őszi piros renet	1 példány
	Brichy József (<i>Más írással: bírálni</i>)	2 példány
	Gravensteini alma	1 példány
		64 faj – 124 példány ⁷⁶³

386. (kézírásos oldalszámozás alatt)

	Spanyol pepin	2 példány
	Saint-amandi vajoncz	2 példány
	Rey Leo	2 példány
	Torjai csikos (magoncz) (<i>Más írással: bírálni</i>)	1 példány
	Carmeliták renetje (<i>Más írással: bírálni</i>)	1 példány
	Magoncz a 24-ik pf. (próbafán) (<i>Más írással: bírálni</i>)	1 példány
	Goubault esperese	1 példány
	Spanyol fehér renet (<i>Más írással: bírálni</i>)	1 példány
	Court of Wick	2 példány
	Magyar kormos renet	2 példány
	Amerikai Parmén	2 példány
	Szövetségi pármén	1 példány
	Papeleu ramburja	2 példány
Sept 11	Multhaupt renet ujra	2 példány
	Schmidberger renet	2 példány
	Esperine	2 példány
	Brémai vajoncz	2 példány
	Napoleon Savinien	1 példány
Oct 12	Pusztai sárga	2 példány
	Gäsdonki renet	2 példány
	Oberdieck galambkája	2 példány

⁷⁶³ Összesítés a lap alján.

FÜGGELÉK
A KÖTET VÉGÉRE BEKÖTÖTT NYOMTATVÁNYOK ÉS LISTÁK

	Oberdieck renet	1 példány
		85 faj – 160 példány ⁷⁶⁴

387. (kézírásos oldalszámozás alatt)

Oct 12 folytatás	Sikulai alma	2 példány
	Casseli nagy renet	2 példány
	Mont des pic alma	1 példány
	Moss páratlana	1 példány
	Boisbunnel kalvilja	1 példány
	Cornwallisi szegfű	1 példány
	Bredai renet	2 példány
	Bibor piros agát másodszor	1 példány
	Haagen vadoncza	2 példány
	Magoncz alma (a 24-ik próbafáról) a Battonyai kis tanyáról	1 példány
Oct 15	Mádai kormos	3 példány
	Uj kő pepin	2 példány
	Sorgvlieti renet	1 példány
	Tyroli rozmarin	1 példány
	Ágnes (magonczom) tartós téli	2 példány
	Canadai renet	1 példány
	Bronzos Angoulêmei hercegnő	1 példány
Nov 4	Api	12 példány ⁷⁶⁵
	Rózsa pepin	7 példány
	Entz-féle rozmarin újra	7 példány
	Csíkos Armin	6 példány
	Sikulai újra	3 példány
		104 faj – 220 példány ⁷⁶⁶

⁷⁶⁴ Összesítés a lap alján

⁷⁶⁵ Függőlegesen futó megjegyzés az Api almától a Sikulai almáig: „Nov 1-ső napján szedte le a fájáról.”

⁷⁶⁶ Összesítés a lap alján.

387. (kézírásos oldalszámozás alatt)

Nov 4	Dietzi arany renet	2 példány ⁷⁶⁷
	Wellington	2 példány
	Téli esperes	2 példány
	Gäsdonki renet (újra)	1 példány
	Belga gránát renet	1 példány
	névtelen	2 példány
	Oberdieck renet	1 példány ⁷⁶⁸
	Gäsdonki renet	1 példány
	Német arany pepin	1 példány
	Királyi kurta száru	1 példány
	Orleans-i renet	1 példány
	Ádám parménja	1 példány
	Kórodai renet	1 példány

**Az 1885. évben Bereczki Máté barátomhoz általam Mező Turról a'
vizekőzi kert terméséből küldött tanulmány gyümölcsök [lista]**

Aug. 3.	Carolinai fontos (Glocker féle)	1 példány ütdött
	Tükör alma	1 példány
	Öreg Laki korai szilva	1 példány több szem volt
Aug. 6.	Piros császár	3 példány
Aug. 12.	Carolinai fontos (Gl) ⁷⁶⁹ = Nyári daru	3 példány
	Willy renet	4 példány
Aug. 19.	Deák bőr almája (Gl)	4 példány
	Deák egy színű renet	1 példány
	Deák muskotály	3 példány
	Téli czitrom alma	3 példány
	Geszténye alma	2 példány

⁷⁶⁷ Fügőlegesen futó megjegyzés az Dietzi aranyrenettől a Névtelen almáig: „Nov 1-én szedte le a fájáról.”

⁷⁶⁸ Az ezután következő 7(!) alma neve mellé megjegyzésként írva: „Ez a 6 féle alma Reutlingenből való onnan hozatta Buda Ádám 10 csere darabonként ő küldi Bereczki Máté barátomhoz, ő pedig hozzám Túrta. Ezen almák bár valódiak, a lehető leghitványabb németek, hitvány fejlődésűek voltak. Küld Bereczki kiválót, mely 1885. nov. 2-án kelt.”

⁷⁶⁹ A Glocker Károlytól kapott gyümölcsök jele.

FÜGGELÉK
A KÖTET VÉGÉRE BEKÖTÖTT NYOMTATVÁNYOK ÉS LISTÁK

	Beurre Antoniette (Ly ⁷⁷⁰)	4 példány
	Mas elnök	2 példány
	Colmár Navez (Ly)	1 példány
	Cumberland (Ly)	4 példány
	Reinette de Willy (SL)	1 példány
	Franczia hercegnő	2 példány
	Strycker bergamotja (Ly)	2 példány
Sept. 9.	Decaisne Henrik	3 példány
	Fondante de Malines (SL ⁷⁷¹)	3 példány
	Óriás körte (Balogh A.)	1 példány
	Luizet vajoncza (SL)	4 példány
	Czirnos renet (Jurenák S.)	6 példány
	Orosz vas renet (Gl)	5 példány
	Marlo Carla (Gl)	1 példány
	Baldwin (BM)	1 példány
Sept. 17.	Nyárig tartó körte	3 példány
	Téli citrom körte	3 példány
	Lormier Kálmánja	3 példány
	Barna piros sóvári	3 példány
	Kenézi piros	1 példány
	Fondante de Malines (SL) újra	1 példány
	Luiset vajoncza (SL)	2 példány
	Orosz vas renet (Gl)	3 példány
	Deák muskotály (Gl) magyar rozmarin	1 példány

⁷⁷⁰ Leroy, André angers-i kertészetétől kapott.

⁷⁷¹ Simon-Louis testvérek kertészetétől beszerezve.

IRODALOM

- A' és 'Az' névelővel (idegen nyelven is) kezdődő címeket
- Lásd a megfelelő betű alatt!
- 1848–49-IKI TÖRTÉNELMI LAPOK
- 1848–49-iki Történelmi Lapok. Szerk. Kuskó István. 1892. évf. 24. sz.
- 1894-BEN NYÍLT... 2012
- 1894-ben nyílt meg a Budapesti Magyar Királyi Kertészeti Tanintézet. *Ökotáj*, 29–30. szám, 2002. [időszaki kiadvány]: a Zöld Hálózat lapja/ Kulturális Innovációs Alapítvány; főszerkesztő Zelnik József. – EPA-változat.
<http://epa.oszk.hu/00000/00005/00020/kertesz.html> Utolsó megtekintés ideje: 2015. július 26.
- ADY ÜNNEPSÉGEK 1924
- Ady-ünnepségek Zilahon és Érmindszenten. (A Nyugat hírei). *Nyugat*, 1924. 15–16. sz.
<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00362/11039.htm>
- ALBERT F., MONTEDEGÓI
- Lásd HEVES ÉS KÜLSŐ SZOLNOK, 1868
- AMBRUS L. 2014
- A magyar Lucas. In: Tolnay Gábor (szerk. és jegyz. ell.): *Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése*. IV. kötet. 1884. január 15.–1884. december 25. Versegly Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 2014. 10–17.
- ANDRÁSFALVY B. 1964
- Andrásfalvy Bertalan: A Duna menti gyümölcsöskertek. Adatok a magyarországi déli Duna-szakasz népi gyümölcskultúrájának ismeretéhez. MTA Dunántúli Int. Értekezései. Pécs. 1964.
- ANDRÁSFALVY B. 2001
- Andrásfalvy Bertalan: Gyümölcskultúra. In: Magyar Néprajz II. Gazdálkodás. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2001. 493–527. p.
- ANDRÁSFALVY B. 2007
- Andrásfalvy Bertalan: A Duna mente népének ártéri gazdálkodása. Ártéri gazdálkodás Tolna és Baranya megyében az ármentesítési munkák befejezése előtt. Ekvilibrium, Bp., 2007. 440 p.
- ANDRÁSFALVY B. 2009
- Andrásfalvy Bertalan: Bevezetés – A gazdálkodás következtében végbement

- földfelszínváltozások vizsgálata a Kárpát-medencében. In: Antropogén ökológiai változások a Kárpát-medencében. Szerk. Andrásfalvy Bertalan és Vargyas Gábor. L'Harmattan. Bp. 2009. 9–20. p.
- ANDRÁSFALVY B. 2010 Andrásfalvy Bertalan: A magyarságkép torzulásai a Világban és bennünk. Szent György Könyvek. Balaton Akadémia. Keszthely, 2010. 41. p.-tól
- ANDRÁSFALVY B. 2011 Andrásfalvy Bertalan: Öngyilkos kultúra. Népcsoportok öngyilkossága. Kézirat. (2011 körül)
<http://www.karpatmedence.net/tarsadalomneprajz/kozosse g/853-ongyilkos-kultura-nepcsoportok-ongyilkossaga>
- ANDRÁSFALVY B. 2014 Andrásfalvy Bertalan: Magyarország földjének és népének múltja, jelene és jövője. MÁS-KOR könyvek 29. Keszthely, 2014.
- ANGYAL D. 1933 Angyal Dezső: A körte- és almafa féltörpe alanyairól. *Kertészeti Szemle*. V. évf., 9. szám, 233–237. p.
- BABAI D. – MOLNÁR Á. – MOLNÁR ZS. 2014 Babai Dániel – Molnár Ábel – Molnár Zsolt: „Ahogy gondolzza, úgy veszi hasznát.” Hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyimesben. Budapest–Vácrátót. 2014.
- BABAI D. társszerző 2009 Lásd MOLNÁR ZS. – BARTHA S. – BABAI D. 2009
- BÁCS-TUDÁSTÁR Kecskeméti Katona József Könyvtár Bács-Tudástár. Híres iskolák Kecskeméten.
<http://www.bacstudastar.hu/hires-iskolak-kecskemeten>
- BALÁS Á. 1897 Balás Árpád: Magyarország mezőgazdasági szakoktatási intézményei, Magyaróvár, 1897.
- BALÁS-SÁRINGER 1982 Balás Géza–Sáringer Gyula: Kertészeti kártevők. Bp., Akadémiai Kiadó, 1982. 1069 p.
- BALASSA I. 1988 Balassa Iván: Kodolányi Antal. In: Magyar Agrártörténeti életrajzok I–P. Szerk.: Für Lajos, Pintér János. Budapest, 1988. Magyar

-
- Mezőgazdasági Múzeum. 193–195. p.
- BALÁZS GY. 1988 Balázs György: Lukácsy Sándor (1815–1880). In: Magyar Agrártörténeti életrajzok I – P. Szerk.: Für Lajos, Pintér János. Bp., 1988. Magyar Mezőgazdasági Múzeum. 416–418. p.
- BALOGH I. 1956 Balogh István: Herman Ottó levelei Zoltai Lajoshoz. *Ethnographia* LXVII. évf. 1956. 132–153. p.
- BALOGH I. 1977 Balogh István: A néprajzi kutatás levéltári forrásai. In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve. 4. szám, 1977. 185–191. p.
- BANNER J. 1958 Banner János: A magyar őskőkorkutatás történetéhez. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve. II. 1958. 7–18. p.
- BARABÁS J. 1961 Barabás Jenő: A néprajzi kutatás és az írásos források. *Ethnographia*, LXXII. évfolyam, Budapest, 1961. 135–140. p.
- BARBÉ, J. J. 1934 Barbé, Jean Julien (archivist de la ville de Metz): Metz. Documents généalogiques – armée, noblesse, magistrature, bourgeoisie, arts, sciences, commerce, industrie – d’après les registers de l’état-civil 1792–1870. Metz, Marius Mutelet libraire-éditeur, 1934. 352 p.
- BARNA J. – SÜMEGHY D. 1998 Barna János – Sümeghy Dezső: Nemes családok Csanádvármegyében. Makó, 1913. (Reprint kiadás). Bp., Heraldika. 1998. 240 p.
- BARTA J., ifj. 1996 Barta János, ifj.: Magyarország mezőgazdaságának regenerálódása 1711–1790. In: Magyarország agrártörténete. Szerk.: Orosz István – Für Lajos – Romány Pál. Bp. 1996.
- BARTHA J. 2002 Bartha Júlia: A Kunság népi kultúrájának keleti elemei. Debrecen, 2002. <http://archive.is/6ZVmf>
- BARTHA Sándor társszerző 2009 Lásd MOLNÁR ZS. – BARTHA S. – BABAI D. 2009
- BELLON T. 2003 Bellon Tibor: A Tisza néprajza. Ártéri gazdálkodás a tiszai Alföldön. A sajtó alá

rendezést és szövegszerkesztést végezte: ifj. Bellon Tibor és Szilágyi Miklós. Timp Kiadó, 2003. 231 p.

- BERECZKI 1. 1877 Berczki Máté: Gyümölcsészeti vázlatok. I. kötet. Arad. 1877. Réthy Lipót. 499 p.
http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs1_1.pdf
http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs1_2.pdf
http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs1_3.pdf
- BERECZKI 1881a Berczki Máté: Ein gutter Rath für Diejenigen, welche den Orbai'schen Apfel schnell und im Grossen vermehren wollen. *Der Obstgarten*. III. évf., 8. szám, 1881, 89–91.
- BERECZKI 1881b Berczki Máté: Zum „Orbai-Apfel”. *Der Obstgarten*. III. évf., 12. szám, 1881. 140–141.
- BERECZKI 2. 1882 Berczki Máté: Gyümölcsészeti vázlatok. II. kötet. Arad, 1882. Gyulai István. 506 p.
http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs2_1.pdf
http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs2_2.pdf
http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs2_3.pdf
- BERECZKI 3. 1884 Berczki Máté: Gyümölcsészeti vázlatok. III. kötet. Arad, 1884. Gyulai István. 541 p.
http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs3_1.pdf
http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs3_2.pdf
http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs3_3.pdf
- BERECZKI 4. 1887 Berczki Máté: Gyümölcsészeti vázlatok. 4. kötet. Arad, Gyulai István, 1887. 541+14 p.
 [Megtekintve: 2016 decembere]
http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs4_1.pdf
http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs4_2.pdf
http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs4_3.pdf
http://mek.oszk.hu/09600/09614/pdf/gyumolcs_jegyzek.pdf
- BERECZKI 5. 2006 Berczki Máté: Gyümölcsészeti vázlatok. V. kötet. Berczki Máté hátrahagyott irataiból összegyűjtötte Szabó Pál. Bp., 2006. Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet és Mezőgazda Kiadó. 81 p.
- BERNSCHÜTZ – HORVÁTHNÉ HARGITAI (szerk.), 2004 Bernschütz Sándor – Horváthné Hargitai Katalin (Szerk.)
A Berczki Máté Szakképző Iskola Emlékkönyve. 1904–2004. Kiadja az iskola igazgatósága, Baja. 2004.

-
- BESTOR BESTOR [Belgian Science and Technology Online Ressources] – a belga tudományos élettal kapcsolatos, tudósok életrajzát és intézmények történetét francia-angol-holland nyelven megjelenítő honlap.
<http://www.bestor.be/wiki/index.php/BESTOR>
- BEZDÁN A. J. 2012 Bezdán Anikó Judit: A vadászati jog, annak gyakorlása és a vadásztársaságok. Phd értekezés. Szeged, 2012. <http://bit.ly/1ItP1ln>
- BODNÁR B. 1921 Bodnár Bertalan: Buda Ádám (1940–1920). Nekrológ. *Aquila*, 28. évf. 230–231. p.
http://epa.oszk.hu/01600/01603/00031/pdf/Aquila_EPA-01603_1921_28_227-239.pdf
- BODNÁR I. 1905 Bodnár István: A Kubinszky és Pecsovics világ Tolna vármegyében. *Vasárnapi Újság*, 1905. 1–6. sz.
- BODOKI FODOR 1978 Bodoki Fodor Zoltán – Bodoki Fodor Zsigmond: Mezőtúr város története (896–1944). Mezőtúr, Városi Tanács, 1978. 193 p.
- BODOR J. 2011 Bodor János: Pókhálós molyok tömeges szaporodása. *Kertészet és Szőlészet*, 2011. 24. szám. [Lapszemle:]
<http://kerteszetesszoleszet.hu/hu/irasok/pokhalos-molyok-tomegszaporodasa>
- BODORIK S. 1999 BODORIK Sándor: Mezőtúri életrajzi lexikon A-tól Z-ig. Mezőtúr, 1999.
- BODROGI P. – MOLNÁR J. – ZEIDLER S. 2005 Bodrogi P. – Molnár J. – Zeidler S.: Nagy magyar kitüntetéskönyv. Bp. 2005. (Rubicon Könyvek)
- BOGDÁN 1978 Bogdán István: Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig. Bp., Akadémiai Kiadó, 1978. 389 p. (Magyar Országos Levéltár kiadványai – nagysorozatok. IV. Levéltártan és történeti forrástudományok 3.)
http://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkia_dv4_03/?pg=0&layout=s
- BOGDÁN 1990 Bogdán István: Magyarországi hossz- és földmértékek 1601 – 1874. Bp., Akadémiai Kiadó, 1990. 634 p. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai – nagysorozatok. IV. Levéltártan és

- történeti forrástudományok 6.)
http://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkia_dv4_06/?pg=8&layout=s
- BOGDÁN 1991 Bogdán István: Magyarországi űr-, térfogat-, súly és darab mértékek 1874-ig. Bp., Akadémiai Kiadó, 1991. 772 p. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai – nagysorozatok. IV. Levéltártan és történeti forrástudományok 7.)
http://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkia_dv4_07/?pg=0&layout=s
- BOGNÁR S. 1994 Bognár Sándor, dr.: A magyar növényvédelem története a legrégibb időktől napjainkig. Mosonmagyaróvár, 1994. 783 p.
- BORCSA I. – ÖRDÖG I. 2009 Borcsa Imola – Ördög Ildikó: Vizek világa. In: Borcsa János (szerk.): *Kézdizsentléleki breviárium*. Ambrózia Pharm Kft., Kézdivásárhely, 2009. 234–238. p.
- BORNEMISSZA Z. 1896 Bornemissza Zoltán: Az almafa. *A Kert*. II. évf., 19. szám, 1896, 783–785. p.
- BOZSIK A. 2011 Bozsik András: Bognár Sándor emlékezete. In: *Agrártudományi Közlemények*, 2011. 43. különszám. (Acta agraria Debreceniensis). 16. Tiszántúli Növényvédelmi Fórum, Debrecen, 2011. 127 p.
- BREHM, 1918–1927 –Arcanum [2000] Brehm, Alfred Edmund: Az állatok világa. A legújabb német kiadás nyomán teljesen átdolgozott, az új felfedezésekkel és a magyar vonatkozásokkal kiegészített új magyar kiadás. Gróf Klebersberg Kuno előszavával (Szerk. biz.) Eredeti: Bp., Gutenberg, 1918–1927. Elektronikus változata – Az állatok világa [elektronikus dok.] / Brehm Alfréd ; szerk. és mtársai Bartucz Lajos [et al.]. – Budapest : Arcanum, [2000]. – 1 CD-ROM ; 12 cm. – (Arcanum digitéka)
<http://mek.oszk.hu/03400/03408/html/index.html>
- BUDAI J. 1900 Budai József: Magyar cukorszilva. *Gyümölcs-kertész*, 1900. 9. szám, 83–84. p.
- BUDAI J. 1903 Budai József: Van-e szükség új gyümölcs-fajtákra? *Gyümölcskertész*, 1903. 1–2. szám, 8–9. p.

- BUDAI J. 1925 Budai József: Az Orbai alma. *Kertészeti Lapok*. 29. évf., 4. szám, 1925, 43. p.
- BUDAI J. 1928 Budai József: Vértetűnek ellenálló almafajok. *Kertészeti Lapok*. 32. évf., 12. szám, 1928, 158–160. p.
- BUDAI J. 1929 Budai József: Gyökérnemes gyümölcsfák. *Kertészet*. 3. évf., 7. szám, 1929, 123–124. p.
- BUDAI P. Budai Péter: Hátszegvidéki havasok legszebb pontja. Buda Ádám leírása 1895-ből. (Forráskiadás). In: Retyezát ismertető honlapja. Múltidéző. Közzététel: Év n. [Megtekintés: 2015. aug.]
http://www.retyezat.ro/buda_1895#1
- A BUDAPESTI GYÜMÖLCSKIÁLLÍTÁS, 1891 A budapesti gyümölcskiállítás- és vásárról. *Kertészeti Lapok*, 1891. 11. szám, 282. p.
- CATALOGUE 1868 Catalogue général descriptif et raisonné des espèces et variétés de fruits composant les collections de l'établissement horticole des frères Simon Louis pépinéristes et marchands de graines. Metz, Imprimerie F. Blanc. (Rue du Palais, 10.) 1868.
- COROI A. 2006 Coroi Artur: A torjai nemzetőr csapatok 1848–1849-ben. In: Acta (Siculica), Székely Nemzeti Múzeum – Délkeleti Intézet Évkönyve, Fel. szerk. Vargha Mihály, szerk. és gond. Boér Hunor, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2006/2. 113–136. p.
http://www.szekelyfoldert.info/a_torjai_nemzet_rcsapatok_1848-1849-ben.html
- CSEH G. 2010 Cseh Géza: Adatok Petrovay György, Máramaros vármegye főlevéltárnokának életéről (Tiszabő, 1845 – Máramarossziget, 1916). In: *Revista arhivei maramuresene*, No. 3 (2010). [A Máramarosi Levéltár Évkönyve].
<http://www.szolarchiv.hu/data/files/197151492.pdf>
- CSERGŐ M. Lásd LEVÉL, LEVELEZÉS
- CSIZMADIA 1963 Csizmadia Andor: A magyar választási rendszer 1848–49-ben. (Az első népképviselési

- választások.) Bp., Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1963. 366 p.
- CSOMA ZS. 1996 Csoma Zsigmond: Kertészeti és szőlészeti-borászati vásárok és kiállítások Magyarországon (XIX–XX. sz.). In.: Az országos mezőgazdasági kiállítások és vásárok története 1881–1990. (Tanulmánykötet). Kiad. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Agroiinform Kiadóház. Budapest, 1996. 291 p.; 73–94. p.
- CSOMA ZS. 1997 Csoma Zsigmond: Kertészet és polgárosodás. (Az európai szőlészeti-borászati-kertészeti ismeretek oktatása, szaktanácsadása a Georgikonban és a Keszthelyi Uradalomban a 18. sz. végétől a 19. sz. közepéig). Bp. 1997.
- CSOMA ZS. – MÉSZÁROS M. 2010 Csoma Zsigmond – Mészáros Márta: Kora újkori gyümölcsöskertek (fajták, szokások) és kertészek Erdélyben (történeti-néprajzi, etnopológiai tanulmány). *Ethnographia*. CXXI. évf., 2010, 1. szám, 1–46.
- CSONTHÉJAS 2000 Csonthéjas gyümölcsfák, cseresznye, meggy, őszibarack, kajszli, szilva. Szerkesztette: Brózik Sándor, Kállay Tamásné. Bp., 2000. Mezőgazda Kiadó, 186 p.
- CSONTHÉJAS 2001 Csonthéjas és héjas gyümölcsfajták. Szerkesztette Brózik Sándor, Kállay Tamásné. Bp., 2001. Mezőgazda Kiadó, 126 p. [Gyümölcsfajták 2.]
- DASGUPTA, P. S. 1995 Dasgupta, Partha Sarathi: Population, poverty and the local environment. *Scientific American*, 272, 1995. (február). 40–45. p.
- DAUPHIN, C. 2012. Dauphin, Cecile: A családi levelezés történetéről. In: *Etnoszkóp*, 2. évfolyam, 2012. 1. szám 123–132. p.
- DEÁKY Z. 2003 Deáky Zita: Adatok a sáskák elleni védekezés történetéhez Magyarországon. Kiad. Archaeolingua Alapítvány, Bp. 2003. (Vándorutak – Múzeumi örökség 2003) 111–115. p.

DER OBSTGARTEN	Lásd O alatt!
DEUTSCHE OBSTBAUZEITUNG	<i>Deutsche Obstbauzeitung</i> . Kiad. Az Eisenach székhelyű Deutsche Obstbau-Gesellschaft, Stuttgart, 1906–1922. A <i>Pomologische Monatshefte</i> folytatása.
DITZ H. 1993	Ditz, Heinrich: A magyar mezőgazdaság 1867. Bp. 1993.
DOBÓCZKY L. 1900	Dobóczy Lajos: Gazdasági és kertészeti füzetek. A mindennapi elemi népiskolák 5., 6. és ismétlő fiú-osztályoknak. Budapest, 1900.
DOMINIKÁNUS KÖNYVINTÉZET ADATBÁZISA	Dominican Order province of Slovakia. Dominikánus Könyvintézet Adatbázisai – http://knihy.dominikani.sk/c/hlavna_nemethy_22?farnost_id=326 Papok bibliográfiája [Oszczithy, Mathias életrajza] http://knihy.dominikani.sk/c/hlavna_nemethy_13
DOMINKOVITS P. 1992	Dominkovits Péter: Móringlevelek Győr megyéből. (Válogatás a megyében lakók, megyei birtokosok móringleveleiből 1731–1837.) Források 1. Győr, 1992. 106 p. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_GYMS_Források_01/?pg=0&layout=s
EGY GYÜMÖLCSÉSZETI, 1885	Egy gyümölcsészeti unicum. <i>Gazdasági Értesítő</i> . V. évf., 1885, 2. szám, 1. [Szerző n.]
EGY MEGCSUFOLT, 1896	Egy megcsufolt, lenézett alakfa. <i>A Kert</i> . II. évf., 1896, 1. szám, 13. Szerző álnév: „B”.
EGYETÉRTÉS	<i>Egyetértés</i> . [A Függetlenségi Párti ellenzék központi napilapja, amelyet 1874-ben Csávolszky Lajos alapított, tulajdonosváltásokkal 1913-ban szűnt meg.] Bp., Csávolszky Lajos, 1874–1875. Folyt.: <i>Egyetértés. Politikai és közgazdasági napilap</i> . 1876–1913. Bp., Vodiáner F., 1876–1913.
EMICH G. 1884	Emich Gusztáv: A mező- és kertgazdaságra káros rovarok. A gazdasági rovarok kézikönyve I. Bp., 1884. 311 p., 7 t.
ERDÉLYI GAZDA	<i>Erdélyi gazda</i> . Az Erdélyi Gazdasági Egylet közlönye. 1. évf. 1. sz. (1869) – 74. évf. 1/3. sz. (1945. ápr. 20.). Kolozsvár, Erdélyi Magyar

- Gazdasági Egylet, 1869–1945. [1936-ban és 1937-ben *Gazda* címen jelent meg].
Kolozsvár, 1869–1918, 1920–1944, megjelent 1869–1872: hav. kétszer 1873–1894: het., 1895–1898: hav., 1899–1918: het., 1920–1931: hav. kétszer, 1932–1944: hav.
Szerk. 1869: *Timár Károly és Szabó Sámuel*, 1870: *Farkas Albert és Szabó Sámuel*, 1871: *Gamauf Vilmos és Szabó Sámuel*, 1872: *Gamauf Vilmos*, 1873: *Gamauf Vilmos és Vörös Sándor*, 1874–1889: *Gamauf Vilmos*, 1890: *Gamauf Vilmos*, *Bodor László és Szakáts Péter*, 1891–1894: *Szakáts Péter*, 1895: *Vinczenti Károly*, 1896–1918: *Tokaji László*, 1920–1922: *Szádeczky Lajos*, 1923–1936: *Török Bálint*, 1936–1940: *Teleki Ádám*, 1940–1944: *Demeter Béla*.
[Forrás: TURÁNYI K. 1958]
- ERMÉNYI, P. Lásd P. ERMÉNYI
- ETABLISSEMENTS 1934 Etablissements de pépinières et graines. Fondés à Metz en 1666 par D. Simon, Jardinier-Pépiniériste (autrefois Place du Midy) Simone Louis frères et ces Cultivateurs-grainiers. Printemps 1934. 10. décembre 1933. par Valek, Pierre, Vice-Président de la Société Centrale d'Horticulture de Nancy.
- EZREDÉVES ORSZÁGOS, 1896 Ezredéves országos kiállítás. ÁGOS... *A Kert*. II. évf., 10. szám, 1896, 430–431. p.
- FÁRI I. – KŐHEGYI M. 1991 Fári Irén – Kőhegyi Mihály: Herman Ottó és Reizner János levelezése. In: *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, XXVIII–XXIX*. Miskolc, 1991. 281–304. p.
- FARKAS J. 1896 Farkas József: A csontmagu-gyümölcsfák tavaszi nemesítése. *A Kert*. II. évf., 1896, 6. szám, 238.
- FAZAKAS J. 2009 Fazakas János: Kézdiszentléleki helynevek (1980). In: BORCSA János (szerk.): *Kézdiszentléleki breviárium*. Ambrózia Pharm Kft., Kézdivásárhely, 2009, 456–457.
- FAZEKAS Á. Fazekas Árpád: Szabolcs vármegye patikái a 19. század végén. A hatósági gyógyszerári vizsgálatok megmaradt 1873–1876. évi jegyzőkönyvei. (MNL Szabolcs-Szatmár megyei Levéltára)
<http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/331-344.pdf>

-
- FELSZEGHY et al. 1943 Felszeghy F. – Rátvai I. – Petrichevich Gy. – Ambrózy Gy.: A rendjelek és kitüntetések történelmünkben. Társadalmi Kiadó. Bp., 1943.
- FERENCZY J. 1888 Ferenczy József: Pulszky Ferenc életrajza. Kiad. Stampel Károly. Budapest–Pozsony, [1888 körül].
- FILEP A. 2009 Filep Antal: Víz a „magasban”. In: Antropogén ökológiai változások a Kárpát-medencében. Szerk: Andrásfalvy Bertalan – Vargyas Gábor. L’Harmattan. Bp. 2009. 65–107. p.
- FÓNAGY Z. 2013 Fónagy Zoltán: Levelezés a 19. századi Magyarországon. *Történelmi Szemle*, LV. évf. 2013. 4. szám, 619–637. p.
- FÖLDMÍVELÉSI ÉRDEKEINK *Földművelési érdekeink*. Mező- és erdőgazdasági hetilap. Szerk. Máday Izidor. – 1. évf. 1. sz. (1873. szept. 3.) – 22. évf. 39. sz. (1894). Bp., Légrády testvérek, 1873–1894. – Folytatása: *Magyar Gazdák Lapja*. Társalap: *Falusi Gazda* (1873–1894) . – Melléklet: *Tejgazdaság* (1891–1892). – Melléklete: *Tejgazdaság* 1891.
- FÜGGETLENSÉG *Függetlenség*. Politikai, közgazdasági és társadalmi napilap. Szerk. Verhovay Gyula. – Mutatványszám (1879. december 14.) – mutatványszám (1879. december 26.); 1. évf. 1. sz. (1880) – 8. évf. 296. (1887. október 30.). Bp., Verhovay Gyula, 1879–1887. Folytatása: *Független Újság* 1891; Melléklete: *Függetlenség* 1885 Mt.: Verhovay Gyula (1849–1906)
- FÜLÖP G. D. 1970 Fülöp G. Dénes: Feljegyzések Gegesi Kis Józsefről. *Korunk*. XXIX. évf., 1970, 1. szám, 156–157.
- FÜR L. 1988 Für Lajos: Katona Zsigmond. In: Magyar agrártörténeti életrajzok I–P. Szerk.: Für Lajos, Pintér János. Bp., 1988. Kiad. Magyar Mezőgazdasági Múzeum. 117–121. p.
- G. KISS F. 1902 G. Kiss Ferencz: Gegesi Kiss József. *Székelv Egyleti Képes Naptár és Évkönyv az 1902. évre*. XXI. évf., 1902, 79–83. p.

-
- GALGÓCZY K. 1854 Galgóczy Károly: Kertészet kézikönyve. Pest, Heckenast, 1854. 257 p.
- GALGÓCZY K. 1878 Galgóczy Károly: Emlékbeszéd dr. Entz Ferenc fölött. (MTA Értekezések a természettudomány köréből VIII.) Bp. 1878.
<https://docplayer.hu/26640593-I-1entz-eerencz-a-m-tud-akademia-levelezo-tagja.html>
- GALGÓCZY K. 1880, 1898 Galgóczy Károly: Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület története. I. Keletkezésétől az 1876. évig; az emlékkönyv 2. füzeté, Budapest, 1880. 193 p.; II. 1876-tól az 1897-dik évig, Budapest, 1898. 148 p.
- GALGÓCZY K. 1891 Galgóczy Károly: Villási Pál. In: OMGE emlékkönyve. 6. füzet Bp., 1891.
- GANCZAUGHNÉ A. K. 1999 Ganczaughné Albert Katalin: Szőlészet és borászat. In: Kollega Tarsoly István (főszerk.): *Magyarország a 20. században*. IV. kötet, Műszaki és természettudományok. Babits Kiadó, Szekszárd, 1999, 669–690.
- GEDAY G. 1961 Geday Gusztáv: Entz Ferenc kertészlázadó. Bp., 1961.
- GEDAY G. 1973 Geday Gusztáv: Nagy elődök: Bereczki Máté. *Kertészgazda*, 1973. évf. 2. szám.
- GERGELY I. 1925 Gergely István: Van Orbai alma! *Kertészeti Lapok*. XXIX. évf., 1925, 4. szám, 43–44. p.
- GERLACH, Steph. 1673 Stephan Gerlachs dess Aeltern Tage-Buch der von zween glorwürdigsten römischen Kaysern, Maximiliano und Rudolpho, beyderseits den Andern dieses Nahmens an die ottomanische Pforte zu Constantinopel abgefertigten und durch den Wohlgebornen Herrn Hn. David Ungnad, Freiherrn zu Sonnegk und Preyburg [...] mit würcklicher Erhalt- und Verlängerung des Friedens zwischen dem Ottomannischen und Römischen Kayserthum und demselben angehörigen Landen und Königreichen glücklichst-vollbrachter Gesandtschafft. Hrsg. von Samuel Gerlach, Zunner, Frankfurt am Mayn, 1674. (XVIII, 552 Seiten, 4 Portraits).

- http://digital.bib-bvb.de/webclient/DeliveryManager?custom_att_2=simple_viewer&pid=437466
- GÉCS B. 2012 Gécs Béla: A hajdani csabai Földműves Iskola. *Csabai Mérleg*. XXII. évf., 2012, 21. szám, 16.
- GÉCZI J. – STIRLING J. 1999 Géczi János—Stirling János: A tudás forrása. In: Régi magyar kertek. Szerk: Géczi János és Stirling János. *Vár ucca* 17. VII. évf. 1999. 3. szám
- GÓLYA G. 2010 Gólya Gellért: Növényvédelmi jog és szakigazgatás. Pannon Egyetem, Veszprém. TÁMOP PROJEKT 2010. 06. 01.– 2011. 11. 30. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0012_novenyvedelmi_jog_hun/adatok.html
- GOMBOCZ E. 1936 (2007) Gombocz Endre: A magyar botanika története. A magyar flóra kutatói. Budapest, 1936. Új kiadása: Sopron, 2007.
- GÓZ G. 1988 Lásd V. GÓZ G. 1988
- GOWDY, JOHN M. 1997 (2004) Gowdy, John M. : The value of biodiversity – Markets, society, and ecosystems. *Land Economics* 73. évf. 1. sz., 1997. február, 25–41. p.
Gowdy, John M: A biodiverzitás értéke. *Kovács*, VIII. évf. 2004. 1–4. sz. 44–73. Fordította: Mikók Barbara.
<http://kovasz.uni-corvinus.hu/kov15/gowdy.html>
A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszékének Altern-csoportja, majd a Budapesti Corvinus Egyetemen működő Kovász Kör negyedéves folyóirata. <http://kovasz.uni-corvinus.hu/>
- GÖNCZY P. 1856 Gönczy Pál: Oktatás a gyümölcs- és eperfa-tenyésztésben. Vezérfonalul a nép és népiskolák számára. Pest. 1856.
- GUNDA B. 2001 Gunda Béla: A vadnövények gyűjtése. In: Magyar Néprajz. II. kötet. Gazdálkodás. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2001. 11–40.
- GYAKORLATI MEZŐGAZDA *A gyakorlati mezőgazda. Mint okszerű növénytermelő, állattenyésztő, kertész, borász és házi-gazda. Népszerű lap minden rendű gazdák*

- és gazdaságkedvelők számára. Szerk. Sporzon Pál. – 1. évf. 1. sz. (1872. jan. 10.) – 23. évf. 39. sz. (1894). Keszthely; Magyaróvár. Kiad. Sporzon Pál, 1872–1894.
Alapítója és szerkesztője idős Sporzon Pál. -
Folytatása: *Magyar Gazdák Lapja*
- GYŐRFFY J. 1900 Győrffy János: Rövid háztartás és gazdaságtan. Az elemi leányiskolák 5–6. oszt. számára. Esztergom, 1900.
- GYŐRFFY J. 1905 Győrffy János: Rövid gazdaságtan. Különös tekintettel a földművelés- és állattenyésztésre. A népiskolák 4., 5., 6., és gazdasági ismétlő osztályok számára. Esztergom, 1905.
- GYÜMÖLCSÉSZETI ÉS KONYHAKERTÉSZETI FÜZETEK *Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetek.* Budapest, 1880–1891, havonta. Szerk. 1880–1888: Villási Pál, 1889–1891: Baranyai István, 1891-ben Bereczki Máté is. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület Kertészeti Szakosztályának kiadásában megjelent szaklap.
- GYÜMÖLCSFA SARJ- ÉS... 1929 Gyümölcsfa sarj- és vízajtásai. *Kertészet.* III. évf., 10. szám, 1929, 195. Szerző álnév: „J”.
- HANÁK P. 1973 Hanák Péter: Népi levelek az első világháborúból. In: *Valóság*, XVI. évfolyam. 1973. 3. szám, 62–87. p.
- HEGEDÜS J. 1924 Hegedüs János, id.: A Törő-féle lázadás. Regényes elbeszélés. Mezőtúr, Borbély Ny., 1924. 58 p. (Túri históriák)
- HEGEDÜS J. 1922 Hegedüs József: Néhány szó a szőlőtőkék pusztulásáról. *Borászati Lapok.* LIV. évf., 33. szám, 1922, 277–278. p.
- HERMANN R. 2006 Hermann Róbert: Puky Miklós komáromi kormánybiztosi iratai (1849. február 14–június 22.). *Lymbus*, 2006. 171–206. p.
http://epa.oszk.hu/01500/01500/00004/pdf/00004_165.pdf
- HESS, W. Heß, Wilhelm: Oberdieck, J. G. C. In: *Allgemeine Deutsche Biographie* 24 (1887), S. 87–88. [Onlinefassung] <http://www.deutsche-biographie.de/pnd117075647.html?anchor=adb>

-
- HEVES ÉS KÜLSŐ SZOLNOK,
1868
- Heves és Külső Szolnok Törvényesen Egyesült Vármegyéknek leírása. Szerk. Montedégói Albert Ferenc. Eger, 1868.
<http://vfeke.vfmk.hu/00000083/index.html>
<http://vfeke.vfmk.hu/00000083/albert33.htm>
- HISTÓRIA – TUDÓSNAPTÁR
- História – Tudósnaptár. Természettudósokhoz kapcsolódó évfordulók. A KFKI honlapján.
<http://tudosnaptar.kfki.hu/historia/egyen.php?nemenve=borbas>
- HOMÉROSZ
- Homérosz: Odüsszeia. Ford. Devecseri Gábor. [Szentendre], Interpopulart, 1993. /Populart füzetek/.
<http://mek.oszk.hu/00400/00408/00408.pdf>
- A HON
- A Hon.* Politikai és közgazdászati napilap. Fel. szerk.: Jókai Mór. – 1. évf. 1. sz. (1863. jan. 1.) – 20. évf. 239. sz. (1882. aug. 31.). Pest, Jókai Mór, 1863–1882.
- HORÁNYI K. –KABDEBÓ L.
- Szabó Lőrinc életrajza (1900–1957). (Az életrajzot Horányi Károly és Kabdebó Lóránt írta.) Lásd PIM–DIA!
<http://pim.hu/object.D1446C98-6CAD-474D-8508-A2E555A4144C.ivy>
 [Átvéve a Miskolci Egyetem Szabó Lőrinc Kutatóhelyének és az MTA Könyvtárának [krk.szabolorinc.hu](http://www.szabolorinc.hu) weblapjáról.]
<http://www.szabolorinc.hu/>
- HORN J. 1939
- Horn János: Jonathán. *Kertészet*. X. évf., 1939, 4. szám, 68.
- ILLUSTRIRTE MONATSHEFTE
- Illustrierte Monatshefte für Obst- und Weinbau*. Kiad. Deutscher Pomologen-Verein, Stuttgart, Ulmer Kiadó, 1865–1874.
 Előzménye: *Monatsschrift für Pomologie und praktischen Obstbau*. Folytatása: *Pomologische Monatshefte*.
- IMREH I. 1993
- Imreh István: A természeti környezet oltalmazása a székely rendtartásokban. In: Európa híres kertje. (Szerk.) R. Várkonyi Ágnes—Kósa László. Budapest. 1993.
- INCZE P. 2015
- Incze Péter: Szénakészítés ideje. *Gazdakör*. In: *Háromszék*, online napilap, 2015. aug. 10.

http://www.3szek.ro/load/cikk/31486/szenakeszites_ideje

- IPOLYI A. 1929 Ipolyi Arnold: Magyar Mythologia. Kiad. Zajty Ferenc, I–II. Budapest, 1929.
- IVÁNCITS I. 1913 Iváncits István: Idomitott gyümölcsfák metszése. *A Kert*. XIX. évf., 1913, 4. szám, 101–102.
- JABLONOWSKI J. 1913 Jablonowski József: A mezei pockok (egerek) ellen való védekezés. Tekintettel kötelező tavaszi irtásukra. Budapest, 1913.
http://www.mezogazdasagikonyvtar.hu/assets/digitarchiv/JABLONOWSKI_Mezei-pockok-ellen-vedekazes_1913_OCR.pdf
- JANCSÓ B. 1895 Jancsó Benedek (szerk.): Aradvármegye és Arad szabad királyi város monographiája. Aradvármegye és Arad szabad királyi város története. II. kötet. Arad, 1895. Második rész. LXIII. Tudomány, irodalom és művészet. 825. p.
- JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK VÁRMEGYE... Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye múltja és jelene. Lásd SCHEFTSIK GY. .) 1935
- KASSAI M. K. 1987 Kassai M. Katalin: Borbás Vince. In: Magyar Agrártörténeti Életrajzok A–H. Szerk.: Dr. Für Lajos és Dr. Pintér János. Budapest, 1987. 249–255. p.
- KASZÁS P. (Szerk.) 1905 Kaszás Péter (szerk.) : A gazda ember tüköre. Jó tanácsok a szántóvetőnek és kertésznek az esztendő minden hónapjára. Budapest. Kiad. Franklin, 1905.
- KAT. LEX. 1993–2010 Magyar katolikus lexikon. I–XV. kötet. Főszerk. Diós István. Szerk. Viczián János. Budapest, Szent István Társulat, 1993–2010. Online: <http://lexikon.katolikus.hu/>
- KÁLLAY F. 1829 Kállay Ferentz: Historia értekezés a' nemes székely nemzet' eredetéről, hadi és polgári intézeteiről a' régi időkben. Nyomtatattott a' Ns. Ref. Kollégium' betűivel Fiedler Gottfried által, Nagy Enyeden, 1829.
- KECSKÉS S. et al. Az országos mezőgazdasági kiállítások és vásárok története 1881–1990.

- (Tanulmánygyűjtemény) 291 p. Szerkesztette a Szerkesztő Bizottság. Elnök: Kecskés Sándor. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Agroinform Kiadóház Budapest, 1996.
- A KERT *A kert. A kertészet összes ágait magába foglaló kertészeti szaklap.* Főszerk. Mauthner Ödön. Szerk. Igali Svetozár [1900 előtt]. Budapest, Mauthner Ödön, 1895–1919. Havonta kétszer megjelenő szaklap. Rendszeresen közölt színes műmelléleteket.
- KERTÉSZETI 1963 Kertészeti lexikon. Szerk. Muraközy Tamás, közrem. Okályi Iván és Timár Zsuzsa. Bp., Mezőgazdasági Kiadó, 1963. 1151 p.
- KERTÉSZETI FÜZETEK *Kertészeti Füzetek.* Szerk. Entz Ferenc. Pest, Lukács – Herz Ny., 1854–1859. Az első kertészeti szakfolyóirat Entz Ferenc szerkesztésében 1854 és 1859 között 15 száma jelent meg. *Kertészeti füzetek.* A gyümölcs-, dísz- és konyhakertészet közlönye. Szerk. Mauthner Ödön. – 1. évf. 1. füz. (1878) – 3. évf. 1. füz. (1880). Budapest, Kiad. Mauthner Ödön, 1878–1880. Kertészeti szakfolyóirat 1878–1880 között.
- KERTÉSZ GAZDA *Kertészgazda.* Magyar gazdák és gazdasszonyok képes hetilapja. Szerk. Girókuti P. Ferenc. – 1. évf. 1. sz. (1865. ápr. 2.) – 3. évf. 30. sz. (1867. júl. 28.). Pest, 1865–1867. (1865–1866-ban Pólya József igazgatása mellett). Címváltozás: *Kertészgazda s a nép kertésze.* Egyetemes gazdászati és kertészeti képes hetilap. Szerk. Girókuti P. Ferenc. – 3. évf. 31. sz. (1867. aug. 4.) – 4. évf. 50. sz. (1868. dec. 13.). Pest, 1867–1868. Címváltozás: *Kertész gazda.* Magyar gazdák és gazdasszonyok képes hetilapja. Szerk. Girókuti P. Ferenc. – 4. évf. 51. sz. (1868) – 9. évf. 26. sz. (1873). Pest, 1868–1873. 1873-ban a *Reform* társalapja.
- KERTÉSZETI LAPOK *Kertészeti Lapok.* Budapest, 1886–1912, 1924–1933,

- hav., 1924-től hav. kétszer.
 Alcímei: 1886–1912: *Az Országos Magyar Kertészeti Egyesület havi közlönye.*
 1924–1928: *A magyar kertészet szaklapja, az Országos Magyar Kertészeti Egyesület hivatalos közlönye, a Budapesti Gazdálkodók Egyesületének hivatalos közlönye,*
 1929–1933: *A magyar kertészet tudományos, gyakorlati és társadalmi közlönye, a Magyar Kertészek Országos Gazdasági Szövetségének, a Virágos Budapest–Virágos Magyarország mozgalom és több társegyesület hivatalos lapja.*
 Szerk. 1886: Fialowski Lajos,
 1887–1896: Benes János, 1897–1898: Rosenbach Ferenc, 1899–1900: zsigrai Sigray Ferenc, 1900–1912: Ilseman Keresztély és Kardos Árpád, 1924–1932: Darvas Ferenc, Füredi Jenő, Csérer Gyula és Liszka Jenő, 1933: Szűcs József és Kardos Árpád.
- KERTI GAZDASÁG
Kerti gazdaság, a kertészet és rokon ipar közlönye.
 Szerk. Lukácsy Sándor. – Mutatványszám; 1. évf. 1. sz. (1857) – 7. évf. 15. sz. (1863). Pest, kiad. Lukácsy Sándor, 1857–1863.
 [Magyar Kertészeti Társulat közlönye]
- KESZEG V. 1998
 Keszeg Vilmos: Írott szövegek egy személy életterében. Eredeti dokumentumok közlése. *Ethnographia*, 109. évfolyam 1998. 2. 584–628. p.
- KESZTHELYI ÉLETRAJZI
 Keszthelyi Életrajzi Lexikon, Fejér György Városi Könyvtár:
<http://www.fgyvk.hu/eletrajzilexikon/index.php>
- KISGYÖRGY Z. 2011
 Kisgyörgy Zoltán: Savanyú a Sándor cár íze. In: *Háromszék*, online napilap. Közzététel ideje: 2011. december 8.
http://www.3szek.ro/load/cikk/44780/savanyu_a_sandor_carr_ize
 Utolsó megtekintés ideje: 2015. augusztus 22.
- KISGYÖRGY Z. 2013
 Kisgyörgy Zoltán: Aranyalma és zengőkörte. In: *Háromszék*, online napilap. Közzététel ideje: 2013. augusztus 6.
http://www.3szek.ro/load/cikk/62285/aranyalma_es_zengokorte
 Utolsó megtekintés ideje: 2015. július 26.

- KISS A. 2012 Kiss Andrea: A sáskajárások néhány területi és tájtörténeti vonatkozása a Kárpát-medencében In: Fülek György (szerk.). A táj változásai a Kárpát-medencében. Történeti emlékek a tájban. Gödöllő, Szent István Egyetem, 2012. 123–132. p. <http://bit.ly/1JNCCyV>
- Kiss János (főszerk.) Lásd OXFORD-BIOLÓGIAI LEX.
- KLEBER, E.W. – KLEBER, G. 1994 Kleber, Eduard Werner – Kleber, Gerda: Handbuch Schulgarten. Biotop mit Mensch. Weinheim und Basel, 1994.
- KOMÁROMY J. 1965 Komáromy József: Herman Ottó levelei a miskolci múzeumban. In: *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve V.* 1965. 17–103. Szerk. Komáromy József. Miskolc, 1965. 464 p. http://epa.oszk.hu/02000/02030/00005/pdf/HOM_Evkonyv_05.pdf
- KOÓS F. 1890 KOÓS Ferencz: Életem és emlékeim 1828–1890. I–II. k.. Brassó, 1890.
- KÓSA K. 2014 Kósa Károly: A nagykörűi „parázs sáskacsata”. Lásd Kósa Károly honlapja. <http://www.kosakaroly.hu/irasok/nagykoru/saskacsata.html>
- KOVÁCH A. 1904 Kovách Aladár: Az istenfű. *Ethnographia*. XV. évf. 1904. 273–275. p.
- KOVÁCS J. 1861 Kovács József: Kalauz gyümölcsfaültetés, nyesés és a bártorkeszi faiskolában található csemetékben vagy oltó-vesszőkben megrendelhető gyümölcsfajok körül. Pest, Nyomtatott Landerer és Heckenastnál (Kiadja Heckenast Gusztáv.), 1861. IV + 232 lap.
- KOZÁK P. (Bartal) 2013 Kozák Péter: Bartal Antal. Pályakép. Online adatbázis: Névpont. Megjelenés nevpont.hu – 2013. <http://nevpont.hu/view/2432>
- KŐHEGYI M. társszerző Lásd FÁRI I. – KŐHEGYI M. 1991
- KÖRINFO Körinfo = Környezetvédelmi Információ, a BME Alkalmazott Biotechnológia és Élelmiszertudományi Tanszék, Környezeti Mikrobiológia és

- Biotechnológia Kutatócsoportjának honlapja.
<http://enfo.agt.bme.hu/drupal/node/3>
- KÖZTELEK
Köztelek. Köz- és mezőgazdasági lap. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Forster Géza et al. – 1. évf. 1. sz. (1891. szept. 30.) – 54. évf. 52. sz. (1944. dec. 24.), Budapest, Országos Magyar Gazdasági Egyesület, 1891–1944.
 [Szünetelt: 1919. márc. 16. – 1919. szept. 22. között.]
- KUBINYI A. 1997
 Kubinyi András: A magyar királyság népessége a 15. század végén. In: Magyarország történeti demográfiája 896–1995. Szerk: Kovacsics József. Budapest, 1997.
- LACKOVITS Emőke
 lásd S. LACKOVITS E.
- L'EPLATTENIER I. 1936
 L'Eplattenier Imre: Az alany befolyása a gyümölcsfák élettartamára. *Kertészet.* X. évf., 1936, 10. szám, 192. p.
- LEROY, A. 1873
 Leroy, André: Dictionnaire de Pomologie, Tome III. – Pommes (A–L), Paris, 1873.
- LÉVAI SZ. 2004
 Lévai Szabolcs, dr.: Mezőtúron és környékén 1995–2004 között kimutatott nagylepkefajok. *A Puszta* 21. évf. 1. sz., 2004. 135–178. p.
- LEVÉL, LEVELEZÉS, 2010
 Levél, levelezés. Tematikus szócikk. Szerző: Csergő Melinda. In: Romániai Magyar Lexikon. Szerk.: Jakab Albert Zsolt. Adatbank. Erdélyi Magyar Elektronikus Könyvtár. (Közzététel: 2010. 11. 23.)
<http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=97>
- LIPPAI J. 1661
 Lippay [Lippai] János: Calendarium oeconomicum perpetuum. Pozsony, 1661. (Nagyszombat, 1662., Lőcse, 1684., Kassa, 1721., Kassa, 1751., Győr, 1754.).
- LIPPAI J. 1664 (2008)
 Lippay [Lippai] János P.: Pósoni kert. Virágos kert. Nagyszombat. 1664. In: Stirling János, Magyar reneszánsz kertek a 16–18. században. Szent István Társulat. Bp. 2008. 143–231. p.

-
- LIPPAI J. 1667 Lippay [Lippai] János: Posoni kert. 3. kötet. Gyümölcsös Kert. Bécs, 1667.
[P. Lippay János: Posoni Kert. I–III. könyv. Nagy Szombat – Bécs, 1664–1667.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_Muz_ealis_03_Lippay_Posoni_kert/?pg=3&layout=s]
- LIPPAI J. 1753 Lippay [Lippai] János: Posoni kert, 2. kiad. Győr, 1753.
- LOKODI ZS. – SIKÓ BARABÁSI ZS. 1998 Lokodi Zsolt – Sikó Barabási Zsombor: Esztelneki almák. *Természet Világa*. CXXIX. évf., 1998, 11. szám, oldalszám nélkül.
- LUCA [LUKA] v., G. 1881 LUCA v., Gustav: Zum Orbai-Apfel. *Der Obstgarten*. III. évf., 10. szám, 1881. 116–118.
- LUCAS, E. 1879 Lucas, Eduard: Die Lehre vom Obstbau. A gyümölcsstenyésztés tana – vezérfonalul gyümölcs-tenyésztési előadások és önképzés számára. Dr. Lucas Ede és Dr. Medicus Frigyes ily című munkájának 5-ik kiadása nyomán magyarra fordította, illetőleg átdolgozta Villási Pál, a keszthelyi magyar királyi gazdasági tanintézetnél főkertész és kertészeti tanár. Bp. Rautmann, 1879.
- LUCAS, E. 1882 LUCAS, Eduard: Der Orbai'sche Apfel. Mit Abbildung. In: Uő. – LUCAS, Friedrich (szerk.): *Pomologische Monatshefte*, XXVIII. kötet, Verlag von Eugen Ulmer, Stuttgart, 1882, 109. p.
- LUKÁCSY S. 1859 Lukácsy Sándor, hutirai: Gyümölcsfa iskolák Lucas Ede útmutatásai nyomán, hazai viszonyokra átdolgozva, különösen a községi faiskolák vezérkönyveül. Kiadja a „*Kerti Gazdaság*” szerkesztősége. Számos felvilágosító fametszettel. /Kerti Gazdaság Könyvtára. II./ Pest, Nyomtatott Gyurián Józsefnél. 1859. 124 p.
- LUKÁCSY S. 1869 Lukácsy Sándor: Gazdasági kis káté. Tankönyv a népiskolák használatára. 1. rész. A gazdasági ipar elemi ismeretei. Pest, 1869. 70 p.
- LUKÁCSY S. 1871 Lukácsy Sándor: A fatenyésztés. Olvasó könyv a népiskolák használatára, útmutatóul a

- gyümölcsfák és gyümölcsöző bokrok, dísz- és gazdasági fák szaporítására, tenyésztésére, ápolására és hasznosítására. Vác. 1871.
- MAGYAR CSALÁDTÖRTÉNETI Magyar Családtörténeti Adattár, Projektvezető: Gudenus János József – MACSE. Online adatbázis.
<http://www.macse.org/gudenus/mcsat/default.aspx>
- MAGYAR E. 1993 Magyar Eszter: Erdőgazdálkodás a 18. századi Magyarországon. In: Európa híres kertje. (Szerk.) R. Várkonyi Ágnes – Kósa László. Budapest. 1993.
- MAGYAR ÉLETRAJZI + kötettség Magyar életrajzi lexikon. Főszerkesztő: Kenyeres Ágnes. Bp., I. köt. 1967., II. köt. 1969, III. köt. 1981., IV. köt. Akadémiai Kiadó. 1994.
Átdolg. bőv. kiadását ugyancsak Kenyeres Ágnes szerk. Eredeti kiadvány: Magyar életrajzi lexikon – CD-ROM, Bp. Arcanum Adatbázis Kft., 2001.
<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html>
- A MAGYAR HEGYMÁSZÁS 2006 A Magyar hegymászás és turizmus arcképcsarnoka. Szerk. Dr. Futó Endre. Online adatbázis.
<http://mhk.szofi.net/csarnok/tcsarnok.htm>
- MAGYAR HELYSÉGNÉV 1998 Magyar helységnév-azonosító szótár. Második, bővített és javított kiadás. Szerkesztette: Lelkes György. Baja, Talma Könyvkiadó. 1998. 930, IV, p. + 64 térkép.
- MAGYAR KERTÉSZ, 1963 *Magyar Kertész. Az Országos Magyar Kertészeti Társulat közlönye.* Pest, 1863, heti megj. Szerk. Kodolányi Antal (Podmaniczky Lajos vezénylete mellett). A 29. számmal megszűnt, illetve beolvadt a *Falusi Gazdá*-ba.
- A MAGYAR KORONA 1. 1897 A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. Első kötet. Az összeírás főbb eredményei községenként. Bp., Pesti Könyvnyomda Rt. 1897. 295 p.
- A MAGYAR KORONA 2. 1897 A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. Második kötet. Gazdacímtár. Bp., Pesti Könyvnyomda Rt. 1897. VI, 670, XXVI p.

<http://kt.lib.pte.hu/cgi-bin/kt.cgi?konyvtar/kt04022302/index.html>

- MAGYAR NÉPRAJZ II. Magyar Néprajz II. Gazdálkodás. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2001.
- MAGYAR NÉPRAJZI + kötettség Magyar néprajzi lexikon. Főszerk. Ortutay Gyula, 1–5. kötet. Bp., Akadémiai Kiadó, 1977–1982. 3570 p. <http://mek.oszk.hu/02100/02115>
- MAGYAR NYELVŐR (Nyr) *Magyar Nyelvőr*. 1872-ben, alapított, a MTA által támogatott nyelvészeti folyóirat. Szerk.: Szarvas Gábor (1872–1895). <http://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/MagyarNyelvor/>
- MAGYARORSZÁG 1925 Magyarország földbirtokosai és földbérlei. (Gazdacímár) Bp., 1925. Pesti Könyvnyomda Rt. 628 p.
- MAGYARORSZÁG TISZTI CÍM 1875 Magyarország tiszti cím- és névtára – 2. évfolyam, Bp., 1875. Igazságügyi magyar királyi ministerium fejezet.
- MAGYAR POMOLÓGIA 1900 Magyar pomológia. Összeállította Molnár István. I–II. Bp., Athenaeum Kiadó, 1900. 36 t. III.
- A MAGYAR SAJTÓ 1985 A magyar sajtó története. II/2. kötet. Főszerk.: Szabolcsi Miklós és szerk. biz. Szerk.: Kosáry Domokos, Németh G. Béla. Bp., 1985. Akadémiai Kiadó. <http://mek.niif.hu/04700/04727/html/391.html>
- MAGYAR TÖRTÉNELMI 1980 Magyar történelmi fogalomgyűjtemény. Szerk. Bán Péter, I–II. kötet. Eger, Heves megyei Levéltár, 1980.
- MÁGÓCSY-DIETZ S., 1888 Mágócsy-Dietz Sándor: Úti levelek. In: *Kertészeti Lapok*, 1888. 74–77. p., 107–110. p
- MAJOR M. 1993 Major Miklós: Szőlészet és borászat a szilágysomlyói Magurán. *Néprajzi látóhatár*, 1993. március. 129. p.
- MENTOR 1842, 1943 *Mentor*. Erdélyi népkönyv: közhasznú ismeretek tára a' honi szorgalom, 's értelmesedés előmozdítására. Szerk. Nagy Ferencz [ürögdi]. – Kolozsvár, Tilsch, 1842–1843. – 2 db ; 21 cm.

-
- 1.) <http://mek.niif.hu/07000/07053/07053.pdf>
 2.) <http://bit.ly/1NMrG1e>
- MEZEI O. 1992 Mezei Ottóné: Előadások Rudolf Steiner pedagógiájáról. Bp.1992. 67. p-tól
- MEZŐGAZDASÁGI LEXIKON Mezőgazdasági lexikon. Szerk. Barna József et al., 1–2. kötet, II. teljesen átdolgozott kiadás. Bp., Mezőgazdasági Kiadó. 1982. 1841 p.
- MEZŐTÚRI LEXIKON 1999 Mezőtúri életrajzi lexikon. Mezőtúr város pantheonja a kezdetektől máig. Szerk.: Bodorik Sándor. Mezőtúr, [Mezőtúr Polgármesteri Hiv.], 1999. 195 p. (Mezőtúri helytörténeti füzetek 16.)
- MOLNÁR Ábel társszerző Lásd BABAI D. – MOLNÁR Á. – MOLNÁR ZS. 2014
- MOLNÁR 1895 Molnár István: Bereczki Máté. *Gyümölcs-kertészet*, 1895. évf.
- MOLNÁR S. 2011 Molnár Sándor: Az ártéri gazdálkodás környezettörténeti szempontú vizsgálata két alföldi mintaterület példáján. Doktori (PhD) értekezés. SZTE Földtani és Őslénytani Tanszék, Szeged, 2011. 125 p.
http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1035/1/Molnar_S_doktori_dolgozat.pdf
- MOLNÁR ZS. – BARTHA S. – BABAI D. 2009 Molnár Zsolt – Bartha Sándor – Babai Dániel: A népi növényzetismeret és az etnogeobotanikai, ökológiai antropológiai megközelítés szerepe napjaink vegetáció- és táj kutatásában. *Botanikai Közlemények* 96. évf. 1–2. szám, 2009. 95–116. p.
http://tajesember.hu/wp-content/uploads/2013/03/ecol_anthrop_magyar_BotKozlem_5.7_leadott.pdf
- MOLNÁR Zsolt társszerző Lásd BABAI D. – MOLNÁR Á. – MOLNÁR ZS. 2014
- MONATSSCHRIFT FÜR POMOLOGIE *Monatsschrift für Pomologie und praktischen Obstbau*. Kiad. Deutscher Pomologie-Verein. Szerk. J. G. C. Oberdieck und Eduard Lucas. Stuttgart, Köhler, [később Ebner und Seubert], 1–10. Jahrg. 1855–1865. Folytatása: *Illustrierte Monatshefte für Obst- und Weinbau* (1865–1874), *Pomologische Monatshefte* (1875–1905) és *Deutsche*

Obstbauzeitung (1906–1922).

- MONTEDÉGOI A. F. Lásd HEVES ÉS KÜLSŐ-SZOLNOK...!
- MUSEO DELLA FRUTTA Museo della Frutta, Torino – honlapja
<http://www.museodellafrutta.it/>
<http://www.museodellafrutta.it/navigazione/glossario/glossariog.htm#garnie>
- NAGY F. 1861 Nagy Ferenc: Erdélyi ősi gyümölcsfajok. *Erdélyi Gazdasági Egylet évlapjai* (Hetedik füzet) 1861. 21. p.
- NAGY I. 1858 Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest, Kiad. Beimel és Kozma, Ráth ny. 1857–1868. 12000 p.
<http://mek.oszk.hu/09300/09379/pdf/>
- NAGY ZS. 2011 Nagy Zsolt: Egy monokultúrára szakosodott székely település – Almatermesztés Gagesen. In: *Acta Siculica 2011. A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve*. Főszerk. Kinda István. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 2011. 623–634. p.
http://www.sznrm.ro/acta2011/614_634_nagy_zsolt.pdf
- NAGY ZS. 2013a Nagy Zsolt: Orbán Balázs és a székely gyümölcskultúra. *Művelődés*. 66. évf., 4. szám, 16–19.
- NAGY ZS. 2013b Nagy Zsolt: A gyűjtögetéstől a nemesítésig. Népi gyümölcskultúra az egykori Csík vármegye (Al- és Felcsík, Gyergyó, Gyimes, Kászon) területén. In: *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve*. 9. kötet. (Szerk. Botár István – Muckenhaupt Erzsébet – Salló Szilárd). Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 345–380.
- NAGY ZS. 2013c Nagy Zsolt: A mítosz mint reprezentáció és a mitizálás mint elbeszélői stratégia. Egy 19. századi marosszéki pomológus életpályájának narratív megjelenítése. *Belvedere Meridionale*. XXV. évf., 2. szám, 6–21.
http://www.belvedere.meridionale.hu/lapszamok/zip/2013_nyar.pdf
- NAGY ZS. 2013d Nagy Zsolt: A halott-tisztelet kegyeleti helyszínei – társadalmi differenciálódás és a

- nemzetiségi szervezet nyomai a gegesi temetőkben. In: *Acta Siculica* 2012–2013. A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve. Főszerk. Kinda István. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 721–738. p.
<http://drkoskaroly.hu/pic/nnk/NZS.pdf>
- NAGY ZS. 2014a
Nagy Zsolt: De la cules până la pomicultură. Cultura populară a fructiferelor pe teritoriul vechiului comitat Ciuc (cadru istoric). A gyűjtögetéstől a nemesítésig. Népi gyümölcsészet-kultúra az egykori Csík vármegye területén (történeti áttekintés). Szakdolgozat, kézirat, Universitatea Babeş–Bolyai Facultatea de Litere, Departamentul de Etnografie şi Antropologie Maghiară, Cluj-Napoca. 2014.
- NAGY ZS. 2014b
Nagy Zsolt: Termesztésre ajánlott és termesztett történelmi körtefajták az egykori Csík vármegye területén. In: *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve*. X. kötet. (Főszerk. Salló Szilárd). Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 2014. 299–338. p.
- NAGY ZS. 2015a
Nagy Zsolt: A magyar gyümölcskultúra történeti, néprajzi szemléletű vizsgálatának tudomány- és kutatástörténete (1667–2015). Kézirat, megjelenés előtt. [2015]
- NAGY ZS. 2015b
Nagy Zsolt: A fajidegen fákon termő alma hiedelme és egy 1880-ban leírt (kézdiszentléleki) almafajta. Kézirat, megjelenés előtt. [2015]
https://www.szm.ro/acta2014/acta_siculica2014_2015_519_576_nagy.pdf
- NAGY-TÓTH F. 1998
Nagy-Tóth Ferenc: Régi erdélyi almák. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 1998. 352 p. <http://eda.eme.ro/handle/10598/27551>
- NAGY-TÓTH F. 2006
Nagy-Tóth Ferenc: Régi erdélyi körték és más gyümölcsök, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2006. 328+30 p.
<http://mek.oszk.hu/08600/08697/08697.pdf>
- NAGY-TÓTH F. 2014
Nagy-Tóth Ferenc: Bereczki Máté és leveleinek időszerűsége. In: Tolnay Gábor (szerk. és jegyz.

- ell.): Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése. III. kötet. 1882. január 7.–1883. december 27. Versegthy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 9–19. p.
- NANSZÁKNÉ CSERFALVI I. 1995 Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona: A gazdasz- szonyképzés néhány kérdése. Tanulmányok. *Békéscsaba*, 4. sz. 1995. 187. p
- NANSZÁKNÉ CSERFALVI I. 1996 Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona: Az Élet kertje... *A tanító*. 34. évf. 1996. 7. szám, 169. p.
- NANSZÁKNÉ CSERFALVI I. 1997 Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona: Kert és nevelés. *Új Pedagógiai Szemle*. 47. évf. 6. szám, 1997. június.
<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00006/1997-06-kn-Nanszakne-Kert.html>
- NECHAY O. 1966 Nechay Olivér: Növényvédőszerek. Bp., 1966. 133 p.
- NÉMETH J. 1928 Németh József: A nemes gyümölcsfák alanyainak befolyása a fák fejlődésében. *Kertészeti Lapok*. XXXII. évf., 14. szám, 1928. 192–193. p.
- NÉMETH L. 1992 Németh László: A minőség forradalma. Kisebbségben. II. kötet. Budapest, 1992.
- NEUER NEKROLOG, 1823 Neuer Nekrolog der Deutschen. Hrsg. v. Friedrich August Schmidt, Superintendent und Oberpfarrer zu Ilmenau. Erster Jahrgang 1823. Zweites Heft. Ilmenau, 1824.
http://wiki-de.genealogy.net/Neuer_Nekrolog_der_Deutschen
- DER OBSTGARTEN „Der Obstgarten. Wochenschrift für Obstbau, Sortänkunde und Obstbenützung” című [Alcím variáns: *Illustrierte Zeitschrift für Obstbau, Sortenkunde und Obsthhandel*] német pomológiai hetilap. Kiad. Organ der Oesterreichischen Pomologen-Vereines – Köhler. (Wien-Klosterneuburg, 1879–1883). Dr Rudolf Stoll (1847–1913) által alapított lap. (Hrsg. von Aug. v. Babo. Red. von Rudolf Stoll). Kisebb megszakításokkal 1879-től 1906-ig fennálló pomológiai lap. Jg 1. 1879– 5. 1883. (6)1. 1884. (7) 2.1885. [Österreichisch-ungarischer Obstgarten.

-
- Hrsg, L. von Nagy].- NF. 1. 1893– NF. 8. 1900. NF. 10. 1902– NF. 14. 1906. – Ab 6. 1. 1884 u.d.T.: Österreichisch–ungarischer Obstgarten (1886-tól új címmel).
- OLOSZ K. 2003 Olosz Katalin: Egy kiállítás emléképei. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2003.
- ÓLMOSI Z. (szerk.) 2013 Ólmosi Zoltán (szerk.): „Bethlen Gábor és kora”. Katalógus a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Hajdú–Bihar Megyei Levéltára és Győr–Sopron Megyei Levéltárának Soproni Levéltára közös kiállításáról. Archívum Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest. 2013. 79 p.
- ORBÁN P. 1812 Orbán Péter: Esmértető könyvecske méltóságos L. B. Losonczy Bánffy Pál úr ő nagysága által a külső országokból is megszerzett s a nagycégi és hosszúaszói Erzsébet kertben meg is található gyümölcsfáknak. Városi Szolga Mihály, a nevezett jószáginspektora számára írta Orbán Péter az 1812-ik esztendőben.
- ORIENT GY. 1933 Orient Gyula: Erdély gyógyszerészpolgármesterei, szenátorai, országgyűlési képviselői és természetbúvárai. In: Az Erdélyi Múzeum Egyesület Orvostudományi Szakosztályának Közleményei. Szerk. Veress Ferenc szakosztályi elnök és Koleszár László szakosztályi titkár. 1933. 373. p.
http://epa.oszk.hu/00900/00979/00236/pdf/EM-1933_38_07_9oszk_367-376.pdf
- OROSZ E. 1906 Orosz Ernő: Heves és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai. Eger, 1906.
<http://vfek.vfmk.hu/00000108/>
- OTTENDORF, H. 1663 Ottendorf Heinrich: Budáról Belgrádba 1663-ban. Ottendorf Henrik képes útleírása. Kiadja Tolna vármegye Közönsége, Szekszárd, 1943. 112 p.
- OXFORD BIOLÓGIAI LEX. Oxford–Biológiai kislexikon. Főszerk. Kiss János. (2007), Typotex Elektronikus Kiadó Kft. In: Digitális Tankönyvtár
<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/oxford-typotex-biologiai/index.html>

-
- P. ERMÉNYI 1987 P. Erményi Magdolna: Bereczki Máté (1824–1895). In: Magyar agrártörténeti életrajzok A–H. Szerk.: Für Lajos, Pintér János. Bp., 1987. Magyar Mezőgazdasági Múzeum. 179–183. p.
- PALÁDI-KOVÁCS A. 1990 Paládi-Kovács Attila: A néprajzi kutatás jelene és perspektívái: eredmények, feladatok, elméleti megközelítések. *Ethnographia* 101. évfolyam. Budapest 1990. 114. p.
- PALÁDI-KOVÁCS A. (főszerk.) 2001. Lásd MAGYAR NÉPRAJZ II.
- PALLAS + kötetszám Pallas nagy lexikona. Kiad. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. I–XVI. kötet, Bp., 1893–1897.
<http://mek.oszk.hu/00000/00060>
- PÁLMAY J. 1901 Pálmay József: Háromszék vármegye nemes családjai. Jókai-Nyomda-Részvény-Társulat, Sepsi-Szent-György, 1901.
- PÁLVÖLGYI B. 2012 Pálvolgyi Balázs: A kolera... (*Jogtörténeti Szemle*). In: Orvostörténeti Olvasmánytár. Tanulmányok az orvostudomány egyetemes és magyarországi történetéről. [Online tanulmánygyűjtemény.] Összeáll. Gazda István et al. 2012. <https://bit.ly/2JLZYbj>
http://www.orvostortenelem.hu/tankonyvek/tk-05/pdf/3.7.5/palvolgyi_kolera_elleni_vedekezes.pdf
- PECZ V. 1902 Pecz Vilmos (szerk.): Ókori lexikon. I–II. kötet. Bp., 1902. Franklin Társulat. [Megtekintve: 2012 decembere]
<http://mek.oszk.hu/03400/03410>
- PELCZÉDER K. 2009 Pelczéder Katalin: Gyümölcsfajták neveinek történeti-etimológiai szótára (részlet). *Magyar Nyelvjárások*. XLVII. évf., 2009. szám nélkül, 189–212. p.
- PELCZÉDER K. 2014 Pelczéder Katalin: A tudományos gyümölcs-fajta-névadás és Bereczki Máté névalkotó tevékenysége. In: Tolnay Gábor (szerk. és jegyz. ell.): *Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése*. III. kötet. 1882. január 7.–1883. december 27. Verseghy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 2014, 20–42. p.

- PETRI M. SZILÁGY VM. Petri Mór: Szilágy vármegye monográfiája. 1. kötet: Szilágy. Az eltűnt Közép-Szolnok s Kraszna vármegyék; 2. kötet: A várak. Birtokosaik és Zilah története; 3. kötet: Szilágy vármegye községeinek története. A–K; 4. kötet: Szilágy vármegye községeinek története. L–Z; kötet: 5. kötet: Birtokosok, családok története. A–K; 6. kötet: Birtokosok, családok története. L–Z. Budapest, 1901–1904.
<http://mek.niif.hu/04700/04750/html/>
- PESTI HÍRLAP *Pesti hírlap.* Politikai napilap. Fel.szerk. Csukássy József. – Mutatványszám (1878. dec. 25.) – 66. évf. 285. = 21488. sz. (1944. dec. 16.). Budapest, Légrády Testvérek Ny., 1878–1944. Előzménye: *Országos hírlap.* – Szünetelt: 42. évf. 113. = 14034. sz. (1919. máj. 14.) – 42. évf. 114. = 14035. sz. (1919. szept. 28.), 46. évf. 83. = 15388. sz. (1924. ápr. 17.) – 46. évf. 84. = 15389. sz. (1924. máj. 6.) között.
- PIM NÉVTÉR Petőfi Irodalmi Múzeum. Névtér, Irodalmi Adattár <https://opac-nevter.pim.hu/>
- PIM-DIA Petőfi Irodalmi Múzeum – Digitális Irodalmi Akadémia: Szabó Lőrinc életrajza és a dokumentációs anyagát feltáró oldal. Írta: Horányi Károly és Kabdebó Lóránt. [Megtekintve 2015. augusztus]
<http://pim.hu/object.D1446C98-6CAD-474D-8508-A2E555A4144C.ivy>
- PINTÉR J. 1987 Pintér János: Emich Gusztáv. In.: Magyar Agrártörténeti Életrajzok A–H. Szerk.: Dr. Für Lajos és Dr. Pintér János. Budapest, 1987. 469–471. p.
- POLITIKAI ÚJDONSÁGOK *Politikai újdonságok* – a Vasárnapi Újság társlapja. Politikai újdonságok. Fel. szerk. Pákh Albert. 1. évf. 1. sz. (1855. jan. 10.) – 51. évf. 52. sz. (1905). Pest, Landerer és Heckenast Gusztáv, 1855–1905.
- POMOLOGISCHE MONATSHEFTE *Pomologische Monatshefte.* Kiad. Deutscher Pomologen-Verein, Pomologisches Institut. Stuttgart–Reutlingen. 1875–1905.

- A Deutscher Pomologen-Verein kiadásában megjelenő *Illustrierte Monatshefte für Obst- und Weinbau* német gyümölcsészeti folyóirat folytatása.
- PRAZNOVSZKY M. – HORVÁTH I. 2007 Praznovszky Mihály – Horváth István: Horpács Száz magyar falu Könyvesháza,. (Szerk. Horváth István.) Elektronikus megjelenés: 2007.
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertek_ei/100_falu/Horpacs/pages/000_konyveszeti_adatok.htm
- PUKY M. 1998 Puky Miklós: A Körös-Maros Nemzeti Park kételtűfaunájának vizsgálata. MTA ÖBKI Magyar Dunakutató Állomás. Göd, 1998.
<http://www.nimfea.hu/kiadvanyaink/pusztapukym%20-%20ketelt%FC%20-%201998.pdf>
- PÜSKI A. Lásd S. PÜSKI
- RAPAICS R. 1935 Rapaics Rajmund [Raymund] : A fűzalma. *Természettudományi Közöny.* LXVII. kötet, 1935. 1023–1024. füzet, 120–123. p.
- RAPAICS R. 1940a Rapaics Rajmund [Raymund]: Magyar gyümölcs. Kir. Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, 1940.
- RÉVAI + kötetszám Révai nagy lexikona. Az ismeretek enciklopédiája. I – XXI. kötet. Budapest, Révai Kiadó, 1911 – 1935.
<http://mek.oszk.hu/06700/06758>
- R. FUCSEK GY. 1896 R. Fucsek Gyula: Egy kitűnő pomológus. *Gyümölcskertész*, 6. évf. 1896. május 10. 9–10. szám, 102–104. p. [Arcanum ADT]
<http://bit.ly/2FIrFPA>
- ROMÁNIAI 1981 Romániai magyar irodalmi lexikon. Főszerk. Balogh Edgár, 1. kötet, Bukarest, Kriterion Könyvkiadó. 1981. 436 p.
http://mek.oszk.hu/03600/03628/pdf/03628_1.pdf
- S. LACKOVITS E. 1994 S. Lackovits Emőke: Gazdasági naplótöredék a háromszéki Esztelnekről. In: Novák László (szerk.): Néprajzi tanulmányok Ikvai Nándor emlékére I. *Studia Comitatus* 23. Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szentendre,

- 1994, 413–421. p.
- S. LACKOVITS E. 1995 S. Lackovits Emőke: Múlt századi naplóíró székely nemes Felső-Háromszéken. In: Lukács László (szerk.): „Íme az én népem.” Lackovits Emőke, Lukács László és Varró Ágnes előadásai a Magyar Rádió „Kis magyar néprajz” sorozatából (1984–1990). Székesfehérvár, 1995, 54–56. p.
- S. LACKOVITS E. 2014 S. Lackovits Emőke: Egy 19. századi esztelneki látogatási napló tanulságai. In: Kothencz Kelemen (szerk.): Határjelek és hagyásfák. A hetvenedik életévébe lépő Bárrth János tiszteletére írott tanulmányok. Türr István Múzeum, Baja, 140–171. p.
- S. PÜSKI A. 1990 S. Püski Anikó: Mezőgazdasági (gyümölcs-termesztési) eljárások feljegyzése egy kéziratos könyvben. In: Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv 7. Tálas László (szerk.) 1990. 371–383. p.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_JNSZ_Ev_konyv_1990/?query=p%C3%BCski%20anik%C3%B3&pg=370&layout=s
- SCHEFTSIK GY. 1935 Scheftsik György (szerk.): Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene. Felelős kiadó és kiadótulajdonos Kalotai László. [Pécs, 1935. Dunántúl Rt. – Taizs József – Kultúra]. [8] + 472 + 285 + [3] p. + 21 t.
<http://vfk.vfmk.hu/00000113/index.html>
- SCHMIDT, F-H. 1989 Schmidt, Franz-Hermann: Nützliches und Schönes Schaffen. Arbeitstätigkeiten im Schulhort. Taschenbuch. Volk und Wissen, Berlin, 1989. 135 p. (Természetes és szép alkotás. Munkálatok az iskolakertben.)
- SCHMIDT, W. Schmidt, Wilhelm SVD: Ursprung der Gottesidee. 1. Bd. (1912.; 2. kiad. 1. Bd. 1926.); 2–10. Bd. (1929–1953); 11–12. Bd. (postumus) (1954–1955). (Anthropos) [Megtekintve: 2015 augusztusa]
<http://www.anthropos.eu/anthropos/heritage/schmidt.php>
<http://www.svdcuria.org/public/anthrop/docs/100years.pdf>

-
- DER SCHWEIZERISCHE
OBSTBAUER 1911
- Der Schweizerische Obstbauer. Ein praktischer Wegweiser für alle Gebiete des Obst- und Gartenbaues. Organ des „Schweizerischen Obstbauvereins“. XIII. Jahrgang. 1911.
- SKRABÁK J.
- Lásd Teleki (Skrabák) János
- SOLTÉSZ 2014
- Soltész Miklós (szerk.): Magyar gyümölcsfajták. Bp. 2014.
- STIRLING J. 2008
- Stirling János: Magyar reneszánsz kertek a 16–18. században. Szent István Társulat. Budapest, 2008.
- STIRLING János társszerző 1999
- Lásd GÉCZI J. – STIRLING J. 1999
- SURÁNYI D. 1982
- Surányi Dezső: A szenvedelmes kertész rácsudálkozásai. Bp. 1982.
- SURÁNYI D. 1988
- Surányi Dezső: Régi magyar ellenálló gyümölcsfajták. Bp., 1988. Mezőgazdasági Kiadó.
- SURÁNYI D. 2007
- Surányi Dezső: Gyümölcsfaiskolák kialakulásának története Magyarországon. *Kertgazdaság*, XXXIX. évf. 2007. 1. sz. 17–26. p.
- SURÁNYI D. 2008
- Surányi Dezső: 140 éves génbank (A kunágotai Bereczki Máté fajtagyűjteményei). *Agrártörténeti Szemle*, XLIX. (2008) évf. 1–4. szám, 229–276. p.
- SURÁNYI D. 2012
- Surányi Dezső: Bereczki Máté gyümölcsfajtái. In: Tolnay Gábor (szerk. és jegyz. ell.): Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése. I. kötet. 1871. június 9.–1878. augusztus 4. Verseyhy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 29–42. p.
- SZABÓ Á. 2013
- Szabó Ágnes: Szabó Sámuel az 1869-ben beindult első Erdélyi Gazda szerkesztője. *Erdélyi Gazda*, XXI. új évf., 2013, 11. szám, 9–11. p.
- SZABÓ 1995-a
- Bereczki Máté levelei. Közread. Szabó Pál. Szerk. Csoma Zsigmond és Oroszi Sándor. Kiad. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest, 1995. 247 p.
- SZABÓ B., H. 1959
- H. Szabó Béla: Emlékezés Budai Józsefre, a

- „magyar Micsurinra”. *Borsodi Szemle* 1959.
- SZABÓ, H. 1994 H. Szabó Lajos: Pápa és környéke 1848–1849. Pápa, 1994. <http://mek.oszk.hu/02100/02135/02135.doc>
- SZABÓ L. 1987 Szabó Lóránd: Entz Ferenc. In: Magyar agrártörténeti életrajzok A–H. Szerk.: Für Lajos, Pintér János. Bp., 1987. Kiad. Magyar Mezőgazdasági Múzeum. 479–484. p.
- SZABÓ S. 1857 Szabó Sámuel: A fák mesterséges elágaztatása. *Gazdasági Lapok*. IX. évf., 1857, 16. szám, 215.
- SZABÓ S. 1864 Szabó Sámuel: Rövid utasítás tájékozásul, honismereti adatokat gyűjtők számára. Nyomatott [...] az ev. ref. főtanoda betűivel Kali Simon által, Marosvásárhelyt, 1864.
- SZABÓ S. 1867 Szabó Sámuel: Csombordi körtve-oltógallyak. *Székelly Közlöny*. I. évf., 1867, 5. szám, 38–39. p.
- SZABÓ S. 1880 Szabó Sámuel: Négy faj almáról. Válasz t. Orbai Mihály úrnak. *Erdélyi Gazda*. XII. évf., 1880. 51. szám, 408. p.
- SZABÓ S. (2009) Erdélyi néphagyományok 1863–1884. Szabó Sámuel és gyűjtői körének szétszórta hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Olosz Katalin. Európai Folklór Intézet, Mentor Kiadó, Budapest–Marosvásárhely, 2009.
- SZANI ZS. 2011 Szani Zsolt: Historical apple and pear varieties within the Carpathian basin from the ethnopomological aspect. Thesis of PhD dissertation, kézirat, Corvinus University of Budapest Doctoral School of Horticultural Sciences, Budapest. 2011.
- SZANI ZS. 2014 Szani Zsolt: Etnopomológia – Népi gyümölcsészet a Palócföld határterületén. *Ethnopomology in the western region of Palócföld*. Közread. Zöldutak Módszertani Egyesület, Alsópetény, 2014. 136 p.

-
- SZENTIVÁNYI K. GY. 1893 Szentiványi K. Gyula: Társadalmi feladatok. Budapest, 1893. 109 p.
http://mtdaportal.extra.hu/books/Tarsadalmi_feladatok.pdf
- SZINNYEI Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. I–XIV. Budapest, Hornyánszky. 1891–1914.
<http://mek.niif.hu/03600/03630/html/>
- SZENTGYÖRGYI L. 1882a Szentgyörgyi Lajos: Kertészeti szakosztályunk működése 1882-ben. *Erdélyi Gazda*, XI. évf., 1882. 11. szám, 87–89. p.
- SZENTGYÖRGYI L. 1882b Szentgyörgyi Lajos: Kertészeti szakosztályunk működése II. *Erdélyi Gazda*, XI. évf., 1882. 20. szám, 165–166. p.
- SZENTGYÖRGYI L. 1882c Szentgyörgyi Lajos: Kertészeti szakosztályunk működése III. *Erdélyi Gazda*, XI. évf., 1882. 33. szám, 270–271. p.
- SZENTGYÖRGYI L. 1889 Szentgyörgyi Lajos: Milyen gyümölcsöt termesztünk? (Általános termelésre ajánlt gyümölcsfajaink). *Néptanítók Lapja*. XXII. évf., 1889. 24. szám, 189–190. p.
- SZINNYEI Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. I–XIV. Budapest, Hornyánszky. 1891–1914.
<http://mek.niif.hu/03600/03630/html/>
- SZINNYEI J. 1912 Szinnyei József, id.: A Békésmegyei Veress család írói. Dr. Veress Endre pótlásaival. Bp., 1912. <https://anzdoc.com/a-bekesmegyei-veress-csalad-iroi.html>
- SZINNYEI TÁJSZÓTÁR Szinnyei József: Magyar tájszótár I–II. Hornyánszky Viktor kiadása, Bp., 1893–1901. [Hasonmás kiadás: Nap Kiadó, Bp., 2003.]
<http://mek.oszk.hu/07000/07025/pdf/>
- TÁBORI R. 1893 Tábori Róbert: A templom kulcsa. Történeti regény. Pataky László rajzaival. Budapest : Könyves Kálmán, 1893. 161, 3 p. (A Könyves Kálmán regénytára 10.)
- TÁJSZÓK 1875 Tájszók. Biharmegyei tájszavak. Furta környéke. György Aladárné gyűjtése. *Magyar*

- Nyelvőr.* Szerk. Szarvas Gábor. 4. évf. 1. füzet. 1875. január 15.
<https://archive.org/stream/magyarnyelvrvol01bizogoog#page/n52/mode/2up>
- TAKÁTS S. 1917 Takáts Sándor: Rajzok a török világból, Bp. 1917. III. kötet, 363–364. p.
- TÁLASI I. 1979–1980 Tálasi István: Néprajzi életünk kibontakozása. In: Tálasi István: Néprajzi Tanulmányok, írások I. Dissertationes Ethnographicae III–IV. Bp. 1979–1980. 51–102. p.
- TANTERV ÉS UTASÍTÁS, 1905 Tanterv és utasítás az elemi népiskolák számára. Budapest, 1905.
- TARABA M. 1989 Taraba Mária: Szaniszló Albert. In: Magyar Agrártörténeti Életrajzok R–Zs. Szerk.: Dr. Für Lajos és Dr. Pintér Sándor. Budapest, 1989. 301–304. p.
- TELEKI J. 1930 Teleki (Skrabák) János: A gyümölcsfamagvak vetése vagy rakása. *Borászati Lapok*. 62. évf., 1930. 41. szám, 350. p.
- TELEKI J. 1931a Teleki János: Miként és milyen gyümölcsfaneveket lehet dugványokról sikeresen szaporítani? *Borászati Lapok*. 63. évf., 1931. 9. szám, 58–59. p.
- TELEKI J. 1931b Teleki János: Miként kell a gyümölcsfacsomókat gyökérsarjakról szaporítani? *Borászati Lapok*. LXIII. évf., 1931, 11. szám, 73. p.
- TELEKI J. 1931c Teleki János: Miként kell a gyümölcsfacsomókat földdeli feltöltés által szaporítani? *Borászati Lapok*. 63. évf., 16. szám, 1931, 119–121. p.
- TELEKI J. 1931d Teleki János: Milyen gyümölcsfaneveket lehet bujtásról szaporítani? *Borászati Lapok*. 63. évf., 1931, 25. szám, 188–189. p.
- T. G. 1932 T. G.: Orbai almát... *Kertészet*. VI. évf., 1932, 9. szám, 173.

-
- TOLNAY G. 2001 Tolnay Gábor: Dörgő Dániel leírása Bánréve pusztáról. (Forrásközlés). *Tisicum*. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok évkönyve. XII. kötet. Szerk.: H. Bathó Edit, Kertész Róbert, Tolnay Gábor, Vadász István. Szolnok, Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága. 2001. 405–412. p.
http://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_JNSZ_Evkonyv_2001/?pg=406&layout=s&query=SZO%3D%28Tolnay%29
- TOLNAY G. 2012 Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése I. kötet: 1873. június 9.–1978. augusztus. 4. Szerk. jegyz. és bev. ell.: Tolnay Gábor. Verseghy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 2012. Online.
http://vfe.vfmk.hu/00000185/bereczki_mate-dorgo_daniel_1.pdf
- TOLNAY G. 2012a Tolnay Gábor: Bevezetés. In: Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése I. kötet: 1873. június 9.–1978. augusztus. 4. (Szerk. jegyz. és bev. ell.: Tolnay Gábor.) Verseghy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 2012. Online.
http://vfe.vfmk.hu/00000185/bereczki_mate-dorgo_daniel_1.pdf
- TOLNAY G. 2012–2018 Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése. Szerk. Tolnay Gábor. A levelezésben szereplő gyümölcsfajták. Melléklet a Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése I–VII. című forráskiadványhoz. (Szerk. Takáts Rózsa). Verseghy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok. Online
http://vfe.vfmk.hu/00000185/bereczki_mate-dorgo_daniel_1_gyumolcsfajtak.pdf
- TOLNAY G. 2013 Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése. II. kötet. 1878. augusztus 19.–1881. december 25. Szerk. jegyz. és bev. ell.: Tolnay Gábor. Verseghy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 2013. Online
http://vfe.vfmk.hu/00000185/bereczki_mate-dorgo_daniel_2.pdf
- TOLNAY G. 2013a Tolnay Gábor: Bevezetés a levelezés II. kötetéhez. In: Bereczki Máté és Dörgő Dániel levelezése. II. kötet. 1878. augusztus 19.–1881.

- december 25. (Szerk. jegyz. és bev. ell.: Tolnay Gábor.) Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 2013. 10–18. p. Online
http://vfeke.vfmk.hu/00000185/bereczki_mate-dorgo_daniel_2.pdf
- TOLNAY G. 2014 Berczki Máté és Dörgő Dániel levelezése. III. kötet. 1882. január 7.–1883. december 27. Szerk. jegyz. és bev. ell.: Tolnay Gábor. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok. 2014. Online
http://vfeke.vfmk.hu/00000185/bereczki_mate-dorgo_daniel_3.pdf
- TOLNAY G. 2014a Berczki Máté és Dörgő Dániel levelezése. IV. kötet. 1884. január 15.–1884. december 25. Szerk. jegyz. és bev. ell.: Tolnay Gábor. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 2014. Online
http://vfeke.vfmk.hu/00000185/bereczki_mate-dorgo_daniel_4.pdf
- TOLNAY G. 2015 Dr. Tolnay Gábor: Berczki Máté és gyümölcsöskertje. – Kézirat, megjelenés alatt: *Agrártörténeti Szemle*. [2015]
- TÓTH J. 2007 Tóth József: Ősi épített tájak a Kárpát-medencében. A FRIG kiadó. (Bp). 2007.
- TÓTH L. 1897 Tóth Lajos: Az Orbai alma. *Gyümölcskertész*. VII. évf., 1897. szám nélkül, 228–230. p.
- TÓTH M. 1997 Dr. G. Tóth Magdolna (szerk.): Gyümölcsészet. Nyíregyháza, 1997. 445 p. [Alma, cseresznye, meggy: Dr. G. Tóth Magdolna; Körte: Dr. Göndör Józsefné; Szilva: Dr Szabó Zoltán]
<http://hu.scribd.com/doc/122138592/gyumolcsesz>
- TÓTH M. 2005 Tóth Magdolna: Exploring and preserving old apple cultivars of the Carpathian basin. *International Journal of Horticultural Science*. XI. kötet, 2005. 3. szám, 9–13. p.
- TÓTH M. 2013 Tóth Magdolna: Régi gyümölcsfajták szerepe a modern gyümölcsészetben. In: Berczki Máté és Dörgő Dániel levelezése. II. kötet. 1878. augusztus 19.–1881. december 25. Szerk. jegyz.

- és bev. ell.: Tolnay Gábor. Verseghegy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Szolnok, 2013. 19–48. p.
http://vfeke.vfmk.hu/00000185/bereczki_mate-dorgo_daniel_2.pdf
- TÓTFALUSI I. 1998 Tótfalusi István: Ki kicsoda az antik mítoszokban. Anno Kiadó, 2. bőv. kiadás. Budapest, 1998.
- TÖRÖK I. 1877 Török István: S.[alamon] J.[ózsef] önéletrajza. Erdélyi Protestáns Közlöny. Szerk. Szász Gerő, majd 1877-től kezdve Szász Domokos. 1877.
- TÖRS K. 1885 Törs Kálmán: Bereczki Máté és gyümölcsészetünk. Vasárnapi Újság, 1885. (22. évf.) 15. sz. (ápr. 12.)
<http://epa.oszk.hu/00000/00030/01623/pdf/01623.pdf>
- TRIER, J. 1963 Trier, Jost: Venus. Etymologien um das Futterlaub. Köln–Graz. 1963.
- TURÁNYI K. 1958 Turányi Kornél (szerk.): Mezőgazdasági szakfolyóirataink bibliográfiája I. 1796–1899. Mezőgazdasági Kiadó, Bp. 1958. /Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtárának kiadványai, IV. sorozat. A kutatás és tájékoztatás segédkönyvei 3./ 116 p.
http://www.mezogazdasagikonyvtar.hu/assets/digitarchiv/Mezogazdasagi-szakfolyoirataink-bibliografijaja-1_TURANYI_1958_OCR.pdf
- TUSNÁDI ÉLTHES GY. 1942 Tusnádi Élthes Gyula: A csíki gyümölcs-termelés. Észrevételek Szőke Mihály cikkére. Csíki Lapok. LIV. évf., 1942. 41. szám, 1. p.
- TÜDÖS S. K. 2009 Tüdös S. Kinga: Kézdiszentlélek és környéke az oklevelek tükrében. In. BORCSA János (szerk.): Kézdiszentléleki breviárium. Ambrózia Pharm Kft., Kézdivásárhely, 2009, 43–118. p.
- UDVARI I. – VIGA GY. 1998 Udvari István – Viga Gyula: Sztripszky Hiador és négy levele Herman Ottóhoz. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 38. évf. Miskolc, 1998. 1299–1314. p.

-
- UDVARY Á. 1987 Udvary Ágnes: Glocker Károly (1809–1879). In: Magyar agrártörténeti életrajzok. A–H. Bp., 1987. Magyar Mezőgazdasági Múzeum. 645–648. p.
- ÚJ ÉLETRAJZI + kötetszám Új magyar életrajzi lexikon. I–VI. kötet. Főszerk. Markó László. Bp., Kiad. Magyar Könyvklub, Helikon Kiadó, 2001 – 2007.
- ÚJ IDŐK + kötetszám Új idők lexikona. I–XXIV. kötet. Bp., Singer és Wolfner Irodalmi Intézet. 1936 – 1942.
- ÚJ IRODALMI + kötetszám Új magyar irodalmi lexikon. I–III. kötet. Főszerk: Péter László. Bp., Akadémiai Kiadó. 1994. 2332 p.
- ÚJVÁRI E. 2005 Újvári Edit: Fűzfa. [Szócikk.] In. Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából. Szerk. Pál József – Újvári Edit. Balassi Kiadó, Budapest, 1997. 533 p. [Második kiadás: 2002.; Harmadik kiadás 2005.; CD-Rom 2004.; Online 2005.] 166. p.
http://www.balassikiado.hu/BB/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm
- ULRICH, R. S. 1993 Ulrich, Roger, S.: Biophilia, biophobia, and natural landscapes. In: Kellert, Stephen R. – Wilson, Edward, O. (szerk.): The biophilia hypothesis. Island Press, Washington DC, 1993.
- AZ ÜSTÖKÖS Az Üstökös. Humoristicus hetilap. Szerk. Jókai Mór. – 1. évf. 1. sz. (1858. aug. 21.) – 61. évf. 45. sz. (1918. nov. 12.). – Pest, Kiad. Jókai Mór, 1858–1918.
Előzménye: *Urambátyám*. – Melléklete: Üstökös naptára; Móka-naptár; Mújkosék naptára az ... évre.
- VARGA A. 2010 Varga Anna: Egy felhagyott bakonyi fás legelő tájtörténete és faállomány-szerkezete, MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet. Vácrátót. 2010. Diplomamunka. (Kézirat)
- VARGA GY. 1993 Varga Gyula: A népi táplálkozás Hajdú-Bihar megyében a XX. század első felében. In: A

- Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Közleményei
52. szám, Debrecen, 1993. 225 p.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_HAJB_Hbmmk_52/?pg=0&layout=s
- VASÁRNAPI ÚJSÁG
Vasárnapi Újság. Fel. szerk. és alap. Pákh Albert. 1854. 1. sz. (márc. 5.) – 68. évf. 24. sz. (1921. dec. 25.). Pest [Budapest], Landerer és Heckenast, 1854–1921.
[Szépirodalmi és ismeretterjesztő hetilap.]
Szerkesztette: Nagy Miklós [szerk. 1867–1905],
Hoitsy Pál [szerk. 1905–1921]. Főmunkatárs:
Jókai Mór (1854–1863) , Mikszáth Kálmán (1847–1910), író, újságíró, szerkesztő (1902–1910). - Szünetelt: 66. évf. 27. sz. (1919. júl. 6.) – 66. évf. 28. sz. (1919. okt. 19.) között.
<http://epa.oszk.hu/html/vgi/boritolapuj.phtml?id=30>
- VENCZEL M. 2000
Venczel Márton: A barna varangy. *Erdélyi Nimród*. Főszerk. Szabó Attila. Kiad. AVES Alapítvány, Székelyudvarhely – Online természetbarát magazin. 2000. május [Megtekintve 2015]
<http://erdelyinimrod.ro/html/archivum/147>
- V. GÓZ G. 1988
V[itkayné] Góz Gabriella: Jablonowski József. In.: Magyar Agrártörténeti Életrajzok, I–P. Szerk.: Dr. Für Lajos és Dr. Pintér János. Budapest, 1988.
- VIGA GY. 1965
Viga Gyula: A gyümölcs a népi árucserében. In: A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai 18. Miskolc, 1965. 179–194. p.
- VIGA GY. társszerző 1998
Lásd UDVARI I. – VIGA GY. 1998
- VITOS M. 2003
Vitos Mózes: Csikmegyei füzetek. Adatok Csikmegye leírásához és történetéhez. II. kötet. Utánnnyomás: Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2003. 567 p. Utánnnyomás I. kötet, Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda 2002.
Eredeti: I–III. rész, Csíkszereda, 1897–1902. [Kájoni János megyei Könyvtár, Csíkszereda digitalizálása.]
<http://mek.oszk.hu/10200/10282/#>

VILÁGIRODALMI + kötettség	Világirodalmi lexikon. I–XIX. kötet. Szerk. Király István és Szerdahelyi István. Bp., Akadémiai Kiadó. 1970–1996.
VILLÁSI P. 1879	Villási Pál (ford. és szerk.): A gyümölcs-tenyésztés tana. Lásd LUCAS, E.
VILLÁSI P. 1882	Villási Pál: Tamássy Károly. <i>Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetek</i> . 1882.
VIRÁG ZS. 2009	Virág Zsolt: Magyar kastélylexikon. 10. Békés megye kastélyai és kúriái. Bp., Fo-Rom Invest Kft., 2009. 496 p.
WILSON, E. O. 1984	Wilson, Edward Osborne: <i>Biophilia</i> . Harvard University Press, Cambridge, 1984. 157 p.
WINKEL, G. 1985	Winkel, Gerhard: <i>Das Schulgarten-Handbuch</i> . Friedrich Keller Verlag. 1985.
WINKEL, G. 1993	Winkel, Gerhard: Iskolakert–tankert. Ford. Mócsényi Mihályné. Mezőgazda Kiadó. Budapest, 1993. 295 p.
ZILÁHI L. 2004	Zilahi Lajos: Helyzetkép a biharugrai tájszavak állapotáról. <i>Magyar Nyelvőr</i> . 2004. (128. évf.) 2. szám. Nép és nyelv rovat. 166–179. p. http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1282/128205.pdf

MÉRTÉKEK

AKÓ = urna, tinna, Eimer. Dongás faedény. kezdetben híg és száraz űrmérték. A 13. század során megszűnik gabonamérték lenni. Bormértékként a metrikus rendszer bevezetéséig élt. Erdély kivételével országos mérték. 1593 – 1874 között: 1 pozsonyi akó = 64 pozsonyi híg icce = 53,72 liter.⁷⁷² Mezőtúron a pesti akót használták, amelynek metrikus értéke 53,72 liter volt.

CZOLL = Lásd **HÜVELYK**!

FONT = Mezőtúron ebben az időben a debreceni fontot használták, amelyen súlya 0,4675 kg volt. Így ebben az esetben Dörgő Dániel súlygyarapodása 11 kg 69 dkg volt.⁷⁷³ Régi font. Mezőtúron a 20. század elején az erdélyi fontot használták, amelynek metrikus értéke 0,4489 kg volt. Így a súly 105,5 kg-ot tett ki.

HOLD = ebben az időben a földtulajdonosok 1200 négyszögöles ú.n. kis vagy magyar holdakban számolták földbirtokaikat Mezőtúron. Egy magyar hold = 1200 négyszögöl = 4315,5 m² (legtöbbször csak szántóföldre használták.) A kis hold kifejezést főként a Felvidéken és Dunántúlon még kisebb egységre használták. (1000 négyszögöl = 3586,25 m²)

HÜVELYK = Római-európai előzménnyel minden homidikus (emberi testből származtatott) mértékrendszer első gyakorlati tagja. (Latin szótárban: *pollex*, *digitus*, német szótárban: *Zoll*, *Daumen*, *Daumenbreit*. Típusa szerint természetes: az emberi testből származó mérték. Jele: ". Alkalmazási területe a legáltalánosabb, majd mindig más mértékegység kiegészítésére használták. Általában 1/12 láb, metrikus nagysága 2 – 3 cm között változott. Alegységei: bányahüvelyk (2,798 cm); bécsi hüvelyk (2,634 cm); erdélyi hüvelyk (2,591 cm); erődítményhüvelyk (2,701 cm); királyi hüvelyk (2,605 cm); mérnöki hüvelyk (1,896 cm); pozsonyi hüvelyk (3,18 cm).⁷⁷⁴

KÖBÖL = 1813 – 1874 között: 1 köböl = 2 pozsonyi mérő = 148 icce = 124,16 liter, illetve 93,12 kg.⁷⁷⁵ Mezőtúron ekkor használatos mérőegység a köböl (pozsonyi mérő) volt, amely 62,5 liter űrtartalmú volt. Ez megfelelt búzából 50,3 kg-nak. Tehát a 60 kh gyenge termése 37 mázsa 73 kg volt, holdankénti átlag 63 kg.

⁷⁷² BOGDÁN 1991. 147. p

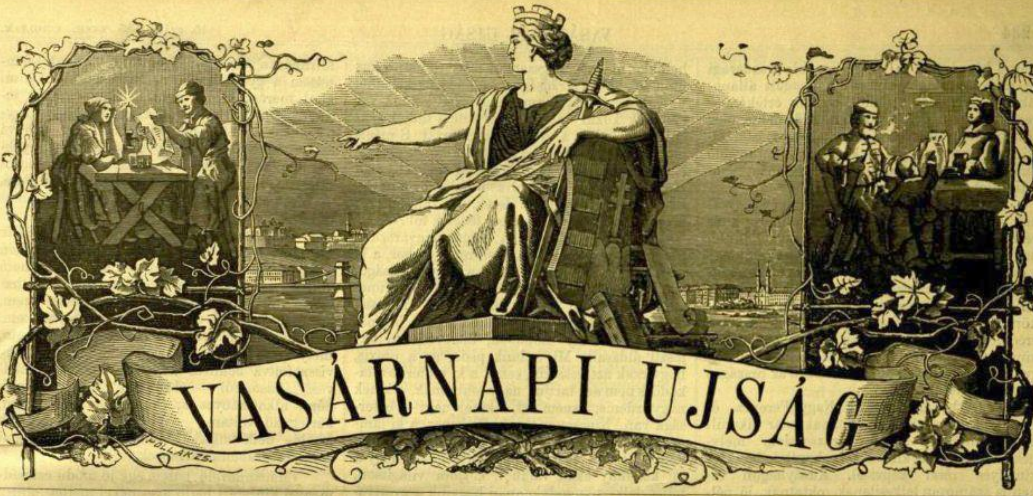
⁷⁷³ BOGDÁN 1991. 445. p

⁷⁷⁴ BOGDÁN 1990. 141-144. p.

⁷⁷⁵ BODOKI FODOR 1991: 1978. 24. p. és BOGDÁN 1991. 343-344. p

LÁB = régi magyar hosszúság-mértékegység, amely 0,316081 és 0,2979 m között tájegységenként váltakozott. Jele: '. Mezőtúron ebben az időben 0,32 m volt az átváltás egysége

VÉKA = (modius, quartale) Dongás faedény. Erdélyben, a Tiszaáton, a Partiumban használták. Innen került Mezőtúrra is. 1823-ig = 16 erdélyi kupa = 21,8 liter = 16,35 kg, azután 29,70 liter = 28,28 kg (A kg a búza súlyát jelenti.) Mezőtúron a pozsonyi véka élt, amely szerint 1814 – 1874 között: 1 pozsonyi véka 31,04 liter, illetve 23,28 kb búza volt. Az icce: 15,52 liter volt.

15-İK SZÁM. 1885.
BUDAPEST, ÁPRILIS 12.
XXXII. ÉVFOLYAM.

Előfizetési feltételek: VASÁRNAPI ÚJSÁG és 1 egész évre 12 ft
POLITIKAI ÚJDONSÁGOK együtt: 1 táblára --- 6 *
Össz. a VASÁRNAPI ÚJSÁG: 1 egész évre 8 ft
1 táblára --- 4 *
Össz. a POLITIKAI ÚJDONSÁGOK: 1 egész évre 6 ft
1 táblára --- 3 *
Külföldi előfizetőknek a postai társaság megfizetéséről viteldőj is csatolandó.

BERECZKI MÁTÉ ÉS GYÜMÖLCSÉSZETÜNK.

Pán év előtt volt alkalmam találkozni egy idevetődött jóra való yankevel. Bámulnom kellett azt a lelkesedést, melylyel hazája viszonyairól s kiválóbb embereiről beszélt. De nem kevéssé voltam meglepetve, midőn azt hallám tőle, hogy Észak-Amerika nagy férfiai között, kik hazájukat halálra kötelezték, ő mindjárt Washington után teszi — Wilder tábornagyt.

— Wilder tábornagy! No ez bizonyosan valami nagy hadvezér lehet, a ki döntő csatákat nyert s óriási területeket hódított meg a civilizációnak. Hogy van az, hogy mi erről sem a történelmi munkákból, sem a politikai lapokból semmit sem tudunk? Én legalább most hallom ezt a nevet legelőször, pedig mondhatom, hogy ugyancsak szorgalmas újságolvasó vagyok vagy huszonöt év óta.

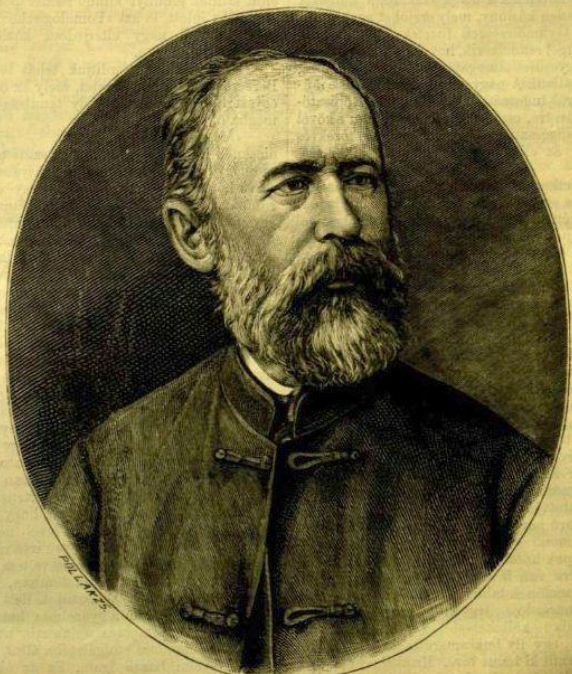
— Igaza van, uram, — válaszolt az én amerikaiam, — Wilder tábornagy csakugyan olyan hadvezér, a ki döntő csatákat nyert s óriási területeket hódított meg a civilizációnak. De azon nem esodálkozom, hogy ön ezekről nem olvasott. Az önök történelmi könyvei és politikai hírlapjai csak az olyan győzedelmeket és hódításokat érdemesítik becses figyelemükre, melyek tömérdek véráldozatba kerülnek s melyeket sok ezer meg ezer ember élete árán kell megvásárolni. Wilder tábornagy katona ugyan, de az ő diadalainak az a «nagy hibája» van, — már önök szerint, — hogy egy lövet porba, egy csepp embervérbe sem kerültek. Röviden, Wilder tábornagy Észak-Amerika összes gazdasági egyesületeinek a főelnöke, kinek előlulése alatt 52 elnök, az Unio minden államából egy-egy, tanácskozik, s a kinek vezetése alatt Észak-Amerika már megverte az egész ó-világot a gabnatermelés terén, s a ki most abban fáradozik, hogy a gyümölcstermelés terén is megverje. Nálunk már senki sem kételkedik, hogy ez a második nagy diadal is bekövetkezik, s hogy a gyümölcstermelés, melynek értéke már ma is kiteszi a gabnatermelés értékének felét, — rövid időn annyi jövedelmet hozand, mely meg fogja közelíteni azt, a mit a gabnatermelésből beveszünk. Pedig az szép kis summa ám!

... Sokszor jutott eszembe ez a beszélgetés azóta. Hiszen a mi kis hazánkat maga a jó Isten

is gyümölcsös kertek rendezte be, körülvetve olyan kerítéssel, melyen megtörik az észak fagyasztó szele, helyezett bele domboldokat, védett völgyeket, melyeknek áldott földjében a madár által véletlenül elejtett mag is terebélyes fává növekszik, ellátta csergő patakokkal, méltóságos nyugalomban alá hömpölygő folyó vizekkel, melyek föloldva szállítják a tápláló anyagot a fák gyökerehez, és adott oly éghajlatot, mely alatt oly széppé, izlettessé fejlődik a mérsékelt égöv valamennyi gyümölcsfaja, mint sehol egyebütt széles e világon.

Hogy lehet hát mégis, hogy mi a természet ujmutatását számba se véve, még most is, mikor gabnatermelésünket, melyre mezőgazdaságunk csaknem kizárólag fektette van, többé semmi módon el nem hárítható módon katasztrófa fenyegeti, midőn szőlőhegyeinket elpusztítással fenyegeti a fillokszera, — nem gondolkozunk komolyan a veszély enyhítésének, kárunk pótlásának módjai felől, melyek között a rendszeres gyümölcstermelés és értékesítés oly kiválóan alkalmasnak kínálkozik, hanem hagyjuk ezt egyesek magán passziójának, melynek a közérdek hasznát alig veszi, s mely mellett az e téren tett dicéretes kezdemény is rendesen abba marad annak halálával, a kinek a gyümölcstermelés szenvedélye volt?

Hát oly gazdag ország ez a mienk, olyan bőségek jövedelmi forrásai, oly nagy a jólét

BERECZKI MÁTÉ.

A levelezés 5. kötete elé bekötött Vasárnapi Újság száma Törs Kálmán Bereczki Mátéről írt cikkével 1.

még a köznépből is, hogy egy oly gazdasági ág, melynek termelése mai elhanyagolt állapotban is meghaladja eladott borunk értékét, — veszendőnek hagyassék s nem érdemelne meg erőteljesebb fölkarolást, mely az egymástól elszigetelt buggó, de így csaknem teljesen meddő törekvéseket tervszerű egészbe foglalná s a nemzeti jólét előkelő tényezőjévé tenné?

Igy, a hogy most vagyunk, számos egyesnek jobb sorsra érdemes buzgalma merül ki és vérzik el a kísérletezésben. Mert nem kell hinni, hogy minékünk nincsenek oly férfaink, kik egy ezelő szöveghez lelkes s az egész országban elágazó szervezet élén ne volnának képesek oly eredményeket érni el, melyek a mi körülményeinkhez viszonyítva akár az amerikai eredményekkel is arányosak lehetnének s hogy a kinek egy kis földje van, a bele ültetett néhány gyümölcsfa terméséből kifizethetné az országos adóját legalább.

Erdélyből Bodor Pál, Nagy Ferencz, és más lelkes férfiak buzgalmának már sikerült oly gyümölcsös kertet várakozniok, melynek jövedelme a kis ország bevételeiben tekintélyes részt képvisel. Királyhágón innen is számosan lelkesednek, oktatnak, jó példával járnak elől, toboroznak Pomona zászlója alá híveket s egy Urbánek, Bazsalicza, Gloekner, Entz Ferencz, stb. sokat lendítettek a gyümölcsészet terén a magok idejében, — de irodalmi hagyatékukon kívül mi maradt meg összes alkotásaikból? Ki vette át utánok a halálukkal felbeszakadt fonalat?

Ott, a hol ők elhagyták, senki nem folytatta, mindenki újra kezdte egész elejétől. És ezek a lelkes férfiak oda szentelik életüket a szép és nemes földadatnak, — de hol a megnyugvás, hogy az ő alkotásuk is eszoka nem marad s lesz majd, a ki fáradozásaikat megérti, méltányolni tudja, meg gyűjtötte tapasztalataikat, szerzett ismereteiket magáévá teszi s munkájukat folytatva, a nemzet közkincsévé tenni iparkodik.

Villási Pál tanár a kesztelyi gazdasági akademián, az öreg Balogh Ágost kanonok Kecskőzön Trencsenygyében, Benosik György Csabajon, Tamásy Károly Debreczenben, Mednyánszky Sándor Medven, ifj. Tarnay Márton Retszilason, Teleki János P.-O.-Zsákon, Molnár István a budai vinczellérképezde igazgatója s még számosan buggón fáradoznak, hogy a gyümölcsstermesztés iránti kedvet irodalmilag is élezzék. De mindenki a maga szakállára dolgozik s az egyeden külön, mely erejüket egybegyűjtene, a „Gyümölcsészeti füzetek”, oly csekély közönséggel rendelkezik, hogy még az ország gazdasági egyesület támogatása mellett is alig-alig bír fennállni. A nagy publikum alig vesz tudomást, de ők azért belső ösztönüket követve, csak görgetik a Sysiphus követét s nem csüggeszti az, hogy a becsületes törekvés jutalma, az elismerés oly fukarul jut ki számukra.

A lelkes kis tábor egyhangulag, hazánkban ritka egyértelműséggel azt a ferfit ismeri el vezérének, kinek arcképe az alkalommal bemutatjuk. A „figulus figulum odit” lábrakapott elve ő vele szemben elveszté érvényét, mindenki föltétlenül hódol tekintélyének, melyet alapos tanulmány, lelkiismeretes buvárlat és szakadatlan munka alapított meg számára.

Bereczki Máté elsősegét a hazai gyümölcsészet terén elvitatni senkinek eszébe még eddig nem jutott s az e tudományággal foglalkozók phaenomenális tehetségnek ismerik el, s több mint két évtized óta ő a legfőbb forum appellaratorum a szakmájába vágó vitás kérdésekben. Ugy a gyakorlat, mint az elmélet terén a természet útkaiba melyen beható tudományos készültséggel műveli a pomológiát s oly viszonyosságok között, melyek kisebb lelki erejű embert számtalanszor elriasztottak volna elzárjától, el választott hivatásának.

Uttörő nagy munkája, a már három vasokotetre menő „Gyümölcsészeti vázlatok”, melyet e lapok hasábjain már több ízben említettünk, arra van hivatva, hogy a magyar gyümöstermelőknek bibliája, eljárásában utmutatója, tanácsadója legyen s megkímélje sok haszontalan költögetéstől s kísérletezéstől, melynek egy ily lelkiismeretes kalauz nélkül okvetlenül ki lenne téve. Munkája nem csak irodalmilag és szaktudományilag nagy becsű, de egyáltalán valóságos jótétemény, mely általa a közjó oltárára letéve, mindenki számára oly ismereteket tesz kinek-kinek könnyen hozzáfér-

hetőkké, melyek megszerzése pusztán empirikus uton sok időbe, fáradságba és kiadásba kerülne.

Bereczki Máté ama nagyon ritka magyar emberek közül való, kik egyesíteni tudják magukban a tudóst a gyakorlati férfival. S mégis hányan, de hányan lesznek tán e lapok olvasói között is, a kik így fognak fölkiáltani: „Ki ez a Bereczki Máté? Most olvasom először e nevet. És ha csakugyan olyan derék, jóra való ember: hogyan esik, hogy csak most fedezik föl?”

Ennek is megvan a maga magyarázata. Bereczki Máté pártatlanul szerény ember, a ki irtózik a zajos élettől, kerüli a nagy társaságokat, a hol feltűnhetne s a hol okvetlenül ünnepelek, lelkeből gyűlöli mindent, a mi csak távolról is reklámhoz hasonlít s beéri a harmat szerepével, mely esőndben, észrevétlenül terjeszti áldásait. Mi nálunk pedig az a praxis, hogy csak azt vesszük észre, a ki előtérbe tolakodik s nem azt tartjuk nagy embernek, a kinek nagy érdeme, hanem azt, a kinek nagy — bátorsága van. Nincsen nálunk Diogenes, a ki lámpával keresné „az embert”, s mintha nekünk nem is volna rá oly nagy szükségünk, hogy a mi kis fény akad valahol, közjóra világítson, teljes lelki nyugodalommal hagyjuk a gyertyavilágot a véka alatt.

Ez is speciális magyar divat. Más kultúr-államban olyan tehetségnek, mint a Bereczkié, lehetetlen volna évekig rejtőznie, fölkeresni, fölászni a föld alól s a megillető helyére tenni. Hogy az mennyire igaz, bizonyítja a Bereczki példája maga. A nálunk csak szűkebb körben ismeretes e név Németország gyümölcsészettel foglalkozó széles körében regén a legunnepelebbek között szerepel. A németek meglátták messziről, a mit mi közelről nem tudunk észrevenni s most magam is abban a komikusnak nevezhető, bár viszonyainkat szomorúan jellemző helyzetben vagyok, hogy egy érdemes hazánkfa élettrajzi adatait — német forrásból vagyok kénytelen összeállítani.

Oberdieck, a német gyümölcsészek elhunyt nagy mestere, kivel Bereczki élénk levelezést folytatott, még 1872-ben fölkerette hazánkfiát, ismertette meg őt életének körülményeivel. Az ily érdemes oldalról nyert fölívást az udvariasság megsértése nélkül lehetetlen volt ignorálni s Bereczki közölte végre Oberdieckkel viszonyosságát teljes életének vázlatát egy szerény hangu levélben, mely később Lucas, a két év előtt szintén elhunyt kitűnő német pomologus birtokába jutott, ki azt „Pomologische Monatshefte” című nagy elterjedésű közlönyében 1882-ben közölte.

E folyóiratból fordított tehát le ezuttal Bereczki Máté élettrajtját, mely az ő világos, egyszerű előadásában ép oly tanulságos, mint megható.

„Magyar születés vagyok, — írja Oberdiecknek Bereczki, — 1824-ben születtem Nógrádmegyén Romhány községében. Atyám szegény sorsú kőfaragómester volt. Tizenegy éves koromban beadott a falusi iskolába, honnan már egy év múlva Vácra küldött a gimnáziumba, de itt csak egy évig segített pénzzel. Már a második osztályban jobb módú iskolatársaimmal kellett korrepetálnom, hogy magamat fonthassam. Erre később még nagyobb szükségem volt, midőn Budapestre kerültem, hol a jog- s államtudományi szakmát befejeztem.

„Magam szorgalmamból, mester nélkül, sajátítottam el a német és francia nyelvet anyanyira, hogy az e nyelveken írt műveket jól megértem, de nem levén gyakorlatom, egyiket se beszéltem folyékonyan s ha e nyelvek valamelyikén írom kell valamin, előbb anyanyelvemen kell föltennem a fogalmazványt s úgy fordítanom le németre vagy francziára. Biztos is vagyok benne, hogy fordításom tele van hibával, de hiszem, hogy azért mégis megértetek.

(Lucas e pontnál megjegyzi, hogy a hozzá Bereczkitől érkezett számos levél nem csak igen érthetőleg, de szépen is van írva németül.)

„1848-9-ben tényleges részt vettem a hazám szabadságáért vívott forradalomban, a miért aztán hét esztendőn keresztül kellett bujdosnom és lappangnom a győzelmes hatalom üldözése elől. Az általános amnesztia után nem kívántam e hatalom szolgálatába állni, nem engedtek elveim, hazafiásom. Ez az oka, hogy anyagi helyzetem olyan szerény, hogy ma is csak magántanítással kell magamat fonthatnom.

„A természetből költői hajlamokkal levén

fölruházva, kora ifjúságomtól oly annak tekintettem a gyümölcsfák nemesítését, mint a mi által merész kézzel nyul belé az ember a teremtes munkájába, tehát valami szentnek, nagy-nak. Önkénytelen bolyongásom alatt, a hová csak sorsom vetett, mindenütt nemesítvényekkel jöltem utamat. A hol csak egy vadonczot találtam, nem kértem én, Péteré e vagy Pálé, — bejöttam a vidéken ismert valamely nemes fajjal.

„Ha aztán hébe-hóba valamely nemesebb faj leírását olvastam gazdasági közlönyeinkben — gyümölcsészeti folyóiratunk akkor még nem volt, — azonnal megrendeltem, mert előlathatlan volt bennem a vágy, hogy megszerzzem, tanulmányozzam s ha bevált, elterjeszszem. Csakhogy e forró vágyam beteljesítését balsorsom, mely hánytatott, sok ideig nem engedte s így visszafojta bennem akkorára nőtt, hogy kedvező állásomtól — (1860-ban, mikor nálunk némi alkotmányos szellő kezdett lengedezni, körjegyző voltam.) — megváltam, mivel a sok írkálás nem engedett annyi időt, hogy némi kertészkedésben üdülhessek.

„Magánnevelő lettem egy jó módú esanád-megyei kincstári bérlo gyermekét mellett, khez tíz évre szerződtem. Szerződési időm ép ez évben (1872) jár le.

„Itt vette kezdetét az én gyümölcsészeti működésem; itt, a hol megőrközésem idején csak néhány beteg meggy- és ákácza állt, mintegy négy magyar holdnyi gyümölcsösöt rendeztem be, a hol most ezernél több tő áll, valamennyi a sajátkezű nemesitésem a legkülönbözőbb fajokból.

„Midőn hozzá fogtam kertem alakításához, hogy magamnak minél előbb gyümölcsészeti ismereteket szerzzek, kérve kértem legjobb hírből álló akkori pomologusainkat, kildjenek számomra hiteles ojtóvesszőket s nevezzenek meg a külföldi irodalomból néhány kiválóbb gyümölcsészeti munkát. Egyik nem is felelt esengésre, a másáknak vesszői, mint később kiderült, nem voltak hitelesek. Távolságtól csak a véletlennek köszönhetem, hogy hazai pomologusaink közönye mellett választott szakmában kisebb tágból látkörre szert tennem sikerült.

„Tagja lettem a világhírű belga Van Mons-társulatnak s onnan 40 jó gyümölcsfajt hozattam; de nem azt kildtek, a mit rendelttem, hanem új, ismeretlen fajokat. Oda lett bizalmam e társulathoz is. Van Mons áldott emléke iránti kegyelethöl tagja maradtam ugyan, ojtóvesszőt azonban onnan nem hozattam többé.

„Majd a német gyümölcsészegyletnek lettem tagja s itt végre fölálltam, a mit eddig epdve, de hiába kerestem: eljutottam az isteni pomologia kiapadhatatlan kútjéhez.

„Lassanként megszerztem a német pomologiai irodalom szellemi kincseinek gyűjteményét is, s néhány év óta magam is napszámoskodom hazánk gyümölcsészeti irodalma körül. Fájdalom, még most csaknem egyszám. Idősebb pomologusaink elmúltak, elpihentek.”

Igy szolt a Bereczki levele.

Midőn Sármezey Antal házánál, kinek gyermekei mellett Bereczki Máté nevelősködött, a szerződésileg kikötött tíz esztendő letelt, a derék hazafi, kinek elég alkalma volt megismerni a lelkiismeretes, alapos képzettségű s szerény és megnyerő modoru tudós egész lelkületét és jellegét s méltányolni tudta üdvös törekvéseit, — nem kívánta többé elbocsátani házától, hanem kezére járt, hogy tovább is nemes szenvedélynek elhessen, melyről belátta, hogy annak becsét előbb-utóbb a haza is észreveszi s javára fordítja.

Igy maradt meg Bereczki Máté továbbra is Mező-Kovácskúszán, a világtól visszavonulva s csendes remeteségében minden idejét és erejét a gyümölcsészetnek szentelve buggón, lelkiismeretesen, jutalmat nem várva, áldozatot nem kímélve, fáradságot nem ismerve. Ma már a kert közel hat hold terjedelmű, tele ültetve mintegy 3000 gyümölcsfával, melyeket mind saját kezével ojtott, Európa legtekintélyesebb gyümölcsészeitől, leghitelesebb helyeiről, Reulingenből Lucastól, Plantierestől a Simon-Louis-testvérektől, Oberdiecktől stb. hozatta meg a nemes vesszőket s részeit önálló anyafák, részeit oly próbafák segítségével, melyeknek ágain több faj van bejotva, alakítva oly kísérleti telepet, melyhez, ha a fajok sokaságára nézve van

is, de hitelességére egy sines fogható egész Európában.

A mező kovásházi gyümölcsfatelep egyik specialitása, büszkesége hazánkban, melynek a külföldön is nagy híre van s melyről Villási Pál azt állítja, hogy Oberdieck halála óta az egyetlen hiteles gyümölcsészeti telep világrészünkön. Gyümölcsfaiskola-tulajdonosaink, kik a csemeték eladás ezelőjéből nevelik, nem keresnek jobb ajánló levelet üzletüknek, mintha katalógusaira rá nyomtatják, hogy ojtó vesszőket Bereczki Mátéről szereztek. Bármilyen idegen firma nem lenne ily nyomatékos.

Es ezt mind egy magán ember, egy szegény nevelő alkotta meg, minden idegen segítség nélkül, egyedül nemes szenvedélytől ösztönözötten, önzetlenül, kilátás nélkül fáradozásai méltó jutalmára. Megalkotta azokkal a szerszámokkal, melyekkel igénytelen állásban rendelkezhetett, abból a néhány garasból, melyet magán lezárókat kapott fizetéséből megtakarított. És a mi leginkább szól önzetlenségéről, megalkotta egy olyan helyen, mely nem volt az ő tulajdona, hanem hasznosra adta kintestári birtok, a hol minden pillanatban ki lehetett téve annak, hogy akár a bérletben, akár a kormányban történhet változás az ő évek hosszú során keresztül lelkiismeretes gondallal végzett alkotását egy percz alatt semmivé teheti.

Es megalkotta páratlan telepét olyan helyen, a mely a gyümölcsstermesztésre a képzelhető legkedvezőtlenebb s a hol a gyümölcsésznek a talaj, az ég, a természet minden csapásával kell elkeseredett harcra kényszerülnie. A televényes, könnyen kiszáradó talajban néha a földszine fölé verődik föl a talajvíz, máskor meg a szárazságtól fölrepedez a föld, hogy bele lehet lábal süppedni hasádkába. A sík alföldön, hol se hegy, se erdő, szabadon száguldanak a szelek, a fát gyökereiben megszakgatják, ágait összetördelik, gyümölcsét meg zöld korában leverik. A már kora tavasszal beköszöntő hősséggel megjelennek a kártevő férgek milliói, a lepkecsaládok nem csak a rügyet és kőtűdőt apró gyümölcsöt, de a fák leveleit is. A mi gyümölcs mégis megmarad, az az afrikai forróságban sietve, kényszerülve érkezik s egész finomságát ki nem fejtheti. Néha a forró nap után beáll éjjel a hideg, mely fagyot hoz magával s már két ízben érte a gyümölcsöt oly csapás, mely a benne főlhalmozott gyümölcsészeti csíkszemeket és a ráfordított munka eredményét csökken egészen semmivé teheti.

S mindez a buzgó, csüggedetlen embert nem fárasztotta ki. Ujra meg újra hozzá fogott, hogy helyrehozza a veszteségeit s hogy fölépítse, a mit ő az ő kegyes istennője, Pomona templomának a neve.

Mit lehetett volna tenni egy ily akarattal, egy ily esodlatos igyzeretettel és lelkiismeretességgel egy olyan országban, a hol az ilyenek méltánylására nem hiányzik minden eszköz s a hol kormány és társadalom vetekedve sietne hátsókat nyitni és segítséget nyújtani a hasonló közönségre törekvésnek! Itt minálunk? A beavattak kisdob táborán kívül ki vesz Bereczki Máté törekvéséről tudomást, ki tesz csak egy szalmaszálat is keresztül azért, hogy ezelőjében, — melyek pedig bizony a hazának valának javára — elősegítse? A kormány, melynek kötelessége volna a magánzorgalom és szakismeret egy ily páratlan alkotását, új jövedelmi forrásokat nyitó emeletét, — mely máskülönben a pusztulásnak nézandó elébe, mint sok egyéb drága tulajdonunk, — a nemzet közkincesévé tenni s Bereczki Máté ismereteit a közjóra szűles körben fölhasználni; a kormány még annyit sem tett meg, hogy Bereczkinek díjtalanul engedné át a telepet, melytől Sármezey fizeti a haszonbért, s arra a több oldalról kifejezett engedjen át bérletet nélkül csak három holdat, hogy terjesztésre méltóbbaknak találja, de gyümölcsösében már el nem férő fáját egy-egy önálló fában is elhelyezhetné, — csak hű biztatással felett. Így dobak el nálunk néhány rongy forintért milliókat, — mert kétségtelen az, hogy a mező kovásházi telep, oly kihasználás mellett, a milyet megérdemel, a melyben minden más országban kétségkívül része volna is, — milliókat reprezentálna s az ország egész vidékeire nézve lehetne a jólét forrása.

De hát az emberekbe a jobb belátást nem

oly könnyű beojtani, mint a vad fába a nemes ágat. Azért bánt Bereczki Máté csak úgy marad ön maga erejére utalva s vállán a súlyosodó évekkel, kezében a hosszú póznára akasztott hernyózó ollóval egymagában, segítség nélkül kell bejárnia gyümölcsösét, hogy telidőn enyhén napokon 10—15 ezer szál vesszőt összehőgészsen mindazok számára, kik őt e miatt megkerestek.

Mert neki ezek az ojtóvesszők adják meg a kenyerét. A mit az ojtóvesszők árából bevesz, az az ő egész jövedelme. Maga a gyümölcsész nagy ugyan, de huszonnégy év alatt a kedvezőtlen helyi viszonyok miatt alig kétszer termelt annyit, hogy valami a házi szükségleten fölül is maradt. Kész ojtványokat pedig áruba nem bocsát, ahhoz sem ideje, sem elengedő helye. Egyedül hát azokból az ojtóvesszőkből takarított meg annyit, hogy 1877-ben «Gyümölcsészeti vázlatának» első kötetét a maga költségen kiadhatta. Nehány rendkívül szépen, erőteljes és világos stílussal írott tájékoztató cikkek kívül ama gyümölcsfajoknak adta benne körülményes leírását, melyek nála már bemutatottak termésüket s melyeknek valódiságáról, összevetve azokat a külföldi leírásokkal és képekkel, meggyőződhetett.

Csak hogy távol élvén a fővárostól s nem ismervén a könyvtérzés szokásos módjait, művéről kezdetben alig vett valaki tudomást. Ugy szólnán, csak kéz alatt kezdett terjedezni s évek kellettek hozzá, míg annyit behozott, hogy a bevételből a második kötetet is kiadhatta. Ezt már mindenki sietett megvenni, a ki az elsőnek birtokában volt, úgy hogy a második kötetet már nyomon követhette a harmadik, mely a múlt év végén jelent meg, nem a könyvpiacon, hanem — Mező-Kovásházán, a szerzőnél.

A lehető legteljeskörűbb észlelés és tanulmány alapján 271 körte-, 219 alma- és 107 szilva-faj leírását találjuk e három kötetben, minden egyes fajnak rövid történetével, rangjával, mint csemege-, piacos- és gazdasági gyümölcsnek, érsidejének megjelölésével, külső alakjának, színének, belsejének, ízének, valamint fájának, leveleinek, levél- és virágrügyeinek tüzetes leírásával, hasonneveivel s ama gyümölcsészeti írók megnevezésével, kik szintén leírták, végre alapos tájékoztatással a felől, melyik faj minő alanyon, minő talajban s fekvésben, minő alakra nevelve díszlik legszébben, mennyire termékeny, fája és virága mennyire edzett a fagy ellen, gyümölcsei mennyire állják a szelet, stb.

Bereczkinek a kedvezőtlen fekvésű helyen a természet csapásainak mindenikével meg kellett küzdeni, bőséges alkalma volt alaposan kifürkészhetni fájának minden tulajdonságait, kivált az alföldi viszonyokra való tekintettel s a mely fajok még ő nála is terjesztésre méltóknak bizonyultak, azokat az övéhez hasonló s még inkább az övénél kedvezőbb viszonyok közé csakugyan jó lelekkel ajánlhatja.

A hazai gyümölcsészet e fátáradatlan, lelkes apostolának halála van lekötelve nemzetünk s nem lehet már messze az idő, hogy az ő érdemeinek méltánylására is sor kerül s megadjuk neki az elismerést, hogy a gyümölcsészet tudományos alapon, rendszeres művelésének hazánkban ő uttörő bajnoka volt.

Adja az ég ép erőben, egészségben megérnie azt az időt, a mikor azzal a vigasztaló tudattal hajthatja nyugalomra fejét, hogy egy emberéletet keresztül szeretettel, odaadással, önzetlenül teljesített fáradozása nem volt hiába való, de meg fogja teremni gyümölcsét bőségesen annak a hazának, mely iránt való lángoló szeretetét ő nem szavakban hirdeté, de tetteivel igazolá. Látta maga után fölkelni egész légióját az ifjabb nemzedéknek, mely vezérlete alá sorakozik s a zászlót, melyet ő oly magasan lobogtatott, nem engedi elesni többé, hanem fönttartja és diadalra vezeti.

Ő maga is ebben az ifjú nemzedékben bizik s ha e bizalmát igazolva látja: bőségesen megjutalmazva érezze magát mindenekért.

TÖRS KÁLMÁN.

ÁPRIL.

Öltözik már a tavasz
Zöld selyem ruhába.
Lengő haja napsugár,
Gyors felhő a fátyla.

Ajánkán a szó zene,
Lehe búvós illat,
S ha fölnyitja kék szemét:
Bú sötéte virrad.

Mosolyogva nézdeli
Arzat hajtókörbe,
S pajkosan szór két keze
Virágot a földre.

S a merre csak átulan:
Játszi szellő támad.
Kék ibolya nő nyomán
S mosolyog a bánat.

A kinek csak egy futó
Mosolya jut, boldog,
En sóhajtok egyedül,
Oh, csak én nyomorgok.

Ugy nézek rád, szép tavasz,
Mint a lány szemébe,
A ki régen elhagyott,
S most nem is vesz észre.

REVICZKY GYULA.

UTAZÁS ISMERETLEN ÁLLOMÁS FELÉ.

1849. április 23-tól május 5-ig.

15. A Semmering.

Majdnem teljes huszonnégy órát töltöttünk a bécs-új helyi akadémia épületében. Ezalatt sok mindenre ráértünk. Hosmayer «Anemonen» című művét többen közülünk ismerték, s kinek ne jutottak volna eszébe, mikor Bécs-Ujhely utcáin átvonultunk, Frangepán, Zrínyi és történelmünk más alakjainak árnyai! — Nem tudom miért késtek, de már tíz óra lehetett, mikor tovább indítottak. Az utcákon a nép tömegesen nézte a mint mindennapi látványt, egy hosszú sor uri öltözött embert, katonák közt, gabonahordó szekerek oldalaira fektetett elég hosszú deszkákra ülve, hogy le ne szakadjanak, ha netalán kissé jobbra vagy balra csuszna is az ülés. Hatan-nyolcan ültünk párosával egy szekéren. Mohács bécsi előttünk ült, s mivel lépést haladtunk, jól megerítettük, a mint egyik szakértő polgár a többinek minden kételyt kizáró biztossággal, vastag barátunkra ujjal is mutatva, mondá: «Az amott sárgaréöntő. Nagy műhelye volt és már ágyut is öntött.»

Kierve a városból, a lovak gyorsabban kezdtek lépni s a reggeli ködfátyol eltűnedezen, szemünk eléleptek a semmeringi hegyesport és láncolat körvonalai. A csúcsokat verőfény önté el, a növényborította oldalak és az erdős dombok a tavasz egész pompájában díszlegének, s mind elesebben rajzolódtak le tekintetünk előtt, minél inkább közeledtünk Gloggnitzhoz, mely arra látszott rendeltetve, hogy a Semmeringre törekvőnek erősítőket, a Semmeringről érkezőnek pihenőt nyújtson.

Tehát nem Bécsbe fel, mint nemelyikünk számítá, hanem dűlnék. Stájerország felé; mi-
ben csak új bizonyítékát láttuk annak, hogy ellenfeleink szénája még nincs rendben, a muszkaségely daczára, melyre építettek.

Gloggnitzba jókor érkezünk. Valamit kapunk fogaink alá, de az ebéd elmaradt, azon ürügy alatt, hogy majd a hegyen túl lesz rá jobb alkalom és több idő. Vagy fél órába beletelt, míg új gabonahordó szekerek s új lovak kerültek, s mi átszálltunk.

A kigyóvonalakban felfelé tekerődő utnak nem akart hosszavége lenni. Egy kétfutornyú, sok ablaku emeletes épület a hegy közepe táján

TÁRGY-, HELY- ÉS NÉVMUTATÓ

1

1848–1849-es forradalom- és szabadságharc, 94, 176, 210, 295, 304
 1867. évi kiegyezés, 50, 315
 1868-as népoktatási törvény, 38, 50
 1905-ös Tanterv és utasítás, 38
 1945-ös földreform, 21

A, Á

A Hon – napilap, 126, 129, 388, 464
A Kert. (Szaklap) 1895–1919. *Havonta*
 kétszer. Főszerk. Mauthner Ödön, 111, 120, 466
 Abauj vármegye, 196
 Adam parmen alma, 421, 448
 Adria, 164
Ady Endre (1877–1919) költő, 180
Ágai Adolf (1836–1916) író, újságíró, jeles humorista, 311
 Ageni szilva, 194, 195
 AGFORWARD–Agroforestry for Europe, 25
Ágnes – Bereczki magonca. Lásd *Ágnes téli almája*
Ágnes téli almája, 400, 405, 447
Aiszóposz (Ezoposz) híres ókori görög meseköltő, Kr. e. 600 körül élt, 187
Alag. Lásd *Alag-pusztá*
 Alag-pusztá, Dunakeszi része, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., 426
 Alant alma, 368, 446
 Alattyán, Jász-Nagykun-Szolnok vm., 151
 Albánia, 22
Albert Ferenc, montedegói (1811–1883) csillagász, líceumi tanár, királyi tanácsos, 77, 79
 Alföld, 13, 14, 31, 46, 47, 55, 77, 81, 196, 260, 269, 314, 325, 342, 378, 401, 452, 473
 algatenyészet, 39
 Algyő, Csongrád m., 339
 állami gazdaság, 24
 állatállomány, 40
 állati kártevők, 51, 52, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 114, 451
 állattenyésztés, 13, 15, 22, 23, 24, 25, 47, 55, 206, 463
 Állattenyésztő Társaság, 143

alma, 55, 56, 205, 245, 246, 265, 295
 almármoly, 313, 374
Almásy Pál, zsadányi és törökszentmiklósi (1818–1882) földbirtokos, politikus, 131
 Alpok, 13
 Alsólendva, Zala vm., Lendva, ma Lendava, Szlovénia, 133
 általános jövedelmi pótdadó, 267
 Althann ringlója, 174, 215, 217, 218, 219, 230
Ambrus Lajos (1950–) író, főszerkesztő, művelődéstörténész, 88, 120, 450
 Amerika, 23
 Amerikai parmen alma, 369, 446
 Amerikai színes alma, 370
 ananász, 134
 Ananász renet alma, 111
Andrásfalvy Bertalan (1931–) néprajzkutató, professzor emeritus, miniszter 1990–1993, MTA doktora, 3, 13, 16, 17, 19, 21, 22, 24, 25, 26, 29, 31, 40, 41, 45, 46, 77, 450, 451, 460
Andrássy György gróf (1797–1872), cs. kir. kamarás, politikus, MTA tag, 144
 Angers, Franciaország, 382
 Angevine-i szép körte, 377
 Anglia, 114, 116, 143
 angol, 362
Angol arany parmen alma, 111, Lásd *Téli arany parmen alma*
 Angol király alma, 350, 352, 353, 356, 445
 angol-park, 16, 23
Angyal Dezső, síkabonyi (1852–1936) az Országos Pomológiai Bizottság alapító elnöke, kertész, pomológus, szakíró, 114, 120, 451
 Antal főherceg alma, 363
Anthaeus, görögösen Antaios, mitikus óriás, Poszeidón (a Tenger) és Gaia (a Föld) fia, 155
 Antónia vajonc körte, 173, 187, 202, 272, 276, 323, 360, 449
 Anyóka fontos alma, 357, 358, 445
 Apa, Szatmár vm. ma Apa, Románia, 364
 Api alma, 420, 423, 447
Arad és vidéke, függetlenségi párti politikai lap, 252, 437, 438
 Arad, Arad vm., 55, 77, 89, 209, 211, 232, 254, 259, 295, 315, 331, 338, 401, 411, 430, 437, 453, 465

Arad, Románia. Lásd Arad, Arad vm.
(korábban)

**Arany János (1817–1882) költő,
műfordító, szerkesztő,** 140, 382

Arany József, 308

Aranyos császár körte, 173, 187, 203, 323,
361

ármentesítés. Lásd vízrendezés

ártér, 12, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 24, 26, 46,
47, 77, 81, 450, 473

ártéri erdők, 47

ártéri gazdálkodás, 20, 26, 46, 47, 77, 450,
452

ártéri gyümölcsészet, 24, 47

árvíz, 12, 14, 20, 47, 134, 264, 418

Aszód, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., 317

Asztraháni fehér alma, 324

Asztrakáni fehér alma. Lásd Asztraháni fehér
alma

Atosfalva, Maros-Torda vm., ma Hotești,
Románia, 247

Áttetsző sárga alma, 331, 333, 444

Augusztine Lelieur körte. Lásd Lelieur
Agosta körte

Augusztusi körte. Lásd Augusztusi színes
körte

Augusztusi színes körte, 174

Ausztria, 35

Az iskolakert. A népiskolai tanügy reformját
célzó havi közlöny 1887–1889, Arad, 38

Az Űstökös, élclap, 126

ázsiai, 300

B

bab, 23

**Babai Dániel (1982–) biológus,
botanikus, néprajzkutató,** 22, 26, 47,
77, 82, 451, 452, 473

Bachelier vajonca körte, 266, 270, 376

Baja, Bács-Bodrog, majd Bács-Kiskun m.,
17

bajor, 13

**Balás Árpád (1840 – 1905), mezőgazdász,
gazdasági akadémiai igazgató,
múzeumigazgató,** 133, 287, 451

**Balás Géza (1914–1987) kertészmérnök,
kandidátus,** 451

**Balásházy János (1797–1857) ügyvéd,
szolgabíró, jószágigazgató,
gyakorlati mezőgazdász és
mezőgazdasági szakíró, MTA tag,** 63

**Balassa Iván (1917–2002) etnográfus, a
történelemtudományok (néprajz)
doktora (1966),** 366, 451

Balaton, 21

Balatonhenye, Zala, majd Veszprém vm.,
206, 264, 270

**Balázs György (1951–), muzeológus,
molinológus, kandidátus,** 452

Baldwin alma, 375, 449

**Balogh Ágost Flórián (1821–1898)
plébános, gyümölcsész,** 173, 272, 375,
390, 449

**Balogh Edgár (álneve Farkas Lőrinc)
(1906–1996) publicista, főszerkesztő,
egyetemi tanár, tud.egyetemi rektor,**
195, 480

**Balogh István (1912–2007) történész,
néprajzkutató, levéltárigazgató, volt
főispán, muzeológus,** 44, 45, 48, 77, 452

**Balogh Tibor (1969–), erdősztechnikus,
területrendezési hivatali munkatárs,
Kézdiszentlélek polgármestere,
helytörténész, hagyományőr,** 115

Baltavári ökörszem cseresznye, 136

**Bán Péter (1947–2010) levéltáros,
történész,** 472

banán, 24

Bánát, 59, 178

**Banner János (1888–1971) régész,
néprajzkutató, egyetemi tanár, az
MTA Régészeti Bizottságának elnöke,**
48, 77, 452

Bánréve (Bári) puszta, Békés majd Jász-
Nagykun-Szolnok vm., 53, 75, 210,
296, 324, 330, 335, 336, 486

**Barabás Jenő (1920–1994) néprajzkutató,
egyetemi tanár,** 45, 77, 452

barack, 245, 246

Barack-körte, 337, 444

Baranya m., 20, 46

**Baranyai István (1848–1910)
földbirtokos, mezőgazdasági szakíró,
OMGE titkár,** 463

**Barbé, Jean Julien (1858–1950) Metz
város levéltárosa,** 390, 452

Bári puszta. Lásd Bánréve

**Barna János (1888–1934),
művelődéstörténész, genealógus,
költő,** 209, 452

**Barna József (1925–) biológus, egyetemi
tanár, a biológiai tudományok
kandidátusa,** 473

Barnapiros sóvári alma, 323, 378, 449

**Barnum, Taylor Phineas amerikai
impresszárió (1810–1891),** 278

**Baross Károly, bellusi (1865–1905)
agrárpolitikus, gazdasági író,
szerkesztő,** 144, 145

**Barta János, ifj. (1940–) etnográfus,
történész, egyetemi tanár, író,**

- professzor emeritus, a MTA doktora,*
21, 26, 452
- Bartal Antal (1829–1909)**
klasszikafileológus, egyetemi tanár, a MTA tagja, 165
- Bartha Júlia, Ökrösné Bartha Júlia, Ö.**
Bartha Júlia (1955–) orientalista, etnográfus, muzeológus, 167, 452
- Bartha Sándor (1958–) Dr. habil., PhD,**
MTA Ökológiai Kutatóközpont Ökológiai és Botanikai Intézet osztályvezető, tudományos tanácsadó, Funkcionális Ökológiai Osztály, doktori képzésben témavezető oktató, 47, 77, 82, 451, 452, 473
- Basedow, Johann Bernhard (1724–1790)**
német oktatási reformer, tanár, író. Elvei szerint alapította Dessauban a Philanthropinum elnevezésű iskolát, 34
- Bathó Edit, H., (1956–) (PhD),**
néprajzkutató, muzeológus, 83, 486
- Bátor, Heves vm., 366
- Bátorkeszi, Esztergom vm., Bátorove Kosihiy, Szlovákia, 132, 287, 302, 306, 350, 468
- Batthyány uradalom, Enying, 173, 203
- Batthyányi grófi család, 17
- Batthyányi uradalom, Madocsa, Tolna m., 18
- Battonya, Békés vm., 211, 261
- Bauman renet alma, 111
- Bavay ringló, 401
- Bazalicza Mátyás (1787 – 1848)**
katolikus plébános, pomológus, 180, 188, 367
- Beaufrotte cseresznye, 173, 189
- Bécs, Ausztria, 59, 87, 131, 132, 135, 150, 165, 182, 228, 247, 277, 278, 309, 310, 335, 388
- Békés, Békés vm., 145
- Békéscsaba, Békés m., 113
- Békésvármegyei Okszerű Méhészegylet, 348
- Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténeti Egylet, 348
- Beksics Gusztáv (1847–1906) publicista, politikus, történész, 311**
- Bélafalva, ma Belani, Kovászna megye, Románia, 98
- Beleznay Kálmán, jászberényi tanár az 1880-as években, 336**
- Belga Bank, 131
- Belga gránát renet alma, 427, 448
- Belke Tivadar [másutt Tódor] (1827 k.– 1875), a Keszthelyi Gazdasági Tanintézet főkertésze, tanára, 287**
- Belliss magonca alma, 167
- Bellon Tibor (1941–2002) néprajzkutató, múzeumigazgató, tanszékvezető egyetemi docens, MTA néprajzi titkára, 46, 47, 77, 452**
- Bélzerind, ma Zerindu Mic, Románia, 145
- Bellye, Baranya vm. ma Bilje, Horvátország), 144
- Bencsik György (1829–1889), szarvasgedei fölbirtokos, gyümölcsész, 143, 149, 232, 363**
- Ben-Davis alma, 368, 446
- Beni-detto szilva, 173, 189, 203
- Benka Gyula (1838–1923) tanár, pedagógiai író, költő, újságíró és szerkesztő, 145, 146, 150**
- Benkő Dénes, legidősebb (1815–1890), birtokos, gyümölcsész, honvédszázados, 100, 101, 118, 119**
- Béranger, Pierre Jean de (1780–1857), francia költő, 137**
- Berde Áron (1819–1892) jogász, közgazdász, egyetemi tanár, a kolozsvári tudományegyetem első rektora, MTA tag, gyümölcsész, az EGE alelnöke, 102**
- Bereczki magonc a 24. próbafáról alma, 369, 370, 372, 409, 446
- Bereczki Máté (1824–1895) pomológus, a levélíró - csaknem minden oldalon való előfordulása miatt továbbiakban nincs jelölve, 23**
- Bereczki Máté jutalma számóca, 206
- Bereg vármegye, 196
- Beregi sóvári alma, 195, 196, 201, 273, 275, 276
- Berettyó folyó, 52, 234
- Berettyóújfalu, Bihar vm. ma Hajdú-Bihar m., 161
- Bergamotte pâques. Lásd Húsvéti bergamot körte*
- berkenye, 16
- Berlin, Németország, 256, 295
- bérmunkás, 51
- Bernschütz Sándor (1936–2018), gimnáziumi és szakközépiskolai tanár, igazgatóhelyettes, helytörténész, Baja, 113, 120, 453**
- BESTOR, Belgian Science and Technology Online Ressources – tudománytörténeti honlap, 155, 454
- Beszterce, Beszterce-Naszód vm., ma Bistrița, Románia, 385, 387, 393

- Besztercebánya, Zólyom vm. ma Banská Bystrica, Szlovákia, 54, 165
- Besztercei szilva, 128, 194
- betegségek és gyógy módjaik, 51
- Bethlen Gábor (1580–1629) erdélyi fejedelem (1613–1629), választott, megkoronázatlan magyar király (1620–1621),** 93, 122, 364, 477
- Bethlen Géza gróf (1838–1911) Torda-Aranyos vm. főispánja,** 180, 186
- Bethlenfalvy István, Miskolc város tanácsnoka, a Borsod megyei Gazdasági Egylet titkára, városi gyümölcsfaiskola- és szőlőteleptulajdonos,** 318, 319, 320, 324, 327
- Beurre Antoinette körte.* Lásd *Antónia vajonc körte*
- Beurre Henri Courcelles.* Lásd *Curcelle vajonca körte*
- Beurre Mondelle.* Lásd *Mondelle körte*
- Bezdn Anikó Judit, ügyvéd, PhD, egyetemi tanársegéd, környezetjog, Szeged,** 68, 78, 454
- Bia, Pest vm. (ma Biatorbágy), 145
- Bíborpiros agátalma, 368, 394, 446, 447
- Bihar vármegye, 55, 161, 209, 338
- Bihar vármegyei Gazdasági Egyesület, 161, 179
- Bihardiószeg, Bihar vm. ma Diosig, Románia, 69, 365
- biodiverzitás, 13, 25, 31, 39, 41, 462
- biofilia, 30
- biológiai oktatókert, 36
- biotechnika, 39
- Bíró Lajos (1856–1931) zoológus (entomológus), néprajzi gyűjtő,** 180
- Bíró Vince, gelsei és szolgagyőri (1827 – 1897) gazdálkodó, jogász,** 234, 248
- birs, 176, 265
- Birsalakú téli alma, 358, 445
- Blenheimi renet alma, 349, 445
- Boczmán alma, 128, 129, Lásd *Pázmán alma*
- bocskai viselet, 38
- Bodoki Fodor Zoltán (1913–1974) levéltáros, helytörténész,** 454, 492
- Bodoki Fodor Zsigmond (1885–1962) tanító, iskolaigazgató (Mezőtúr), helytörténész,** 454, 492
- Bodolay Ilonka (1885–), Dörgő Dániel unokája,** 190
- Bodolay László (1843 – 1895) tanár, gimnáziumi igazgató, Dörgő Dániel veje,** 146, 180, 195, 261, 330, 344, 362, 377, 381, 414, 420, 435
- Bodolay László, ifjabb (1883–), Dörgő Dániel unokája,** 190, 219
- Bodor Antal, id., kolozsvári ügyvéd, az Erdélyi Ev. Ref. Egyházkerület titkára, gyümölcsész, az Erdélyi Gazdasági Egylet tagja.,** 104
- Bodor János (1940–), kertészmérnök, (növényvédelem) szakkönyv író, a Kertészet és Szőlészet című folyóirat korábbi szerk., rovarfotós és a Magyar Rovartani Társaság tagja,** 76, 78, 454
- Bodor Pál, lécfalvi, idősebb (1807 k. – 1890), törvényszéki tanácsos, a kolozsvári Bodor-kert tulajdonosa, gyümölcsész, méhésztanár, az Erdélyi Gazdasági Egylet tiszteleti tagja, Gyümölcsészeti Szakosztályának elnöke,** 102, 105
- Bodor Pál, lécfalvi, legidősebb (1773–1828), matematikus, neves pomológus,** 102
- Bodorik Sándor (1954–), könyvtáros, helytörténész,** 146, 268, 316, 373, 389, 414, 454, 473
- Bodos, Háromszék vm., ma Bodos, Románia, Kovászna m., 267
- Bogdán István (1922–2001), könyvtáros, levéltáros, technikatörténész, író, művelődéstörténész,** 454, 455, 492
- Bognár Sándor (1921–2011) növényvédelmi állattan kutatója, egyetemi tanár, az MTA doktora,** 60, 61, 62, 63, 64, 69, 72, 78, 455
- Bogyay Lajos, várbogyai (1803 – 1875) cs. kir. megyefőnök, szőlész,** 196
- Bogyiszló, Tolna m., 16, 32
- Boisbunel kalvilja alma, 394, 447
- Boisselot Fortunátja körte, 376
- Boldogasszony haja* (aranka gyomnövény), 33
- Boldogasszony tenyere* (balzsammenta, balzsamos aranyvirág), 33
- Boldogfalvai városrész, Debrecen 18. században, 62
- Bolvilléri vajonc körte, 175
- Bolyai Farkas (1775–1856) matematikus, 1832-től a MTA tagja,** 244
- bor, 55, 131
- Borászati Füzetek,* 310
- Borászati Lapok,* 121, 206, 310
- Borbás Vince (1844–1905) botanikus, rendszertanász, egyetemi tanár,** 69, 80, 465
- Borcsa Imola (1990–) szépirod., helytörténész,** 95, 120, 455

- Borcsa János (1953–) irodalomkritikus, tanár, könyvkiadó**, 120, 124, 455, 459, 488
- Bordeaux-i hercegnő körte, 167, 377, 381
- Borízú alma, 444
- Borka alma, 173, 188
- Bornemissza Zoltán, fatenyésztési vándortanár, 1890 körül**, 120
- Borovitsky alma, 331, 333, 444
- Borsod vármegye, 268
- Boskoop szép alma, 401
- botanika, 47
- Botanikai Közlemények (1901–) Növénytani Közlemények, M. kir..Term.Tud. Társulat lapja. 1909-től Botan Közl., 1952-től a M. Biológiai Egyesület, majd Botanikai Szakosztályának lapja*, 47
- botanikus kert, 34, 35
- Botanikus kert (1762-ben Berlinben), 34
- Bödiker arany-renetje alma, 349, 445
- Bödiker vadonca alma, 349, 445
- Brassai szilvája, 219
- Brassó, Brassó vm., ma Braşov, Románia, 245, 247
- Breda renet alma, 394, 447
- Brehm, Alfred Edmund (1829–1884) német mérnök, természettudós, zoológus, író**, 66, 67, 68, 72, 78, 455
- Brémai vajonc körte, 376, 446
- Breznóbánya, Zólyom vm., ma Brezno, Szlovákia, 251
- Brichy József alma, 369, 370, 372, 446
- Bronzos Angoulêmei hercegnő körte, 403, 447
- Bronzos vajonc körte, 174
- Brózik Sándor (1925–2001) kertész-mérnök, növény-nemesítő, kutató**, 457
- Brüsszel, Belgium, 155
- Buda, 17, 309
- Buda Ádám, galaczi (1840–1920) erdélyi ornitológus, természetbúvár és gyümölcstermelő Hátszegről**, 338
- Buda borízúje alma, 338, 340, 341, 355, 357
- Budaháza, ma Budince, Szlovákia, 256
- Budai József (1851–1939) tanár, geológus, botanikus, pomológus**, 112, 114, 118, 120, 267, 308, 362, 367, 368, 385, 387, 392, 425, 426, 427, 455, 456
- Budapest, 27, 53, 58, 131, 162, 182, 255, 263, 307, 311, 364, 388, 480, 482, 484, *Lásd Lásd még 1873. nov. 17. előtt Buda, Pest alatt is!*
- Budapesti Corvinus Egyetem, 116
- Budapesti Hírlap, politikai napilap (1881–1939)*, 240, 255, 260, 263, 278
- Budapesti Kataszteri Kerületi Bizottság, 147
- Buffon, Georges-Louis Leclerc de (1707–1788) gróf, francia természettudós**, 126
- Buják, Nógrád vm., 388
- Bukarest, Románia, 145
- Burdett Angelina szilva, 168
- burgonya, 23
- busmanok, Dél-Afrika botswanai és namíbiai régiójának egyik népcsoportja, 23
- Bussa, Nógrád vm. ma Bušince, Szlovákia, 148
- búza, 20, 71, 224, 301, 334, 492, 493
- Buzás alma, 366
- búzavetés, 18, 234
- Bükk-hegység, 268
- Büttner kései ropogósa cseresznye, 297, 301

C

- Cabaj, Nyitra vm., ma Cabaj-Čápor, Szlovákia, 382
- Canadai renet alma. Lásd Kanadai renet alma*
- Capron orvos körte, 167
- Carmeliták renetje. Lásd Karmeliták renetje alma*
- Carolinai fontos alma, 173, 188, 203, 323, 327, 353, 448
- Casino. Lásd Mezőtúri Kaszinó*
- Casseli nagy renet alma, 394, 447
- Cece, Fejér m., 16
- Cécile tengernagy körte, 175
- Cegléd, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. ma Pest m., 234, 248, 261, 381, 392
- Cékla alma, 173, *Lásd Tarkapiros rózsáalma*
- Cellini alma, 167, 323, 366
- Chaire à dame körte. Lásd Hölgyek körtéje*
- Character renet alma. Lásd Cirmos vagy Hálózatos renet alma*
- Charneu-i izletes körte, 357, 358, 445
- Chaumonteli vadonc körte, 174
- Cigányalma, 377
- Cinkota, egykör önálló, 1950-től Budapest 16. kerületének része, 130
- Cirmos hevesi alma, 167
- Cirmos renet alma, 168, 173, 174, 188, 272, 323, 361, 375, 390, 449
- Clairgeau vajonca körte, 362
- Claude Bidaut kajszibarack, 330, 365
- Cochet szilva, 215, 344
- Coë aranycsepp szilvája, 354

Coinki 's red. Steck alma. Lásd Coinky's red
Streak alma
Coinky's red Streak alma, 173, 188
Colmar Jonghe körte. Lásd De Jonghe
kolmárja körte
Colmár Navez körte. Lásd Navez kolmárja
Coloma őszi vajonca körte, 358, 445
Columella, Lucius Junius Moderatus (Kr.
u.1. század) római mezőgazdász, író.,
16
Comenius, Jan Amos Komenský,
Johannes Amos Comenius (1592–1670)
cseh pedagógus és író, a csehmorva
testvérek felekezetének híve és utolsó
püspöke, 34
Cornwallis-i szegfű alma, 394, 396, 397,
398, 447
Coroi Artur (1948–2010) történész, tanár,
könyvtáros, polgármester, 185, 456
Court of Wick alma, 369, 446
Cousinot purpur rother. Lásd Véralma
Cross körte, 167
Cumberland körte, 173, 174, 323, 360, 449
Curcelle vajonca körte, 173, 187
Curé alma. Lásd Pap körte
Cuzy renet alma, 266, 270
Czernowitz, Bukovina, ma Csernyivci,
Ukrajna, 247
Czirnos hevesi alma. Lásd Cirmos renet.
Jurenák S.-féle

Cs

családi gazdaság, 40
csalán, 129
Csallóközarányos, ma Zlatná na Ostrove,
Szlovákia, 74
Csanády Sámuel hajdúkerületi
főkapitány, 276
Csapó Dániel (1778–1844) politikus,
mezőgazdász, a MGE alelnöke, 144
Csávolszky Lajos (1838–1909) újságíró,
politikus, országgyűlési képviselő,
388, 399, 458
Cseh Géza (1955–) levéltáros, történész,
132, 456
Cseh rózsaaalma, 324
Cseháti Adolf, a mezőúri református
gimnázium rajztanára, 313
cséplés, 330, 334
cserebogár, 60
cseresznye, 191, 254, 265, 279, 295, 305,
326
Csergő Melinda (1982–) néprajzkutató,
49, 78, 81, 456, 469

Csermátony Lajos (1823–1901) politikus,
újságíró, 388
Cserszegi mézes cseresznye, 133, 287
Csik vármegye, 100, 121, 122, 474, 475
Csikmegyei Gazdasági Egylet, 90
Csikos Angoulême-i hercegnő. Lásd a helyes
forma helyett Csikos Angoulême-i
hercegnő alatt!
Csikos Angoulêmei hercegnő körte, 174
Csikos Armin körte, 447
Csikszenmárton, ma Sânmartin, Hargita
megye, Románia, 97, 99
Csillagos piros renet alma, 349, 370, 445
Csiszér Ágnes, altorjai, Orbayné (19.
század második fele–1931)
Orbai/Orbay Miklós (1855–1931)
felesége, 97
Csizmadia Andor (1910–1985)
jogtörténész, egyetemi tanár, 456
Csobánka, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. ma
Pest m., 134
Csoboth Ferenc (1847–1894) alsó-torjai
gyümölcsész, 100, 185, 195, 314
Csokros sólyom alma, 195
Csoma Zsigmond, (1952–) okl.
kertészmérnök, történész-néprajzos,
muzeológus, agrártörténész, egyetemi
tanár, MTA doktora, 53, 78, 87, 120,
457, 482
csomagolás és szállítás, 51
Csömör, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. ma
Pest m., 130
Csővár, Pest vm., majd Pest-Pilis-Solt-
Kiskun vm. ma Pest m., 317
Csúcsos szilva, 168
Csurgó, Somogy m., 20

D

Dana-féle Hovey körte, 174
Dániel szilva, 210, 213, 214, 218, 219, 230,
259, 262, 274
Daru alma, 52, 54, 56, 58, 59, 177, 178, 188,
192, 196, 200, 201, 234, 236, 251, 254,
278, 323, 375, 377, 378, 382, 388
Dasgupta, Partha Sarathi (1942–), a
Cambridge-i Egyetem emeritus
professzora, számos más amerikai
egyetem és a Beijer Ökológiai
Közgazdaságtani Intézet (Svédország)
tanára, kutatója, 30, 41, 457
Dauphin, Cécile, az École des Hautes
Études en Sciences Sociales – EHESS,
Történettudományi Kutató
Központjának tagja (1995), az
UNIFAF regionális főtthkára, a Le

- Lycée Marguerite de Flandre – Gondecourt, a Charles de Gaulle Université – Lille egyetemi tanára*, 51, 78, 457
- De Jonghe kolmárja körte, 174
- Deák bóralmája, 173, 188, 272, 360, 448
- Deák egy színű renet. Lásd Deák renetje alma*
- Deák Ferenc (1803–1876) politikus**, 177
- Deák muskotály alma, 173, 188, 272, 360, 367, 375, 378, 391, 448, 449, *Lásd Magyar rozmarin alma*
- Deák renetje alma, 173, 188, 272, 360, 448
- Deáky Zita (1955–) néprajzkutató, egyetemi docens, PhD**, 62, 78, 457
- Debrecen, Hajdú vm. ma Hajdú-Bihar m., 62, 177, 180, 363, 435, 492
- Debreceni Református Kollégium, 145, 161, 180
- Decaisne Henrik körte, 173, 187, 203, 258, 272, 276, 323, 361, 375, 376, 390, 449
- Dél-Dunántúl, 19
- Delehaye alelnök körte, 173, 174, 187, 203, 258
- Delhányi (Dlhányi) Zsigmond (1824–1900) evangélikus főgimnáziumi tanár**, 317
- Denniston sárga szilvája, 174
- Der Obstgarten. Pomológiai szaklap. Wien-Klosterneuburg, 1879–1883*, 108, 109, 231, 458, 476
- Desportes Endre körte, 333, 334, 444
- Deutsche Obstbauzeitung. Gyümölcsészeti folyóirat. Stuttgart (1906–1922)*, 70, 458
- Dezső Miklós, dálnoki (1856–1941), szőlészeti-borászati főfelügyelő**, 365
- Dietzi aranyrenet alma, 427, 448
- dinnye, 13, 14, 55, 344
- dió, 32, 245
- diphtheritis, 210
- Ditz, Heinrich (19. sz.), bajor mezőgazdász, szakíró**, 13, 14, 26, 458
- Dobóczky Lajos (1857–1903) tornatanító, 1887-től a privigyei r. kat. algimnázium tornamestere, pedagógiai tárgyú cikkek írója**, 39, 41, 458
- Dokmlás puszt (Tolna és Bogyiszló közötti határperben), 17
- Dominkovits Péter (1962–) történész, levéltáros, a MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára igazgatója**, 44, 79, 458
- Doucín alma, 176, 331
- Dörgő Dániel (1831–1891) földbirtokos, pomológus, a levélíró - csaknem minden oldalon való előfordulása miatt továbbiakban nincs jelölve**, 44
- Dörgő Dániel háza Mezőtúron**, 85, 86
- Dörgő Dániel, legifjabb (1870–1927), Dörgő Dániel fia**, 146
- Dörgő Ilona (1874–1881), Dörgő Dániel leánya**, 219
- Dörgő Julianna (1842–1895) Dörgő Dániel felesége**, 330, 344, 355
- Dörgő Mária (1858–), Bodolay Lászlóné, Dörgő Dániel leánya**, 180, 190, 194, 203, 219, 263
- Dörgő Róza (1865–1908), ifj. Dörgő Lajosné, Dörgő Dániel leánya**, 311, 388
- Dumont vajonca körte, 173, 187, 203
- Dumortier kolmárja körte, 175
- Duna folyó, 14, 17, 18, 19, 20, 24, 26, 40, 46, 77, 131, 182, 235, 300, 450
- Dunaharaszti, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. ma Pest m., 165
- Dunántúl, 22, 207, 492
- Duquesne pepinje alma, 168
- Durieux-né körte, 173, 188, 203
- ## Dzs
- dzsungel, 23
- ## E,É
- Ecully szépe körte, 173, 187
- Édes vadalma, 168, 349, 445
- Edinburgi herceg szilva, 344
- egér, 60, 67, 71, 80, 465, *Lásd még mezei egér*
- egres, 278
- Egri körte, 250
- egyéni munkakertek rendszere, 36
- Egyetértés, politikai napilap (1874–1913)*, 126, 211, 261, 388, 458
- Életképek hetilap*, 126
- életmód, 51
- életrajzírás, 44
- Ellenőr – politikai napilap (1869–1882)*, 130, 261, 388
- Előszállás puszt. Lásd Előszállás, Fejér m.*
- Előszállás, Tolna m., ma Fejér m., 18
- Élthes Gyula (Tusnádi Élthes; 1885–1957) magyar szerkesztő, jogtudományi szakíró, egyetemi tanár, a jogtudományok doktora**, 99, 124, 488
- Emich Gusztáv, ifj. (1843–1911) könyvkiadó, országgyűlési képviselő, zoológus**, 64, 79, 82, 458, 479
- Entz fekete cseresznye, 313

- Entz Ferenc (1805–1877) orvos, szőlész, kertész, az MTA levelező tagja**, 23, 144, 235, 309, 461, 466, 483
- Entz Géza (1842–1919) biológus, zoológus, egyetemi tanár, az MTA tagja**, 309
- Entz-féle rozmarin alma, 368, 410, 421, 423, 445, 447
- Enying, Veszprém vm., majd Fejér megye, 173, 203
- Eötvös Károly, ráczkevi (1842–1916) író, újságíró, ügyvéd**, 261, 311
- eper, 129
- Eperjes, Sáros vm. ma Prešov, Szlovákia, 173, 177, 189, 272, 311
- epreskert, 35
- Ercsi, Fejér vm., 144
- Erdély, 89, 93, 104, 105, 129, 204, 244, 338, 474, 475, 492, 493
- Erdély szépe körte, 357, 358, 445
- Erdélyi Értesítő. Szerk. Kuti Albert, (1881–1885)*, 247
- Erdélyi Gazda, mezőgazdasági lap*, 69, 90, 105, 107, 123, 195, 204, 207, 216, 229, 247, 252, 280, 287, 289, 295, 307, 310, 311, 366, 458, 482
- Erdélyi Gazdasági Egyesület, 102, 177, 195, 385, 458
- Erdélyi Gazdasági Egylet. Lásd Erdélyi Gazdasági Egyesület*
- Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület
kolozsmonostori gyümölcs- és szőlőiskolája, 127
- Erdélyi Magyar Kárpát Egyesület, 135
- Erdélyi Múzeum Egyesület, 475
- Erdészeti és Gazdászati Lapok, a Magyar Erdész Egl. közlönye, 1866–1867*, 247
- erdő, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 92, 128, 129, 270, 290
- erdőgazdálkodás, 27, 471
- erdőirtás, 18, 19, 20
- erdőművelés, 15, 16, 23
- Erdős Áron (1820–1885) ügyvéd, királyi aljárásbíró. Mezőtúron született**, 389, 392
- erdőtörvény (1852), 64
- Erfurt, Németország, 138
- Érkává, Szilágy vm., ma Căuș, Románia, 181
- Erményi Magdolna (1934–), Preiningerné muzeológus, kertészmérnök, agrártörténész**, 478
- értékesítés, 55
- Esperen arany szilvája, 168
- Esperine körte, 376, 446
- Esterházy, grófi család**, 134
- Észak-Baranya, 21
- Észak-baranyai dombvidék, 21
- Észak-Európa, 22
- eszeleny, 273, 276, 280
- Esztelnek, ma Estelnic, Kovászna megye, Románia, 96, 97, 98, 99
- Ethnographia – folyóirat. A Magyar Néprajzi Társaság megalakulásától, 1890-től annak hivatalos értesítője. Évente tízszer, 1894-től kéthavonta, 1900-tól tízszer jelent meg, 1949-től negyedéves lap*, 48
- etnobiológia, 47, 48
- etnobotanika, 48
- etnopomológia, 47, 48, 83, 87, 88, 91, 120, 123, 457, 483
- Eugenia meggy, 323
- Európa, 13, 23, 25, 27, 29, 31, 32, 33, 37, 39, 40, 93, 215, 246, 300, 362, 457, 471
- Európai Közösség, 25
- Evangelium, 23
- export, 13
- Ezée-i jó körte, 357, 358, 445

F

- Fadd, Tolna m., 25
- Faiskola, 104, 112, 114, 122, 139, 206, 260, 276, 284, 285, 286, 330, 362, 427, 468, 470
- Faiskola (Balatonhenye), 206
- Faiskola (Bátorkeszi), 287, 302, 303
- Faiskola (Bereczki-féle), 274, 286, 287, 288, 305
- Faiskola (Budai Országos), 287
- Faiskola (Debrecen – Földm. Isk.), 287
- Faiskola (Kertessy-féle), 281, 298
- Faiskola (Keszthely), 287
- Faiskola (Mezőtúr), 215, 218, 219, 267, 270, 305, 313, 330
- Faiskola (Miskolc), 320
- Faiskola (Petrovay-féle), 362, 425
- Faiskola (Rákospalota, Istvántelek), 133
- Faiskola (Torda-Aranyos m. Gazd. Egyesület), 135
- faluközösség, 12, 22
- Falusi Gazda (1873–1895, kétheti gazdasági lap)*, 206, 460
- Fári Irén (1956–) történész, muzeológus**, 49, 79, 80, 459, 468
- Farkas József kertész, a Kert szakírója, Várad-Velence, Nagyvárad**, 111, 120, 459
- fás legelő, 21, 22, 28, 489
- Fazakas János (1914–2006) kézdiszentléleki tanító, helytörténész, művelődésszervező**, 94, 120, 459

- Fehér tafota alma, 368, 446
 Fehéregyháza, Nagy-Küküllő vm. ma
 Albești, Románia, 256
 Fejedelmi alma, 337, 340, 341, 355, 444
Fekete család, tasnádi, 93
 Fekete-tenger, 39
 Felföld, 20, 22, 401, *Lásd még Felvidék*
 Felsőbánya, ma Baia Sprie, Máramaros
 megye, Románia, 89
 Felsődiós, ma Horné Orešany, Szlovákia,
 179
 Felvidék, 89, 401, 492, *Lásd még Felföld*
 felvilágosodás kora, 29, 34
Fényes Elek (1807–1876) történeti
statisztikus, helytörténész, 235
Ferenc József, I. (1830–1916) császár és
magyar király, 144, 151
 Ferences szerzetes rend, 33
Festetics György gróf (1815–1883)
politikus, külügyminiszter, az MTA
tagja, 144
 Festetics uradalom, Csurgó, 20
Filep Antal (1936–) etnográfus,
múzeumigazgató, 22, 26, 460
 filoxéra, 38
 Finnország, 38
 Fittinghof renet alma, 349, 445
 Fiume, ma Rijeka, Horvátország, 134
 Floriani rózsaaalma, 358
 Floriáni rózsaaalma, 357, 445
Fodorpataki László (1969–) biológus,
növényélettani kutató, egyetemi
docens, 95
 fogolymadár, 328
 fokgazdálkodás, 15
 folyószabályozás. *Lásd vízrendezés*
Fónagy Zoltán (1962–) történész, az MTA
tud. főmunkatárs, köztestületi tagja,
 50, 79, 460
Fondante de Malines körte. Lásd Malinesi
vajonc körte
Fondante du Malines körte. Lásd Malinesi
vajonc körte
 Fontos alma, 344
 forráskiadvány, 88
 forrásközlés, 44
 Fortunáta körte, 250
 földesúri majorság, 20, 415, 416
 Földművelési Érdekeink, *hetilap* 1873 és 1894
között, 161, 287, 364, 460
 Földművelésügyi Minisztérium és miniszter.
Lásd Földművelésügyi Minisztérium és
miniszter
 földművelés, 11, 12, 37, 39, 41, 463
 Földművelésügyi Minisztérium és
 miniszter, 13, 67, 112, 113, 114, 282,
 296, 363
 Fraas nyári kalvilja alma, 342, 444
 Francia hercegnő alma, 173, 188, 323, 360,
 449
 Franciaország, 59
Francke, August Hermann (1663–1727)
német protestáns teológus, pedagógus
és himnuszíró. Fő képviselője a hallei
pietizmusnak és 1698 körül, a ma is
létező Francke Alapítvány
létrehozója, 34
Friedrich János malackai gyógyszerész,
 424
Fuchs, Leonhart (1501–1566) német
botanikus és orvos, akinek 1542-ben
megjelent munkája alapvető a
biológia történetében, 33
Fucsek Gyula, rakolczai (1865–?)
igazgató-tanító, képzett kertész és
baromfitenyésztő, mezőgazdasági
szakíró, 151, 480
Furttenbach, Joseph (1591–1667) német
építész, matematikus, hadmérnök,
műszerész és krónikaíró, 34
Függetlenség, politikai napilap. (1879 –
1887), 189, 261, 297, 330, 334, 336, 362,
 381, 383, 392, 460
Fülek György (1945–) agrokémikus,
talajkutató, egyetemi tanár, 80, 468
 fülemüle, 328
Fülöp G. Dénes (1921–2005) református
lelkész (Geges, Hármashalu,
Szászrégen, Marosvásárhely–
Vártemplom), író, szerkesztő,
helytörténész, 90, 120, 460
 Fülöpszállás, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.,
 388
 Fülöp-szigetek, 37
Für Lajos (1930–2013), történész,
politikus, MTA doktor, 80, 82, 83, 84,
 451, 452, 460, 465, 478, 479, 483, 485,
 490
 Fürj körte, 174
 Füsi-Nagy Gizella. *Lásd Kárpáti Elemérné*
fűszer- és gyógynövények, 23
 fűzalma, 91, 92, 93, 95, 97, 100, 101, 102,
 103, 104, 105, 108, 109, 110, 115, 122,
 480, *Lásd még magotlan alma*
 fűzfa, 69, 92, 93, 124, 328, 489
 fűzfa alma. *Lásd még fűzalma*
 Fűzfa alma, 92, 101
 fűzfélék, 16

G

- G. Szabó Mihály (1872–1945), tiszabecsi tiszteletes-tanító, majd esperes,** 364
gabonafélék, 11, 12, 13, 20, 24, 55, 71, 492
Gáborjáni Szabó Kálmán (1867–1938)
nyomdász, 364
Galgóczy Károly (1923–1916)
mezőgazdász, közgazdász,
statisztikus, történész, gazdasági író,
az MTA tagja, 61, 79, 133, 144, 145,
197, 286, 287, 310, 461
Gamauf Vilmos (?–1893) tanár,
egyesületi titkár, szerkesztő, 279, 280,
289, 296, 459
Ganczaughné Albert Katalin (1949–)
kertészmérnök, lexikonszerkesztő,
113, 121, 461
Gäsdonki renet alma, 394, 420, 446, 448
Gauchet, Nicholas (1846–1911) francia
származású német kertész,
gyümölcsész, dendrológus, 157
Gazda Klára (1944–) muzeológus,
néprajzkutató, egyetemi oktató, 116
Gazdakongresszus (1868 – I. Pest), 144
Gazdakongresszus (1879 – II.
Székesfehérvár), 144
Gazdakongresszus (1895 – III. Budapest),
145
Gazdasági Értesítő (közlöny), 107, 108, 120,
458
Gazdasági Kis Tükör, 1840-től induló
kalendárium-sorozat az ifjúság számára,
144
Gazdasági Lapok (1849–1880, 1882–1924),
hetilap,, 144, 252, 287, 366, 420, 426, 483
Gazdasági Tudósítások, a MGE lapja (1837–
1842), 143
Géczi János (1954–) író, képzőművész,
egyetemi tanár, 23, 27, 462, 482
Gécs Béla (1937–) nyomdász, kéziszedő,
tervező grafikus, tipográfus,
nyugdíjas helytörténeti kutató, 113,
121, 462
Geday Gusztáv (1929–) kertészmérnök,
könyvtárigazgató, agrártörténész,
310, 461
Geges, ma Ghinești, Maros megye,
Románia., 48, 82, 90, 115, 121, 474, 475
Gegesi Kiss Ferenc (1861–1904 után)
lelkész, Gegesi Kiss József fia, 90, 120,
460
Gegesi Kiss József (1819–1900)
földbirtokos, Marosszék
gyümölcsészeti felügyelője, 90, 120,
460
Gegesi Református Egyházközség, 90
génbank, 114
Genévai pepin alma, 173, 188
Gergely István (1877–1960) kertész,
lepkegyűjtő, kertészeti igazgató, Lice,
Gömör-Kishont m., 121, 461
Gerlach, Stephan (1546–1612),
evangelikus lelkész, a teológia tanára,
a tübingeni templom dékánja,
prépostja, 17, 27, 461
Germersdorfi nagy cseresznye, 297, 301
Geszt, Békés vm., 384
Gesztenyealma, 173, 188, 360, 448
Ghelin vajonca körte, 376
Gibraltár, 215
Gic, Veszprém vm., 234
Gic-Páltelek. Lásd Gic, Veszprém vm.
Girókuti (Pinczker) Ferenc (1816–1895)
mezőgazdász, közgazdasági író, 207,
466
Glocker Károly (1809–1879) kertész, 173,
188, 203, 272, 323, 327, 360, 367, 373,
375, 382, 448, 489
Glymesi Lóra körte, 357, 358, 445
Gmunden, Ausztria, 384
Gobóczy Károly (1825–1899) jogász,
mezőgazdász, filoxérabiztos, 161, 162,
169, 171, 178, 179, 181, 190
Goeschke, Franz (1844–1912) német
gyümölcskertész, 157
Gólya Gellért (1974–) PhD, agrokémikus,
talajkutató, MTA Agrártudományi
Kutatóközpont TAKI, 64, 79, 462
gomba, 39, 129
Gombocz Endre (1882–1945) botanikus,
tudománytörténész, bibliográfus, 33,
41, 462
Gordon, Charles George (1833–1885) brit
vezérőrnagy, 183, 215
Gotland sziget (Balti tenger, Svédország),
16
Goubault esperese körte, 369, 446
Gowdy, John M. amerikai ökológus,
közgazdász, a New Yorki, Troy-i
Rensselaer Polytechnic Institute
professzora, 30, 31, 41, 462
göbolytenyésztés, 206
Gömöri nyakas szilva, 128
Gönczy Pál (1817–1892) pedagógus,
mezőgazdász, szakíró, a magyar
népoktatásügy kiemelkedő
képviselője, a MTA tagja, 61, 462
Göndöcs Benedek (1824–1894) apát-
plébános, országgyűlési képviselő, 348
Görbefájú körte, 173, 174, 187, 272
Göttingen, Németország, 216

Gravensteini alma, 89, 111, 342, 355, 369, 446
 Gravensteini piros alma, 342, 343, 355, 444
 Graz, Stájerország, ma Ausztria, 21
 Grégoire-né körte, 173, 188
 Gróf Széchenyi Hanna körte, 174
 Grosse Tardive meggy, 272, 276, 322, *Lásd Kései nagy amarella*
Grundtvig, Nikolaj Frederik Severin
(1783–1872) luteránus lelkész, dán író, költő, nyelvész, történész, pedagógus, a népiskolák kezdeményezője, az „élethosszig tartó tanulás” gondolatának felvetője, 37
Gunda Béla (1911–1994) etnográfus, a történelemtudományok doktora, a MTA tagja, 12, 27, 462
Guzman Dénes, misztótfalusi
postamester, vándortanár, szőlész, 344

Gy

Gyakorlati Mezőgazda, a gazdasági tanintézetek lapja, 66, 207, 287, 462
 Gyengehéjú nyári körte, 174
 Gyergyószentmiklós, Hargita vm. ma Gheorgheni, Románia, 211
 gyógyfürdő, 53
 gyógynövények, 33, 39
 gyógynövényismeret, 33
 gyógynövénynevek, 33
 Gyoma, Békés vm., 355
 gyökthajtású meggy, 313
 Gyöngyös, Heves vm., 148
 Gyöngyösapáti, Vas vm., 282
 Győr vármegye, 44
 Győr, Győr vm., ma Győr-Moson-Sopron m., 133, 388
 Györe, Tolna m., 21
 Győrffy István Nagykun Múzeum, Karcag, 46
Győrffy János, csíksatószei (1859–1927/30) iskolaigazgató, tankönyvíró, 39, 41, 463
 Gyula, Békés vm., 347, 348
Gyulai István, aradi könyvkiadó és nyomdatulajdonos, 77, 252, 275, 315, 392, 411, 426, 453
Gyulai Pál (1826–1909)
irodalomtörténész, költő, író, kritikus, a MTA tagja, 319
 gyűjtögető tevékenység, 11, 12, 47, 121, 122, 474, 475
 gyümölcs, 11, 13

Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetek, 102, 133, 135, 143, 150, 194, 233, 234, 267, 281, 287, 335, 363, 364, 368, 373, 463, 491
 gyümölcsfa, 11, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 34, 42, 47, 52, 53, 60, 61, 64, 68, 73, 111, 120, 121, 122
gyümölcsfaj. Lásd gyümölcsfajta
 gyümölcsfajta, 24, 47, 55, 56, 59, 84, 88, 91, 92, 100, 105, 122, 123, 124, 139, 172, 205, 260, 279, 291, 292, 294, 357, 368, 394, 455, 457, 468, 474, 478, 482, 484, 486, 487
 gyümölcsfák, 282
 gyümölcsfák védelme, 11, 22, 60, 61, 73
 gyümölcsfa-összeírás, 18
Gyümölcsfatelep. Lásd Faiskola
 gyümölcsfeldolgozás, 47
 gyümölcsmártás, 58
 Gyümölcsös, 17, 18, 19, 21, 22, 26, 54, 55, 60, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 76, 96, 98, 105, 120, 129, 132, 133, 134, 329, 373, 450, 457, 487, *Lásd még Faiskola*
 gyümölcsöskert, 206
 gyümölcsszállítás, 57
 gyümölcstárolás, 51
 gyümölcstermelő telepek, 246
 gyümölcstermesztés, 45, 46

H

H. Szabó Béla (1919–1999) helytörténész, néprajzkutató, műemlék- és természetvédelmi szakíró, fotográfus, 268, 482
 Haagen vadonca körte, 394, 395, 397, 408, 447
Haan Lajos (1818–1891) evangélikus lelkész, történetíró, az MTA tagja, 348
 habánok, 34
Habsburg–Lotaringiai István (1817–1867) főherceg, 1847–1848 között Magyarország nádora, 143
 hagyományos gazdálkodás, 47
 Hajdú-Bihar megye, 58, 84, 489
Hajós József (1819–1888) mezőgazdász, országgyűlési képviselő, megyei bizottsági tag, az OMGE alelnöke, 144, 303, 365
 hal, halászat, 13, 14, 15, 16, 24, 47, 235, 304
 halastó, 21, 22
 Halle, Halle an der Saale, Németország, 295
 Hálózatos renet alma, 174
 Hamon vadonca körte, 342, 444

- Hanák Péter (1921–1997) történész,**
egyetemi tanár, az MTA doktora, az MTA rendes tagja, 49, 50, 79, 463
 hangya, 329
 Harbert renet alma, 350, 445
 Hardenpont vajonca körte, 246
 Háromszék, 100
 Hartwig őszi almája, 342, 349, 444, 445
 Hartwiss sárga szilvája, 401
 határjárási jegyzőkönyvek, 22
 Hátszeg, Hunyad vm., ma Hațeg, Románia, 338
Havas József (1796–1878) jogász,
tanácsos, egyetemi tanár, 144
 Hawthorndeni őszi alma, 337, 340, 341, 355, 444
Heckenast Gusztáv (1811–1878)
nyomdász, könyvkiadó, 468
 Hedelfingeni óriás cseresznye, 313
Hegedűs József, az 1890-es évektől
működő áll. kertészeti tanító, borász,
Torda, 121
 Hegyhát, tájegység, Tolna és Baranya m., 21
Heidl György (1967–) filozófus,
patrológus, tanszékvezető egyetemi tanár, habil dr., docens, 25
 Hellman dinnye körtéje, 173, 187, 203, 272
 Helytartótanács, 62
 hemslőjd, 37
Héraklész, másik ismert latin nevén
Hercules görög mitológiai hős, Zeusz főisten és Alkméné tirünszi királynő gyermeke, 222
Herman Ottó (1835–1914)
természettudós, polihisztor, 48, 49, 77, 79, 80, 84, 248, 251, 254, 260, 452, 459, 468, 488
 Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 48
 hernyó, 254
 hernyóirtás, 61, 62, 64, 65, 68
 hernyók, 60
 hernyózás, 251
 Herrnhausi nagy mirabella szilva, 168
 Herzberg, Németország, 216
 Heves vármegye, 210
Hiry Ferenc (1798–1876) főtanodai
magyar és történelem tanár, fordító, főiskolai igazgató-tanár, költő, református egyházi író, 176, 198
 Hódmezővásárhely, Csongrád vm., 429
Hoitsy Pál (1850–1927) hírlapíró,
csillagász, szemészorvos, politikus, 490
 Hó-kalvil alma, 174
 holland, 13
 Hollandia, 132
Hóman Ottó (1843–1903) magyar
klasszika-filológus, egyetemi tanár, lapszerkesztő, Hóman Bálint apja, 165
 honfoglalás, 13
 Hont megye, 129
 Honti alma, 340, 355
Horányi Károly (1960–) író, költő,
irodalomtörténész, 365, 464, 479
Horn János (1881–1958) a Kertészeti- és Szőlészeti Főiskola, majd az Agrártudományi Egyetem
gyümölcsstermesztéstan tanára, dékán, kísérleti telep vezető. Kitelepítették. A Kertészeti Kutató Intézet adatfelvételező segédmunkása (1952–1956). Fia Horn Ede (1916–2001) neves pomológus, kandidátus, 121
 Hortensia királynő (királyné) meggy, 323
 Hortolés tanár körte, 358, 445
Horváth István (1940–), régész, történész,
címzetes múzeumigazgató, 228, 301, 480
Horváthné Hargitai Katalin, tanár,
könyvtáros (Baja), 113, 120, 453
 Hosszúszárú fehérke körte, 444
 Hölgyek körtéje, 331, 332, 333, 335, 337, 354, 362, 444
Hruby Gyula (1826–1849) huszárőrnagy,
vértanú, 401
 Húsvéti bergamot körte, 174, 382
 Hüllő (volt település, határrész, ma Bölske, Tolna m.), 18

I, Í

- I. világháború, 50
 II. világháború, 39
 IKEA, 37
Illustrierte Monatshefte, pomológiai szaklap
(1865-1874), 59, 70, 138, 464, 480
 Ilosva, Bereg vm. ma Irsava, Ukrajna, 176
Imreh István, id. (1919–2003) történész,
szociológus, író, egyetemi tanár, 12, 27, 464
Incze Péter, Háromszék, Gazdakör –
cikkíró, 57, 79, 464
Ipolyi Arnold (1823–1886) püspök,
történész, művészettörténet-kutató, az MTA igazgatósági és a Kisfaludy Társaság tagja, 72, 79, 465
 Ipolylitke, Nógrád vm. ma Litke, Nógrád m., 69
 Ipolyság, Hont vm., ma Šahy, Szlovákia, 148

írott források, 44, 45, 48, 50, 77, 452
iskolai haszonkert, 35
iskolakert, 25, 29, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 42, 43, 481, 491
Iskolakert (Berlin-Schöneberg), 35
Isten gyümölcse (galagonya), 33
Isten lova farka (spárga), 33
István nádor. Lásd Habsburg-Lotharingiai István főherceg
Iváncsits István (1866–?) budai
vincellérképzőt végzett kertész, borász, uradalmakban, községek faiskolaiban, a csurgói képezdei kertészetben tanár, szakíró, 111, 121, 465
Ivánka, Borsod vm. ma Borsodivánka, Borsod-Abaúj-Zemplén m., 161
Izambert körte, 305, 377

J

Jablonowski József (1863–1943)
rovartani kutató, entomológus, a M. Rovartani Állomás igazgatója, 62, 63, 67, 71, 80, 84, 465, 490
Jád, Beszterce-Naszód vm., ma Livezile, Románia, 247
**Jancsó Benedek, nagynyújtódi (1854–1930) pedagógus, publicista, az MTA I. tagja, 259, 465
Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, 25
járvány, 13
Jászapáti, Jász-Nagykun-Szolnok vm., 151
Jászberény, Jász-Nagykun-Szolnok m., 113
Jász-Nagykun-Szolnok megye, 62
Jáva szigete, 23
Jéna, Németország, 295
Jenny Lind operaénekes művésznév. Lásd Lind, Johanna Maria
Jersey király alma, 349, 445
Jeruzsálemi kék szilva, 168
Jób könyve, 418
jobbágy, 12, 14, 17, 18, 19, 20, 22, 52, 221
jobbágyfelszabadítás, 52
**Jókai Mór (1825–1904) író, 129, 130, 256, 464, 490
Jolsvatapolca, Gömör-Kishont vm. ma Gemerské Teplice, Szlovákia, 335
Jonatán alma, 111, *Lásd Jonathan alma*
Jonathan alma, 368, 446
József Károly Lajos főherceg (1833–1905), 134
*József nádor. Lásd Habsburg József*****

József nádor, Habsburg József (1776–1847) főherceg, 1796–1847 Magyarország nádora, 143
Jövőkereső Országos Konferencia, 40
juhar, 16
Júliusi szép körte, 376
**Jurenák Sándor (1820 k.–1901) újkúti (Törökszentmiklós) birtokos, 147, 150, 323, 361, 375
Justus József (?–1910), polgári, jászapáti káplán, mezőkövesdi plébános, majd esperesplébános Alattyánban, kanonok, 151, 152**

K

Kabdebó Lóránt (1936–)
irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, 365, 464, 479
**Kabdebó Róza, Vertán Endre (1813–1879) felesége, 211, 412
**Kacskovics Lajos (1806–1891) író, politikus, ügyvéd, az MTA tagja, 143
Kacsó Mihály alma, 95
kajszibarack, 314, 325, 330, 457
**Kakas Zoltán (1942–) mezőgazdasági technikus, könyvtáros, fotográfus, muzeológus, sepsiszentgyörgyi és maksai néprajzkutató- és gyűjtő, 115
Kalahári sivatag, 23
Káli medence, 206
**Kállay Ferenc, nagykállói (1790–1861) művelődéstörténész, nyelvtörténész, jogász, a MTA tagja, 93, 121, 465
**Kállay Tamásné Müller Erzsébet (1941–), kertészmérnök, mg-i tudományok kandidátusa, 457
Kalocsa, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., ma Bács-Kiskun m., 17, 133
Kalocsai Érsekség, 17
Kalotaszeg, erdélyi tájegység, Románia, 21
Kanadai renet alma, 111, 355, 447
Kápolna (volt település, határrész, ma Bölske, Tolna m.), 18, 19
Kaposvár, Somogy vm., 281, 300
Kaposvári országos kísérleti gyümölcsfatelep, 288
káposzta, 16, 19, 223, 284
káposztáskert, 16, 19
Kapuvár, Győr-Moson-Sopron m., 71
Karcag, Jász-Nagykun-Szolnok vm., 46
Karmeliták renetje alma, 369, 370, 371, 446
Károlyi György gróf (1802–1877) főispán, politikus, mecénás, MTA tagja, 143**********

- Károlyi István, gróf (1797–1881) főispán, politikus, akadémikus, Újpest alapítója**, 144
- Károlyi Lajos gróf (1799–1863) jogi doktor, cs. és kir. kamarás, főispán**, 143, 144
- Kárpáti Elemérné (1950–) történész, muzeológus, néprajzkutató**, 3, 44, 74
- Kárpátiné Füsi Nagy Gizella. Lásd Kárpáti Elemérné**
- Kárpát-medence**, 11, 12, 13, 14, 16, 26, 28, 40, 80, 87, 92, 451, 460, 487
- Kárpátok**, 164, 313
- Kassai M[ária]. Katalin (1960–) agrármérnök, mérnöktanár, archeobotanikus, PhD növényszerkesztési és kertészeti tudományok, egyetemi tanár, SZIE Növényszerm. Int. docens**, 69, 80, 465
- kastélykert**, 34
- kaszáló, rét**, 18, 20, 22
- Kaszás Péter (szerkesztő 1905-ben)**, 80, 465
- Kászón patak**, 95
- Katona Zsigmond, geleji (1828–1902) gyógyszerész, szőlész és gyümölcskertész**, 363, 388, 460
- Kaupangi alma**, 358, 445
- Kecskemét, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. ma Bács-Kiskun m.**, 161, 171, 178, 179, 363, 388, 451
- Kecskés Sándor (1907–2006), a mezőgazdaság-tudomány kandidátusa, a Magyar Agrártudományi Egyesület (MAE) Állattenyésztők Társaságának örökös tb. elnöke**, 80, 466
- Keglevich László gróf (1787–1835) az Állattenyésztők Társaság elnöke**, 143
- Kelet (kultúrkör)**, 23
- Kelet-Ázsia**, 37
- Kempelen (Rudolf) Radó (1815–1892) (Kempelen Farkas unokája), kormánytisztviselő, entomológus**, 69
- kén**, 61, 73
- kender**, 298
- Kenessey Kálmán kenesei (1822–1913) növénynevelő, miniszteri tanácsos, megyei alispán**, 304
- Kenézi piros alma**, 173, 188, 272, 276, 323, 344, 361, 376, 377, 378, 449
- Kentelke, Szolnok-Doboka vm., ma Chintelnic, Románia**, 244
- Kenyeres Ágnes, Kenyeresné Bolgár Ágnes (1911–2012) lexikográfus, filológus**, 471
- Kerek édes alma**, 173, 188
- kereskedelem**, 51
- Kerkápoly Károly (1824–1891), jogi doktor, pénzügyminiszter, egyetemi tanár, MTA I. tag**, 206, 264, 270
- kertépítés**, 34
- Kertessy Elek, Somogy vármegyei tisztviselő, pénztárnok, a kaposvári faiskola tulajdonosa**, 281, 282, 296, 298, 299, 300, 301, 304, 308
- Kertész Gazda. Lásd Kertészgazda, Lásd Kertészgazda**
- Kertész Róbert (1964–), régész, történész, muzeológus**, 83, 486
- kertészet**, 24
- Kertészeti Egyetem**, 46
- Kertészeti Egylet – Budapest, országos. Lásd Országos Magyar Kertészeti Egyesület (1885–)**
- Kertészeti Füzetek, (1854–1859) és (1878–1880) folyóirat**, 309, 310, 364, 365, 466
- kertészeti gyakorló kert**, 36
- Kertészeti Lapok, 1886–1933**, 112, 114, 206, 466
- Kertészgazda, hetilap 1865–1866 és 1869–1873 között**, 64, 70, 207, 247, 366, 461, 466
- Kerthátak (volt település, határrész, ma Bölske, Tolna m.)**, 18
- Kerti Gazdaság a M. Kertészeti Társulat Közölnye, 1857–1863**, 197, 203, 286, 467, 470
- Kései muskotály szilva**, 168
- Kései nagy amarella meggy**, 272, 276, 322, 327
- Késmárk, Szepes vm., ma Kežmarok, Szlovákia**, 129
- Keszeg Vilmos (1957–) néprajzkutató, antropológus, egyetemi tanár**, 50, 80, 467
- Keszőhidegkút, Tolna vm.**, 295
- Keszthely, Zala vm.**, 133, 457, 467
- Keszthelyi gazdasági Tanintézet**, 133
- Kétegyháza, Békés vm.**, 145
- Kétpó, Jász-Nagykun-Szolnok vm.**, 373
- Kézdiszentlélek, ma Sânzieni, Kovászna megye, Románia**, 91, 93, 94, 95, 96, 100, 101, 103, 105, 108, 109, 110, 115, 116, 120, 122, 124, 455, 459, 475, 488
- kézműves foglalkozások**, 36
- Khimaira, latinosan Chimaera, nőstény szörnyalak a görög mitológiában**, 226
- Kiállítás**, 302
- Kiállítás – 1885, méhészeti**, 385
- Kiállítás (1871, Bp. Kőbánya, sertés-)**, 144

- Kiállítás (1871, Bp. Nemzeti Múzeum, gyümölcs-), 144
 Kiállítás (1875-től, Bp. - Köztelek, állandó bor-), 144
 Kiállítás (1881 – Bp., Vigadó, gyümölcs-), 144
 Kiállítás (1884-től, Bp., Sör- és árpa-), 145
 Kiállítás (Bécs – 1866, világ-), 144
 Kiállítás (Bécs – 1873, világ-), 35, 56, 132, 144
 Kiállítás (Bécs – 1890), 145
 Kiállítás (Bp. – 1885, országos), 228, 255, 256, 257, 260, 269, 330, 362, 365, 374, 395, 399
 Kiállítás (Brüsszel – 1888, világ-), 145
 Kiállítás (Budapest – 1885 ősze, gyümölcs, szőlő, konyhakerti - nemzetközi), 365, 385
 Kiállítás (Budapest – 1896, országos, Millenniumi), 37, 105, 120, 459
 Kiállítás (Hamburg – 1863, világ-), 144
 Kiállítás (London – 1862, világ-), 144
 Kiállítás (London – 1874, világ-), 144
 Kiállítás (Mezőtúri Kaszinó), 53, 54
 Kiállítás (Pest – 1871), 54
 kiállítások, 51, 53, 78, 80, 457, 465
 Kína, 215
Kínai szilva. Lásd Prunus Simonii szilva
Király Ildikó, PhD, kertészmérnök, pomológiai kutató, főiskolai docens, 116
Király István (1921–1989) magyar irodalomtörténész, Ady Endre-szakértő, országgyűlési képviselő (1971-től), a MTA tagja, 491
 Királyi kurtaszárú alma, 420, 448
 királyi vár, 131
 Kis fehérke körte, 174
 kisajátítás (erdő), 17, 20
 Kisfalud, Maroskisfalud, Maros vm. ma Nazna, Románia,, 338
Kisgyörgy Zoltán, írói álneve Sikó Zoltán (1936–) geológus, geológiai és helytörténeti szakíró, újságíró, 115, 121, 467
 Kiskőrös, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. ma Bács-Kiskun m., 256, 317
Kiss Andrea Bécsi Műszaki Egyetem, FloodChange EU Kutatócsoport, Vízépítés és vízgazdálkodási Intézet tudományos munkatársa, 62, 80, 468
Kiss János, dr. ELTE Élettani és Neurobiológiai Tanszék, adjunktus, 468, 477
 Kiss József, gegesi. Lásd Gegesi Kiss József
 Kistolna (Tolna és Bogyiszló közötti határperben), 17
 Kisvárd, Szabolcs vm. ma Szabolcs-Szatmár-Bereg m., 188, 272, 323, 361, 377
Kleber, Eduard Werner a Wuppertali Egyetem Humán- és Társadalomtudományi karának professzora, dékánja, a képzés elméletének kutatója, a permakultúra követője, szakírója, 39, 41, 468
Kleber, Gerda, kertészmérnök, az ökológiai gazdálkodás, a permakultúra megvalósítója, szakírója, 39, 41, 468
Kocs János (1956–) mérnök, szerkesztő, genealógus, az Erdélyi Genealógiai Társaság vezetője, 93
Kodolányi Antal (1835–1910), mezőgazdász, szakíró, az OMGE segédtitkára, 144, 366, 451, 471
 kolerajárvány, 55
 Kolozsvár, ma Cluj-Napoca, Kolozs megye, Románia, 21, 89, 90, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 119, 127, 135, 176, 177, 180, 194, 195, 207, 247, 268, 384, 458, 475
 Kolozsvári Református Főiskola, 176
 Kolozsvári Református Kollégium, 176
 Komárom, ma Komárno, Szlovákia, 74, 129
Komáromy József (1901–1973) iparművész, muzeológus, múzeumigazgató, 48, 80, 468
 Koninck téli vajonca körte, 408
Kónya Ádám (1935–2008) földrajz-földtan szakon végzett tanár, helytörténész, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója, 97, 119
 Korai bergamot körte, 250, 253, 323, 327, 367
 Korai pirók körte, 315
 kordonfák, 111
Koren István (1805– 1893) aszódi al-, majd szarvasi főgimnáziumi tanár, botanikus, 317
Korizmic László (1816–1886) mezőgazdász, agrárpolitikus, 144
 Kormó (volt település, határrész, ma Bölcse, Tolna m.), 18
 Kórodai renet alma, 421, 448
 Korpona, Zólyom vm., ma Krupina, Szlovákia, 305
Kósa Károly (1955–) könyvtáros, szolnoki művelődéstörténész, szerkesztő, 62, 80, 468

- Kosáry Domokos (1913–2007)**, történész, egyetemi tanár, MTA elnöke, 472
Kossuth körte, 235, 237, 248, *Lásd Pap körte*
- Kossuth Lajos (1802 – 1894)**, államférfi, kormányzó-elnök (1849), 211, 234, 235, 256, 388, 429
- Kovács Aladár (1860–1930)** levéltáros, etnográfus, múzeumigazgató., 33, 41, 468
- Kovács Ferenc, kovásznai (1828 k. –1903)** földbirtokos, gyümölcstermesztő, 175, 178, 191, 193, 196, 198, 199, 201, 202, 203, 208, 212, 304
- Kovács János az Erdélyi Gazdasági Egylet tagja, főtanodai igazgató.**, 102
- Kovács József (1807–1888)** református lelkész, gyümölcsnemesítő, 132, 287, 302, 304, 306, 468
- Kovács József (1807–1888)** lelkész, pomológus. *Lásd Kovács József (1807–1888)*
- Kozák Péter (1963–)** lexikonszerkesztő, lexikontörténész, szakíró, könyvtáros, tudománytörténész, sporttörténész, 165, 468
- Kőbánya**, Pest városhoz tartozó terület, ma Budapest része, 131
- Kőhegyi Mihály (1934–2001)** régész, múzeumigazgató, 49, 79, 80, 459, 468
- Königgrätzi csata**, 1866. július 3., 187, 265
- Köntzey család**, 97, 98
- Köntzey József (1926–?)** agrármérnök, 96, 98, 119
- Köntzey Jusztna (1820–1881)**, *Orbai/Orbay Mihály felesége*, 93, 97, 98
- kőris**, 16
- Körös folyó**, 53, 234
- körte**, 205, 245, 246, 265
- Körtégalaonya**, 376
- Körtvélypuszta** (volt település, ma Bölske, Tolna m.), 18
- Kövrer Gábor, rétháti (1836–1888)**, földbirtokos, országgyűlési képviselő, 56, 59, 401
- Köveskál**, Zala, majd Veszprém vm., 264
- Közép-Európa**, 89
- Középfalva**, Szolnok-Doboka vm., ma Chiuza, Románia, 145
- közlekedés**, 51
- közmondások és szólások**, 51
- Központi Olvasó Egylet (Mezőtúr)**, 180, 221
- Köztelek**, az OMGE székhelye, 58, 143
- Krakai Borbála (18. század vége–19. század eleje)**, *Orbay József felesége*, 93
- Kraszán körte**, 174
- Kraszna folyó**, 234
- Krieger Sámuel (1730 k.–1785, 1790 között)** mérnök, térképész, 20
- Kriesch János (1834–1888)** biológus, zoológus, mezőgazdász, az MTA lev. tagja, 348
- Kriza János Néprajzi Társaság**, 95, 119
- Kronprinz Ferdinánd körte**. *Lásd Hardenpont vajonca körte*
- Kubinyi András (1929–2007)** történész, régész, középkorkutató, egyetemi tanár, a MTA r. tagja, 31, 41, 469
- kukorica**, 23, 355
- kukoricatörés**, 411
- Kunágota**, Csanád vm. ma Békés m., 209, 338, 346, 482
- Kunszentmárton**, Jász-Nagykun-Szolnok vm., 63
- Kurtapatak**, ma Valea Scurtă, Kovászna megye, Románia, 98
- Kurtics, Kartics**. *Lásd Kürtös, Arad vm., ma Curtici, Románia*
- Kurucz György (1959–)**, történész, tanszékvezető, egyetemi docens, a történelemtudomány kandidátusa, 74
- Külső-Szolnok megyei Gazdasági Egyesület**, 147
- Kürosz, II. (Nagy Kurus) (Kr. e. 593/576–Kr. e. 530)** perzsa király, az Óperzsa Birodalom alapítója, 29
- Kürtös**, Arad vm., ma Curtici, Románia, 55, 209, 338, 392, 430

L

- L'Eplattenier Imre, okl. műkertész, városi tb. tanácsos, a Kertészet folyóirat fõmunkatársa**, 111, 121, 469
- Lackovits Emõke, S[onnevendné]. (1942–)** muzeológus, néprajzkutató, 98, 119, 121, 122, 469, 480, 481
- Ladányi József**, 178
- Lakatos Sámuel (1843–1915)** református kollégiumi tanár, 104
- Lakszakállas**, Komárom vm., ma Sokolce, Szlovákia, 132
- Lápos folyó**, 234
- Laubinger cukorszilvája**, 401
- Lauche, Wilhelm (1827–1883)** német kertész, dendrológus és gyümölcslész, királyi kertészeti felügyelő, a Potsdami Királyi Kertészeti Tanintézet tanára, 157

Lawson sárga szilvája, 401
 legelőfelosztás, 53
 legeltetés, 15, 16, 20
 Leksand, Svédország, 38
 Lelieur Agosta körte, 174
Lelkes György (1948–) villamosmérnök,
helynévkutató, névszótár
szerkesztője, 471
 len, olaj- és rostonvény, 16
Lencsés Antal (1797–1844)
természettudós, gazdasági szakíró,
tanár (a Georgikon tanára), 61
 lengyelek, 383, 392
Leroy, André (1801–1875) francia
pomológus, 327, 373, 382, 390, 469
 Lesbri vajonca körte, 173, 187
 Leuven, Belgium, 155
 Léva, Bars vm. ma Levice, Szlovákia, 133,
 144, 287
Lévai Szabolcs, dr. entomológus,
rovargyűjtő (lepidoptera), 65, 81, 469
 levelezés, mint történeti forrás, 44, 48, 49,
 50, 51
 levéltári források, 44, 45, 46, 48
 levendula, 32
Lind, Johanna Maria (1810–1891)
operaénekes, Jenny Lind, a svéd
csalogány, 278
Linné, Carl von (eredetileg Carolus
Linnaeus) (1707–1778) svéd
természettudós, orvos és botanikus, 16
 Lipcse, Németország, 13, 164
Lippai [Lippay] János (1606–1666)
jezsuita szerzetes, kertész, pomológus,
 23, 29, 30, 32, 34, 40, 42, 60, 71, 81, 87,
 121, 309, 469, 470
 Lippay János. Lásd Lippai [Lippay] János
 lófőiség, 93
Lokodi Zsolt, állatorvos, kinológus,
 121, 470
 London, Anglia, 214
 Longville magonca alma, 338, 340, 341,
 355, 444
Lónyay Gábor (1805–1885) országgyűlési
képviselő, mezőgazdasági író, 144
 Lormier Kálmánja körte. Lásd Lormier körtéje
 Lormier körtéje, 173, 187, 203, 272, 276,
 323, 361, 378, 391, 449
 Louise-bonne Ancienne. Lásd Egri körte
 Lovenjouli ízletes körte, 250
 Luca széke, 140
 Lucas királyszilvája, 401
Lucas, Eduard (1816–1882) német
pomológus, 58, 59, 107, 108, 109, 120,
 121, 138, 157, 211, 217, 450, 470, 473,
 491

Luizet vajonca körte, 174, 272, 323, 361,
 375, 377, 378, 449
Luka Gusztáv (1824–1888) földbirtokos,
gyümölcsész, újságíró, 108, 109, 118,
 121, 228, 231, 233, 236, 238, 243, 300,
 304, 470
Lukács János (1834–) néptanító,
gyümölcsész, 305
Lukácsy Sándor (1815–1880) kertész,
pomológus, író, 39, 42, 196, 286, 330,
 365, 452, 467, 470
 Lukafalva, Maros-Torda vm., ma
 Gheorghe Doja, Románia, 247
 Lukanénye, Hont vm., ma Nenince,
 Szlovákia, 228, 300

M

M. kir. Természettudományi Társulat, 27,
 480
 Mácsa, Arad vm., ma Macea, Románia,
 426
Madách Aladár, alsósztrigovai és
kiskelecsényi (1848–1908) költő, író,
műkritikus, spiritizista, megyei
törvényhatósági bizottsági tag,
Madách Imre költő és Fráter Erzsébet
fia, 118
 Máдай kormos alma, 272, 276, 323, 327,
 344, 400, 447
 Madame Durieux körte. Lásd Durieux-né
 körte
 Madame Gregoire körte. Lásd Grégoire-né
 körte
 Madame Hutin körte, 401
 madáretető, 70
Máday Izidor (1839–1925), miniszteri
tanácsos, közgazdasági író, 252, 460
Máday Miklós, 366
 Madocsa, Tolna m., 17, 18, 19, 20
Mágócsy-Dietz Sándor (1855–1945)
botanikus, növénymorfológus,
fiziológus, egyetemi tanár. Az MTA
tagja, 472
 Magonc alma a battonyai kis tanyáról,
 395, 397, 447
 magotlan alma, 91, 96, 97, 98, 99, Lásd még
 fűzalma
 Magyar Agroerdészeti Fórum, 25
Magyar Eszter, Marsovszkiné (1944–),
erdészet-, agrár- és
gazdaságtörténész, c. egyetemi tanár,
levéltáros, MTA doktor, 12, 27, 471
 Magyar Földhitelezet, 144
 Magyar Gazda, hetilap 1841–1848, 63, 143

- Magyar György (1844–1923) kertész. A martonvásári Brunszvik, az Esterházy-uradalom pápai és József főherceg alcsúti kertészete után a bp.-i Margitsziget főkertésze,** 134
Magyar Kertész, 1863, heti közlöny, 203, 366, 471
 Magyar Kertészeti Társulat, 196
 Magyar kormos renet alma, 369, 446
 Magyar Mezőgazdasági Múzeum, csaknem minden oldalon való előfordulása miatt továbbiakban nincs jelölve, 51
 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 93, 119, 151, 477
 Magyar Nemzeti Múzeum, 200, 209
 Magyar Néprajzi Múzeum, 37
 Magyar Országos Gazdasági Egyesület (OMGE), 309
 Magyar Orvosok és Természetvizsgálók X. Nagygyűlése, 1864, 105
 Magyar rozmarin alma, 173, 179, 180, 185, 186, 188, 195, 272, 360, 367, 375, 378, 391, 448, 449
 Magyar tányéralma, 89
Magyar Tannyelvű Általános Középiskola, Komárom, 74, *Lásd Selye János Gimnázium*
 Magyar Természetudományi Múzeum, 66
 Magyar Tudományos Akadémia, 163, 179, 200, 209
 Magyarlápós, Szolnok-Doboka vm. ma Târgu Lăpuș, Románia, 268
 Magyarország, 47, 59, 70, 89, 91, 93, 110, 201, 244, 246
 Magyarországi Méhészeti Egyesület, 348
 Magyaróvár, Moson vm. ma Mosonmagyaróvár, Győr-Moson-Sopron m., 133, 287
 Magyaróvári Gazdasági Tanintézet (1874-től akadémia), 133
 Mahdi felkelés (1882–1889), 183, 214
 Majlandi császár szilva, 168
Majláth [Mailáth] György (1786–1861) politikus, országbíró (1839–1848), az MTA tagja, 144
Major Miklós (1933–2010), tanár, helytörténész, néprajzkutató és -gyűjtő, 344, 472
 majoránna, 31
 Makó, Csanád, majd Csongrád vm., 452
 Maksa, Háromszék vm. ma Moacsa, Románia, 115
 Malabár-part, 246
 Malaczka, Pozsony vm., ma Malacky, Szlovákia, 424
 Malinesi vajonc körte, 173, 174, 187, 272, 276, 323, 361, 375, 378, 390, 449
 málna, 129
Málnay [Málnai] Ignác, dr. (1811 – 1884) orvosdoktor és földbirtokos, 235, 310
 mandarin, 24
 mandula, 265
 Máramaros vármegye, 132
 Marczibányi mellékjuttalom, 162
Margit szilva. Lásd Margit szilvája
 Margit szilvája, 262
 Margitsziget, 134
 Mária Lujza körte, 180, 186, 196, 203
 Mária Terézia-féle 1767-es úrbérrendezés, 17, 18, 20, 21
Markó László (1951–) lexikonszerkesztő, 489
Marlo Carla alma. Lásd Mela Carla alma
Marokkói sáska, 63, *Lásd még sáska*
 Maros folyó, 20
 Maros Megyei Levéltár, 90
 Maroskisfalud, Maros vm., ma Náznánfalva, Nazna, Románia, 55, 209, 338
Maros-Torda hírlap (1885–1886), 247
 Marosvásárhely, ma Târgu Mureș, Maros megye, Románia, 104, 115, 245
 Marosvásárhelyi Református Kollégium, 105
 Marosszék, 90, 121, 474
 Martfű, Heves-Külső-Szolnok vm., 330, 346, 388
Mártin Lajos egyetemi tanár, gyümölcsész, az Erdélyi Gazdasági Egylet tagja, 104
Márton Ferenc (19. század) királyi járásbíró, pomológus, 99, 100
 Martonvásár, Fejér vm., 134
 Mas Alexandrina körte, 175
 Mas császárszilva, 168
 Mas elnök körte, 272, 360, 449
 Masánszki alma, 273
Matlekovits Sándor (1842–1925) közgazdász, a MTA tagja, 1880–1889 között FIKM államtitkár, 260
 Mátra, 367
Mauthner Ödön (1848–1934) kertész, vetőmagtermesztő- és kereskedő, 466
Mécs László (1895–1978) premontrei szerzetes, költő, lapszerkesztő, 22
 Medne, Trencsén vm. ma Medné, Szlovákia, 363
 Mednyánszky Emilia cseresznye, 363

- Mednyánszky Sándor (?–1893)** *Medne földbirtokosa, gyümölcs nagytermelő, minisztériumi gazd. tudósító*, 363
megyei avagy kerületi közültetvényi felügyelői tiszt, 285
Megyer, korábban önálló község, ma Budapest része, Káposztásmegyer, 131
Megyer, Nógrád vm., ma Nógrádmegyer, 148
meggy, 265, 313
méhészet, 23, 24, 35, 38, 47, 428
Mela Carla alma, 173, 188, 375, 449
Mentor népkönyv (szerk. Ürögdi Nagy Ferenc) 1842–1843, 176, 192, 193, 196, 198, 199, 200, 203, 209, 216
Mészáros Endre (1825–1896) *ügyvéd, Mezőtúr város polgármestere 1870–1876 között*, 267
Mészáros Lajos (1824–1890) *mezőtúri földbirtokos és földbérlet*, 414
Mészáros Márta (1969–) *néprajzkutató, muzeológus, múzeumigazgató, agrár- és gazdaságtörténeti publikációk szerzője*, 87, 120, 457
Mészáros Sándor (1842–1910) *Pusztapón volt földbirtoka, a századforduló egyik legvagyonosabb mezőtúri polgára*, 373
Metz, Franciaország, 390, 452, 456, 459
mezei egér, 66, 67, 270, *Lásd még egér*
Mezei Naptár, 1840-ben indult kalendárium-sorozat, 143
Mezei Ottóné, született Legéndi Klára (1931–), *a magyar biodinamikus gazdálkodás és a hazai Waldorf-pedagógia úttörője*, 39, 42, 473
Mezey Albert (1844–1914) *királyi kúriai bíró, gyümölcsész*, 177, 377, 378
Mezőberény, Békés vm., 347
Mezőfele, ma Câmpenița, Maros megye, Románia, 95
Mezőgazdák Országos Szövetkezete, 145
mezőgazdasági gépversenyek (1884/85 – Bia, Szolnok), 145
mezőgazdasági gépversenyek (1889 – Szajol), 145
mezőgazdasági gépversenyek (1892 – Nyíregyháza, nemzetközi), 145
Mezőkomárom, Veszprém vm. ma Fejér m., 309
Mező-Kovácsháza. Lásd Mezőkovácsháza
Mezőkovácsháza, Csanád vm., ma Békés m. csaknem minden oldalon való előfordulása miatt továbbiakban nincs jelölve, 89
Mezőkövesd, Borsod vm. ma Borsod-Abaúj-Zemplén m., 151
Mezőszakál, Torda-Aranyos vm., ma Bärboși, Románia, 180
Mezőtúr, Jász-Nagykun-Szolnok vm. csaknem minden oldalon való előfordulása miatt továbbiakban nincs jelölve, 51
Mezőtúri Kaszinó, 53, 54, 68, 168, 219, 220, 263, 427
Mezőtúri Korcsolyázó Egylet, 146
Mezőtúri piac, 343
mezőváros, 46
mezővárosok, 31
Mihályf pepinje alma, 168
Mikszáth Kálmán (1847–1910), *író, újságíró, szerkesztő*, 490
Miskolc, Borsod vm. ma Borsod-Abaúj-Zemplén m., 49, 80, 180, 267, 318, 319, 320, 364
Misztótfalu, Szatmár vm. ma Tăuții de Jos, Románia, 344
Mitterpacher Lajos (1734–1814) *jezsuita szerzetes, mezőgazdász, egyetemi tanár, a mezőgazd.tudományok első szakoktatója*, 63
Mocskos körte, 100, *Lásd Székely bergamot körte*
Mohács, Baranya m., 17
mohácsi vész, 93
Moldva, 22
Moldvai alma, 195
**Molnár Ábel környezetgazdálkodási agrármérnök, a GATE Zöld Klub Egyesület elnöke, fotográfus, 22, 26, 451, 473
Molnár István, rudinai (1851–1920) *kertész, szakíró*, 144, 472, 473
**Molnár Sándor, PhD (SZTE), geológus, 46, 81, 473
**Molnár Zsolt, botanikus, etnoökológus PhD, MTA Ökológiai Kutatóközpont, Ökológiai és Botanikai Intézet tudományos főmunkatárs, Funkcionális Ökológiai Osztály, 22, 26, 47, 77, 82, 451, 473
Mondelle körte, 174
monokultúras erózió, 39
Mons, Jean-Baptiste van. Lásd Van Mons, Jean-Baptiste
Mont des pic alma. Lásd Montdespic alma
Montbard, Bourgogne, Franciaország, 126
Montdespic alma, 394, 396, 398, 447
Montfort szilva, 401******

Mórágyi István (1848–) szekszárdi születésű keszthelyi vincellériskolai igazgató-tanár, szakíró, 118

Móricz Zsigmond (1879–1942) író, 146
móringlevél, 44

Morócz István (1816 – 1881) mezőgazdasági író, orvos, 144

Moss páratlana alma, 394, 396, 398, 447
MTA BTK Történettudományi Intézete, 50

MTA Néprajzi Kutatócsoportja, 46

Muhammad Ahmad al-Mahdi (1844–1885) szudáni vallási vezető, az egyiptomi-brit uralom ellen viselt, Mahdi-felkelés néven ismert harc vezetője, 346

mulázs, 58

Multhaupt renet alma, 358, 373, 376, 445, 446

Munkács, Bereg vm., ma Mukacsevo, Ukrajna, 49, 240

Mura folyó, 21

Muraközy Tamás (1919–1979), agrármérnök, lexikonszerkesztő, 466

Muskotály renet alma, 168, 382

must, 131

muszka. Lásd orosz

muzeológia, 48

múzeum, 48

műemlék parasztház, 37

N

Nagy Ferenc, ürögdi (1804 – 1876), református főiskolai tanár, kertész, borász, 127, 135, 177, 472, 474

Nagy Iván (1824–1898), genealógus, heraldikus, történész, 52, 82, 228, 301, 474

Nagy Lajos (1926–1984) történész, levéltáros, muzeológus, 74

Nagy Miklós (1840–1907) újságíró, lapszerkesztő, 127, 490

nagy szűféreg, 314

Nagy Zsolt (1991–) néprajzkutató, etnopolológus, kertészmérnök hallgató, 3, 48, 82, 87, 92, 96, 98, 104, 110, 113, 114, 115, 119, 121, 228, 300, 474, 475

Nagyatádi Gazdakör, 282, 283, 284

Nagybánya, Szatmár vm. ma Baia Mare, Románia, 344

Nagydoba, ma Doba, Románia, 177

Nagyenyed, ma Aiud, Fehér m., Románia, 69, 113, 176, 247, 365

Nagykerek, Bihar vm., ma Hajdú-Bihar m., 276

Nagykörű, Jász-Nagykun-Szolnok vm., 132

Nagykunság, 46

Nagylévárd, ma Veľké Leváre, Szlovákia, 180

Nagyszecse, Bars vm. Dolná Seč, Szlovákia, 173

Nagyszombat, Pozsony vm., ma Trnava, Szlovákia, 29, 148, 179

Nagy-Tóth Ferenc (1929–), botanikus, algológus, egyetemi tanár, MTA külső tagja, 92, 95, 98, 99, 119, 122, 475

nagyüzemek, 39

nagyüzemi gyümölcsstermesztés, 24

Nagyvárad, Bihar vm. ma Oradea, Románia, 161, 211, 348

Nagyváthy János (1755–1819) tanár, katonatiszt, mezőgazdász, szakíró, 23, 63

Nagyzerind, Arad vm., ma Zerind, Románia, 145

Nánási korai körte, 376

Nancy, Franciaország, 390

Nanszákné, dr. Cserfalvi Ilona, a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola főigazgató-helyettese, kandidátus, professzor emerita, 39, 42, 476

Napoléon Savinien körte, 376, 446

Napoleon vajonca körte, 377

Nápolyi király ajándéka körte, 235, 237

napszámos, 51

narancs, 24

Narancs szilva, 168

Náray Imre, nárai (1818 – 1882) ügyvéd, homeopata orvos, 211, 305

naspolya, 265

Nátafalva, Zemplén vm., ma Nacina Ves, Szlovákia, 261

Navez kolmárja körte, 323, 327, 360, 367, 373, 376, 449

Nechay Olivér (1903–1979) gyógyszerész, jogász, növényvédelmi szakember, 72, 73, 82, 476

nefelejcs, 32

Nélis Borka körte, 333, 334, 444

Nemes Kraszán körte, 89

Nemes sóvári alma, 196

Nemes Törő Pál (1719–1754) gazdálkodó, 316

Német arany pepin alma, 420, 448

Németh G. Béla (1925–2008), irodalomtörténész, egyetemi tanár, 472

Németh László (1901–1975) Kossuth-díjas magyar író, esszéista, drámaíró,
14, 27, 476
Németország, 34, 35, 59, 110, 138
Nemzeti Fenntartható Fejlődés Tanácsa,
40
Nemzeti Múzeum, 54
neolitikum, 39
Népbarát, gyulai ismeretterjesztő hetilap
(1878–1879), 348
népfőiskolai mozgalom, 37
népi gazdálkodás, 47
népi gyümölcsészet, 11, 14, 18, 24, 48, 83,
87, 122, 123, 475
népi hiedelemvilág, 72
népi kézművesség, 37
népi növényismeret, 48
népi táplálkozás, 58
népművészeti hagyományok, 37
néprajz, etnográfia, 44, 45, 46, 47, 48, 49,
51, 87
Népszínház, Budapest, 399
népszokások, 38
néptanító, 284, 285
nikotin, 73
Nógrád megye, 48
Nógrádmegyer. Lásd Megyer
Norvégia, 38
növényvédelem, 38, 60, 64, 78, 79, 455,
462
Nt. II. osztályú magonc, 358, 359, 445

Ny

Nyári borízú alma, 275
Nyári cukorkörte, 342, 444
Nyári Daru alma, 58, 168, 174, 323, 344,
353, 448
Nyári parmén alma, 358, 445
Nyári piros kálvil alma, 331, 333, 444
Nyári Robin körte, 174
Nyári tarka pepin alma, 258, 342, 444
Nyárig tartó körte, 173, 188, 203, 240, 256,
272, 276, 323, 361, 378, 390, 449
Nyársardói fekete cseresznye, 173, 189,
272, 313
nyelvészet, 51
Nyíradony, Szabolcs, majd Hajdú-Bihar
m., 46
Nyíregyháza, Szabolcs vm. ma Szabolcs-
Szatmár-Bereg m., 145
Nyitrapereszlény, ma Preseľany,
Szlovákia, 179
nyomtatás (cséplés), 202
Nyugat-Dunántúl, 22
nyulak, 60, 67

nyúlkar, 67, 68

O,Ó

Oberdieck galambkája alma, 394, 446
Oberdieck kobakja körte, 350, 353, 445
Oberdieck renetje alma, 394, 420, 447, 448
Oberdieck, Johann Georg Conrad (1794–1880) német pomológus, 138, 216, 463,
473
Obrenović, Miloš (1780–1860) szerb fejdelem, 145
Obrenovics Milán. Lásd Obrenović, Miloš
Óbudai Helytörténeti Gyűjtemény, 74
Okályi Iván (1900–1968) kertészmérnök, professzor, szakíró. A magyar kertészeti termesztéstechnológia megalapozója., 466
Oláh Gyula (1847–1913) hajdúnánási lakos, gyümölcsész, 272, 361, 376, 378
Oláh Károly (?–1884) tiszabüdi birtokos, gyümölcsész, 361, 376
olaszországi hadjáratok pótlék, 267
Olosz Katalin (1940–) irodalomtörténész, folklorista, 104, 105, 119, 122, 123, 477,
483
Onderka damascénája szilva, 401
Orbai alma, 91, 96, 98, 102, 109, 110, 111,
112, 114, 219, 227, 228, 230, 231, 236,
260, 274, 276, 314, 331, 369, 376, 401
Orbai család, 93, 94, 95, *Lásd még tagjait*
Orbay alatt is!
Orbai fűz alma, 96, *Lásd még fűzalma és*
Orbai alma
Orbai malom, 95
Orbai/Orbay Mihály (1805–1889) kézdiszentléleki birtokos, gyümölcsész, tábla- és hadbíró, 93, 94,
95, 97, 98, 99, 100, 102, 107, 119, 123,
483
Orbaiszék, 102, 115
Orbán Péter, kertész, a Bánffy-féle nagycégi és hosszúaszói kertek leírója
(1812), 477
Orbay alma. Lásd Orbai alma
Orbay Berta (1845–1912 után), Orbai/Orbay Mihály leánya, 93
Orbay István (1853–?) Orbai/Orbay Mihály fia, 93
Orbay János (16. század vége–17. század eleje) kézdiszentléleki birtokos, lófő, nemes, 93
Orbay József (1775–?) kézdiszentléleki birtokos, 93
Orbay Mária (1848–1920) Orbai/Orbay Mihály leánya, 93

Orbay Máttyás (1853–1912) járásbíró,
Orbai/Orbay Mihály fia, 93
 Orbay Mihály. Lásd Orbai/Orbay Mihály
 (1805–1889) kézdiszentléleki birtokos
Orbay Miklós (1855–1931) Orbai/Orbay
Mihály fia, 93
Orbay Zsuzsanna, Zajzon Albertné
 (1865–1912 után) **Orbai/Orbay Mihály**
leánya, 93, 94
Orczy Lőrinc (1784–1847), Arad vm.
főispánja, az Állattenyésztő Társaság
elnöke, 143
Ordidge, Matthew, dr., a Brogdal-i
Nemzeti Gyümölcsgyűjtemény
(Génbank) tudományos kurátora,
tanácsadó, 114, 119
Ordódy Lajos (1852–1910) közgazdasági
író, 144, 145
Ordódy Sándor (1813–1870), köznemes,
az OMGE segédtitkára, 144
 Óriás körte, 173, 188, 272, 375, 449
Orient Gyula (1869–1940) gyógyszerész,
orvos, orvostörténész, 135, 477
 Orleansi renet alma, 421, 448
 Orloff gróf alma, 315
 orosz, 362
Orosz Ernő levéltáros, genealógus. Heves
vármegye levéltárnoka, alispáni
előadó. 1911 után Gyöngyös város
szolgálatában városi tanácsnok,
valamint polgármester-helyettes, 52,
 82, 477
Orosz József, balásfalvi (1790–1851)
ügyvéd, publicista, lapszerkesztő,
országgyűlési követ., 164
 Orosz vasrenet alma, 173, 174, 188, 361,
 375, 378, 382, 390, 449
Oroszi Sándor (1956-), okl. erdőmérnök,
agrártörténész, MTA doktora, 482
 Oroszország, 89, 110
 Országos Gyapjuminősítő Intézet, 426
 Országos Magyar Gazdasági Egyesület
 Kertészeti Szakosztálya, 463
 Országos Magyar Gazdasági Egyesület
 OMGE, 143, 144
 Országos Magyar Kertészeti Egyesület,
 105
 Országos Magyar Méhészegylet, 348
 Országos Széchényi Könyvtár
 Térképtára, 75
Ortutay Gyula (1910–1978) néprajztudós,
politikus, az MTA tagja, 81, 472
 Oscitj, Matej (1813–1880). Lásd Oszczithy
 Máttyás (1813–1880)

Oszczithy Máttyás (1813–1880),
pereszlényi esperes plébános, 179, 185,
 188
 Osztrák Kertészeti Társaság, 310
Ottendorf, Heinrich osztrák mérnökkari
ezredes, hadmérnök, 17, 27, 477
Ottrubay Károly, ifj. (1838–1925), az
aradi királyi törvényszék elnöke,
gyümölcsész, 401
 Ottrubay pirókja körte, 401
 Oudinot vajonca körte, 167
 Óvár, Nógrád vm. ma Olováry,
 Szlovákia, 148
 Ózsákpuszt, Ócsény községhez tartozik,
 Tolna vm., 264

Ö,Ő

ökológia, 47
 ökológiai pusztulás, 40
Ördög Ildikó (1990–) néprajzos,
helytörténész, 95, 120, 455
 Öreglaki korai szilva, 173, 189, 272, 276,
 448
 Örökök (volt település, határrész, ma
 Bölske, Tolna m.), 18
 Őrség, Ausztriába, Szlovéniába átnyúló
 D-Ny-Magyarországon található
 néprajzi, történeti tájegység, 32
 őshonos gyümölcsfajok, 87
 ősközösség, 23
 Őszi budai alma, 363
 Őszi Daru alma, 366
 Őszi kolmár körte, 250
 Őszi piros calvill alma. Lásd Őszi piros kalvil
 alma
 Őszi piros kalvil alma, 349, 445
 Őszi piros rambur alma, 350, 352, 353,
 356, 445
 Őszi piros renet alma, 368, 446
 őszi vetés, 411
 őszibarack, 133, 265, 457
 őz, 129

P

P. Erményi Magdolna. Lásd Erményi
Magdolna, P.
 pajzstetű, 139
Pákh Albert (1823–1867) Vasárnapi
Újság alapítója és szerk., ügyvéd, 183,
 215, 220, 479, 490
 Pákozd, Fejér m., a magyar honvédsereg
 1848. szeptember 29-i győzelmének
 színhelye, 247
 Paks Tolna m., 17

- Pál napja, Pál fordulása. január 25., 58
- Paládi-Kovács Attila (1940–)**
néprajzkutató, egyetemi tanár, az
MTA doktora, az MTA r. tagja, 26, 27,
46, 77, 81, 82, 450, 462, 472, 478
- Palkonyai cukorkörte, 342, 444
- pallosjog, 20
- Pálosok szerzetes rend, 33
- Pályafutási Társaság, 143
- Pándi meggy, 377
- Pap József, 1885-ben 28 éves, Dörgő**
Dániel Róza leányának vőlegénye, egy
debreceni lakatosmester egyetlen fia,
435, 436
- Pap körte, 235, 237, 248
- Pápa, Veszprém vm., 134, 234
- Pápai Lajos, Louis Papai (1937–),**
Franciaország, Montrichard,
helytörténész, kutató, 390
- Papeleu rambúrja alma, 369, 446
- paprika, 13, 14, 16, 23, 33
- paprikás (étel), 223
- paradicsom, 13, 14
- Paradicsom alma alany, 281, 298, 400
- parasztság, 14, 15, 18, 92, 223
- Párizs, Franciaország, 126, 383
- Partium, 493
- Partmadocsa (volt település, határrész,
ma Bölske, Tolna m.), 18
- Pastornenbirn. Lásd Pap körte*
- Pázmán alma, 128
- Pecz Vilmos (1854–1923) nyelvész,**
klasszika-filológus, egyetemi tanár,
478
- Pecsovits Ferenc, Festetics Rudolf gróf**
(1802–1851) tisztartója, 315
- Pelczéder Katalin (1977–), nyelvész,**
egyetemi adjunktus, 88, 92, 122, 478
- Perecsen, Szilágyperecsen, ma Pericei,
Románia, 175, 178, 193, 199, 201, 301
- Pereszleny alma, 100, 173, 179, 185, 188,
195
- Pest. Lásd 1873-tól lásd Budapest*
- Pest (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 1873.
nov. 17-től Budapest, 54, 129, 130, 131,
133, 173, 211, 234, 235, 309, 464, 468,
470
- Pesti Hírlap (1878–1944) politikai hírlap,*
126, 311, 479
- peszméte. Lásd egres*
- Péter László (1926–), irodalomtörténész,**
nyelvész, helytörténész, az MTA
doktora, 489
- Pétery Károly (1819–1877), ügyvéd, író,**
újságíró, országgyűlési képviselő, 267
- Pétery Károly alma, 149, 186, 195, 370
- Pethe Ferenc (1762–1832) nyomdász,**
újságíró, gazdasági szakíró, az első
magyar gazdasági szaklap
szerkesztője, 63
- Petit blanquet körte. Lásd Kis fehérke körte*
- Petőfi Sándor (1822–1849) költő,** 158, 256,
317
- Petőfi Társaság, 126
- Petrovay György (1845–1916) vármegyei**
levéltáros, gyümölcsész, 132, 133, 135,
161, 227, 298, 347, 348, 353, 354, 358,
362, 368, 377, 385, 408, 425, 426, 427,
428, 456
- Petz Gyula, Pecz (1821–1882)**
evangélikus lelkész. Sopronban,
Szarvason, Mezőberényben is
működött lelkészként illetőleg
tanárként, 295
- Philologiai Közlöny,* 165
- pihenőkert, 36
- Pintér János (1942–), történész-**
muzeológus, 64, 80, 82, 84, 451, 452,
460, 465, 478, 479, 483, 490
- Piros bíbornok alma, 368, 446
- Piros császárszilva, 173, 189, 272, 276,
323, 345, 346, 448
- Piros csörgőalma, 173, 188, 323, 361, 377
- Piros kálvil alma, 111
- Piros levelű magonc körte, 173, 188
- Pisztráng körte, 362, 377
- Plantières-lès-Metz, 390
- Pogácsa alma, 254, 295, 375
- pókhálós hernyó, 76, 78, 243, 251, 253,
254, 270, 454
- Polgár István, mezővárosi falkolai**
felügyelő, 267
- Polgár, Tiszapolgár, Szabolcs vm., ma
Polgár, Hajdú-Bihar m., 151
- Politikai újdonságok, a Vasárnapi Újság*
társalapja (1855–1905), 183, 220, 429, 479
- Pólya József (1802–1873) orvosdoktor,**
kertész, 173, 466
- Pomáz, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. ma
város Pest m., 134
- Pomologische Monatshefte, folyóirat,* 3, 70,
107, 108, 138, 458, 464, 473, 479
- Pontbrianti szilva, 401
- ponty, 14
- Ponyik alma. Lásd Pónyik alma*
- Pónyik alma, 129
- Popovics László, gyümölcstermesztési**
könyv (Gönczy, 1856) tulajdonosa és
kézíratos kiegészítésének szerzője, 61
- Porong (Porrong, Porrongd - volt
település, határrész, ma Bölske, Tolna
m.), 18, 19

- Poroszló, Heves vm., 388
 Poroszország, 35, 89, 110, 132
Porzolt Ádám (1830–?) kántortanító, néptanító, gyümölcsész, 247, 249, 251, 253, 308
 Possartféle Nalivia alma, 350, 352, 353, 356, 445
 posta, 50, 51, 56
Pozsony Ferenc (1955–) néprajzkutató, kulturális antropológus, egyetemi tanár, a Kriza János Néprajzi Társaság tb. elnöke, a MTA külső tagja, 92
 Pozsony, Pozsony vm., ma Bratislava, Szlovákia, 49, 87, 134, 310, 317, 365, 382
Praznovszky Mihály (1946–), irodalomtörténész, muzeológus, 228, 301, 480
 Priou körte, 180, 185, 215
 Promontor-Budafok, ma Budapest része, 309
 Proskau - ma Prószkó, Lengyelország, 157
 Prunus mahaleb (sajmeggy), 313
 Prunus Simonii szilva, 219, 313, 316
Puky Miklós (1961–2015) PhD biológus, zoológus (veszélyeztetett kételtűek és hüllők), az MTA Ökológiai Kutatóközpont Duna-kutató Intézet Restaurációs- és Állatökológiai Osztályának munkatársa, 71, 83, 480
Puky Miklós, bizáki (1806–1887) politikus, könyvkiadó, földbirtokos, 210
Pulszky Ferenc (1814–1897) politikus, régész, 311
 Pusztai sárga alma, 281, 394, 446
Pusztai Zsolt (1973–), néprajzkutató, a Turi Fazekas Múzeum igazgatója, 3, 85, 86
 Pusztapó. Lásd Kétpó
 pusztásodás, 31
 Pusztaszer, Csongrád vm., 348
 püskösdirózsa, 134
- ## R
- R. Fucsek Gyula. Lásd Fucsek Gyula, rakolczai
Ráday grófi család, 53
 rák, 61
 Rákóczi szabadságharc, 21
 Rákos, Pest városhoz tartozó terület, ma Budapest része, 131
 Rákosd, Hunyad vm., ma Răcăștia, Románia, 247
 Rákospalota, korábban önálló, 1950-től Budapest része, 131, 144, 196
 Rákosszentmihály, ma Budapest része, 130, 131
Rapaics Rajmund [Raymund] (1885–1954) botanikus, kertészettörténeti író, 23, 24, 27, 114, 122, 310, 480
 Ravaillac alma, 370
 Regensburg, Németország, 138, 217
Reizner János (1847–1904) jogász, régész, történész, múzeum- és könyvtárigazgató, 49, 79, 459
 Renetszerú bergamot körte, 349, 444
Rétháti Kövér Anna (1832–1893), id. Sármezey Antal felesége, 55, 209, 338
Réthy Lipót (1817–1903) szarvasi, gyulai és aradi nyomdász, 77, 120, 453
 Reutlingen, Württemberg, Németország, 138, 421
 revitalizáció, 46
 Rey Leó körte, 369, 446
 ribizli, 313
 rigolízás, 53, 132
 Rima folyó, 128
 Rimabréz, Gömör és Kishont vm., ma Rimavské Brezovo, Szlovákia, 126, 128
 Rimaszombat, Gömör-Kishont vm., ma Rimavská Sobota, Szlovákia, 129, 317
Ritter Gusztáv (1846–1926 k.) kolozsmonostori főkertész és néptanító, az Erdélyi Gazdasági Egylet oszlopos tagja, szakíró, 104
Rodiczky Jenő, sippi, (1844–1915) gazdasági szakíró, tanár, 1892-től a FM közgazdasági osztályának tisztviselője, 1910-től az Országos Gyapjúminősítő Intézet igazgatója, 426, 427, 428
 róka, 388
 Rokkantak vadonca körte, 167
 Római király körte, 354, 362
 Románia, 145, 234
 Románia Országos Levéltára Kovászna megyei Igazgatósága, 94, 119
 Románia Országos Levéltára Maros megyei Igazgatósága, 105, 119
Rónai Gyula, 202, 204, 206, 216, 229
Rotschild család frankfurti származású bankárcsalád, 310
Rousseau, Jean-Jacques (1712–1778), svájci francia, felvilágosodás kori filozófus, író és zeneszerző, 34
 rovartan, 64
 Royale d'été körte. Lásd Nyári Robin körte

rozsmaring, 31, 32
 rózsza, 32
 Rózsa pepin alma, 400, 406, 411, 420, 423, 447
 Rózsa-kalvil alma, 174
Rubinek Gyula (1865–1922) politikus, gazdasági író, miniszter, 145
Ruisz Gyula (1857–1930) mezőgazdász, ménesbirtok-igazgató, író, 206
 ruszin, 49

S

S. Lackovits Emőke. Lásd Lackovits Emőke, Sonnevendné
S. Püski Anikó (Selmecziné Püski Anikó) (1947–) könyvtáros, főmuzeológus, ny. tudományos főmunkatárs, 61, 71, 83, 480, 481
 Saint-amandi vajonc körte, 369, 446
 Saint-étiennei szilva, 195
 Saint-ghislain-i körte, 174, 373
 Sajószentandrás, Szolnok-Doboka vm., ma Șieu-Sfântu, Beszterce-Naszód m., Románia, 127, 177
Salamon József (1790–1871), tanár, író, 176
Salzmann Christian, Gotthilf (1744–1811) német protestáns lelkész és pedagógus. 1784-ben alapította a Gotha melletti Schnepfenthalban emberbaráti oktatási intézményét, 34
 Sándor cár alma, 231, 350, 358, 445
 Sándor cár körte, 246
Sans peau körte. Lásd Gyengehéjú nyári körte
Sántha Mihály (1824–1887) római katolikus plébános, 148, 149, 150
 Sárafalva, Torontál vm., ma Saravale, Románia, 209
 Sárga úri szilva, 168
 Sárgapiros héjú magyar kajszi, 330
 sárgarigó, 326
Sáringer Gyula (1928–2009), agrármérnök, entomológus, egyetemi tanár, rektor, MTA doktor, 451
 Sarkad, Békés vm., 145
Sárkány Gábor (1846 k.–1909) Munkács városi képviselő, gyümölcsész, iparos iskolai igazgató, 240, 242, 243, 251
Sárkány János (1820–1895), evangélikus lelkész, 317
 Sárköz tájegység, Tolna m., 17
Sármezey Ágnes, Szathmáry Király Jánosné (1866–1933), 209
Sármezey Ákos Antal (1855–1909) szolgabíró, 209, 430

Sármezey Antal (eredetileg Vertán) (1822–1897), kincstári haszonbérlet, Bereczki Máté principálisa, 55, 202, 209, 335, 338, 392
Sármezey Antal, ifjabb (1860–1927) földbérlet, földbirtokos, 209, 338, 346, 410, 411, 412, 413
Sármezey Árpád (1863–Paraguay, 1923), 209
Sármezey Béla István (1857–1868), 209
Sármezey család, 209
Sármezey Endre, Elemér (1859 – 1939), vasútmérnök, 209
Sármezey Jolán, Hász Kálmánné (1868–1936), 209
Sármezey Júlia Olga (1853–1855), 209
Sármezey Manó (1854–1901) földbirtokos, 209
Sármezey Margit, Nágel Vilmosné (1865–1954), 209
 sáska, 62, 63
 sáskairtógép, 63
 sáskajárások Magyarországon, 62
 sáskaszedő gyermekek, 71
Scheftsik György (1892–1969), Jász-Nagykun-Szolnok vármegye főlevéltárosa, 53, 80, 83, 465, 481
 Schmidberger piros renetje alma, 374, 376, 446
Schmidt, Franz-Hermann, pedagógiai és természettudományos oktatás-módszertani kutató, író, 39, 42, 481
Schmidt, Wilhelm, SVD (1868–1954) verbita szerzetes, nyelvész, néprajzkutató, történész, teológus, 23, 28, 481
 Schneider kései ropogósa cseresznye, 301
 Schwechat, Ausztria, a magyar honvédsereg 1848. október 30-i vereségének színhelye, 247
 Selmezbánya, Hont vm. ma Banská Štiavnica, Szlovákia, 382
 Selye János Gimnázium, Komarno, Szlovákia, 74
 selyemhernyó-tenyésztés, 38
 Sepsibesenő, Háromszék vm., ma Pădureni, Románia, 247
 Sepsiszentgyörgy, Háromszék vm., ma Sfântu Gheorghe, Románia, 94, 115, 119, 121, 247
 sertéshizlalás, 382
Shakespeare, William (1564–1616) angol drámaíró, költő, színész, színházrészvényes, 155
 Sickler frank hölgye körte, 337, 444

- Sikó Barabási Zsombor, állatorvos**, 97, 121, 470
- Sikula, ma Șicula, Arad megye, Románia, 89
- Sikulai alma, 89, 375, 394, 406, 420, 423, 447
- Simonffy piros alma, 151, 377, 378
- Simon-Louis testvérek faiskolája** (*Plantières-lès-Metz*), 56, 59, 188, 262, 272, 335, 390, 449, 456
- Sió-csatorna, 21
- sivatag, 23
- Skandinávia, 16
- Skansen–skanzen, 37
- Skarlátpiros parmén alma, 349, 445
- Skrabák (Teleki) János, rákospalota–istvántelki főkertész, balatonhenyei gyümölcsész**, 111, 112, 123, 206, 264, 265, 268, 270, 275, 485
- slöjd, 36, 37
- Solferinói csata, 1859. június 24., 187, 265
- Solstitial körte, 272
- Solstitiál körte. Lásd Nyárig tartó körte*
- Soltész Miklós (1944–), kutató főiskolai tanár, MTA doktora**, 482
- Somlyai Gazdasági Egylet, Szilágysomlyó, 178
- Somogy vármegye, 282, 288, 297
- Somogyi Gyula, kiskvárdai gyógyszerész (okl. 1857, Bécs) és gyümölcsész**, 272, 361, 377
- Somvári alma, 128
- Somvári alma (Gömör vm. tájny.). Lásd Sónvári alma*
- Sonnevend Imre (1948–) okl. erdőmérnök, tájrendező és környezetvédő szakmérnök, a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság ny. botanikai főfelügyelője, c. egyetemi docens**, 97, 98, 99, 119
- Sopron, Sopron vm. ma Győr–Moson–Sopron m., 25, 162, 295
- Sorgvlieti renet alma, 400, 447
- Sóvárad, Maros-Torda vm., ma Sărațeni, Románia, 247
- Sóvári alma, 128, 176, 177, 178, 191, 192, 193, 196, 198, 199, 200, 201, 234, 236, 237
- Sóvári Dénes, 198, Lásd Sónváry Dénes, somlyói várkapitány*
- Sónváry Dénes, somlyói várkapitány**, 177
- Spaë vajonca körte, 250
- Spanyol fehér renet alma, 369, 371, 446
- Spanyol pepin alma, 369, 446
- Spett Dezső mezőúri gyógyszer-tulajdonos**, 388
- Spitzenburg Ezóp alma, 368, 446
- Sporzon Pál, idősebb (1831 – 1917), a keszthelyi gazdasági tanintézet igazgatója**, 463
- Stirling János (1951–) művelődéstörténész, botanikus, muzeológus, egyetemi tanár, a mezőgazdasági tudomány kandidátusa**, 23, 27, 30, 32, 33, 42, 462, 469, 482
- Stockholm, Svédország, 37
- Strycker bergamotja körte, 173, 174, 188, 250, 253, 272, 323, 327, 360, 367, 449
- Stuttgart, Németország, 107
- Superbe du Denniston szilva. Lásd Denniston sárga szilvája*
- Súrányi Dezső (1947–), okl. kertészmérnök, agrobiológus, c. egyetemi tanár, művelődéstörténész, MTA doktora**, 24, 28, 88, 113, 122, 367, 482
- Surpasse Meuris körte, 174
- Sümeg, Zala, majd Veszprém vm., 309
- Sümeghy Dezső (1882–1957) levéltáros, történész, genealógus**, 210, 452
- Svábhegy, 131
- Svédország, 36, 38

Sz

- Sz. Katalin szilva. *Lásd Szent Katalin szilva*
- Szabadka, sz, kir, város, ma Subotica, Szerbia, 133
- Szabadkai nagy szercsika alma, 180, 186, 195
- szabadkóműves, 184
- szabadtéri múzeum, 37
- Szabó Ágnes, irodalomtörténész, az MTA TKI által támogatott DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport tagja, tudományos munkatárs**, 105, 123, 482
- Szabó Antal, gimnáziumi tanár, helyismereti múzeum vezetője, törökszentmiklósi helytörténész**, 147
- Szabó Ferenc (1935–), történész, levéltáros, megyei múzeumigazgató**, 3
- Szabó József kiskunfélegyházi ügyvéd, gyümölcsész**, 365
- Szabó Lajos, H. (1931–) helytörténész**, 483
- Szabó Lajos, H. (1931–) helytörténész**, 235

- Szabó Lóránd (1926–2006) közgazdász, múzeumigazgató, agrártörténész, 310, 483
- Szabó Lőrinc (1874–1946) mozdonyvezető, a költő Szabó Lőrinc apja, 364
- Szabó Lőrinc (1900–1957) költő, műfordító, 364, 464, 479
- Szabó Lőrinc, gáborjáni (1830–1889), ref. lelkész, gyümölcstermelő, 364, 373
- Szabó Pál (1925–1998), jogász, fővárosi főügyész, főtanácsos, Bereczki kutató, 78, 133, 138, 140, 141, 142, 143, 151, 164, 165, 166, 172, 311, 319, 322, 388, 403, 453, 482
- Szabó Sámuel, bágyoni (1829–1905) tanár, néprajzi gyűjtő, gyümölcsész, 104, 105, 106, 107, 123, 459, 482, 483
- Szajol, Jász-Nagykun-Szolnok vm., 145
- szakfolyóiratok, 48
- Szakolca, ma Skalica, Szlovákia, 180
- Szakolczay Lajos (?–1885) aradi törvényszéki bíró, gyümölcsész, 259, 261, 329, 331
- Szalkay József (1904–1986), entomológus, a Fővárosi Állat- és Növénytar Rovarházának létrehozója, 65
- számadások, 56
- Számárpád, 141
- Szamos folyó, 20, 24, 234, 301
- Szani Zsolt (1973–) kertészmérnök, etnopolológus, PhD, VM-NÉBIH referens, az MTA köztestületi tagja, 48, 83, 87, 98, 119, 123, 483
- Szaniszló Albert (1844–1913) orvos, entomológus, szakíró, tanár, 69, 83, 485
- Szaniszló József (?–1879), földbirtokos, Nyitra vármegyei gyümölcsész, 382
- szántóföld, 12, 14, 18, 20, 21, 22, 24, 29, 492
- Szapáry Gyula (1832–1905) politikus, főispán, földművelésügyi miniszter, OMGE titkár, miniszterelnök, 144
- szarka, 129
- Szarvas, Békés vm., 132, 145, 146, 295, 317
- Szarvasgede, Nógrád vm., 143
- Szarvasi Gimnázium, 145, 295
- Szászpap alma, 168
- Szászváros, Hunyad vm., ma Orăștine, Románia, 364
- Szászvárosi W. Jenő, Walheim Vilmos Jenő (1867–) író, költő, hírlapíró, a Kertészeti Füzetek rajzolója, cikkírója és tudósítója, 364, 365
- Szathmáry Aranka, Szigligeti Ede leánya, Törs Kálmán felesége (1823 k.–1877 k.), 130
- Szatmár vármegye, 364
- Széchenyi Imre, gróf (1858–1905) agrárpolitikus, 145
- Széchenyi István gróf (1791–1860), 143, 283
- Széchenyi Pál gróf (1838–1901), OMGE alelnök, földművelésügyi miniszter 1882–1889 között, 144, 162, 281, 282
- Szécsény, Nógrád vm., 147
- Szeged, Csongrád vm., 16, 33, 49, 210, 264, 337
- Szegedi Tudományegyetem, 46
- székely, 12, 27, 82, 100, 121, 122, 465, 474, 481
- Székely bergamot körte, 100
- Székely Nemzeti Múzeum, 95, 119
- Székely zöldalma, 100
- Székelyföld, 100, 185, 385
- Székelyudvarhely, Udvarhely vm., ma Odorheiu Secuiesc, Románia, 247, 490
- Székesfehérvár, Fejér vm., 416
- Szekszárd, Tolna m., 46
- szemangok, negritó típusú dél és dél-kelet ázsiai népcsoport, 23
- Szemlak, Arad vm., ma Semlac, Románia, 305
- Szent Benedek füve (gyömbérgyökér), 33
- Szent Ilona füve (a réti füzény, vagy a sárga tárnics, másutt a muskotályzsálya), 33
- Szent Iván-napi népszokás, 19
- Szent János kenyere (koloncos legyezőfű), 33
- Szent János-napi népszokás, 19
- Szent Katalin szilva, 272, 276
- Szent László füve (keresztes tárnics), 33
- Szent Mihály pusztája, 131
- Szent Mihályi pusztája. Lásd Rákosszentmihály
- Szentandrás. Lásd Sajószentandrás
- Szentendre, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. ma Pest m., 131
- Szentes, Csongrád vm., 126, 130, 153, 311
- Szentgyörgyi Lajos, sepsiszentgyörgyi és timafalvi (1837–1904), kolozsvári ref. népiskolai igazgató, pomológus, méhés, az EGE Kertészeti Szakosztályának elnöke, az Erdélyrészi Méhészeti Egylet főtítkára, lapjának szerk., 102, 105, 107, 123, 194, 375, 484
- Szenháromság, Maros-Torda vm., ma Troița, Románia, 247

- Szentiványi alma, 19
 Szentjánosi alma, 19
 Szentlőrinc, Baranya vm., 295
 Szentmihály (Alsófelsőszentmihály),
 Aranyos-Torda vm. ma Mihai Viteazu,
 Románia, 135
 Szép Júlia körte, 174
 Szeptemberi nagy körte, 337, 339, 355,
 444
 szerb, 59
Szerdahelyi István (1934–) esztéta,
irodalomtörténész, műfordító és
egyetemi oktató, 491
 Szermonostor. Lásd Pusztaszer
 Sziget (Tolna és Bogyiszló közötti
 terület), 17
Szigeti (Tripammer) József (1822–1902)
színész, színpadi szerző, rendező, 255,
 260, 261, 263, 269
 Szigeti zöld szilva, 337, 338, 339, 354, 444
Szigligeti Ede, eredetileg Szathmáry
József (1814–1878) drámaíró, színpadi
rendező, a MTA lev. tagja, 130
 Szilágy patak, 234
 Szilágy vármegye, 180, 196
 Szilágy vármegyei Gazdasági Egylet, 196
 Szilágyság, történelmi táj, 175, 177, 193,
 200, 201, 208, 234, 300, 301, 304, 305
 Szilágysági sóvári alma, 236, Lásd Daru
 alma
 Szilágysomlyó, Szilágy vm. ma Șimleu
 Silvaniei, Románia, 177, 198, 344
 Szilas patak, 131
Szilassy Zoltán, (1864–1932) mezőgazda
és szakíró, OMGE titkára, Köztelek
lapjának szerk., 145
 Szilosfa (volt település, határ rész, ma
 Bölske, Tolna m.), 18
 szilva, 175, 191, 205, 262, 265, 344, 355,
 457, 487
 Szimferopol, 110
 Szinerváralja, Szatmár vm., ma Seini,
 Románia, 373
Szinnyei József (1830–1913) bibliográfus,
könyvtáros, irodalomtörténész, 83,
 135, 177, 247, 301, 344, 367, 484
 Sziszifusz. Lásd Sziszüphosz
Sziszüphosz, görög mitológiai alak, 87,
 88, 91, 200
 Szliács, Zólyom vm., ma Sliac, Szlovákia,
 54
Szmrecsányi Emil (1828–1899) Nógrád
vm.-i földbirtokos, reformkori
ellenzéki kör tagja, később politikus,
 228
 Szolnok, Jász-Nagykun-Szolnok vm., 145
 Szombatság, Bihar vm., ma Sâmbăta,
 Románia, 211
Szontagh Pál, nógrádi (1820–1904),
földbirtokos, reformkori ellenzék
egyik vezére, a főrendiház tagja, belső
titkos tanácsos, 228
Szőcsné Gazda Enikő (1968–)
muzeológus, Székely N. Múz.
részlegvezető, néprajz, fototéka, 95
 szőlő (terület), 24, 53, 131
 szőlőművelés, 38
 Szövetségi parmén alma, 369, 446
Sztripszky Hiador (1875–1946)
bibliográfus, néprajzkutató,
irodalomtörténész, 49, 84, 488
 Szucsai fekete ropogós cseresznye, 313
 Szudán, ma független állam Kelet-
 Afrikában, 183, 214, 215, 229, 346
Szűcs Erzsébet, legifjabb Dörgő Dániel
(1870–1917) felesége, 146
- ## T
- T. K.. Lásd Törs Kálmán
Tabódy Jenő, tabódi és fekésházi (1839–
1898) királyi tanácsos, megyei
főjegyző, 256, 260, 262
Tábori Róbert (1855–1906), író, 316, 484
 Tahitótfalu. Lásd még Tótfalu
 tájfajta, 87
 tájházmozgalom, 37
 takarmányozás, 16, 206
Takáts Rózsa (1953–), muzeológus, 3, 84,
 88, 92, 486
Takáts Sándor (1860–1932) tanár,
művelődéstörténész, MTA tag, 23, 485
Tálas István (1910–1984) néprajzkutató,
egyetemi tanár, az MTA r. tagja, 44,
 83, 485
Tamássy [Tamásy] Károly (1806–1885)
gyógyszerész, pomológus, 326, 335,
 491
 tankert, 38
 Tápiósáp, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., ma
 Sülysáp, Pest m., 196, 286
 táplálkozás, 13, 18, 25, 51, 58, 72, 84, 489
Taraba Mária, ny. könyvtárvezető
(Mezőgazdasági Múzeum),
agrártörténész, mezőgazdaság- és
könyvtártörténet, mezőgazdasági
könyvészet, 69, 83, 485
 Tarka perdrigon szilva, 168
 Tarkapiros rózsáalma, 173, 188
 társas- és hajtóvadászatok, 67, Lásd még
 vadászat
 Társulati esperes körte, 167

- Társulati vajonc körte, 167
Tatay István (1821–1888) tanár,
főgimnáziumi igazgató, Villási Pál
sógora, 295
 távolsági kereskedelem, 47
Teleki grófi család, 53
Teleki János. Lásd Skrabák (Teleki) János
 Téli arany parmen alma, 111, 370, 375,
 408
 Téli citromalma, 173, 188, 203, 258, 272,
 276, 323, 360, 363, 448
 Téli citromkörte, 272, 276, 323, 361, 378,
 382, 383, 449
 Téli daru alma, 340, 355
 Téli esperes körte, 381, 411, 448
 Téli fehér kálvil alma, 111, 254, 353, 356
 Téli kurtaszárú körte, 173, 188
 Temesnagyfalú, ma Satu Mare, Arad
 megye, Románia, 89
 tenyészállatvásárok (Bp., 1882-től), 145
 térképészet, 47
 termelőszövetkezet, 24
 terménybeszámolók, 51
 természeti csapás, 55
 természeti népek, 23
Tessedik Sámuel (1772–1820) evangélikus
lelkész, természettudós, pedagógus,
pedagógiai és gazdasági szakíró, 23,
 63, 71
 Thirriot vajonca körte, 401
Timár Zsuzsa (1931–2000)
kertészmérnök, lexikonszerkesztő, 466
 Tiroli fehér rozmarin alma, 400, 404, 447
 Tiroli rozmarin alma, 400, 404, 447
 Tisza folyó, 14, 20, 47, 77, 210, 279, 344,
 452
Tisza István, borosjenői és szegedi, 1897-
től gróf, (1873–1918) politikus,
miniszterelnök, huszár ezredes, az
MTA tagja, 384
Tisza Kálmán (1830–1902) politikus,
miniszterelnök, 130, 162, 165, 256, 282,
 384, 388
Tisza László (1829–1902), 366, 384
 Tiszabő, Heves vm., majd Jász-Nagykun-
 Szolnok vm., 132, 456
 Tiszaeszlári per (1882–1883), 261
 Tiszahát, 493
 Tiszántúl, 22, 58, 300
 Tiszaroff, Jász-Nagykun-Szolnok vm.,
 210
 Tiszaug, Jász-Nagykun-Szolnok vm., ma
 Bács-Kiskun m., 295
 Tolna megye, 17, 26, 46, 77, 450, 454
 Tolna, Tolna m., 17
Tolnay Gábor (1931–), történész, ny.
múzeumigazgató, főiskolai tanár, a
történelemtudomány kandidátusa, 3,
 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62,
 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 83, 84, 85,
 88, 90, 92, 100, 102, 104, 107, 108, 109,
 117, 120, 122, 123, 124, 390, 450, 475,
 478, 482, 486, 487, 488
Toperczer László, jogász, jegyző 1867
körül, 198
 Torboszló, Maros-Torda vm., ma Torba,
 Románia, 247
 Torda, Torda-Aranyos vm., ma Turda,
 Kolozs m., Románia, 127, 132, 135, 177
 Torda-Aranyosi Gazdasági Egyesület,
 135, 177
 Torja, Altörja és Feltörja, Háromszék vm.,
 Kézdi járás, ma Turia, Románia, 97, 99,
 185, 456
 Torjai csíkos magonc alma, 369, 370, 371,
 446
Tormay Béla (1839–1906) mezőgazdász,
állatorvos professzor,
állatgyógyászati szakíró, 144
 Tótfalu, Tahitótfalu, Pest-Pilis-Solt-
 Kiskun vm., 235
Tóth József (1940–2013) geográfus (főként
népesség- illetve településföldrajz),
egyetemi tanár, rector emeritus, MTA
doktora, 21, 28, 487
Tóth Krisztina Viktória, grafikus, 3
Tóth Lajos, Dörgő Dániel mezőtúri
telekszomszédja, 276
Tóth Magdolna (1951–), tanszékvezető
egyetemi tanár, habil dr., az MTA
doktora, 88, 114, 115, 116, 119, 124, 487
 Tótmegyer, Nyitra vm. ma Palárikovo,
 Szlovákia, 144
 tők, 23
 tölgyfélék, 16
 tölgylevél pohók, 248
 tömjén, 32
Török Aurél, eredeti nevén Ponori
Thewrewk Aurél (1842–1912) magyar
orvos, a MTA tagja, egyetemi tanár,
rektor, m. kir. udvari tanácsos, 317
 Török Bálint alma, 168, 254, 375
Török Ferenc, tasnádi, majd érmindszenti
református lelkész, tanító, Bíró
Lajosnak (1856–1931) is volt tanára.
Ady Endre szüleinek esketője, és a
költő keresztapja, 180, 185
 török hódoltság, 21
 Törökszentmiklós, Heves vm., 347
Törs Kálmán (1843–1892) író, politikus,
 126, 136, 139, 149, 150, 159, 160, 163,

169, 170, 171, 181, 182, 183, 184, 185,
186, 190, 193, 202, 206, 216, 229, 238,
239, 242, 252, 302, 307, 308, 311, 315,
366, 430, 437, 488, 494, 495, 496
trágyázás, 53
Treyve-né körtéje, 167
**Trier, Jost (1894–1970) német nyelvész és
középkorász**, 16, 28, 488
tudománytörténet, 44, 87
**Turányi Kornél (1922–), levéltáros,
könyvtáros, történész**, 459, 488
Túri Fazekas Múzeum, Mezőtúr, 85
Túri vásár, 249, 251, 253, 334
**Tüdös S. Kinga, Tüdösné Simon Kinga
(1948–) történész, művészettörténész**,
93, 124, 488
Tükör alma, 323, 448, *Lásd még Nyári fontos
alma*
Tükör alma (Kecskemétről), 344
Tükrös alma. *Lásd Tükör alma
(Kecskemétről)*

Ty

Tyson körte, 354, 362

U,Ú

**Udvari István (1950–2005) nyelvész,
főiskolai- és egyetemi tanár, az MTA
doktora**, 49, 84, 488, 490
Udvari tanácsos körte, 167
Udvary Ágnes (?–1989), könyvtáros, 489
Újkígyós, Békés vm., 2009-től város,
Békés m., 348
Új-kőpepin alma, 400, 406, 407, 447
Újpest, korábban önálló város, ma
Budapest része, 131
Új-Poiteau körte, 174, 175
**Újvári Edit (1963–) művészettörténész,
kulturális antropológus, egyetemi
docens (Szegedi Egyetem JGYPK
Felnőttképzési Intézet)**, 92, 124, 489
**Ulmer, Eugen (1837–1917) a máig élő
Ulmer Kiadó alapítója (1868)**, 207
**Ulrich, Roger S., a Chalmers Műszaki és
Természettudományi egyetem
egészségügyi épületeket kutató
központjának építész professzora,
Göteborg (Svédország), a dán Aalborg
és egyéb egyetemek építész tanára,
előadója**, 30, 42, 489
Ung című politikai hetilap, 256
Ung vármegye, 256
Ungnád Dávid. *Lásd Ungnad von Sonneck*

**Ungnad von Sonneck [Sonnegg] und
Preyburg, David (1538 k.–1600)
birodalmi báró, I. Miksa, majd II.
Rudolf konstantinápolyi követe**, 17,
27, 461
Ungvár, Ung vm., ma Uzshorod,
Ukrajna, 165, 256
uradalom, 18, 20, 457
**Urbanek Ferenc apát-kanonok (1790-
1880), pomológus**, 382
urbarialis sessio, 221
úrbéri kárpótlás, 267

V

**V. Góz Gabriella [Vitkay Kálmánné] okl.
agrármérnök, főmuzeológus, ny.
múzeumi főtanácsos**, 62, 84, 462, 490
Vác, Pest-Pilis vm., majd Pest-Pilis-Solt-
Kiskun vm., ma Pest m.), 148
**Vadász István (1953–),
földrajztudományok kandidátusa,
történész-muzeológus, igazgató**, 83,
486
vadászat, 47, 51
vadászati törvény, 68, 182, 388
Vaïsse tanácsos körte, 349, 444
vakondok, 66, 270, 271, 275, 337, 346, 423
**Vályi Elek (1820 – 1903) elismert
pomológus, református lelkész,
esperes**, 244, 384, 385, 386, 389, 392, 393
**Vámszer Géza (1896–1976)
néprajzkutató, művészettörténész,
középiskolai tanár.**, 95
Van Mons Társaság, 155
**Van Mons, Jean-Baptiste (1765–1842)
gyógyszerész, a löweni egyetem kémia
tanára, belga pomológus és
mezőgazdász**, 155
Váncsod, Bihar vm. ma Hajdú-Bihar m.,
161
Vanderwecken pirókja, 89
vándorsáska, 63, *Lásd még sáska*
vándorszínészek előadása, 383
Váradolaszi (1822), Érolaszi, Bihar vm.
ma Olosig, Románia, 55, 209, 338
varangy, 71, 72, 84, 490
Varbó, Nógrád vm., ma Ipolyvarbó,
Vrbovka, Szlovákia, 148
Varenne de Fenille vajonca körte, 175
**Varga Anna (1984–), ÖBI Funkcionális
Ökológiai Osztály tudományos
munkatárs**, 22, 28, 489
**Varga Gyula (1924–2004) etnográfus,
muzeológus, népművelő**, 58, 84, 489

Vargáné Morava Szilvia dr., muzeológus,
53
Városliget, Budapest, 144
Várréve (volt település, ma Bölcse,
Tolna m.), 18
Vas megye, 71
Vas Zoltán, biológus, zoológus,
muzeológus, 3, 63, 66
*Vásárnapi Újság 1854–1921. Szépirodalmi és
ismeretterjesztő hetilap,* 94, 126, 127, 128,
129, 145, 161, 178, 183, 214, 215, 229,
237, 238, 239, 243, 252, 259, 286, 305,
488, 490, 494, 495, 496
vásárok, 51, 78, 80, 457, 465
vásárokról. Lásd még *Túri vásár*
vegyszeres védelem, 24, 38, 73, 82, 476
Venczel Márton (1958–)
*természettudományi szakíró, a
biológia tudományok doktora,*
egyetemi előadó tanár, 72, 84, 490
Vendée-i király körte, 173, 174, 188, 272
Véralma, 173, 188, 350, 351
veréb, 68, 71, 428
Veress család, Békés vármegyei, 484
Veress Ferenc (1830–1894) mezőgazdász,
*tanító, jószágkormányzó. Író Feríz
bég álnéven,* 145, 146, 150
Veress Ferenc, ónodi (1832–1916)
fotóművész, vegyész, feltaláló,
egyetemi tanár, gyümölcsész, 90, 104,
106, 107, 366
Veress Sándor (1828–1884) mérnök,
utazó, 145
Vergilius (Publius Vergilius Maro - Kr. e.
70–Kr. e. 19.) római költő, 16
Verhovay Gyula (1849–1906) újságíró,
ellenzéki politikus, 261, 334, 460
Verseghy Ferenc Elektronikus Könyvtár,
89
Vertán Endre (1813–1879) jogász,
képviseelő, 211, 434
Vertán Etele (1848–1920), jogász,
földbirtokos, 211
Verté-né körtéje, 167
vértetű (*Eriosoma lanigerum*), 114
Viga Gyula (1952–) néprajzkutató,
muzeológus, egyetemi tanár, az MTA
doktora, 49, 57, 84, 488, 490
Viktória királynő szilva, 344
Villási Pál (1820–1888), jogász, tanár,
kertészeti szakíró, 102, 108, 109, 133,
136, 138, 144, 194, 195, 206, 264, 287,
295, 335, 363, 366, 385, 438, 461, 463,
470, 491
Villeneuve halyagja cseresznye, 168, 295,
297, 313

Villy renet alma. Lásd Willy renetje alma
viola, 31
Virág Zsolt (1977–), jogász,
művelődéstörténész, 210, 491
virágok, 31, 32
Vitos Mózes (1847–1902) helytörténész,
szerkesztő, római katolikus pap, 99,
124, 490
vízjogi törvény, 267
Vízközi kert, 172
vízrendezés, 14, 20, 39, 46, 47, 267
Völgység, tájegység, Tolna m., 21
vöröshere, 202

W

Waldorf-iskolák, 35
Washington szilva, 89
Wellington alma, 448
Wenckheim József Antal, gróf (1780–
1852) politikus, mezőgazdász,
mecénás, 348
Wenckheim Krisztina (1849–1924),
Göndöcs Benedek gyámleánya, 348
Wiener Obst- und Gartenzeitung havilap
(1876–1878), 59
Wigand Ottó (Otto Wigand) (1795–1870)
német könyvkiadó és politikus, 61
Wilkenburg, Németország, 216
Wilson, Edward Osborne, (1929–),
biológus, entomológus
(myrmekológus), a szociobiológia
tudományágának megalapítója, a
biodiverzitás koncepciójának
fejlesztője, a Harvard Egyetem
emeritus professzora, 30, 42, 491
Willy renetje alma, 173, 174, 188, 323, 353,
360, 448, 449
Windisch-Grätz [Windischgrätz,
Windisch-Graetz], Alfred Candidus
Ferdinánd herceg (1787–1862)
tábornagy az 1848–49-es
szabadságharcban az osztrák főszereg
vezére, 131
Windsor-i körte, 333, 334, 444
Winkel, Gerhard (1926–) biológus tanár,
szakíró, a pedagógiai módszertani
kutatás nemzetközi szakértője, 35, 43,
491
Wolf Gyula, Tordán lakó földbirtokos,
gyógyszerész, gyümölcsész, 135
Wredow, Johann Christoph Ludwig
(1773–1823) evangélikus prédikátor,
tanár, gyümölcsészeti író, 157
Württemberg, Németország, 58, 132

X

Xenophón (Kr. e. 434/427–Kr. e. 355),
athéni születésű katona, történetíró,
29

Y

Ybl Miklós (1814–1891) építész, 416

Z

Zádor Elek (élt 18–19. sz.) természetrajzi
és gazdasági szakíró, 61

Zajzon Albert (1847–1886), Orbay

Zsuzsanna (1856–1912 után) férje, 97

Zala folyó, 21

Zalaegerszeg, Zala m., 32

Zászlónk havi, ifjúsági lap, Budapest, 1902-
től kiad. a Regnum Marianum, fel..szerk.

Izsóf Alajos, 37

Zilah patak, 234

Zilah, Szilágy vm., ma Zalău, Románia,
175, 176, 177, 323, 377, 378, 450, 479

Zilahi Kaszinó, 177

Zilahi Lajos (1936–) nyelvjáráskutató, a
nyelvtudomány kandidátusa, 491

Zólyom, Zólyom vm. ma Zvolen,
Szlovákia, 54

*Zonda László az Erdélyi Gazdasági
Egylet kertésze*, 102

Zöld jeges alma, 100, *Lásd Székely zöldalma*

Zöld Magdolna körte, 231

Zöld ringló szilva, 262

zöldségeskert, 16, 17

zöldségfélék, 23, 24, 33, 284

zulukaffer, 362

Zs

Zsilinszky Mihály (1838–1925) belső
titkos tanácsos, államtitkár, tanár,
történész, az MTA tagja, 348

Közzéteszi
a Verseghy Ferenc Könyvtár és Művelődési Központ
Verseghy Ferenc
Elektronikus Könyvtár

ISBN 978-963-7613-55-5 Ö
ISBN 978-963-7613-60-9